

ROMANO GUARDINI

AZ ÚR

ROMANO GUARDINI
AZ ÚR

A LELKI ÉLET MESTEREI

SZERKESZTI:

ÁKOS GÉZA
ÉS
CSANÁD BÉLA

I.

ROMANO GUARDINI: AZ ÚR

ROMANO GUARDINI

AZ ÚR

Elmélkedések

Jézus Krisztus személyéről és életéről

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST, 1986

A FORDÍTÁS ALAPJÁUL SZOLGÁLÓ MŰ:
RÓMANO GUARDINI: DER HERR
BETRACHTUNGEN ÜBER DIE PERSON UND DAS
LEBEN JESU CHRISTI

© 1951 by Werkbund-Verlag Würzburg

ISMERETLEN FORDÍTÓ MUNKÁJA FELHASZNÁLÁSÁVAL
A FORDÍTÁST AZ EREDETIVEL ÖSSZEVETETTE, KIEGÉSZÍTETTE
ÉS ÁTDOLGOZTA:

CSANÁD BÉLA

*Minden jog fenntartva,
beleértve a bármilyen eljárással
való sokszorosítás jogát is*

ROMANO GUARDINI

(1885 – 1968)

Ezt a szép hangzású, dallamos olasz nevet századunk egyik legkiválóbb lelkiségi szakértője és teológusa viselte, aki – ma már egyre világosabban látjuk – a II. Vatikáni Zsinat szellemi előkészítői közé tartozott és a század második felében mindjobban kibontakozó katolikus újjászületés előmunkásai közé számít. Nélküle és írásai, könyvei nélkül bizonyára szegényebbek és tanácstalanabbak lennénk, s bátor-talanabbul haladnánk a lelki megújulás útján. Hazánkban, sajnos, nevét és munkásságát csak kevesen ismerik, hiszen csak két könyve jelent meg eddig magyarul: a liturgikus jelek spirituális magyarázatát tartalmazó kis kötet, az „Örökmécs” és első nagyszerű műve „A liturgia Szelleme”. A Szent István Társulat ezért régi adósságot törleszt, amikor új sorozatának, „A lelki élet mesterei”-nek első köteteként Guardini „Az Úr” című művét adja közre. Ez a könyv sok tekintetben úttörő munka, és bizonyára nem túlzás, ha azt állítjuk, hogy századunk egyik legfontosabb teológiai-lelkiségi írása. Nemcsak az ún. világ-nyelvekre fordították le, hanem kisebb nyelvterületek nyelveire is.

A mű teljesebb megértése kedvéért szükséges, hogy – legalább vázlatosan – bemutassuk a szerzőt és életművét.

Romano Guardini 1885. február 17-én született olasz szülőktől Veronában. Ez a történelmi és irodalmi nevezetességű olasz város, ennek a szellemi légköre volt Guardini kisgyermekkorának első nevelője. Irodalmi érdeklődését és stílusának eleganciáját meg is őrizte egész életén át. Akkor is, amikor születése után néhány év múlva szülei Németországba, Mainz-ba költöztek. Itt találkozott a kicsiny és törekeny alkatú olasz fiú a germán kultúra hatalmas erejével, de ennek elvontságával sosem tudott igazán kibékülni, mindhaláláig megmaradt a latin szellem „*primo vivere*” jelszavánál, még a filozófiában is. Iskolai éveit során talán hosszú ideig küzdött a kétféle szellemiség

harmonizálásáért, amíg mindkettőt teljesen magáénak nem vallhatta. Érett, felnőttkori műveiben persze ebből a „küzdelemből” nem sokat lehet érezni, annyira otthonossá lett második hazájában és nyelvében.

Guardini emberi fejlődésében és valószínűleg papi hivatásában is sokat köszönhet Karl Neundörfer plébánosnak, aki Mainz egyik közkedvelt, szívesen hallgatott lelkipásztora volt, korábban pedig Guardini egyetemi társa és barátja. Mindketten először a természettudományok iránt érdeklődtek, aztán fordultak teljes erővel a teológiai tanulmányok felé. Guardini doktori értekezése Szent Bonaventura megváltás-teológiájáról szólt, és a szent franciskánus egyénisége, általában a szentferenci lelkiség egész életére rányomta bélyegét. Teológiai tanulmányai után a filozófiával kötött bensőséges szövetséget, de nem annyira a filozófia absztrakcióival, mint inkább életrealitásával. Guardini tudományos szintű munkáiban igyekezett a távolinak és idegennek ható kérdéseket is a világ jelenségei és az élet oldaláról megközelíteni.

Az első világháború kitörésekor azt is el kellett döntenie, hogy melyik országot választja működési területéül. Ő második hazáját választotta. A fegyveres frontszolgálatot szerencsésen „megúszta”, nem kellett honfitársai ellen harcolnia, csupán „szanitéc” szolgálatot teljesített a fronton. A háború után magántanári képesítést szerzett a bonni egyetemen, és érdeklődése egyre jobban a fiatalok, az ifjúság felé fordult. 1920-ban megismerkedett a német ifjúsági Quickborn-mozgalommal, s úgy látta, élete újra fordulóponthoz érkezett. Teljes szívvel csatlakozott a mozgalomhoz, és ennek egyik vezéralakja és megújítója lett. A Quickborn-mozgalom hasonlított a cserkészmozgalomhoz, de teljesen vallási alapokon működött. Tagjai önmegtartóztatást fogadtak az alkohollal és nikotinnal kapcsolatban, és visszahatásul a város elidegenítő veszélyeire a szabad természettel való kapcsolatot, a természet szentferenci szemléletét és szeretetét hangsúlyozták életrendjükben. Az ifjúság nevelésében Guardini kissé a voluntarista irányzatot képviselte a fiatal Szent Ágoston jelmondata szerint: „Ha ezek és azok meg tudták tenni, – én miért ne tudnám?” (Potuerunt hi et hae – cur non ego?). Tény azonban, – erről számtalan visszaemlékezés tanúskodik –, hogy nagyon értett az ifjúság nyelvén és nagyon szerette őket, hasonlóképpen az ifjúság is őt. Közben megismerkedett a német liturgikus mozgalommal, annak jeles képviselőivel, Odo Casel-lel és Ildefons Herwegen-nel, s ez az ág volt tudásának

és lelkiségének másik nagyhatású eleme. Első igazán sikeres könyve a liturgia lelkéről (Vom Geiste der Liturgie) szólt. A Quickborn-mozgalom papjainak liturgikus élet-közösségeket „alapított”, Henry Newman bíboros oratóriumainak mintájára, és ezek a közösségek egészen a náciizmus uralomra jutásáig nagyszerűen működtek, úgyszólván minden nagyobb városban.

1923-ban Guardinót „a világnézeti tanszékre” professzornak nevezték ki Berlinben, a fővárosban. Most már katedráról hirdette az evangéliumot, hallatlan tekintéllyel és népszerűséggel. Egyetemi tanári éveiben írta legjelentősebb és legsikeresebb könyveit (Welt und Person, Religion und Offenbarung, Das Gebet des Herrn stb.) Istenről, az emberről és a világról, köztük a jelen, fordításban megjelenő művet is, a „Der Herr”-t. Amint könyvünk alcíme is mondja, valójában elmékedések ezek a fejezetek Jézus Krisztus személyiségéről és életéről. Lelki használatra szánt szentírásmagyarázatok, de az akkori élvonalbeli biblikus tudományok szintjén. Guardini könyve nagyban hozzájárult ahhoz – amint későbbi méltatói írják –, hogy a német teológiai érdeklődésű értelmiség „törés nélkül” át tudott térni a megújult szentírástudományra. „Világnézeti” tanszéke arra is alkalmat adott neki, hogy az emberiség nagy gondolkodóit, filozófusait és íróit sorra vegye és bemutassa, kezdve Szókratésszal egészen Rilkéig. Mellesleg had jegyezzük meg: egyik szövszólója volt az akkori Dosztojevszkij-reneszánsznak és megteremtője az „Aljósza-kultusznak”. (Nélküle alig érthető a mi Pilinszky Jánosunk Aljósza-alakja és tisztelete is.)

Katedrája a náci uralomban szűnt meg, 1939-ben az ifjúsági mozgalmi munkájával együtt. A hitleri rezsim nem bírta elviselni Guardini következetes igazmondását és elvi bírálatát. A hallgatás éveiben sem szűnt meg azonban mint lelkipásztor működni, és személyes ráhatással pótolni a nyilvánosság hiányát. A második világháború után rövidesen Münchenben folytathatta tanító tevékenységét, külön az ő személyének tiszteletére alapított katedrán. A barbárság elmúltával még 23 munkás év adatott számára, amely idő alatt korunk problémáihoz is hozzá szólt, fölismerve a modern ember társadalmi és demokratikus igényeit. Ekkor születtek „Das Ende der Neuzeit”, „Die Macht” című könyvei, valamint régebbi írásainak átdolgozott gyűjteményei, köztük a híres „Die Technik und der Mensch”. Ebben előadja elgondolását érett, öregkori tapasztalatait az emberiség jövőjére vonatkozólag: Amíg a 19. század jelszava az előrelépés, a fejlődés volt (techniká-

ban), ma a technika arra kényszerít minket, hogy egymással értsünk szót, és béküljön ki ember az emberrel, hogy együtt tudjunk élni ezen az égitesten.

Utolsó előadása a müncheni egyetemen a Szókratész bölcsességével megrajzolt „iróniáról” szólt. Ez a Szókratész azonban már a krisztusi igazságot hordozta és hirdette.

Élete végén a szenvedést is meg kellett tapasztalnia, évekig trigeminusz-neuralgiával kínlódott. 1968. október 1-én halt meg Münchenben.

CSANÁD BÉLA

TARTALOM

ELŐSZÓ	15
--------------	----

ELSŐ RÉSZ: EREDET ÉS KEZDET

I. Származás és ősök	19
II. Az Anya	24
III. A megtestesülés	29
IV. Az Előfutár	35
V. A megkeresztelkedés és megkísértés	42
VI. A szabad mozgás ideje	48
VII. Az elindulás	53
VIII. A názáreti botrányozás	60
IX. A betegek	65
X. „Ami elveszett volt”	69
XI. A tanítványok és apostolok	77
XII. A nyolc boldogság	85

MÁSODIK RÉSZ: ÜZENET ÉS ÍGÉRET

I. Az igazság teljessége	93
II. Őszinteség a jóban	101
III. Lehetőség és lehetetlenség	107
IV. A mag és a talaj	113
V. Istenünk emberszeretete	120
VI. Az Atya akarata	126
VII. Az ellenség	131

VIII. Az apostoli küldetés	138
IX. A bűnök bocsánata	144
X. A halál	151
XI. Jézus öröklétének öntudata	158
XII. Újjászületés a vízből és Szentlélekből	165

HARMADIK RÉSZ: A DÖNTÉS

I. A vakok és a látók	173
II. Az Emberfia	179
III. A törvény	185
IV. Jézus és a pogányok	194
V. Befeléfordulás és függetlenítés	200
VI. „Nem békét, hanem kardot”	206
VII. Akiket szeretett	213
VIII. Jelek	221
IX. Az élet kenyere	225
X. Isteni intézés és emberi döntés	234

NEGYEDIK RÉSZ: ÚTON JERUZSÁLEM FELÉ

I. A Messiás	245
II. A jeruzsálemi út	250
III. Urunk színeváltozása	259
IV. Az Egyház	267
V. Mózes és Illés	273
VI. Megnyilatkozás és elrejtőzés	279
VII. Igazságosság és ami fölötte van	289
VIII. „Ha olyanok nem leszek, mint a gyermek”	296
IX. Keresztény házasság és szüzesség	304
X. Keresztény birtoklás és szegénység	313
XI. Az áldás	322
XII. Hit és Krisztus-követés	326
XIII. A megbocsátás	335
XIV. Krisztus a Kezdet	341

ÖTÖDIK RÉSZ: AZ UTOLSÓ NAPOK

I. Bevonulás Jeruzsálembe	347
II. Megkeményedés	352
III. Isten alázatossága	360
IV. Jeruzsálem pusztulása és a világ elmúlása	367
V. Az ítélet	375
VI. „Ime jövök, hogy megtegyem, ó, Istenem, akaratodat” ..	382
VII. Júdás	387
VIII. Az utolsó együttlét	395
IX. A lábmosás.....	402
X. Mysterium fidei	409
XI. A főpapi ima	416
XII. Getszemáne	425
XIII. A per	431
XIV. Jézus halála	443

HATODIK RÉSZ: FÖLTÁMADÁS ÉS MEGDICSŐÜLÉS

I. A föltámadás	449
II. A megdicsőült test	456
III. Idő és örökkévalóság között	461
IV. Isten jön és megy	469
V. „Elmegyek és eljövök hozzátok”	475
VI. A Szentlélekben.....	480
VII. A hit és a Szentlélek	485
VIII. A történelem ura	490
IX. Újjáalakulás	496
X. Az új ember	501
XI. Az Egyház	509
XII. Az egész teremtés elsőszülötte	514
XIII. Az örök Főpap	521
XIV. Az Úr újrajövele	526

HETEDIK RÉSZ: IDŐ ÉS ÖRÖKKÉVALÓSÁG

I. A Jelenések könyve	533
II. A mindent intéző Úr	539
III. A trón és a trónon ülő	544
IV. Imádás	549
V. A Bárány	554
VI. A hét pecsét	560
VII. A dolgok	566
VIII. A történelem keresztény értelme	571
IX. A nagy jelek az égen	576
X. Győz – Ítél – Bevégez	580
XI. Az ígéret	585
XII. A Lélek és a menyasszony	589
ZÁRÓSZÓ	595

PEREGRINANTIBUS
ET
ITER AGENTIBUS

(Zarándokoknak és úton lévőknek)

ELŐSZÓ

Aki arra vállalkozik, hogy Jézus Krisztus személyiségéről és életéről beszéljen, annak tisztában kell lennie azzal, mit akar, és mik a határai vállalkozásának. Megkísérelheti, korunk irányulásait követve, hogy Jézus lélektanáról szól; ilyen azonban önmagában nem létezik. Assisi Ferenc lélektanáról pl. lehet beszélni, ha ugyan benne is, aki csak ember, már nem Az kezdődik el, ami túl van az emberen, s ami mégis alapjául szolgál az isteni értelemben vett igazi embernek. Erre gondol Pál, amikor azt mondja, hogy „a lelki embert” senki sem „tudja megítélni”. (1 Kor 2, 15) Lehetséges volna ugyan és szép feladat lenne kikutatni, hol vannak Ferenc csodálatos személyiségének a gyökerei, mik a meghatározói lénye egyik vagy másik vonásának, s honnét van az, hogy benne látszólag annyira ellentmondó erők ütköznek és mégis oly tiszta egységet képeznek és így tovább. Jézus Krisztusról azonban így nem beszélhetünk, legfeljebb csak szűk határokon belül. Ha mégis megkísérelnénk, széttörnénk a róla alkotott képet. Mert személyiségének a legmélyén Isten Fiának a titka rejtőzik és ez érvénytelenít mindenféle „lélektant”. Ez az a titok, amely miatt a keresztény ember meg nem ítéltetősége kegyelem-ajándékozta visszfénynek látszik. Alapjában véve csak egyet tehetünk: mindig más szempontból indulva ki megmutatjuk, hogyan torkollik Jézus alakjának minden tulajdonsága és lényeges vonása a felfoghatatlanba. Ez a felfoghatatlanság persze végtelen ígéretekkel teljes. Vagy pedig próbálkozhatnánk egy „Jézus életét” megírni, ahogyan már sokan megkísérelték. Szigorúan véve azonban ilyen sincs. Assisi Ferenc életét be tudjuk mutatni – amennyiben itt is az újjászületés és kegyelmi vezetés titka ellene nem szegül minden miértnek és honnétnek. Mégis megkísérelhetjük megvizsgálni, hogyan illeszkedik bele saját korába, hogyan hordozza ez őt és alakítja ő a kort; hogyan vonja

magához annak az időnek minden erőtenyezőjét, és lesz az a kor életének hű kifejezője, és ő mégis teljesen ő marad; mi módon kutatja azt az egyet, amelyben kiteljesedhetik; milyen tévútjai, milyen áttörési élményei, milyen különböző teljesedési fokai vannak ennek a kutatásnak és így tovább. Jézussal kapcsolatban azonban ez is csak nagyon szűkre szabott határokig lehetséges. Igaz ugyan, hogy ő meghatározott történelmi körülmények közt élt és az ezekben működő erők ismerete hozzásegít ahhoz, hogy Őt magát jobban megértsük, de azért mégsem lehet sem létét, sem működését történelmi adottságokból levezetni. Ő ugyanis Isten titokzatos világából jó és ugyanoda tér vissza, miután „köztünk járt-kelt” (ApCsel 1, 22). Megállapíthatunk ugyan életében bizonyos döntő jelentőségű eseményeket, ezekben tervszerűséget ismerhetünk fel és láthatjuk, hogy ez a szándék hogyan teljesedik be, de tulajdonképpen „fejlődést” mégsem mutathatunk ki életében. Éppily kevésbé tudjuk sorsának menetét és a módot, ahogyan feladatát megoldja, „indítóokokra” visszavezetni. Mert a végső miért annak a kifürkészhetetlenségéből ered, amelyet Ő az „Atya akaratának” nevez, és kivonja magát minden történelmi megvilágítás lehetősége alól. Amit tehetünk, azt az evangéliumok szabják meg. Olyan kijelentésekből, mint „növekedett bölcsességben, korban és kedvességben Isten és az emberek előtt” (Lk 2, 52) vagy „az idők teljességében” jött el (Gal 4, 4), vagyis pontosan ismert történelmi keretből nőtt ki, azt a meggyőződést szerezhettük, hogy mély összefüggés van Krisztus alakja és a történés között, – de ennek az összefüggésnek a közönséges történetírás módja szerint való megoldásáról le kell mondanunk. Ezzel szemben egy-egy eseménynél, kijelentésnél, tettél újra és újra meg kell állnunk és hallgatoznunk; tanulékonyak kell lennünk, imádkoznunk és engedelmeskednünk.

Ezek az elmélkedések nem tartanak igényt a teljességre. Nem kísérlik meg Jézus életét összefüggéseiben elmondani, hanem egyes kijelentéseket és történeteket ragadnak ki. Nem akarják Krisztus alakját következetes fejlődésben ábrázolni, hanem csak egy-egy vonását megrajzolni, egyiket a másikat után, ahogyan éppen megelevenednek. Nem tudományos fejtegetések ezek, de nem is történelmi vagy teológiai tanulmányok, hanem négy éven át a vasárnapi istentisztelet alkalmával tartott szentbeszédek. Nem akarnak mást, mint képessé-

gükhöz mértelen teljesíteni azt a megbízatást, amelyet maga az Úr adott: hirdetni Őt, üzenetét és művét.

Szerzőjük fontosnak tartja hangsúlyozni, hogy nem akar semmi újat nyújtani, nem akar sem új elgondolást közölni Krisztusról, sem pedig jobb krisztológiai elméletet. Nem valami újdonságról van itt szó, hanem arról, ami örök. Ha azonban a múlt időhöz, a mienkhez ez az örök közelebb kerülne, – akkor ez valóban új lenne, világos és eredményes lenne, és letörölné a megszokottság porát. Gyakran talán szokatlan gondolatokkal találkozik majd az olvasó. Ezek sem támasztanak különleges igényt, csak arra szeretnének ösztönözni, hogy Isten titkai fölött jobban elgondolkozzunk, nevezetesen azon titok fölött, „amely korszakok és nemzedékek óta rejtve volt, s amelyet most szentjeinek kinyilatkoztatott. Velük akarta közölni Isten, micsoda fönséges gazdagságot rejt a pogányok számára ez a titok: Krisztus bennetek a megdicsőülés reménye” (Kol 1, 26–27). Előtte az emberi gondolatok nem sokat jelentenek. Felhasználhatjuk ezeket, de félre is tehetjük. A döntő az az ismeret, amelyet maga Krisztus nyújt, amikor „az Írásokat kifejti” úgy, hogy „szívünk lángolni kezd”. (Lk 24, 27 és 32)

Ezekben az elmélkedésekben idézett szentírási szövegek Wolfgang Rüttenauer új fordításából valók. Inge Dieck és Hans Waltmann készítették a tárgymutatót, Maria Görner az idézetek jegyzékét. Mindegyiküknek megköszönöm gondos munkájukat. Éppúgy dr. Heinrich Kahlefeldnek, hogy tanácsaival segítségemre volt.

E helyen szeretné a szerző a figyelmet felhívni egyik írására, mely ebből a műből nőtt ki: „Jézus, a Krisztus képe az Újszövetségben” (2. kiadás Würzburg, 1937.). Ez az írás beszámol azokról az alapgondolatokról, amelyek – még részben öntudatlanul – ezeket az „elmélkedéseket” irányították. Hasonlóképpen egy másik írásra: „A kereszténység lényege” címűre (Würzburg, 1938), amely a mindkét írásra érvényes kategóriát fejt ki.

ELSŐ RÉSZ

EREDET ÉS KEZDET

I. SZÁRMAZÁS ÉS ŐSÖK

Ha akkor ott Kafarnaumban vagy Jeruzsálemben valaki az Urat megkérdezte volna: Ki vagy te? Kik a szüleid? Milyen nemzetiségből származol? – felelhetett volna úgy, mint János evangéliumának nyolcadik fejezetében: „Mielőtt Ábrahám lett volna, én vagyok” (Jn 8, 58). De Lukács evangéliumának második fejezete szerint is felelhetett volna, ahol az áll, hogy a Messiás „Dávid házából és nemzetségéből származott” (Lk 2, 4). De hogyan is kezdődnek az evangéliumok elbeszélései a Názáreti Jézus életéről, aki a Krisztus, a Fölkent?

János az ő eredetét Isten titkos életében keresi. Evangéliuma így indul: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő volt kezdetben az Istennél. Minden általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami lett... A világban volt, a világ őáltala lett, mégsem ismerte fel a világ... Az Ige testté lett és közöttük lakott. Láttuk dicsőségét, az Atya egyszülöttének dicsőségét, akit a kegyelem és az igazság tölt be” (Jn 1, 1–14). Ez az eredet tehát Istenben van. Isten a Végtelen Élő. Ő azonban másként él és van, mint az ember. A kinyilatkoztatás arra tanít, hogy ez a csak-egy Isten, ahogyan a Krisztus utáni zsidóság körében, az izlamban és az újabbkori tudatban mindennütt él, nem létezik. A kinyilatkoztatás Istenét az a titok fogja körül, amelyet az Egyház az isteni élet egységében létező személyek háromságának a tanával fejez ki. János ott keresi Jézus létének a gyökerét: a második legszentebb személyben, az „Igében”, a Logosz-ban, akiben a Kinyilatkozó Isten saját létének a teljességét jelenti ki. A Kijelentő és a Kijelentett azonban egymásba ölelkeznek és egyek a Szentlélek szeretetében. A második Isten-arculatot, akit itt „Igének” mondunk, „Fiúnak” is nevezik, mert azt, aki szól, Atyának hívják. A Szentlélek pedig az Úr búcsúbeszédeiben a „Vigasztaló”, a „Segítő” jóságos

nevét viseli, mert ő műveli, hogy Jézus testvérei, az ő hazamenetele után „ne maradjanak árván”. Ettől a Mennyei Atyától ennek a Szentléleknek az erejével jött hozzánk a Megváltó.

Az Isten Fia emberré lett. Nemcsak úgy, hogy leszállott egy emberhez, hogy benne lakást vegyen, hanem emberré lett. Valóságosan „lett” – és hogy kétség ne támadjon, hogy ne lehessen esetleg azt mondani, hogy irtózott a test alacsonyrendűségétől, és csupán egy szent lélek bensőségéhez vagy egy kiválasztott szellem nagyságához fűzte oda magát, azt mondja János nyomatékos hangsúllyal: „Hússá lett”.

Nem a puszta lélekben, hanem majd csak a testben kezdődik a történelem és az embersors. Ez az igazság még sokszor fog minket foglalkoztatni. A Megváltóban Isten jött el, hogy történelme és sorsa legyen. A megtestesüléssel közénk jött és új történelemnek vetette meg az alapját. Minden elmúlt történést úgy irányított, hogy az „a mi Urunk, Jézus Krisztus születését” előzi meg, azt várja, azt készíti elő. Minden elkövetkezendőnek pedig azt tette feladatává, hogy döntsön az ő megtestesüléséről, elfogadva azt vagy elvetve. A „közöttünk lakott” pontosabb fordításban azt jelenti: „sátrat vert közöttünk”. A Logosz sátra pedig az ő teste volt, Isten szent sátora az emberek között, a szövetség sátora köztünk, a templom, amelyről azt mondta a farizeusoknak, hogy „lebontják és harmadnapra felépül” (Jn 2, 19).

Amaz örök kezdet és az időben történő testi lét között van a megtestesülés titka. Szigorúan, metafizikai súllyal csak aényt állítja elének János. A szereplő alakok gazdag kedvessége, a bensőséges történés, amely Lukács elbeszélését oly nagyszerűvé és színessé teszi, nála hiányzik. Minden a végső, a Hatalmas-Egyszerűre összpontosul: a Logosz, a test, a világba belépés, az örök származás, a megtapintható földi valóság, az egység titka igazságára.

Egészen másként jelenik meg Krisztus létének kezdete Máté, Márk és Lukács evangéliumában.

Márk egyáltalán nem beszél a megtestesülésről. Evangéliumának első nyolc verse az Előhírnökről szól, aztán mindjárt ez következik: „Abban az időben eljött Jézus a galileai Názáretből és megkeresztelkedett Jánosnál a Jordánban” (Mk 1, 9). Máté és Lukács pedig Jézus nemzetségfáját hozzák: nemzetségének útját a történelmen keresztül.

Máténál a nemzetség-lajstrom evangéliumának az elején áll. Ábrahámval kezdődik, és Dávidon, meg Júda királyainak során keresztül

József terjed, aki „Mária férje, ki a Krisztusnak nevezett Jézust szülte” (Mt 1, 16). Lukácsnál a harmadik fejezetben van, Jézus megkeresztelkedésének az elbeszélése után. Ő – így szól a jelentés –, „mintegy harminc esztendő volt, amikor föllépett. József fiának tartották, kinek ősei Heli, Mátha, Lévi” és így tovább sorolva olyan neveket, amelyeknek viselőiről semmi továbbit sem tudunk, föl egészen Dávidig, aztán ennek ősein keresztül Júdáig, Jákob-, Izsák-, Ábrahámig, hogy őket aztán az ősidők hatalmasainak nevével, Noé, Lámek és Hénok nevével Ádámhoz kapcsolja, „aki Istentől származik” (Lk 3, 23–38).

Fölvetődött a kérdés, hogyan keletkezett ez a két annyira különböző nemzetségtábla. Némelyek úgy vélik, hogy az első a törvény szerinti lajstrom, tehát Józsefé, aki a jog szerint Jézus atyja volt. A másik a vér szerinti, vagyis Máriáé. De mivel az asszony nevével az ószövetségi jog szerint nem folytatódhatott a nemzetség, azért József nevével helyettesítették. Hozzá jön még a Levirátus-házasság szempontja is: a nőtlen férfi, ha fivére gyermek nélkül halt meg, köteles volt annak özvegyét elvenni, és az első gyermeket az elhalálozott nemzetségének átengedni, míg a többi gyermek a test szerinti atya nemzetségéhez tartozott. Ilyen különböző szempontok szerint különböző módon vezették a nemzetség-felsorolásokat. De hogy éppen Lukács adja Mária nemzetségfáját, ez még valószínűbbé teszi azt a magyarázatot, hogy ő az, aki az Úr édesanyját mindenkinél közelebb akarta hozni hozzánk. De nem akarjuk ezeket a bonyolult kérdéseket itt tovább fejtegetni.

Ugyancsak eltűnődhetünk, ha a nemzetség-lajstromok névsorát áttekintjük. Nem említve a tekintélyt, amelyet nekik az Isten szava kölcsönöz, már önmagukban is nagy a valószínűségük. Először is az ősi népek nagyon hű emlékezőtehetséggel rendelkeztek. Továbbá az előkelő nemzetségek nemzetség-lajstromukat a templom levéltárában helyezték el, hisz tudjuk, hogy Heródes ilyen okiratokat semmisített meg, mivelhogy ő újdonsült zsidó volt, és a régi családokat meg akarta fosztani büszkeségüktől, annak a lehetőségétől, hogy magukat vele összehasonlítsák.

Mily beszédek ezek a nevek! Bennük merülnek fel először, hosszú, sőt századokból az ősidők alakjai: Ádám, akit a Paradicsom elvesztett boldogságának a honvágya vesz körül, Szeth, aki a Káintól megölt Ábel helyett született neki, Hénok, akiről az van megírva, hogy Isten-

nel társalgott, és Ő ragadta el. . . Aztán Matuzsálem, az őszaggastyán, Lámeck, akinek dacosan büszke dalát a Teremtés könyve örökítette meg, amelyet feleségének dalolt el, mikor egyik ellenségét agyonverte. Noé, akit a vízözön háborgása zúg körül. . . Úgy követik egymást, mint mérföldjelzők az évezredek útján, a Paradicsomtól addig, akit Isten a hazájából és törzsből kiszólitott, hogy vele szövetségre lépjen: Ábrahámig. . . Ábrahám, aki „hitt” és „Isten barátja” volt, Izsák, a fia, aki csodálatosan született és akit az oltárról nyert vissza, Jákob, az unokája, aki az Isten angyalával viaskodott. . . Ezek az alakok az őszövetségi létezésből a legjellegzetesebbet testesítik meg: a mulandó létben vannak ugyan, mégis Isten színe előtt járnak. A legsűrűbb földi valóságból valók, az emberi élet minden mozzanatával össze vannak kapcsolva, de az Isten oly közel van hozzájuk, létükben és beszédükben, jó és rossz cselekedeteikben oly nyilvánvalóan megmutatkozik, hogy számunkra valóságos kinyilatkoztatások ők. . . Jákob fia Júda; Fáesz és Áram viszi tovább a nemzetségsort egészen Dávid királyig. Vele kezdődik a nép nagy története. Eleinte végnélküli harcok, majd Salamon uralma alatt a dicsőséges béke hosszú évei. De már ennek utolsó éveiben hűtlen lesz a királyi ház. Aztán folytatja a sötétben mindig mélyebbre vezető útját, néha talpra állva, majd ismét elbukva, háborún, ínségen, gazzetteken, szörnyűségeken keresztül, az ország pusztulásáig és a „Babilonba való átköltözésig”.

Ott kialszik a nemzet ragyogása. Ettől kezdve nyomorúságban és sötétségben él. „József, Mária férje” kézműves és oly szegény, hogy a tisztulási áldozathoz nem bárányt, hanem csak „két galambfiókát” adhat (Lk 2, 24).

Isten népének egész története ezekből a nevekből bontakozik ki. És nemcsak azokból, amelyeket feljegyeztek, hanem azokból is, amelyeket töröltek; hiszen arról is értesülünk, hogy Ácháb neve és a két utána következő azért töröltetett a sorból, mert a próféta átkot mondott rájuk.

Néhány név különösen elgondolkodtat bennünket. Asszonynevek, amelyeket mellékes megjegyzésként fűztek a szöveghez azért – mint néhány magyarázó mondja – , hogy a saját királyi házuk becstelenségével tömjék be azoknak a zsidóknak a száját, akik Urunk Anyja ellen intéztek támadást.

Tekintsünk el Rúth-tól, Dávid nagyanyjától. A törvény szerinti tiszta zsidó szemében ezért jelentett foltot az uralkodó nemzetségen,

mert moabita volt és így általa Dávid idegen, a törvény által tiltott vért hordott ereiben. Számunkra azonban alakja a nevét viselő kis könyvben nagyon bensőséges színben tűnik fel. . . De Júdáról, Jákob legidősebb fiáról azt olvassuk, hogy „Fáeszt és Zárát Támárral nemzette”. Ez a Támár a saját menyje volt. Felesége volt először legidősebb fiának, ki korán meghalt. Azután a törvény szerint ennek fivére, Onán vette magához feleségül, de ellenkezve és anélkül, hogy Támár jogához jutott volna. Isten ezért megharagudott rá, és Onán meghalt. Erre Júda megtagadta tőle harmadik fiát, attól való félelmében, hogy azt is elveszíti. Ekkor Támár egy napon parázna nő ruhájába öltözött, és egy magános útkereszteződésnél megvárta apósát, mikor az birkanyírásra ment. Fáesz és Zámár ikrek lettek a gyermekeik, s Fáesz vitte tovább a nemzetség fáját (Ter 38). Szálmonról az áll, hogy Boózt nemzette Ráchábbal. Rácháb azonban az volt, aki Jerikóban Józ sue kémjeit házába fogadta. Ő is pogány volt, mint Rúth, s „kocsmárosné” volt vagyis „parázna nő” – e szavakat az ószövetségi Szentírás felváltva használja (Józs 2). . . Aztán azt is olvashatjuk: „Dávid király fia Salamon volt, Uriás feleségétől”. Dávid királyi ember volt. A kiválasztottság fénye ragyogott rajta ifjúsága óta. Isten Lelke által megragadott ember volt, költő és próféta. Hosszú háborúban lerakta Izrael országának alapjait. Nagy, harcos szenvedély lángolt benne: nagylelkű volt, de kemény és kíméletlen is, ha szükségesnek tartotta. Becsületén azonban csúnya szennyfoltot jelent Betszabé neve, aki felesége volt egyik tisztjének a hatita Uriásnak, egy bátor és hűséges férfinak. Míg ő a harcmezőn küzdött, Dávid meggyalázta családi szentélyét. Uriás hazajött, hogy jelentést tegyen a Rabba város körül folyó harcok állásáról. A király ekkor megijedt, és méltatlan cselekedésekkel próbálta a történeteket eltussolni. De sikertelenül. Ezért aztán megint kiküldte őt a harctérre egy levéllel: „Állítsátok Uriást az első sorba, ahol a leghevesebb a harc, és húzódjatok mögötte vissza, hogy agyonüssék és meghaljon”. Így is történt, és Dávid magához vette feleségét. Nátán próféta tudtára adta Isten haragját, s Dávid megrendülve tért magába; böjtös bünbánatot tartott, de látnia kellett, hogyan hal meg gyermeke. Akkor aztán, így beszéli az Írás, fölkelt, evett és bement Betszabéhez. Salamon lett a gyermekük. (2 Sám 11 és 12.).

Pál azt mondja az Úrról, hogy egy lett közülünk, a bűnt kivéve hozzánk mindenben hasonlóvá lett (Zsid 4, 15). Mindent magára vett, ami emberi. A nemzetségre névsora mutatja, mit jelent ez: belépni

az ember történelmébe, annak sorsába és bűnös világába. Semmiből sem vonta ki magát.

A názáreti elvonultság hosszú, csöndes éveiben Jézus sokszor elgondolkodhatott ezeken a neveken. Milyen mélyen átérezhette ilyenkor, mit jelent ez: embertörténelem! Benne mind az a nagyság, az az erősség, az az összekuszáltság és nyomorúság, az a sötétség és gonoszság, amelynek talaján maga is állott saját létével, és amely tódult feléje, hogy szívébe fogadja, Isten elé vigye és felelősséget vállaljon érte.

II. AZ ANYA

Ha egy fa természetét meg akarjuk érteni, először azt a földet kell megvizsgálnunk, amelyben gyökerei nyugszanak és amelyből a nedv árad föl a törzsbe, az ágakba és virágokba, a gyümölcsbe. Ugyanígy jól tesszük, ha egy pillantást vetünk arra a földre és alapra, amelyből az Úr személyisége kinőtt: édesanyjára, Máriára.

Arról már értesültünk, hogy Mária királyi vérből származott. Minden ember valamiképpen egyedüli, egyszeri és egyedülálló. Saját egyéniségébe, ahogy önmaga és Isten előtt áll, nem nyúlnak bele azok az összetevők, amelyekből ered. Itt nincsen sem „ha”, sem „mert”, „nincs sem zsidó, sem görög, nincs sem szabad, sem szolgál” (Gal 3, 27–28). Ez így igaz. De az is igaz, hogy a nagyság és valamiképpen a végkifejlet mindenben, még a legkisebben is, mégis csak attól függ, hogy az ember természete nemes-e. Nagyon nemes, királyi természetű dolog volt az, ahogyan Mária az angyal megszólítására válaszolt. Valami óriási nagyság állt ott eléje. Amit tőle kívántak, az volt, hogy Istenben bízva vesse be magát a sötétségbe. S ő ezt megtette egyszerű, önmagában nem is tudatos nagyszerűséggel. Ennek a nagyságnak része bizonyára az ő veleszületett nemességéből származott.

És most már sorsa gyermekének sorsához kapcsolódik.

Ez a sors most azonnal elkezdődik, és aztán egyre szélesebben bontakozik ki: Amikor közte és hitvese közt a fájdalmas félreértés közbelép. . . amikor Betlehembe megy, és ott inségben és szegénységben életet ad gyermekének. . . amikor menekülni kénytelen, és idegenben kell élnie, kiszakítva az elrejtettségből, amelyben eddig volt,

bizonytalanságban és fenyegető veszélyekben, mígcsak haza nem térhet.

Amikor aztán fia tizenkét éves korában a templomban visszamarad, és őt aggodalmas keresés után megtalálja, először válik előtte nyilvánvalóvá isteni idegensége mindannak, ami életében reá vár (Lk 2, 41 – 50.). Arra a bizonytalanságra: „Fiam, miért tetted ezt velünk? Látod, atyád és én bánkódva kerestünk”, a fiú azt feleli: „Miért kerestetek? Nem tudtátok, hogy az Atyám házában kell lennem?” Ekkor megsejthette, hogy valóban be fog következni, amit Simeon megjövendölt: „A te lelkedet is tör járja át” (Lk 2, 35). Mert mi mást jelent az, ha egy gyermek ilyen pillanatban kétségtelen magátólértetődéssel azt feleli aggódó édesanyjának: Miért kerestél? S nem csodálkozunk, ha a jelentés a továbbiakban hozzá teszi: „Ők azonban nem értették, hogy mit akart ezzel mondani”.

Aztán mindjárt ez áll a szövegben: „Anyja pedig szívében megőrizte mindez ígéket”. De mint hallottuk, anélkül, hogy „értette volna” azokat. A szavak, az esemény megértésével nem fejlődött egyenértékűen az átlátás tehetsége, de megőrzésükhöz megvolt a megfelelő mélységű talaj szívében, ahogyan a föld is magába fogadja az értékes magot, hogy az benne felnövekedhessen.

A csönd tizennyolc esztendeje következett azután. Erről a szent híradás semmi közelebbit nem mond. De a nyitott fül számára az evangélium hallgatása is erőteljes szó. A csöndnek ez a tizennyolc éve „szívébe rejtve” telt el. . . Semmi mást nem olvasunk erről az időszakról, mint hogy a gyermek „engedelmeskedett nekik” és „növekedett bölcsességben, korban és kedvességben Isten és emberek előtt”. Csöndes, mély történet ez, amelyet a legszentebb anya szeretete fon körül.

Aztán a Fiú elhagyja az otthont, és elmegy küldetését teljesíteni. Ő azonban ott is körülötte van. Mindjárt az elején, a kánai menyegzőn, ahol mintegy utolsó gesztusa nyilvánul meg az anyai gondoskodásnak és irányításnak (Jn 2, 1 – 11). Más alkalommal valami félreértésből származó nyugtalanító hír érkezik Názáretbe, és ő fölkerelkedik, fölkeresi Fiát, aggódva áll az ajtó előtt (Mk 3, 21. 31 – 35). . . És akkor is mellette van, az utolsó napokban, és kitart a kereszt tövében (Jn 19, 25.). Jézus egész életét anyja közelsége öleli körül. S ebben legerősebb a hallgatása.

De van egy kijelentés, amely megmutatja, milyen mélyen volt egybeforrvva vele az Úr. Jézus ott áll a tömeg közepén és beszél. Egyszer csak egy asszony emeli föl szavát: „Boldog a méh, amely téged hordozott, és az emlő, amelyet szoptál”. Jézus így válaszolt: „Bizony, még boldogabb, aki hallgatja és megtartja Isten igéjét”. Nem úgy hangzik-e ez, mintha egyszerre csak kiszakadna a lármás tömegből? Mintha mély harangszó futna át a lelkén, mintha Názáretben volna és anyját érezné közelében? (Lk 11, 27 – 28).

Egyébként azonban ha Jézus szavait tekintjük, amelyeket anyjához intéz, s azokat úgy engedjük lelkünkre hatni, amint a körülmények kívánják, akkor mindig úgy érezzük, mintha közte és anyja közt valami szakadék tátongana.

Egyszer Jeruzsálemben – mikor még gyermek volt – , minden szó nélkül lemaradt, olyan időben, amikor a város tömve volt minden országból összesereglett zarándokokkal, és nemcsak balesettől, hanem mindenféle erőszakoskodástól lehetett tartani. Anyja minden bizonynyal jogosan kérdezte meg akkor, miért cselekedte ezt. Ő mégis csodálkozva felelt: „Miért kerestetek?” S ha valamit előre lehet várni, akkor az az elbeszélés következő mondata: „De ők nem értették, mit akart nekik ezzel mondani”.

A galileai Kánában a menyegzőn ott ül az asztalnál a lakodalmi társasággal együtt. Nyilvánvalóan kis emberek ők, akiknek nincs sok vagyonuk. Kifogy a bor, és mindenki érzi a közelgő kínos zavart. Mária akkor kéréssel fordul fiához: „Nincs boruk.” Ő erre azt feleli: „Asszony, a mi dolgunk ez? Még nem jött el az én óráim”. Mi más jelent ez, mint azt: Ami szerint nekem cselekednem kell, az az én óráim, az Atyám akarata, ki minden pillanatban szól hozzám, semmi más... Mindjárt ezután segít ugyan, de csak azért, mert éppen most – az a mód, ahogyan Isten utasítást szokott adni a prófétáknak, mikor egyik pillanatról a másikra szólítja őket, hozzásegíthet a megértéshez minket –, elérkezett „az ő órája” (Jn 2, 1 – 11).

Mikor aztán anyja lejön Galileából, hogy fiát megkeresse, aki egy házban tartózkodik tanítván az embereket, és azt mondják neki: „Anyád és testvéreid kint vannak és keresnek”, – azt kérdezi: „Ki az én anyám, és kik az én testvéreim?”. Majd végigtekintve a körülötte ülőkön csak ennyit mond: „Ezek az én anyám, és ezek az én testvéreim. Aki teljesíti Mennyei Atyám akaratát, az mind testvérem, nővérem és anyám” (Mk 3, 31 – 35). És ha ezután biztosan ki is ment hozzá, és

kimutatta szeretetét iránta, az a szó mégis elhangzott, és érezzük az ellenkérdés megrázó voltát, amelyben világossá vált életének végtelen messzisége.

Sőt még az a szó is, melyet az előbb a közelség kifejezéseként fogtunk fel, a távolságot jelentheti: „Boldog a méh, mely téged hordozott és az emlő, melyet szoptál”. – „Nem! Akik az Isten ígését hallgatják és megtartják, azok a boldogok!”

Amikor azonban a kereszten élete a végéhez közeledik, és a kereszttel áll édesanyja, odatapadva szívének tengernyi gyötrődésében, és szavait várja, – akkor azt mondja neki Jézus Jánosra tekintve: „Asszony, nézd, ott a te fiad”. És a tanítványnak: „Nézd, ott a te anyád!” (Jn 19, 26–27). Ebben bizonyosan benne volt a haldokló Fiú gondoskodása, de az ő szíve elsősorban mégis mást érzett ki belőle: „Asszony, nézd, ott a te fiad!” Elutasítja magától. Egészen benne van az „ő órájában”, amely most „elérkezett”, a nagy, rettentő, mindent követelő óra. Egészen a legvégső magányban van, a reá rakott bűnökkel terhelt, Isten igazságossága előtt.

Mária mindig mellette volt. Vele együtt átélte mindent, ami őt érte. Élete az övé volt. De nem a valódi megértés módján; az Írás világosan szól erről. Az „a Szent”, akiről az angyali üzenet beszél (Lk 1, 35) – milyen titokkal teli és Isten messziségéből származó ez a kifejezés! –, jött el hozzá. Mária neki adott mindent, szívét, becsületét, véréit, egész szeretetét. Átölelte, de ő túlnőtt rajta, mindig magasabbra, föléje nőtt. Valami messziség teljesedett ki Fia körül, a „szent” messzisége. Belőle él, de tőle eltávolodva. Ezt az utóbbit biztosan nem értette meg. De hogyan is érthette volna meg az élő Isten titkát? Egyet azonban tudott, ami a földön keresztény értelemben fontosabb, mint a megértés, és ami Istennek ugyanazon erejéből jöhet csak létre, amely a maga idején a megértést megadja: hitt, és pedig akkor, amikor a szó igazi és teljes értelmében még talán senki sem hitt.

Ha valami az ő nagyságát megmutatja, az rokonának a felkiáltása: „Boldog vagy, mert hittél!” (Lk 1, 45). Ez magába foglalja mind a két mondatot: „De ők nem értették, hogy mit akart azzal mondani”, és aztán: „Anyja szívébe véste ezeket a dolgokat” (Lk 2, 50–51). Mária hitt. És hitét mindig újra és újra fel kellett szítania. Egyre erősebben, egyre keményebben. Hite nagyobb volt, mint bármely emberé is valaha. Ábrahám hitének félelmetes magasságában áll előttünk, de Máriától Isten többet kívánt, mint Ábrahámtól. Mert „a Szent”,

aki belőle származott, aki tőle eltávolodva nőtt fel, föléje emelkedett és leszakadt tőle, végtelen távolságban élt. Az ő nagyságába vetett hitében asszonyi módra meg nem tántorodni, mikor pedig ő szülte és táplálta és látta tehetetlenségében... és még hozzá szeretetében meg nem fogyatkozni, amikor anyai gondoskodását elhagyta... és minderről azt hinni, hogy így van ez rendjén, s mindebben Isten akarata nyilvánul meg... aztán nem abbahagyni, nem kicsinyessé lenni, hanem továbbra is kitartani, és minden lépést, amit Fia az ő megfoghatatlan Én-je szerint tett, a hit erejében vele együtt megtenni: ez volt Mária megfoghatatlan nagysága.

Minden lépést, amit az Úr az ő isteni sorsában megtett, vele együtt tette meg Mária is, de a hitben. A megértést számára csak pünkösöd hozta meg. Akkor mindent „megértett”, amit eddig hittel „szívébe vésett”. Ezzel a hitével közelebb áll Krisztushoz és mélyebben résztvesz a megváltás művében, mint a legendák összes csodája. Egy-egy legenda megörvendeztethet minket kedves képeivel, de élni nem segít; legkevésbé akkor, ha valami sajátos dologról van szó. Isten azt kívánja tőlünk, hogy a hitben viaskodjunk az ő titkával és a gonosz világ ellenkezésével. Nem a kedvesen költői, hanem a kemény hit a mi feladatunk, – főképp olyan időkben, mikor a dolgok elvesztik szelíd varázszakat, és mindenütt ellentmondások rontanak egymásra. Minél tisztábban megértjük az Úr anyjának alakját az Újszövetségből, annál fontosabbnak tartjuk keresztény életünk számára, mint ahogy a valóságban van.

Ő az, aki az Urat lényének eleven mélységével vette körül, egész életén keresztül, még a halálban is. De ismételten tapasztalnia kellett, hogy Ő Isten benső titkából táplálkozva hogyan távolodik tőle. Ismételten túlemelkedett rajta, úgyhogy éreznie kellett a „tőr” szúrását (Lk 2, 35); de mindannyiszor fölemelkedett hozzá és újból körülfogta őt. Míg végülis már fia sem akart lenni. Annak a másiknak, aki mellette állt, kellett fiává lennie. Jézus egyedül maradt, fönt, a teremtés legvékonyabb hegygerincén, Isten igazságossága előtt. Mária pedig az utolsó együtt-szenvedésben elfogadta az elválást, – és éppen ezáltal, a hitben, újra melléje állt.

Igen, valóban „boldog vagy, mert hittél!”

Karácsony liturgiája a Bölcsesség Könyve tizennyolcadik fejezetének két versét idézi: „Mialatt mély csönd borult mindenre, s az éj sietős útja közepén tartott, mindenható Igéd, Urunk, lejött az égből, királyi trónjáról” (Bölcs 18, 14–15). E szavak a Megtestesülés nagy titkáról beszélnek, és a végtelen, mély csönd, mely benne rejlik, csodálatosan jut bennük kifejezésre.

Igen, a nagy dolgok csöndben születnek. Nem lármában és feltűnést keltő külső eseményekben, hanem a belső látás tisztaságában, az elhatározás halk megmozdulásában, az elrejtett áldozatban és önmegtagadásban, mikor a szeretet megérinti a szívet, a lélek szabadsága tette serkent, és méhe alkotásra termékenyül meg. A csöndes hatalmak az igazán erősek. Valamennyi esemény közt a legcsöndesebbre, arra akarjuk most figyelmünket fordítani, amely Istentől eredően csöndes és hozzáférhetetlen minden csöndület számára.

Lukács jelenti: „hat hónap múlva” – azután, hogy az angyal Zakariásnak megjelent és fiának születését hírül adta, aki hivatva volt, hogy az Úr előhírnöke legyen –, „elküldte Isten Gábor angyalt Galilea Názáret nevű városába egy szűzhöz. A szűz jegyese volt egy Dávid házából való férfinak, és Mária volt a neve. Az angyal bement hozzá és így köszöntötte: „Üdvözlégy, malaszttal teljes! Az Úr van teveled.” Mária e szavak hallatára zavarba jött, és gondolkodni kezdett a köszöntés értelmén. Az angyal így folytatta: „Ne félj, Mária! Kegyelmet találtál Istennél. Méhedben fogansz, és fiat szülsz. Jézusnak fogod hívni. Nagy lesz ő: a Magasságbelinek Fia. Az Úristen neki adja atyjának, Dávidnak trónját. Uralkodni fog Jákob házában mindörökké, és királyságának nem lesz vége. Mária erre megkérdezte az angyalt: „Hogyan lehetséges ez, hiszen férfit nem ismerek?” Az angyal ezt válaszolta: „A Szentlélek száll reád, és a Magasságbeli ereje borít el. Ezért a születendő Szent is Isten Fia lesz. Rokonod, Erzsébet is fiat fogant öregségében s ő, a magtalan már hatodik hónapjában van. Istennél semmi sem lehetetlen.” Mária erre így szólt: „Az Úr szolgáló leánya vagyok, történjék velem szavaid szerint.” Az angyal ekkor eltávozott.” (Lk 1, 26–38).

Milyen csöndben történt mindez, mutatja a további jelentés: Amikor világozássá lett, hogy Mária várandós, József, a férfi, akinek eljegyezték, el akart válni tőle, mert azt hitte, hogy megszegte a neki

tartozó hűséget. És a jelentés még dicséri is Józsefet, hogy titokban akarta elbocsátani, mert „igaz ember volt” és bizonyára nagyon szerette őt (Mt 1, 19). Annyira hozzáférhetetlenül mély volt az az esemény, hogy Mária semmiféle módot sem talált arra, hogy akárcsak jegyesének is elmondja, és így Istennek magának kellett Józsefet felvilágosítania.

Túl azonban ezen az emberi mélységen, amelyből valamit, bár csak a legnagyobb tisztelettel, mégis lemérhetünk, egy másik nyílik meg előttünk: Isten végtelen mélysége. Erről beszélnek a szavak, amelyeket a fejezet elején idéztünk. Erről mondja a negyedik Evangélium bekezdése: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige”.

Itt „Istenről” van szó. S Vele együtt van még valaki: „Nála”, „feléje fordulva” – ahogy a görög szöveg mondja. Ezt a valakit „Igénék” nevezik. Ő az, akiben az Első az ő lényegét, életének teljességét, létezésének értelmét kimondja. És ez az Ige is Isten, éppen úgy, mint az Atya, aki az Igét mondja, és mégis csak egy Isten van. Róla, a második Valakiről pedig azt mondja az Írás, hogy „tulajdonába jött”, az általa teremtett világba (Jn 1, 11). Figyeljünk csak fel arra, amit a szavak mondani akarnak: Ő nemcsak mint mindenütt jelenlévő, mindenható Teremtő járja át a világot, hanem egy pillanatban – ha szabad így beszélnünk – átlépi a határvonalat is, a gondolatban föl nem fogható határvonalat; Ő, az Örök-Végtelen, a Hozzáférhetetlenül-Messzi, belépett a történelembe.

Hogyan képzelhetnénk el Isten viszonyát a világhoz? Talán úgy, hogy miután a világot megteremtette, fölötte élt végtelen emelkedettségben, boldog megelégedettségben önmagával, a teremtett világot pedig hagyta menni egyszer s mindenkorra meghatározott útján. . . Vagy úgy is el lehetne képzelni, hogy Isten jelen van a világban, mint teremtő Ős-ok, akitől minden származik. Jelen van, mint alakító hatalom, mely mindent áthat; mint mindennek végső értelme, mely mindenben kifejezésre jut. . . Az előző esetben elkülönítve léteznek, világotúli érintetlenségben, az utóbbi esetben Ő lenne az igazi sajátosság mindenben. Ha a Megtestesülést az első feltevés alapján akar-nók elgondolni, akkor ez azt jelentené, hogy egy embert az Isten gondolata teljesen, egyedülálló módon megragadott, benne az Isten

szeretete fellángolt – annyira, hogy azt lehetne mondani: Ebben az emberben maga az Isten szól. Ha a második elgondolást választanók alapul, akkor a Megtestesülés azt jelentené, hogy Isten magát jelenti ki mindenütt, minden dologban, minden emberben, de ebben az egyben egész különösen hatalmas módon és világosan, – olyannyira, hogy azt mondhatnók: Itt az Isten testet öltve jelent meg... De mindjárt látjuk, hogy egyik elgondolás sem a Szentírásé.

Ami a kinyilatkoztatás Istennek a világhoz való viszonyáról és az ő megtestesüléséről mond, az valami gyökerében mást jelent. Eszerint Isten rendkívüli módon lépett be a mulandó világba, teljesen maga elhatározásából, tiszta szabadsággal. Az örök, szabad Istennek nincsen sorsa. Sorsa csak a történelemben élő embernek van. Most tehát az történt, hogy Isten belépett a történelembé és „emberi sorsot” vett magára.

Azt azonban, hogy Isten az örökkévalóságból belép a véges, mulandó világba, s hogy a „határon” keresztül átlép a történelembé, azt emberi értelem nem foghatja föl. Sőt, talán a „tiszta Isten-fogalom” alapján tiltakozik az ellen, ami benne látszólag esetleges, emberszabású – pedig mindebben éppen a kereszténység legbenső lényegéről van szó. Maga a gondolkodás itt egy lépést sem visz előbbre. Egy barátom egyszer olyan kijelentést tett, amelynek segítségével többet értettem meg, mint minden más pusztán „gondolkodásból”. Ilyenfajta kérdésekről beszélgettünk, s akkor azt mondta: „A szeretet művel ily dolgokat!” Ez a mondás már sokszor volt segítségemre. Nem mintha az értelemnek valamit is megmagyarázna, ellenben a szívet hívja segítségül, hogy Isten titkaiba beleérezzünk. A titkot nem foghatjuk fel, de közelebb jöhet hozzánk, a botránkozás veszélye pedig megszűnik.

Az emberi életben egyetlen igazán nagy dolog sem keletkezett pusztán gondolkodás útján, mind a szívből és annak szeretetéből fakadt. De a szeretetnek is megvan a maga „miért”-je és „hová”-ja – épp ezért természetesen nyitottnak kell lennünk, különben soha semmit sem értünk belőle... Hát még ha Isten az, aki szeret? Hogyha Isten mélysége és hatalma az, aki cselekszik, – mire nem képes ez a szeretet! Oly fölséges, oly nagy dolgokra, hogy aki nem a szeretetből indul ki, annak balgaságnak és örületnek fog látszani.

Az idő halad. József, az Istentől kapott tanítás után, magához veszi jegyesét. És milyen mélyre kellett hatolnia ennek a tanításnak, ennek

a csöndes férfúnak a lelkében. Mi mindennek kellett végbemennie benne, mire megértette, hogy Isten tette rá kezét feleségére, és hogy az Élet, amelyet hordoz, a Szentlélektől van! Akkor kelt életre a keresztény szüzességnek nagy és boldogító titka (Mt 1, 19–25).

Lukács így tudósít a további eseményekről: „Abban az időben Augustus császár rendeletet bocsátott ki, hogy számlálják össze az egész földkerekséget. Ez az első népszámlálás Quirinusznak, Szíria helytartójának az idejében történt. Elment mindenki a saját városába, hogy följegyeztesse magát. József Dávid házából és nemzetiségéből származott, fölment tehát Galilea Názáret nevű városából Dávid városába, a judeai Betlehembe, hogy följegyeztesse magát Máriával, feleségével együtt, aki áldott állapotban volt. Miközben ott tartózkodtak, elérkezett Mária szülésének napja. És megszülte elsőszülött fiát, és pólýába takarta, és jászolba fektette, mert nem kaptak helyet a szálláson” (Lk 2, 1–7).

Amit az előbb még Isten tevékenységének elrejttségében akartunk megérteni, most látható alakban lép elénk. Előttünk egy gyermek, olyan, mint minden más emberfia: sír és éheznek, és alszik, mint valamennyi, és mégis ő „az Ige, aki testté lett” (Jn 1, 14). Nem csak lakozik benne az Isten és pedig minden teljességével, nem csak megérintette a Mennyei, úgyhogy követnie kelljen, küzdenie és szenvednie érte, mégpedig a leghatalmasabb, Istentől jövő minden más megérintettséget felülmúló módon, hanem ez a Gyermeke az Isten, lényé és lényege szerint.

Ha ezeknél a gondolatoknál benső ellenkezés jelentkezik, adjunk helyt érzéseinknek. Nem jó dolog e mély értelmű gondolatokkal kapcsolatban támadt ellenérzésünket elnyomni, mert akkor az elmérge-sedik, és valahol másutt tör ki romboló erővel. Előfordulhat, hogy valaki ellenérzést érez a Megtestesülés gondolatával szemben. Talán kész azt, mint valami kedves, mélyértelmű hasonlatot elfogadni, de nem mint szóról-szóra vett igazságot. Ha valahol a hit birodalmában, akkor itt támadhat kétely. Ez esetben tiszteletteljes félelemmel gyakoroljuk a türelmet. A kereszténység szíve-titkát nyugodt, várakozó, kérő figyelemmel akarjuk melengetni, s akkor egyszer csak fel fog tárulni előttünk értelme. Legyen segítségünkre ez a bölcs mondás: „A szeretet művel ilyen dolgokat!”

E gyermek számára csak létének tartalma volt megadva. Ami a születése által lesz az ember, az adja meg életének a témáját; minden

más csak ehhez jön hozzá. Környezet és külső történés hatást gyakorolnak ránk, előbbre visznek és hátráltatnak, segítenek és rombolnak, hatnak és alakítanak – a döntő azonban mégis a létbe megtett első lépés marad; az, amivé Valaki születésénél fogva lesz. Sok keresztény gondolkodó fáradozott már azon, hogy megértse, mi ment végbe Jézusban. Benső élete felől érdeklődtek, és hol a pszichológia oldaláról, hol meg a teológia részéről próbáltak feleletet adni. Jézuspszichológia azonban nem létezik, az ilyesmi azonnal csődöt mond, ha vele kapcsolatban a végső értelmezést keressük. Ennek csak akkor van értelme, ha perem-kérdésként kezeljük, és majd a fogalmat és képet a benső lényeg fogja össze. Ami pedig a teológiai meghatározást illeti, az – bár önmagában véve igaz és a keresztény gondolkodás szempontjából alapvető – lényege szerint elvont. Így azután a hit kíséretét keres, amely tovább viszi. Mi is ilyennel próbálkozunk a továbbiakban.

Ember-Gyermek volt ez a csöppnyi lény: emberi aggyal és tagokkal, emberi szívvel és lélekkel rendelkező. És Isten volt. Élete tartalmává az Atya az ő akaratát tette: hogy hirdesse a szent üzenetet, az embereket Isten erejével ragadja meg, szövetséget kössön, vegye magára a világot és bűneit, szenvedjen értük helyettesítő szeretetben, vonja be őket az áldozatban való alámerülésen és a feltámadáson keresztül az új kegyelmi létbe. S ugyanezekben valósult meg saját maga személyi kiteljesedése. Amivel hivatását teljesítette, ugyanazzal kellett a maga életének is beteljesülnie, ahogyan a Föltámadott szava mondja: „Hát nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe?” (Lk 24, 26). Ez az önkiteljesedés végeredményben azt jelentette, hogy az ő emberi lénye a vele személyi egységben levő Isteniséget mintegy birtokba vette. Jézus nem csupán „átélte” Istent, hanem Isten volt. Éspedig nem valamikor lett Istenné, hanem az volt kezdetől fogva. Élete éppen abban állt, hogy ezt a saját Isten-voltot emberi síkon is kiteljesítse: az isteni valóságot és annak értelmét a saját emberi tudatában vegye át, Isten erejét saját akaratába fogadja be, Isten szent tisztaságát saját érzületével valósítsa meg, az örök szeretetet saját szívével cselekedje, a végtelen Isten-teljeséget a saját emberi voltába ültesse át. Vagy ahogyan azt másképpen mondani szoktuk: élete folytonos leszállás volt a maga mélységébe, önkiszélesítés saját maga szélességeibe, maga fölemelés a mindig emelkedettebb saját magasságokba, saját lelkületének a hatalmi érvényesülése, saját

teljességének a birtokba vétele. Minden kifelé irányuló beszéde, minden tette és küzdelme egyszersmind ezt a magába történő állandó előretörést jelentette, az Ember-Jézus előretörését a saját Isten-voltába. A gondolat bizonyára elégtelen a valóság kifejezésére. Sőt egyáltalán nem is helyes a teoretikus megállapítások értelmében, hanem csakis mint hathatós segédeszköz. De valóban segíthet is, ha a jászolban fekvő Gyermekekre gondolunk... a homlokára, és arra, ami mögötte él... a tekintetére gondolunk... erre az egészen zsenge, most kezdődő létre.

Az Úr nyilvános élete, ha sokat mondunk, három évig tartott. Némelyek azt mondják, hogy még kettőig sem. Mily kicsiny ez az arasznyi idő! De milyen jelentőségteljes akkor az a harminc év, amely megelőzte, amelyben nem tanított, nem harcolt, nem művelt csodákat. Alig van az Úr életében valami, ami jobban vonzaná a hívő lelket, mint ennek a harminc évnek a hallgatása. A gondolat, amit segítségül hívtunk, megnyitja fülünket a hallgatás számára, és tiszteletteljes érintkezésbe hozhat bennünket a Jézus bensejében végbemenő hatalmas történéssel.

Egyszer áttöri ezt a hallgatást: éspedig abban az eseményben, melyet Lukács mond el, hogyan viszik őt övéi magukkal, mikor tizenkét éves lett, Jeruzsálembé, első alkalommal a szokás szerinti, évi zarándoklatra. „Amikor (Jézus) tizenkét esztendő lett, szintén felmentek (Jeruzsálembé) az ünnepi szokás szerint. Az ünnepnapok elmúltával hazafelé indultak. A gyermek Jézus azonban Jeruzsálemben maradt, anélkül, hogy szülei észrevették volna. Azt gondolták, hogy az útítársaságban van. Már egy napi járóföldre voltak, amikor keresni kezdték a rokonok és ismerősök közt. Mivel nem találták, visszatértek Jeruzsálembé és ott keresték. Három nap múlva ráakadtak a templomban. Ott ült a tanítók közt, hallgatta és kérdezte őket. Hallgatói mindnyájan ámultak értelmességén és feleletein. Amikor megpillantották, nagyon meglepődtek. Anyja így szólt hozzá: 'Fiam, miért tetted ezt velünk? Látod, atyád és én bánkódva kerestünk!' Ő pedig így válaszolt nekik: 'Miért hogy engem kerestetek? Nem tudtátok, hogy nekem abban kell lennem, ami az Atyámé?' És ők nem értették, mit akart nekik mondani.”

A templomba jön és ott történik ez, mintha lelkében valami föl-magasodna és intézkedne. Eltűnik Anyja, eltűnik József, eltűnnek

a zarándoktársak. És amikor aztán Mária nagy aggodalmában megkérdezi: „Fiam, miért tetted ezt velünk? Látod, atyád és én bánkódva kerestünk!” – akkor ellenkérdéssel felel, olyan csodálkozással, amely arra mutat, mennyire máshol él ő: „Miért kerestetek? Nem tudjátok, hogy Atyám házában kell lennem?”

Akkor azonban: „Hazatért velük Názáretbe és engedelmeskedett nekik”.

És végül ez áll: „Jézus pedig növekedett bölcsességben, korban és kedvességben Isten és emberek előtt” (Lk 2, 41 – 52).

IV. AZ ELŐFUTÁR

Az Úr előtt egy hatalmas, de hozzá képest mégis elhalványuló alak áll: János, az előfutár. Lukács beszél arról a titokról, mely születését körülveszi: Hogyan adja őt Isten szüleinek, mikor azok már előrehaladott korban vannak, azzal az ígérettel, hogy ő „nagy lesz az Úr előtt, bort és részegítő italt nem iszik, és már anyja méhében betelik Szentlélekkel. Izrael fiai közül sokat megtérít Urához, Istenéhez. Illés szellemével és erejével fog az Úr előtt járni, hogy az atyák szívét a fiak felé fordítsa, az engedetleneket az igazak belátására vezesse, s így előkészítse a népet az Úrnak”. Mindnyájan, akik hallják ezt, meg vannak hatva és csodálkoznak: „Vajon mi lesz ebből a gyermekből? Mert az Úr keze volt vele” (Lk 1, 15 – 17. és 57 – 79).

Aztán így folytatja az Írás: „A gyermek növekedett és erősödött lélekben. A pusztaban élt addig a napig, amíg nyilvánosan fel nem lépett Izraelben” (Lk 1, 80).

Nagy és igen nehéz életre kapott meghívást ez a fiú. Az Úr föléje helyezte kezét, és kiragadta mindenből, ami különben az emberi élethez tartozik, és a magányba irányította. Itt élt, mint egy elkülönített, a legszigorúbb lemondásban, lelkileg megerősödve, egész lényét arra a szent akaratra összpontosítva, mely feléje fordul. Ha ennek az életnek jellegzetes voltát meg akarjuk érezni, Sámuel és a Királyok könyveit kell felütnünk, ahol a korai prófétákról olvashatunk: Sámuelről, Illésről, Elizeusról, akik Isten Lelke által megragadva oly emberfeletti életet éltek. A legnagyobb magasságokba emelkedve, megragadhatatlan tudással megvilágosítva, a leghatalmasabb tettekre megerősítve, aztán ismét sötétségbe és tehetetlenségbe taszítva, ahogy a Lélek

akarta. Oly nagysággal áldotta meg őket, mely túl van az emberi mértéken, és aztán megengedte, hogy megaláztassanak minden emberi megbecsülés alá. A maguk számára semmik, teljesen annak a hatalomnak a rendelkezésére álltak, mely őket kormányozta. A nép körében működő isteni vezetésnek a titkát voltak hivatva képviselni. . . Ebből a fajtából való János is, sorukban a legutolsó, de azzal a különbséggel, hogy az az esemény, amelyhez tartozik, már egészen közeli. Mindenütt érezhető annak a szele, amit az evangéliumok az „idők teljességének” neveznek. Mindenütt duzzad a jelen méhe, és befejeződött a várakozás ideje (Mk 1, 15; Gal 4, 4.). János élete erről szól. Erre mutat rá. A próféták közt, akik a Messiásról jövendölnek, ő az, aki azt mondhatja: „Nézzétek, ő az ott!”

Egy napon megérkezik hozzá a hívó szó. Ennek az ideje mindazzal a pontos ünnepélyességgel meg van jelölve, amely a prófétai könyvekben a meghívás eseményét szokta elmondani: „Tibériusz császár uralkodásának tizenötödik évében történt. Poncius Pilátus volt Judea helytartója. Heródes Galileának, testvére, Fülöp Itureának és Trachonitisz tartománynak, Lizániász pedig Abilinának volt negyedes fejedelme. Annás és Kaifás voltak a főpapok. Akkor elhangzott az Úr szava Jánoshoz, Zakariás fiához a pusztában. Bejárta Jordán egész vidékét és bűnbánati keresztséget hirdetett a bűnök bocsánatára” (Lk 3, 1–3). Üzenete pedig így szólt: „A pusztában kiáltónak az a szava: Készítsétek elő az Úr útját! Egyengessétek ösvényeit! Töltsenek fel minden völgyet, minden hegyet és halmot hordjanak le, s ami egyenetlen, legyen egyenessé, ami göröngyös, legyen síma úttá, s meglátja majd minden ember az Isten dicsőségét” (Lk 3, 4–6). „És kivonult hozzá egész Judea és Jeruzsálem minden lakója”, hallották hatalmas szózatát, mely életük megjobbítására hívta őket, és „bűneiket megvallva megkeresztelkedtek nála a Jordán folyóban” (Mk 1, 5). Ez az előkészület keresztsége, mely csak „vízzel” történik, arra utal, amely „Szentlélekkel és tűzzel” fog végbemenni (Lk 3, 16).

Amikor a nép körében az a vélemény terjed el, hogy János maga a Messiás, „a zsidók papokat és levitákat küldenek hozzá Jeruzsálemből azzal a kérdéssel: „Ki vagy te?” Tagadás nélkül nyíltan megvallotta: „Én nem vagyok a Messiás”. „Hát akkor? Talán Illés vagy?” – kérdezték. „Nem vagyok” – felelte. „A Próféta vagy?” „Nem” – felelte ismét. Erre tovább faggatták: „Hát akkor ki vagy?” Választ kell ad-

nunk azoknak, akik küldtek. Mit mondasz magadról?’ Így felelt: ‚Én a pusztában kiáltónak szava vagyok: Egyengessétek az Úr útját, amint Izajás próféta mondotta’. A küldöttek a farizeusok közül voltak. Tovább kérdezték: ‚Miért keresztelsz tehát, ha nem te vagy a Messiás, sem Illés, sem a Próféta?’ János megint megfelel nekik: ‚Én csak vízzel kerestelek. De köztetek áll az, akit nem ismertek, aki utánam jön. Arra sem vagyok méltó, hogy sarusziját megoldjam’ ” (Jn 1, 19–27). Lukács jelentéséből még hozzátehetjük: ‚Ő majd Szentlélekkel és tüzsel keresztel titeket. Szórolapáttal kezében kitakarítja a szérűjét, és csűrbe gyűjti búzáját, a pelyvát pedig olthatatlan tűzben elégeti” (Lk 3, 16–17).

Ekkor, mint sokan mások, Jézus is eljön a Jordánhoz, hogy megkeresztelkedjék Jánosnál. János megijed és szabadkozik: ‚Nekem van szükségem a Te kerstségedre – mondotta –, és te jössz hozzám?’ Jézus azonban az emberi törvény alá rendeli magát: ‚Hagyd ezt most! Illó, hogy mindent megtegyünk, ami meg van írva”. János erre odaengedi, megkerstseli, és amint Jézus a vízből kiszáll, megnyilvánul fölötte a Lélek misztériuma. Megnyílik az ég – a teremtmény és Isten közti korlát eltűnik –, és Isten Lelke galamb képében leszáll Jézusra. János most már mindent tud (Mt 3, 13–17).

Jézus a Lélek ösztönzésére kimegy a pusztába; majd visszatér, tanítványokat gyűjt maga köré és elkezd tanítani. Azon az úton halad, amit az Atya akarata kijelölt számára. János pedig megy a saját útján. A kapcsolatok szálai azonban összekötik őket, a figyelmesség, a bizalmatlanság és a féltékenység alakjában is.

Egy napon Jánoshoz, mesterükhöz jönnek tanítványai és panaszkodnak: ‚Mester, aki nálad volt a Jordánon túl, akiről tanúságot tettél, most szintén keresztel, és mindenki hozzá tódul”. János erre ezt a mélyértelmű, lemondó kijelentést teszi: ‚Az ember semmit sem vallhat magáénak, hacsak nem a mennyből kapta. Ti magatok vagytok a tanúim, hogy megmondtam: Én nem vagyok a Messiás, hanem csak előfutára. Az a vőlegény, akié a menyasszony; a vőlegény barátja csak ott áll a vőlegény mellett, hallgatja szavát és szívből örül neki. Ez az én örömöm most teljes lett. Neki növekednie kell, nekem pedig kisebbednem” (Jn 3, 22–30).

Egy más alkalommal János tanítványai kérdőre vonják Jézust:

„Hogyan lehet az, hogy mi és a farizeusok böjtölünk, a te tanítványaid pedig nem böjtölnek?” És az Úr ezt feleli: „Csak nem búsulhat a nász-nép, míg vele a vőlegény? Eljön a nap, mikor elviszik a vőlegényt, akkor majd böjtölnek” (Mt 9, 14–15). Most van a soha vissza nem térő „nászidő”, és milyen rövid ez az idő!... Aztán meg saját tanítványai jönnek Jézushoz, s kérlelni kezdik: „Uram, taníts meg minket imádkozni, ahogyan János is tanította tanítványait imádkozni!”, és megtanítja őket a Miatyánkra (Lk 11, 1).

Egyszer azonban Jánost is elragadja a próféta-sors. Prófétának lenni annyi, mint hirdetni, amit az Úr parancsol, akár időszerű, akár idő-szerűtlen. Így szól János Heródeshez is, az ország egyik negyedes fejedelméhez. Heródes kicsapongó és erőszakos, megrontotta a hatalom és a belső bizonytalanság, mint a legtöbb magafajta embert. Magához vette fivére feleségét, Heródiást, és vele él. János elébe áll: „Nem szabad!” – mondja neki. A vétségért, hogy egy fejedelemnek valamit szemére mer vetni, és ami még nagyobb, hogy szembeszáll egy asszony szenvedélyével, bűnhődnie kell: Jánost börtönbe vetik. Heródest megragadja a férfi titokzatossága, sokszor magához hívhatja, beszélget vele, de azért nincs ereje kiszabadítani magát a mocsárból (Mk 6, 17–21).

Így azután az erőslelkű János a börtönben marad.

Egy napon követeket küld Jézushoz, hogy megkérdezzék: „Te vagy-e az Eljövendő vagy mást várjunk?” (Mt 11, 3).

Azt szokták mondani, hogy János a tanítványai miatt tett így, hogy azok az általa meghirdetett Messiáshoz menjenek és saját szájából hallják a megerősítést. Ez nyilván így is van; de talán János mégis a maga kedvéért is tette, amit tett, és ez egyáltalán nem állt ellentétben küldetésével. Sokan a próféta megvilágosodását úgy gondolják el, mintha valamit határozottan látna és ettől kezdve megmásíthatatlanul tudna. Úgy gondoljuk, hogy a Szentlélek elragadta, és ezentúl ingadozás nélkül áll meggyőződésében. A valóságban a próféta életét mindenféle vihar rázza, és meg van terhelve mindenféle nyomorúsággal. Néha a Lélek minden emberi magasságon túlra viszi. Ilyenkor titkokat lát, és olyan erő van benne, amely a történelmet ki tudja emelni sarkaiból. Néha pedig sötétségbe és tehetetlenségbe zuhan, akárcsak Illés, amikor a pusztában a fa alá vetette magát és a halált kívánta. Talán nincs is a próféta sorsnak és létnek hatalmasabb, megrázóbb bemutatása, mint

a Királyok első Könyvének 17–19. fejezetei. . . Talán János mégiscsak a maga kedvéért is föltette a kérdést, és akkor borzasztó óráknak kellett eltelniök, amíg a követséget Jézushoz küldte. Jézus felelete így hangzott: „Menjeteek, jelentsétek Jánosnak, amit hallottatok és láttatok: Vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak feltámadnak, a szegények pedig hallgatják az evangélium hirdetését” (Mt 11, 4–5). Ezek Izajásból vett gondolatok (Iz 61, 1–4), és az utolsó próféta tudja, mit jelentenek.

De aztán ez a különös mondat következik: „Boldog, aki nem botránkozik meg bennem”. Álljunk meg itt egy pillanatra! Mit jelentsen ez? Ez a botránkozástól való óvás? Az biztos, hogy általános célzatú a kijelentés, mindenkinek szól, mert a keresztyény lét legmélyebb lényegéhez tartozik – de Jánoshoz is intézte az Úr. És mit jelent ez a mondas vele kapcsolatban? De hagyjuk most egy pillanatra Jézus kijelentését!

A továbbiakban ezt olvassuk: „Amikor azok elmentek, Jézus beszélni kezdett a néphez Jánostól: „Miért mentetek ki a pusztába? Hogy széltől lengetett nádat lássatok? Vagy miért mentetek ki? Hogy puha ruhába öltözött embert lássatok? Aki puha ruhában jár, királyi palotában lakik. Miért mentetek ki hát? Hogy prófétát lássatok? Igenis, mondom nektek, prófétánál is nagyobbat. Ez az, akiről mondja az Írás: Nézd, követemet küldöm színed előtt, hogy elkészítem előtted az utat. Bizony mondom nektek: az asszonyok szülöttei közt nem támadt nagyobb Keresztelő Jánosnál. De aki legkisebb a mennyek országában, nagyobb, mint ő. Keresztelő János napjaitól fogva mindmáig a mennyek országa erőszakot szenved, és az erőszakosok ragadják el azt. A próféták és a törvény Jánosig mind ezt jövendölték. Ha tudni akarjátok, ő Illés, akinek el kell jönnie. Akinek füle van, hallja meg’ ” (Mt 11, 7–15). Ember még sosem kapott ilyen tanúbizonyosságot, mint amilyen ez. Az asszony-szülöttek közt a legnagyobbnak mondja őt az Úr, és ez a kijelentés neki szól. János tehát az összes emberek közt a legnagyobb. Titokzatos, sötétbe burkolt nagyság emelkedik itt magosba. Ő „ha tudni akarjátok”, maga Illés, akinek el kell jönnie. Ő „a pusztában kiáltó”. Életének egyetlen tartalma van, hogy megmutassa: „Ott van, Ő az!” Jézus azonban hozzátesszi: „A legkisebb a mennyek országában nagyobb, mint ő”. Megint fennakadunk: Mit jelent ez? De most ezt is hagyjuk egyelőre!

Egyszer aztán beteljesedik János sorsa. Heródiás el akarja távolítani útjából. Mikor a lakomán leánya, Szalóme táncával elragadja az egybegyűlteket, és a király egy szabadon választott kívánságát kész teljesíteni, anyja kioktatja, hogy kérje „János fejét egy tálon”. A király elborzad a tett szörnyűségétől, de gyöngye jellem, és enged a kívánságnak (Mk 6, 21–29).

Így halt meg János. Alig élt többet, mint harminc évet. De könnyen elfelejtjük az egészet! A legnagyobb próféta, a legnagyobb az emberek közt elpusztult egy gonosz asszony haragja és egy züllött, törpe zsarnok gyöngesége miatt!

János evangéliumában találunk néhány helyet, amely fényt vet ennek a kiváló férfinak a belső világába.

Egy napon Jézus a Jordán mellett jár, egyedül. – És mennyire megható Jézusnak ez a magános útja! Még egyetlen hirdető ige sem hangzott el róla, még nincs vele tanítvány sem, még nyitva áll előtte minden, és felette lebeg a hatalmas nagyság, de János látja Őt messziről és feléje kiáltja: „Nézzétek, az Isten Báránya! Ő veszi el a világ bűneit! Ő az, akiről mondtam: Utánam jön a férfi, aki nagyobb nálam, mert előbb volt, mint én. Én nem ismerem. De azért jöttem, és azért keresztelek vízzel, hogy megismertessem Izraelben” (Jn 1, 29–31). Aztán tovább folytatja János a tanúbizonyságot: „Láttam a Lelket, amint galamb képében leszállt az égből és rajta maradt. Én nem ismerem Őt, de aki küldött, hogy vízzel keresztelek, megmondta: Akire látod, hogy rászáll a Lélek és rajta marad, Ő az, aki Szentlélekkel keresztel. Én láttam és tanúskodom róla: Ő az Isten Fia” (Jn 1, 32–34).

Legyen szabad itt egy pillantást vetnünk a próféta lelkébe. Először nem tudja, hogy ki a Messiás. Csak azt tudja, hogy itt van, valahol a most élő emberek közt, amint Lk 3, 6 mondja: „De eljön az, aki hatalmasabb nálam. Arra sem vagyok méltó, hogy saruszíját megoldjam.” És Jn 1, 26: „Köztetek áll az, akit nem ismertek.” Aztán megtörtént a keresztelek, az ég megnyílt, a Lélek leszállt, és most már mondhatja: „Ott van, Ő az!”

„Másnap megint ott állt János két tanítványával. Mikor látta, hogy Jézus közeledik, így szólt: „Nézzétek, az Isten Báránya!”” (Jn 1, 35–36). S most kezdődik Jézus „növekedése” és az Előhírnök „kisebbedése”. Mihelyt a két tanítvány e szavakat hallotta, követte

Jézust. „Jézus megfordult, és látta, hogy követik. Megkérdezte őket: „Mit akartok?” Azok így feleltek: „Rabbi, vagyis Mester, hol lakol?” „Jöjjetek, nézzétek meg”, válaszolta. Erre elmentek, és megnézték, hol lakik. Aznap nála maradtak. Ez a tizedik óra körül történt” (Jn 1, 37 – 39). András és János elváltak mesterüktől, és ahhoz mentek, aki már „ott” volt.

Ez az Előhírnök nagysága: Betekinthes az idők teljességébe: „Ott van, Ő az!” De mit jelentenek a megbotránkozásról és a mennyek országában kisebbről mondott szavak, melyeket megoldatlanul hagyunk?

Voltak, akik úgy vélték, hogy János az evilági Messiás-dicsőséget várta, és a szavakban a Jézus által adott helyreigazítás rejlik. De én azt hiszem mélyebb az értelmük. Az Úr az asszonyok szülőttei között a legnagyobbknak mondja őt, tehát az volt. És ez nem is lehet másként, minthogy ő érezte is ezt a nagyságot, létének rettenetesen nagy értelmét és hatalmas voltát. De a másik mondás is igaz: A legkisebb az Isten országában, emberileg talán bárki – akár az utcáról is – nagyobb nála! Mi mást akarna ez mondani, ha nem azt, hogy János akkor nem tartozott – szoros értelemben – az Isten országához. Nem mintha elzárkózott volna előle, hiszen küldetése és nagysága éppen abban állt, hogy ez ország eljövételéhez toborozzon embereket. S nem azért, mintha méltatlan lett volna rá, hiszen már „anyja méhében betelt a Szentlélekkel” (Lk 1, 15). Hanem mert küldetése azt szabta ki számára, hogy megelőzze, rámutasson, de – bizonyos értelemben – az ajtóban megálljon. Arra a képre gondolunk, amikor Mózes – közvetlenül halála előtt – a Nébo hegyén áll, és lenéz az Ígéret Földjére. Nem szabad belépnie, s csak halála után teljesedik a tulajdonképpeni ígéret (MTörv 34, 16). Mózes számára ez büntetés volt, mert nem állt helyt a próbában. János számára azonban nem büntetés, hanem küldetés volt. Benne minden Krisztus felé tört, vele lenni, elmerülni Isten országában, melynek most izajási teljességében kellett beköszöntenie, és az új teremtetést megvalósítania. Ez számunkra elgondolhatatlan, de a próféta világosan megérezte és valójában minden hatalmával sóvárgott utána. Olyan módon azonban amelynek megértésére nem elégséges a pusztá pszichológia, s amelyet közelebbről megmagyarázni csak az lenne képes, aki felvilágosítást tudna adni a Lélekben alakuló sorsról, a felsőbb végzés titkáról, az isteni rendelkezésről és annak

határaitól, – olyan módon tehát nem adatott meg neki, hogy belépjen oda. Neki Előfutárnak kellett maradnia, az Isten országa hírnökének és ajtónállójának egészen haláláig. Akkor volt csak szabad belépnie és megérkeznie.

És most gondolkodjunk el az ő sorsán. A börtönben fekszik, nyomorúságos lerongyolódottság állapotában. Érti a fenyegető halált maga fölött, egy Heródiás részéről. Vajon nem ágaskodott-e benne nagyságának tudata mindennek látszólagos értelmetlensége ellen? Nem rontott-e rá az a sötét óra és vele a lázongás veszélye, mely azt kérdi: Lehetséges-e, hogy az legyen a Messiás, akinek szolgálatában tőlem ilyesmit kívánnak? S ha ez tényleg így volt – az ember szíve kicsordul a szeretetnek ezt a csodáját látva, amely ez esetben megnyilvánult, a legnehezebbet követelve, mégis oly gyengéden, a távolból is tudomást szerezve mindenről és oly nyugodt, kölcsönös bizalommal – akkor ebbe az órába szólt bele Jézus szava: „Boldog, aki nem botránkozik meg bennem”. Isteni méretű ez az üzenet, amelyet a börtön sötétjébe a tanítványok ajkán küld. Ők maguk nem értik, de János megértette.

V. A MEGKERESZTELKEDÉS ÉS MEGKÍSÉRTÉS

Az evangéliumok nem értesítenek bennünket arról, hogyan ért véget az Úr életében az elrejtettség ideje. A művészet megkísérelte Jézus búcsúját övéitől formába önteni, de ez csak jámbor elgondolás műve. Az evangéliumok csak azt mondják el, hogy János egy napon föllép a Jordán mellett, bűnbánatra buzdít és keresztel. Elmondják, miként jelenik meg Jézus hirtelen a folyó mellett és kéri a keresztséget. János szabadkozik: „Nekem van szükségem a te keresztségedre, és te jösz énhozzám?” Jézus így felelt: „Hagyd el ezt most! Úgy illik, hogy teljesítsük mindazt, ami méltányos.” János erre megkereszteli. „Megkeresztelkedése után Jézus azonnal feljött a vízből, mire megnyílt neki az ég, és látta, hogy Isten Lelke galamb képében leereszkedik és rászáll. Akkor a mennyből ez a szózat hangzott: „Ez az én szeretett fiam, akiben nekem kedvem telik” (Mt 3, 13–17).

Amikor Jézus a Jordánhoz jön, mögötte van a gyermekkornak és a „korban, bölcsességben és kegyelemben való növekedés” hosszú éveinek mély tapasztalata (Lk 2, 52). Óriási feladatának tudata és

kifürkészhetetlen mélységek erői élnek benne. — De első gesztusa, melyet részéről látunk, és első szava, melyet mond, az alázatosságé. Sehol nem mutatkozik nála a nemközönségesnek az igénye, mely azt hirdeti: „Ez másoknak szól, nem nekem”! Jánoshoz jön és kéri a keresztséget. Ezt kérni annyit tesz, mint a Keresztelő szavát elfogadni és magát bűnösnek vallani; vezekelni és lelkét megnyitni annak, ami Istentől jön. Így megértjük, hogy János ijedten szabadkozik. Jézus azonban belép a sorba. Nem tart igényt kivételezésre, hanem aláveti magát az „igazságnak”, amely mindenkinek szól.

E leszállásra az emberi mélységekbe felel a magasságból jövő megnyilvánulás. Az egek megnyílnak. A korlát, mely a mindenütt jelenlevő Istent az Ő egében, az Ő boldog saját otthonában tőlünk elzárja — vagyis maga az ember bukott teremtményi mivoltában, és az is, hogy a világot magával ragadta és ez most az „enyészetnek van alávetve” (Róm 8, 20) — ez a korlát nyílik meg. Valami végtelen találkozás megy végbe. Jézus emberi szívébe áramlik az Atyának kinyílt teljessége. „Miközben imádkozik”, történik ez, mondja Lukács, és ezzel úgy látszik, arra utal, hogy ez egy belső folyamat (3, 21). Kétségkívül valóságos folyamat. Valóságosabb, mint minden megfogható dolog körülötte; de belső, vagyis „a Lélekben” történő.

A Szentlélek az Embert kiragadja önmagából és fölemeli, hogy megtapasztalja az Istent, a Szentet, és átérezze szeretetét. Ennek a Szentléleknek a teljessége száll le Jézusra. Már beszéltünk a titokról, amelyből Jézus léte ered; hogy Ő az Istennek lényeg szerint való Fia; hogy lényében hordozza az élő Istenséget és ez átjárja, átragyogja Őt, — de egyúttal valóságos ember is, mindenben egyenlő velünk a bűnt kivéve: tehát növekedik, gyarapodik „korban, bölcsességben és kedvességben” éspedig nemcsak „emberek”, hanem az „Isten előtt” is... Itt egyre áthatolhatatlanabb lesz a titok: Ő az Atyának Fia. Az Atya „szüntelenül vele van”. Igen, „benne van úgy, mint Ő az Atyában van” (Jn 14, 10–12). Amit Ő tesz, az az Atya működéséből folyó cselekvés, ez a működés nyitva van előtte, „látja” azt. De ugyanakkor azt is halljuk róla, hogy Ő az Atyától „jön” és belép az időbe, és hogy hozzá „visszatér” — de halljuk az Istentől való elhagyatottságnak a keresztfán elhangzott fölfoghatatlan szavát is (Mt 27, 46). Így van benne a Lélek is szüntelen, hiszen a Lélek maga a szeretet, melynek erejében ő és az Atya egymásban vannak s a Lélek a hatalom,

amely által Ő emberré lett. Ennek ellenére a „Lélek” itt mégis „leszáll” rá, úgy, amint majd egykor Ő az Atyától a Lelket övére „küldeni” fogja.

Itt gondolkozásunk fölmondja a szolgálatot – bár sejtja a minden valóság fölött álló valóságot és a minden igazság fölött álló igazságot. De ezzel nem szabad magunkat álmegértéshez, pusztá érzelmekhez, üres szavakhoz vezetetni, melyek mögött nincs semmi lényeg. Ez mind valóságos titok, a hármias egy Istennek a titka az emberré lett Isten Fiához való viszonyában. Nem hatolhatunk át rajta, és be kell vallanunk a tehetetlenségünket minden felett, amit esetleg Jézus emberi létéről mondhatunk.

A Lélek hatalma száll le Jézusra, és a túláradó találkozásra. A pillanatot Isten-telítettségébe harsog bele az atyai szeretet szava, mely Lukácsnál a megszólítás alakjába van öltöztetve: „Te vagy az én szeretett Fiam, benned telik kedvem” (Lk 3, 22).

És most „Jézus Szentlélekkel telve visszatért a Jordántól” és „a Lélek a pusztába vitte” (Lk 4, 1).

A Lélek, a Pneuma túláradó ereje hajtja őt. Márk még nagyobb erőteljességgel fejezi ki magát, a próféták tapasztalati világából vett nyomatékos szóval: A Lélek „kihajítja” Őt. Ki a magányba, el az övéitől, el a Jordán melletti embertömegből. Oda, ahol senki más sincs, csak az Atya meg Ő. Megint Márk az, aki megérteti velünk a magány vadságát, mikor azt mondja: „A vadállatok közt élt” (1, 12–13). Ott él negyven nap és negyven éjjel. A „negyven nap” jellegzetes szám: hosszú, az élet ritmusa által meghatározott időt jelent.

Jézus böjtöl, lélekben Isten előtt van. Hogyan mondjuk el, mi történik benne? Majd egyszer ott, az Olajfák hegyén, szabad lesz Krisztus imájának benső mélyébe betekintenünk. Akkor látjuk majd, hogy az imában a saját akaratának legtisztább odaadását fejezi ki az Atya akaratával szemben. Talán ugyanaz volt a tartalma a pusztában mondott imának is, de még a kezdet örömteli messzeségében.

Aztán a megkísértés története következik: „Negyven nap és negyven éjjel böjtölt, s végül megéhezett. Odalépett hozzá a kísértő, és így szólt: ‚Ha Isten Fia vagy, mondd, hogy ezek a kövek kenyérré váljanak.‘ Erre azt felelte: ‚Írva van: Nemcsak kenyérral él az ember, hanem minden igével, amely Isten ajkáról való.‘ Az ördög ezután a Szentvárosba, a templomépület párkányára állította. ‚Ha Isten Fia vagy, mondotta, vedd le magadat!‘ Írva van: ‚Angyalainak parancsolt

felőled, tenyerükön fognak hordozni téged, hogy kőbe ne üssed lábadat.’ Jézus így felelt: ‚Írva van az is: ne kísértsd Uradat, Istenedet!’ – Végül egy igen magas hegyre vitte Őt az ördög, és megmutatta neki a világ valamennyi országát és azok gazdagságát. ‚Mindezt neked adom, mondotta, ha leborulva imádsz engem.’ Jézus elutasította: ‚Takarodj sátán! Írva van: Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!’ Akkor elhagyá őt az ördög, angyalok jöttek és szolgáltak neki” (Mt 4, 2–11).

A Szentlélekkel eltelve ment Jézus a magányba; vitte küldetésének és erejének rettenthetetlen tudata. Böjtöl. Ami nem rákényszerített nélkülözést jelent, hanem benső készséggel vállalt böjtöt. Így mondják a lelki élet mesterei. Ma az orvosok és nevelők itt megint többet tudnak e kérdéstről. Először csak a hiányt érzi az ember; aztán eltűnik az étvágy, és a böjtölő természetének ereje és tisztasága szerint, napok hosszú során át nem is tér vissza. Ha a test nem kap táplálékot, a saját állományából fogyaszt. Mihelyt azonban ez az önelégetés a legfontosabb szervekhez ér el, vad, elemi éhség támad, és ettől kezdve már az életről van szó: ez az az „éhség”, melyről Jézusnál beszélnek a szent írók.

A böjtöléskor ugyanekkor valami benső folyamat is végbemegy. A test mintegy meglazul. A lélek szabadabbá lesz. Minden feloldódik, könnyebbé lesz. A nehézség terhét és akadályozó voltát kevésbé érezzük. A valóság határai mozogni kezdenek; a lehetőség tere tágul. . . A lélek érzékenyebbé lesz. A lelkiismeret világosabban látóvá, finomabbá és erőteljesebbé. Érzékünk a lelki elhatározások terén növekszik. . . Engednek a természetes elevenség védelmi szelepei, melyek az embert a lét elrejtett veszedelmei ellen fődözik, és az ellen, ami az emberi lét alatt vagy fölött vagy mellette van. A benső mintegy fődetlenül nyitva áll más hatalmak előtt. . . Nő a lelki hatalom tudata, és fenyegetőbb lesz a veszély, hogy a megbízatás mértékét, a saját véges létünk határait, saját méltóságunkat és képességeinket nem látjuk tisztán. Ez pedig saját magunk túlbecsülésének, a kuruzslásnak, a lelki szédelésnek a veszélyét jelenti. . . Ha az, aki mindezt átéli, a vallásosság terén teljesen nagyképeségű ember, akkor olyan krízis állhat benne elő, melyben a lélek végzetessé válható döntések elé, és így nagy veszedelembe kerül.

Ebbe a pillanatba tör be annak a kísértése, aki Jézusban a nagy ellenfelet ismerte föl.

De milyen rafinált alakban jön ez a kísértés! Már az a „Ha Isten Fia vagy” – mily bizonytalan, izgató benne! Arra a kérdésre emlékeztet bennünket, melyben az első ember elbukott: „Vajon tényleg parancsolta-e Isten: a kert egyik fájáról sem ehettek?” (Ter 3, 1). „Vajon tényleg . . . ? egyik fáról sem”? – ebből kelt ki a pokoli, a bizalom és engedelmesség minden egyszerűségét megmérgező bizonytalanság. A félvilágosság, amely mindent meghamisít, még rosszabb, mint a határozott hazugság. Itt ugyanaz történik; sokkal veszedelmesebb az emberi lehetőség határán álló ember számára, mint a nyílt támadás! . . . „Ha Isten Fia vagy, mondd, hogy e kövek kenyerekké váljanak.” Az éhséget hívja segítségül: a csodatevő hatalom érzését, az Istenfiúság tudatát állítja kétség elé, és éppen ezzel izgatja azt fel. A szenvedélyes vágy törjön elő és ragadja magához a csak isteni feladat megoldására elkötelezett csodatevő hatalmat. Mindent tévútra kell csalogatni, el az Atya akaratának tiszta szolgálatától. De semmiféle vágy sem támad fel. Még az erőszakos elnyomás reakciójában sem. A legszabadabb nyugodtságból fakad Jézus felelete: „Nemcsak kenyérrel él az ember!” Az ember valóban kenyérrel él, és ez így van jól. De nem csak azzal. Még nagyobb életszükséglete „az Isten ajkáról való Igének” a kenyere! Ez után kell neki mindenekfelett sóvárognia. Ezen a tökéletes benső szabadságon csúszik el a kísértés.

Ezután a templom tetőélén áll Jézus. Látja a zuhanó mélységet, az emberek nyüzsgését lenn – és ismét hallatszik: „Ha Isten Fia vagy. . .” És ebbe szól bele a felizgató és megszédítő csábítás: „Vesd le magad!” A lelkét-gyilkoló veszedelem azonban jámbor szavak fátyolába van burkolva: „Mert írva van: Angyalainak parancsolt felőled. Tenyerükön fognak hordozni téged”. Hajszálvékony a döfés éle: a kísértő jól eltalálta azt a pontot, amelyben a bűn következtében bizonytalanná vált ember számára a csábításnak halálosnak kellene lennie. A lélek belső hullámozása, mely a hosszú bűntörlés következtében minden súlytól szabadnak érzi magát; a lehetséges és lehetetlen elmosódottsága, a fantasztikus vagy szokatlan, a csodálatot keltő után. Hozzá az örvény csalogatása – ki nem érzett még ilyent, ha magaslaton állt, és maga előtt látta a zuhanó mélységet! Nem kellene-e megpróbálni? Nem hordoznák-e az angyalok? Sőt maga a zuhanás csábító volta letakarva az őrzöttségre való utalással! Örjítő mindenki számára, aki nem örködik végsőkig menő legtisztább éberséggel. De ezt itt megvan. Sőt, több mint ez. Ismét elcsúszik a kísértés: „Írva van az is” – mily

színtiszta szabadság, hogy itt is nem (csak) visszavágás történik, ami még megkötöttség lenne, hanem a felelet egész tisztán belülről jön: „Ne kísértsd Uradat, Istenedet!”

Még egyszer összpontosul a támadás: a hegy magassága és a világ határtalan nagyszerűsége ajánlja föl magát annak, aki igazán képes lenne az uralkodásra! Nem kell-e a lélek erőérzésének feszülnie, a felmagasztalt személyiség méltóságának és a hatalom akarásának feltámadnia? Nem kell-e a legélettelebb szív finom és óriási fogékonyságának a világ nagy értékét megéreznie, úgy hogy ez az érzés a vérbe tóduljon, édesen és hatalmasan? A magáhozölelés és birtoklás a formálás és alkotás összes erőit tettere hívja: Hová akarod rejteni azt a nagyot, ami Te vagy, amit Te magadban érzel? A kisemberek szegénységébe? A jámborok érzéketlenségébe? A vándor hitszónokok missziós területére? Nem látod a dicsfényt a világ trónusa körül? Hisz te uralkodó vagy! Uralkodói nagyság és feladat vár reád! Rettenetesen csábító! Természetesen az ára az Istentől való elszakadás lenne. „Mindezt neked adom, ha leborulva imádasz engem!” De most az utolsó vagy-vagy-ról van szó. S azért el is hangzik a válasz, mely véget vet mindennek: „Takarodj sátán! Írva van: Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!”

S ekkor eltávozik tőle a sátán. Lukács azt mondja: „Egy időre” (Lk 4, 12).

Jézus pedig visszatér az emberek közé, és ama csendes napok következnek, melyek fölött oly csodálatosan várakozásteli nagyság lebeg. De hamarosan jönnek hozzá az első emberek.

Szépek ezek a halk jelenetek, amelyekről a negyedik evangélista beszél az első fejezetben. Például mindjárt az, amint Jánossal találkozik. Jézus arra megy, és a Keresztelő rámutat: „Nézzétek, az Isten Báránya!” A két tanítvány hallja ezt, és Jézus nyomába szegődik. Ő pedig hátranéz, látja, hogy követik, és megkérdezi őket: „Mit akartok?” Nem tudják, mit mondjanak, és azért kérdéssel felelnek: „Mester, hol lakol?” Ő pedig: „Jöjjetek, nézzétek meg!” Vele mennek és látják, hol lakik és nála maradnak az este. „A kettő pedig János és András volt.”

Mily erőteljesen lüktet Jézus élete ezekben az eseményekben! Alázatossága kilép a sokéves hallgatás felnövekvő gazdagságából és nagy-

ságából, és beáll a sorba. Felel rá az ég: megnyílik, a Szentlélek leereszkedik, és az Atya hangja örök tetszéséről beszél. A Jordántól Jézus a puszta magányba megy. Jön a kísértés. És tulajdonképpen nem is mondhatjuk, hogy legyőzi azt, hanem inkább, hogy világossá lesz, nem állhat az isteni szabadság elé semmiféle kísértés sem. Azután következik a visszatérés a küldetés körülírt körébe, és a csendes várakozás, míg a kezdés órája el nem érkezik.

VI. A SZABAD MOZGÁS IDEJE

Miután Jézus a puszta magányból visszatér, és mielőtt még mint Ige hirdető az emberek elé lép, vagyis a megkísértés és az első igehirdetés közé, a zavartalan jelennek kis ideje esik, majdnem pillanatnyi rövidségű csak. Gyermekek- és ifjú éveinek védőszárnya alól már kikerült, de a történelmi realitások mezején még nem kezdődött meg működése és küzdelme. S azért úgy látszik, mintha Jézus rövid időre teljes szabadságot élvezne. Mihelyt elkezdzi igehirdetését, minden szava feleletet fog provokálni s minden cselekvése ellencselekvést. Működése ellenműködéssel fog összefonódni, és a történelmi eseményeknek az a szövedéke alakul majd ki, mely megragadja Őt, és sorsának beteljesedéséig ki nem engedi többé. Most azonban szabadon járhat-kelhet.

Rajta van a keresztségben reá alászállott Szentlélek teljessége. Elárasztja őt, kivirágoztatja. A Lélek működni és alkotni akar, szóban és tettben tör ki, vonalvezetést és harcot keres – de most, ebben a rövid órában, még nem vett irányt és nem köti magát semmihez. Szabadon áramlik, virágzik; egyszerűen itt van, telve saját magával és végtelen lehetőségeivel.

Itt talán megállhatunk egy pillanatra és közelebbről megvizsgálhatunk valamit, amiről legtöbbször megfeledkezünk. A szokás magától értetődőnek veszi, hogy Jézus csak néhány évvel élte túl a harmincat. Mindenki úgy ismeri, mint aki rövid működés után keresztre feszítve meghalt. De ha ez így történt, az nem magától értetődő. Ő ugyan azt mondta, hogy „neki ezeket kellett elszenvednie, hogy bemehessen dicsőségébe” (Lk 24, 26) – de ez a „kellett” a szeretet „kell”-je volt, és pedig az isteni szereteté. Egyébként egyáltalán nem kellett volna így lennie, hanem minden fogalmat meghaladó szörnyű-

ség volt, hogy ez a minden isteni lehetőséggel teli egyéniség oly rövid idő alatt összezúzódott!

Az a szó: „növekedett bölcsességben, korban és kedvességben Isten és emberek előtt” (Lk 2, 52), nem lehetett volna továbbra is érvényes? Mi nem akarunk túlságosan vakmerően „szükségyszerűségeket” felállítani. Ki állíthatná, hogy az ember minden számára, ami Istentől jön, annyira hozzáférhetetlen, hogy az Istenemberrel való találkozásának elháríthatatlanul annak halálát kellett okoznia? Hátha a nép elfogadta volna... ha tovább növekedhetett volna „bölcsességben, korban és kedvességben” a negyvenedik éven keresztül és a hatvanadikon és a nyolcvanadikon, egész a legmagasabb korig – mi minden megvalósult volna akkor az emberi és isteni fölség területén?! Jézus Mózes életkorában, Ábrahám életkorában! A keresztény gondolkodás mindenestre úgy érzi, hogy az isteni elhatározások titokzatos volta figyelmeztetésül szolgál, azért megáll. Annyira azonban el szabad mennie, amennyire szükséges, hogy megérezze, milyen határozottan mély volt a szeretet, mely ebbe az áldozatba belemerült!

Különösképpen éppen János, a „metafizikus”, az, aki lehetővé teszi, hogy a szabadon áramló teljességet rövid pillanatra átéljük – viszont nem különös, ha meggondoljuk, hogy éppen ő volt az, akit „szeretett Jézus” (Jn 13, 23). Az első fejezetben mondja el, hogy ott áll a Keresztelő, talán egyik vagy másik tanítványával, és arra megy Jézus. János hangos szóval mondja: „Nézzétek, az Isten Báránya!” Ezután azok a mondatok következnek, melyekben a Jézus megkeresztelkedésekor történt titokzatos eseményekről beszél. A tanítványok hallgatnak. Érezzük, hogy pillantásaik tiszteletteljesen és vágyón irányulnak a másik oldalra. De egyikük sem mozdul, és Jézus továbbmegy (Jn 1, 29–34).

Aztán pedig ez áll: „Másnap megint ott állt János két tanítványával. Mikor látta, hogy Jézus közeledik, így szólt: „Nézzétek, az Isten Báránya!” Mihelyt a két tanítvány e szavakat hallotta, követte Jézust. Jézus megfordult és látta, hogy követik. Megkérdezte őket: „Mit akartok?” Azok így feleltek: „Rabbi – vagyis Mester – hol lakol? „Jöjjetek, nézzétek meg”, válaszolta. Erre elmentek és megnézték, hol lakik. Aznap nála maradtak. Ez a tizedik óra körül történt” (Jn 1, 35–39).

Ekkor teszi a világ mintegy az első lépést feléje. Mindkét tanítvány megválnak mesterétől, a mellettük elhaladó Úr után megy, és Jézus

átveszi mozgásukat: „Mit akartok?” Ők azonban nem mernek az utcán beszélni, azért tudni akarják, hol lakik, és Ő magával viszi őket. Vele maradnak tíz órától, vagyis a mi időszámításunk szerint, délután négy órától kezdve naplementéig.

Elgondolhatjuk, milyen bensőséges beszélgetés zajlott le közöttük. A Keresztelő minden készségével jövő két tanítvány és Jézus közt, aki körül e végtelen, várakozó teljesség áramlott. Milyen tiszta beszélgetésnek kellett annak lennie! Milyen érintetlen tavaszi virágok voltak szavai, mint forrás első sugarai. Akkor még a világ nem mocskolta be azokat, még nem értették félre az egyetlen mondanivalónak egy szavát sem. Még nem érte semmi visszautasítás, semmi bizalmatlan gyanúsítás. Minden szó akkor még a kezdet becsületességében ragyogott.

Az a kettő pedig János volt, aki később „a tanítványnak” nevezhette magát, „kit szeretett Jézus” (Jn 13, 23), és András, akiről az evangélium semmi egyebet nem jelent, de aki a legenda szerint különös szeretettel viseltetett a kereszt iránt, és aki Achajában követte Mesterét a hasonló halálba.

A történet azután így folytatódik: „A kettő közül az egyik, aki János szavára követte őt, András volt, Simon Péter testvére. Mihelyt találkozott testvérével, Simonnal, elmondta neki: „Megtaláltuk a Messiást, vagyis a Fölkentet”, és elvitte Jézushoz. Jézus rátekintett, és így szólt hozzá: „Te Simon vagy, Jónás fia, Péter – azaz szikla – lesz a neved” (Jn 1, 40–42).

Megint találkozás. Mint a villám pattan ki Jézus szeméből és akaratából: „Te Simon vagy, Jónás fia, te Kéfásnak fogsz hivatni!” Olyan tekintet ez, mely arra van irányítva, aminek történnie kell. És maga is parancs. A történelemben irányított tekintet és parancs. Történelmet teremtő, amíg a történelem tart.

János így folytatja az elbeszélést: „Másnap, amikor (Jézus) Galileába akart menni, találkozott Fülöppel. „Kövess engem”, mondta neki” (Jn 1, 43). Fülöp lelkét megragadja, és megy vele. „Fülöp találkozott Nátánáellel, és közölte vele: „Megtaláltuk azt, akiről Mózes törvényében és a prófétáknál szó van: a názáreti Jézust, József fiát”. „Jöhet valami jó Názáretből?” – kérdezte Nátánáel. „Jöjj, nézd meg!” – felelte Fülöp. Mikor Jézus látta, hogy Nátánáel közeledik hozzá, így szólt: „Nézétek, ez egy igaz izraelita! Nincs benne kétszínűség!” „Honnan ismerz engem?” – kérdezte Nátánáel. Jézus így felelt:

„Még mielőtt Fülöp hívott volna, láttalak a fügefafa alatt”. Nátánél erre elismerte: „Rabbi, te vagy az Isten Fia! Te vagy Izrael királya!” Jézus így szólt: „Azért hiszel, mert azt mondtam: láttalak a fügefafa alatt. Nagyobb dolgokat fogsz látni ennél.” Aztán tovább folytatta: „Bizony, bizony mondom nektek: látni fogjátok, hogy megnyílik az ég, és Isten angyalai föl- s alá szállnak az Emberfia előtt” (Jn 1, 45 – 51).

A próféta teret és időt átfogó messzirelátása nyílik meg. Több, mint egy prófétáé. Nátánél „látónak” érzi magát, sőt, a szót abban az embert leteperő hatalom értelmében véve, amelyben az ószövetségben használják, ahol Istent nevezik így: „Az, aki lát” (Ter 22, 14).

Jézus még szabad. A Lélek áradó telítettségében jár, a világ pedig, melybe lépni készül, már közeledik hozzá. Csápjai feléje tapogatódnak. Ő elfogadja közeledését, és a rövid idő végéhez közeledik.

Akik most jönnek hozzá, tapogatódzva próbálkoznak és őszintén, de anélkül, hogy tudnák, már vonzó körében vannak. Ezek az emberek, akiket Jézus magához enged, és rájuk tekint, most már mindenkorra ki vannak jelölve. Sosem fog többé kialudni az a villám, mely szívükbe cikázott és küldetésüket meg sorsukat meghatározta. Egyelőre valamennyien visszatérnek munkakörükbe; hiszen ez csak egy első találkozás volt. Csak később fognak mindentől elszakadni, és Őt a szó szoros, betű szerinti értelmében „követni”. De Jézus már felénk fordult, és a szabadság órája elmúlt.

Most pedig még egy eseményt akarunk idekapcsolni, mely szintén ebbe a legelső időszakba esik: a kánai menyegzőt. Ez úgy igazán bemutatja, hogy a Lélek ihlete Jézusban miként ölt alakot a pillanatnak megfelelő tettekben (Jn 2, 1 – 11). Hogy ez az esemény Jézus nyilvános működésének még a legelső időszakába esik, amely a családi kötöttség és a nyilvános működés között lebeg, azt az első versekből is láthatjuk. Ezek azt mondják el, hogy „Jézus anyja is résztvett” a menyegzőn, és hogy „Jézus is hivatalos volt a tanítványokkal együtt”. Hallunk aztán a zavarról, melyet az okoz, hogy nincs már több boruk, és arról, hogy Mária hogyan fordul Fiához. Ő pedig azt feleli: „Asszony, a mi gondunk ez? Még nem jött el az én óráim!” (Jn 2, 4). Ez bizonyára azt jelentheti: Amit te itt mondasz, a felszólítás, melyet te a pillanat sürgetésének hatása alatt hozzám intézel, nem lehet számomra mérv-

adó. Cselekvésem csak máshonnan indulhat ki. Törvénye „az én órám”, Atyámnak utasítása.

Ismételten beszél Jézus az Atya akaratáról. Ezt az akaratot nem szabad mint valami előre rögzített utasítást elgondolnunk, amely mindent tartalmazna, amit az idő folyamán Jézusnak majd tennie kell; hanem az Atya akarata olyasvalami, ami Jézusban él, a történések folyásában alakul ki, és határozódik meg. Maga az akaró Atya az, aki „vele van mindenkoron”. Az Ő akarata hordozza, tölti be, veszi körül és sürgeti Őt szüntelenül. Ő, aki oly egyedül áll a világban, benne leli otthonát, úgyhogy ennek az akaratnak a megvalósítása az ő „eledele és itala” (Jn 4, 34). Ez az akarat esetről-esetre tömörül konkrét utasítássá vagy követeléssé. A jelentkező helyzetben, abban, ami körülötte történik, adja ki ez az akarat külön utasítását: ez „az Ő órája”. Csodálatos viszonya ez az Atyához, tele bensőséggel és közvetlenséggel! De nehéz és nagy szenvedések forrása is. A prófétai létre figyelmeztet bennünket, aki a mindennapi élet közepében áll, amely életet a haszon, az élvezet és a földi értékek ösztönzései irányítanak. Az emberek enni és inni akarnak; lakni és birtokolni; élvezni és tiszteletben lenni, dolgozni, úrnak lenni és alkotni. Ebben a mindenki számára érthető józanságban a próféta mint idegen lény él. Más „logikának” engedelmeskedik: az Isten gondolatának, amely „oly messze van az emberi gondolat fölött, mint az ég a föld fölött” (Iz 55, 9). Ezért eljárása az emberek előtt bolondságnak kell, hogy lássék, sőt – gondoljunk csak Jeremiásra – veszedelmes önféjűségnek. A próféta más ösztönzésnek engedelmeskedik: a Lélek fúvásának, mely ott „fú, ahol akar” (Jn 3, 8) hirtelen, áthatolhatatlanul, úgy, hogy a tőle származó beszéd és tett önkényesnek, sőt örületnek kell, hogy lássék. . . Mennyivel inkább áll ez Jézusra! Az egész János evangélium tele van történetekkel, amelyek mutatják, Jézus magatartása milyen benyomást tesz az okos farizeusokra és szadduceusokra. Izgattottak, rémültek, magukból kikeltek. Úgy érzik, hogy soraik megrendültek, és a nép biztonsága veszélyben van. Ebből kezdjük megérteni a különben teljesen istenkáromló szót: „ugye joggal mondjuk, hogy samaritánus vagy, és ördögöd van?” (Jn 8, 48). Hogy felpogány vagy, és ördögi hatalom hajt. Sőt még a Mk 3, 20–21 nyugtalanító helye is jobban megvilágosodik. „Mihelyt haza értek, ismét nagy tömeg gyűlt össze, úgyhogy evésre sem volt idejük. Amikor övéi ezt meghallották, elindultak, hogy erővel magukkal vigyék, mert

az volt róla a szóbeszéd, hogy elvesztette az eszét”. A továbbiakban pedig ez áll e helyen: „Az írástudók azonban, akik Jeruzsálemből jöttek le, azt mondták: Belzebub szállta meg. Az ördögök fejedelmével úz ördögöt”. És azután azok a mondatok következnek, melyek jelentik, hogyan „állnak kint anyja és testvérei, és hivatják őt”.

Mindebből kiérezzük azt a szent és rettenetes törvényt, mely alatt áll. Azt a mély bensőségű és kérlelhetetlen hatalmat, mely őt irányítja. Amely idegenül betör a mindennapi létbe, úgy, hogy „a kard” ő és a többi közé csap le és végtelen fájdalmat okoz. Érezzük a szörnyű egyedüllétet, amelyben él, és sejtjük, mit jelenthetett benne hinni és Őt követni!

De ez az akarat az Atya szeretete. Beemeli Őt Isten benső életébe. Azt eszközli, hogy minden a hatalmas, ragyogó benső létben álljon. Az Atya akarata ez, mely óráról-óra különleges irányelvvé tömörül, a Szentlélek szeretete. Belőle fakad esetről-esetre, amit Jézus tesz.

Így jön el aztán abban az eseményben is, melyről itt szó van, hamarosan „az Ő órája”. Mária nem veszi el bizalmát a visszautasítás miatt. Érzi, hogy Jézusban ez összesűrűsödik és „figyelmezteti a szolgálókat: Tegyétek, amit mond”. S ekkor itt az ő órája, és műveli a csodát; a víz a legnemesebb borrá változik át. Az isteni túlradás jelképe ez, mely általa működik és keresi az utat az emberi szívekbe.

VII. AZ ELINDULÁS

Az idő, melyben Jézus a Lélek túlradásából szabadon jár-kelel, gyorsan múlik. Láttuk, mily hamar tódulnak feléje az emberek, és hogyan fonja körül az a szövevény, mely sorsát kell, hogy képezze.

Jézus életének időmeghatározásai jórészt nagyon bizonytalanok. Vannak dolgok, melyek bizonyára sohasem lesznek pontos időrendbe sorolhatók. Néhány nagy esemény rögzítve van, ezek körébe tartozik egész tömege az eseményeknek, cselekedeteknek, beszédeknek, melyeket az evangélisták sokszor hasonlóság szerint csoportosítottak, hogy az emlékezet könnyebben tarthassa meg azokat. Ami ebben történeti szempontból egyáltalán nem kielégítő, az a valóságban valami mélyebbet jelent. Emberi értelemben vett „történelme” nincs az Isten Fiának. Születésével belépett az emberiség történelmébe, benne élt működésével és szenvedésével. Halálával sorsa beteljesedett. Föltáma-

dásában megint átlépte az időbeliség határát. Ezeknek a meghatározásoknak a keretén belül teljesen történelmi, de mindamellet Isten marad. Amit tesz, az az örökkévalóból jön. Ami hozzá eljut és amit tapasztal, az általa az örökkévalóságba vétetik fel. Igaz, hogy az időben van és így „a törvény alattvalója lett” (Gal 4, 4) – mégis éppen alárendeltségével és elbukásával ura az időnek és új történelmet csinál, a tulajdonképpenit, az „Isten fiait” és az „új teremtését”. Így hát nem lehet Őt történelmi feltevések szerint analizálni, és életének időrendbeli bizonytalanságai többet jelentenek pusztá hiánynál: az örökkévalónak mindenütt hatékony közelségét fejezik ki.

Ha Jánost követjük, akkor úgy látszik, hogy a jövődő tanítványaival való első találkozások után hűsvétra Jeruzsálembe ment. Ott történt a Lélek túláradásából fakadó kitörése a templom megtisztításának eseményében. Érezzük, mily hideg marad az isteni tűz e kitörésére a hivatalos világ, mily tehetetlen a Lélek hatalma a „bölcsek és hatalmasok” hitetlen mosolygásával szemben! (1 Kor 1, 26). Első megnyilatkozása ez annak a titokzatos „önkiűritésnek”, melyről Pál beszél (Fil 2, 7).

Aztán Szamarián keresztül térhetett vissza. Szikárban, Jákob kútjánál, történt találkozása a szamariai asszonnyal, és a zsidóktól megvetett félpogányok elsőknek ismerték el a Messiást. Ezen az úton ért vissza végülis Galileába, és Kafarnaumot választotta működésének állandó állomásául.

Itt kapcsolódnék be a három másik evangélistának – a szinoptikusoknak – az elbeszélése: „János fogságba jutása után Jézus Galileába ment, és hirdetni kezdte Isten (országának) evangéliumát. Ezt hangoztatta: Az idő betelt, közel van Isten országa. Térjete meg és higgyetek az üdvösség jóhírében” (Mk 1, 14–15).

Ezzel megkezdődik Jézus nyilvános működése – annak kihirdetésével, hogy „közel van Isten országa”.

Az Isten országáról szóló tanítással sokat foglalkoznak az evangéliumok. Ez az „ország” volt Jézus működésének a tartalma. Egész gondolkozása és tanítása, cselekvése és sorsa e körül forgott. Lehetetlen röviden elmondani, mit jelent. Olvasni kell az evangéliumokat, az Apostolok Cselekedeteit, a leveleket. Életszerűen kell magunkba fogadnunk, ami itt életre kelt, lehetővé lett és végetért. . . A kifejezetten elbeszélte eseményeket folyton emlékezetben kell tartanunk, de éreznünk kell az el-nem-mondottakat is, mindazt, ami a szavakat áthatja

és a szereplő alakokat körüllebegi – akkor megsejtjük és fogalmunk lesz arról, mi az „Isten országa”. Ostobaság lenne, ha mi most megkísérelnők röviden szólni róla. Még sokszor kell majd róla beszélnünk, és elmélkedéseink végén talán ott lesz majd, nem ugyan határozott szavakban, hanem a meglátott és megérzett jelenvalóságban.

Itt most először csak közeledni akarunk hozzá, és azt a legjobban úgy tehetjük meg, hogy – ami az első és helyes magatartás minden kijelentéssel szemben, melynek tisztelettel tartozunk – szóról-szóra vesszük, amit Jézus mond.

Ezt mondja: „Az idő betelt: Közel érkezett Isten országa”. Az Isten országa tehát nem rögzített, rendezett valami, ami áll, hanem életben levő, ami közeledik. Soká távol volt, aztán közeledett, és most oly közel van, hogy követeli: fogadják be. Isten országa azt jelenti, hogy Isten uralkodik. De hogy áll a dolog akkor, ha Isten uralkodik?

Tegyük fel egyszer így a kérdést: A valóságban minek vagy kinek van hatalma fölöttünk? Mi uralkodik bennem? Mindenekelőtt emberek. Azok, akik hozzám szólnak, akiknek szavait olvasom, akikkel érintkezem, vagy akik távol tartják magukat tőlem. Olyanok, akik adnak nekem vagy megtagadnak valamit. Olyanok, akik akadályoznak, vagy akik segítenek. Azok az emberek, akiket szeretek, akiknek le vagyok kötelezve, akikről gondoskodom, akikre befolyásom van. Ezek uralkodnak bennem. Isten azonban csak az emberek ellenére jut érvényre bennem. Amennyire igényeik figyelmemet szabadon hagyják, amennyire befolyásuk alatt nem alakul ki bennem az az érzés, hogy Isten egyáltalán nincs valóban jelen. Isten csak annyiban uralkodik, amennyiben a róla való tudatom az emberek ellenállásán is át tud törni: rajtuk keresztül, mellettük. Dolgok is uralkodnak bennem. Azok a dolgok, melyeket kívánok, a kívánság hatalma útján. Azon dolgok, melyek akadályoznak, azáltal, hogy akadályoznak, végül azok a dolgok, amelyekkel mindenütt találkozom, azzal, hogy lelkemet izgatják, nyugtalanítják, igénybeveszik. A dolgok általában véve azzal, hogy vannak, és minden teret kívülem és bennem betöltöttek. Azok uralkodnak bennem, nem Isten. Isten csak annyiban, amennyiben a dolgoknak mindent betöltő sokasága neki még teret enged; valahogyan rajtuk keresztül, vagy határaik körül... valóban Isten nem uralkodik bennem. Minden fa, mely utamba áll, úgy látszik, több hatalommal rendelkezik, mint Ő, ha másban nem, legalább abban, hogy arra kényszerít, hogy megkerüljem!

Hát mi lenne akkor, ha Isten uralkodnék?

Akkor tudnám — de nem fáradságos jelenlétbe helyezkedésből, hanem tőle magától, az állandó, élő találkozásból —, hogy Ő valóban van. Ő igazán, minden emberi megfogalmazás és megnevezés előtt létezik. Úgy, amint egy mező virágzó gazdagságát látom, üdeségét érzem, és ha beszélek róla, úgy amint van, ilyen vonásokkal, ilyen alakokkal, ilyen járással, lelkének felém közeledő ilyen meg ilyen érzületével és erejével. . . Isten valóban minden erejével lelkemben volna, mint mindennek a kezdete, értelme és célja. . . Szívem, akaratom tapasztalná őt, mint a Legszentebbet, aki minden értéket elbírál és minden értelemnek értelme. Tapasztalnám Őt, aki végértelemben egyedül jutalmaz, és mégis minden emberi történésnek megadja, hogy végességében értelemteljes legyen. . . Hívása eljutna hozzám és én megrendüléssel és boldogan tapasztalnám, hogy emberi személyiségem nem más, mint az a mód, amelyen engem Isten hívott és amelyen nekem e hívásra felelnem kell. . . És ettől fölélbredne a lelkiismeretem, és tudná a kötelességét. És ebből fakadna a pusztá „lelkiismeretet” túlszárnyalva az utolsó: a szent szeretetsors, beteljesülve Isten és csak magam között.

Ha mindez így volna és kibontakoznék — az lenne Isten országa. De nálunk az ember országa van, a dolgok országa; a földi hatalmak és események, berendezések és érdekek országa. Ezek eltakarják Istent, kiszorítják Őt. Csak a lét szüneteiben, annak a szélén engedik érvényre jutni. Ki foghatja azt föl, hogy Isten az, aki van? Hogy minden csak általa áll fönn, és ha kezét elhúzná, mint az árnyék elmúlna minden? Hogy én csak műve, képmása, hasonlatossága vagyok — és én mégsem tudok róla! Hogy lehet ez? Hogy lehet az, hogy számomra Isten pusztá szó marad? Hogy nem tör mindenütt mindenhatóan szívembe és tudatomba?

Körülbelül így fejezhetnők ki, minek kellene lennie az Isten országának. . . És Jézus azt hirdeti, hogy ennek az ideje elérkezett. Miután létezett az emberek országa, a dolgok országa, sőt egy rettenetes értelemben a sátán országa, legyen Isten országa. Amire a próféták vártak, legyen valósággá a választott népben és minden emberben. Isten hatalma benyomul és át akarja venni az uralmat. Meg akar bocsátani, megszentelni, megvilágosítani, vezetni, mindent új, a kegyelemből fakadó létre átalakítani.

De nem fizikai erőszakkal, hanem a hitből, az emberek szabad oda-

adásából. Azért az intés: „Térjete meg és higgyetek az üdvösség jóhírében!” (Mk 1, 14 – 14). Az emberek borítsák föl beállítottágukat, a dolgoktól forduljanak az Istenhez. Bízják magukat arra, mit Jézus mond nekik: akkor eljön Isten országa.

Mi lett volna, ha az emberek megnyíltak volna ez üzenet számára?

Ha azt akarjuk, hogy valami sejtelmünk legyen erről, a prófétákat kell megkérdeznünk. Valami új, számunkra most megfoghatatlan dolog történt volna, amiről például Izajás szól a tizenegyedik fejezetben. Először a Jессe gyökeréből származó vesszőről és sarjról beszél itt, amelyen az Úr Lelke van rajta; amely igazság szerint ítél, a gyöngét jogainak érvényesüléséhez juttatja és az erőszakot széttöri. Erre a 11, 6–9 titokteli szavai következnek: „Együtt lakik majd akkor a farkas a báránnyal, s a párduc együtt tanyázik majd a gödölyével; együtt él majd borjú, oroszlán és juh, és a parányi gyermek terelgeti őket. Borjú és medve együtt legelnek, együtt pihennek kölykeik, és szalmát eszik majd az oroszlán, akárcsak az ökör. A csecsemő vígan játszadozik a vipera lyukánál, és az áspiskígyó üregébe dugja kezét az anyatejtől elválasztott kisdéd. Nem ártnak és nem ölnek sehol szent hegyemen, mert eltölti a földet az Úr ismerete, mint ahogy a vizek betöltik a tengert”. Mit akar ez a beszéd mondani? Nem mesét mond el, sem utópiát nem fest, hanem prófétai meglátását fejezi ki valaminek, aminek jönnie kell. Békéről beszél, túláradásról, egy mindent átható igazságról és tisztaságról, egy olyan szent állapotról, melynek minden közvetlen ecsetelése kudarcba fullad, mert lehetetlenségekkel kellene kifejezni. Az Isten országáról szóló üzenet elsősorban és döntő jelentőséggel a választott néphez volt intézve. Ugyanahhoz a néphez, amelynek az Ábrahámmal és a Sinai hegyen kötött szövetség is szólt. Ha a nép hitt volna; ha az Isten országát nyílt érkezésében e hit befogadta volna és az e hitben bontakozhatott ki – nem tudjuk, hogy akkor mi minden történhetett volna. Új lét jött volna. Új teremtés. Új történelem. Amit e szavak mondanak: „A régi eltűnt, lám valami új valósult meg” (2 Kor 5, 17 és Jel 21, 5 is) – betű szerint bekövetkezett volna! Fölséges korszaka a világnak! Végtelen átalakulás a Szentlélek szeretet-viharában!

De a nép nem hitt! Nem változtatta meg lelkületét. S így Isten országa abban az első alakban, melyben Isten felajánlotta, nem jött el. Mintegy függőben maradt, és most szüntelen eljövőben van. Felénk

iparkodik. Elérkezik egyes emberekben, vagy kisebb közösségekben, vagy másvalahol, de csak rövid időre – és aztán megint visszahúzódik.

Ha valaki láthatta volna az Urat első szeretet-áradásának abban az idejében! Mily nagyszerű lehetett, mikor a szentséget az embereknek fölkinálta! Hogyan szólította a lelküket... hogyan sürgette őket... hogyan törekedett előbbre jutni, hogy az embereket megragadja!

Mindez a Szentlélek erejében történt. A Lélekben tör az Isten országa előre. A Lélekben lehet meghallani az Úr hívó szavát, mely bebocsátást követel. A Szentlélekben érezhetjük meg Isten hatalmát, mely engedelmességet kíván. Az első elbeszélte események bővelkednek a Lélek hatalmas erejével.

Például Márknál: „Bemennek Kafarnaumba. Ott szombatoként megjelent a zsinagógában és tanított. Tanítása ámulatba ejtett mindenkit, mert úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók” (Mk 1, 21 – 22).

Csodálkoztak a tanításán – „kiütötte őket magukból”, így hangzik pontosabban a fordítás, mely megrendülést keltő isteni erőt jelez. Az erő pedig az Ó szavából jött. Ez nem volt olyan szabályszerű és elmés, mint az írástudóké, de olyan volt, mint akinek „hatalma van”. Szava megrendített, kiszakította a lelket biztonságából, a szívet nyugalomból, parancsolt és teremtett. Nem lehetett csak meghallani és ezzel elintézettnek venni.

Egy másik hely: „Volt ott a zsinagógában egy tisztátalan lélektől megszállott ember, aki így kiáltozott: „El innen! Mi bajod velünk, Názáreti Jézus? Azért jöttél, hogy elpusztíts minket? Tudom, ki vagy: az Istennek Szentje”. De Jézus ráparancsolt: „Hallgass és takarodj ki belőle!” A tisztátalan lélek erre ide-oda rángatta és nagy kiabálás közt kiment belőle” (Mk 1, 23 – 26). Tehát egy megszállott. A tudomány azt mondja, az Újszövetség megszállottjai egyszerűen lelki betegek voltak. Az akkori kor azonban a jelenséget nem ismerte fel, és azért a démonokra vezette vissza. És e tekintetben Jézus is korának gyermeke volt. Nos tehát, a külső jelenségek valószínűleg hasonlítanak azokhoz, amelyeket az orvosok klinikáikon megállapítanak. Ami azonban a megállapítható mögött van, azt az elmeorvos sem látja. Ha az Úr a betegben a gonosz szellemet megszólítja, akkor

olyan állásponthoz érkezik, ahová orvos nem juthat el. A démon nem úgy működik, hogy azt mondhatnók: ez vagy az nem természetes, tehát ördögi. A természetfeletti és a természeten kívüli a keresztény létben nem úgy lép fel, hogy a dolgok folyamatában valami úr támad, és az a másik itt lép közbe. Mindig minden „természetes” is, az összefüggések láncolata nem szakad meg. Minden ki van töltve dolgokkal és történésekkel, amelyekről elmondhatjuk: ez így van, mert amaz úgy van. De éppen ezekben a természetes összefüggésekben működik a sátán. Ha tehát Jézus a betegben a démont megszólítja, akkor tudja, hogy itt és ebben az esetben a „beteg lelki jelenség” mögött a sátán áll.

Így halljuk az Isten országáról szóló üzenetre az ellenség válaszát. Az Isten Lelkének felel – nem egyenrangúan, egyáltalán nem, az „Isten és ördög” nevek összekapcsolása hitetlenséget vagy gondolatnélküliséget jelent –, de mint teremtmény felel, aki azonban lázadásában a pusztá világhatalmaknál hatalmasabb. És a hallgatók valóban feleletnek és jóváhagyásnak érzik: „Mindnyájan elcsodálkoztak. „Ki ez?” – kérdezték egymástól. Új tanítás, mely akkora hatalommal rendelkezik, hogy még a tisztátalan lelkeknek is parancsol, s azok engedelmeskednek neki! Híre hamarosan elterjedt mindenfelé, Galilea egész vidékén” (Mk 1, 27–28).

Ezután következnek az első gyógyulások, amelyeket hasonlóképpen a Lélek hatalmával művelt.

„A zsinagógából Jakabbal és Jánossal együtt egyenesen Simon és András házába ment. Simon anyósa lázas betegen feküdt. Mindjárt szóltak neki az érdekében. Ő odament hozzá, és kézen fogva fölemelte. Erre elmúlt a láza, és szolgálni kezdett nekik. Napnyugta után, mikor már esteledett, mindenféle beteget és ördögtől megszállottat hoztak hozzá. Az egész város ott tolongott az ajtó előtt. Sok, mindenféle betegségben szenvedőt gyógyított meg és számos ördögöt űzött ki, de nem hagyta szóhoz jutni őket, mert tudták, hogy Ő kicsoda” (Mk 1, 29–34).

Először az öregasszonyt egymagát gyógyítja meg a saját házában, kezénél fogva, hogy fölkelhessen és kiszolgálhassa őket. Aztán sokakat meggyógyít. Mily szívet indító látvány, amint a naplemente utáni hűvösségben a betegeket mindenünnen odahozzák, és Ő a Lélek

szerető és gyógyító erejében szembe száll az emberi szenvedés e tengerével, segít és gyógyít.

Miután azonban e nagyszerű kezdet megtörtént, csendes ellentétbe vonul vissza minden történet: „Hajnal felé, amikor még sötét volt, fölkeltek és kimentek egy magányos helyre, hogy ott imádkozzék” (Mk 1, 35). Ez az a magány, ez az a csönd és a Lélek túlaradása, amelyben már negyven napon át élt.

VIII. A NÁZÁRETI BOTRÁNKOZÁS

Hogyan fogadták az emberek az Isten országának bejelentését, mely feléjük a Szentlélek kiáradásában hangzott el? Hogyan vették annak a titoknak a meghirdetését, amely oly nehezen fogalmazható meg, és mégis oly közel fér az emberi szívhez? Lukács evangéliumában az Úr nyilvános működéséről szóló jelentés egy olyan esemény elbeszélésével kezdődik, amely a kérdésre nagyon sívár választ ad (Lk 4, 14–30).

„Jézus a Lélek erejével visszatért Galileába. Híre elterjedt az egész környéken. Tanított az ottani zsinagógákban, és mindenki elismeréssel beszélt róla. Eljutott Názáretbe is, ahol nevelkedett. Szokása szerint bement szombaton a zsinagógába.”

A zsinagóga nem templom volt, hanem a közösségnek a háza, ahol összegyülekeztek, hogy imádkozzanak és a szent tanítást meghallgassák. Nem papok teljesítettek benne szolgálatot, hanem a közösség minden nagykorú tagja fel volt jogosítva, hogy szóljon a többihez. Emlékezzünk az Apostolok Cselekedeteinek elbeszélésére, hogyan megy be Pál utazásai közben kíséreléssel a zsinagógába, s az előljáró megkérdézteti őket: Van-e valami intő beszédük a néphez; és Pál erre feláll és beszélni kezd (ApCsel 13, 14–16). Így ragadhatta meg Jézus is minden további nélkül a szót. Meg is tette ezt mindenfelé az országban, és itt is, szülővárosában.

„És olvasásra jelentkezett.” A zsinagóga-szolga annak, aki szólásra jelentkezett, az Írás-tekercset oda szokta vinni. „Izajás könyvét adta neki. Kinyitotta a könyvet, és éppen arra a helyre talált, ahol ez van írva: Az Úr Lelke rajtam, Ó kent fel engem, hogy örömhírt vigyek

a szegényeknek. Ő küldött engem, hogy szabadulást hirdessek a raboknak, és a vakoknak megvilágosodást, hogy szabadulást vigyek az elnyomottaknak, hirdessem az Úr kegyelmének esztendejét. Aztán összetekerte az Írást, visszaadta a szolgának, és leült. A zsinagógában minden szem reá szegeződött. Ő pedig beszélni kezdett.”

Egész elevenen áll előttünk a jelenet. Jézus letekerte a könyvtekerest, és szeme a nagy jövőndölésre (Iz 61, 1–4) esett. Ez a szentírási rész a szó legteljesebb értelmében szándékolt; és elérkezett az óra, hogy róla szóljon. Elolvassa, leül, és elkezd: „Ma beteljesedett az Írás, amit az imént hallottatok”.

A szöveg a Messiásról szól. Ő az, akin „az Úr Lelke van”. Őt „kente föl” az Úr, mert a „fölkenés” a Lélek szentség-erejével való legbensőbb áthatást jelenti, azt a birtokbavételt, azt az elkülönítést és megpecsételést, amellyel az Úr egy embert szolgájává és megbízottjává tesz: papjává, prófétává vagy királlyá. Ennek a fölszenteltségnek a teljessége van azon, aki lényénél fogva „a Fölkent”, a Krisztus, a Messiás.

Küldetése arra utasítja, hogy hirdesse a szegényeknek: közel van az Isten országa. A „szegények” elsősorban a világban kicsinyek és megvetettek; aztán pedig mindazok, akik felismerik, hogy bukott teremtményi lét nyomorúságában élnek. A foglyoknak szabadulást kell vinnie; s megint minden ember „fogoly”, megkötözve a bűn hatalmával, csak legyen kész ezt elismerni. Vakoknak a szemét kell a mennyei világosság számára megnyitnia, a belső érzéket pedig az Isten-közelség számára. A megverteknek és összetörteknek a szent szabadság teljes bőségét kell megadnia. És mindenki számára hirdetnie kell az Úr kegyelmi esztendejét, a bűntől való feloldozás évét.

Isten országa közelségének az örömhíre ez, s úgy hirdeti meg, hogy szívet-lelket megindít: „Mindnyájan igazat adtak neki, de meglepődtek a magasztos ígéren, amelyek ajkáról fakadtak. „Nem József fia ez?!” – kérdezték egymástól. Ő azonban így folytatta: ’Bizonyára azt a közmondást fogjátok nekem szegezni: Orvos, gyógyítsd önmagadat! Cselekedd idehaza is azt, amit hallomásunk szerint Kafarnaumban tettél. Bizony mondom nektek, sehol sincs a prófétának kevesebb becsülete, mint a saját hazájában. Igazán mondom nektek: Sok özvegy élt Izraelben Illés napjaiban, amikor három évre és hat hónapra

bezárult az ég, úgyhogy éhínség támadt az egész földön. Azok közül egyhez sem volt küldetése Illésnek, csak egy özvegyasszonyhoz a Szidon-földi Száreptába. Leprás is sok élt Izraelben Elizeus próféta idejében. De azok közül sem tisztult meg más, csak a szíriai Námán.” Az Úr kafarnaumi tanításáról szóló jelentéséhez Márk hozzáteszi: „Úgy tanított, mint akinek hatalma van, és nem úgy, mint az írástudók” (Mk 1, 22). Lukács pedig az előbb tárgyalt esettel kapcsolatban azt mondja: „Mindnyájan igazat adtak neki, de meglepődtek a magasztos igéken – a görög szöveg szerint: „a kegyelem igéin” – , amelyek ajkáról fakadtak”. A „kegyelem” itt még nem rögzített fogalom, hanem utalás valami élő dologra, „kegyelemre” és kedvesre egyaránt. A magyarban a szó azt jelenti, amit semmiféle jog nem kényszeríthet ki, és semmiféle emberi erő meg nem hódíthat, hanem tisztán kedvességből jön, s a görögben még több mondanivaló rejlik benne. A „charisz” kegyességből ajándékozott, de egyszersmind kedves és bájos valami, gyöngéd és szabad szépség. . . Ilyennek érzik tehát Jézus szavait. Csodálkoznak szívet megindító hatalmán. És mégis kifogást keresnek: „Nem József fia ez?” Úgy hangzik, mintha kigyómarás lenne. Abban a pillanatban, amelyet átjár Jézus szavainak szent és kedves hatalma, az emberi szív legmélyebb sötétjében álnokság villan.

Az Úr azonnal ráismer. Tudja, mi az, ami itt előtör, és elébe áll. Az ellenség az, Jézus kényszeríti, hogy előbújék és megmutassa magát. „Ennek hallatára esztelen harag szállta meg mindnyájukat a zsinagógában. Fölugrottak helyükről, és kiűzték Őt a városból. Fölvitték a hegy tetejére, amelyre városok épült, hogy letaszítsák. Ő azonban áthaladt közöttük és elment.”

Ez a botránkozás megnyilatkozása.

A botránkozás jelenti az ember ingerült kitörését Isten ellen. Az Isten legsajátosabb jellemzője: szentsége ellen. A botránkozásban az ember szeretne felülkerekedni Isten élő valóságán. Az emberi szív legmélyén az örök forrás utáni vágy mellett, – ebből a forrásból származik a teremtmény, és egyedül benne van meg minden teljesség –, ott szunnyad az Isten ellen való szembeszállás is, a bűn ősalakja, és alkalomra vár. De ritkán lép elő a botránkozás, mint Isten szentsége ellen való leplezetlen támadás, teljes mezítelenségben. Legtöbb esetben elrejtőzik, olyan ember ellen irányul, aki hordozója ennek a

szentségnek: a próféta ellen, az apostol ellen, a szent ellen, a meggyőződéses hívő ellen. Az ilyen ember tényleg ingerli a többit. Bennünk valami nem bírja elviselni a szentségnek elkötelezett létét. Föllázad ellene, és a mindenkor megmutakozó elégtelenséggel igazolja magát. Például a másik bűneivel: ilyen ember csak nem lehet a szentség hordozója! Vagy a másik gyarlóságaival hozakodik elő, amelyek olyankor az elutasítás ferde látósíkjában gonoszul nagyra nőnek. Vagy az illető különködéseit hozza fel: semmi sem ingerlőbb, mint a szent különködése. Röviden: azzal a ténnyel érvel, hogy az a másik is ember, tehát ő is a véges világban él.

A legelviselhetetlenebb azonban a szembeszegülő szentség. A legélesebbek a kifogások és a legtürelmetlenebb az elutasítás "a próféta szülővárosában". Hogyan is lehetne elfogadni, hogy egyvalaki, akinek a szüleit ismerjük, aki mellettünk lakik, aki szintén „csak olyan, mint a többi”, valamiféle szent legyen? Ez itt, akiről tudjuk „hogyan állnak az ügyei”, ez lenne kiválasztott? A botránkozás Jézus nagy ellenése. Azt eredményezi, hogy nem nyitják meg fülüket az emberek az örömhír számára. Nem hisznek az evangéliumnak. Elzárkóznak az Isten országa elől, ellene fordulnak.

A botránkozás veszedelme magával Jézus megjelenési formájával van kapcsolatban. Amikor János tanítványait a börtönből hozzá küldi és kérdi: „Te vagy-e az, akinek el kell jönnie, vagy mást várjunk?” (Mt 11, 5) – ugyanazzal az izajási hellyel válaszol, amelyet Názáretben kifejt, és ugyanazt hirdeti meg, hogy elérkezett a beteljesedés: „MenjeteK, jelentsétek Jánosnak, amit hallotok és láttok: Vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, süketek hallanak, halottak feltámadnak, a szegények pedig hallgatják az evangélium hirdetését”. Aztán hozzáteszi: „Boldog, aki nem botránkozik meg bennem” (Mt 11, 4–6). Az a tény, hogy az Isten országát, amelyet a Lélek hatalma hitelesít, ember szája jelenti be, éppen ez ingerli az embereket a legerősebb gonoszúsággal, úgyhogy „boldog az”, akit meg nem ejt a botránkozás.

Már Jézus első szavainál fenyeget a botránkozás. Názáretben föllobban. Aztán visszahúzódik, majd újra megdagad, és ahányszor csak alkalom adódik, ismét kitör. Végül a lángok magasba szöknek, és összezsapnak Jézus feje felett. Az emberi szív lázadása ez az ellen, aki az üdvösséget hozza.

A botrányokból erednek azok az erők, amelyek Jézus ellenségeit ellene megszervezik. Azt hozzák fel megokolásul, amit készen találunk: szombaton gyógyít, rossz hírben állókat fogad asztalközösségbe, nem él aszkéta életet stb. A tulajdonképpeni ok azonban sohasem az, amit felhozunk, hanem az a titokzatos, megfoghatatlan irányulás, amellyel a bűnbeesett ember az Isten szentsége ellen lázad.

Az idő teljességébe ront bele ez a szó: „Nem József fia ez? Máté még hozzát teszi: „Anyja nem Mária? Testvérei nem Jakab, József, Simon és Júdás? És a nővérei, ugye azok is itt élnek közöttünk? Honnét vette hát mindezt?” (Mt 13, 55–56). Jézus kényszeríti az ellenséget, hogy előjőjön: Kétkeltek bennem? Azt hozzátok föl ellenem: Állítólag odatúl csodákat művelt, – hát mért nem művel itt, ahol itthon van? De ott túl művelhettem csodákat, mert ott hittek. Ti azonban nem hisztetek. És azért nem hisztetek, mert városotokból való vagyok. Úgy vagytok a Szenttel, aki itt áll veletek szemben, mint akkor régen a nép volt Illéssel és Elizeussal: az övéik nem hittek, és elveszítették a kegyelmet, amelyet aztán az idegenek kaptak meg. . .

S itt már nem tudja magát türtöztetni a lázadás. Szinte őrjöngés szállja meg az embereket, akik még egy pillanattal előbb szavainak hatalmáról és a kegyelem szépségéről tettek tanúságot. A sátán ural kodik rajtuk. Kitaszítják Jézust a zsinagógából, lökdösik a város utcáin át föl a hegyre, amelyen a város épült, hogy onnét letaszítsák.

Már itt megmutatkozik, mi fog történni. A kereszt már itt áll. Már kétségbe vonják az Isten országáról szóló hírt, a kimondhatatlan lehetőségét egy végtelen, minden értelmet meghaladó beteljesülésnek.

De az „ő órájuk és a sötétség hatalmáé” még nem érkezett el (Lk 22, 53). Az egész esemény a Lélek erejének a bizonyítékává lesz. A leghatalmasabb tettek a legcsendesebbek. A Lélek hatalmának a bizonyítéka, hogy Jézus, Ő, az Egyetlen, húsvétkor a mindenfelől összesereglett, izgatott zarándoksereg közepette kiúzi a templomból azt, ami annak szentségét meggyalázza. És senki sem mer vele szembe szállni (Jn 2, 14–17). Még hatalmasabbnak mutatkozik a Lélek, amikor a „szomszédok gyűlöletétől” tomboló embertömeg az Urat kitaszítja, az őrjöngés növekszik, minden a pusztító robbanást követeli – és ekkor ez áll: „Ő pedig áthaladt közöttük, és elment.” Semmi

védekezés. Semmi erőlködés. Az ördögi tobzódás közepett az Isten halk, könnyed szabadságának ellenállhatatlansága az, amin elcsúszik minden emberi hatalom. És ezt semmi sem kötheti meg, csak a saját órája.

IX. A BETEGEK

A Márk-evangélium első fejezetében ezt olvassuk: „Napnyugta után, mikor már beesteledett, mindenféle beteget és ördögtől megszállottat vittek hozzá. Az egész város ott tolongott az ajtó előtt. Sok, mindenféle betegségben szenvedőt gyógyított meg, és számos ördögöt űzött ki, de nem hagyta szóhoz jutni őket, mert tudták, hogy Ő kicsoda” (Mk 1, 32–34).

Miy közel kerül e kép szívünkhöz. A forró nap elmúlt. Esteledik, és a hegyekből hűs szellő áramlik. S mintha körülötte most minden kitérülne, mindenfelől tódul feléje az emberi nyomorúság. Jönnek, vezetik, hozzák őket. Ő pedig köztük jár, a szenvedők tömegében, és az isteni hatalom megy vele, és gyógyít, hogy beteljesedjék Izajás próféta szava: „Ő elvette betegségeinket és bajainkat hordozta” (Iz 51, 4 és Mt 8, 17).

A benne működő Léleknek hatalma van a gyógyításra. Éspedig a teljes gyógyításra, mert teremteni tud, és kezében tartja az élet benső elindulását és tud megújítani. Jézus gyógyító hatalma olyan kifogyhatatlan, hogy úrrá lesz a feléje tóduló emberi nyomorúságon. Nem hátrál meg. A sebek, az elsorvadt tagok, szétroncsolt alakok, az a sok-sok fájdalom nem ijesztik meg. Jézus helytáll. Nem ragadja ki azt, ami nagyon sürgős esetnek látszik vagy akivel szemben erejét biztosnak érzi, hanem úgy fogad mindenkit, sorjában, ahogy jön. Azt az ígét, hogy „jőjjetek hozzám mindnyájan” – lásd Máté 11, 28 – cselekszi, mielőtt még kimondta volna.

És ki mindenkit nem enged itt magához! Micsoda tengere ez az emberi szenvedésnek! S a segítségnyújtás nem a partnélküliségben elvesző munka-e? Ki az, aki elhatározta magát arra, hogy igazán segítsen, az emberi szenvedés útjába álljon, és nem borította el az áradat, úgy hogy örülhetett, ha a végtelen nagy feladat láttára önmagát nem vesztette el egészen?

Jézus érzi az emberi szenvedést. A könyörület megrázza a szívét.

Magához engedi a nyomort, és mégis erősebb annál. Nem ismerjük az Úrnak egyetlen kijelentését sem, mely Őt olyan idealistának mutatja, mintha azt hinné, hogy a szenvedést eltüntetheti. Nem is néz el fölötté megindulásában vagy lelkesedésében, hanem látja teljes, valódi rosszaságában. Bátorságát azonban sosem veszti el, sosem fárad belé, s nem lesz csalódottá. Szíve a legmélyebben érző és ismerő szív, mely valaha dobogott, s erősebb minden emberi nyomorúságnál.

A megszámlálhatatlan sokaságból néhány kevés vonással megrajzolt alak emelkedik ki esetről-esetre. Működésének mindjárt az elején Péter házába tér be. Péter napa nehéz lázban szenved. Jézus a betegágyhoz lép – a „fejéhez”, mondja Lukács 4, 39 – és „megszidja” a lázt. Erre az asszony visszanyeri frissességét, fölkel és kiszolgálja a vendégeket (Mk 1, 30–31).

Egy más alkalommal úton van és sokan kísérik. Az út mentén egy vak üldögél, hallja az izgatott tömeget, és megkérdi, ki jön erre, majd kiabálni kezd: „Jézus, Dávid fia, könyörülj rajtam!” Próbálják elhallgattatni, de nem hagyja magát megfélemlített, hanem egyre hangosabban kiáltozik, míg Jézus magához nem hívátja: „Mit tegyek veled?” „Mester, hogy lássak!” Jézus így válaszol: „Menj, hited meggyógyított téged.” Azonnal lát és követi Őt (Mk 10, 46–52). Ismét máskor egy kis galileai házban ül, melynek a szokás szerint csak egyetlen szobája van. Körülötte szoronganak az emberek, szemük rajta csüng, hallgatják. Közben egy bénát hoznak, és minthogy a hordozók az ajtón nem tudnak bejutni, felmászhatnak a tetőre. Fölbontják azt, és lebocsátják a hordágyat. Az emberek méltatlankodnak, de Jézus látja a nagy, keresetlen hitet, és vigasztalja a meghökkent beteget: „Fiam, bocsánatot nyernek bűneid.” És amint köröskörül felháborodás hangzik föl: „Káromkodik! Ki bocsáthatja meg a bűnöket? Nem egyedül az Isten?” – megpecsételi tettét: „Kelj fel, fogd ágyadat és menj haza!” (Mk 2, 1–12).

Vagy ott áll a tömegben a gyanakvó, ellenséges emberek megfigyelése alatt. Odahoznak valakit, „aki kezére béna”. Szombat van, s mindenki lesben áll, vajon mit fog tenni. Középre szólítja a beteget, hogy nyomorúságát láthassák. „Szabad-e szombaton jót vagy rosszat tenni, életet menteni vagy pusztulni hagyni!” És érezve a megátalkodott szívek érzéketlen erőszakosságát, fenyegető haraggal tekint körül, mintha mindenkit térdre akarna kényszeríteni az igazság előtt,

és azt mondja a betegnek: „Nyújtsd ki a kezedet!” S a beteg meggyógyul (Mk 3, 1–6).

Egyik a másik után jön hozzá, és mind tanúságot tesz gyógyító hatalmáról, mely belőle sugárzik.

Néha úgy tetszik, mintha bepillantathatnánk a külső történések mögé. Egy vak jön oda. Kezét a vak szemére teszi, aztán leveszi róla, és megkérdezi: „Látsz valamit?” Az ember izgatottan feleli: „Látom, hogy az emberek úgy járkálnak, mintha fák volnának.” A gyógyító erő érintette a kialudt idegeket; föléledtek, de még nem működnek pontosan. Az alakok még nem arányosak, óriásiak, idegenszerűek. Akkor Jézus ismét a vak szemekre teszi a kezét, és az ember helyesen lát. Nem olyan ez, mintha együtt élnénk át a titkot, amely belül történik? (Mk 8, 22–26).

Egy másik alkalommal nagy sokaságon kell áthaladnia. Egy asszony, aki sok év óta vérfolyásban szenved, és hiába keresett mindenféle gyógyulást, azt mondja magában: „Hacsak ruháját érintem is, meggyógyulok.” Közeledik „hátról, megérinti ruháját, és érzi testében, hogy kigyógyult bajából.” Jézus pedig megfordul és azt kérdi: „Ki érintette ruhámat?” Az apostolok csodálkoznak: „Látod, hogy szorongat a tömeg, és te még azt kérded: ki érintett engem?” Ő azonban pontosan tudja, mit mond, mert „nyomban észrevette, hogy erő áradt ki belőle.” Erre az asszony remegve eléje lép, lábaihoz borul és megvallja, mi történt. Ő pedig szeretetteljesen elbocsátja. Úgy látszik, mintha telítve lenne gyógyító erővel. Mintha nem is kellene neki akarnia, hanem csak tárt lélekkel, vágyódva hozzá közelednie valakinek, hogy erő sugározzék ki belőle és hasson (Mk 5, 25–34).

Mit jelent Krisztus számára a gyógyítás?

Sokan mondták már, hogy Jézus jóságos emberbarát. Az újkornak eleven szociális és karitatív érzéke van, ezért aztán benne az emberek nagy segítőjét látja, aki ismeri szenvedésüket és igyekszik segítségre sietni. Ez azonban tévedés. Igaz ugyan, hogy Jézus telve van szeretettel. Együtt érez az emberekkel szenvedésükben. Szinte túlcsoordul a szíve, úgyhogy az evangéliumok is, amelyek általában oly keveset beszélnek érzelmekről, azt mondják: „Látta a nagy tömeget. Megesett rajtuk a szíve, mert olyanok voltak, mint a pásztor nélküli juhok” (Mk 6, 34). De azért Jézus mégsem egyszerűen a tág szívvel és gazdag segítőerővel megáldott nagy karitatív természet, aki utána-

jár az emberi szenvedéseknek, megérti és legyűri azokat. Nem a szociálisan érző ember, aki látja a fonák viszonyokat és a dolgokat jobban akarja elrendezni, s aki fellázad a megkülönböztetések ellen és küzd az igazságosságért. Azt akarja, hogy a szükségletekről tervszerűen történjék gondoskodás, a bajt megelőzzék, s a lét helyesen legyen rendezve, hogy vidám, egészséges, lélekben-testben jólsikerült emberek éljenek a földön. Mihelyt a dolgot jobban szemügyre vesszük, azonnal észre vesszük, hogy Jézussal kapcsolatban nem erről van szó. Ehhez Ő a szenvedést túlságosan mélyen látja, túl messze lent a lét gyökereiben, együtt a bűnnel és az Istentől való elidegenedéssel. Nagyon is úgy látja, mint lét-tényezőt, amelyben ez a lét Isten felé nyitva van, vagy legalábbis nyitva lehet. Úgy látja, mint a bűn következményét, de egyúttal a tisztulás és a visszatérés útját is, ahogyan ez a követésről és a kereszthordozásról szóló jézusi szavakban nyilvánvalóvá lesz (Mk 16, 24).

Közelebb jutunk a valódi tényálláshoz, ha azt mondjuk: Krisztus nem tért ki a szenvedés elől, ahogyan ezt az ember ismételten megteszi. A szenvedés nem kerülte el a figyelmét. Nem védekezett ellene. Szívébe fogadta azt. Mint szenvedőket, úgy fogadta el az embereket, amilyenek a valóságban, a legvalódibb állapotukban. Beállt az emberek nyomorúságának, bűnösségének és szükségének közepébe. Ez végtelenül nagy dolog. Szent, komolysággal teli szeretet, minden illúzió nélkül, de éppen azért óriási erejű, mert „az igazság cselekedete a szeretetben”, mely a valóságot ragadja meg és emeli ki a sarkaiból. Jézus gyógyítása az Istentől eredő tett: Isten megnyilatkozása és az Isten felé tartó irányulás. A gyógyítás Jézusnál mindig összefügg a hittel. Názáretben nem művelhet csodát, mert nem hisznek. Rájuk erőszakolni pedig a csoda értelmének a tönkretételét jelentené, mert a csoda a hitre vonatkozik (Lk 4, 25–30). A tanítványok nem gyógyíthatják meg a beteg fiút, mert kislelkűek, és így az az erő, amely a Szentlélekből akar működni, kötve marad (Mt 17, 14–21). Mikor a bénát hozzá viszik, első pillanatra úgy tűnik föl, mintha Jézus nem látná a szenvedő ember betegségét. Amit elsősorban lát, az az ő hite. A megbocsátást ígéri meg neki, s csak mintegy az egész végső betetőzéseként gyógyítja meg őt (Mk 2, 1–12). A néma lélektől megszállt fiú atyjának azt mondja: „Minden lehetséges annak, aki hisz”. És a csoda megtörténik, mihelyt a szív kész magát a hithez vezetetni (Mk 9, 23–25). A százados katonás egyenességgel azt

mondja: Nem illik, hogy Te jöjj hozzám. Parancsold meg, és az én szolgálóm meggyógyul. Amint ő is engedelmeskedik, ha azt mondom neki: „Jöjj ide” vagy „tedd azt!” Hallja is az örvendező dicséretet: „Bizony mondom nektek, ekkora hitet senkinél sem találtam Izraelben!” (Mt 8, 5–13). A vak pedig ezt a szót hallhatja: „Hited meggyógyított téged” (Mk 10, 46–52).

Jézus gyógyítása a hitre vonatkozik – éppen úgy, mint az örömhír meghirdetése. A gyógyítás is kinyilatkoztat, és pedig a szerető Isten valóságát. Hogy az emberek ezt a valóságot belülről megismerjék, kell, hogy előtte a lelküket megnyissák, s belépjenek oda: ez az ő gyógyításának a valódi célja.

X. „AMI ELVESZETT VOLT”

Elképzelésünk szerint Jézus képét a rokonszenves alakoknak egész sora veszi körül. Látnunk kell, milyen is volt igazában Jézus-hoz való viszonyuk. A betegekről az előbbi fejezetben már szóltunk. Láttuk, hogy minden pusztán szociális és karitatív szándék nélkül közeledik hozzájuk; továbbá hogy Jézus segítsége és gyógyítása az élő Isten kinyilatkoztatása, tehát alapjában véve ugyanaz, mint a szent igazság hirdetése, és hívő odaadásra szólít az Istennel szemben. A betegek és a gonosz hatalmaktól gyötrődők mellett ott vannak a „vámosok és a bűnösök”. Jézus előlük sem tér ki, hanem még érintkezik is velük. Sőt annyira közel kerül hozzájuk, hogy ellenfelei Őt „a vámosok és bűnösök barátjának” nevezik (Mt 11, 19). A kifejezést rossz értelemben veszik, és együtt használják a másikkal, mely Őt „falánknak” mondja. Jézus hozzájuk való kapcsolatát kétes értékűnek tekintik. S ha pontosabban megfigyeljük, hogyan értik manapság – akár igenlő, akár elutasító értelemben – ezeket a kifejezéseket, úgy érezzük, ma is ugyanaz a kétes értékűség rezeget a szavakban. Világosan látnunk kell tehát, mit jelent Jézus magatartása.

Az első evangélium a kilencedik fejezetben a következőket mondja: „Jézus tovább folytatva útját, látta, hogy a vámnál egy Máté nevű ember ül. Megszólította: „Kövess engem!” Az fölkel és követte. Mikor később az ő házában asztalhoz ült, sok vámos és bűnös jött oda, és letelepedtek Jézus és tanítványai közé. Ennek láttára a farizeu-

sok megkérdezték tanítványait: „Miért eszik Mesteretek vámosokkal és bűnösökkel?” Amikor Jézus ezt hallotta, megfelelt nekik: „Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek. Menjetez csak és tanuljátok meg, mit tesz az: Irgalmasságot akarok és nem áldozatot. Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket” (Mt 9, 9–13). Az evangélista itt önmagáról beszél. Saját keserű és boldog tapasztalatának a történetét mondja el.

A vámos vagy adóbehajtó a római birodalomban a rossz emberek közé tartozott. Állami adóhivatal ugyanis nem volt, hanem az adóbehajtást provinciánként magánvállalkozóknak adták bérbe. Ők kezelték a megállapított összeg behajtásáért. Ennek fejében szabad kezet kaptak az adókötelesekkel szemben. Amit követeltek, sokszor a többszöröse volt az állam által kirótt összegnek. És a vámosoknak végrehajtási joguk is volt. Megbízásukat rendszerint tovább adták kisebb kerületenként albérlőknek, akik szintén gondoskodtak a saját zsebükről. A behajtás könyörtelen keménységgel történt, és az egész adószedés sokszor nem volt más, mint törvényesen védett rabló rendszer. Palesztinában is fennállott ez az intézmény, így hát itt is a nép kiszípolyozója volt az adóbehajtó. Azonkívül a rómaiak szövetségese: tehát áruló és ellenség, gyűlölt és kiközösített ember.

Ilyen vámost hív meg Jézus, hogy kövesse Őt, sőt tanítványainak legszűkebb köréhez tartozzék. És nem elég, hogy meghívja a férfit és „beszél vele”, ami már önmagában is hallatlan dolog, – hanem még a házába is bemegy, és leül vele az asztalhoz étkezni. Aztán a férfi barátai is megjelennek, a „vámosok és bűnösök”; sokan jönnek, az egész megvetett társaság, és Jézus asztalközösségbe kerül velük. Ez váltja ki a legnagyobb megütközést, mert a közös étkezésnek vallásos jellege volt, a kultuszhoz tartozott, és szent egységet alapozott meg. Az asztalközösség egzisztenciális vonatkozásban kötötte össze az embereket. Ha valaki tisztátalanokkal eszik, azt jelenti, hogy közösséget vállal velük, és így maga is tisztátalanná válik. Így kell értenünk a felháborodott kérdést: „Mesteretek vámosokkal és bűnösökkel eszik?”

Miért teszi ezt Jézus? Eljárásában polgárgyűlölő romantikát sejtethetnénk, mely megveti a biztonságban és társadalmi rendben élőket, és csak a kitaszítottakban lát igazi embereket. Ez a gondolat azonban csak újkori érzelmeket vetít ki. Az akkori kor minderről biztosan semmit sem tudott, legkevésbé Jézus. Mindenekelőtt a modern

értelemben vett „szociális gondolkodásmód” magában véve is távol esik tőle. Teljesen távol esik tőle minden ilyen túlságos kifinomultságból és törekvésből származó lelki megmozdulás. Beszédje és cselekvése máshonnet ered és másfelé irányul. Az embert nézi és az ember viszonyát az Istenhez. Jézus sohasem tekintené a társadalmi kiszolgáltatottságot, mint ilyent, valami értékes helyzetnek. De az emberi ügyek főnnálló rendjét, mint ilyent, sem tekintené olyan káros dolognak, mely a lényegét érinti. Minden állapot út lehet az Istenhez, de tőle elvezető tévút is. Ami Jézus szemében a fő, azt kifejezi ez a szó: „Nem az egészségeseknek kell az orvos, hanem a betegeknek.” Itt egy „beteg”, egy ember van, aki segítségre szorul, tehát az orvos keresi fel őt. Aztán, talán nagyon komoly iróniával, áll az a mondás is: „Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket.” Tehát jól vizsgáljátok meg magatokat, hogy „igazak” akartok-e lenni! Ez esetben nem jöttem hozzátok. Ha azt akarjátok, hogy hozzátok jöjjetek, akkor ismerjétek el, hogy bűnösök vagytok, – és akkor miben van még különbség köztetek és köztük?

Hasonló alakban, de még nagyobb nyomatékkal tér vissza az eset – mely tipikus volt, azért ismétlődnie kellett –, Zakeus történetében: „Azután Jerikóhoz érkeztek és bementek a városba. Volt ott egy Zakeus nevű gazdag ember, a vámosok feje. Szívesen látta volna Jézust szemtől-szembe, de a tömeg miatt nem láthatta, mert alacsony termetű volt. Előre futott tehát, és fölmászott egy vad fügefára, hogy láthassa, mert arra kellett elmennie. Mikor Jézus odaért, föltekintett, és így szólt: ‚Zakeus, szállj le hamar! Ma a te házadban kell megszállnom.’ Ő sietve leszállt és boldogan fogadta. Mindazok, akik ezt látták, zúgolódní kezdtek, hogy bűnös embernél száll meg. Zakeus azonban odaállt az Úr elé és így szólt: ‚Nézd, Uram, vagyonom felét a szegényeknek adom, s ha valakit megcsaltam valamivel, négyannyit adok helyette.’ Jézus erre kijelentette: ‚Ma üdvösség köszöntött e házra, mert ő is Ábrahám fia. Hiszen az Emberfia azért jött, hogy keresse és üdvözítse, amit elveszett’” (Lk 19, 1–10).

Ez a férfi úgy áll előttünk, amint a városon átfutó izgalom a legbensejében érinti meg őt. Amint éppen megragadja a vágy, hogy lássa a Mestert, akiről mindenki beszél. Kistermetű, így tehát semmit sem láthat a nagy tolongásban, ezért felmászik egy fára. Jézus megpillantja őt, látja mély és elszánt készségét, lehívja és arra kéri, hogy

vendégül fogadja házában. Megint a fölháborodott kifogást halljuk: „Bűnös embernél szállt meg!” Zakeus pedig „ott áll”, érzi a veszélyt és mindent föltesz erre a pillanatra, hogy ez a csodálatos ember, aki annyira más szemmel nézi őt, mint a farizeusok és az írástudók, valahogy el ne ejtse: „Uram, vagyonom felét a szegényeknek adom, s ha valakit megcsaltam valamivel” – valószínűleg ő sem volt más, mint a többi adószedő –, akkor „négyannyit adok helyette.”

Még egyszer: amit Jézus tesz, az nem a hatalmasok ingerlése. Tulajdonítottak már neki ilyesmit. Azt is mondták, hogy hiányzott belőle a lét töretlensége, az egészséges uralkodni akarás jó lelkiismerete. Túl gyenge vagy túl kifinomult volt ahhoz, hogy egyszerűen oda-álljon a nagyok mellé. Ezért aztán magával meghasonulva a kicsinyeknek fogta pártját azok ellen, akikhez tulajdonképpen tartozott. Mindez a mi korunk „művészete”, már pusztán történelmileg is hamis, és hamis azzal szemben is, ami Jézus volt és akart lenni! Sem titkos irigység, sem tehetetlenségből fakadó harag, sem bizalmatlanság a földi nagysággal szemben nem hajtották Jézust. Ellenben félelmet nem ismert, mert szabad volt lelke legmélyén. Ezért aztán azokért száll síkra, akik megvetettek és kiszolgáltattak, és akik mellett senki sem emel szót. Azok mellé áll, akik kicsinyek, szegények és kizsájtottak. Nem jelenti ki őket már eleve értékeseknek, de azt akarja, hogy ők is jogukhoz jussanak. Azokkal pedig, akiket mindenki elismer, a tekintélyesekkel és hatalmasokkal szembeszáll, nem mintha a hatalom és a nagyság önmagában rossz volna, hanem amennyiben viselőik elfelejtik az Istent. Féltreves minden megkülönböztetést, amely a világból ered, és azt szólítja meg, aki mind a hatalmasban, mind a kicsinyben a tulajdonképpen lényeges: az embert. „Mert ő is Ábrahám fia!” Így Jézus már Atyjától vezérelve az ember felé irányul: „Hiszen az Emberfia azért jött, hogy keresse és üdvözítse, ami elveszett.”

A János-evangélium nyolcadik fejezete a házasságtörő asszony esetét beszéli el: „Jézus kiment az Olajfák hegyére. Kora reggel ismét megjelent a templomban. A nép mind köréje sereglett. Ő pedig leült és tanította őket. Az írástudók és farizeusok akkor egy házasságtörésen ért asszonyt hoztak oda, és eléje állították. „Mester – mondták –, ezt az asszonyt éppen most érték házasságtörésen. Mózes azt parancsolta a törvényben, hogy az ilyent meg kell kövezni. Te mit mondasz?” Ezzel próbára akarták tenni, hogy aztán vádolhassák. Jézus lehajolt, és ujjával írni kezdett a földön. További faggatásukra föl-

egyenesedett és így szólt hozzájuk: „Aki bűn nélkül van közületek, az vesse rá az első követ.” Aztán újra lehajolt és tovább írt a földön. Ennek hallatára azok egymásután eltávoztak, kezdve az idősebbeken, úgyhogy Jézus egyedül maradt az előtte álló asszonnyal. Jézus akkor főlegyenesedett: „Asszony – szólt hozzá, hol vannak a vádlóid? Senki sem ítél el téged?” „Senki, Uram” – felelte az, mire Jézus így szólt: „Én sem ítéllek el. Menj és többé ne vétkezzél!” (Jn 8,1–11).

Megint el kell oszlatnunk egy látszatot, amely mindent meghamisít. A helyzet felületes áttekintésével könnyen úgy foghatnók fel a dolgot, mintha Jézus a bűnösnek fogná a pártját az erénnyel szemben. Mintha olyan személyt védene a törvénnyel szemben, aki ki mert kezdeni az étellel és szakított a hagyományokkal. De ez a szemlélet nagyon téves. Jézus nem forradalmára a szívnek. Nem is a szenvedély jogát védi a megmerevedett renddel és a képmutató erkölcszsigorral szemben. Ha pontosan megvizsgáljuk az esetet, akkor a lényeges az eseményben megint ott rejtőzik, ahol a megelőző történeteknél volt. A farizeusok egyáltalán nem az igazság kedvéért jönnek, hanem hogy neki tört vessenek. Ami pedig az ő saját erkölcsösségüket illeti, az bizony hazug, mert maguk sem teszik, amit másoktól megkövetelnek. Ha pedig tényleg megteszik, akkor tettük az önigazulásban csontosodik meg, és azt eredményezi, hogy Krisztus lényegével és igehirdetésével szemben siketek és vakok lesznek. Így hát Jézus hallgat és e hallgatásból az igazság szava száll föl. Hogy a törvénynek igaza van, azt egyáltalán senki sem vonja kétségbe. De a vádlók tudatára ébrednek annak, hogy miért emelnek vádat, és hogy ők maguk kicsodák. Azért szégyenkezni kezdenek és eltűnnek, „kezdve az idősebbekkel”. Az asszony cselekedete egyáltalán nem részesül elismerésben. Ő „bűnös”, és Jézus is ilyen értelemben szólítja meg. De az ilyen törvényszellemmel és az ilyen vádlókkal szemben jogához jut. Így egy magasabb, Istentől eredő igazságosság érvényesül, mely kitágítja a szívet, és „a mi Istenünk ember iránti kegyességét” nyilvánítja ki (Tit 2, 12) és ezt az „elvezettet” is hívja a mindenki iránt igazságos és irgalmas Isten.

Azután következik Lukács evangéliumának istenien szép elbeszélése a bűnös asszonyról: „Meghívta Őt egy farizeus, hogy étkezzen nála. El is ment a farizeus házába és asztalhoz telepedett. Elt abban a városban egy bűnös asszony. Amikor megtudta, hogy ebéden van a farizeus házában, alabástrom edényben illatos olajat hozott, sírva

megállt hátul a lábánál, könnyeivel öntözni kezdte a lábát, és hajfürtjeivel megtörölte. Azután megkenste illatos olajjal. Ennek láttára a vendéglátó farizeus azt gondolta magában: „Ha próféta volna, (bizonyosan) tudná, ki és miféle ez, aki őt érinti: hiszen egy bűnös asszony.” Jézus akkor hozzáfordult: „Simon, valami mondanivalóm van”. „Beszélj, Mester”, felelte az. „Két adósa volt egy hitelezőnek, kezdte, egyik ötszáz dénárral tartozott, a másik ötvennel. Mivel nem volt miből fizetniök, elengedte mind a kettőnek. Melyik fogja őt jobban szeretni?” „Úgy gondolom az, akinek többet engedett el”, felelte Simon. „Helyesen ítéltél”, válaszolta. Aztán az asszonyra mutatott, és így szólt Simonhoz: „Látod ezt az asszonyt? Házadba jöttem, de lábamra vizet nem adtál. Ez viszont könnyeivel öntözte és hajával törölte meg lábamat. Csókot nem adtál, ez meg, mióta bejött szüntelenül csókolgatja lábamat. Olajjal nem kentem meg fejemet, ez meg illatszerrel kentem meg lábamat. Azért azt mondom neked: Bocsánatot nyer sok bűne, mert nagyon szeretett. Akinek keveset bocsátanak meg, kevésbé szeret.” Aztán így szólt az asszonyhoz: „Bocsánatot nyertek bűneid.” Erre az asztaltársak összesűgtak: „Kicsoda ez, hogy még a bűnöket is megbocsátja?” Ő azonban ismét az asszonyhoz fordult: „Hited megszabadított téged, menj el békével.” (Lk 7, 36–50).

Nem szeretnék erőltetett és téves magyarázattal jönni, de őrizkedni akarunk attól, hogy érzélgősség keveredjék ebbe a szent és szép elbeszélésbe. Aki a szöveget helyesen olvassa, az nem szorul magyarázatra. A „bűnös nő” talán egyike volt azoknak a nagyon keveseknek – ha egyáltalán voltak az Úr anyján, kívül, betániai Márián és mindenesetre Jánoson kívül még mások is –, akik igazán hittek.

Belép a terembe, a kevély, hidegszívű társaságba; mindnyájuknak tekintete és magatartása világosan mutatja, hogy ki kellene utasítani. Amint aztán szolgálata Jézussal szemben végzi és Jézus elfogadja, a farizeus azt gondolja magában: „Ha ez próféta volna, tudná ki és miféle ez, aki őt érinti; hogy bűnös asszony!” A mondat Jézus felé megsemmisítő akar lenni: Ha próféta lenne, tudná, hogy parázna nő, és eltaszítaná őt magától. Nyilvánvalóan nem tudja, tehát nem az. Ha pedig tudja, hogy mifajta és eltűri őt, akkor hozzája hasonló. Pártját fogja Jézus a parázna nőnek a farizeusokkal szemben? A becstelen életet a fegyelem és rend ellen? Bizonyára nem. De a magabizó vádlónak fölfödi, hogy ő kicsoda: Földi gondolkodású tetőtől-talpig; rabja e világ osztály-különbségeinek; jégszívű, kemény és vak. De Jé-

zus azt is feltárja, hogy hol áll a megítélt asszony: a bűnbánat mélyében és a szeretet magaslatán, ami őt mindenki fölé emeli és az Üdvözítőhöz hasonlóvá teszi. Ez, akit te bűnös asszonynak nevezel, nem volt az már akkor sem, mikor ide belépett: mert úgy szeretni, ahogy ő szeret, csak az tud, akinek nagyon nagy bűne bocsáttatott meg.

Ez nem a bűn romantikája; nem pártfogása a szenvedélynek a renddel és törvénnyel szemben. Az Üdvözítő itt nyilvánvalóvá tette, mi fontos előtte: az ember. Hívják azt Mária Magdolnának, vagy Simon farizeusnak. A megszólítás mindkettőjükhöz van intézve, de a földi megkülönböztetéseken túl és abban a helyzetben, ahogy az Isten előtt állnak.

Jézus nem védi a szabaddá lett egyes embert a társadalom ellen. Nem száll síkra a szív és vágyainak oldalán a törvénnyel szemben. Nem fogja pártját a kitzasztottnak a rendezett viszonyok közt és tiszteletben levőkkel szemben. Nem tartja a bűnösöket, mint ilyeneket, értékeesebbeknek az erényeseknél. Ezt mind a romantika és a modern ingerlékenység találta ki. Jézus az embert keresi és Isten színe elé állítja.

A kitzasztottakhoz és becsület-vesztettekhez megy, mert ki vannak tagadva és senki sem segít rajtuk szükségükben. Belép közösségükbe. Nem azért, mert dekadens, és lelkülete odahúzza a hajótöröttekhez, hanem mert isteni szabadságából kifolyólag hatalma van mindenkit megszólítani: a szegényeket és az e világban elvesztetteket, amennyiben őket egyszerűen embereknek veszi és nekik az Isten izenetét hírüldaja; de a tiszteletben állókat is, amikor tudomásukra hozza, hogy nagyon hamisan értékelik magukat és abban a veszélyben forognak, hogy üdvösségüket elvesztik.

Most azonban mindezek után még más valamit is el kell mondanunk: Jézus – és pedig egyedül Ő és senki más – azért jött, hogy elhozza a nagy „átértékelését az értékeknek” azzal, hogy az Isten szól a világhoz és magára vonatkoztatja azt. És itt az Újszövetség mindenestre azt mondja, hogy a szegények, a megvetettek, a bűnösök és a vámosok az Isten izenete és országa számára jobban nyitva vannak, mint a jórendben levők és hatalmasok. Ezek ösztöne odairányul, hogy a világ olyan maradjon, amilyen. Ők nem akarnak „átértékelést”; amazok ellenben kevésbé vannak megköttve, azért sokkal készségesebbek erre. És ha nem is szabad elfelejteni, hogy a szegénység is elszakít

hat Istentől és vezethet Isten ellen való lázadásba, azért mégis igaz marad, hogy a szegények és kiközösítettek könnyebben és mélyebben érzik a földi lét csalárdságát. A világ maga gondoskodik arról, hogy lássák, hogyan is áll az ügyük. A szegénység eltompíthat és kétségbe ejtethet; de azért mégis mély rokonság marad a „vamosok és bűnös asszonyok”, a „kicsinyek és gyámoltalanok” meg az Isten országáról szóló örömhír között, melyet Az hozott, aki maga is szegény és hazátlan volt.

Miután mindezt elmondtuk, ami szükséges volt ahhoz, hogy Jézus képének minden eltorzítását megakadályozzuk, azt is meg kell mondanunk, hogy van a szegénységnek és a világtól való elvetettségnek, van az Isten kedvéért való bolondságnak is misztériuma, ami egészen szorosan Jézushoz tartozik: ez a kereszt misztériuma.

XI. TANÍTVÁNYOK ÉS APOSTOLOK

A mint az Úr mennybemenetele után az apostolok számára fölvetődik a kérdés, kit vegyenek föl soraikba az áruló helyébe, Péter ezeket mondja: „Szükséges, hogy valaki azok közül, akik mindig velünk tartottak, amíg az Úr Jézus közöttünk járt-kelt – tudniillik János keresztségétől fogva egészen mennybevétele napjáig – velünk együtt tanúskodjék az ő feltámadásáról” (ApCsel 1, 21 – 22). Úgy tűnik, mintha az apostol lélekben átfogná az elmúlt időt és érezné súlyát: hogy is voltak ők ezekben az években az Úr oldalán? mi mindent vettek magukba és milyen felelősséget tett az Úr a vállukra?

Mihelyt Jézus elkezd működni, gyülekezik köréje a tömeg, figyelemmel hallgatja, segítségét keresi és gyógyulást vár; de egyesek is jönnek s kizárólagosabban hozzá akarnak tartozni. És Ő maga is nemcsak a sokasághoz fordul, hanem egyeseket is magához köt szorosabban. Így keletkezik a tanítványok csapata, akik különösebb módon részesei a vele való közösségnek és az Ő sorsához vannak kötve.

Már láttuk, hogyan jött hozzá mindjárt az első napon a Keresztelő két tanítványa, János és András. Estig magánál tartja őket, de aztán elmennek. Erre András magával hozza Jézushoz öccsét, Simont, és Ő „Kéfásnak” nevezi, a sziklaférfinak. Majd Nátánáelre bukkannak,

és ez, miután előbb lekicsinylőleg kételkedik, hívővé lesz (Jn 1, 37; 43; 49).

Az így érintettek nyilvánvalóan visszatérnek foglalkozásukhoz, mert később ezt olvassuk: „Amikor Jézus a galileai tenger mellett járt, látta, hogy Simon és testvére, András, akik halászok voltak, hálót vetnek a vízbe. Jézus fölszólította őket: Jöjjetek utánam! Én emberhalászokká teszek titeket. Ők mindjárt ott is hagyták a hálót és csatlakoztak hozzá. Kissé tovább haladva megpillantotta Zebedeus fiát, Jakabot és testvérét, Jánost, amint hálóikat foltozgatták bárkájukban. Mindjárt hívta őket is. Azok otthagyták bárkájukban atyjukat, Zebedeust a halászlegényekkel együtt és nyomába szegődtek” (Mk 1, 16–20). Ezután már egészen nála vannak.

Máté saját maga meghívásáról ezeket mondja: „Jézus tovább folytatva útját, látta, hogy a vámnál egy Máté nevű ember ül. Megszólította: Kövess engem! Az fölkel és követte” (Mk 9, 9.)

Még másokról is van szó; így arról az írástudóról is, aki hozzálép és azt mondja: „Mester, követlek téged, bárhová mégy.” Jézus azonban figyelmezteti őt: Gondold meg! „A rókának odúja van, az ég madarának fészke, de az Emberfiának nincs hová lehajtsa a fejét.” Akarsz ehhez csatlakozni? (Mt 8, 19–20). Ismét más valaki követni akarja őt, de azt kéri: „Uram, engedd meg, hogy előbb elmenjek és eltemessem atyámat.” De Jézus ezt mondja: „Kövess engem, és hagyd a holtakra, hadd temessék halottaikat” (Mt 8, 21–22).

A tanítványok csoportjához nők is tartoznak. Egyesekről már volt szó és még lesz is. Ilyenek Mária Magdolna, betániai Mária és nővére Márta – a két utóbbi ugyan nem az Úrral együtt zarándoklók csoportjában, hanem saját házukban tartózkodnak, de az Urat körülvevő szűkebb körhöz tartoznak. Aztán vannak még mások, akikről pontosabban nem mond semmit a Szentírás, csak azt, hogy az Urat követték, s róla meg tanítványairól gondoskodtak. Így Lukács ezt írja: „Ezután bejárta a városokat és falvakat, prédikált és hirdette Isten országának evangéliumát. Vele volt a tizenkettő és néhány asszony, akiket gonosz lelkektől és betegségekből gyógyított meg: Mária, melléknevén Magdolna, akiből hét ördög ment ki, Johanna, Kuzának, Heródes intézőjének felesége, Zsuzsanna és sokan mások, akik vagyonukból gondoskodtak róla” (Lk 8, 1–3).

Olyan asszonyok ezek, akik testi és lelki szükségekben jöttek

Jézushoz. Segített rajtuk és ők ettől kezdve szerető gondoskodással veszik körül Őt és tanítványait. A vesztőhelyen bátrabbaknak látjuk őket, mint a tanítványokat. Így mondja Máté is, hogy „messziről több asszony figyelte a történeteket, akik Galileából kísérték el Jézust és gondját viselték. Köztük volt Mária Magdolna, Mária, Jakab és József anyja és Zebedeus fiainak anyja” (27, 55–56). Jánosnál ez áll: „Jézus keresztye mellett ott állt anyja, anyjának nővére, Mária, aki Kleofás felesége volt, és Mária Magdolna” (Jn 19, 25). Ott találjuk őket a sírnál is, ahol Jézus holtteste körül szorgoskodnak és elsőnek hallják az angyaloktól a föltámadás híret. Szalóme is említve van köztük (Mk 16, 1). Végül a jeruzsálemi ház felső termében találkozunk velük, ahol a tanítványok az Úr mennybemenetele után a Szentlélek eljövételét várják: „Mindezek az asszonyok, Máriával, Jézus Anyjával és testvéreivel együtt egy szívvel-lélekkel, állhatatosan imádkoztak” (ApCsel 1, 14).

Igy gyülekezik Jézus körül olyanoknak a köre, akik szorosabban akarnak hozzá tartozni. Ez nem jelenti azt, mintha ezek az emberek rokonérzelműek lettek volna vele, és a vele való közösséget keresték volna. Azt sem, hogy Ő személyiségeket keresett volna, kik őt jobban megértették és művének társai lehettek volna. Jézus élete folyamán legbenszejében magános volt. Igazán senki sem állott mellette. Gondolatait senki sem osztotta vele és művében senki sem segítette. Nem, Jézus egyes embereket hívott és vont magához; képezte őket, akaratát és igazságát beléjük oltotta, hogy egykor mint tanúit és hírnökeit küldje őket szét.

Tanítványainak csoportjából azonban egy kis számú csoportot kiválasztott. Ezeket különleges hírnökeivé, „apostolaiává” tette: „Ezután fölment a hegyre és magához hívta, akiket kiválasztott. Azok csatlakoztak hozzá. Tizenkettőt választott ki, hogy vele tartsanak és hogy igehirdetésre küldje őket. Hatalmat is adott nekik (a betegek gyógyítására és) az ördögűzésre. A következő tizenkettőt választotta ki: Simont, akinek a Péter nevet adta. Jakabot, Zebedeus fiát, és Jánost, Jakab testvérét, akiket Boanergeszeknek, vagyis mennydörgés fiainak hívott, továbbá Andrást, Fülöpöt, Bertalant, Mátét, Tamást, Jakabot, Alfeus fiát, Tádét, a buzgó Simont és a karióti Júdást, aki később el is árulta Őt” (Mk 3, 13–19).

Amít az evangéliumok elmondanak, csak rövid töredéke azoknak a telített éveknek, amelyekben az „Úr az emberek közt járt-kelt.”

A tanítványok Őt élni látták, beszélni hallották és vele együtt tapasztalták, ami első föllépésétől kezdve mennybemeneteléig történt; de azért eleget láthatunk abból, miként nevelte tanítványait.

Mindig vele vannak. A hegyi beszéd is így kezdődik: „A tömeg láttára Jézus fölment a hegyre. Ott leült, tanítványai pedig köréje gyűltek. Akkor szólásra nyitva ajkát, így tanította őket” (Mt 5, 1–2). Miután a néphez szólt s azt képekben tanította, „megkérdezték tanítványai: mi a példabeszéd értelme?” Azért beszél így, mondta, mert nekik „jutott, hogy megértsék Isten országának titkait” (Lk 8, 9–10). És ismét: „Több ilyen példabeszédben hirdette nekik az ígét, amennyire azok föl tudták fogni. Pédabeszéd nélkül nem tanított, de mikor tanítványaival egyedül volt, mindent megmagyarázott nekik.” (Mk 4, 33–34).

Kérdéseikkel hozzáfordulnak; így Péter is: „Uram, ha vét ellenem testvérem, hányszor kell megbocsátanom? Talán hétszer? Jézus pedig: „Nem mondom: hétszer, hanem hetvenszer hétszer” (Mk 4, 33–34).

Az Isten országának meghirdetése nagyon nagy dolog; követeléseí súlyosak. A tanítványok gyakran mélyen megrendülnek és egyszer azt kérdezik: „Hát akkor ki üdvözülhet?” Jézus látja, milyen tanács-talanul hallják, mi is az ember, és mennyire képtelen saját erejéből arra, amit Isten kíván tőle: így hát „rájuk tekint” és azt mondja nekik: „Embernek ez lehetetlen, de Istennek minden lehetséges” (Mt 19, 26–27). Egy különös alkalommal egészen erősen kell annak tudatára ébredniök, hogy minden elővigyázaton és biztonságon túl – bizony – kezébe tették le sorsukat, és Péter ezt kérdi: „Nézd mi mindenünket elhagytuk és követtünk téged. Mi lesz a jutalmunk?” Jézus így válaszolt: „Bizony mondom nektek: Ti, akik követtetek engem, a világ megújulásakor, amikor az Emberfia dicsőséges trónjára ül, együtt ültök vele tizenkét trónon, hogy ítélkezzetek Izrael tizenkét törzse felett. S mindaz, aki elhagyta értem otthonát, testvéreit, nővéreit, atyját, anyját, feleségét, gyermekeit vagy földjét, százannyit kap és örökségül kapja az örök életet. Sokan lesznek elsőkből utolsók és utolsókból első” (Mt 19, 27–30).

Megtanítja őket, hogyan lépjenek az Isten elé az imádságban. Milyen gondolatokkal és milyen tartással; és mi legyen Isten színe előtt számukra fontos. Mert mikor egy napon tanítványai eléje állnak és azt mondják, hogy János kioktatta övéit az imádkozásban és hogy tegye meg Ő is, megtanítja őket a Miatyánkra (Lk 11, 1–13).

Mikor nyugtalanokká lesznek, mert azok, akik számukra tekintélyt jelentenek, az írástudók, farizeusok, papok, a hatalmon lévők Jézus ellen foglalnak állást, megnyugtatja őket, erősíti bátorságukat, szorosabban fűzi őket magához: „Ne félj, te kisdéd nyájl! Úgy tetszett Atyátoknak, hogy nektek adja az országot” (Lk 12, 32). Előkészíti őket jövődő üldöztetésekre: „Nem különb a tanítvány a mesterénél, sem a szolga uránál. Elégedjék meg a tanítvány, ha olyan lesz, mint mestere és a szolga, ha olyan, mint ura” (Mt 10, 24–25). „Két verebet ugye egy fillérért adnak? De Atyátok nélkül egy sem esik földre. Nektek viszont minden szál hajatok számon van tartva. Ne féljetek tehát! Sokkal többet értek ti a verebeknél” (Mt 10,29 – 31) És minden, ami történik, szükségképpen Isten ügyét fogja szolgálni.

Éreztetni velük, hogy hogyan állnak érzület és erő dolgában. Mikor hiába próbálták a holdkóros fiút meggyógyítani, és annak atyja az Úrhoz fordult és tőle kért segítséget, azt mondja a Szentírás: „Jézus így szólt: Hitetlen és romlott nemzedék! Meddig kell még veletek maradnom?” S akkor meggyógyítja a fiút; és amikor a tanítványok „titokban” megkérdik, miért nem tudták ők ezt megtenni, azt feleli: „Mert gyenge a hitetek.” Azt hitték, hogy pusztá akaratomegfeszítéssel, sőt talán varázslat útján megtehetik; de Ő kioktatja őket, hogy az Isten hírnöke gyógyításának küldetésből és hitből, és pedig tiszta, az isteni akaratnak magát teljesen odaadó hitből kell történnie (Mt 17, 14–21)... Máskor pedig a tengeren vannak, bárkában, és az idő viharossá lesz. Jézus jön a vízen járva. Félnék. Ő azonban megnyugtatja őket. „Uram, ha te vagy” – mondja Péter – „parancsold meg, hogy hozzád menjek a vízen.” Az Úr megteszi és Péter magabiztosan lép a vízre; de csakhamar szívébe hatol a veszély félelme és erre rögtön süllyedni kezd. Jézus pedig megfeddi: „Te kicsinyhitű! Miért kételkedtél?” (Mt 14, 22–23)... Egy napon a Zebedeus fiak, tehát Jakab és János édesanyja jön és különleges kegyet kér számukra: intézkedjék úgy, hogy országában a megtisztelő helyek jussanak nekik jobbán és balján – szemünkkel látjuk, hogyan kapaszkodnak bele a szent evangéliumba a kis csapat kívánságai és vágyódásai. Az Úr felelősségre vonja őket: „Ki tudjátok inni a kelyhet, melyet én inni fogok?” Keresztülmenni a szenvedésen, melyen nekem kell keresztülmennem? Ők azt felelik, természetesen nem mérve föl, hogy mit mondanak: „Tudjuk.” Ő pedig: „Az én kelyhemet – úgymond – ugyan inni fogjátok”, és most még nem tudjátok, hogy az mit fog

jelenteni – „de a hivatal és méltóság kiutalása az Atya titkai közé van elrejtve!” (Mt 20, 20–28). Rendreutasítja őket, mikor nem akarják a gyermekeket hozzá engedni: „Hagyjátok! . . . mert ilyeneké a mennyek országa!” (Mt 19, 13–25). . . . Mikor Péter a Fülöp Cezáreája melletti vallomás megvilágosításából visszaesik az emberi gondolkodásmódba és az Urat a szenvedéshez vezető útvjáról le akarja téríteni, hallania kell: „Takarodj előlem, sátán! . . . emberi módon, s nem Isten tervei szerint gondolkodol!” (Mt 16, 13–23).

Egyszer szétbocsátja őket, mintegy próbára, hogy megismerjék a hatalmat, mely őket hordozza, és az embereket, akik rájuk várnak: „Magához hívta a tizenkettőt, és hatalmat adva nekik a tisztátalan lelkek fölött, kettesével szétküldötte őket” (Mk 6, 7–13). Majd ismét összejönnek örvendezve: „Az apostolok visszatértek Jézushoz és elbeszélték neki mindazt, amit tettek és tanítottak.” Fogadja őket, és gondoskodik róla, hogy a megerőltetés után pihenőjük legyen: „Jöjjetek félre egy magányos helyre, és pihenjétek ki magatokat egy kissé! Olyan sokan jöttek-mentek ugyanis, hogy enni sem maradt idejük” (6, 30–31). Így képezte őket.

De amikor első alkalommal küldi őket szét, kioktatja őket, hogy mik ők, és milyen törvény alatt fognak élni. A Máté evangélium tizedik fejezetében van ez megírva. Nem hozhatom itt az egészet; azért arra kérem az olvasót, olvassa el ezt a részt, mielőtt itt tovább menne. . . . Ez alkalommal meg akarom jegyezni, hogy ezen elmélkedések végeredményben semmi mást nem akarnak, mint elvezetni magához a Szentíráshoz. A lelki igének keresztény értelme abban van, hogy Krisztus eleven megbízásából és a Szentlélek erejéből származik, amint pünkösöd napjától kezdve a történelmen át hat. A mértéke ezen igének azonban a Szentírásban van meg. Belőle kell a lelki beszédnek kiindulnia és hozzá kell elvezetnie. . . . De térjünk vissza: A tizedik fejezet tehát szól arról a tanításról, melyet az Úr tanítványainak mindenkorra adott abban a pillanatban, mikor őket szétküldte.

Minden azon a tekintélyen nyugszik, amellyel őket küldi: „Aki titeket befogad, engem fogad be; aki pedig engem fogad be, azt fogadja be, aki engem küldött” (Mt 10, 20).

Az apostolok megkapják a hatalmat halottakat feltámasztani, betegeket meggyógyítani, leprásokat megtisztítani, megszállottakat megszabadítani. Csodatevő hatalmat kapnak tehát; de nem magának a csodának kedvéért, hanem amint egy más helyen olvashatjuk, mert

akik még nem hisznek, azoknak jelre van szükségük – amint az Úr maga is ellenfelei előtt hangsúlyozza: „Ha már nekem nem is akartok hinni, higgyetek legalább a tetteknek” (Jn 10, 38).

Az apostoloknak megadta, hogy a békét vihessék magukkal, az ő békéjüket, mely Krisztusé. Abban a házban, ahová belépnek, döntésnek kell történnie, befogadják-e a békét. Ha elzárkóznak, a béke visszatér az apostolokhoz, mert ez a béke elszakadásnak és győzelemnek a gyümölcse. „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem a földre, hogy békét hozzak. Nem azért jöttem, hogy békét hozzak, hanem hogy kardot” (Mt 10, 34). Krisztus üzenete felszólítja az embert, hogy szakítsa ki magát a természetes kötelékekből. Az egyik kész erre, a másik nem; így megértjük Krisztus szavát, mely szerint azért jött, hogy: „Szembeállítsa az embert atyjával. A leányt anyjával és a menyét anyósával. Saját házanépe lesz az ember ellensége. Aki atyját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám.” (Mt 10, 35–37). Aki pedig ezt a kardot elfogadja, megkapja a szent békét is.

Az ilyen üzenetnek hírnökei tehát veszedelmes utat taposnak. Úgy küldi őket az Úr, mint „juhokat a farkasok közé” és szükségük van rá, hogy „okosak legyenek, mint a kígyók és ártatlanok mint a galambok” (Mt 10,16). Olyan lesz a sorsuk, mint a Mesterüké. Ha azt „Belzebubnak csúfolták, mennyivel inkább házanépét?” (Mt 10, 25) „Helytartók és királyok elé hurcolják majd őket miatta” és „gyűlöletesek lesznek mindenki előtt az Ő nevéért” (Mt 10, 18 és 22). De ne féljenek, mert jó gondoskodással őrködnek fölöttük. Isten Lelke „fogja nekik megadni, mit mondjanak”, és ha e testet meg is ölik, lelkük, mely megadta magát Krisztusnak, nem ölhető meg. És „aki elveszíti életét őérette, megtalálja azt” (Mt 10, 19 és 39).

Az apostol-sors és apostol-nagyság van ezekben a szavakban leírva. De ha az evangéliumokat olvassuk, nem az a benyomásunk, mintha a tanítványok Mesterük életében fölfogták volna, tulajdonképpen miről is van szó.

Jézus nem élhetett velük, mint olyan emberekkel, akik őt valóban megértették volna. Az apostolok nem látták, hogy kicsoda és nem fogták föl, hogy mit is akar. Ismételten adódnak helyzetek, amelyek mutatják, mily magárahagyottan áll köztük Jézus. Vajon van-e egyáltalán olyan óra, melyben szavát tisztán fogják föl és szívvel-lélekkel megértik őt? Nem hiszem. Ismételten kicsinynek, szűknek, gyöngé-

nek látszik mindegyik. Ismét és ismét belevonják mennyei küldetését a földiekbe. Akaratlanul is arra gondolunk, vajon mi lett volna, ha nagyszerű, merész barátok lettek volna körülötte, akik igazán mentek volna vele... De akkor megtorpanunk: Hiszen ő azért jött, hogy elhozza azt, ami más módon nagy, mint a földi. És amit befogadni a „kicsinyek és gyámoltalanok” vannak hivatva. Dehát legalább ezek nyitották volna ki előtte szívüket-lelküket! Ehelyett azt látjuk, hogy koruk Messiás elképzelésén csüngenek olyannyira, hogy még a mennybemenetel utolsó pillanatában is – ugyanazon Olajfák hegyén, melyről a szenvedése is elindult – azt kérdezik, hogy „vajon mostanában kezdődik-e el Izrael népének uralma?” (ApCsel 1, 6).

Egyszer, a kenyérszaporítás csodája után, a tavon hajóznak. Jézus gondolataival még teljesen a történetekben van elmerülve és hirtelen, mintegy mély eltűnődéséből föleszmélve mondja: „Vigyázzatok és óvakodjatok a farizeusok és Heródes kovászatól!” Azok egymásközt arról beszéltek, hogy nem hoztak magukkal kenyeret. Jézus észrevette és így szólt: „Mit tanakodtok, hogy nincs kenyeretek? Még mindig érzéketlen a szívetek? Szemetekkel nem láttok, fületekkel nem hallotok?...” (Mk 8, 15–18) Amint útban vannak Jeruzsálemben, és eljövendő szenvedéseiről beszél, ezt mondja a Szentírás: „De azok nem értették meg ezt a beszédet. Rejtve maradt előttük és nem fogták föl értelmét. Mégsem merték őt megkérdezni a dologról” (Lk 9, 45). Amint aztán a szenvedés eljön és minden egészen másképp lesz, mint ők elgondolták, mikor bekövetkezik a világ felelete a szent üzenetre és abban nyilvánvalóvá lesz, hogy ez az égből ered, és azt, ami földről jön, fölborítja, minden inogni kezd előttük. Cserben hagyják őt és elfutnak, mind, azt az egyet kivéve, akiről az áll, hogy az Úr „szerette” őt (Jn 19, 26).

Előbb pünkösdnek kell jönnie. A Szentléleknek kell őket betöltenie, mindenek értelmét föltárnia, szemüket kinyitnia, szívüket meglágyítani, csak akkor értik majd meg. Mintha minden, amit Jézus mondott és tett, alakja, sorsa először csak úgy ereszkedett volna be szívükbe, mint a vetőmag a néma talajba. Mintha akkor még nem értették volna, hanem csak hallották, látták és magukba fogadták volna. Most azonban minden megnyílik előttük. Most azok ők, „akik kezdettől fogva vele voltak, mikor az Úr közöttük járt-kelt” a „hű tanúskodók”, és most szétviszik mindezt, az egész világba (ApCsel 1, 21–22).

Mi is tulajdonképpen az apostol?

Ha őszintén meg akarjuk mondani, milyen hatást tesznek ránk azok a férfiak az Újszövetség elbeszélései és kijelentései alapján, akkor aligha mondhatjuk, hogy világi értelemben véve nagyok voltak, vagy lángelmék – talán még azt sem, hogy „nagy vallási egyéniségek” lettek volna, ha ezen a természet szerinti képességet értjük, mely éppúgy adottság, mint minden többi más is. Jánosnál és Pálnál valószínűleg másként áll a dolog – de őket is könnyen félreérthetjük, ha őket is így tekintjük.

Az apostolnak nem teszünk szolgálatot, ha „nagy vallási egyéniségnek” tekintjük őt. Legtöbbször ezzel kezdődik a hitetlenség. Nem az az apostolság lényege, hogy mint ember jelentékeny, szellemileg alkotó, vallásilag hatalmas, hanem, hogy Krisztus hívta őt, pecsételte meg és küldötte. „Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket, és arra rendelvelek, hogy munkátokkal gyümölcsöt hozzatok: maradandó gyümölcsöt”, mondta Ő (Jn 15, 16). Az apostol a küldött. Nem a maga hatalmából beszél. Tisztán nyilatkozik ez meg a korintusiakhoz írt első levélben, mikor Pál különbséget tesz a között, amit „az Úr mond” és aközt, amit ő személyesen vél: ott parancsol, itt tanácsot ad (7, 12). Nem magából szól az apostol, hanem Krisztusból. Nem beszél saját „megismeréséből” és „tapasztalatából”, hanem Isten ígéjéből és megbízásából. Telve van Krisztussal, telítve Krisztus gondolataival. Életének tartalma az Úr. Őt hozza. És pedig nem saját átélésének erejéből, hanem mert az Úr rendelte őt erre: „Menjete el az egész világra, tegyetek tanítványaimmá minden népet. . . és tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek” (Mt 28, 19 és 20).

Ennek fejében majdnem azt mondanók, éppen az igazság védelmét és megőrzését jelenti az, hogy nem rendkívül nagy és tehetséges. Ha Jézus azt mondja: „Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsék és okosak elől, és a kisdedeknek jelentetted ki. Igen, atyám, így tetszett neked” (Mt 11, 25–26), – úgy ez kitörése az ujjongásnak, melyet az Isten szeretetének kimondhatatlan titka és teremtésének dicsősége fölött érzett. Ez a törvény érvényes az apostolra nézve is; és éppen ez őriz meg tisztaságát annak, ami ő tulajdonképpen az Isten előtt.

De hogy milyen nehéznek is kell lennie annak, hogy úgy létezzünk, hogy magunk semmit sem jelentünk, hanem Krisztus jelent

mindent; hogy e nagy tartalmat mindig elégtelen edényben kelljen hordoznunk; hogy szüntelen hírnökök legyünk és magunk ne számítsunk semmit; hogy, ha szabad így mondanunk, sohase lehessünk a magunk egyszerű egyediségében, amelyben vérünk és szívünk és lelkünk egyszerűen egy azzal, amit teszünk és képviselünk – azt megérthetjük abból, amit Pál, aki az apostollét nagyságát és ugyanakkor a megtámadhatóságát oly mélyen átélte, a korintusiaknak írt első levelében mond: „Ti már jóllaktatok, már meg is gazdagodtatok, nélkülünk is uralomra jutottatok! Bárcsak uralomra jutottak volna, hogy veletek uralkodhatnánk. Úgy látom ugyanis, hogy Isten minket apostolokat utolsókká tett, s mintegy halálra szánt. Látványossága lettünk a világnak, s az angyaloknak és az embereknek is. Mi oktalanok vagyunk Krisztusért, ti okosak Krisztusban, mi gyöngék vagyunk, ti erősek, ti megbecsültek, mi megvetettek. Mindmáig éhezünk és szomjazunk, nincs ruhánk és verést szenvedünk, hajléktalanok vagyunk és kezünk munkájával fáradunk. Átkoznak minket, de mi áldást mondunk. Üldöznek minket, de mi elviseljük. Gyaláznak minket, de mi vigasztalunk. Szinte salakja lettünk ennek a világnak, mindenkinek söpredéke mostanáig” (I Kor 4, 8 – 13).

XII. A NYOLC BOLDOGSÁG

Egy napon, így mondja el Máté evangélista, nagy embertömeg gyűlt össze. „A tömegláltára Jézus fölment a hegyre. Ott leült, tanítványai pedig köréje gyűltek. Akkor szólásra nyitva ajkát, így tanította őket. . .”

Ami most következik, azt a „hegyi beszéd” neve alatt ismerjük. Két evangélista közli: Lukács evangéliumának hatodik, Máté az ötödik, hatodik és hetedik fejezetében. A magvat képező történet ugyanaz. Lukácsnál magában és határozottan körvonalazva jelenik meg; ez az a nevezetes meghirdetés a hegyen, mely föltétlenül mélyen vésődött bele a hallgatók lelkébe; amely a boldogoknak magasztaltak fölsorolásával kezdődik és a két emberről vett hasonlattal végződik, kik közül az egyik szilárdan tartó kőre, a másik laza talajra építette házáat. Máténál ellenben, elinduló hely, amely köré egész sora csoportosul olyan tanításoknak és utasításoknak, amelyeket Jézus bizonyára mű-

ködésének ugyanazon idejében és az örömteli túláradás ugyanazon alaphangulatában, de különböző alkalmakkor hirdetett.

Mindkét jelentés azokkal a mondatokkal indul, melyek a „boldogok” szóval kezdődnek. Lukácsnál négy ilyen van, és így hangzanak:

„Boldogok vagytok ti szegények: Tietek az Isten országa.
Boldogok, akik most éheztek! Majd kielégítenek.
Boldogok, akik most sírtok! Majd nevetni fogtok.
Boldogok vagytok, ha gyűlölnék az emberek, ha kiközösí-
tenek és szidalmaznak titeket, ha rossz hírbe hoznak az
Emberfiáért!” (6, 20–22)

A végkiçsendülés: „Örüljete azon a napon és ujjongjatek: jutalmatok nagy lesz a mennyben. Atyáik éppen így bántak a prófétákkal.” Ezután az ellenképek következnek a négy jajjal:

„De jaj nektek, gazdagok! Megkaptátok már
vigasztalástokat.
Jaj nektek, akik jóllaktatok! Éhezni fogtok.
Jaj nektek, akik most nevettek! Keseregni fogtok.
Jaj, ha az emberek hízelegnek nektek! Atyáik éppen így
tettek a hamis prófétákkal.” (24–26)

Minden okunk megvan arra, hogy azt kérdezzük, mit jelent a négy fölkiáltás? Valami olyasmi száll föl bennük, ami minden előttünk ismeretést felülmúl, valami mindent fölborító – mi ez?

Máté is hozza a boldogokat magasztaló négy mondatot; csak kissé másként színezi, jobban a lelki síkra teszi át azokat és még négyet fűz hozzájuk:

„Boldogok a lélekben szegények: övék a mennyek
országa.
Boldogok a szelídek: övék lesz a föld.
Boldogok akik éheznek és szomjazzák az igazságot:
majd kielégítik őket.
Boldogok az irgalmasok:
majd nekik is irgalmaznak.
Boldogok a tisztaszívűek:
ők meglátják az Istent.

Boldogok a békességesek: ők Isten fiai.

Boldogok akiket az igazságért üldöznek:
övék a mennyek országa.

Boldogok vagytok, ha miattam szidalmaznak és üldöznek ti-
teket és hazudozva minden rosszat fognak rátok.

Örüljete és ujjongjatek: nagy lesz jutalmatok a
mennyben.” (5, 3 – 12)

A hozzáfűzött mondatok magasztosak; nem állíthatjuk, hogy akár-
csak valamiben is megfelelénk azoknak. Mégis első pillanatra érthe-
tőbbnek tűnnek föl, mint azok, melyeket Lukács is hoz.

A szelídeket magasztalja itt boldogoknak az Úr; azokat, akik belső-
leg megnyugodtak, alázatosak és jószágosak. Az Isten előtt való
önzetlenségnek, tisztánlátásnak és nyugodtságnak a lelki magatartása
ez. Ilyeneké „lesz a föld”. A dolgok eljövendő rendjében ők urak
lesznek. Magatartásuk nem gyengeség, hanem megszélidült erő, mely
képes az igazságon keresztül uralkodni.

Az irgalmasokat is boldogoknak mondja, mert irgalmat fognak
találni Istennél. Az emberek iránti szeretet és az Isten iránt való
odaadás együvé tartoznak: „Szeresd Uradat Istenedet. . . és felebará-
todat, mint önmagadat” (Mt 22, 37 – 38). Egybe tartozik az a szeretet,
melyet Isten ajándékként tanúsít az emberek iránt és az, mellyel az
ember tartozik felebarátjának: „Bocsásd meg a mi vétkeinket, amint
mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” (Mt 6, 12). A szeretet,
melyről Krisztus beszél, mintegy élő áradat, mely Istentől jön és az
embereken keresztül hozzá tér vissza; szent életforma, mely Istentől
jut el az emberhez, az embertől felebarátjához és a hívőtől Istenhez.
Aki bármely helyen az összefüggést megszakítja, összetöri az egészet.
Aki pedig csak egy helyen is tisztán megvalósítja, teret enged az egész
számára.

Boldogoknak magasztalja Jézus a tiszta szívűeket is, azért, mert
Istent fogják látni. A szívnek ez a tisztasága nemcsak az érzéki zavaros-
ságoktól való mentességet jelenti, hanem általában a belsőnek a tiszta-
ságát, az Isten előtt való jóakaratot. Erről a lelkületről azt mondja az
Úr, hogy meglátja az Istent; mert Istent megismerni nem a pusztá ész
dolga, hanem az élő tekinteté. Ez a tekintet tiszta, ha a szem tiszta;
a szem gyökerei azonban a szívben vannak. Hogy Istent megismerjük,
nem elég a pusztá ész megfeszíteni; a szívnek kell megtisztulnia.

Végül boldogok a békességesek, mert nyilvánvalóvá lesz, hogy az Isten fiai. Isten a béke Istene, mert az erő és a jóság Istene. Igazán békét teremteni éppoly nehéz, mint amily könnyű harcot támasztani. A harcot a lét szűkössége és ellentmondásai maguktól hozzák; hogy a békét fölépítsük – az igazit, a lényeg szerintit – ahhoz mély, föloldó és akadályt legyőző erőre van szükségünk. Akik erre képesek, azok isteni származásúak.

Ezek a szavak istenien nagyok és mi nem fogjuk vakmerően azt állítani, hogy eleget is tudunk nekik tenni. Mégis közelebb állnak hozzánk, mint a másik négy mondás. Mit is jelentenek azok?

Azt mondták egyesek, – elmékedéseink folyamán már beszéltünk egyszer ez összefüggésről – hogy Jézus itt a gyengék oldalára állt, és ebben az nyilvánul meg, hogy legbenséjében maga is hozzájuk tartozott. Vérének ősi uralkodási ereje, mely Dávidot, Salamont és még a későbbi lázadó királyokat is eltöltötte, benne már elfáradt. Kifinomult, jóságos és gyengéd lett; így hát a süllyedő élethez szegődött, a szegényekhez, üldözöttekhez és elnyomottakhoz, a szenvedésnek eljegyzettekhez és a lemondókhoz. Erre a legjobb felelet: Aki így gondolkodik, az csak nyissa ki a szemét és nézze meg igazán Jézust. Erőt és gyengeséget ne csak a szerint ítéljen meg, hogy valaki ésszel és ökölrel töri magát keresztül az életen, hanem lássa, hogy magasabb rendű erő is van, mely természetesen kétségessé teszi az alsóbb lét-
rétegek értékét.

Ez az értelmezés egészen határozott, nem magasan álló előítéletekből indul ki. Sokkal kézenfekvőbb lenne egy másik, amely legalább közvetlenül a szív melegéből jönne: hogy tudniillik itt a tiszta Isten-szeretet tör elő; és hogy éppen azért, mert szeretet, elsősorban azok felé irányul, akik különösen rászorulnak: a szűkölködők, szomorkodók, üldözöttek felé. De még ez sem fedné a végső igazságot. Ezt csak a krisztusi üzenet legbensőbb mélységéből közelíthetjük meg.

Máté tizenegyedik fejezetében ezt írja: „Abban az időben Jézus így szólt: „Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek ura, mert elrejtetted ezeket a bölcssek és okosak elől és a kisdedeknek jelentetted ki. Igen, Atyám, így tetszett neked” (Mt 11, 25–26). Oly fölséges és hatalmas valamiről esik itt szó, hogy Jézus szíve túlárad. Egész benseje megmozdul; hiszen mindjárt utána ez következik: „Mindent átadott nekem Atyám: Senki más nem ismeri a Fiút, csak az Atya, és az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és az akinek a Fiú ki akarja jelenteni.

Jöjjetek hozzám mindnyájan, akik elfáradtatok és meg vagytok terhelve: és felüdítlek titeket. Vegyétek magatokra igámat és tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok s alázatos szívű – és nyugalmat találtok lelketeknek” (Mt 11, 27–29). Nem ugyanaz a titok mutatkozik itt meg, – mint a nyolc boldogságban? Annak a tudata, hogy mindent fel kell borítani, ami a világban érvényben van – hogy a tulajdonképpen fölépülhessen.

Jézus nem azért jön, hogy az eddigi emberi ismeretek sorozatához egy újat fűzzön hozzá; hogy egy új magaslatot hódítson meg azokon túl, melyeket már fölfedeztek; hogy egy új eszményt, egy új értékrendet állítson föl, amelynek már itt volna az ideje. Nem; hanem az égnek Isten számára fönntartott gazdagságából mutat meg Jézus valami szent valóságot. Isten szívéből vezet életáramot a szomjúhozó világba. „Onnan fölülről” új létet nyit meg, mely a teremtésből magából még nem lehetséges és olyan rend szerint van felépítve, mely „alulról” zavarnak és fölborulásnak látszik.

Hogy ebben részesülhessen az ember, meg kell magát nyitnia. El kell engednie a természetes létbe való kapcsolódás fogóját és elébe kell mennie az eljövendőnek. Le kell győznie azt a mélyen gyökerező igényt, hogy ez a világ a tulajdonképpen és az egyetlen, és elegendő magának. Meg kell engednie, hogy ez a lét nem jó, hanem bemocskolt és Istentől elvetett. Így minden további nélkül érthető, hogy kinek fog ez az elszakadás különösen nehezebbé esni: a világban jól berendezkedetteknek, a hatalmasoknak, az alkotóknak; azoknak, akiknek részük van a világ nagyságában és értékeiben. Ezek pedig a gazdagok, a jóllakottak, a nevetők, a mindenkitől becsben tartottak és magasztaltak – és azért hangzik el fölöttük a jaj! A szegények ellenben, a szomorkodók, a szükölködők és az üldözöttek boldogok, de nem azért, mintha állapotuk magában boldog lenne, hanem mert ők könnyebben belátják, hogy több is van, mint a világ. Mert ők átérzik, mily kevésbé elég a föld, és azért saját ínségükből észretérve könnyen irányulnak más felé.

Természetesen arra, hogy ez tényleg így is történik, nincs semmi biztosíték. Semmiféle földi dolog sem képes önmagában biztosítékot nyújtani olyasmért, ami „odafönn” van. A szegénység mohóbbá tehet, mint a gazdagság. Olyan embereknél, akik már régen megszokták a birtokolást, a dolgokkal szemben gyakran nagy szabadság tapasztalható, – igaz, hogy ez a világon belül fennálló szabadság;

kifinomult kultúra, amely azonnal bezárulhat, mihelyt a felülről jövő üzenet közeledik. Az agyonéheztetés eltompíthat, a fájdalom kétségbeesésbe hajthat. Akit mások nem akarnak figyelembe venni, belsőleg összetörhet. Ilyen esetben ők is szintén megérdemlik a „jaj”-t. Mégis igaza van annak a „boldogok”-nak! Hiszen Jézus maga is tapasztalta: Szegények és szenvedők, vámosok, bűnösök és parázna nők jöttek hozzá és legalább megkíséreltek hinni. De a hatalmasok, a tanultak, a gazdagok és biztonságban élők megbotránkoztak, nevettek, megvetést mutattak, fölháborodtak. Azt fontolgatták, hogy a nép politikai léte veszélybe jut; azt mondták maguknak: „Jobb, hogy egy ember haljon meg a népért, mintsem hogy az egész nép elpusztuljon” (Jn 11, 50). Eszerint is cselekedtek.

Mindebben nyugtalanító, botránkozásra kihívó „átértékelése” nyilvánul meg az „összes értékeknek”. Természete szerint az ép érzék azt mondja, hogy a gazdagság tesz boldoggá; a javak bősége nyújt boldogságot; boldog az öröm és élvezet; boldog, aki hatalomban, ragyogásban és nagyságban él, boldog a hírnév. Természetes érzékünk megütközik a hegyi beszéden; és sokkal okosabb, ha helyt adunk ennek a megütközésnek és aztán iparkodunk vele megbirkózni, mint hogyha Jézus szavait jámboran magától-értetődőnek vesszük. Mert nem azok. Megremegtetik a „világot” az „egyek felől”. És hamisan értelmezi azokat nemcsak a megbotránkozás, mely kijelenti, hogy a világ elég magának, hanem a gondatlan magától-értetődés is, mely a boldognak magasztalást elfogadja, de bensőleg nem éli át. Hamisan értelmezi a középszerűség, mely velük takargatja gyengeségét a világ erős követelésével szemben; a jámborkodó kicsinyes gondolkodás, mely a világban levő értékeket keresztény oldalról rossznak tünteti föl.

Csak az fogja föl helyesen ama szavakat, aki nem hagyja ítéletét megzavartatni arra nézve, ami a világban nagy, – és ugyanakkor azt is tudja, hogy mindez kicsi, mocskos és elesett az égiekhez képest.

Valami égi-hatalom tör át a nyolc-boldogságon. Nem pusztá tanítása ez egy magasabb etikának, hanem a legmagasztosabb valóság áttörésének a hírüladása. Hírnökkiáltás, amely azt hirdeti, amit később Pál gondol, amikor a rómaiakhoz írt levél nyolcadik fejezetében az Isten gyermekeinek rejtetten növekedő dicsőségéről beszél; és amit a Titkos Jelenések zárófejezetei értenek, amelyek az új égről és új földről beszélnek.

Vagyis egy minden földivel szembenálló új, égi nagyságról szólnak.

Ezt a hallatlant úgy fejezi ki Jézus, hogy minden közvetlenül érthető értékelést megfordít. Ha az emberek, akiket Isten lelke megragadott, az Ő szent más-mivoltát ki akarják fejezni, akkor egyik földi képet a másik után hozzák, és ismét elvetik, mert nem elégségesek; s végül oly dolgokat mondanak, melyek látszólag értelmetlenek, mégis arra szolgálnak, hogy a szívet fölriasszák, hogy az megsejtse, mi van a minden összehasonlíthatóságán túl. Valami hasonló történik itt is. „Amit szem nem látott, fül nem hallott, és amit emberi szív föl nem fogott” (1 Kor 2, 9), annak úgy kell közelebb kerülnie, hogy az emberek számára fölboruljanak azok az értékelések, melyek előttük a természet szerint magától értetődők. Hadd essenek gondolkodóba és törjék magukat a megértés végett!

Miután a nyolc boldogságban, mint valami nagy szúrólángban megtörtént a minket nyomasztó érzések tüzes erejének áttörése, egész sora következik azoknak a tanításoknak: hogyan is kell az embernek élnie.

„Nektek, hallgatóimnak, azonban azt mondom: Szeressétek ellenségeiteket; tegyetek jót haragosaitokkal, áldjátok átkozóitokat, és imádkozzatok rágalmazóitokért” (Lk 6, 27 – 28).

Azt hiszem, helyesen olvassuk. Ellenségeskedésről van itt szó. Hogy mit jelent ez, csak az tudja, akinek igazán van ellensége; akinek szívében ég a sértettség fájdalma; aki nem tudja összeilleszteni, amit más összetört benne. Ellenségeinknek nem csak megbocsátanunk kell, hanem szeretnünk is kell őket. S hogy semmi kétség se lehessen, ez áll utána: „Ha azokat szeretitek csak, akik titeket szeretnek, micsoda hálát érdemeltek? Hiszen a bűnösök is szeretik azokat, akik őket szeretik. És ha csak jótevőitekkel tesztek jót, micsoda hálát érdemeltek? Ezt a bűnösök is megteszik! És ha azoknak adtok kölcsönt, akikről visszafizetést reméltek, micsoda hálát érdemeltek? Hiszen a bűnösök is kölcsönöznek bűnösöknek, hogy ugyanannyit kapjanak vissza. Szeressétek inkább ellenségeiteket! Tegyetek jót és kölcsönözzetek anélkül, hogy valamit is visszavárnátok. Akkor nagy lesz jutalmatok s a Magasságbeli fiai lesztek: Ő is jóságos a hálátlanok és gonoszok iránt. Legyetek tehát irgalmasok, amint a ti Atyátok is irgalmas” (Lk 6, 32 – 36). Itt már nem a pusztá igazságosság, sem a pusztá jóság a döntő. Itt nincs szó többé az evilági szempontú belátásról. Itt már „teljességből” eredő cselekvést követelnek; oly valóság alapján, mely teremtően szabja meg a mértékeket.

Egy másik utasítás: „Ha megütik a jobb arcodat, fordítsd oda a

másikat is. Ha elveszik a köpenyed, add oda a köntösöd is. Ha kérnek tőled, adj, és ha elveszik, ami a tiéd, ne követeld vissza” (Lk 6, 29 – 30).

Ez egészen biztosan nem azt jelenti, hogy az embernek ki kell magát szolgáltatnia vagy gyenge módra beletörődnie mindenbe; hanem azt, hogy az embernek ki kell magát szabadítania a lökés- és ellenlökés, jog és jogtalanság földi ide-odájából. A világon belüli hatalmak és elrendezések üzérkedései fölé kell magát emelnie, és Isten előtt szabaddá lennie.

Az értelmezés legmélyét ez a mondat tárja föl: „A Magasságbeli fiai leszek: Ő is jóságos a hálátlanok iránt.” Itt válik nyilvánvalóvá, hogy tulajdonképpen miről van szó: isteni magatartásról; isteni szabadságból való cselekvésről. Nem arról, hogy mit követel a törvény és a rend, hanem mire képes a szabadság; a mértéke pedig ennek a szabadságnak a szeretet, mégpedig az Isten szeretete.

Ez a lelkület aztán e szavakban árad ki: „Ne ítéljetek, hogy meg ne ítéljenek. El ne ítéljetek senkit, hogy titeket se ítéljenek el. Adjatok és adnak majd nektek is, jó, tömött, megrázott és túlcorduló mértékkel mérnek öletekbe. Amilyen mértékkel mértek, olyannal fognak visszamérni nektek” (Lk 6, 37 – 38).

Minderre csak ezt válaszolhatjuk: Hogyan lehetünk erre képesek? És ez a kérdés, amely tulajdonképpen már megállapítás, jogosult. „Mi” biztos nem vagyunk rá képesek. Itt nem egy nemeslelkű ember áll előttünk, aki arra szólít föl bennünket, hogy az erkölcsösség egy magasabb fokára emelkedjünk föl, hanem Krisztus beszél az Isten gyermekeinek életéről. Amíg a világ szerint gondolkodunk, azt kell mondanunk: Ilyesféle nem lehetséges. De Krisztus azt mondja: „Istennek minden lehetséges” (Mt 19, 26).

Azt a kinyilatkoztatást kaptuk, hogy Isten megköveteli és hogy megadja hozzá a megtérést és erőt – a saját erejét, amelynek segítségével megtehetjük. De ezt csak hittel tudjuk elfogadni. Ha eszünk azt mondja, hogy ez lehetetlen, a hit azt feleli: Mégis lehetséges! A hit pedig „a győzelem, mely diadalt arat a világon” (Jn 5, 4).

Minden napunk azzal a megállapítással fog végződni, hogy elégtelenek voltunk. De mégse szabad a parancsot elvetnünk. Bánattal kell kudarcunkat Isten elé hoznunk, és mindent újra kezdenünk, azzal a hittel, hogy mégis képesek vagyunk, mert Ő az, aki bennünk „a szándékot meg a végrehajtást műveli” (Fil 2, 13).

MÁSODIK RÉSZ

ÜZENET ÉS ÍGÉRET

I. AZ IGAZSÁG TELJESSÉGE

Az első rész elmékedései kutatták az Úr életének elindulását, és aztán afelé az idő felé fordultak, amelyet nagyon szépen neveztek el működése tavaszának. Ebben magával ragadta az embereket személyiségének hatalma és üzenetének eleven igazsága. Mindenfelé megnyíltak előtte a szívek, csoda csodára tört elő, és úgy látszott, hogy az elközelgő Isten országának tényleg kitérült teljességében kell megjelenie.

Az erről az időről szóló jelentés a hegyi beszédben csúcsonylik ki, azoknak a tanításoknak és utasításoknak sorozatában, amelyek valószínűleg különböző alkalmakkor, de azonos általános helyzetből kiindulva hangzottak el, s amelyeket az evangélisták a legkimagaslóbbal, a „hegyi” beszéddel kapcsolnak egybe. Az első rész végén már foglalkoztunk a hegyi beszéd kezdetének hatalmas és nyugtalanságot keltő mondataival, a nyolc boldogsággal. A hegyi beszéddel kezdődő elmékedéseink második része is.

Voltak, akik azt mondták, hogy a hegyi beszéd Jézus erkölcsanát hirdeti. Benne fejezi ki mindazt az újat az embernek magához, másokhoz, a világhoz és Istenhez való viszonyáról, amely a keresztény etikát megkülönbözteti az Ószövetség és az emberiség többi részének etikájától. Mihelyt azonban az „etika” szót az újkor értelmezésében vesszük, mint az erkölcsi értelemben vett kötelességek tanát, a vélemény nem áll helyt. Ami itt megnyilatkozik, az nem pusztán erkölcsan, hanem a tökéletes lét, amelyben természetesen azonnal valami új „étosz” nyilvánul meg.

A nyolc boldogságban ennek a létnek a tudata hatalmas formában tör elő. Meglepő, nyugtalanságot keltő szavak „boldognak” neveznek olyasmit, amit a mi természetes érzésünk boldogtalannak mond. Amit pedig természetünk nagyrabecsül, arra a hegyi beszéd – lásd Lk 6, 24–26 – „jajt” kiált világgá. Mi mindezt úgy iparkodtunk

megérteni, hogy bennük új értékek törnek „fölülről” a világba – annyira mások és nagyok, hogy csak a természetes értékérzet megfordításával fejezhetők ki. Hogy áll azonban ez az új lét mindazzal együtt, amit magába foglal, az Ószövetség átöröklött normáival szemben?

Jézus e kérdésre ezt feleli: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem, hogy megszüntessem a törvényt vagy a prófétákat. Nem azért jöttem, hogy megszüntessem, hanem hogy tökéletessé tegyem” (Mt 5, 17). Amit hoz, az ugyan új, de nem semmisíti meg a régit, hanem kicsiholja legvégső lehetőségeit.

És most sorra következnek olyan szakaszok, amelyek ezt a tökéletessé teljesülést fejezik ki: Mt 5, 21 – 26; 27 – 30; 5, 33 – 37; 5, 38 – 42; 5, 45 – 48; Lk 6, 34 – 35.

E részletek fölépítése mindegyiknél ugyanaz. Először ez áll: „Hallottátok a régieknek szóló parancsot.” Aztán: „én pedig azt mondom nektek,” mire az ellentét feloldása következik. Négy közülük az embertársakhoz való viszonytal foglalkozik, mégpedig három az igazságosság és a szeretet viszonyával, egy az embernek a másneműekkel szemben való magatartásával. Közbe van szúrva egy szakasz magához az Istenhez való viszonyunkról.

„Hallottátok azt a régieknek szóló parancsot: Hamisan ne esküdjél, hanem tartsd meg az Úrnak tett esküdet. Én pedig azt mondom nektek: Egyáltalán ne esküdjétek; sem az égre, mert az az Isten trónja, sem a földre, mert az lábainak számolya, sem Jeruzsálemre, mert az a nagy király városa. Még fejedre se esküdjél, mert egyetlen hajszáladat sem tudod fehérré vagy feketévé tenni. Beszédetek legyen: igen, igen; nem, nem. Ami ezt meghaladja, az a gonosztól van” (Mt 5, 33 – 37).

Az Ószövetség törvénye ezt parancsolta: Ha esküszöl, nézd, hogy amit esküvel állítasz, igaz legyen. Ha valamit fogadtál Istennek, nézd, hogy azt meg is tartsd. Az Úr pedig azt mondja: Egyáltalán ne esküdjél. Miért? Mert minden, amit esküdben bizonyosságul hívhatnál, az Istené. Ő maga pedig a mindennek fölött való fölség, a Szent, az Érintetlen, a Megközelíthetetlen.

Mit tesz esküdni? Azt mondani: amit állítok, az igaz; olyannyira igaz, hogy Istent hívhatom föl, hogy tanúskodjék mellette. Olyannyira igaz, amennyire igaz, hogy Isten él és igazmondó. Az tehát, aki eskü-

szik, Istent belevonja saját kijelentésébe. A saját igazmondását összekapcsolja Istenével, és felszólítja őt, hogy ezért sikraszálljon. Ezzel szemben Jézus azt mondja: Mire merészkedel? Az ószövetségi kinyilatkoztatásnak teljes fönsége kell föl ellened. Hiszen ez a kinyilatkoztatás megtiltotta Istennek bármely képből való utánzását, mert minden kép az emberibe vonja őt be. S ezt az Úr egészen komolyan veszi, s a megkülönböztetést nem az igazi és a hamis eskü közt teszi, hanem már sokkal előbb: az Isten igazsága és az emberi igazság közt. Hogy állíthatja magát az ember, akinek minden porcikájában hazugság rejtőzik, kijelentésével a szent Isten mellé? Egyáltalán óvakodjék az eskütől, és Isten fönségét oly nagyra tartsa szívében, hogy az egyszerű „igen” és „nem” oly megbízható legyen, mint akárcsak az eskü. Az a parancs tehát, hogy hamisan ne esküdjünk, egy mélyebben kötött igazmondásban magasztosul föl. Ez az igazmondás már egyáltalán nem esküszik, mert Isten szentségét oly tisztán ismeri meg és szereti, hogy nevét nem vonja be saját kijelentésébe. De éppen ezzel nyer minden kijelentése új és egészen más értelemben vett benső lelkiismeretességgel alapot.

Előbb ez olvasható: „Hallottátok a régieknek szóló parancsot: Ne ölj! Aki öl, állítsák a törvényszék elé. Én pedig azt mondom nektek: Már azt is állítsák törvényszék elé, aki haragot tart. Aki felebarátját butának mondja, állítsák a nagytanács elé. Aki pedig istentelennek modja, jusson a gyehenna tüzére. Ha tehát ajándékokat az oltárhoz viszed, és ott eszedbe jut, hogy felebarátodnak valami panasza van ellened, hagyd ott ajándékokat az oltár előtt, menj, békülj ki előbb felebarátoddal, aztán jöjj vissza, és ajánld föl ajándékokat.” (Mt 5, 21–24)

A régi parancs – a Sinai-hegyi tíz között az ötödik – így szól: „Ne ölj!” Jézus a rosszat, ami a gyilkosságban benne van, megragadja, és nyomon követi vissza az ember eleven belsejéig. Ami a gyilkosságban előtör, már a gonosz szóban benne van, sőt már a gonosz érzületben is. Helyesebben mondvá: ebből a gonosz érzületből származik egyáltalán minden. Ez, és nem a tett a döntő. Megjegyzendő, hogy Jézus nem is beszél magáról a gyűlöletről, hanem arról, hogy „ha felebarátodnak valami panasza van ellened”; tehát bizonyos „elhangoltságról” beszél, amint helyesen fordították; bizonyos ingerültségről, ami minden rossznak a csíráját magában hordozza. Az ingerültségből fakad a harag; a haragból a szó és a tett.

„Hallottátok a parancsot: Szemet szemért, fogat fogért! Én pedig azt mondom nektek: Ne szállj szembe a gonosszal, hanem ha megütik jobb arcodat, fordítsd oda a másikat is. S ha pörbe fogva el akarják venni köpenyed, add oda a köntösödöt is. S ha ezer lépésre kényszerítenek, menj el kétannyira. Adj a kérőnek, és aki kölcsönt akar, vissza ne utasítsd” (Mt 5, 38–42).

A régi törvény a mással szemben való magatartás mértékéül az igazságosságot állította föl. Ahogy a másik viselkedik velem szemben, úgy viselkedjem én is vele szemben. Erőszakot erőszakkal viszonzhatok, rosszat rosszal. Az igazságosság abban áll, hogy nem teszek többet, mint amit velem tesznek. És magától értetődően védekezhetem mindaz ellen, ami veszéllyel fenyeget. Krisztus azt mondja: Ez nem elég. Ameddig te az „igazságos” magatartásnál maradsz, nem jutsz ki az igazságtalanságból. Ameddig a jogtalanság és visszafizetés, lökés és ellenlökés, támadás és védelem összevisszaságában bújssz meg, újból és újból belesodródol az igazságtalanságba, mert a szenvedély szükségképpen túlmegy a mértéken – eltekintve attól, hogy már az elégtétel igénylése is igazságtalanságot jelenthet, mert rendesen túlmegy az emberi mértéken. Aki vissza akar fizetni, az sosem állítja helyre az igazságot. Mihelyt a jogtalanság kiderítésének kísérlete megkezdődik, fölébred szívedben is a jogsérelem, és ennek gyümölcse új igazságtalanság lesz.

Ha igazán tovább akarsz jutni, akkor ki kell magad szabadítanod ebből az összevisszaságból, és ennek ide-odája fölött szilárd álláspontot kell keresned. Egy új erőt kell bekapcsolnod: nem az önérvényesülés erejét, hanem az önzetlenségét. Nem az úgynevezett igazságosságért, hanem a teremtő szabadságért. Az ember csak azáltal lehet igazán igazságos, hogy azt keresi, ami több a pusztá igazságosságnál. Mégpedig „több” nemcsak mértékfok, hanem lényeg szerint. Olyan erőt kell keresnie, amely a jogtalanság és erőszak átkát föloldja; amely olyan teret teremt, amelyben a támadó hatalom elakad és magához tér: és ez a szeretet.

„Hallottátok a parancsot: Szeresd felebarátodat és gyűlöld ellenségedet! Én pedig azt mondom nektek: Szeressétek ellenségeiteket (tegyetek jót haragosaitokkal) és imádkozzatok üldözőitekért (és rágalmazóitekért). Így lesztek fiai mennyei Atyátoknak, aki fölkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek. Ha azokat szeretitek csak, akik titeket szeretnek, mi lesz a jutalmatok?

Nem így tesznek a vámosok is? És ha nem köszöntitek, csak barátaitokat, mi többet tesztek?” (Mt 5, 43–47). Ezt még egyszer hangsúlyozza ez a kijelentés: „És ha azoknak adtok kölcsönt, akiktől visszafizetést reméltek, micsoda hálát érdemeltek? Hiszen a bűnösök is kölcsönöznek bűnösöknek, hogy ugyanannyit kapjanak vissza” (Lk 6, 34).

Itt ugyanarról van szó, csak mélyebben, a gyökerénél fogja meg az Úr a dolgot. A régi tanítás azt mondta: Szeretetet szeretettel, gyűlöletet gyűlölettel viszonzozz. A parancs az érzelemhez akart alkalmazkodni, azt mondhatnók, a szív igazságosságát akarta megvalósítani. De éppen ez a szembeállítás mutatja, hogy az ott említett „szeretet” még nem volt szabad. Csak részleges magatartás volt, és a gyűlölettel állott szemben, mint a másik, szintén jogos részleges magatartással. Ez a szeretet egy másikból, a vizontszeretetből táplálkozott. Még csak darabja volt a közvetlen emberi létnek, amely vonzalomból és elhárításból áll. Az Úr pedig azt mondja: Az az — állítólagos — igazságossága a szívnek magából meg sem valósítható. A gyűlölet, amely magát a másik gyűlölettel szemben jogosnak tartja, azonnal nagyobb lesz, mint az, amelyre felel. Így hát jogtalanságot követ el, és jogot teremt új gyűlöletre. Az a szeretet pedig, amely a másiknak a szeretetétől teszi magát függővé, mindig gátlásos, bizonytalan, terméketlen lesz. Még nem igazi szeretet, mert ez nem tűr gyűlöletet maga mellett, hanem az egész lét ereje és mértéke akar lenni.

A megézés valódi igazságossága csak akkor lesz lehetséges, ha olyan lelkület keríti hatalmába, amely magát nem érzelmi megegyezéssel, hanem a szív szabad teremtő erejével igazolja. Csak így támad életre az igazi szeretet. Ez már nem függ a másiknak az érzületétől, és azért szabad a saját valójának kiteljesítésében. Az „igazságosság” veszekedésén fölülemelkedik. Tud szeretni ott is, ahol a másik látszólag jogot szolgáltat a gyűlöletre. Így erőt nyer a gyűlölet gyökérteleltetésére és legyőzésére. De ebben úgy igazán képes lesz a szív valódi igazságosságára. Megtanulja látni, hogy a másik kicsoda az ő legben-sejében; hogyan is áll a dolog az ő „jogsértésével”; a legmélyén talán egyáltalán nem is jogsértés, hanem örökség, végzet, emberi nyomorúság, és így megadhatja neki Isten előtti jogát, mint a közös bűnösségben és közös nyomorúságban testvérének.

„Hallottátok a (régieknek szóló) parancsot: Házasságot ne törj!

Én pedig azt mondom nektek: Mindaz, aki bűnös kívánsággal asszonyra néz, szívében már paráználkodott vele. Ezért, ha jobb szemed megbotránkoztat, vágd ki és vedd el magadtól. Inkább egy tagod vesszen oda, semhogy egész tested gehennára kerüljön. Ha pedig jobb kezed botránkoztat meg, vágd le és vedd el magadtól. Inkább egy tagod vesszen oda, semhogy egész tested pokolra jusson” (Mt 5, 27 – 30).

A tíz parancs közül a hatodik ezt parancsolja: „Házasságot ne törj!” Védi a családi élet becsületét és rendjét. Jézus azonban ezt mondja: A parancs értelme mélyebbre hatol. Követeli a tiszteletet a más nemű emberrel szemben, aki ugyanannak a mennyei Atyának a gyermeke: de ugyanakkor a tiszteletet a saját maga tisztaságával szemben is, amely nem önmagáé, hanem a megváltott ember és Isten közötti szeretet titkáé.

A lelkületből születik a tett; így törheti meg a házasságot már a pusztá tekintet, sőt maga a néma gondolat is. Mihelyt te a helyes cselekedetet csak a tett határának betartásával akarod megvalósítani, még a gonosz cselekedetet sem fogod legyőzni. Ez csak ott és akkor fog sikerülni, ahol a tett gyökere van: a szív magatartásánál – mihelyt az már a pillantásban és a szóban is megnyilvánul.

Ami itt kockán forog, az nem a külső rend, hanem a tisztaság és a tisztelet. Ezek pedig az érzület fegyelmezettségét és az érzés első megrezdülése fölötti örökösödést jelentik.

Ha mindezt átgondoljuk, látjuk, hogy mit akar Jézus: azt az embert kelteni életre, akit Isten akar – mégpedig azáltal, hogy egy parancsnak és tilalomnak, a jogos és nem jogos eddigi megkülönböztetései fölött lévő álláspontját jelöli meg. De éppen ebben teljesül be a megkülönböztetések régi törvénye... Így is kifejezhetjük: Isten szent akarata az ember elé áll, és azt kívánja, hogy megtegyük azt; és éppen ebben ígéri meg az embernek saját kiteljesülését. Az ember azonban a követelmény nagyságától visszariad, és azzal védekezik, hogy azt korlátok közé szorítja. Mindenekelőtt a külső és a belső közötti megkülönböztetéssel teszi ezt. Eszerint igazán gonosz, naggyá nőtt gonosz csak a külső tett, amelyet láthatunk és megfoghatunk, és ami valamit bevégezhet. Ami a bensőben marad, azt nem kell olyan súlyosnak venni. Ezzel szemben azt mondja az Úr: az ember egész valami. Nincsenek benne osztályok. A tettnek bevezető fokozatai

vannak. Végeredményben a szív mélyéből fakad, szavak, mozdulatok, magatartások útján. Ha te a határt csak a tettel szemben akarod megóvni, akkor minden bizonnyal át fogod lépni. Ha a gonoszat a szóban megengeded, akkor a tett már félig megvan. Ha a gondolatban engedsz neki szabad teret, akkor már elvetted a tett csíráját. Az embernek kell jónak lennie, nemcsak a kezének; az ember külsőből és belsőből áll. Sőt a szív magatartása önmagában fontosabb, mint a kéz cselekedete – mégha ez látszólag nagyobb hatást hoz is létre. Mihelyt a gondolat tetté lesz, akkor már a világfolyamat egy része, és többé nem egyedül önmagáé. Ellenben a bensőben még sokkal inkább van a szabadság hatalmában, és a jó és rossz jellegzetessége tisztábban nyilvánul meg. Az első magaatadás vagy visszautasítás, az első „igen” vagy „nem” a szenvedéllyel szemben a döntő. Itt kell közbelépned.

A másik védekezés, amelyet az ember az Isten követelésével szemben kiépít: a józanság. Ez azt mondja: Minden bizonnyal jónak kell lennem, de okosan. Emberszeretőnek kell lennem, de mértékkel. Másnak jólétét szem előtt kell tartanom, de magatartásához mérten, és azok közt a határok közt, amelyeket saját érdekem húz meg. Az Úr ezt feleli: Ezzel nem jutsz előbbre. Az ember az igazságosságot akarja. Igazán igazságos csak olyan álláspontból lehet, amely az igazságosság fölött van. Az ember nem állhat ellen az igazságtalanságnak, ha csak az igazságosság mértékét iparkodik megóvni; hanem csak akkor, ha a szeretet erejéből cselekszik, amely már nem mér, hanem ajándékozik és alkot. Csak akkor lesz az igazi igazságosság lehetséges. Ha te csak akkor akarsz jóságos lenni, ha jóságra találsz, akkor ennek a jóságnak sem fogsz megfelelni. A jóságot is csak akkor viszonyozhatod jósággal, ha a jóság fölötti magasságot eléred: ami a szeretet. Csak ennek védelmében lesz jóságod tiszta!

A gondolat aztán így folytatódik: Csak igazságot akarni „ezt a pogányok is megteszik” (Mt 5, 48). Ez pusztán „etika”. Téged az élő Isten szólított meg. Ő nem elégszik meg az etikával, mert ez nem adja meg neki azt, ami Őt megilleti – és ebben az ember nem lesz az, aminek lennie kellene. Isten a Szent. Tőle magától származó saját neve: „a Jó”, akinek valóját senki ki nem tudja mondani. Nemcsak engedelmisséget akar a „Jóval” szemben, hanem hogy hozzá, az élő Istenhez kapcsolódjál. Hogy merész légy a szeretetben és abban az új

létben, amely a szeretetből fakad. Erről van szó az Újszövetségben, és csak ez teszi lehetővé az „etika” tökéletességét.

Ez természetesen meghaladja az emberi erőt. A szívét teljes mélyéig megtisztítani, úgy hogy a tisztelet a másik méltóságával szemben a természetes vágyat már első megmozdulásaiban hatalmában tartsa; a gyűlöletet a legbelsőbb érületben is föloldani, és az erőszakot a szeretet kölcsönözve szabadsággal fölfogni, úgy hogy ezzel már le is győzze azt; a rosszat jóval viszonzni, az ellenséges érületet jótéteménnyel – mindez meghaladja a pusztán emberi erőt, és ezért nem volna szabad ezeket a dolgokat oly könnyedén kezelni. Sokkal jobb, ha az emberi szív védekezik a követelésekkel szemben vagy megmarad a félelemben és a kegyelem reményében, mint úgy beszélni róluk, mintha a magasabb rendű etika egyszerű alapelvei lennének, amelyek Krisztus óta általános érvényben vannak. A valóságban hívó szavak ezek egy új élet kialakítására.

Ez Krisztus szavaiban is világosan kifejezésre jut. Így amikor azt mondja: „Szeressétek ellenségeiteket (Tegyetek jót haragosaitokkal) és imádkozzatok üldözőitekért (és rágalmazóitekért). Így lesztek fiai mennyei Atyátoknak, aki fölkelte napját jókra és gonoszakra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek” (Mt 5, 44 – 45). Itt fölszólítást kapunk arra, hogy mi is megvalósítsuk annak lelkületét, aki mindenhatóságát és szentségét a szeretet tiszta szabadságában birtokolja, és ezért képes arra, hogy a jók és rosszak fölött, az igazak és hamisak fölött legyen. S aztán kimondottan ez következik: „Legyetek tehát tökéletesek, miként a ti mennyei Atyátok tökéletes” (Mt 5, 48). Ez valóban nem etika többé – egy olyan etika, amely ezt követelné, büntett lenne –, hanem hit, önátadás egy olyan követelésre, amelynek ugyanakkor a kegyelem bőségének kell lennie, mert ilyesmi emberi erővel nem lehetséges.

Amely mértékben azonban megvalósul, ami itt minden etika fölött van, abban a mértékben kel életre egy új étosz. Ebben aztán az Ószövetség beteljesül, de együttal meg is szűnik.

Az előző fejezetben világossá tettük, hogy a hegyi beszéd a felebarátunkhoz való viszonyunkat új alapra fekteti. Azt kívánja, hogy a keresztény embernek más emberrel szemben való magatartását ne az „igazságosság”, hanem a szeretet szabja meg, mert csak a szeretet teszi lehetővé az igazi igazságosságot, és teszi a jót beteljesüléséhez szabaddá. De hogyan bizonyosodhatik meg az ember arról, hogy ebben az eljárásában őszinte szándék vezet? Az ember nagyon hajlik arra, hogy magát ámitsa – hogyan nyerhet tehát némi bizonyosságot arra nézve, hogy felebarátjához valóban szeretettel közeledik?

Jézus azt mondja: „Legyetek irgalmasok, amint a ti Atyátok is irgalmas. Ne ítéljétek, hogy meg ne ítéljenek. El ne ítéljétek senkit, hogy titeket se ítéljenek el” (Lk 6, 36–37). És ismét: „Ha megbocsátjátok az embereknek, amit vétettek, mennyei Atyátok nektek is megbocsát. De ha nem bocsátok meg az embereknek, Atyátok sem bocsátja meg bűneiteket” (Mt 6, 14–15). Mindkettőt egybefoglalják a szavak: „Adjatok, és adnak majd nektek is: jó, tömött, megrázott és túlcsoorduló mértékkel mérnek öletekbe” (Lk 6, 38), – mert „amilyen ítélettel ítélték, olyannal fognak megítélni titeket és amilyen mértékkel mérték, olyannal mérnek majd nektek is” (Mt 7, 2).

Ha az ember a másikkal együtt érez, az az érzés nyugtalanítja és sürgeti. Azért önzése iparkodik ez együttérzés ellen védekezni azzal, hogy a másikat idegennek nézi: ő az, és nem én. Ő ott áll, és nem itt. Látom hogyan áll az ügye; méltánylom, sajnálom; de ő mégsem én. Végeredményben nem az én dolgom. . . Amíg az ember így gondolkodik, a szeretet és az igazságosság nem jutnak komolyan szóhoz, és szeretetről beszélni önámítás. De Jézus itt közbeszól: Szereteted csak akkor lesz igazi, ha a sorompót megnyitod. A másikba kell magadat beleképzelned és azt kell kérdezned: ha én volnék ő – mit óhajtának akkor, hogy velem történjék? Csak oly mértékben vagy a szeretetben, amennyiben így cselekszel. „Mindazt, amit akartok, hogy veletek tegyenek az emberek, ti is tegyétek velük” (Mt 7, 12).

Ez világos – de mily nagy dolgot követelnek tőlünk! Ha helyesen értékeljük ezt, akkor az az érzésünk támad, hogy ez az egész biztonság, amelyben saját létünket kigondoltuk, kétségessé válik. Hogyan legyünk erre képesek? Hogy állhassak helyt, ha én így cselekszem, mások meg nem? Igen, ha valamennyien így járnának el, ha az egész életrend

így lenne fölépítve – de ilyen „ha” nincs Jézus beszédében! Ő egyszerűen azt követeli, hogy így kell tenni. Ilyen magatartás csak nagy hitből valósulhat meg. Meg kell győződve lennünk, hogy ha így cselekszünk, akkor Isten részéről történik valami. Új világ fog keletkezni, és mi ennek az isteni alkotásnak a szolgálatában fogunk állni. Teremtő cselekvés az, amit itt tőlünk kívánnak.

Ha az ember így cselekszik, akkor nemcsak magában és Isten előtt lesz jó, hanem az isteni jó hatalommá lesz benne. Így mondja az Úr: „Ti vagytok a föld sója. Ha a só ízét veszti, ugyan mivel sózzák meg? Nem való már egyébre, mint hogy kidobja és szétapossa az ember. Ti vagytok a világ világossága. A hegyre épült város el nem rejthető. És ha világosságot gyújtanak, nem teszik a véka alá, hanem a tartóra, hogy világítson a ház minden lakójának. Így világítson világosságtok az emberek előtt, hogy lássák jótetteiteket, és magasztalják mennyei Atyátokat” (Mt 5, 13–16). Az isteni jó testet ölt abban az emberben, aki megadja magát neki, és kiárad belőle. A jóvá alakuló akarat, a szentté alakuló bensőség: hatalom. Nyugtalanítja a másikat, földoldja, bátorítja. Az ilyen emberben nyilvánvalóvá lesz, hogy ki az Isten és mit akar az Ő szent akarata. Példáján ráeszmélnek mások, hogy szívükben őket is szólítja Isten, és tudatára ébrednek az erőnek, amelyet ők is megkaptak.

De nem veszélyes-e az isteni akarat teljesítésével azt a gondolatot kötni össze, hogy az úgy hat, mint a „föld sója”, mint „a hegyen fekvő város”, mint a „világ világossága”? Következik is mindjárt a figyelmeztetés: „Ne vessetek szent dolgot ebeknek, s ne szórjátok gyöngyeiteket sertések elé! Különben lábukkal eltaposhatják azokat, aztán megfordulnak és széttépnek titeket” (Mt 7, 6). A „szent dolog” az áldozati oltárról vett hús. Ami abból a szent cselekmény után megmarad, azt nem szabad a kutyáknak adni. És ha valakinek „gyöngye” van, akkor az óvakodjék azt a sertések elé vetni – azok elé a félvad csordák elé, amilyenekkel például a gerazai eseménynél is találkozunk –, hogy azok azt ne gondolják, hogy olyasmit kaptak, amit megzabolhatnak, és aztán csalódva összetiporják és dühükben nekimenjenek annak, aki nekik odadobta. Ezek a hasonlatok óvnak attól, hogy a szent élet titkát hamis beállításban vigyük az emberek elé. Óvnunk kell azt, hogy meg ne becstelenítsék. Vigyázzunk, hogy a földi gondolkodás föl ne ingerlődjék, és mint csalódott, éhes állat, őrlőgővé

ne legyen! Figyelmeztet tehát, hogy okosak legyünk, mert hát az emberek olyanok, amilyenek, és az Úr nem idealista.

De az Úr intelme még mélyebbre megy: „Ügyeljetek, hogy ne az emberek szeme láttára és az ő kedvükért legyetek jók, különben nem lesz jutalmatok mennyei Atyátoknál” (Mt 6, 1). És: „Ezért mondom nektek: Ha életszentségtek fölül nem múlja az írástudókét és farizeusokét, nem juttok be a mennyek országába” (Mt 5, 20). Ennek a tökéletesebb igazságnak mindenekelőtt abban kell állnia, hogy önzetlen. Az Úr tehát az emberi lét gyökeréig lenyúló hiúságtól, öntetszelgéstől és önzéstől óv, és az intelmet részleteiben megvilágítja.

„Amikor tehát alamizsnát adsz, ne kürtöltess magad előtt, mint a képmutatók teszik a zsinagógában és az utcán, hogy dicsérjék őket. Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te úgy adj alamizsnát, hogy ne tudja bal kezed, mit cselekszik a jobb, hogy alamizsnád rejtve maradjon. Atyád, ki a rejtekben is lát, megfizet neked” (Mt 6, 2–4). Aki ad, úgy adja, hogy senki más ne lássa. Ha azért ad, hogy lássák és becsüljék, akkor, – mondja Jézus – megkapta jutalmát. Akkor a művet nem azért állította az emberek elé, hogy Isten ragyogjon ki belőle, hanem hogy az ő kiválóságát csodálják meg... Sőt, az sem elég, hogy senki más ne lássa; a bal kéz se lássa mit cselekszik a jobb! Még maga előtt se tegye az ember a láthatóság fényében azt, amit cselekszik. Még sajátmagában se élvezze, és ne érezze magát benne úgy, mint saját fészkeben. Még magából is utasítsa ki a szemlélőt, és hagyja, hogy a dolgot csak Isten lássa és tudja; a maga részéről pedig maradjon pusztán a végbevitelnél. A saját jóságával szemben való legbensőbb szegénylőségről van itt szó; a legfinomabbról, ami azonban a műnek megadja azt a tisztaságot, amelyből Isten sugározhat elő.

De még folytatódik: „Mikor böjtöltök, ne legyetek komorak, mint a képmutatók. Keserű képet vágnak ugyanis, hogy lássék rajtuk a böjtölés. Bizony mondom nektek: megkapták jutalmukat. Te amikor böjtölsz, illatosítsd be a fejedet és mosd meg arcodat, hogy ne az embereknek mutasd böjtölésedet, hanem Atyádnak, aki a rejtekben jelen van. Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked” (Mt 6, 16–18). Először az előbbi gondolat ismétlődik: penitenciád – ebben az esetben ez az a kérdéses jó – ne végézd más emberek előtt, hogy azok részvétellel legyenek irántad és megcsodáljanak és szentnek tartsanak, hanem a magányban, ahol csak Isten tud róla... De aztán az a végső

gondolat jön elő, amit nem lehet parancsba foglalni, de minden cselekvésnek a tulajdonképpeni értékét adja: Ha böjtölsz – azaz bűneid miatt valami vezeklést vállalsz – akkor kend meg fejedet és mosd meg orcádat! Tedd a magától-értetődöttség lelkületével, amely nem fontoskodik. Sőt, rejtse el az ünnepi köntös mögé. Magad elől is rejtse el, hogy minden saját élvezéstől és minden kétértelműségtől tisztán maradjon. Akkor hibátlan tiszta lesz és Istent sugározhatja ki.

Még egyszer: „Mikor imádkoztok, ne legyetek olyanok, mint a képmutatók, akik szívesen imádkoznak az emberek szemeláttára a zsinagógában és utcáskoron állva, hogy lássák őket az emberek. Bizony mondom nektek, megkapták jutalmukat. Te, amikor imádkozol, menj be a szobádba, zárd be az ajtót és imádkozzál a rejtekben levő Atyáddhoz. Atyád, aki a rejtekben is lát, megfizet neked. Amikor pedig imádkoztok, ne szaporítsátok a szót, mint a pogányok. Azt gondolják ugyanis, hogy sok beszédjükért nyernek meghallgatást. Ne utánozzátok őket! Hiszen tudja a ti Atyátok, mire van szükségetek, még mielőtt kérnétek” (Mt 6, 5–8). Először megint: ha imádkozol, akkor ne az emberek előtt tedd, hanem egyedül Isten előtt – ahol a „kamrácska” természetesen nem az imaházzal és a templommal van ellentétben, hanem „az emberek előtt”-tel; hiszen a templomban is „kamrácskában” lehetünk, és a zárt ajtó mögött is az „utcán”... Aztán pedig: ha imádkozol, ne szavaiddal légy Isten előtt. Ne légy beszédes. Ne hidd, hogy Isten előtt szavaid milyenségétől függ valami. Ne hidd, hogy a sok szó előtte többet ér, mint a kevés. Gondolj arra, hogy ahhoz szólj, aki mindent tud. Szavaid tulajdonképpen fölöslegesek; de azért mégis akarja azokat. Ezeknek is megvan azonban a maguk szégyenlőssége. Imádkozzál, és egyúttal tudd, hogy Ő jobban látja, mint te, mire van szükséged. Mégis imádkozzál. De ha ez a tudat eleven lesz benned, akkor imádságod meghatározott módon fog történni, – így érti ezt Jézus. Szólj Istenhez, de légy tudatában annak, hogy szavaidat ismeri, mielőtt kiejtenéd azokat; mert előtte állsz, kitarva egész valódat, még legbensőbb gondolataidban is.

Az idézett tanításokban gyakran ismétlődött egy fogalom, amely meglepően bennünket: ez a „fizetés”, illetve a „jutalom” fogalma.

Az újkor erkölcstana kijelentette, hogy a megfizetés motívuma egy alacsony erkölcsi foknak felel meg, haladottabb érzület nem tud vele semmit sem kezdeni. Az állításnak valamiben nyilvánvalóan igaz

van. Ha azért teszek valamit, mert azzal valami célt akarok elérni, akkor a cél és eszköz szükségképpen összefüggésében állok. Ha azonban azért teszek valamit, mert az helyes, akkor nincs szó se célról, sem eszköztől, hanem csakis erkölcsi értékről, a kötelességteljesítésről. Az előbbi esetben a gyakorlati szükségszerűség kötött meg; itt is kötve vagyok, de másként, a lelkiismeretben, a szabadságomban. A célt kényszerűségből is megvalósíthatom, a lelkületet azonban nem. Ebben a szabadságban valami gazdag, nagylelkű, királyi vonás rejlik; ami a jutalomra való utalást lealacsonyítónak érzi... Ha valami jót teszek, akkor a jónak önmagának megvan az értelme. Az erkölcsi értékben fönség van. Ha megvalósítom, akkor az maga ad értelmet cselekvésemnek. Semmi mást nem kell hozzáadnom, hogy érvénye legyen. Sőt nem is szabad, mert különben lefokozom az értékét... Mindezt veszélyezteti a jutalom, a megfizetés gondolata. Ha a jót teszem, önmagáért tegyem, „fizetés”, „jutalom” nélkül; mert magában van értelme, és így értelmes számomra is.

Nem tehetünk mást, csak helyeselhetjük mindezt. És Jézus mégis jutalomról, megfizetésről beszél; sokszor, és a legfontosabb esetekben is.

Itt tudatára ébredhet az ember annak, mit jelent az, hogy a Szentírást Isten szavának vesszük. Ha csak valami mély értelmű vallásos szöveget látok benne; ha tehát csak saját belátásomból indulok ki és úgy ítélem meg a Szentírást, akkor a legnagyobb valószínűség szerint úgy fogok ítélni, hogy egy még meg nem tisztult erkölcsi felfogás szólal meg bennem és Jézus etikája ezen a ponton túlhaladott. Ha azonban az Újszövetség számomra Isten szava, és azt látom, mily nyomatékkal beszél Jézus a jutalomról, s hozzá még itt, ahol a legbensőbb magatartásról van szó, melyet hirdet, akkor azt mondom magamnak, hogy a jutalom gondolatában egy egészen más mélységnek kell rejlenie, mint ezt az újkor gondolja. És az etikai érzület mögött olyan problémának kell rejtőznie, amelyet az újkor embere nem lát. És így is van.

Ha jól látjuk, az Újszövetség így mondja: Abban az „új etikában” óriási nagy, de nehezen leleplezhető kevélységnek a lehetősége rejtőzik. A jót csak a jó méltóságának kedvéért akarni, úgyhogy ez legyen az egyetlen és mindent teljesen kitöltő indítóoka a lelkületnek – erre valóban csak Isten képes. A jót a saját létének tiszta szabadságában tenni; a jóban királyinak és bőkezűen osztogatónak lenni, mégpedig

magával teljes összhangban és teljességben – erre valóban csak Isten képes. Ezt az előjogot azonban az újkor embere magának sajátította ki. Az erkölcsi magatartást és az isteni magatartást azonosította. Az erkölcsi magatartást úgy határozta meg, hogy az az én, aki annak a hordozója, csak Isten lehet – abban a hallgatólagos föltevésben, hogy az „ember-én”, az „egyszerűen-vett Én” a valóságban Isten. Itt rejtőzik az újkor kevélysége, amely oly hatalmas és egyben nehezen megfogható.

Ezzel szemben a jutalom gondolata az alázatosságra való fölhívást jelenti. Azt mondja: Te ember, – azokkal a lehetőségeiddel együtt, hogy a jót megismerd és akard, teremtmény vagy. A szabad döntésre való képességeddel együtt – teremtmény vagy. Ezt a lehetőséget egykor Canterbury-i Anzelm az „Istentől függő mindenhatóság”-nak nevezte. Ebben az a kísértés fenyegeti az embert, hogy magát egyenlővé teszi a Teremtővel. Ezt a kísértést azzal győzd le, hogy elismered: a jó megtevésében is Isten ítélete alatt állok. A jótett gyümölcse, az erkölcsi elhatározás és erőfeszítés értékteljesítménye nem autonóm módon önmagából ered, hanem Isten „adja”, „jutalomként”.

De még mélyebbre kell hatolnunk.

A jutalom-gondolat méltatlanná válhat – de csak akkor, ha hamis istenfogalmat kapcsolunk vele össze. Az az Isten, akiről Jézus beszél, ugyanaz, mint aki engem felszólít, hogy őt szeressem, de ugyanakkor képessé tesz és egyenrangúsít a szeretetre. Tőle kapom a „jutalmat”, vagyis tettemnek méltányolását, és ez a méltányolás maga is szeretet. . . Amint azonban ez a szeretet fokozódik, magától kezdi mondani: Szeretem Istent, mert Isten. Szeretem Őt, mert méltó, hogy legyen. Tettem legyen az Ő igenlése, mert ő „méltó, hogy övé legyen a hatalom, a gazdagság, a bölcsesség, az erő, a tisztelet, a dicsőség és az áldás” (Jel 5, 12). Itt egyszerre eltűnik a jutalom gondolata. De nem, még itt van az első nekiindulás alázatosságában, de eltűnik, amint kimondott motívummá válik. Elértük, amit az autonóm magatartás akar, de amire magától képtelen; tisztán tenni meg a jót, magáért a jónak a szentségeért. Sosem volt a szándék tisztasága fölségesebb, mint a szentek magatartásában, akik magukat egyáltalán nem vették észre, és csak Istent akarták Isten kedvéért – de anélkül, hogy ezt a tisztaságot olyannak fogták volna föl, amilyenre csak Isten képes, és így kevélységbe és örületbe estek volna.

Az előző elmélkedések megkísérelték a hegyi beszéd sajátosságát megértetni: üzenetének mindent fölborító voltát; azt a határozottságot, amellyel követelése a külső cselekvésből az érületbe tör előre; a mértéket, amelyet a magatartás tisztaságára megállapít, hogy tudniillik az ember a másikban magát vegye észre, és a saját életének szeretetén mérje azt, mivel tartozik a másiknak, úgyhogy a szeretet az új magatartás lényegévé lesz.

Ilyen követelmények láttára föl kell a kérdésnek vetődnie – és mi már szóhoz is juttattuk – vajon az ember eleget tehet-e azoknak? Lehet-e az ember ilyen érületű és cselekedhet-e így? Az erőszakot a jóság terében fogni föl és győzni le; ellenségeskedésre nemhogy rossz tettel, de még rossz gondolattal sem válaszolni, hanem szeretettel; a másnemű ember iránt tisztelettel lenni egész a legbensőbb megmozdulásokig; a meghirdetett megújulást oly mélyen érezni át, hogy előtte a földiesen-fájó boldogítóknak, az emberien-boldogító pedig veszedelmesnek és gyanúsnek lássék – képes erre az ember?

A kérdésnek fel kell vetődnie, mihelyt a hegyi beszéd szavait nemcsak szónokiasan vagy hangulatszerűen, hanem igazában vesszük – annál is inkább, mert a végéféle ezt olvassuk: „A szűk kapun lépjetek be! Tágas a kapu és széles az út, mely a pusztulásba visz – bizony sokan mennek be rajta. De milyen szűk a kapu és milyen keskeny az út, amely az életre visz – bizony kevesen találják meg azt” (Mt 7, 13–14). Ha azonban itt megengedtük a kérdést, akkor más helyen is találkozunk vele. Így például ott, ahol Jézus a királyi lakomáról szóló példabeszéd után hozzáteszi: „Sokan vannak a meghívottak, de kevesen a választottak” (Mt 20, 16). Vagy amikor fölkiált: „Akinek füle van, hallja meg” (Mt 11, 15), ami egyúttal azt is jelenti, hogy akinek nincs, az nem fogja hallani – pedig még nem akarunk arról a nyugtalanító megerősítésről beszélni, amelyet a következő szavak tartalmaznak; a kívülállóknak példabeszédekben kell az evangéliumot hirdetni, „hogy hallva halljanak és ne értsenek, hogy meg ne térjenek” (Mk 4, 12), mert akkor gondolatmenetünk elvész a predesztináció misztériumában. Meg kell tehát maradnunk annál a kérdésnél, vajon lehetséges-e azt tennünk, amit a hegyi beszéd követel; és vajon a keresztény üzenet mindenkinek szól-e vagy csak egyes különösképpen kiválasztottaknak.

E kiválasztottságnál természetesen nem lehetne szó földi adottságról, amilyen lenne például, hogy nagy vállalkozásokra csak az alkalmas, aki születésénél fogva rettenthetetlen szívű és hatalmas akaraterejű; vagy hogy nagy tetteket csak az hajthat végre, aki a teremő mélységnek titkát hordozza magában. Jézus nem azért jött, hogy különös képességű embereknek hozzon mennyei üzenetet, hanem hogy annak, „ami elveszett” (Lk 19, 10). Az a kiválasztottság tehát, amelyről itt szó van, csakis kegyelmi működést jelenthet: Isten a szívet az önzés bilincseitől föloldja és megtanítja arra, hogy a lényegest a lényegtelenről megkülönböztesse; és megerősíti arra, hogy valóban a hitből cselekedjék.

Hogy aztán ez közelebbről hogyan alakulna, az függ az illető ember minőségétől. Egy nagyképességű emberben, mondjuk egy Szent Ferencben, a kegyelemből emberi szempont szerint is nagy keresztény lét származnék. Máskülönbén egészen egyszerű föltételek mellett is kifejthetné hatását, s akkor egy ilyen ember úgy élne, mint a többi, csak bensője volna Istenben elrejtve.

De mindenképpen kevesen lennének az Isten szabad elhatározásából különös módon meghívottak, akik előtt ez az út nyitva állna.

Az a gondolat, hogy a kiválasztottak kevesen lennének, nehezen fogadható el és mélyen lehangoló lehet – sokkal mélyebben, mint az a látszólag radikálisabb vélemény, hogy alapjában véve senki sem képes a krisztusi követelményt teljesíteni.

Mert úgy látszik, hogy néha ez a gondolat is fölmerül – így például a gazdag ifjúval való beszélgetésben. Ennek a végén világossá lesz, hogy a kérdező a vagyonán csüng, és Krisztus jajt mond a gazdagokra. A tanítványok egész helyesen vonják le a következtetést: Ha ez így van, akkor ki üdvözülhet? Krisztus pedig „rájuk tekint és azt mondja: „Embernek ez lehetetlen, de Istennek minden lehetséges.” (Mt 19, 26) Itt nyilván általában a keresztény létről van szó, és az ember némiképp megnyugszik, mikor azt hallja, hogy senki sincs kivéve az általános lehetetlenség alól. Akkor az embertestvérek közt áll és pedig valamennyi között, és Isten irgalmasságára hivatkozik – mert valami értelmének, mégpedig megváltói értelmének mégis kell lennie annak, hogy: Krisztus eljött... A hegyi beszédben pedig Isten a teljesítést követeli. Érezzük, hogy joga van követelni; látjuk, hogy az, amit követel, helyes – de halljuk aztán, hogy amit mindenkitől követelnek,

csak kevesen tudják teljesíteni. Azok a kevesek, akiknek Isten ezt megadta. Nehéz ezt elfogadni.

Először is emlékeztetnünk kell arra, hogy a Szentírás szavait sohasem szabad egymagukban külön venni. Azokat mindig az egészbe kell beilleszteni; s akkor a többi szavak kifejtik azokat, korlátozzák, antitézisbe állítják. Így jövünk rá, hogy az angyali üzenet Krisztus születésének éjjelén Isten békéjét hirdette minden jóakarátú embernek. Jézus maga mondja, hogy „jött üdvözíteni, ami elveszett” (Lk 19, 10). És ismételten megszánja a sokaságot, azokat, akik tanácstalanul bolyonganak, „mint a pásztor nélküli juhok” (Mt 9, 36). Ez másként hangzik, mint a kevés kiválasztottról mondott szó. De ezt is hozzá kell vennünk. Az egyik igaz, de igaz a másik is. Gondolatilag már nem tudjuk az ellentétet jobban föloldani, mégis elevenen kell azt felfognunk, mindenkinek saját magának Isten szíve előtt.

Ha a Szentírást helyesen értjük, akkor az a kérdés merülhet fel benne: Honnan tudod, hogy te nem vagy kiválasztott? A kiválasztás Isten titka. Senki sem tudja, hogy ő a kiválasztottak közé tartozik-e, de mindenkinek joga, s nem kötelessége e lehetőségre nyitva tartani magát. Halld meg a szót; vedd föl a meghívottság komoly lelkületét – és akkor lásd, szabad-e azt mondanod, hogy nem vagy kiválasztott. . . ! Talán azt feleled: Hogy tudhassam ezt? Nem érzek semmit! Milyen az, ha az ember kiválasztott. . . ? Erre azt feleli az Írás: Így nem kérdezhetsz. Törődnöd kell Isten parancsával és aszerint cselekedned. Hogy az ember kiválasztott, az nem kész címföliirat az emberi lét fölött, hanem Istennek élő szándéka; szeretetének hatékonysága az ember életében. Amit tartalmaz, az csak ennek az embernek a cselekvésében lesz valósággá. . . De nem kell-e a kiválasztott embernek meghatározott magatartást tanúsítania? És nem kell-e azt rajta észrevenni? . . . Meghatározott magatartást tanúsítani? Milyent? Hol vannak a megszabott formák, amelyek mintegy hivatalosan fejezik ki a hegyi beszéd érzületét? Jézus egyszer azt mondta, hogy ha megütnek, akkor tartsuk oda a másik orcánkat (Mt 5, 39), – de mikor őt a főtanács előtt a szolga megütötte, ő maga sem tett így, hanem védekezett: „Ha rosszul szóltam, bizonyítsd be a rosszat, de ha jól, miért üts engem?” (Jn 18, 23). Tehát a bírósági eljárásra hivatkozott. Ez megmutatja, mily kevésbé lehet itt valamit eleve megállapítani. Senki sem tudja megítélni, vajon egy emberben megvan-e a hegyi

beszéd érzülete vagy sem. Nincs semmiféle külső magatartás, amelyben ennek előírásosan ki kellene fejeződnie. De még maga az ember sem tudhatja biztosan, hogy áll ebben az ügyben. Pál kifejezetten azt mondja: egyedül Isten dönti el.

Merj tehát abban a föltevésben élni, hogy kiválasztott vagy! A merészség a hitben valósul meg, és a világ felől se külső, se belső tapasztalatból semmi ellenvetés sem hozható föl ellene.

Nem tudom az ellenségemet szeretni! . . . De arra ráveheted magad, hogy ne gyűlöld. Ez már a szeretet kezdete. . . Ez sem megy! . . . Úgy hát próbáld meg legalább azt, hogy az ellenszenvre ne öltözzék szóba. Már ebben is volna valami elindulás a szeretet felé. . .

De nem jelentené ez a követelmények gyengítését? Nem arról van-e itt szó, hogy vagy mindent vagy semmit? Ha szabad őszintén szólnunk: A vagy-vagy emberek ritkán olyanok, mintha a szigoruk szerint élnének is. Feltétel nélküiségünk sokszor aggasztóan retorikus. . . Nem, amit a hegyi beszéd kíván, az nem „egészen vagy sehogy”, hanem van benne elindulás és előbbrejutás, sőt bukás és talpraállítás is.

Mi tehát a lényeg? Az, hogy a hegyi beszéd üzenetét ne fogjuk föl merev parancsnak, hanem eleven követelésnek és ugyanakkor hatóerőnek is. Amiről szó van, az a hívő embernek olyan viszonya az Istenhez, amelynek lassan kell a lét kialakulásával együtt megvalósulnia. Oly mozgás ez, amelynek folyamatosnak kell lennie és így kell előre haladnia.

De még mindig nem kaptunk feleletet kérdésünkre. Eddig csak azt hallottuk, hogy nem programról van szó, hanem élő cselekvésről, és hogy el kellene kezdenünk. De nincs-e olyan útbaigazítás, amely gondolkodásunk segítségére jöhetne? Szeretném elmondani, hogyan próbáltam én itt előbbrejutni. Ez talán másokon is segít. Mikor Jézus a hegyi beszédet elmondta – és nemcsak azt, hanem még több más dolgot is ugyanazon az erőteljes és magától értetődő hangon, nagy lehetőség állt előtte. Minden arra van beállítva, hogy „az Isten országa eljön” (Mt 3, 2). Hiszen határozottan mondta, hogy közel van. E szó nem lehet pusztá lelkesedési formula vagy sürgető intelm kifejezése, hanem a „közel” valóban közelített jelentett. Isten részéről tehát lehetséges volt, hogy amit Izajás jóvendölései meghírdettek; az új lét betörése, valóban bekövetkezzék. Azon törni a fejünket, hogy ez hogyan történhetett volna, ennek nincs értelme. Izajás látnoki szavak-

kal fejezi ki, amikor a tizenegyedik fejezetben azt mondja, hogy a borjú az oroszlánnal együtt fog legelni és a bárány a farkassal játszik majd. Az utakat semmi bűn nem fogja beszennyezni, és Isten ismerete fogja betölteni a földet, mint a tenger (Iz 11, 1–9). Szent lét keletkezhetett volna a Lélek átalakító erejéből. Minden másként lett volna. . . A hegyi beszéd parancsai elsősorban erre a lehetőségre való tekintettel jöttek létre. Az ember, akihez szólnak, az, aki az áttörésbe beleáll; s abban a létben ezek a parancsok a szeretetben átélt Isten szent, és mindenki által megtartott parancsai lettek volna.

Ez az ország jött volna el, ha az üzenet hitre talált volna. Mégpedig nemcsak ennek vagy annak az embernek a részéről, hanem annak a népnek a részéről, amely elkötelezte magát a Sinai hegyen. A felelősöknek, a főpaprak és szanhedrinnek, papoknak és írástudóknak kellett volna azt elfogadniuk. Ha pedig ezek nem teszik, akkor a nép dolga lett volna őket félretolni és hitével előállni. De ez nem történt meg. Krisztust elvetette saját népe, és ő a halál felé fordult. A megváltás így nem a hit és szeretet és a mindent átalakító Lélek föllángolásában történt meg, hanem Jézus bukásában, aki így az engesztelés áldozata lett. Az az ember pedig, aki ez elutasítás után megmaradt, más volt, mint az, akihez az Úr először szólt. Most már az az ember volt, akire Krisztus halálának vádja, a második bűnbeesés nehezedett; aki visszatartotta Isten országát, és aki a megváltozhatatlan történelem kegyetlenségében állt.

Krisztus azért mégis fönntartja követelését. De valamit szembeállít vele: az Egyházat. . . Az Egyház a legszorosabb kapcsolatban van Krisztussal. Hiszen ő a „Megtstesülés folytatása a történelemben”. Krisztus megváltó és világot megújító életének állandó teljesülése az időben, amint Pál az ő leveleiben tanítja. De ugyanakkor úgy látszik, hogy még más viszonyban is van vele. Az Egyházat a Jeruzsálembé vezető utolsó útján alapítja Jézus, miután halálának eldöntése megtörtént – mert ezután rögtön arról beszél, hogy mi fogja őt érni a nép vezetőinek részéről (Mt 16, 13–23). Az Egyház az Úr mennybemenetele után fog megszületni, pünkösöd napján, a Szentlélekből, aki a keresztény történelmet alakítja. Itt, úgy látszik, az Egyháznak még egy másik jelentősége is van Krisztus és miközöttünk: Az Úr gyengeségünk védőjéül állította őt magával és követeléseiivel szemben. Minden lehetőségben e szószólónk az Egyház, igazi anya. És Isten

hatalmas követelésével szemben érvényesíti, hogy végtére mi is az ember.

De itt nem az Egyház elégtelenségeiről beszélünk, a lanyhaságról, türelmetlenségről, uralomvágyról, szűkkeblűségről, és ami más hiba még lehet benne. Mindez egyszerűen helytelen és ezekért Istennek számot kell adnunk. Nem ezekről van szó, hanem arról az igazi feladatról, amelyet az Egyháznak teljesítenie kell; azt tudniillik, hogy Krisztus igényét, amely úgy amint van, az ember erőit meghaladni látszik, az emberi lehetőségek körébe lehozza, átmeneteket teremtsen, hidakat építsen, segédkezet nyújtson.

Ez természetesen aggasztóvá válhat. A tiszta isteni követelményt veszélyeztetheti, az emberit juttathatja uralomra. A sok megkülönböztetéssel és megközelítéssel kérdésessé teheti az isteni üzenet igazi szellemét. . . De mindamelllett mégis Krisztus követelte szolgálat ez, amelyet alázattal és hűséggel kell teljesítenie. És úgy látszik, nagyon sok függ attól, hogy az Egyház ezt a szolgálatot helyesen fogja föl és teljesítse. Van egyfajta keresztény lelkület, amely az Úr követelményét teljes szigorában sürgeti, és minden utalást az emberi gyöngeségre árulásnak nyilvánít. Azt mondja ez: mindent vagy semmit! De így vagy arra a következtetésre jut, hogy csak kevés ember képes a követelmény teljesítésére és a legtöbb elveszett – vagy kijelenti, hogy az ember egyáltalán nem képes semmire; azért nem marad számára semmi más hátra, mint hogy megadja magát ennek a képtelenségnek, és önmagát az Isten irgalmasságára bízza. Az Egyház mindkét esetben emberi műnek és hűtlennek látszik. . . Ez nagyon keresztényien hangzik, de közelebbi vizsgálatánál az a gyanúnk támad, hogy itt olyan túlzásról van szó, amely mögött gyöngeség rejtőzik. Olyan túlzás, amely nem tudja, milyen a valódi ember alkata. Sőt lehet, hogy az emberi szívnek nem tudatos csele ez, amely a keresztény lelkületet valami abszolútba helyezi, hogy a valódi világtól eltávolítsa s ezt az emberi akarat számára szabaddá tegye. Ezzel szemben az egyházi fel fogásban mély valóságérzék található, és olyan komoly akarat kereszténnyé lenni, amely a lehetőséggel kezdi, hogy a szentség csúcspontján végezze. Nem véletlen, hogy azok a vélemények, amelyekről beszélünk, a szentség fogalmát, mint kereszténytelent, elutasítják.

De bárhoggy áll is a dolog, még egy dolgot utoljára meg kell fontolnunk. Bármí jöjjön is szóba; a követelmény óriási volta vagy az emberek gyöngesége; a kérdés, hogy mindenki teljesítheti-e azokat, vagy

csak kevesen, vagy alapjában véve senki sem; föltételnélküliség vagy az emberi lehetőséghez való alkalmazkodás; isteni szigor vagy engedékenység vagy bármi más – mindezt Istenre vonatkoztatva kell vennünk. Ez az Isten pedig az, akiről a hegyi beszéd szól: az Atya.

Éppen e nyugtalanító követelményekkel kapcsolatban beszél Jézus oly nyomatékmal róla. Mégpedig itt nem „Atyátok”-at mond, hanem – ami nagyon ritkán esik meg – „Atyád”-at (Mt 6, 4). A te Atyád, te, megszólított! Isten tehát itt nem a fölséges törvényhozó, aki az emberre nehéz terheket ró, és aztán törvényt ül fölötte, hogy a törvényét megtartotta-e, hanem szeretetben parancsol, segít a parancs teljesítésében. Parancsával maga közeledik az emberekhez és velük együtt aggódik a teljesítéséért. Hívja gyermekét, hogy a parancsáért való szorgoskodásban vele egyetértsen. Az Atya, aki a rejtekben mindent lát; aki minden szükségét ismer, mielőtt még kimondanák, mert szeme gondviselőleg reánk szegeződik – ő az az Isten, akire mindent vonatkoztatnunk kell. Csak így kapják meg kérdéseink teljes értelmüket és a feleletben azt az ígéretet, amely nem más, mint a szeretet.

IV. A MAG ÉS A TALAJ

Ha elmélyedünk a hegyi beszédben, – Krisztus üzenetének legtisztább kifejezésében, amelyet akkor hirdetett meg, mikor még nem állt vele szemben nyílt ellentmondás –, akkor önkéntelenül azt kérdezzük magunktól: kinek szólt ez az üzenet? Emberileg véve, milyen lehetőségek voltak arra, hogy meg fogják azt érteni?

Nem történelmet akarunk itt közölni, hanem az Úr személyét és életét megérteni. Ezért bár az időbeli összefüggéseket nem hagyjuk figyelmen kívül, azokat mégis ismételten megszakítjuk, előrefutunk vagy utólag pótoljuk a leírást, amint a dolog megértése megkívánja. Most is egyet-mást előre kell elmondanunk, ami tulajdonképpen későbbi időbe tartozik.

Lényeges rendeltetését tekintve kihez irányul Jézus üzenete? Mi mai emberek hajlunk arra a feleletre, hogy elsősorban az egyes emberhez, aztán az emberiséghez egyetemlegesen. Mindkettő igaz, mert az Úristentől megszólított egyes ember és ugyanakkor a népekből álló, de az üdvösségre meghívott összemberiség csak Krisztus óta van.

Mégis az újabb koré ez a felelet, mely „individualista” meg „nemzetközi” egyszerre, és hogy valóban igaz legyen, meg kellene tisztítani és helyreigazítani e megállapítást. Ezzel szemben Jézus történelmileg, és pedig üdvtörténetileg gondolkodik. Úgy tudta magáról, hogy első-sorban „Izrael házának elveszett juhaihoz szól küldetése” (Mt 15, 24). Üzenete elsősorban azokhoz irányul, akiket a Sinai szövetség kapcsolt össze Istennel; akikhez a próféták szóltak, és akiket a Messiáshoz irányítottak. Vagyis a kormányzóinak és hivatalviselőinek vezetése alatt álló, meghívott néphez. Ezt a népet Krisztus „hivatalosan” – a szó teljes értelmében véve, hivatalánál és küldetésénél fogva – szólítja fel a hitre. A nép igenje az izajási jövendölések teljesülését, az Isten országa eljövételének átalakító megvalósulását hozta volna meg. Hogy ez nem következett be, sőt hogy a nép Krisztust visszautasította, az túlmént az egyes emberek személyes üdvén vagy kárhozatán, de még e történelmi nép üdvén és kárhozatán is. Mint a lekötelezett népnek a döntése, az emberiség döntése volt ez. Ami utána következett, az nemcsak azt jelentette, hogy most az üzenet másokhoz ment tovább, hanem hogy az üzenet helyzete, sőt az üdvtörténet totális helyzete maga is alapjaiban megváltozott. Hogy a nép az Urat nem fogadta el, ez a második bűnbeesés volt – amelynek jelentősége alapjában csak az első következményeiből érthető meg.

Akik akkor Krisztust hallgatták, másfél évezred történelmétől befolyásolva hallgatták. Ez azonban segítség is, meg akadály is volt. Izrael történelmét az Istenben való hit határozta meg. Ezzel őrizte meg magát ez a kis nép az őt környező világhatalmakkal, a babilóniaiakkal, asszírokkal, egyiptomiakkal és görögökkel szemben. Izrael egy Istenben való hite győzött azok szellemi-vallásos erőin – de ebben az egy Istenben való hitében meg is merevedett. Amint aztán Jézus isteni üzenete jött, és ő egy bensőleg egészen másként mozgó Isten-képet nyilatkoztatott ki, mint amilyenhez az izraeliták szokva voltak, megbotránkoztak. A templomért és annak szolgálatáért emberfölötti nehézségeket tudtak elviselni, de ennek fejében számukra a templom, a szombat és a rítus bálványává váltak.

Míndez ott volt az emberek lelkében, amikor Jézust beszélni hallották.

Milyen álláspontot képviseltek a népért felelősek Jézus küldetésével szemben? Elutasítót, mégpedig az első pillanattól kezdve. Mindjárt

az elindulásnál látjuk a „farizeusok és írástudók” megfigyelő és bizalmatlan tekintetét. A bírálatra szolgáló alkalom legtöbbször rituális: Jézus szombaton gyógyít, tanítványai e napon kalászkodat tépnek, nem mossák meg kezüket étkezés előtt stb. A tulajdonképpeni ok azonban mélyebben van. Ellenfelei érzik, hogy itt egy más akarat működik, mint az övék. Az Ószövetség örökkévalóvá tételét akarják megvalósítani. A világon az istenuralmat felállítani, mégpedig a kiválasztott nép által. Egy felülről jövő, pneumatikus történéssel ugyan, de mint az Ószövetségnek a világon végbement örökké tartó győzelmével. Amint tehát észreveszik, hogy a Mester sem a templomról, sem Izrael országáról nem szól, a világot és a földi lét értékeit kétségessé teszi, és a tökéletes szabadság alapján álló isteni működésről beszél, érzik, hogy az ő lelke nem az övékből való, és nem nyugszanak, amíg Őt az útból el nem teszik. Így cselekszenek a farizeusok, a szigorúan hívő, nemzeti érzelmű konzervatívok. Gyűlölt ellenpártjuk, a szadduceusok, akik liberális érzelműek, a haladást hangsúlyozzák és a görög műveltség hatása alatt állnak, eleinte egyáltalán nem törődnek a rajongóval. Amint azonban a mozgalmuk helyzete aggasztóvá válik, rövid időre kezert fognak megvetett ellenfeleikkel, és segédkeznek abban, hogy a veszedelmes tanítót eltegyék az útból.

És a nép? Amint a vezetők kiesnek hivatásukból, rajta lenne a sor, hogy talpra álljon és azt cselekedje, amiről a virágvasárnap némi sejtést ad annak a Léleknek megvilágosításával, akit Joel próféta a messiási időknek ígér (3, 1–5; v. ö. ApCsel 2, 16–21). Isten küldöttét, az „Úr áldozatját” meg kellene ismernie, és iránta hűséget mutatnia. De ez nem történik. Igaz ugyan, hogy a nép együtt érez Jézussal. Hozzáfordul, nála keres segítséget szükségeiben, hallgatja szavát, lelkesül csodáin. Egyes alkalmakkor megérzi a messiási titkot és királlyá akarja őt tenni. De magatartása zavaros. Már egészen a kezdetnél, Jézus saját városában, Názáretben, olyan féltékenység tör ki ellene, hogy meg akarják őt ölni (Lk 4, 16–30). Mikor később Gerazában a megszállottat meggyógyítja és a disznócsorda elpusztul, veszedelmesnek találják és távozását sürgetik (Lk 8, 27–37). Szamariában barátságosan fogadják, ha útja Galileába visz (Jn 4, 1–42). Amint azonban ez az út megfordított irányban a gyűlölt Jeruzsálembe vezet, nem engedik be a városba (Lk 9, 51–55). A nép érzi ugyan Jézus jelentőségét, de csak zavarosan és irány nélkül. Amit érez, az nem lesz tetté, felelősségteljes cselekedetté. Kellene egy mester, aki mind-

ezt a határozatlanságot össze tudná fogni; ez azonban hiányzik. Milyen kézenfekvő lenne, hogy Jézus egyik tanítványa vagy barátja Ő és népe közt hidat verne, a nép szívét összefogná és döntő elhatározásra vezetné. De azok félnek és nem mernek kezdeményezni. Így hát a nép ki van szolgáltatva, és a farizeusoknak könnyű a dolguk, amikor a népet a virágvasárnap lelkesedéséből a nagypénteki elszakadásba viszik bele.

A politikai hatalmak, hogy ezt is megemlítsük, közömbös magatartást tanúsítanak.

A tulajdonképpeni hatalom a rómaiak kezében van. Pilátus egyáltalán csak a följelentésnél szerez tudomást Jézusról. Eleinte az elfogott Jézusban csak egyikét látja a kor sok nyugtalan alakjának. De azután észreveszi, hogy esetének különösebb jelentősége van. Hiszen az a gondolat, hogy istenek leszármazottai vagy más felsőbb lények a földön megjelennek, népszerű volt abban az időben. Aggódni kezd tehát és megkísérli kiszabadítását, de végül mégis enged a vádlók nyomásának.

Aztán ott voltak még a Rómától függő ország-rész-fejedelmek, köztük Galileának negyedes-fejedelme, Heródes, kinek Jézus közvetlen alattvalója volt. Képe az evangéliumból világosan élénk rajzolódik. Egyike Kelet kicsiny zsarnokainak, akikből elég sok volt a római vazallusok között. Romlott és gyenge, de nem minden mélyebb érzés nélkül: hiszen szeret beszélgetni Jánossal, akit börtönbe vetett, és szavain elgondolkodik. De ez nem jelent mélységet, amely jellembe testesülne meg, mert egy könnyelműen adott becsületszó miatt megparancsolja fejeletét. Amint hozzá jut Jézus működésének híre, megszállja a babonás félelem, hogy János jelent meg újra (Lk 9, 7–9). Jézus egyszer beszél róla, akkor, amikor a farizeusok azt ajánlják neki, hogy távozzék a helyről, mert Heródes meg akarja őt öletni: „Menjete, mondjátok meg annak a rókának: Nézd, ördögöt űzők és betegeket gyógyítok, ma és holnap. Csak harmadnap leszek készen” (Lk 13, 32). A bűnvádi eljárás folyamán Pilátus a vádlottat hozzá küldi, mint törvényes urához. Udvariasságot akar tanúsítani Heródesse szemben, s egyúttal reméli, hogy a kellemetlen üggyől megszabadul. Mikor aztán Jézus Heródes sürgető kérdéseire némasággal felel, gúnyt űz belőle és vele, és visszaküldi őt bolondruhában. De a két hatóság, akik azelőtt ellenségek voltak, most jóbaráttá lesznek (Lk 23, 12).

És hogy állt a dolog az Úr legszűkebb környezetében?

Máriát mélyeséges kapcsolat fűzte hozzá. Róla nincs sok mondani-
valónk, korábban már elméltünk kapcsolatokról. De más a helyzet
a többi közeli hozzátartozónál, Jézus „atyjafainál”. János a 7. fejezet-
ben egy nagyon jellegzetes esetet beszél el. Közel van húsvét, és a
szokásos jeruzsálemi zarándoklatról esik szó. Felszólítják őt, hogy
mindenképpen menjen föl. Mert aki olyan csodákat művel, mint ő,
mégse maradhat a vidéken, hanem oda kell mennie, ahol a fontos
dolgok történnek, és azon kell lennie, hogy érvényesüljön. Jézus azon-
ban ezt feleli: „Az én időm még nem jött el”, a ti időtök természetesen
mindig itt van. És érezzük a messzeséget, amelyben vannak, sőt a
megvetést (2–9). Márk pontosan elmondja, hogy amikor Jézus tanít
és az emberek mindenünnen hozzátódnak, „az övéi elindultak, hogy
erővel magukkal vigyék, mert az volt róla a szóbeszéd, hogy elvesz-
tette az eszét” (3, 21). Tehát fölcsigázott érzékenység, bezárult szívek,
értelmetlenség és erőszakoskodás, amit mutatnak.

És hogy áll a dolog tanítványaival? Először is meg kell mondanunk,
hogy Jézus életében egyetlen egy sem teszi közülük a nagy egyéniség
benyomását... Sőt, pünkösöd előtt még nagyon mélyen vannak az
emberi szinten. Gyötrő látvány Jézust a körükben látni. Nem értenek
semmit, kicsinyesen kezelik a dolgokat, féltékenyek egymásra, sokat
tartanak maguk felől. Amikor aztán eljön a döntés ideje, elégtelennek
bizonyulnak. Már akkor is, amikor Jézus Kafarnaumban az Oltári-
szentséget megígéri, és a hallgatók zúgolódní kezdenek, tanítványai
közül sokan kijelentik: Hogyan hallgathatók ezt még tovább? És
elfordulnak tőle. Erre megkérdezi a tizenkettőt, hogy ők is el akarnak-e
menni; és nem felel szavaira eleven megértés. Sőt, inkább még ők is
meg vannak rendülve, de becsukott szemmel a bizalomba menekül-
nek: „Uram, kihez menjünk? Neked örök életet adó igéid vannak”
(Jn 6, 60–66–69).

És a tizenkettő között van Júdas is, az áruló, aki már előbb is meg-
lopta a közös erszényt (Jn 12, 6). S amikor az elfogatásra kerül a sor,
mindnyájan elfutnak, s Péter megtagadja Mesterét (Jn 18, 15–27.)

Egyáltalán kinek a lelke volt számára nyitva? Először is néhány
csöndes emberé, akinek magatartásába néha keveredhetett valami
álmodozás vagy különcködés is. A politikai élettől, a jeruzsálemi
eseményektől, a farizeusi és szadduceusi ügyektől távol maradtak,

teljesen a prófétai hagyományokban éltek és várták Isten ígéreteinek teljesülését. Hozzájuk tartozott Zakariás, a pap, Erzsébet, Mária nagynénje, Simeon, a prófétalelkű aggyastyán és az öreg Anna. Továbbá Lázár két nővérével együtt és még mások. Ők még inkább megértették az Urat. De talán ők sem igazán. Talán ahhoz nagyon is magukra hagyottak voltak. . .

Aztán a társadalmilag hontalanok, a „vámosok és bűnösök”. Amazokat népellenesnek tekintették, mert hivatásuknál fogva a rómaiakkal tartottak; ezek, mint becsületvesztettek, a megvetés tárgya voltak. Ami különben szerencsétlenségük volt, az talán itt szerencséjüket jelentette. Nem kellett félniük társadalmi állásuk elvesztésétől; azért a rendkívüli hatás befogadására nyitva állt a lelkük. Jézusban az emberi ítéletek fölborítóját érezték, azért hozzá jöttek; hiszen azt vetették szemére, hogy „a vámosok és bűnösök barátja” (Lk 7, 34). De a nagy döntésre, ami itt elsősorban szóba jöhetett, természetesen nem volt befolyásuk.

Végül szerepelt még egy harmadik csoport is: a pogányok. Nagyon figyelemre méltó, hogy Jézus hogyan beszél velük: egészen különös melegséggel; majdnem azt hinnők, vágyódással. Amint a százados azt mondja neki, nem szükséges, hogy ő maga jöjjön beteg legényéhez, csak parancsoljon a betegségnek és az engedelmeskedni fog, Jézus boldog és szomorú is egyszerre: „Mondom nektek, Izraelben nem találtam ekkora hitet” (Lk 7, 9). . . Valami hasonló történik a sír-föníciai asszony esetében is. Hite elég nagy és alázatos ahhoz, hogy megértse, Jézus elsősorban a ház gyermekeihez, a választott néphez kapta küldetését, ő maga pedig csak „kiskutya az asztal alatt”. De bízik abban, hogy az isteni eledelből elegendő jut mindenki számára (Mt 15, 27). Hogy az Úrra általában milyen hatást tudtak a pogányok gyakorolni, jól láthatjuk azokban a szavakban, amelyekkel a galileai krízis pillanatában az ország városait megszólítja: „Jaj neked, Korozain, jaj neked, Betsaida! Ha Tirusban és Szidonban történtek volna a csodák, amelyek nálatok történtek, már régen szörzsáokban és hamuban tartottak volna bűnbánatot” (Mt 11, 21). A pogányoknál nyitott lelkekre talál, és új, készséges szívekre. Ennek oka az, hogy a vallásos tradíció, a hosszan tartó gyakorlat, a megkövesült szokás a talajt megkeményíti. A lélek ilyenkor már nem fogad be több benyomást. A szív hideg marad vagy határozatlan; az érzés sohasem lesz olyan szenvedély, amely föltétlenül komolyan veszi a dolgot. Ilyennek

kellott lennie akkor a helyzetnek a zsidóknál, a pogányoknál ellenben ugarföld volt, szabad tér, nyüzsgő élet. De ez sem segített semmit azon a helyzeten, amely itt közvetlenül szóba került, mert Jézust nem hozzájuk küldte az Atya.

Még sokat lehetne mindehhez hozzáfűzni, de amit eddig kifejtettünk, már ez is elég tiszta képet nyújt arról, hogy Jézus szavai kihez szóltak, milyen szemek látták és milyen szívek érezték meg őt. És ez a kép rossz.

Hozzászoktunk, hogy Jézus életét előre rögzített eseménynek fogjuk föl. Mert úgy történt, ahogyan történt, azt hisszük, úgy is kellett történnie. Mindent a végkimenetel felől nézünk és ahhoz formálunk. A megváltás ténye számunkra olyannyira egy és mindent jelentő, hogy elfelejtjük, mily szörnyűséges volt az a mód, ahogyan végbement, és hogy nem lett volna szabad sem az Isten, sem az emberek láttára úgy végbemennie. Azt az érzést, amely a középkorban megvolt, az Isten-gyűlkosság fölött érzett iszonyt mi egészen elvesztettük. A megszokást le kell vetnünk, és meg kell barátkoznunk a gondolattal, milyen szörnyű lehetett minden. Mennyire megkeményedettek a szívek! Mily nyomorúságos a fogadtatás!

Csak ha mindebbe beleéljük magunkat, akkor értjük meg Jézus szavát: „Ez a ti óratok és a sötétség hatalmáé” (Lk 22, 53). Tudta, hogy az az egyetlen és végtelen lehetősége a történelemnek végeredményben nem emberi akarat folytán hiúsult meg. Ahhoz az emberek minden fennhézás és kegyetlenség ellenére is túl kicsinyek voltak.

Nem tudjuk fölfogni, hogy történhetett úgy minden, amikor Ő mégiscsak az volt, aki volt! Hogy miért nem volt a hatalmon lévők közt egynek sem nyitott lelke és nagy szíve? Miért nem volt senki, aki a népet hozzá vezette volna? Miért voltak tanítványai emberi szempontból annyira elégtelenek? A szükségszerűségeket sokszor nehéz megérteni, gyakran azonban éppen ez a szükségképpeniség jön segítségünkre. De amikor csak tények vannak előttünk, amelyek más-milyenek is lehettek volna, és mégis megmásíthatatlanul ilyenek...

De hát ki is az az Isten, akinek látszólag nincs olyan hatalma, hogy Fia számára megteremtse azt a fogadtatást, amely neki kell? Mily szokatlanul nyugtalanító látszata a gyöngöseségnek... Mily gonosz és szívós ereje van annak a valaminek, amit „világ”-nak hívnak, hogy

képes magát az Isten hívásával szemben megkeményíteni és az Isten küldöttjét hidegvérrel elintézni!

Miféle Isten az, aki ennek láttára hallgat? Olyan gondolatnélküliségben élünk, hogy a hallatlant már észre sem vesszük. Emberi elgondolás szerint hogyan is történik az, mikor valami isteni jelenik meg? A mítoszok hatalmas, ragyogó előtörésről beszélnek. Buddha aszkéta ugyan, de királyfölötti méltóságban trónol. Lao-cse isteni tiszteletben részesülő bölcs. Mohammed hódítva halad seregei élén a világon keresztül. Itt azonban maga az Isten lesz emberré. Őt tehát, hogy úgy mondjuk, istenien komoly érdek fűzi ehhez az emberélethez. Becsülete forog kockán, és komolysága mögött hatalma áll – és mégis minden így történik! Az Ószövetségnek a Messiáshoz irányuló minden törekvése végeredményben a népnek ezt a megkeményedését és az Isten küldöttjének ezt a sorsát eredményezi. . . . Mi hát az Isten, ha a Fiával ilyesmi történik?

Itt úgy igazán érezzük, minden mástól mennyire különbözik a kereszténység! Azok a többi „istenségek” e világból való hatalmaságok voltak, és a világ elismeri és szereti azt, ami belőle való. Itt azonban valóban máshonnan jön valami – azért itt a világ más feleletet ad! Így megsejtjük azt is, mit jelent kereszténynek lenni: a titoknak ezzel az Istenével kapcsolatban lenni; mégpedig ennek a világnak közepette, amely olyan, amilyen. Ez föltétlenül bizonyos idegenné válást jelent a világban, mégpedig annál nagyobbat, minél bensőbb kapcsolatba jutunk ez Istennel. És nemde, a „világ” nemcsak azt jelenti, ami körülöttünk van! A világ vagyunk mi magunk is. Magunkban is idegenszerű számunkra az, ami bizalmas viszonyban van ezzel az Istennel. És minden okunk megvan a keresztényi félelemre, hogy bennünk is megismétlődhetik, ami akkor történt: a második bűnbeesés, vagyis hogy elzárkózunk az Isten elől.

V. ISTENÜNK EMBERSZERETETE

Lukács a 8. fejezetben beszéli el, hogyan hajózik át Jézus a tengeren, és rögtön a kikötés után hogyan sereglik nagy embertömeg köréje. Odamegy Jairus, a zsinagóga feje, és szívszorongva kéri, segítsen gyermekén, egy tizenkét éves leánykán, aki közel van a halálhoz.

Jézus meghallgatja, meghatódik és elindul. Közben a tolongó tömeg útjukat állja. Egy beteg asszony jön, megérinti őt és meggyógyul – majd a főnnakadásban egy hírnök érkezik, és az atyának jelenti: „Lányod már meghalt. Ne fáraszd tovább a mestert”. Mindent erre a reményükre tettek föl, s most vége mindennek. Jézus azonban a férfihez fordul: „Ne félj, csak higgy! Megmenekül”. A házhoz érnek, amelyben teljes a fölfordulás, mint Keleten a halott körül lenni szokott. Jézus a titokzatos szavakat mondja: „Ne sírjatok, nem halt meg, csak alszik”. Az emberek, mint érthető, nevetnek. Erre a Mester mindet elküldi, csak az apát és az anyát viszi magával, meg három bizalmas tanítványát, akik majd a megdicsőülés hegyén is vele lesznek, meg az Olajfák hegyén, a legszorosabb közelségében. A gyermek ágyához lép, megfogja kezét és így szól: „Leány, kelj föl!” Az felnyitja szemét, fölemelkedik és annyira életerős, hogy az Úr, bizonyára jóságosan, mosolyogva felszólítja szüleit, adjanak neki enni, mert éhes (40 – 56).

Az esemény egy másikra emlékeztet, amelyet Lukács a megelőző fejezetben mond el. Ebben Jézus vándorútján egy Naim nevezetű városhoz közeledik. Amint a kapuhoz ér, éppen akkor visznek ki egy halottat, egy özvegy anyának egyetlen fiát. Az asszony fájdalommal megindítja az Urat, aki azt mondja neki: „Ne sírj!” És akkor megérinti a koporsót, a halottvívók megállnak, és Ő megszólítja a halottat: „Ifjú, mondom neked, kelj föl!” Az fölemelkedik, elkezd beszélni, és Jézus „átadja őt anyjának” (7, 11 – 17).

Még egyszer, a János evangélium tizenegyedik fejezete egy hasonló eseményt mond el. Jézus a Zakeussal való találkozás után elhagyta Jerichót és útban volt Jeruzsálem felé. Közben így szól tanítványaihoz: „Lázár, a mi barátunk elaludt. Megyek, hogy fölkeltsem álmából”. A tanítványok tudják, hogy Lázár beteg, és azt felelik: „Uram, ha elaludt, meggyógyul”. Erre Jézus nyíltan beszél: „Lázár meghalt; de én örülök miattatok, hogy nem voltam ott, hogy higgyetek”. Így hát fölmennek vele, azzal az előérzettel, hogy valami szörnyűségessé néznek elébe – hiszen Tamás is ezt mondja a többieknek: „Menjünk mi is, és (ha kell) haljunk meg vele együtt”. Mikor Betániába érnek, a halott már a sírban fekszik. A házban nyugtalan járást-kelest találnak. Gyászolók, és kíváncsiskodók jönnek a megholt nővéreikhez. Ezek, mindegyikük külön, tele fájdalommal, fogadják a barátot és Mestert e szavakkal: „Uram, ha itt lettél volna nem halt volna meg

a testvérem”. Ő pedig „lelke mélyéig megrendül” – vagy pontosabb fordítás szerint: „elszomorodik és fölindul lelkében” – és azt kérdi: „Hová tettétek őt?” Újból megrendülve a sírhoz megy és könnyekre fakad. Elvéteti a követ, Atyját szólítja, aztán erőteljes hangon kiáltja: „Lázár! Jöjj ki!” A halott engedelmeskedik, lábán és kezén pólyával van körülkötözve, arca pedig kendőbe rejtve. Jézus megparancsolja: „Oldjátok fel őt, hogy járni tudjon”.

Az események különbözők. Egyik esetben vándorlása közben találkozik a szembe jövő halottas menettel. Aztán a kisleány atyja jön hozzá és hívja el. Lázár esetében úgy tűnik föl, hogy lélekben látja, mi történt. . . A tó mellett egy gyermek az, aki meghalt; Naimban egy ifjú; Betániában Lázár, a meglett férfi – mintha csak a halál mindig nagyobb erővel, mindig érettebb életre találva jelentkeznék. . . És mintha a halál mindig mélyebben teljesülne: mert a gyermek éppen hogy meghalt, az ifjút már viszik a temetőbe, Lázár pedig már napok óta a sírban van. . . Így a történetek többszörösen különböznek egymástól. A tulajdonképpeni esemény azonban mindegyikben ugyanaz: Krisztus a hazatért lelket visszahívja a földi létbe. Megújítja a feloszlott életet. A megszakadt létezés folytatódik. A gyermeknél a szülők még alig fogták föl igazán, hogy leányuk meghalt. Az ifjú anyja kétségbe van esve. Lázár házában már napok óta a halál hideg üressége uralkodik – mindannyiszor szörnyűség történik, hogy aztán a végetért élet újból kezdődjék.

Míg azonban Jézus tette Naimban a fáradhatatlan szeretetnyilvánítás jellegével bír, csak az úton áthaladás közben, ajándékként, s Jairusnál olyan, mintha a legbensőbb bizalmasság csendes otthonába lépne, a gyöngéd közelség tettének végrehajtására, Lázár házából a sírhoz megy a nyilvánosság elé, és erőteljes pátozzsal viszi végbe a föltámasztást. Jézus „megrendül lelkében”; kétszer halljuk ezt. A barát kimúlásában a saját kimúlását látja. A barát halálában magát veti oda a halálnak. A kiáltás, mellyel őt az életbe visszahívja, „hatalmas hangon” történik, és nekünk az a másik eset jut eszünkbe, amelyről szintén az van megírva, hogy a kereszten „hangosan fölkiált” (Mt 27, 46). Itt a barát visszahívásáért folytatott harcban Krisztus magával a halállal van harcban, és saját föltámasztásának győzelmét ragadja előre magához.

Mit jelent mindez? Elsősorban igen nagy követelményt, amely hitünkkel szemben támasztható. Soha – talán a megtestesülésről szóló

jelentést (Mt 1, 18–25) vagy olyan eseteket kivéve, mint pl. az ezreknek a táplálása és a vihar lecsillapítása (Mt 14, 14–36) – hitünkől nem kívántatik meg olyan „világlegyőzés”, mint itt. Így hát bennünk is föltámad ez az ellenvetés: Lehetséges-e ilyesmi? És egyáltalán, mit jelent mindez?

E kérdések közül az első a legkisebbek közé tartozik: lehetséges-e ilyesmi? Ha hisszük, hogy Krisztus az Isten Fia, akkor meg is van rá a felelet, éspedig annyira meggyőző a felelet, amennyire igazi a hitünk. Igazi pedig, vagy jobban mondva átgondolt ez a hit akkor, ha a magát kinyilatkoztató Isten viszonyát a világhoz helyesen fogjuk föl. Ebben nekünk, a természettudományos kor örökösének a természettörvényről alkotott elképzelésünk áll utunkban, mert ez a törvény állítólag kizárja a csodát. Ha azonban pontosabban szemügyre vesszük a dolgot, akkor hamar észrevesszük, hogy ez az elképzelés tulajdonképpen másvalamit jelent. Mert a csodánál egyáltalán nem arról van szó, hogy a természettörvény „felfüggesztődik”, hanem hogy ezt egy bizonyos időpontban egy felsőbb, egészen valós és teljes értelmű erő veszi szolgálatába. Az anyag magatartási módjai az élethez alkalmazkodnak és olyan jelenségek állnak elő, amelyek a puszta léttel szemponjtából „csodálatosak”. A szellemi életet élő ember magatartása a pusztán biológiaival szemben valami oszthatatlanul újat mutat föl. Minek kellene tehát lehetségesnek lennie, amikor egy emberi lélekben a történelemben működő Isten ereje tör keresztül? Itt azonban megmutatkozik, hogy ez az ellenvetés tulajdonképpen mást mond. Benne egyáltalán nem a „természettörvényről” volt szó, mint a természetes viselkedés rendjéről, amely érintetlen marad. Hanem a logika és a természettudomány mögött az az állítás bújt meg, hogy a világ egy zárt egészet alkot, amelyben a „természeti tényezőkn” kívül másfélék egyáltalán nincsenek. Ezzel szemben azt mondja a hit, hogy a világ Isten kezében van. Ő az abszolút hatalom. Ő a Teremtő a szó tiszta és korlátlan értelmében, és ha Ő a világot szólítja, akkor az enged az intézkedésének, egész elrendezésével, minden értelemben. Ő „az Úr”. Viszonya a világhoz nem a természet rendjébe tartozik, hanem egyszerűen személyes dolog. Sőt maga a világ sincs a természet rendjébe bezárva, hanem a személyhez van rendelve, mert az élő Isten szabad szeretet-tettéből jött létre. Épp ezért lehet benne „történelem”. Ilyen az ember történelme; de lehet az Istené is: mint szent üdvösségtörténelem. Ha tehát Isten a természetet a szent-történelembe hívja meg,

akkor „cselekszik”, az pedig engedelmeskedik. Ilyenkor történik a csoda; és ebben a természet-törvény nem „függesztve” van, hanem magasabb értelemben teljesül.

Így tehát az első kérdés megoldódik és egy mélyebbnek ad helyt: Mi az értelme ennek a törtetésnek? Nem az a kérdés, hogy lehetséges-e ilyesmi, hanem hogy mi a célja. Erről van most szó. Ha a Lélek a kinyilatkoztatáshoz alkalmazkodik, akkor ez itt valami nagyon mélyet tár föl számára. Egyszerre más oldalról mutatja meg neki a világot, mint ahogy ez magát közönségesen mutatja: a szív oldaláról. Jézust megérinti az emberi sors. Emberi szenvedés közeledik hozzá: egy atyáé, egy anyáé, elhagyott nővéreké. Egy olyan lét képe lép eléje, amely a halál kifürkészhetetlenségében megszakadt. Az Írás hangsúlyozottan kiemeli, mindez mennyire megrendítette őt. Belép a sorsba és ebből irányítja a világ törtetését. Egy rövid pillanatra a Megváltó szeretetéből az emberi szív lesz a világtörtetés meghatározó közép-pontjává.

De különben hogy is áll a dolog? Van egy különös felelet arra a kérdésre, hogy milyen is tulajdonképpen az emberi lét? Eszerint a végtelen világűrben egy picinyke égitest röpül körbe-körbe, amelynek a neve Föld. Vékony penészburok borítja, amelyet tájnak, életnek, kultúrának hívunk, aztán létezik rajta egy parányi lény, amelyet embernek nevezünk. Az egész egy rövid pillanatig tart, és aztán mindennek vége. Schopenhauernek igaza van. A világmindenségből nézve a dolgok tényleg így festenek és néha nehéz megszabadulni attól az érzéstől, hogy minden más elgondolás illúzió. De most itt, olyan eseményeknél, mint amilyeneket elmondottunk, megváltozik a kép. Nyilvánvalóvá lesz, hogy Istennél azok a picike lények a mérhetetlenbe elvesző por-szemecskén fontosabbak, mint a világűrök és tejutak, és az a rövid idő, ameddig az élet a földön tart, fontosabb, mint mindazok az évvégtelenek, amelyekkel a csillagászat számol. Az emberi életnek az a pár éve, az elhagyottságnak az a tíz éve, amely az özvegy számára talán még hátra van, Isten előtt többet nyom a latban, mint minden idő, amelyre a naprendszereknek szükségük van ahhoz, hogy kifejlődjenek és összeomoljanak. Sohasem áldozna föl Isten egyetlenegy emberi szívet sem azért, hogy a Szíriusz vagy az Andromeda-köd épségben maradjon. Ha azonban legszentebb tudása szerint valamely emberi szenvedés nem található meg más úton a számára kijelölt értelmet, akkor annak kedvéért a természettörvényt magasabb szolgálatra

hívja, mint amilyenre magukban képesek lennének. És akkor ez a jó, és megvan a teljes értelme – a természettörvény szempontjából is, föltéve, hogy ezt nem istenítik, hanem annak tekintik, ami.

Ezekben az eseményekben a világ úgy jelenik meg, amilyennek Isten oldaláról nézve látszik; belülről, az emberi szív és az emberi sors oldaláról nézve.

És nyilvánvalóvá lesz az is, hogy ki az Isten. Az, akinek az ember sorsa ily sokat jelent. Nem a vilárendszer Istene, nem a csillagászati Isten. Minden bizonnyal az is. De a csillagvilág csak főségének a trónusát alkotja. Nem is a történelemnek a mestere Ő, aki sorsokat fűz össze isteni mélységű értelmi alkotásokká. Ő a szívnek az Istene.

Azt is elmondhatjuk: Engedd tudnom, hogy mi rendít meg téged, és én megmondom neked, hogy ki vagy. Ezekben az eseményekben Isten úgy mutatkozik meg, hogy Őt az emberi szenvedések rendítik meg, és így tárul fel arculata. Látjuk, hogy ki Ő: az, akire Pál gondol, amikor a „mi Istenünk emberszeretetéről” beszél (Tit 3, 4). Keveset mond róla a filozófia, amikor az Abszolútnak nevezi, az örök Változhatatlannak. Ő az Élő, a Közellévő, a szent szabadságban közeledő. Ő a szerető és a szeretetben nemcsak ható, hanem cselekvő Isten is, aki olyan érzületű és úgy cselekszik, ahogyan itt láttuk.

De hát mindennek mi az értelme, ha a világ mégis a régi útját járja? Mindenhol halnak meg gyermekek, mindenhol sírnak anyák és aggódnak apák. Mindenhol vannak elhagyott nővérek. Mindenhol megszakad emberi élet és marad beteljesületlenül. Mít jelent hát akkor ez az Isten oldaláról mutatkozó állítólagos világgép?

Arra való, hogy megerősítse hitünket. Hogy megmondja, milyen is tulajdonképpen a világ – csak hogy azt mi nem látjuk, hanem Krisztus szavára hinnünk kell. Mindegyikünkre úgy tekint Isten, mint arra az asszonyra fia koporsója mögött. Mindegyikünk legyen arról meggyőződve, hogy Isten az ő létét fontosabbnak tartja, mint a Szíriuszt vagy a tejutat. Mindegyikünk szíve és sorsa Isten oldaláról a világ középpontja. De ezt a világ folyása, amint az a mi látásunk szerint végbemegy, mindenhol eltakarja. A mi emberi történelmünk benn a valóságban csak olyannak látszik, mint az a mikroszkopikus nyüzsgés a penészburokban, és az én életem mint egy pillanat a végnélküiben. Tehát hinnem kell; és hitemben a világnak ezt a tulajdonképpeni

értelmét tartanom kell mindannak lenyűgözően hatalmas ellenkezé-
sével szemben, amit látok. Ez az a győzelem, „mely legyőzi a világot”
(1 Jn 5, 4). Itt azonban, ezen a pár helyen, Krisztus félrehúzza a füg-
gönnyt, hogy bepillantassunk abba, tulajdonképpen hogyan is áll
a dolog. De ezt is csak a hitben tudjuk megtenni. Csak itt azonban,
az ő szemének fényében a hit könnyebb lesz, mint a világ kerékfor-
gásának láttára.

VI. AZ ATYA AKARATA

Mikor a tizenkét éves Jézus első jeruzsálemi zarándoklatán a temp-
lomban visszamarad, szülei pedig ott hosszas keresés után meg-
találják, és Mária szemrehányóan megkérdi: „Fiam! Miért tetted ezt
velünk? Látod, atyád és én bánkódva kerestünk” – akkor Ő csendes
ellenkérdéssel felel: „Miért kerestetek? Nem tudtátok, hogy Atyám
házában kell lennem?” (Lk 2, 48–49). Sok évvel később – ifjúkora
elmúlt, nyilvános működése végetért és az Atya akarata szerint minden
„beteljesedett” – föltámadása után, húsvét hétfőjén, mikor az Em-
mauszba menő két tanítvánnyal útközben találkozik, és ezek remény-
telen szomorúságukban az elmúlt napok pusztításáról beszélnek, ezt
mondja nekik: „Ti okatlanok, milyen nehezen hiszitek mindazt, amit
a próféták jövendöltek! Hát nem ezeket kellett elszenvednie a Messiás-
nak, hogy bemehessen dicsőségébe?” (Lk 24, 25–26). Mindkét szózat
ugyanabból a mélységből tör elő. Mindkettőben ugyanaz a magától-
értetődőség van, mégpedig oly nagy, hogy csodálkozni kell, ha más
nem érti. Mindkettő azt a szükségszerűséget fejezi ki, amely nem
jelent kényszert, hanem abból származik, hogy ez öröktől fogva és
szentül mindig így helyes. Ebbe a „kell”-be az akarat a legszabadabb
készséggel ment bele. De így még nem mondtuk egészen helyesen,
mert ez azt a látszatot kelti, mintha megfontolás is lenne a dologban.
Igazság szerint az akarat a „kell”-el, a szükségszerűség a szabadsággal
már eleve egy. Amit ettől a szívtől kívánnak, egyúttal az, amire ez
lényének minden gyökeréből vágyakozik, és amiben legtisztább betel-
jesülése rejlik.

Ifjúi életéből Jézust első lépése a Jordánhoz vezet, ahol János a
bűnbánat keresztségét osztja. Ő is meg akar keresztelkedni, hogy
„minden igazságot teljesítsen”. Amint azonban a vízből kilép, meg-

nyílnak az egek, és onnan tör feléje: „Te vagy az én szeretett Fiam, Benned telik kedvem” (Lk 3, 21 – 22).

Az Atya tetszése ez; öröme a tisztánhalló és akaratát egész lélekkel teljesítő Fián. A teljesülését látó isteni akaratnak végtelen ujjongása áramlik le Jézusra. Oly hatalmas ez az örömkítőrés, hogy mint Márk mondja, „kihajítja őt* a pusztába” (1, 12). A Lélek ereje megragadja, és siet a magányba. Ott a mély hallgatásban, böjtölésben és imában lendül a lélek mozgásba. S amint a kísértő jön, nem harcban veri vissza, hanem az isteni kényszer alatt álló szabadság elpusztíthatatlanságán kell annak elbuknia.

Jézus most megkezdi művét. Jeruzsálembé megy, és aztán Szamarián át vissza Galileába. Szamariában Jákob kútjánál találkozik a szamariai asszonnyal. Ez bensejében mélységesen megindulva, elhívja polgártársait. Közben visszaérkeznek Jézus kísérői, akik élelmet mentek szerezni, és kérik őt: „Mester, egyél!” Ő pedig elmélyedve ezeket mondja: „Van ennivalóm, amikről ti nem tudtok!” Erre a tanítványok egymás közt kérdezzetik: Talán hozott valaki neki ennivalót? Jézus pedig ezt feleli: „Az én eledelem az, hogy annak akaratát tegyem, aki engem küldött, és hogy elvégezzem művét” (Jn 4, 6 – 7 és 31 – 34).

Az Atya akarata számára „eledel”. A hegyi beszédben majd boldognak fogja mondani azokat, akik „éheznek és szomjúhozzák az igazságot” (Mt 5, 6). Mondhatja ezt, mert maga is éhezi és szomjúhozza azt, hogy az Atya akarata teljesedjék, mert csak ez igazán beteljesülés és valóság. Ha ez az akarat teljesedik, azzal ő jóllakik. S megelégedzik földi ételről és italról.

Egy napon Kafarnaumban egy házban ül. Körülötte hallgatói oly sokan vannak, hogy még az ajtóban sincs szabad hely. Ekkor jönnek hozzátartozói és beszélni akarnak vele. Valaki jelenti neki: „Anyád és testvéreid kinn állnak és keresnek”. Ő azonban így válaszol: „Ki az én anyám és kik az én testvéreim? Majd végignézve a körülötte ülőkön csak annyit mondott: Ezek az én anyám és testvéreim! Aki teljesíti Isten akaratát, az fivérem és nővérem és anyám” (Mk 3, 32 – 35).

Ha Jézus valakivel találkozik, akiben Isten akarata él, fölmelegszik a szíve. Számára az Atya akarata lélekben az, ami a természetes életben a vér. Ha olyan emberrel találkozom, akiben a saját családom vére

* A görög szöveg szó szerinti fordítását adja a szerző az I. rész 5. fejezetében adott megokolás szerint.

folyik, azonnal az az érzés rezdül meg bennem, hogy ez hozzám tartozik. Olyan egységben áll velem, amely eredetibb minden más emberi kapcsolatnál. Az Atya akarata Jézus számára éltető vér a Szentlélekben. Ha olyan közeledik hozzá, akiben ez az akarat működik, rokonnak érzi magát vele – mégpedig inkább, mint minden természet szerinti vérrokonával.

Így következik még sok más hely a Szentírásban, amely nyilván mutatja, mennyire el van telve Jézus az Atya akaratával. Számára, akit az Atya küldött, ez a küldő akarat létének tartalma: eleség, közösség, alkotás és harc, öröm és fájdalom. Minden gondolata és törekvése arra irányul, hogy embertestvérei megismerjék ezt a szent akaratot, teljesítsék és szent gondjuk ennek az akaratnak a megvalósítása legyen, amittől függ minden. Mikor tanítványai kérik, hogy mutassa meg nekik, hogyan kell imádkozni, megtanítja őket a Miatyánkra, amelyről minden biztonnyal azt mondhatjuk, hogy szíve ez a kérés: „Legyen meg a te akaratod, miként a mennyben, úgy a földön is” (Mt 6, 10).

Ekörül az akarat körül azonban kimondhatatlan és szívet túlárasztó titoknak kell lennie. Mert mikor a széküldött tanítványok visszatérnek és jelentik, mit műveltek, fölötte nagy erővel tör ki belső megindultsága: „Abban az órában följjongott a Szentlélekben és így szólt: Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek ura: mert elrejtetted ezeket a bölcssek és okosok elől, és a kisdedeknek jelentetted ki. Igen, Atyám, így tetszett neked” (Lk 10, 21).

Ez az akarat az igazság: szükségszerűen, nem is lehetséges másként. Minden, az ember számára elgondolható szükségszerűsége túl érinthetetlen. Másrésztől pedig szabad ajándék, amely előtt boldog ámulat támad lelkünkben, hogyan lehetséges ilyen csoda.

A legutolsó szót az Atyának az akaratáról Jézus az Ő búcsúbeszédeiben mondja: „Amint engem szeret az Atya, úgy szeretlek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben. Ha parancsaimat megtartjátok, megmaradtok szeretetemben, amint én is megtartottam Atyám parancsait és szeretetében maradok” (Jn 15, 9–10). Itt világossá lesz, hogy alapjában mi ez az akarat: szeretet.

Az Atyától Krisztushoz megy át. Krisztustól tanítványaihoz, tanítványaitól azokhoz, akik Isten szavát hallgatják. Ez a szeretet nemcsak meghatottság vagy érzelem, hanem „cselekedet és igazság”, amint

majd János mondani fogja, Isten parancsainak a teljesítése, szentség és istenesség. Aki teljesíti, az „megmarad”, él, létezik Krisztus szeretetében, amint Krisztus az Atya szeretetében él, minthogy megtartja annak parancsát (Jn 3, 25 Vö. 1 Jn 1, 6).

A Fiú az ilyeneknek fogja magát kinyilatkoztatni. Önmagát fogja kinyilatkoztatni, és az Atyát és minden igazságot. Mert Krisztus megismerése lényegében nem az értelem és gondolkodás útján jön létre, hanem olyan élő tett útján, mely teremt és új létezési formát eredményez: „Aki kész megtenni az Ő akaratát, fölismeri majd, hogy tanításom Istentől való-e, vagy csak magamtól beszélek” (Jn 7, 17). Így az isteni akarat titka az ő igazságának is a titka.

„Új parancsolatot adok nektek: Szeressétek egymást! Amint én szerettelek titeket, úgy szeressétek egymást ti is. Arról ismerje meg mindenki, hogy tanítványaim vagytok, hogy szeretettel vagytok egymás iránt” (Jn 13, 34–35). A szeretet láncá tehát még tovább bővüljön. Nemcsak az Atyától a Fiúhoz, Krisztustól a tanítványokhoz, az apostoltól a hallgatókhoz, hanem minden hívőtől a másikhöz. Mindenki olyan legyen a másikhöz, mint amilyen Krisztus ahhoz, aki az Ő Atyjának akaratát teljesíti. Ez az akarat alkosson lelki vérrokonságot: mindnyájan hívő testvérek és nővérek, és Ő „az Elsőszülött közöttük” (Róm 8, 29).

Főpapi imájában pedig így szól Jézus: „Én megdicsőítettelek téged a földön. A művet, amelynek elvégzését rám bízta, véghezvittem. . . Kinyilatkoztattalak téged az embereknek, akiket a világból nekem adtál. Tied voltak és nekem adtad őket. Tanításodat megtartották. . . A te igéd igazság. Amint te küldtél engem a világba, úgy küldöm én a világba őket. Értük szentelem meg magamat, hogy ők is szentek legyenek az igazságban. De nemcsak értük könyörgök, hanem azokért is, akik szavukra hinni fognak bennem. Legyenek mindnyájan egyek. Amint Te, Atyám, bennem vagy és én tebenned, úgy legyenek ők is mibennünk” (Jn 17, 4–21). Itt az Isten akaratának titka egészen nyilvánvalóvá lesz. Az az élet egysége. Azé az életé, amelynek tartalma az igazság: a „valóra váltott ige” – és istenesség: a megtartott parancs. De nem hideg akarásból és saját képességből, hanem Isten szeretetéből amellyel teljesítjük azt, amire magunktól képtelenek vagyunk. Az az egység ez, amelyben az Atya és Krisztus egyek, és egyek az emberek velük és egyek az emberek egymás közt.

Ez az erő hordozta Jézust. Ennek túlaradó gazdagsága töltötte

be őt. Ez az a közös valami, aminek megmozdulása eredményezte, hogy a hozzá közeledő emberben vérrokont érezzen. Ez az a nagy dolog, amelyért dolgozott, harcolt és szenvedett. Ezt kötötte az emberek lelkére, mint a legnagyobb, de ugyanakkor a legveszélyeztetettebb kincset, és ujjongott, mikor a lélek betelt vele. Ez az akarat irányította működését; de nem mint terv, amely mindent magába foglalt volna, amit Jézusnak tennie kellett, hanem mint eleven erő, amely mindig új alakban lépett működésbe, és amelynek tartalma esetről esetre mindig az új körülményeknek megfelelően tárult fel előtte. Ebből kifolyólag nevezi az Atya akaratát az „ő órájának”. „Az én órám még nem jött el”, mondja, ha a helyzet még függőben van, és az Atya akarata még nem mondta ki, hogy „most” – a kánai menyegzőre gondolunk, mikor anyja kéri őt, és ő először vonakodik, utána aztán megjön az „órája” (Jn 2, 1–8). Vagy gondoljunk arra a „testvércivel” folytatott beszélgetésre, mikor ezek gúnyosan ajánlják neki, hogy menjen Jeruzsálembe és mutassa ott meg, mit tud, és Jézus azt feleli: „Az én órám még nincs itt. A ti órátok természetesen mindig itt van.” De ez azt jelenti, hogy nekik egyáltalán nincs „órájuk”, hanem csak felszínes indítások szerint élnek (Jn 7, 3–9).

Az Atya akarata, mely számára az órát meghatározza, vezeti Jézust a Jordánhoz, a pusztába és vissza az emberekhez. Jeruzsálembe és megint Galileába, ahol tanítványait találja. A nyilvános működésbe, a tömegtől egyesekhez, a bűnösöktől és vámosoktól a farizeusokhoz, a tudósoktól a tudatlanokhoz. A tanításhoz, gyógyításhoz és segíetéshez. A küszködéshez, hogy az Isten országa a szövetségi nép hitében és egedelmességében eljöhessen. Amint azonban a hitet megtartják, az Isten akarata Őt a szenvedés sötét útján vezeti. Minden vonakodás nélkül elfogadja és Jeruzsálembe megy, tudva, hogy „keresztséggel kell megkeresztelkednie, és mennyire várja, hogy beteljesedjék. . .” (Lk 12, 50).

Hogy az Atya akarata mennyire „parancs”, szemtől szembe mondott követelmény, s mily kevéssé van szó pusztá elviselésről, bódulatról vagy lenyűgözöttségről, mutatja a getszemáni óra: „Kicsit tovább ment és arca borulva így imádkozott: Atyám, ha lehetséges, kerüljön el ez a kehely; de ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint te.” Ez az akarat itt oly kiélezett határozottsággal lép föl, hogy csaknem úgy látszik, mintha a kettőjük közti egység szétesnék: „ne az én akaratom, hanem a te akarod”. De teljes szabadsággal következik

be a döntés és a döntésben ez az egység újólág és mélyebben mutatkozik meg (Mt 26, 36–46). Benne megy teljesedésbe az az szenvedés, amelyből a mi megváltásunk fakad, és Jézus megdicsőülése. Ez az egység az a „kell”, amelyről az elején szó volt. Belőle száll föl az a végső odaadás, amelyről a búcsúbeszédnek szólnak.

VII. AZ ELLENSÉG

A Máté evangélium 12. fejezetében az alábbiakat halljuk: „Akkor egy ördögtől megszállt vak és néma embert vittek hozzá, és meggyógyította, úgy hogy az beszélni és látni kezdett. Erre az egész nép elámulva mondta: „Csak nem Ió a Dávid Fia? ”A farizeusok is meghallották ezt és megjegyezték: Ő csak Belzebubbal, az ördögök fejedelmével űzi ki az ördögöt. Jézus átlátva gondolataikon, így szólt hozzájuk: „Minden meghasonlott ország elpusztul és nem állhat fönn egyetlen meghasonlott város vagy ház sem. Ha sátán űzi ki a sátánt, akkor meghasonlott önmagában: hogyan állhat fönn tehát az országa? Ha én Belzebubbal űzök ördögöt, fiaitok kinek a segítségével teszik? Ezért ők lesznek a ti bíráitok. De ha én Isten Lelkével űzök ördögöt, akkor elérkezett hozzátok az Isten országa. Hogyan is törhet be valaki az erős ember házába s rabolhatja el a holmiját, ha előbb meg nem kötözi őt? Csak azután foszthatja ki házát. Aki nincs velem, ellenem van, aki nem gyűjt velem, szétszór. Azért azt mondom nektek: Minden bűn és káromlás bocsánatot nyer, de a Lélek ellen való káromlás nem nyer bocsánatot” (Mt 12, 22–31).

Ha őszinték akarunk lenni, akkor azt kell mondanunk, hogy az egész esemény idegenszerűen érint bennünket. És bizonyára nem azért, mert személyes okokból védekezünk ellene, hanem azért, mert az ellenkezés mélyebbről ered, az utolsó századok gondolat- és érzésvilágából. Amiről azonban az Írás itt szól, az lényeges az Újszövetség megértése és főleg Jézus magatartása szempontjából. Így hát félre kell tennünk az ellenkezéseket, és el kell fogadnunk az Isten ígéje részéről jövő kioktatást, nemcsak belátásunkban, hanem érzésvilágunkban is.

Az idézett elbeszélés eszünkbe hozza a hasonló helyeket, amelyek szintén azt mondják el, hogyan hoznak gyötrött embereket Jézushoz

és hogyan segít rajtuk. Nem orvosilag; nem is egyszerűen úgy, hogy a beteg testet csodaerővel újból fölépíti, hanem úgy, hogy Jézus a testi és lelki baj mögött valami gonosz hatalmat lát, az ördögöt vagy helyesebben a sátánt. Az van benne a betegben, és a testi baj csak következménye ennek a rettenetes bennlakásnak. Ellene fordul Jézus, és őt űzi ki a Lélek erejével. S akkor a betegség is eltűnik.

Ha ezt olvassuk, először az értelmünkben támad ellenkezés: Nem jelent ez egyszerűen fogyatékos orvosi tudást? Ahol a gyógyászat fejletlen volt, ott mindenkor ellenséges hatalmakat láttak a betegségek mögött. Nem hasonló valamiről van itt is szó? Nem látná-e Jézus a tudományos előrehaladottság idejében a helyzetet egészen másképpen? . . . A jelenkor kutatásai, amely kezdi magát a racionalizmus bilincseiből kiszabadítani, mindenesetre azt mondják, hogy a korábbi időknek elevenebb megérzésük volt, mint a mi korunknak; és ennek következtében észrevett olyan állapotokat és erőket, amelyeket a későbbi értelmi nevelés elfödött. Így kezdjük mi is megint sejteni az egészséges és beteg állapotok vallásos előfeltételeit.

De új ellenvetés jelentkezik az erkölcsi megérzés részéről is. Ez védekezik az erkölcsi hatalmak föltevése ellen. A természeti valóságot az egyik oldalon és a lelki normát a másikon, a lét adottságait és az érzületét minden további nélkül elismeri. Itt azonban ostobaságot és képzelődést sejt. Az ördögire való utalás valami nem tiszta dolognak látszik előtte, ami egy alacsonyabb erkölcsi fokozatnak felelne meg, és amit éppen ezért le kell győzni. A lelkiismeretnek pedig igaza van, ha védekezik a kétszínűség és zavarosság ellen, amely abból a hajlamból származik, hogy a jelenségeket ördögi beavatkozással magyarázzuk.

De mégis, itt is kitűnik, mi az állásfoglalásunk Jézussal szemben: vajon véglegesen elismerjük-e őt a tulajdonképpeni irányadónak, vagy pedig kitartunk a saját belátásunk mellett. Ha ez utóbbi áll fönn, akkor elfogadjuk, hogy Jézus e tekintetben olyan tudati fokon áll, amelyet azóta már túlhaladtak; osztja korának fogyatékos orvosi fölfogását és több más hasonlót. Ha azonban keresztény módon gondolkozunk és elfogadjuk őt kezdetnek és mértéknek, akkor hallgatunk rá és tanulunk tőle.

Annál is inkább, mert itt nem alkalomadtán elejtett nyilatkozatokról van szó, hanem Jézus alapmagatartásáról, amely ismételten érvé-

nyesül. Messiási tudatának alaptartalmához tartozik, hogy a sátáni hatalom ellen kell küzdenie. Tudatában van annak, hogy neki nemcsak valami igazságot kell tanítania, utat mutatnia, valami eleven vallásos magatartást hoznia, Istenhez való vonatkozást létesítenie, hanem azért van küldve, hogy megtörjön olyan hatalmakat, amelyek ellene vannak annak, amit Isten akar.

Jézus számára nemcsak annak a rossznak a lehetősége létezik, amely az ember szabadságából folyik. Nem is csupán a rosszra való hajlam, amely az egyes embernek és az egész emberiségnek vétkéből származik, hanem egy személyes hatalom is, amely elvből akarja a rosszat. Ez a hatalom nemcsak a magában véve igazi értéket akarja rossz úton vagy a kísérő rossz elfogadásával, hanem a rosszat magát. Van valaki, kimondottan Isten ellensége. Aki ki akarja venni a világot Isten kezéből. Magát Istent akarja megrendíteni. Mivel azonban Isten maga a Jó, azért ez csak úgy lehetséges, hogy a világot az Istentől való elszakadás állapotába és így a pusztulásba viszi.

Így érti a Szentírás, mikor azt mondja, hogy a sátán létesíti/azt a sötétséget, amely nem fogadja be a világosságot, amely Istentől jön, s hogy elcsábítja az embert. „Gyilkos, kezdet óta” (Jn 8, 44). A Szentírás szerint a sátán ura egy „országoknak”. Egy, a rosszra beállított ellenrendszert létesít, amelyben az emberek szíve, lelke, cselekvésük és tevékenységük, egymáshoz és a dolgokhoz való viszonyuk látszólag ugyan értelmes, a valóságban azonban értelem ellenes összefüggésben van. Főképp a János evangélium beszédei szólnak erről, hogy a sátán törekvése az, hogy egy ellenországot létesítsen Isten szent országa ellen. Egy ellenvilágot hozzon létre a folyamatban levő új Istenalkotás ellen. Ennek semmi köze ahhoz, amit esetleg a romantikus elgondolás mond, amikor Istennek egy „ellenpólusáról” beszél; a sötétről, amely a világgal, a rosszról, amely a jóval állana szemben, és az egésznek ökonómiájában szükséges lenne, mert a lét e két erőnek a kölcsönös játékból épülne föl. Az ilyen gondolatok nem keresztény gondolatok, és egyébként is csaknem mindig komolytalanok. Istennek nincs ellenpólusa. Isten a legtisztább szentségben és szabadságban él önmagából, és maga elégséges önmagának. Egyedül ő az igazán létező, és semmi más hasonló nincs „mellette” vagy „vele szemben”. A sátán nem ősök, nem őserő, hanem bukott, lázadó teremtmény, aki Isten ellen a látszatnak és rendetlenségnek kétségbeesett uralmát igyekszik fölláttatni. Van ugyan hatalma,

de csak azért, mert az ember vétkezett. Azzal a szívvel szemben a sátán tehetetlen, amely az igazság és alázat alapján áll. Hatalma csak addig ér, mint az ember vétke. És ez is csak az ítéletig tart. Magában véve ez azt jelenti, hogy soká, mert a rossznak minden pillanata rettenetesen hosszú annak az embernek, aki veszélyek közt él – de rövid az örökkévalósággal szemben. „Hamar” vége lesz, mint a Jelenések könyve mondja (3, 11 – 22, 7).

Jézus abban a tudatban él, hogy küldetése a sátán ellen szól. Neki kell Isten igazságával a sátán okozta sötétséget átvilágítania. Isten szeretetével az önzés meggörcsösödését és a gyűlölet megmerevedését föloldania. Isten építő erejével a rossz pusztítását legyőzni; tisztaságának szentségével ragyogóvá kell varázsolnia a tisztátalanságot, melyet a sátán az érző emberben művel. Így áll Jézus harcban a gonosz lélekkel. Iparkodik a rabul ejtett emberi lélekbe behatolni, a lelkiismeretet átvilágítani, a szívet fölébreszteni és a jó erőket felszabadítani.

De a sátán ellenáll. Sőt még támad is. Már a kísértés a pusztában is ilyen támadás, mely arra törekszik, hogy Jézust küldetésének alacsony elgondolásába hajtja, megváltó akaratát önzésre csábítsa (Mt 4, 1 – 11). A sátán az emberek szívében botránkozást támaszt. Ingerültté teszi őket. Megkeményíti gondolkozásukat, hogy az örömezenetet ne fogadják el. Belső önámítást művel, amelyben látszólag Isten dicsőségének és az általa akart rendnek a megóvásáért Fia ellen fordul. És azt éri el, hogy a végtelen lehetőség órájában a megfoghatatlan történik meg: a szövetség hordozója megtagadja a hitet, sőt az Isten küldöttje ellen fordul és őt eltapossa.

Jézus azonban rendíthetetlenül áll. Tiszta ragyogásában őrzi meg a megváltást. Nem hagyja megfélemlítettetni magát semmiféle ellenféltől sem. Az üzenetet hajszállal sem csorbítja meg. Nem ragadtatja el magát a gyűlölettől az ellengyűlöletbe, az erőszaktól az erőszak szellemébe, a csel által a helytelen óvatosságba, hanem tántoríthatatlanul viszi előre az isteni üzenetet, az Isten országának szent valóságát. A sátán nem tudja őt igazában legyőzni, azért emberileg semmisíti meg. De éppen az, ami a nagy messiási lehetőséget megsemmisíti, hozza meg a megváltást. Jézus látja, hogy közvetlen hatalommal nem törí át a szív megkeményedését. Ebben „gyöngé”. A szeretet, a kegyelem „a világosság, amely pedig az emberek élete” (Jn 1, 4) sem „tudja” áttörni. Így hát a Megváltó lelkülete az áldozat megfoghatatlan ma-

gasságába emelkedik. Elfogadja a bukást és engeszteléssé változtatja. Ami annak volt szánya, hogy megsemmisítsen, az megváltássá lesz.

Ennek tudatában beszél Jézus a Szentírásnak azon a helyén, amely bennünket most foglalkoztat. „Amíg az erős ember fegyveresen őrzi házát, biztonságban van a vagyona, de ha egy erősebb megtámadja és legyőzi, elveszi fegyverzetét, amelyben bízott, és a zsákmányt elosztja” – így szól a párhuzamos hely Lukácsnál (11, 21–22). Ugyanez a meggyőződés ismétlődik meg Jánosnál is, mikor Krisztus azt mondja övéinek: „Bízzatok, én legyőztem a világot” (16, 33). És ismét: „Ítélet van most a világon, most vetik ki a világ fejedelmét” (Jn 12, 31). Alátámasztja e szavakat az a másik idézet, amelyet Lukács azon a helyen hoz, ahol a szétküldött tanítványok hazatérnek és jelentik, hogy a gonosz lelkek engedelmeskedtek nekik: „Láttam a sátánt: mint villám bukott le az égből” (10, 18). Ez a kijelentés ugyanabba a körbe tartozik, mint amelyet János közöl: „Mielőtt Ábrahám lett volna, én vagyok” (8, 58).

Ez a harc külsőleg észrevehető beszédben, gyógyításban és nevelésben folyik. A látható ellensége ellen külsőleg észrevehető harc mögött folyik az a másik; sötét, rettenetes, amelyet az emberek nem vesznek észre. Ebben Jézus bensőjének legmélyén vesz részt, lelkének minden erejével, szívének teljes bevetésével, de mindez hozzáférhetetlen az övéinek gondolata és érzékei számára. Ebben teljesen egyedül áll ellenfelével szemben, a végsőkig elkeseredett küzdelemben.

Azt gondolhatnók, hogy az ellenség leküzdése tulajdonképpen könnyű dolog számára, hiszen Jézus lelke a csalárdság és tisztátalanság szellemével szemben nemcsak erősebb, hanem abszolúte erős. De – és itt élénk tárul valami abból, amit a megtestesülés és megváltás jelent – az Atyának a megbízása nyilván más volt. A megváltásnak nyilvánvalóan nem az isteni erő egyszerű kitörése után kellett megtörténnie, hanem úgy, hogy az Isten Fia teljesen kiáll a világ küzdőterére, és így a hatalomnak titokzatosan kiszabott mértéke áll csak rendelkezésére. A „kenózis”, „kiüresítés”, amint Pál (Fil 2, 7) a megtestesülést nevezi, nyilvánvalóan azt jelenti, hogy az Atya meghagyta a Fiúnak, hogy gyöngé formában és megsebezhetően folytassa a küzdelmet, úgyhogy bizonytalan legyen, vajon győzni fog-e – „győzni” abban az első értelemben, hogy a sötétség falai azonnal leomlanának és a szolgaságba jutott emberiség lelkében az igazság, szívében a szeretet fölragyognának. Ezt a harcot el is lehetett veszíteni,

de akkor a vereségben kellett a másik győzelemnek megszületnie, és a legyőzetésnek legyőző áldozattá átalakulnia.

Ebbe a rettenetes feszültségbe, ebbe a végső éberséggel és a legbensőbb lelki erő latbavetésével folytatott küzdelemben ront bele az ellenfél szava: „Erre az egész nép elámulva mondta: Csak nem ő Dávid Fia? A farizeusok is meghallották ezt és megjegyezték: Ó csak Belzebubbal, az ördögök fejedelmével üzi ki az ördögöt” (Mt 12, 23–24).

Jézus ezt feleli: Nem látjátok, hogy a sátánnal szemben állok? Nem látjátok a kiengesztelhetetlen, örök ellentétet? Hogy mondhatjátok akkor, hogy ő működik bennem – mikor ez azt jelentené, hogy az én működésem az övével együtt járna egy „országban”? Van pillanat, mikor az Isten ellenségei ostobák, még a legokosabbak is, sőt éppen ezek a leginkább. Van ilyen pillanat – és ha az angyalok gúnyolódhatnak, akkor az égben hahotának kellene kitörnie azon ostobaság fölött, amelybe a hatalmasok, az okosok, a műveltek beleesnek, ha istentelenné válnak!

De ekkor rettenetes komolyság tör át a színen. Mégpedig arról a harcterről, ahol Jézus az ősi ellenséggel áll szemben; olyan tudásból és követelésből, amely a hallgatók minden értelmét fölülmúlja: „Aki nincs velem, ellenem van, aki nem gyűjt velem, szétszór. Azért azt mondom nektek: Minden bűn és káromlás bocsánatot nyer, de a Lélek ellen való káromlás nem nyer bocsánatot sem ezen a világon, sem a jövődőben” (Mt 12, 30–32).

Mi történt itt? Ezek az emberek a Szentlelket káromolták. Nem egyszerűen Isten ellen fordultak, parancsa ellen, uralma ellen? Nem egyszerűen Krisztus ellen, személye, szava, tette ellen – hanem Isten lelke ellen. Szíve ellen. Lelkülete ellen. A saját szándéka és a magával meg az emberekkel való eljárás módja ellen. . . Emberi dolgokra gondoljunk. Elképzeltetjük, hogy egy barát a barátjának fájdalmat okoz, mert kíméletlen, igazságtalanul ítéli meg, gyöngédtelenül érinti sebezhető helyen vagy bármilyen más módon. Mindez megrendítheti a barátságot, aszerint, hogy mennyire megy a kíméletlenség vagy milyen fontos az, amiről szó van. De egészen új helyzet adódnék, ha a barát barátjának nemcsak tettét, nemcsak szavát, nemcsak magatartását, hanem érzületét támadná meg; ha azt mondaná: a te szíved hamis; rosszindulatú vagy; szándékosan nem tiszta. Ilyen szemrehányás, ha

komolyan történik, a barátságot szét kell hogy zúzza. . . Ilyesmiről van itt is szó. Jézusban Isten legbensőbb lelkülete működik. Azt állítani, hogy a sátán az, aki működik, azt mondhatnók, a rosszakaratnak valami abszolút mértékét jelentené. Így csak az az ember beszélhet, akinek lelkülete belső hozzájárulással megadta magát a sötétségnek. Ez esetben a megbocsátás nem lehetséges, mert az történt, ami az ember földi állapotán túlmegy: a végső megkeményedés a gonoszságban.

Az újkor embere a sátánt és országát eltörölte. Ez különös módon történt. Legmesszebbre megy vissza a nevetségessé tevés módszere: ezzel fokozatosan komikus alakká lett. Valami ebből mindnyájunk vérében található, hiszen alig sikerül az ördögről olyan képet adni, amely végeredményben ne siklanék bele a komikusba. Ennek alapja eredetileg valami keresztény érzés: a felszabadult ember csúfolódása előbbi hűbérurával szemben. De a hívő gúnyából a hitetlenség nevéte lett, és ez megint a sátán ügyét szolgálja. Sehol sem uralkodik a sátán biztosabban, mint ahol az emberek mulatnak rajta. . . De hőst is csináltak belőle. A gonoszság fölségévé, a kétségbeesés magasztosságává, a lét termékenységéhez szükséges hatalommá engedték őt lenni, amely „rosszat gondol, de a jót teremti meg”, és azért ritka tiszteletre méltó. . . Azt is bizonyították, hogy a keresztény felfogás a sátánról ugyanaz, mint a démon-hit általában, mely bizonyos vallásos fokon mindenütt visszatér és fokozatosan szorul ki. Hatása ez valami pszichológiai feszültségnek, amely eltűnik, mihelyt az ember egészségesebb és szabadabb lesz stb.

A modern emberben bizonyos szellemi irányú törekvés él. Tudatosan, vagy ami még mélyebben hat, öntudatlanul. Eszerint a lét természetes valami. Természetes erők és állományok szövedéke, másrészt ideális valami, törvények, értékek, normák szövedéke. Nem lehet személyileg meghatározott. A személyiséget az ember kizárólagosan magának igényli. Vele ellentétben csak személytelen valóság és személytelen norma létezik. Mint költészetet megengedi, hogy a természet mögött valami személyest is tegyünk föl. Mihelyt azonban a föltétel arra tart igényt, hogy komolyan vegyék, mitológiának és babonának jelenti ki. A kereszténység ezzel ellentétben azt mondja: a létet végső eredményében a személyes létben kell megállapítanunk. Ezt maga a lét kívánja. De van valaki, aki ezt a rossz felé akarja elcsavarni. Nem mutatkozik ugyan igazi képében, sőt éppen az ész és a tárgyila-

gosságot használja föl, hogy elrejtőzzék. Éppen az állítólagos leplezéssel takarja magát. A tudományban, mely tiszta tárgyilagosságnak tartja magát, a szem megvakítását műveli a kézenfekvővel szemben; egy soha véget nem érő ellentmondást, amelyben az első állítást a második mindig megcáfolja. A szellemi együttműködés szétrombolását, amely elől a kutató mindig a szaktudományra való vak hivatkozásba menekül. . . A technikában és az ember vonalán keresztülvitt észuralomból a mai gazdasági rendszernek az embert rabszolgaságba hajtó gépét engedte kifejlődni – vagy talán mondjuk inkább úgy, hogy az ember okosságában butává lett. Az eszközt céllá teszi, és a gép urát annak szolgájává alacsonyítja le. De akkor éppen ez a kifejezése az ördöginek. . . És még sok más. Természetesen nehéz a dolgot tisztán látni és pontosan megjelölni; mert az is, amiről szó van, magában a szemben bújik meg és vakká tesz. A történéis összevisszasága, a tekintet vaksága, a szív hidegsége és az akarat hamis iránya – ez mind egy és ugyanaz. Aki ebbe belegabalyodik, mindig csak dolgokat, tényeket, konzekvenciákat, logikát lát. Az ellenséget nem látja.

Jézus a sátánt megállásra kényszerítette. Rávetette a szemét és legyőzte. Amily mértékben képesek leszünk Krisztus szemével nézni, annyiban fogjuk őt látni. Amily mértékben Krisztus lelke és szíve él bennünk, annyiban leszünk úrrá fölötte. Az okosak természetesen mosolyogni fognak az ilyen gondolatokon.

VIII. AZ APOSTOLI KÜLDETÉS

Már beszéltünk egyszer arról, hogy mi az apostol, mi a lényege, és milyen életforma következik belőle. Most megint vissza akarunk rá térni, mégpedig olyan szempontból, amely Jézus küldetésének a megértésében is jelentőségteljes. Láttuk már, hogy az Úr nemcsak beszélt a néphez, hanem nagyon hamar a tanítványoknak egy szűkebb körét gyűjtötte maga köré, és őket tanításának hírnökeivé nevelte. Ők a tizenkét apostol. Ezenkívül találkozunk még – Lukács a 8. fejezetben beszél róla – egy nagyobb számú csoporttal, ők a – tágabb értelemben vett – „tanítványok”. Ezekről is, azokról is azt mondja el az Írás, hogyan „küldte” őket Jézus.

A tizenkettő küldetését Márk a hatodik, Máté a tizedik, és Lukács

a kilencedik fejezetben mondja el. Kettesével küldi őket azzal az üzenettel, hogy a mennyek országa közel van. Hatalmat ad nekik a gyógyításra és a lelkek megszabadítására. Inti őket, hogy emberi segítség nélkül, pénz és erőszak nélkül menjenek; hogy maradjanak és tanítsanak ott, ahol befogadják őket és menjenek tovább, ha elutasítják őket.

Ez nyilvános működésének aránylag még korai idejében történik. Kevéssel később „más hetvenkettőt” küld szét, akik tehát tágabb értelemben vett tanítványok (Lk 10, 1 – 24). Ők is kettesével mennek, békében és erőszak nélkül. Ők is először csak Júdea „helységeibe és városaiba”, tehát se pogányokhoz, se szamariabeliekhez, hanem csak a zsidó néphez. És őket is figyelmezteti, mi vár rájuk. Lehet, hogy befogadják őket, s akkor békéjüket árásszák a házra, de lehet, hogy üzenetüket elutasítják, akkor hagyják el azt a helyet és békéjük velük fog tovább menni.

Még egyszer olvasunk küldetésről abban a jelentésben, amely a Jézus föltámadása utáni időről szól. Ebben János elbeszéli, hogyan mondja Jézus egyik hirtelen találkozás alkalmával: legyenek tanúi annak, ami történt, és a Szentlélek erejében bocsássák meg az emberek bűneit: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket”, és reájuk lehel: „Vegyétek a Szentleket!” (20, 21 – 23). Közvetlenül mennybemenetele előtt pedig ezt mondja: „Én kaptam minden hatalmat mennyben és földön. Menjetek tehát, tegyetek tanítványommá minden népet, kereszteljétek meg őket az Atya és Fiú és Szentlélek nevében, és tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek. Íme, én veletek vagyok mindennap, a világ végéig” (Mt 28, 18 – 20). A küldetés most egészen távolra terjed, mindenkihez és a világ, az idők végéig.

Utoljára hallunk még egy küldetésről, mikor az Úr az üldözö Sault megragadja és apostollá teszi, „a kiválasztottság edényévé”, mely az ő nevét „népek és királyok” elé viszi majd (ApCsel 9, 15). – Olyan esemény ez, amelynek utóhangja az Apostol leveleiben ismételtlen megszólal.

Mély összefüggés húzódik itt végig. A hozzá vezető utat azok a szavak adják meg, amelyek már a hetvenkettő küldetésénél elhangznak: „Aki titeket befogad, engem fogad be; és aki engem befogad, azt fogadja be, aki engem küldött” (Mt 10, 4). Visszatérnek e szavak a föltámadás után: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket” (Jn 20, 21).

A küldetéseknek szent egymásutánja válik itt nyilvánvalóvá. Jézus tudja magáról, hogy őt az Atya küldötte. Az Atya a „megközelíthetetlen világosságban lakik” . . . (1 Tím 6, 16). Senki sem látta őt. Egyedül ő, „aki Istentől való, látta az Atyát” (Jn 6, 46). Az Atya el van rejtőzve, senki sem érte még el őt; a Fiú hoz először hírt róla. Az Atya nem szól közvetlenül hozzánk. Az ő kinyilatkoztatása a Fiú, az ő élő Igéje. Az emberek közt is sokszor a fiú az atya megnyilvánulása. Sokszor a legbensőbb, amit egy férfi magában hord vágyban és aggodásban, erőben és gyengeségben, elrejtve marad, néha olyan mélyen, hogy maga is alig tud róla valamit – és akkor a fiában egyszerre nyilvánvalóvá válik, láthatóvá és hallhatóvá lesz. Itt végtelenül jelentőségtejtelsebb megnyilvánulásról van szó. Az Atya magában rejtve marad, az ő kinyilatkoztatottsága a Fiú: „Aki engem lát, látja az Atyát is” (Jn 14, 9). Minden kísérlet arra, hogy közvetlenül jussunk az Atyához, csak egy általános isteniséghez vezet. Az igazi Atyához, a végső titokhoz csak a Fiú útján juthatunk el. Hogy őt kinyilvánítsa, azért küldetett Jézus. . . Ő viszont maga küldi az apostolokat. Nem magát hirdeti Jézus, hanem az Atyát. Éppúgy az apostolok se magukat kell, hogy hirdessék, hanem Krisztust. . . Így legyen ez minden időközön át és „a világ végéig”. De ez azt jelenti, hogy „az apostolok” mindig újból itt vannak: azokban, akik velük a hivatali folytonosság összefüggésében vannak.

Mi történik tehát, ha az apostol beszél? Akkor Krisztus „jön” hozzánk. „Aki titeket befogad, engem fogad be” (Mt 10, 40). Aki az apostolt helyesen hallgatja, s vele az üzenetben egyetértésre jut, ahhoz Krisztus tér be. „Aki pedig engem befogad”, folytatódik a mondat, „azt fogadja be, aki engem küldött”: az Atyát. Nem ismerhetjük meg Krisztust fogalmak és bizonytalan élmények alapján, hanem csak az örömhír közvetítése által, mert ő nem valami idea, hanem történeti személy. Az apostol közvetítésével jön hozzánk Krisztus. Az Atyát sem ismerhetjük meg tetszésünk szerint, mint a legfőbb lényt vagy mindenek alapját, mert el van rejtve. Krisztusban lesz nyilvánvalóvá.

Ugyanaz a szent lánc ez, amelyet Krisztus, mint a szent tiszta lét közvetítését, a bűnbocsánat rendelkezésekor is kifejez: „Amint engem küldött az Atya, úgy küldelek én is titeket. . . Akinek megbocsátjátok bűneit, bocsánatot nyert” (Jn 20, 21 – 23). És máskor, mint az isteni élet bőségének a közvetítését végzi, például az Eukarisztia kihirdetésénél: „Amint engem küldött az élő Atya és én az Atya által élek, úgy

aki engem eszik, énáltalam él” (Jn 6, 57). Majd egyszer, mint a szeretet összekapcsolódását: „Amint engem szeretett az Atya, úgy szeretlek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben. Ha parancsaimat megtartjátok, megmaradtok szeretetemben, amint én is megtartottam Atyám parancsait, és szeretetében maradok” (Jn 15, 9–10). És ismét: „Aki szeret engem, megtartja tanításomat. Atyám is szeretni fogja őt, hozzámegyünk és benne fogunk lakni. . . A tanítás pedig, melyet hallotok, nem az enyém, hanem az Atyáé, aki küldött engem” (Jn 14, 23–24).

Mindez pedig a „Szentlélekben” történik. Búcsúbeszédeiben részletesen szól erről Jézus: „Én pedig kérni fogom az Atyát, és más vigasztalót ad nektek: az igazság Lelkét, aki mindörökké veletek marad” (Jn 14, 16–17). „Mikor eljön a Vigasztaló, akit az Atyától küldök nektek, az igazság Lelke, ki az Atyától származik, ő tanúságot tesz rólam. Ti is tegyetek tanúságot rólam” (Jn 15, 26–27). A Szentlélek pedig a hívőket elvezeti a teljes igazságra, „mert ő sem fog magától beszélni, hanem a Krisztuséból vesz majd és nekik adja – éppúgy, mint az, aki Krisztus, az Atyától származik” (Jn 16, 13–15). Az Atyától jön minden, amivel Krisztus rendelkezik; Krisztustól jön, amit a Lélek az apostoloknak ad. A Lélek igazságából és szeretetéből adnak az apostolok „minden népnek”. És utolsó szavában, a mennybe való fölvétele előtt, ezt mondja Jézus: „De amikor a Szentlélek leszáll rátok, erőben részesültök, úgyhogy tanúságot tesztek majd rólam Jeruzsálemben meg egész Júdeában és Szamariában, sőt egészen a föld végső határáig” (ApCsel 1, 8).

Az apostol a Szentlélekben küldött valaki. Küldetése csak a pünkösti esemény által lesz teljessé. A Szentlélek az Istennek élő bensősége. Hiszen ő az, aki „még Istennek mélységeit is átlátja” (1 Kor 2, 10), önmaga végtelenségének szerető fölmérését és birtokbavételét műveli. A Szentlélekben lesz az Atya örök, lényegmondó Igéje, a Logosz, teljesen az övé. . . Így ő az is, akiben a Fiúnak a világba való küldése történik, mert Mária a Szentlélektől fogant (Mt 1, 18). Általa lép a Fiú az emberiség történelmébe, mint annak tulajdonképeni tartalma. A Szentlélekben, pünkösd napján hatol be Krisztus az apostolok lelkébe, úgyhogy most már megértik őt, és a Lélekben mondják a Krisztust hirdető igét (ApCsel 2, 1–41). . . A Lélekben fogadják be a hallgatók az igét, mert nélküle csak az érzék vagy az értelem fülével hallott szó maradna. Ez az ige szent bensőséggel akar

befogadtatni, mert maga is Isten bensőségéből származik. De a Lélek az, aki ezt a bensőségességet teremti.

A küldetésekből nagy sürgősség beszél, mégpedig az a tudat, hogy itt az idő: „Emeljétek föl szemeteket és nézzétek a szántóföldeket! Megértek már az aratásra” (Jn 4, 35). Az idő azt várja, hogy az apostol eljön és hozza Krisztust. Ugyanaz a várakozás ez, mint amelyről Pál beszél, amikor azt mondja, hogy a világ vajúdik és sóvárogva várja az Isten fiai dicsőségének a kinyilvánítását (Róm 8, 19).

Így azt kellene gondolnunk, hogy az apostolok szavát szükségképpen örömmel fogadják. De már a tizenkettő kiküldésekor Jézus arra a lehetőségre készíti elő őket, hogy az emberek nem fogják őket befogadni. És amikor a hetvenkettőt küldi, még nyomatékosabban beszél erről. „Mint bárányokat a farkasok közé” úgy küldi őket. A legrosszabbul fogják őket illetni, árulással és erőszakkal; és még azt fogják hinni, hogy ezt Isten kedvéért teszik (Mt 10, 16–22 és Jn 16, 2). Úgy bánnak majd velük, ahogy a Mesterükkel bántak (Mt 10, 4–25). Az fog majd történni, amit a János evangélium bevezetője mond: az Isten küldöttje a világba jön, de a világ nem fogadja őt be. A világgosságot hozza, de a sötétség nem fogadja be a világosságot. Így osztozik az apostol Mesterének sorsában és isteni titkában is (Jn 13, 16; 17, 22–26).

Azok a szavak, amelyek a küldetést mondják ki, azt az érzést keltik, mintha valami sebezhető dologról lenne szó. Valami végtelen értékű dologról, amit Isten az ellenséges világba küld ki: ettől függ az emberek üdvössége. A valószínűség amellet szól, hogy rossz dolga lesz, és mégis minden azon múlik, hogy befogadják-e és hogy át tud-e törni a lelken. Mély titok rejlik ebben – próbáljunk beléhatolni. Isten a Mindenható. A hatalom benne nincs a lényegétől elválasztva, hanem hatalom és lényeg egy. Az Igazság – Ő maga. Ha tehát ez a végtelen Isten-igazság maga beszél, akkor – úgy gondoljuk – mindenhatóan kellene érvényesülnie. Az Igazság hatalmának, amelyet ezzel a képpel fejezünk ki, hogy igazság, „világosság”, a lélekben úgy kellene felragyognia, mint a nap a sötét földön. Hogyan lehet tehát az isteni küldetésnek ilyen sorsa?

Úgy látszik, hogy Isten, ha a világba lép, lemond a hatalomról. Úgy látszik, hogy az ő igazsága a világ kapui előtt leteszi ellenállhatatlanságát és olyan alakban lép be, amely az ember számára lehetővé teszi, hogy elzárkózzék előle. Hogy Isten igazsága végtelen világító

erejét korlátozza, homályt von maga köré, úgy, hogy az ember tekintete szembeszállhat vele és elutasíthatja. . . Talán a teremtmény gyöngesége az, ami a Teremtőt – saját akaratának megfelelően, hisz maga akarta, hogy teremtmények legyenek – korlátozza. Nem erő kell-e ahhoz, hogy a közeledő erőt megérezzük? Egy személyiség vagy esemény hatalma által előidézett megrázkódtatás nem annál erősebb-e, minél erősebb az ember, akit ér? Az egyiknek a gyöngesége teszi a másikat gyengévé: korlátozza. Mily öröm azért az erős számára, ha erősre talál! Így hát talán éppen az ember gyöngesége az, ami Istent „gyöngévé” teszi. És nemcsak az ember végessége, hanem bűne is, belső kuszáltsága, elfordulása, ellenkezése. A magát kinyilatkoztató Igazságnak a hallgatóban az igazság akarása kell ahhoz, hogy a lélekbe beléphessen. A követeléssel fellépő Szentség a megszólítottban a szeretet készségét tételezi föl. Ha ez hiányzik, akkor ez az igazságot megköti, a fényt gátolja, az izzást letompítja.

Így lesz valami lehetővé, ami szükségeszerű, jóllehet természetelleneset rejt magában. Ez a választás szabadsága Istennel szemben, az a lehetőség, hogy Isten ellen is dönthetünk. De akkor hinni nemcsak egyszerűen azt jelenti, hogy Isten igazságát akarjuk, hanem hogy elfogadjuk a szavát, amely éppen Isten „gyöngeségéből” jön hozzánk. Azt is jelenti, hogy a szív szent lovagiasságának birtokában vagyunk, mely a védtelen igazságért síkra száll. Jelenti a lélek éberségét, mely az igazságot a sötétség állapotában is fölismeri. Jelenti azt, hogy megvan a szeretet örömmel halló füle és a vágyódás megsejítő ereje. Ebben benne rejlik a szeretet kimondhatatlan titka, mert mikor a hetvenkettő visszatér és jelentést tesz, ezt olvassuk: „Abban az órában fölujjongott a Szentlélekben és így szólt: Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsek és okosak elől, és a kisdedeknek jelentetted ki. Igaz Atyám, így tetszett neked” (Lk 10, 21). Valami túl nagyra kell ebben lennie, ami csak a Krisztus-ismeret fölvilágosította szívnek tárja ki magát. Magával a Megtestesülés lényegével kell összefüggésben lennie, amely, mint tudjuk, az „önkiüresítés” alakjában történt, amikor a Fiú minden fenségét a világ kapuja elé tette le, és „szolgaalakban” lépett be (Fil 2, 7). Ezzel függ össze továbbá az is, hogy a tizenkettő a szétküldésénél azt a figyelmeztetést kapja, ne vigyenek semmit magukkal útjukra, se kenyerszénnyát, se pénzt, se kolduló zsákot; se második köpenyt, se második pár sarut. Tanítsanak díjtalanul, gyógyítsanak viszonzás nélkül,

„mert ingyen kaptátok, ingyen is adjátok” (Mt 10, 8–10). Nem azt a szent és isteni kiszolgáltatottságot akarja-e megőrizni? Nem ebben az összefüggésben rejlik-e a végső magyarázata annak is, hogy miért jelent a hatalom és a pénz veszélyt az isteni üzenet számára, és az, mint Szent Pál mondja, miért marad csak a gyöngeségben erős? (1 Kor 1, 25). Abban az igében, amelyet erőszakkal hirdetnek, nem Krisztus érkezik. Olyan mű, amely pénzre és hatalomra támaszkodik, nem hozza Istent. Mert az ilyen módszer megsemmisíti azt a módot, ahogyan Isten ebbe a világba belépett. De mond ez valamit az apostoli élet számára is. Magára kell vennie a küldetés alaptitkát, és állandóan újra megvalósítani, hogy az örök, legszebb érték, a gyöngeség útján lép be a világba. A saját szavában jövő Krisztus védtelen. Épp azért mindig a lényeg forog veszélyben, ha erőszak, birtoklás, csel szerepel az üzenet hirdetésében és elfogadásában.

IX. A BŰNÖK BOCSÁNATA

„**M**iközben hirdette nekik az ígét, egy bénát hoztak oda. Négyen vitték. A tömeg miatt azonban nem tudtak eléje jutni. Ezért kibontották fölötte a háztetőt, s a nyíláson bocsátották le a hordágyat, amelyen a béna feküdt. Hitük láttára Jézus ezekkel a szavakkal fordult a bénához: „Fiam, bocsánatot nyertek bűneid.” Néhány ott ülő írástudó erre azt gondolta magában: Hogyan beszélhet ez így? Káromkodik! Ki bocsájthatja meg a bűnöket? Nem egyedül az Isten? Jézus lelkében mindjárt átlátta gondolataikat és így szólt hozzájuk: „Mit tünődtek ezen? Mi könnyebb, ha azt mondom a bénának: Bocsánatot nyernek bűneid? – vagy ha ezt: Kelj föl, fogd az ágyadat és járj? Tudjátok meg tehát, hogy az Emberfiának van hatalma a földön a bűnök megbocsátására.” Ezzel a bénához fordult: „Mondom neked, kelj föl, fogd az ágyadat és menj haza!” Az fölkelt, gyorsan fogta az ágyát és mindnyájuk szemeláttára kiment. Erre valamennyien, szinte magukon kívül, dicsőíteni kezdték az Istent, aztán hozzáfűzték: „Ilyent még sohasem láttunk” (Mk 2, 3–12).

Gondolkodóba ejtő történet. Mi mehetett végbe abban az emberben, akit Jézus meggyógyított?

Köszvényben szenvedett, súlyosan és már régóta. Mikor Jézushoz

hozták, már nem is tudott járni. A baj rettenetesen fájdalmas volt, és alig volt kilátás javulásra. Az ember hát itt feküdt. Talán sokat elgondolkodott. A betegség gondolkodóba ejtethet, ha a beteg nem esik tompultságba és a beteg-lét élvezetvágyába, hanem behatol abba a csöndes térbe, amely a szenvedésben rejlik. Tegyük föl, hogy ez sikerült ennek az embernek. Hogy megtanult magába nézni, s életét szemé elé állítani.

Észrevehette akkor, mennyi minden nincs rendben. Egyik esetben kötelesség-mulasztás terhelte, a másikban felebarátjával szemben követett el jogtalanságot, s ismételten győzött rajta a szenvedély. Mint-hogy volt ideje gondolkodni és nyílt szívű volt, világossá lett előtte, hogy mi van a helytelen cselekvés legmélyén: a véték nemcsak egy előírás ellen vagy ember ellen szól, hanem valami örök ellen. És nemcsak az erkölcsi törvény ellen, hanem valami végtelen nagy érték ellen. Fölfogta, hogy az „bűn”, és hogy a végtelen Isten ellen irányul, s valami félelmetes, ami a legnagyobb Fölséghez mer nyúlni.

Aztán tovább gondolkodott: arra a rosszra gondolt, ami környezetében történt; amit hozzátartozói, barátai, falubeliei, maga a nép követtek el. Láta, hogyan fonódott itt egyik véték a másikba, hogy már nem is lehetett az egyes cselekedetet magában külön elválasztani. Hogyan képezett az egész egy összefüggő láncot, úgyhogy az egyes ember minden felelőssége mellett is már nem lehetett csupán ennek az egy embernek a bűnéről beszélni, hanem az egyes ember vétkében az emberi bűnösség nagy szövödménye kapott mindig új arculatot. Itt aztán a saját szenvedése is talán más fényben jelent meg előtte. Láta, hányszor származik szükség és baj a bűnből. Hogyan okozza azt a rossz cselekedet, vagy esetleg fokozza, vagy legalábbis a legrosszabb jelleget adja neki. És talán egy napon fölviláglott előtte, hogy a bűn és a fájdalom és a halál alapján véve egy sötét egészet alkotnak. Ennek a csúcát, azt, amihez a felelősség tapad, úgy hívják, hogy bűn. Az összekapcsolójának a neve: bűnösség és bajok. A végének a neve pedig: halál.

Ez az ember nagyon elgondolkodhatott és elkomolyodhatott. A dolgok naggyá nőttek előtte, mélyé és súlyossá lettek, és azt kérdezte magától, vajon mi vezethetne ki mindebből? S ekkor beszéltek neki a csodálatos Mesterről, aki oly hatalmasan segít az embereken. Barátai odavitték, és most előtte fekszik és hallja a szót: „Fiam, bocsánatot nyerne bűneid!” Ekkor egész világos lett előtte: Igen, ez a földolog,

a megbocsátás! Nyugodt világosság pihen lelkében. Most minden rendben van. Hozzá még meg is gyógyul és tudja: mindez együvé tartozik. Az egyik folyik a másikból, és most minden új. Amint aztán a farizeusok harapós kételye közbevág: „Ki bocsáthatja meg a bűnököt? Nem egyedül az Isten?” – már tudta a feleletet: „Itt Isten van jelen”!

Így történhetett. De talán így is lefolyhatott: Az ember belefeledkezett betegségébe. És a betegséget fájdalmaival és enyhületeivel, nélkülözéseivel és kis élvezeteivel, avval a különös gondoskodással, amely körülvette, és a különleges helyzettel együtt, amelyet a betegség biztosított számára, élete tartalmává tette. Nem hatolt be a belső terekbe, hanem csupán az egyik külsőségről siklott át a másikra. Éppen úgy élt, mint különben a felületesek, csak a betegágyon. Ha aztán a bűn fölmerült a tudatában, azt mondta magának: Nem volt az olyan gonosz. Nem akartam rosszat. Semmi súlyosat sem vethetek szememre: se nem gyilkoltam, se nem loptam. Mások se csinálják másként, és egyáltalán ez így van az embereknél. Különben a bűn gondolatát is távol tartotta magától.

Hogy betegség, szenvedés és halál összefügghet a bűnnel, azt sohase fogadta el: hiszen ez mindegyik magában álló valami – vagy vajon mi köze lenne például a becstelenségnek a fertőzéshez? Olyan mélyen járó dologba pedig, mint valamennyi embernek egyetemes felelőssége, már egyáltalán nem bocsátkozott bele.

Amint aztán a Mesterhez hozzák, és az a bűnök megbocsátásáról beszél, ezt különösnek és tapintatlannak találja. Hiszen ő azért jött, hogy meggyógyuljon – mit beszél ez az ember bűnről? És amint végre meggyógyul, azt gondolja magában, az egész tulajdonképpen nagyonis drámaian folyt le.

Ez az ember nem fogta föl, mi a bűn. Nem tapasztalta annak mélységét; jelentőségét, nem engedte tudatában fölmerülni, és így azt sem tapasztalja, mi a megbocsátás.

Még egy harmadik módon is történhetett az egész, például így: Ez az ember komoly jellem, és sokat gondolkodott önmagán. Személyes rossz tettét pontosan látta és határozottan elítélte. Az erkölcsi törvény megsértésének tartotta. Az Isten törvénye megsértésének, aki

az Igazságos és a Szent. Bűnösnek mondta magát, s belátta, hogy bűnösségének következményei jogosak.

Olyan gondolat, mint az összes embernek a bűnösségben való együvértartozása, sohasem jutott az eszébe. Ha valaki ilyesfélét mondott, elutasította. Mindenki magában áll, saját szabadságával, saját felelősségével. Mindenkinek saját dolga nem követni mások példáját és a csábításnak nem engedni. Éppoly kevésbé értette meg a bűnösségnek és a szenvedésnek, a bűnnek és a halálnak az egyvoltát. Hiszen ez kétféle terület: a lelkiismeret és a felelősség az egyik – a betegség testi-lelki lefolyásai és a bajok a másik.

Amint aztán Jézus előtt fekszik és Ő a megbocsátásról beszél, alapszabályában nem értette meg a dolgot. Mit jelentsen a megbocsátás? A hiba az hiba és az marad. Az ember tegye föl magában, hogy többé nem követi el. Iparkodjék megjavulni. Egyébként megmarad a felelőssége. Egy embernek valója jó és rossz cselekedeteinek összessége, és ezen nincs mit változtatni. De éppen abban, hogy itt senki nem vehet le róla semmit, s hogy itt teljesen önmagában áll, gyökerezik az ember méltósága. Mi értelme itt a megbocsátásnak?

De a történet belső oldalát még egy negyedik alakban is elgondolhatjuk: Ez az ember megismerte a sötétet és a rosszat tettében. Talán kívánja is, bárcsak ne tette volna a rosszat, de hát már elkövette és azért akarja is, hogy így legyen. Bűnében erő is rejlik, azért büszke is rá. Dacban összeforr tetteivel. Ha pedig nem erő, hanem gyöngeség rejlik a tett legbenső lényegében, akkor ebből még inkább nőhet ki büszkeség és az a dac, mely a belső gyöngeséget takarja. Ha a bűnösség és a baj összefügg – és ez valószínűleg így lesz, hisz egy ilyen ember megérzi ezeket az összefüggéseket – akkor ez éppen a sorsot jelenti. Ő maga és bűne, ereje és gyöngesége, baja és büszkesége – ez mind egy.

Bízott a segítségben. Miért ne keresnének fel azt, aki tud segíteni? Ő maga azonnal segítene, ahol lehetősége volna rá. Amint azonban a bocsánatról esik szó, belsejében elutasítja. Nem akar bocsánatot. És ha anélkül a pusztulásba süllyed – akkor hát legyen pusztulás!

Így és talán még másképpen is elgondolhatnánk a meggyógyult bűnös történetét. Ami az evangéliumban ilyen egyszerűen áll: „bűnök bocsánata” – amiről mi minden további nélkül azt hisszük, hogy

megértjük abból a hasonlatosságból, mely megvan Isten megbocsátása és az embereké közt (vegyük akár egy atya megbocsátását gyermekével szemben, vagy a barátét barátjával szemben) – a valóságban tele van kérdőjelekkel.

És amellet ez mégis a legfelsőbb dolog az isteni örömezenetben! Hiszen Jézus azt mondja, hogy ő „nem jött az igazakat hívni, hanem a bűnösöket” (Mk 2, 17). Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az igazakat ki akarja zárni, hanem hogy nincsenek ilyenek. Olyan emberek, akik nem számítják magukat a bűnösök közé, a megváltás számára nem léteznek – helyesebben mondva: számukra a megváltás első-sorban abban áll, hogy beismerjék bűnösségüket.

Mert mit is jelent bűnösnek lenni? Nemcsak egy ember vagy dolog ellen, hanem az örök-szent igazság és szentség ellen vétetni. Nemcsak az örök erkölcsi törvénnyel, hanem az élő, szent Istennel ellentétben lenni. Végeredményben a bűn megismétli a sátán első támadását. Borzasztóan értelmetlen és mégis a gyökeréig megrázó kísérlet Istent letenni, Istent lerántani, Istent elpusztítani. Így a bűn az emberben lévő szent, Istentől eredő élet ellen is irányul, és végül a természetes élet szétrombolásában tombolja ki magát. Nem marad az egyedi lelkiismeret belső körében, hanem közössé lesz a bűnösségben és a sorsban. A bűn mindezt jelenti. Erőteljesebben vagy gyöngébben, nyíltan vagy elbújva, tudatosan vagy a saját belsejében elrejtőzve, ingadozva vagy határozottan, akárhogy is hívják a különbségeket – a végső értelem ebbe az irányba megy. Minek kell tehát történnie, hogy az ember átérezhesse, hogy mi az a megbocsátás?

Az embernek egyszerűen el kell fogadnia a bűn mélységét. Le kell győznie a felületességet és gyávaságot, komolyan kell vennie és arra törekednie, hogy a bűnt meglássa. Nem szabad azt pusztán az ítélet és akarat dolgának tekintenie, hanem bensőleg kell éreznie, hogy miről van szó. Nem szabad azzal megelégednie, hogy az igazságos Isten színe elé áll ítéletre, hanem akarnia kell azt, hogy erkölcsi méltóságával, szabadságával és felelősségével együtt Istennek szíve-ügyévé legyen. – De mennyi minden lázong ezzel szemben! Fel kell adnia a sors-büszkeséget, a dacot, mely a saját tettét akarja tenni és a saját életét élni – mindennel szemben, még Istennel vagy éppen Istennel szemben is. És meg kell tanulnia az alázatosságot, mely keresi a kegyelmet. Hiszen Jézus azért jött, hogy ilyen lelkületre hívjon. Első

szava így hangzott: „Tartsatok bűnbánatot!” (Mk 1, 15). Az emberek ismerjék el, hogy bűnösök. Komolyan és őszintén fogadják el azt, amivé a bűn által lettek, és lelkük mélyéből kiáltsanak Istenhez, hogy a bocsánat lehetséges legyen.

A bűnbocsánat nem azt jelenti, mintha Isten azt mondaná: „A te cselekedeted legyen meg nem történtté.” Megtörtént és itt van... Azt sem, mintha azt mondaná: „Nem olyan rossz”. Tudom, hogy rossz. Mégpedig Isten előtt rossz. Azt sem jelenti, mintha Isten kész lenne eltekinteni tőle, befödni a bűnt. Mit használna ez? Hiszen én meg akarok tőle szabadulni, és pedig ténylegesen meg akarok tőle szabadulni. Ha pedig azt mondanók: A bocsánat annyit jelent, hogy én bűnös maradok, Isten azonban kegyelmében a szentséget nekem odaítéli, és én így abban minden lehetőséget és elgondolást meghaladóan részesülök, akkor a gondolat annyira bonyolult és tele van fenntartásokkal, hogy a Szentírás értelmével nem lehet összeegyeztetni... A bocsánat továbbá nem azt jelenti, hogy Isten nekem erőt ad, hogy a bűnt többé el ne kövessem. Ezzel a megtörtént még mindig itt volna... A bocsánat azonban azt sem jelentheti, hogy a megtörténtet elvárásolják. Ez csalás lenne, és nem tiszta dolog. Hogyan kapcsolhatnánk össze Isten tisztaságát ilyen gondolattal?... Az értelmezés minden téves útját megkíséreltük szélsőségében bemutatni – melyik áll számunkra még nyitva? Egyetlen egy: az, amelyet a Szentírás egyszerű, természetes értelme és a hívő szív tudata mond. Isten megbocsátásával az ő szent igazvolta előtt már nem vagyok bűnnel bemozcolt. Lelkiismeretem legmélységesebb felelősségében pedig már nem vagyok váddal terhelt. Ez az, amit én akarok. Csupán ez. Ha ez nem lehetséges, akkor a bűnösség maradjon meg világosan. De ez lehetséges. És hogy ez a lehetőség megvan, éppen ez a Krisztus üzenete.

Hogy a bűnbocsánat ebben az értelemben lehetséges-e, azt mi valami erkölcsi vagy vallási meggondolással nem intézhetjük el, hanem ez számunkra Isten kinyilatkoztatása. De éppen ezzel Isten azt is kinyilatkoztatja, hogy ki ő. Világos az, hogy Isten az igazságos, aki nemcsak hogy nem akarja a bűnt, hanem abszolúte elítéli. Ő a Szent, aki a bűnt isteni energiával gyűlöli. Ő az Igaz, aki nem homályosít el, se nem takar el, hanem a gyökérig és lényegig hatol. És ezt most a keresztény kinyilatkoztatás tovább fűzi: egy titokzatos és legszentebb

értelemben, amely végtelen távol van attól, hogy a jónak a fönségét csorbítsa. Isten még a jó fölött is van, és ezzel a rossz fölött is. Ő maga a Jó, de fölfoghatatlan szabadságban. Benne olyan szabadság van, amely minden megkötöttségtől, még olyan legfelső résztől is, mint a Jó, mentes. Ebből a szabadságból kifolyólag hatalmasabb, mint a bűnösség. Ennek a szabadságnak a neve: szeretet. A szeretet nemcsak életteljesebb, nemcsak jóságosabb, mint a pusztá igazságosság, hanem több, mint az: magasztosabb, hatalmasabb, létében és jelentőségében. ennek a szeretetnek az erejéből Isten mindenén fölülemelkedhet, mégpedig anélkül, hogy az igazságot és az igazságosságot megcsorbítaná, s szabadságában áll kimondani, hogy a bűn nem létezik többé.

Szabad neki... teheti... nem magunknak akarunk itt valamit bebeszélni? Nem! Éppen ezzel találjuk el a lényegét. Éppen itt van az a nagyszerűség elrejtve: anélkül, hogy a Jó fönségéből elvonnánk valamit. Anélkül, hogy a tett valóságát elködösítsenék. Isten, az ő szentségében és igazságában nemcsak mondhatja, hanem meg is valósíthatja, hogy már nem vagyok bűnös.

Ebben éri el tetőpontját az az esemény, amelyről Márk beszél. Mikor a farizeusok ellenvetést tesznek, Jézus azt feleli: „Mit tünődtek ezen? Mi könnyebb, ha azt mondom a bénának: Bocsánatot nyernek bűneid? vagy ha azt: Kelj föl, fogd az ágyadat és járj!” (Mk 2, 8 – 9). Igen – hát mi könnyebb? Azt művelni, hogy a betegek meggyógyuljanak, vagy hogy a bűnös már ne legyen bűnös? Hozzászoktunk a felelethez, hogy mindkettő egyformán nehéz, mert csak az bocsáthat meg, aki teremthet. Nem, megbocsátani, való hatással megbocsátani, abszolút értelemben nehezebb, mint teremteni. Teremteni csak Isten tud, igaz. De megbocsátani, majdnem azt mondanánk, csak az az Isten tud, aki „Isten” fölött van. A szó balga, de balgaságában mond valami igazat. Hiszen Krisztus tényleg azért jött, hogy hirdesse számunkra az „Isten fölötti Istent.” Nem a „legfőbb lényt”, hanem az Atyát, aki hozzáférhetetlen világosságban van elrejtve, és akiről senki sem tudott, valóban senki, míg a Fiú nem beszélt róla. Igen, a kinyilatkoztatást komolyan kell vennünk. Az emberek tényleg nem tudták, hogy az Isten olyan, amilyennek lennie kell, hogy megbocsáthasson. Mert amit aze előtt a megbocsátásról mondtak, az még nem volt igazi megbocsátás, hanem befödés, eltekintés, kegyes „hagyjuk a dolgot”, már-nem-haragvás, nem-büntetés.

Az igazi megbocsátás annyira áll a teremtés fölött, mint a szeretet

az igazságosság fölött. És ha már a teremtés, amely azt eszközli, hogy a nemlétező legyen, áthatolhatatlan titok, úgy minden emberi látás és mérték számára teljesen elérhetetlen, hogy mit jelent az, hogy Isten a bűnösből olyan embert csinál, aki bűnösség nélkül tisztán áll előtte. Ez a teremtés a szeretet tiszta szabadságából fakad. Halál van közben, megsemmisülés, amelybe az ember belemerül, hogy azután új létbe emelkedjék.

Egy új igaz-létbe, – természetesen. És itt az evangélium tökéletesen világos: nem az emberből magából való igaz-létbe. A szentség, amely most az övé, Istenből származik. Ajándéka annak a szeretetnek, amelyről beszélünk: kegyelemajándékként kapott közösség Isten saját igazvoltával, szentségével. Hogy aztán hogyan lehetséges, hogy Isten szentsége az enyém lesz, nemcsak rámterítve, nemcsak rám ragyogtatva, nemcsak nekem tulajdonítva, hanem valósággal és igazán az enyém, az kifürkészhetetlen titka az új létnek.

Ennek a titoknak a hírüladása a bocsánatról és az új igazlétről szóló üzenet – arról az Istenről szóló üzenet, aki olyan, hogy mindezt műveli – ez Krisztus üzenete. Azért élt, hogy mindez megtörténhessék, és azért ment a halálba is. Ez a titok tölti ki Pál apostol leveleit is. Itt valami óriási dolog tudatosul a hit számára. A megfoghatatlanság szíven találja.

Ha az embernek van bátorsága magával szemben, úgy amint Isten megteremtette, akkor nem tehet mást, mint magától értetődően akarja ezt az óriási valamit. Az ellentmondások csak akkor kezdődnek, ha az ember a tulajdonképpeni mértéket föladja. Nem a magasban lévő a bonyolult, hanem az elbukott. És a keresztyének alázatosnak kell lennie, de nem szégyenlősnek.

X. A HALÁL

Az előbbi fejezetben a bűnről és megbocsátásról beszéltünk. Most arra a sötét dologra kell a tekintetünket fordítanunk, ami az Újszövetségben a bűnnel szorosan egybekötve jelenik meg, sőt egyenesen egyet alkot vele, és ez a halál. Mit jelent a halál Jézus szemében?

Ennek a kérdésnek azonban egy másikat akarunk elébelyezni, amely a tulajdonképpeni feleletet van hivatva előkészíteni: hogyan beszélhetünk egyáltalán a halálról?

Érezhetjük mint sötét, megfoghatatlan végzetet, amely létünk fölött lebeg, azt búskomorra teszi, de amelyet hordanunk kell. Körülbelül úgy, amint az ókor tette. . . Vagy az élet feloszlásának egyszerű tényét látjuk a halálban, amint a tudomány teszi. Akkor a halál természeti szükségszerűséggel tartozik az élethez, olyannyira, hogy az életet úgy is határozhatnók meg, mint a halál felé tartó folyamatot. . . Vagy föllengzősen vesszük a halált: mint a nagyot, a kimondhatatlant, a dionizoszt, amelyben az élet a végső fölemelkedést éri el. . . Kiszoríthatjuk az életmező határára, a tudat szélére, és úgy tekinthetjük, mintha nem volna. . . A lét bonyodalmaiból kivezető végső utat is láthatjuk benne, melyre kétségbeesetten vagy hideg józansággal lépünk. . . Mihelyt a halál magyarázatának ilyesféle alakjait tesszük Jézus szavai mellé, azonnal nyilvánvalóvá lesz, hogy ő másként gondolkodik.

Mindjárt az tűnik föl, hogy egyáltalán keveset beszél a halálról. Ez annál fontosabb, mert hiszen a halál és annak legyőzése a keresztény tudat középpontjában áll. Mily erőteljesen beszélnek például Jakab és Pál róla. Jézus nem sokszor teszi ezt; és ha megteszi, akkor legtöbbször minden nyomaték nélkül, mint olyan tényről szól, mely éppen megtörténik — így például a dúsgazdagról és a szegény Lázárról szóló példabeszédben: mindkettő meghalt, amint ez törvény (Lk 16, 22).

Másutt az Atya világvezetésével kapcsolatban beszél a halálról. Így például arról az emberről vett hasonlatban, aki a termését behordatta, és most erre akar hagyatkozni: „Esztelen! Még az éjjel számon kéri tőled lelkedet!” (Lk 12, 20). És ismét, amikor Jézus a tanítványokat inti, hogy ne azoktól féljenek, akik a testet megölik, hanem csak attól, aki a földi halál után a lelket is pusztulásba vetheti (Mt 10, 28).

Végül még azzal a különös esettel találkozunk, amelynél egyvalaki hozzá jön és őt követni akarja, de azt kéri, hogy előbb atyját eltemettesse. Az Ószövetségnek a tudatában ez egyike a legszentebb köteleiségeknek. Jézus azonban bizonyára látja, hogy itt valami bilincské kezd lenni; és így rideg, a halált majdnem megvetéssel eldobó utasítást ad: „Hagyd a holtakra, hadd temessék halottaikat! Te kövess engem!” (Mt 8, 22).

A különös azonban az a sajátságos szabadság, amelyet Jézusnak a halállal szemben tanúsított magatartásában találunk. Nem a hősnék a szabadsága ez, aki a nagynak lekötöztette, és az elmúlásban a nagyságnak a másik oldalát látja. De a bölcsnek a szabadsága sem, aki megismerte, mi mulandó és mi maradandó, és meggyőződésében szilárdan áll. Itt valami más van. Belsőleg, lényéből kifolyólag érzi magát Jézus a halállal szemben szabadnak – azért, mert a halálnak nincs része őbenne. Benne nincs semmi halálmartalék. Ő gyökeréig sértetlen.

Mivel ilyen föltétlenül birtokolja az életet, azért a halállal, mint annak ura áll szemben. De egyszersmind annak titokzatosan lekötöztette is. Ugyanúgy, mint a bűnnel szemben lekötöztette. Jézus belsőleg ment a haláltól, de szabadon alárendelte magát neki. Azért küldetett, hogy a halált léteben és Isten előtt felszámolja.

Jézus szabadsága a halállal szemben mindenekelőtt a három halott föltámasztásában jut kifejezésre: amint a naimi özvegynek a fiát visszaadja, visszahívja őt minden pompa nélkül, mintegy mellesleg (Lk 7, 11–17). Aztán amint Jairusnak adja vissza leánykáját, oly gyöngéd, kedves könnyűséggel – „a kislány csak alszik” – hogy azt hinnék, csak játszik a halállal, és a félelmetes halál engedelmeskedik neki, ahogyan a gyermekszemen az álom enged az anya gyöngéden keltő kezének (Mk 5, 22–43). Végül abban az eseményben, amelyről János a 11. fejezetben beszél: Lázár föltámasztásában (11, 1–45).

Jézus barátja volt Lázár, a két nővér, Mária és Márta fivére. Egy napon az az üzenet jön tőlük: „Uram, akit szeretsz, beteg.” Jézus azonban azt feleli rá: „Ez a betegség nem okozza halálát;” és még két napig marad és hagyja Lázárt meghalni.

Akkor fölkerekedik ezen szavakkal: „Lázár, a mi barátunk, elaludt. Megyek, hogy fölkeltsem álmából”. Az álom és a halál megint együtt szerepelnek. Valóban nem költői találkozás ez, Jézus fölötte áll minden költészetnek. A hatalomnak a szavai ezek, melyeket itt mond. A tanítványok félreértik: „Uram, ha elaludt, az jó jel, meggyógyul.” Erre Jézus világosan beszél: „Lázár meghalt, de én örülök miattatok, hogy nem voltam ott, hogy higgyetek. Menjünk hozzá.” Valami igen nagy-nak kellett a szeméből kivilágítania, hogy Tamás e tekintetből ítélve a többihez azt a rejtélyes fölszólítást intézi: „Menjünk mi is és haljunk meg vele együtt!”

Megérkezik Betániába. Lázár már a sírban van. Jézuson mély, egyre fokozódó megindulást veszünk észre. Márta hall jöveteléről; elébe-

megy és köszönti őt, e gyengéd szemrehányással: „Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg testvérem!” Jézus felelete: „Testvéred föl fog támadni.” Márta: „Tudom, hogy föl fog támadni a föltámadáskor az utolsó napon.” Jézus pedig: „Én vagyok a föltámadás és az élet: aki bennem hisz, még ha meghalt is, élni fog. Mindaz, aki belém vetett hittel él, nem hal meg sohasem.”

Ez a szó a mennyből a földig ér: „Én vagyok a föltámadás és az élet.” Ebben Krisztus kinyilatkoztatja magát és a halált. Nem azt mondja: „Én művelem a föltámadást, én adom az életet”, hanem: „Én vagyok a föltámadás és az élet!” Igen, én vagyok, nem más. Minden attól függ, hogy ez az „én vagyok” bennünk megvalósuljon. Ha csak az lenne, ami Jézus, akkor nem lenne halál. De velünk történt valami, ami elpusztította azt, ami bennünk hasonló volt ahhoz, ami Jézusban elpusztíthatatlan, sőt ennél sokkal több: lényegéhez tartozó és teremtő. Mert ez széthullott, azért halunk meg. Halálunk nem hozzáadódik a mi életünkhöz, hanem abból a módból ered, amint mi élők vagyunk. A meghalásban olyan állapot jut érvényre, amelyben a mi élő voltunk benne van – de amelyben nem kellene, hogy benne legyen, amint ez Krisztusban válik nyilvánvalóvá, aki az ember mértéke. Krisztus másként él, mint mi. Az az állapot, melynek következménye a halál, benne nincs meg. Hogy ez nála így van; hogy tisztán mint élet létezik, de mégis köztünk, hozzánk való szeretetben magát ajándékozva nekünk – gondoljunk az Eukarisztiára – éppen ez teszi, hogy számunkra is „az élet”. De mivel meg kell halnunk, számunkra mint a „föltámadás” lesz azzá. Aki vele a hit kapcsolatában van, annak olyan élete van, amely átmege a halálon, és már most is az örökkévalóságba nyúlik át, amint majd egy másik alkalommal mondani fogja: „Bizony, bizony, mondom nektek, aki igéimet hallgatja és hisz annak, aki engem küldött, örök élete van és nem kerül ítéletre, hanem már átment a halálból az életre” (Jn 5, 24).

„Hiszed ezt?” kérdi Jézus. Márta nem érti, mire gondol – hogy is érthetné, a Szentlélek eljötté előtt? De szíve bizik benne: „Igen Uram, hiszem hogy te vagy a Messiás, az Isten fia, aki a világra jön.” Erre hívja nővérét; Mária jön, és az emberek azt hiszik, hogy a sírhoz akar menni. Meglátja Jézust, lábához borul és köszönti ugyanazon szavakkal, mint Márta. Amint azonban Jézus az ő panaszát hallja, és az emberek panaszát, akik őt kísérik, irtózás fut át a lelkén. A halál minden hatalma: a barát halála, a hozzátartozók fájdalma, az ő saját közeli

vége... Olyan mindez, mintha a halál maga volna jelen, és az Úr fölvinné vele a harcot.

Azt kérdezi: „Hová tettétek?” Kivezetik. „Újból megrendülve” érkezik a sziklásírhoz, és könnyekben tör ki – nem a tehetetlen szomorúság vagy pusztá fájdalom, hanem az óriási átélés könnyei ezek. A halál, mint világvégzet, mint az a hatalom áll előtte, amely ellen küldetett. Meghagyja, hogy vegyék el a követ. Márta a négy napra emlékezteti, amely már elmúlt. De Jézus így szól: „Nem mondtam: ha hiszel, meglátod Isten dicsőségét?” Hisz ugyan, de nem érti. Jézus egyedülálló azzal, ami. Az egyetlen lényegénél fogva élő, valamennyi halálnak szánt ember között. Azért az egyetlen abban is, hogy igazán tudja, mit jelent a halál. Rá van bízva, hogy legyűrje a sötét hatalmat; de senki sem segít neki, még azzal sem, hogy megértené.

Az Atyához fordul, őt dicsőítve azért a hallatlan eseményért, ami most történni fog, és hangos szóval kiáltja: „Lázár, jöjj ki!” „Hangos szóval” – miért? Hiszen Naimban olyan könnyű volt, és a kislány ágyánál elég volt a halk szó! Miért van itt a hatalmas hívás, és a nagy gesztus? Emlékszünk a másik órára, amelyről szintén ez van megírva, hogy „hangos szóval” kiáltott, följajdult. A keresztfán mondott utolsó szava után, mielőtt meghalt (Lk 23, 46). Ugyanabból a szívből fakad mind a két kiáltás, ugyanabból a küldetésből, és mind a kettő egy és ugyanaz a cselekedet. Itt nemcsak egy föltámasztás csodája történik. Itt a látható történés mögött, a lélek mélyén küzdelem folyik. Már hallottunk egyszer erről a hozzáférhetetlen mélységben folyó küzdelemről, mikor az ellenségről beszéltünk. Krisztus legyőzi a halált, mikor azt győzi le, aki a halálban uralkodik: a sátánt. A megváltás ellensége van itt, ellene fordul Jézus.

És nem varázslattal győz, nem „szellemi erővel”, hanem azzal, hogy az, aki: érintetlen a gyökeréig. Minden ízében életerős. Nem, maga az élet, mely az Atyához való tökéletes szeretetben gyökerezik. Ez Jézus hatalma. A „kiáltás” ennek az életnek egy kifelé való megnyilvánulása volt, egy mindenható szeretetkitörésben.

De most azt kell kérdeznünk, hogyan is volt az ő saját halála? Meghalásról kezdetben nem beszélt Jézus. Ha a nép megnyitotta volna lelkét, akkor a próféták jövendölése teljeseedsbe ment volna. A megváltás az evangélium és hit útján teljeseedett volna, és a történelem megváltozott volna. Amíg ez a lehetőség megvolt, Jézus úgy látszik, saját haláláról nem beszélt, vagy csak határozatlan, feltételes módon.

De aztán megkeményednek a vezetők, a nép nem áll helyt, és Jézus – nem tudjuk, melyik sötét órában – a halál útjára lép, hogy azon valósítsa meg a megváltást.

Most már beszél haláláról, mégpedig határozott szavakban. Döntő határozottsággal a Fülöp féle Cezárea órájában, mikor megkérdezi tanítványait: „Kinek tartják az emberek az Emberfiát?” (Mt 16, 15) Miután Péter felelt, és az Úr megdicsérte, ezt írja az evangélista: „Ettől fogva Jézus többször fölhívta tanítványai figyelmét arra, hogy Jeruzsálemba kell mennie, sokat szenvednie a vénektől, főpapoktól és írástudóktól; megölik, de harmadnapon föltámad” (Mt 16, 21). Márk hozzáteszi: „Egész nyíltan beszélt minderről” (8, 32). Még másodszor is beszél az elkövetkező halálról, és még egy harmadszor (Mt 17, 21 – 23 és 20, 18 – 19). Hogy milyen rettenetes volt ez az elhatározás; hogy bármilyen mélyen akarta is, egész valója mennyire remegett ennek az idegennek, ennek az iszonyatosnak a gondolatától, mutatja az, ami első bejelentésére következik. Péter félrevonja és hevesen szabadkozik: „Ments Isten, Uram! Ilyesmi nem történhetik veled!” Ő azonban megfordul és ráförmed: „Takarodj előlem, sátán! Terhemre vagy, mert emberi módon és nem Isten tervei szerint gondolkodol” (Mt 16, 22 – 23). Ebbe az időbe esnek a súlyos szavak a vetőmagról, mely terméketlen marad, míg a földbe nem esik és el nem hal (Jn 12, 24), és a halálra kész szeretetnek kiáltása: „Keresztséggel kell megkeresztelkednem: mennyire várom, hogy beteljesedjék!” (Lk 12, 50). Ebben az időben történt Lázár föltámasztása is.

De halálának képe mindig össze van kapcsolva a föltámasztásával. A Szervedések bejelentései hozzákötik ezt a halálhoz, mint a harmadik napot az elsőhöz. Már ebből világos lesz, hogy nem a mi halálunk, nem a bűnnek széttéptő halála ez, amellyel Jézus meghal, hanem olyan halál, amelyet ő, a haláltól ment az Atya akaratából vállal. Határozottan mondja: „Hatalmam van arra, hogy odaadjam életemet, és hatalmam van arra, hogy visszavegyem” (Jn 10, 18). Hatalmából kifolyólag megy a halálba, nem szükségszerűségből. A jeruzsálemi útra is a dicsőült színváltozás titokzatos eseménye ereszkedik, melyet Máté a 17., Márk és Lukács evangéliumuk 9. fejezetében mondanak el. Itt előre sejtve jelenik meg az, mi majd húsvétkor megy teljesezésbe. Az Úr halála már eleve is össze van kötve a megdicsőüléssel, mert ő életének túlaradásából, nem gyöngeségéből hal meg.

Ez világhosszá is lesz az utolsó éjjelen az Olajfák hegyén (Lk 22,

39—46). Ekkor zúdul rá a végnek rettenetessége. Halálos szorongás fogja el, de az Atya akarata alá helyezi magát. A halál nem belülről közeledik, mint a lényegéből folyó bomlás. Ő nem kapta meg, mint mi, a születés pillanatában a belső sebet, melynek aztán a tényleges halál a végső kihatása. Krisztus a legmélyebb bensejéig sértetlen. Számára a halál csak az Atya akaratából jön, és ő saját szabadsága körébe fogadta azt be. De ezzel mélyebben vette azt magába, mint amennyire bármelyikünkben benne van. Mi erőszakos úton szenvedjük azt el, ő a szeretet legbensőségesebb voltában akarta. Azért is olyan nehéz az ő halála. Mondták, hogy mások borzasztóbban haltak meg, de ez nem igaz. Senki sem halt meg úgy, mint ő. Annál borzasztóbb a halál, minél erőteljesebb, tisztább, finomabb az élet, amelyet legyűr. A mi életünk mindig a halálnak van szánva. Hogy tulajdonképpen mi is az élet, talán egyáltalán nem is tudjuk. Ő azonban annyira egészen és egyedülállóan élő volt, hogy azt mondhatta magáról: „Én vagyok az Élet.” Azért a halált gyökeréig ízlelte meg – de ebben győzte is le.

Krisztus után másmilyen a halál, mint volt előtte. Hinni pedig azt jelenti, hogy részünk van ebben a változásban – amint maga monddta: „Aki hisz énbennem, még ha meg is halt, élni fog.” Aki hisz, az a tulajdonképpeni, az „örök” életben áll.

A teljes tudatosítását annak, ami itt történik, a megértését annak, hogy mit jelent a halál, és az elsajátítását annak, ami Krisztus által történt, Pálnál találjuk meg.

A rómaiakhoz írt levél 5. fejezetében világos szavakkal mondja: Egy ember, Ádám által jött a bűn a világba; a bűn által pedig a halál. A halál nem tartozik az emberi léthez (12 – 21). Pogányság lenne azt állítani. A bűn hozza magával a halált, mert elszakítja az embert Istentől. Az ember tulajdonképpeni élete az „isteni természetben való részességében” volt (2 Pét 1, 4). Ezt a közösséget tépte szét a bűn. Ez volt az első halál. Ettől kezdve halunk meg mindnyájan. Krisztus azonban nemcsak közösségben van az isteni természettel, hanem egy-ségben van vele. Ő maga az élet, és ez győzi le a bűnt és a halált.

Már egyszer, elmékedéseink elején, mondtuk, hogy Jézus történelme nem lehetséges olyan értelemben, mint ahogy például Szent Ferenc történelméről beszélhetünk. Márcsak azért sem, mert a róla szóló tudósítás nem történetírás, hanem hírüladás alakjában jött el hozzánk. Az evangélisták nem pontos időbeli sorrendben akartak eseményt eseményre elmondani, hanem Jézus alakját, tanítását, megváltói művét az embereknek elvinni, hogy higgyenek. Az értesítés tehát olyan menetű lesz, amilyenek a hírüladás célja kívánja, és sokszor nehéz, néha lehetetlen lesz pontosan megállapítani, hogyan következtek az egyes történések egymás után. Jézusnak Jeruzsálembe való utazásai adhatnak támaszpontokat; de ezeknek a száma sem állapítható meg biztosan. Így hát szükségmegoldás marad az a föltevés, hogy Jézus nyilvános működése alatt legalább háromszor volt Jeruzsálemben. De számunkra itt nem a történelmi kutatás a lényeges. Aki annak eredményeit akarja megismerni, annak az Újszövetségről és Jézus életéről szóló tudományos munkákhoz kell fordulnia. Ezek az elmékedések azt a célt szolgálják, amelyért maguk az evangéliumok is írtak, hogy segítségünkre legyenek abban, hogy Jézus alakját világosabban lássuk, szavait mélyebben értsük meg, életének értelmét tisztábban tegyük magunkévá.

Jézus bizonyára többször látogatta meg a fővárost. Küldetésének története és a nép részéről való fogadtatása szempontjából főként három jeruzsálemi útja fontos. Az első valószínűleg közvetlenül a megkeresztelkedés és a megkísértetés után történt. János a 2. fejezetben hozza (13–25). Eszerint Jézus néhány tanítványával Jeruzsálembe érkezik; ekkor a templom megtisztításának eseménye megy végbe; a nép vezetői hideg és megfigyelő tartózkodást tanúsítanak. Aztán egy második jeruzsálemi látogatás következik a sátoros ünnepre, tehát ősszel. Ide tartoznak azok az események, amelyeket János a 7–10. fejezetekben mond el. Talán még az 5. fejezetben elbeszélt gyógyulás is a Beteszda-tónál. Itt az ellentét nyilvános összezapásban jelenik meg. A farizeusok el akarják tenni láb alól, Jézus viszont azzal vádolja őket, hogy Istennel szállnak szembe. Aztán visszavonul – részben pogány területeken keresztül, mint amilyen Szidon és Tirusz – Galileába. Ott az ügyek szintén összeütközésbe sűrűsödnek. Nyilvános döntésre kerül sor ellene és küldetése ellen, talán összefüggésben az

Eukarisztiának János által a 6. fejezetben elmondott bejelentésével. Ettől kezdve a nyilvánosság nagy része ellenséges magatartású vele szemben. Sőt, sok tanítványa sem jár már vele. Jézus nagyon tartózkodóvá lesz. Tanítása főként a keresztény lét rejtett bensősége körül forog. Tudja, hogy sorsa a halálba vezető útra irányítja, és húsvétra megint fölmegy Jeruzsálembe, ahol aztán minden beteljesedik.

A sátoros ünnep alkalmával történt jeruzsálemi döntésről akarunk most beszélni, amelyet a júdeai krízisnek neveztek el.

Jézus egy csodát tett; ő maga is „tett”-nek nevezi azt (Jn 7, 21). Meggyógyított egy embert – talán azt a beteget a Betesda tavánál (Jn 5, 1–9). A meggyógyítás szombaton történt, és ez nagy izgalmat váltott ki. A buzgók törvényszegéssel vádolják. Jézus, mint máskor is hasonló esetben, azzal felel nekik, hogy vádjuk észellenességét mutatja ki: Ha egy ember úgy születik, hogy születése után a nyolcadik nap szombatra esik, ez esetben szombaton is körülmetélik őt – miért ne volna akkor szabad őt szombaton meg is gyógyítani? A törvényt értelme és a józan ész szerint kell magyarázni és az embernek vele szemben való magatartását igazságosan kell megítélni (Jn 7, 22–24). Alapjában véve azonban nem is a törvényről van szó, hanem arról, milyen igényt tart Jézus az isteni küldetésre? Amint a templomban tanít, csodálkoznak tudásán; azt kérdik, honnét van az neki és ki ő? Ő azonban nem hivatkozik erre vagy arra a fölhatalmazásra, hanem az Istentől való küldetése álláspontjára áll, és azt feleli: „Az én tanításom nem az enyém, hanem azé, aki engem küldött” (Jn 7, 16). Ezt a tanítását meg lehet érteni; megértheti minden ember, aki belép Jézushoz kapcsolódva Ahhoz, akitől a tanítás származik, és akaratát odaadja az Atyának úgy, amint Jézus maga is tette.

A következőkben ez áll: „Erre megkérdezték tőle: „Hol van a te Atyád?” „Sem engem nem ismertek, sem Atyámat”, felelte Jézus; „Ha engem ismernének, Atyámat is ismernének”. Így beszélt Jézus a kincstárnál, amikor a templomban tanított” (Jn 8, 19–20). Az Atya elrejtve van, hozzáférhetetlen világosságban. Nem szól közvetlenül a világhoz, és nincs közvetlen viszonya hozzá. Az Atya csakis a Fiúban lesz nyilvánvalóvá, és csak a Fiún át vezet az út az Atyához. S azért senki sem mondhatja, aki Krisztustól távol van, hogy ismeri az Atyát – éppen úgy, mint senki sem ismerheti meg Krisztust, akinek szíve nem kész az Atya akaratára iránt való engedelmisségre, és aki éppen azért

nem kapott tőle meghívást. Ez itt nyilvánvalóvá lesz. Jézus egynek tudja magát az Atyával, aki őt küldte és akitől származó tanítást hirdet. Ellenfelek állják körül és bizonyítékokat követelnek. Ő pedig ezt feleli: Amit kérdeztek, azt nem lehet kívülről vett bizonyítékokkal igazolni. Be kell lépnetek a belső összefüggésbe. Akaratotok készségével meg kell nyílnotok azon móddal szemben, amelyen az Atya énbennem él és bennem megnyilvánul. Ha ezt nem teszitek, akkor számotokra minden bezárul, és ti bezárva maradtok a tévedésben és gonoszságban.

Mily rettenetes pedig ez a bezártság, mutatja János egy följegyzése (7, 19–20): „Miért törtök életemre?” – Hallgatói pedig kikelve magukból ezt felelik: „Ördögöd van!... Ugyan ki tör életedre?” Ő azonban tudja, mit mond. A megátalkodás az Isten hívásával szemben való engedetlenségben nem maradhat semleges, gyűlöletté és gyilkos akarattá lesz. Tényleg el is próbálják fogni akkor, de egyik poroszló sem nyúl hozzá, mert „az Ő órája még nem jött el” – az az óra, melyet az Atya határozott meg, és amelyben ő maga-magát adja a bűnösök kezébe (7, 30).

Az ünnep utolsó napján Jézus a templomban áll, és az Atya akaratának benne fölszálló végtelen túlaradásából elég erősnek érezve magát arra, hogy az egész világot átfogja és átváltottassa, hangosan kiált föl: „Aki szomjazik, jöjjön hozzám, és igyék! Aki hisz bennem, annak szívéből, az Írás szava szerint, élő víz forrásai fakadnak” (7, 37–38). Az Isten országának hívó kiáltása ez, amely itt akar kitörni, és amely Isten népéhez és annak irányítóihoz van intézve.

Hogy az isteni üzenet sürgősségét megérezték, mutatja a közvetlen megelőző szakasz: „Néhány jeruzsálemi megjegyezte: Nem ez az, akinek életére törnek? Nézzétek, nyíltan beszél, és nem szólnak rá semmit. Csak nem győződtek meg az előljárók, hogy ő a Messiás? De hiszen erről tudjuk, honnan jött. A messiásról azonban, ha majd eljön, senki sem fogja tudni, honnan való” (Jn 7, 25–27). Jézus erre azt feleli: Igen, ti tudjátok származásomat, a földit. De mint földi tanító sem jövök magamtól, hanem tanításomnak máshonnan való eredete van, mennyei, mert mint annak a küldöttje jövök, aki örökké igazmondó. És az én benső, előttetek ismeretlen létemben sem jövök emberi származásból, mert nem ismeritek azt, aki engem küld. De én

ismerem, mert tőle vagyok, és ő küldött engem. Benne gyökerezem. Belőle működöm. Belőle beszélek (7, 28–29).

S aztán ismét szól hozzájuk Jézus, és a világ világosságának nevezi magát (Jn 8, 12–20). A farizeusok ellenvetése erre: Kijelentéssel egyedül állsz. Senki sem tanúskodik melletted. De Jézus fönntartja igényét: Ő tesz bizonyosságot maga mellett, mert a legtisztább kezdetben áll. Ő a történelem új kezdete az Isten oldaláról. Mellette senki sem tanúskodhatik, mert minden, ami kívülről van, kinn áll. Így hát bele áll a benne való hit igénylésébe, ő maga önmagába, s „a Lélek és az erő bizonyítására” hagyja magát (1 Kor 2, 4). De ez nem vak erő, hanem igazság. Mindenki megismerheti az igénylés jogosultságát, ha az élő igazság terére lép, amelyet Jézus épít föl – ő, aki maga „az út, az igazság és az élet” (Jn 14, 6). Nem bizonyítékok átgondolása szükséges itt, hanem az engedelmesség Isten saját tanúságtételével szemben. Akkor pedig, és csak akkor, a hitben lesz nyilvánvaló, hogy Jézusnak van maga mellett „még egy tanúja”: (így hát) én teszek tanúságot önmagamról, és tanúságot tesz rólam, aki engem küldött: az Atya” (Jn 8, 18).

E „hatalommal teljes bizonyíték” (Lk 4, 32) erejének óriásinak kellett lennie, mert „a szavaira sokan hittek benne” (Jn 8, 30). De ez nem az az igazi hit, amely megteszi a legfőbbet: a kiindulást és a mértéket Istenbe helyezi, magába száll és bűnbánatot tart. Ezek magukra építenek – amint az rögtön nyilvánvalóvá lesz.

Jézus megígéri nekik: ha szavamhoz tartjátok magatokat, és aszerint éltek, akkor valóban tanítványaim lesztek. Akkor megismeritek az igazságot. Az új lét kitarul; az Atya önkinyilatkoztatása a Fiúban fölkel számotokra, és ez az igazság szabaddá fog tenni benneteket (Jn 8, 31–48). De azonnal fölágaskodik az ellentmondás: Minket szabaddá tenni? Mi Ábrahám fiai vagyunk és sohasem voltunk szolgák! De Jézus helyesen vág vissza: Mindaz, aki bűnt cselekszik, szolgálja a bűnnek. Csak akkor lesztek majd szabadok, ha az szabadít föl benneteket, aki fölötte áll minden szolgaságnak, aki a világ urának királyi Fia. Fiai vagytok ugyan Ábrahámnak: de csak a természet szerint, nem a lélek szerint. Azért nem értitek meg szavamat. Azért válik zárkózottságtok gyűlöletté, és azért akartok engem megölni. Majd így folytatja: De én azt mondom el, amit Atyámnál láttam; ti azt cselekszitek, amire

a ti atyátok megtanít benneteket. Érzik a vád rettenetes voltát és Ábrahámra hivatkoznak: Ő a mi atyánk. De Jézus megfelel nekik: Ha igazi fiai lennétek, akkor úgy cselekednétek, mint ő: hinnétek. De ti nemcsak hogy elzárjátok szíveteket, hanem hitetlenségtek gyilkoló szándékká fajul azzal szemben, aki az igazat mondja nektek. Így a ti igazi Atyátok művét cselekszitek. Mire ők ezt mondják: a földön nem paráznaságból születünk, lelkiekben pedig csak egy atyánk van: az Isten! Jézus erre azt válaszolja: Ha Isten lenne az atyátok, akkor szeretnétek engem és megértenétek igéimet, mert ő küldött engem. De miért nem értitek meg szavaimat? Mert szíveteket annak a másiknak adtátok oda tulajdonul, aki most az atyátok: a sátánnak. Ő gyilkos kezdettől fogva, mert gyűlöli az igazságot. Ti a hazugságnak adtátok meg magatokat; azért tölt el gyűlölet benneteket velem szemben is, aki a mennyei Atyának az igazságát beszélem; és meg akartok engem ölni, akit az Atya küldött.

Rettenetesek ezek a szavak. Rettenetes, ami itt történik.

Jézus újból kezdi: „Bizony, bizony, mondom nektek, aki tanításo-
mat megtartja, halált nem lát sohasem.” A zsidók ezt vetik ellen:
„Most látjuk, hogy ördögöd van. Ábrahám meghalt, a próféták is, és
te azt mondod: Aki tanításo-
mat megtartja, halált nem izel sohasem.
Nagyobb vagy talán Ábrahám atyánknál, aki meghalt? A próféták is
meghaltak. Minek képzeled magadat?” Az ellen a gonosz akarat ellen,
amely vele szembeszáll, Jézus nem tehet mást, mint hogy beleáll abba
a szent akaratba, mely őt hordozza. Ezt feleli: „Ha én dicsőíteném
önmagamat, dicsőségem semmit sem érne. Atyám az, aki dicsőít
engem. Ti azt állítjátok, hogy ő a ti Istenetek, de nem ismeritek őt. Én
ismerem. Ha azt mondanám, hogy nem ismerem, hozzátok hasonló:
hazug lennék” (Jn 8, 51 – 55). Jézus egy az Atya akaratával; abban az
akaratban áll, hozzászegődik. Az ördögi gyűlölet ez órájában nem hát-
rál egy hajsza-nyit sem, hanem ellenkezőleg az igazságot kielezi egész
a végső konzekvenciáig, mely az ellenség számára elviselhetetlen kell
legyen. Szemükben ez egyszerű istenkáromlás: „Én azonban ismerem
ő-
t és szavát megtartom. Ábrahám, a ti atyátok ujjongott, hogy
láthatja napomat: látta és örvendezett”. A zsidók erre fölháborod-
tak: „Még ötven esztendő-
s sem vagy, és láttad Ábrahámot?” Jézus
így szólt: „Bizony mondom nektek: mielőtt Ábrahám lett volna,

én vagyok.” Azok köveket ragadtak, hogy megkövezzék (Jn 8, 55–59). Jézus azonban eltűnt, s kiment a templomból.

Jézus öntudatának belső mélysége tört itt föl és beszél. Az Isten Fiának örök öntudata ez.

Ha mi bukott emberek magunkba tekintünk, emberi valóságokra bukkanunk. Erőkre és gyöngeségekre, jóra és rosszra. Véges az, amit találunk. Az, ami magunk is vagyunk. Találunk olyat is, ami örök, ami idegenszerűen lebeg fölöttünk: ott találjuk az igazságot, és azt, hogy megismerjük azt: a jót és azt, hogy akarjuk is azt. Úgy látjuk, hogy fölöttünk lebeg, és bennünk működik is, úgyhogy nem tudjuk, hozzánk tartozik-e vagy sem. . . Ha Jézus tekintett magába, akkor ő is emberi erőt, emberi valóságot talált ott, de összefüggő kibontakozásban, mely végtelen mélységekbe vezetett le, és végtelen magasságokba fölfelé. Az időben találta magát, de ugyanakkor az idők fölött az örökbe kiépülve. Isten volt lényegénél és öröktől fogva, az Atyának egyszülött Fia. Ember volt, mert a Fiú, kit az Atya küldött ki az időbe, emberré lett.

Aki az evangéliumokat nyílt szívvel olvassa, annak éreznie kell azt a nagy különbséget, mely a három első és János evangéliuma közt van. Talán nyugtalanítani fogja ez a különbség. Azt fogja kérdezni magától: vajon a Márk, Máté és Lukács evangéliumának a Jézusa ugyanaz-e, mint a János evangéliumáé? Nem mondanak-e a képek egymásnak ellent? Nem kell-e az egyiknek igaznak, a másiknak hamisnak lennie? És ha teljes egészét alkotnak – hogyan alkotják ezt? A feleletet századok óta keresi a tudomány. A kutatásokról itt nem beszélhetünk. Másként kell a kérdést föltennünk. Ha Jézus igazán ember volt, és ugyanakkor igazán Isten Fia – ki látja őt helyesen? A hit. És csakis az; mert a hitet ugyanaz az Atya adja, aki az Igét mondta, akiben hinni kell. Márpedig: a hit mindig megértette, hogy mind a négy evangélium Jézusa egy és ugyanaz. A készséges léleknek azonban mindig magától is meg kellene értenie azt, hogy ha olyan fölfoghatatlanul mélyen járó és olyan megmérhetetlen gazdagságú létről van szó, akkor azt nem lehet egyszerre kimerítően föltárni, még ha a leghatalmasabb vallásos lángész tárgyalná is, hanem csak különböző próbálgatásokban. Csak lépésenként hatolhat be a tekintet, és hozhat mindig többet fölszínre. Minél tovább tart a keresztény átélés, annál többet ölel át az ismeret; minél gyakorlottabb a gondolkodás, minél kipróbáltabb az idők fölvetette kérdésük és az ellenfél támadásainak követ-

keztében, annál merészebb és tágabbra feszülő az, amit fölfog és fölépít, – már amennyiben itt nem olyasmiről van szó, aminél rövidebb-hosszabb idő, kutatás és gondolkodás egyáltalán semmit sem jelent, hanem csakis a Szentlélek világossága és az átalakult szív szeretete.

Az újszövetség minden szövegdarabja a Szentlélekben hangzik el – s ez a döntő. Ezen az alapon aztán napfényra jutnak mindazok a különbségek, amelyek az emberi látás és szólás terén egyáltalán érvényesülhetnek. A szinoptikusok a közvetlen történelmi tapasztalatból beszélnek. Ebben Jézus úgy mutatkozik, amint minden hívő ember számára látható volt. Természetesen már itt esnek szavak, amelyek messzebbre utalnak. Így például: „Senki más nem ismeri a Fiút, csak az Atya, és az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú és az, akinek a Fiú ki akarja jelenteni” (Mt 11, 27). Pál az Urat bizonyára nem ismerte személyes látásból. Így ő az, aki belső kinyilatkoztatásból tárja föl pneumatikus alakját: azt a Krisztust, aki „a mennyben van, és ül az Atya jobbán” (Ef 1, 20–23; Kol 3, 1), és ugyanakkor „bennünk” él és működik (Gal 2, 20). Utolsóként ír köztük János, öregember korában. Saját szemével látta valamikor az Urat, „az Élet Igéjét” (Jn 1, 1), kezével érintette őt, amint oly nagy nyomatékkal mondja első levele elején. Ennek az evangéliumnak a képe tehát elsősorban a közvetlenül átélt történelem jegyében hiteles. Később aztán a keresztény tapasztalat, imádság, prédikálás és küzdelem hosszú életében mindjobban elmélyül. A szent valóság egyik rétege a másikra épül föl. Titok titok után tárul ki. Az első gnózis elleni, körülötte folyó küzdelemben jön el az órája annak, hogy az Úr képének azokat a vonásait domborítsa ki, amelyekre az első evangéliumokban talán éppen csak hogy utalás történik. Hogy kifejtse tanításának azokat a gondolatait, amelyek az előbb megjelent közleményekben még csak csírában vannak meg, és így az egész valódi Krisztust egy hosszú apostoli, prófétai és apokaliptikus tapasztalat alapján teljes „magasságában és szélességében és mélységében” (Ef 3, 18) mutassa be.

A szinoptikusok és Szent János Krisztusa ugyanaz. Minél mélyebbre hatolunk be az Írásokba, annál világosabban látjuk, hogy János mondja ugyan az utolsó szót, de ők ezt a szót már mindenfelé előkészítik.

Evangeliumának 3. fejezetében elmondja János, miként jön el egy éjjel Nikodémus, a főtanács tagja Jézushoz, és miként folytatja le vele az Úr azt az emlékezetes beszélgetést. A keresztény ókortól kezdve különböző vélemények vannak arra nézve, hogy az Úr életének melyik időszakába kell ezt a találkozást tenni. Egyesek mellett döntenek, amit szerintük János maga is jelezne, hogy Jézus Jeruzsálemben való első megjelenésének idejében, mindjárt megkeresztelkedése után. Mások az eseményben utalást látnak megelőző csodákra és egy olyan lelkiállapotra, amilyen a judeai krízis alkalmával uralkodott, amelyről megelőző elmélkedésünk beszélt. Anélkül, hogy igazi ítéletet mondánánk, a második véleményhez szeretnénk csatlakozni, és az eseményt ez összefüggésből kifolyólag értelmezzük.

„Volt a farizeusok közt egy Nikodémus nevű zsidó tanácsos. Éjnek idején fölkereste Jézust. „Rabbi, szólt hozzá, tudjuk, hogy Istentől jött tanító vagy, mert senki sem tud ilyen csodákat művelni, mint te, ha Isten nincs veled” (Jn 3, 1–2). A mi föltevésünk szerint az idő a sátoros ünnepek ideje. Jézus meggyógyította a Betesda-tónál azt az embert, aki már 38 év óta volt beteg (Jn 5). A farizeusok és papok kihívására kinyilatkoztatta előttük isteni öntudatát és úgy állott az Atya mellé, hogy nekik, kik nem akarják őt elfogadni, az ő igényét istenkáromlásnak kell venniük. A sok ellenfél közt azonban vannak egyesek, akik hisznek benne, vagy legalábbis hajlanak feléje. Ezek közé tartozik Nikodémus. Vágyódik a Mesterrel való beszélgetésre. Hogy mennyire Jézus ellen fordult a hangulat, mutatja az a körülmény, hogy nem mer nappal hozzá menni. . .

Nikodémus nyílt. E személyiség titokzatos hatalma megragadta őt. Jézus tanítása legbensőjét érintette. Csodáit annak érezte, amik voltak: egy felülről jövő közeledés áttörésének, új isteni megnyilatkozás jelének. Oda akar hát jutni, ahol ez áll, részt akar venni benne. Ezt mutatja az is, amit kérdésével kifejez: hogyan lehet az ember alkalmas arra, hogy Isten országát láthassa?

Jézus ezt válaszolja neki: „Bizony, bizony, mondom neked, ha valaki újra nem születik, nem látja meg Isten országát”. „Hogyan születhetik valaki, mikor már öreg?” – vágott szavába Nikodémus. „Csak nem térhet vissza anyja méhébe, hogy újra szülessék?” Jézus megmagya-

rázta: „Bizony, bizony, mondom neked: Aki nem születik vízből és (szent)lélekből, nem mehet be Isten országába”. (Jn 3, 3–5). Az Úr tehát azt mondja: Amit te akarsz, az az ember oldaláról lehetetlen. Isten országát látni; oda jutni el, ahol az Isten országának hírnöke áll, ez embernek saját képességeiből nem adatott meg. Az ember a „világhoz” tartozó valami. Hacsak saját erőivel gondolkodik, akkor gondolkodhatik olyan élesen, olyan magasztosan, amint csak akar, mégis csak világ marad. Küzdhet teljes erkölcsi erejével, a világi jón túl nem jut soha. Támaszkodhatik a nemes lét bármely magas értékeire, előkelő tradíciókra, magas kultúrára, de mindig a világba zárva marad. Valami másnak kell történnie: új kezdetnek, új létezésnek kell elindulnia, mégpedig fölülről, ahonnan az Isten országa és hírnöke jön. Csak azt láthatjuk, amihez szemünk van. Csak azt foghatjuk föl, amivel rokonságunk van. Az embernek tehát egy új létbe kell beleszületnie, hogy az Isten országát láthassa.

Nikodémus nem érti. A mondottakat testi értelemben veszi: A felnőtt embernek még egyszer gyermekké kell lennie? Vissza kell mennie születése mögé, anyja méhébe? A válasz kézenfekvőnek látszik; annál jelentősebb az, amit Jézus felel. Nem mondja: ezt okosan, hasonlatképpen kell értened; körülbelül úgy, hogy új lelkületet kell elsajátítanod, vagy a gondolkodásnak és törekvésnek egy új bekezdését kell megkísérelned. Nem. Éppen azt tartja meg, ami megütközést kelt: hogy egy igazi újjálevésnek, egy második születésnek kell megtörténnie – természetesen a Lélekből. A „Lélek” azonban itt nem jelenti a testtel való ellentétet. Nem is megismerést és bölcsességet. Azt sem, amit az újabb filozófia tárgyi értelemben szelleminek nevez, tehát kultúrát a szónak teljes értelmében véve. A Szentírás felfogásában az ember mindazzal együtt, amit alkot, „test”, és pedig „alulról” származó. A lélek, amelyről itt szó van, az, amely felülről jön, amelyet az Atya küld: a Szentlélek, a Pneuma. Ő az a harmadik az Istennek egységes életében levő szent arculatok közt, akinek működése által az Ige testté lett; akinek ereje a keresztkor Jézusra leszállt, akinek hatalmából az élő Istenember van. Belőle kell történnie a mi újjászületésünknek is.

Mit művel a Lélek? Ezt megérteni nem könnyű. Előbb el kellene mélyednünk a prófétákba; esetleg egy olyan helyen, mint például a Királyok I. könyvében van, ahol Sámuel próféta a fiatal Saulnak ezt

mondja: „Ekkor téged is megszáll az Úr lelke... és profétálni fogsz velük és más emberré fogsz válni” (10, 6). Vagy amilyen az Apostolok Cselekedeteinek az értelésítése a pünkösdi eseményről és annak hatá-sairól (2, 1 – 21 és tovább). Vagy azt elmélkedve át, amit Pál mond a Korintusiakhoz írt első levélben a kegyelmi adományokról (14, 12 – 14). Ezeknek és más helyeknek olvasásából az a szent valami, az a titokzatos és hatalmas valóság hatolna szemünkbe és értelem-világunkba, amiről itt szó van. A Lélek az, akiben az örök Ige a világot teremti, hogy legyen. De Ő az is, akiben a megváltó szeretet azt, ami már megvan, de bűnben, – átalakítja. Itt van most egy ember, az ő testi-lelki valóságában, származásával és sorsával, állásával, vagyonával, alkotásával: vagyis egészen „ő maga”. Az élet áramlik benne, úgy hogy a belső forrásból időről-időre az újjálevés hullámai szöknek a magasba, és a létnek eddig elrejtett rétegei törnek elő. A lét mindig újból teljesül; csak létesülésében áll fönn. De mindez azon lehetőségekhez van kötve, amelyek a születésben vannak meg. Minél öregebbé lesz az ember, annál jobban látja az első nekiindulás korlátait; körülbástyázza magát, sőt megmerevül benne. A Szentlélek Teremtő; így a már létezőt is új irányú mozgásba hozhatja. Megszabadítja az első születésben való bennakadástól, és egy új teremtés anyagává teszi. Az első lét korlátait felszabadítja egy új lét felé, amint pünkösöd liturgiája mondja: „Küldd el a te Lelkedet, és minden újjáteremtődik, és megváltozik a föld arculatja”.

De a titok még mélyebb. Az ember és Isten között korlát van: és ez a bűn. Isten a Szent, és azért haragszik az emberre és eltaszítja magától. Ezt a korlátot ledönti a Szentlélek. Kiemelkedik Isten szívé-ből – nem, hiszen ő maga az Isten szíve, Isten örök bensősége – a szent életet beleviszi az emberbe, és fölemeli az embert egy új kez-detbe. Nincs keveredés, hanem újjálevés, egy el nem gondolható, csak Isten szavára elhihető „bennlevés”; kimondhatatlan bensőség, melynél fogva a teremtménynek életközössége, szívbeli közössége van Istennel.

Első hallásra talán azt gondoljuk, hogy mindez csak képzelődés. De van az emberi létben egy hasonló valami: a szeretet. Állítsunk ma-gunk elé egy embert, aki meghatározott adottságokból nőtt föl, saját jellemével, hivatásával, tulajdonával. Ez mind őérette tartozik össze, képez egy egészet: ez ő maga. A többi emberek megint magukban alkotnak így egy valamit? ezt, ami a túlsó oldalon van? ez éppen a

többi ember. A mi emberünk figyelmes, barátságos, segíteni akaró lesz velük szemben – de mindig az a tudat választja el őt tőlük: Én, nem te; enyém, nem a tied. De ha a szeretet támad föl ebben az emberben, akkor valami különös megy végbe. Olvadni kezd az a válaszfal, amely az „Én, nem te”, „enyém, nem a tied”. Most már nincs szükség különös jóságra, nem kell átmenni a túlsó oldalra – ő már túl van. Ami az övé, az a másiké is; és ami a másikat érinti, közvetlenül érinti őt is, mert egy új egység van jelen. Nem külsőleg összefűzött, nem is keveredéssel egybefolyt, hanem született egység, és a neve: „szereget”. Hasonlóan áll a dolog a mi esetünkben is – de nem, istenien másként. Isten saját szeregete, a Szentlélek az, akiről itt szó van. Új életet teremt; azt, amelyben az ember az isteniből él, és Isten az emberit birtokba vette. Ennek alapja Krisztusban van megvetve, akiben a Szentlélek által Isten Fia emberré lett. A hit által azonban, a megváltói lét beteljesülésében Isten minden gyermekének része van benne. Ez az újjászületés és a belőle fakadó új élet.

Jézus azt mondja, hogy az újjászületés „vízből és Szentlélekből” történik. János eljött és vízzel keresztelt, tudva, hogy ez csak előkészület volt: „Én vízzel kereszteltek titeket, ő azonban Szentlélekkel fog megkeresztelni” (Mk 1, 8). A víz megmaradt. Emberemlékezet óta szimbóluma volt az életnek és halálnak egyaránt; az anyaméhnek és a sírnak. Ezt a szimbólumot ragadta meg Krisztus, és hozzákötötte a Szentlélek újáteremtésének misztériumát. Így lett a kereszttség.

A keresztstégből indul el az új kezdet. Hitben és keresztstégben születik az új ember. Benne temetkezünk el Krisztussal, és halála végbemegy rajtunk lelkileg – de ugyanakkor föl is támadunk vele, és résztveszünk az ő életében. Az új isteni-élő közösség támad föl bennünk, mint Pál ismételten mondja. Ez az új kezdet, amely mögé nem mehetünk vissza; a „miért” és a „honnán” kérdések semmiféle megfontolásával, a lehetetlen vagy lehetséges, helyes vagy helytelen semmiféle mértékével – amily kevéssé lehet ilyen megfontolással a földi születés mögé visszamenni. Mert hát ez kezdet, melyből új lét lép ki; minden többi csak utána jön. A második születés ez. Nem alulról, a világból, a természet adottságaiba, beleértve a történelmet és a képességeket is, hanem fölülről, az égből, az Isten gyermekei szabadságának és értékgazdagságának végtelen lehetőségét nyitva meg.

„Ami testből születik, az test, de ami lélekből születik, az lélek. Ne csodálkozzál, hogy azt mondtam neked: újra kell születnetek. A szél ott fúj, ahol akar. Hallod zúgását, de nem tudod, honnan jön. és hová megy. Ez áll mindarra, aki lélekből született” (Jn 3, 6–8). Ami itt történik, az titok. Aki kívülről jön, nem foghatja föl. Ha valaki hideg szívvel figyel szerelmeseket, hogyan viselkednek, hogyan gondolkodnak, milyen az ő miértjük, és minek-jük, mi látszik nekik fontosnak és jelentéktelennek, mi lelkesíti és hangolja le őket – úgy mindent alapjában nem fogja érteni, sőt furcsának és ostobának fogja találni. Mert hát nincs annak a kezdetnek a keretén belül, amely itt megnyílt. Látja ugyan, ami a szeme előtt van, de nem érti, honnét ered és mire irányul. Mindez egy kissé közelebb hozhatja azt, amiről itt szó van. Az az ember, aki csak magából, csak a „világból” él, és az újba még nem lépett be, külsőleg látja ugyan a hitből élő embert, hallja őt beszélni és megfigyelheti cselekvését, de nem látja az eredetét, nem érti miértjét, és minek-jét.

„Hogyan lehetséges ez? – kérdezte Nikodémus. Jézus így felelt: „Te Izrael tanítója vagy és nem érted? Bizony, bizony, mondom neked, arról beszélünk, amit tudunk; arról tanúskodunk, amit látunk, de tanúságunkat nem fogadjátok el. Ha földieket mondok és nem hiszitek, hogyan fogjátok majd elhinni, ha mennyeiekről szólok? Senki sem emelkedett fel a mennybe, csak az, aki alászállott a mennyből: az Emberfia” (Jn 3, 9–13). Miképp lehetséges ez, kérdi Nikodémus – valóban, a kérdést együtt élhetjük át vele! A vágyat, amely benne kifejeződik, a tehetetlenséget, a csüggedést. Itt áll Krisztus az ő világával, Isten gazdagságát sugározza ki; emitt állok én, bezárva magamba, beszögezve abba, ami vagyok – hogyan mehessek át a túlsó oldalra? Hogyan juthassak ki magamból? Hogy részesülhessek abban, ami ő? Jézus ezt feleli: Nem tőled magadtól. Nem úgy, hogy te a saját erődből gondolkodol, megismersz, tovább haladsz és végül belátod: Igen, amit Krisztus mond, az igaz, és azért csatlakoznom kell hozzá, nem – mert akkor már a te mértékednek rendelted volna őt alá. Akkor a valóságban ott túl nem őt találnád meg, hanem tenmagadat, és körben szaladtál volna. Nem, el kell a régit engedned; a felőled nézett összefüggésekről le kell mondanod; saját eszed és tapasztalatod mértékét fel kell adnod... Merésznek kell lenned és átkiáltanod: Uram, jer értem, vigy magaddal! Küldd el Szentlelkedet, hogy újjá alkosson!

Adj új belátást, hogy rólad szerinted gondolkodjam! Add meg nekem az új szívet, amely Isten szeretetéből alakult, és amely képes méltányolni azt, ami Istené!

Honnét tudom azonban, hogy ez lehetséges? . . . Csakis Krisztus szavából. Az, aki „látott”, aki „az égből jött le”, kezeskedik érte. Egyedül Ő. Reá kell hagyatkoznod. . . De ha még nem vagyok annyira? Ha a bizalom még nincs meg? . . . Akkor várnod kell és imádkoznod – hacsak így is: „Uram, ha te az vagy, akinek az Írás mond, akkor add, hogy megismerjelek!”

Egyedül Krisztus kezeskedik mindezért. Nekünk azonban el kell eresztenünk a régit. A saját belátásunk bizonyosságát, a saját teljesítményünk kiválóságát, érzületünk tisztaságát, jellemünk helytállását, az emberi vagy kulturális múlt szolid-voltát. Mindennek megvolt a jelentősége: előkészített a jövőre – de aztán jön a pillanat, amikor el kell engedni. Kereszténnyé lenni annyit tesz, mint Krisztushoz menni Krisztus szavára; rábízni magamat az ő saját kezessége kedvéért. Ami pedig még benne megbúvó rejtély marad, amit rajta még észellenesnek érzünk, az hozzátartozik. Ez az a „botránkozás és oktalanság” veszélye, ami átállásunk lényegéhez tartozik (1 Kor 1, 23).

De mi van akkor, ha én már meg vagyok keresztelve? Ha tehát az a második születés már megtörtént, és én még mindig csak Krisztus előtt állok, ahelyett, hogy benne lennék? Hallom őt, de nem értem? Hazám nem „az égből” (Fil 3, 20), hanem a földön van? Mi van akkor? . . . Akkor ugyanannak a Jánosnak egy másik szava jön segítségemre, evangéliumának előszavában: „Mindannak azonban, aki befogadta, hatalmat adott, hogy Isten fiává legyen, annak, aki hisz őbenne, aki nem vérből, sem a test ösztönéből, sem a férfi akaratából, hanem Istenből született” (Jn 1, 12–13). Jó, hogy ez a nyilatkozat megvan, mert különben kétségbe kellene esnünk. Azt mondja: Megszületve lenni a második születésből és Isten gyermekének lenni teljes értelemben, még nem jelenti ugyanazt – amennyire nem jelenti ugyanazt, az anyai méhből e világra jönni és az egész emberi teljességnek birtokában lenni. Az Istenből való születés is kezdet, amelynek aztán az élet teljesezésében kell megvalósulnia. Isten gyermekei vagyunk, ha „megszülettünk a vízből és Szentlélekből”, és mégis Isten gyermekeivé kell majd lennünk. De talán jobban mondjuk így: Isten gyermekeiként jöttünk ki a keresztség szent méhből – de Isten fiává, az Atya leányaivá majd csak leszünk, „ehhez kaptunk hatalmat”

(Jn 1, 12). Mit tehetünk ez irányban? Sokat: gondolkodhatunk és elmélkedhetünk és megismerésre törekedhetünk; hibáinkkal küzdhetünk, tisztulásért és erényért harcolhatunk, felebarátunkon segíthetünk, munkánkat hűségesen végezhetjük, – és még sok minden mást. De ezzel magával még nem érünk célt. A szent élet gyarapodásának is onnét kell jönnie, ahol a születés végbement: a Szentléleknek kell gondolkodásunkat és küzdelmünket és minden működésünket megragadnia és újjáalkotnia. És ezért mindig újból Hozzá kell kiáltanunk: Te örök kútforrás, vonj magadhoz engem! Te teremtő Lélek, alakíts át engem! Aki megkezdettél engem, fejezz be!

Nikodémus látogatásának elbeszélésében egy dolog különösen mélyen hat meg bennünket: tőle magától semmi többet nem hoznak. Hallgat. De amit hallott, annak mélyen kellett lelkébe behatolnia.

Jézus szavai mindig komolyabbak lesznek. Ő a mennyei kezes aki azt beszéli, amit tud, és bizonyosságot tesz arról, amit látott; de az emberek nem fogadják el bizonyágtételét. Szavaiból nyilvánvalóvá lesz, hogy a felelős körök nem fogadják el őt, sőt, hogy meg akarják semmisíteni. Szeretete azonban a megváltás áldozatát fogja megalkotni, – az emberiségnek ebből a gonosztettéből – a második bűnbeesésből, amely a történelem középpontjában történik, a történelem kezdetén álló első után: „Amint Mózes fölállította a kígyót a pusztában, úgy fogják fölmagasztalni az Emberfiát is, hogy mindaz, aki benne hisz, el ne vesszen, hanem örökké éljen. Isten nem azért küldte fiát a világba, hogy elítélje a világot, hanem hogy üdvözüljön általa a világ. Aki hisz benne, azt nem ítéli el, de aki nem hisz, azt már elítélte, mert nem hitt Isten egyszülött Fiában. Az ítélet ez: A világosság a világba jött, de az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot, mert gonoszat cselekedtek” (Jn 3, 14–15).

Nikodémus azonban megint jelen lesz, amikor ez történni fog. Ugyanennek az evangéliumnak 19. fejezetében, az Úr halálának elbeszélése után, ez áll: „Arimateai József, aki Jézus tanítványa volt, de a zsidóktól való félelmében csak titokban kérte Pilátust, hogy levehesse Jézus testét. Pilátus megengedte, mire az elment és levette Jézus testét. Odajött Nikodémus is, aki annak idején éjszaka ment (Jézushoz), és hozott mintegy száz font mirrha- és áloékeveréket” (Jn 19, 38–39).

HARMADIK RÉSZ

A DÖNTÉS

I. A VAKOK ÉS A LÁTÓK

A második rész utolsó elmékedéseiben már beszéltünk arról az Összeütközésről, mely Jeruzsálemben megy végbe Jézus és a farizeusok közt, és amelyről János a hetedikről a tizedikig terjedő fejezetekben, sőt talán már az ötödikben és hatodikban is beszél. Az összeütközés oly komoly, hogy poroszlókat küldenek ki, hogy Jézust elfogják, de ezek üres kézzel térnek vissza. A farizeusok azt kérdik: „Miért nem hoztátok el Őt?” Ezek pedig azt felelik: „Ember úgy még nem beszélt, mint ez az ember beszél.” Ritka felelet rendőrök szájából! Annak, akit el kellene fogniuk, szent hatalma, lényének és szavának ereje oly nagy, hogy nem mernek hozzányúlni. Sokatmondó a farizeusok erre adott felelete: „Talán titeket is félrevezetett?... Hitt-e benne valaki a tanácstagok vagy farizeusok közül? Csak ez az átkozott népség, amely semmit sem ért a törvényből!” (Jn 7, 32; 45–49).

A zsidó nép társadalmi rendje a főpapi családoktól lefelé tagozódott egészen a félvérűekig, akik egy, a néphez tartozó apának és egy idegen törzsbéli anyának voltak a leszármazottai. Emellett azonban egy másik megkülönböztetés is járta: egyik oldalon voltak azok, akik a törvényt ismerték és be voltak avatva a helyes és rossz, a megengedett és meg-nem-engedett tudományába, a hozzátartozó elméletbe, misztikába és szimbolikába – a másik oldalon voltak az ebben járatlanok. Azok voltak az „írastudók”, ezek a „föld népe”. E második megkülönböztetés oly mélyreható volt, hogy egy olyan ember, aki a legalsó szociális fokozaton állott, de a törvény ismeretében jártas volt, ezzel a főpap fia fölé emelkedett abban az esetben, ha ez a törvény ismeretének híján volt... és íme a beavatottak legtekintélyesebbjei azt mondják: közülünk senkinek sincsen semmi dolga ennek a férfinak az örületével és gonoszságával. Csak a „föld népe” – és az „legyen

átkozott!” – amely nem ismeri a törvényt, lehet jó véleménnyel róla. Most megérthetjük a forradalmi értelmét és a valóban isteni boldogító voltát annak a magasztalásnak, melyet Jézus mond a „lelki szegények”-re (Mt 5, 3). Ők a „föld népe”, a törvénytudóktól elátkozottak, voltak számára nyitottak. És bárcsak maradtak volna azok! Csak őrizték volna meg a hozzá való hűséget! Milyen minden fogalmat meghaladó boldogok, az izajási ígéretek boldogságával rendelkező boldogok lettek volna!

Egyszer – így beszéli el János a kilencedik fejezetben – Jézus megy az úton és lát egy vakot. Úgy érzi, hogy ez az ember, aki sötétségben él, segítségül hívja őt: „amíg a világban vagyok, világossága vagyok a világnak” – mondja; és így hívást érez arra, hogy a világosság műveit, vagyis „annak a műveit művelje, aki őt küldötte”. A földre köp, régi gyógy mód szokásának megfelelően, amely a nyálnak gyógyító erőt tulajdonított, porral keveri össze, a sarat rákeni a vak szemekre és meghagyja a betegnek, hogy menjen Siloe tavához és mossa meg szemét. A vak így tesz és gyógyultan tér vissza.

Nagy mozgolódás következik. Az embert elviszik a farizeusok elé. Ezek kérdezik, és ő így felel: „Sarat tett a szememre, megmosdottam és most látok.” A csoda hatással van az emberekre. Sokan Jézus mellett szólnak, mint aki ilyesmit tud tenni; mások azonban kijelentik: „Nem Istentől való ez az ember, hiszen nem tartja meg a szombatot.” Megkérdezik a meggyógyultat, mit gondol ő maga. És ő azt feleli, amint nem is lehet másként ilyen élmény után: „hogy próféta”. Ezek után a főtanács elé kerül az ügy. Ez nem akarja elhinni, hogy a férfi valóban vak volt, és maga elé idézi a szüleit. Ezek tanúságot tesznek, hogy az ő fiuk és valóban vakon született. Azon kérdés elől azonban, hogy hogyan gyógyult meg, kitérnek, mert tudják, hogy a főtanács mindenkire, aki Jézust messiásnak ismerné el, a nagy kiközösítést határozta el. A döntés tehát a hatalmon levők részéről már a legfőbb helyen megtörtént és végleges. A kihallgatás tovább folyik: „Mit csinált veled? hogy adta vissza látásodat?” Az ember türelmetlenné lesz, hiszen már sokszor elmondta ezeket. A tényállás nem kétes. De a kérdezők egyáltalán nem a tényállást akarják kivizsgálni, hanem a kényelmetlen tanút akarják megfélemlíteni. Az elismerés megtiltásával és annak gyalázásával, aki művelte, akarják a csodát befödni. Fényesen ragyog, de a szemük nem látja, mert nem akarják látni; és sötétbe borítják, hogy mások se lássák. De az ember nem hagyja

magát megfélemlíteni. Megmarad vallomása mellett. Erre kimondják rá az átkot: Kizárják a népközösségből, elveszti minden vagyonát.

Amint Jézus meghallja, hogy mi történt, hozzámegy e kérdéssel: „Hiszel az Emberfiában?” Az ember azt feleli: „Ki az Uram? Hinni akarok benne!” És Jézus: „Előtted áll” – úgymond – „ő az, aki veled beszél”. A meggyógyult leborul előtte és hisz. Jézus pedig a körülállók felé fordul: „Azért jöttem a világra, hogy ítéletet tartsak; akik nem látnak, lássanak, és akik látnak, elvakuljanak” (Jn 9, 1 – 39).

Hallatlan hatású esemény! A külső történéis és belső értelme; a közvetlen történet és jelentősége Krisztus működésével kapcsolatban, óriási hatásában egy. A kulcsa az egésznek Krisztus utolsó szavaiban van: „Ítéletre jöttem...” Hasonlókra emlékeztetnek bennünket, melyek más alkalmakkor hangzottak el: „Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket” (Lk 2, 17). „Jöttem, hogy a bűnösöket igazakká tegyem; aki tehát már igaznak tekinti magát, azzal semmi dolgom...” Vagy gondoljunk arra a másíkra: „Áldalak téged, Atyám, mennynek és földnek ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsék és okosak elől, és a kisdedeknek jelentetted ki” (Mt 11, 25). A világ előtt kicsinyek és tanulatlanok, az Isten előtt legyenek tudók, ítéletképesek, nagyok és szabadok. Akik azonban már nagyoknak tartják magukat, akik földi tudásukat nem adják föl, azok éretlen balgák, és maradjanak is azok... Ugyanaz a gondolat tér itt vissza, csak élesebben döntőbb határozottsággal: Jézus tudása szerint azért jött, hogy „a vakokat látókká, a látókat pedig vakokká tegye”.

A „vak” az, aki megismeri, hogy minden földi látásával és tudásával Isten előtt sötétben áll, és a tulajdonképpeni igazságot nem érti. Aki ezt fölfogja és Isten előtt ilyennek vallja magát, annak segítségére siet „a világ világosságá” és fölszabadítja benne a szent látás erejét. S most látja az Isten küldöttjét, a dolgok új rendjét, a születő új világot. Az által azonban, amit lát, még jobb látásúvá lesz; az Isten országának dolgait teljesebben és mélyebben fogja föl. Így a látás tárgyán teljesebben és mélyebben fokozódik a látóerő, és a fokozódó látóerő számára új tárgyi gazdagság nyílik meg. A „látók” pedig azok, akik földi belátásukat, ítéletüket bölcsességüket Isten előtt is főnntartják és Istent aszerint ítélik meg. Krisztus ezek előtt műveli a csodáit; ők azonban nemlátnak, vagy sátánműveket csinálnak belőlük. Isten Fia áll előttük; ők azonban csak lázítót látnak benne és az igazak fölháborodásával járnak el mindenkivel szemben, aki benne hisz. Mert nem akarnak

látni, azért az, ami Isten részéről eléjük lép, azt eredményezi, hogy többé nem is láthatnak. Látóképességük bezárul. Megvakulnak.

Látni mást tesz, mint amit a tükör csinál, amely közömbösen fogja föl, ami eléje kerül. A látás az életből fakad és visszahat az életre. Látni annyit jelent, mint a dolgokat magába fölvenni; hatásuk alá jutni; kezükbe kerülni. Az élni akarás így öröködik a látáson. Egyik fegyverünk a veszedelmes dolgokkal szemben az, hogy nagyon élesen lássuk azokat és így megküzdhessünk velük; a másik pedig, hogy egyáltalán ne lássuk őket és így ne érintsenek bennünket. E tekintetben a látni akarás kiválasztó hatása érvényesül és ezzel védi magát az élet. Így van ez már a testi szemnél is, és még sokkal inkább a lelkinél: a másik ember megismerésénél, az igazsággal és követelményekkel szemben való állásfoglalásnál. Egy embert megismerni annyit tesz, mint befolyását magába fölvenni; ha tehát félelemből vagy ellenszenvből távol akarom őt magamtól tartani, akkor ez már a szemben is meg fog nyilatkozni. Tekintetem másképp látja őt, visszaszorítja rajta a jót; aláhúzza a rosszat; kihangsúlyoz összefüggéseket, szándékokat lát megnyilatkozni stb. Mindez minden különösebb erőlködés nélkül, egész önkéntelenül történik. Talán anélkül, hogy egyáltalán tudatosulna, sőt akkor a legerősebben, mert ilyenkor az eltorzító erő minden kritika alól kivonja magát. A tekintet olyan cselekvés, amely az élni akarás szolgálatában van. Minél erősebben fészkel be magát a félelem vagy ellenszenv, annál keményebben záródik be a szem a nemlátásba, míg végre egyáltalán nem tudja már a másikat észrevenni – mélységes szó ez: észre venni = „igaznak venni” (Wahrnehmen). A „vakká lesz vele szemben” – minden ellenségeskedés történetének ez a menete. Itt aztán már nem segít semmi beszéd, semmi figyelmeztetés, semmi fölvilágosítás és kifejtés. A szem már egyáltalán nem fogadja be az előtte állót. Hogy ezen valami változzék, ahhoz az érzületnek kellene megváltoznia. Az értelemnek az igazságosság felé kell fordulnia, a szívnek fel kell oldódnia – akkor megnyílik a tekintet és kezd látni. A tárgy fölvilágosításán megerősödik a látás élessége, és így a szem lassan meggyógyul az igazlátásra.

Krisztus az emberré lett Istenfia. Ő az élő kinyilatkoztatás, amelyből az elrejtett Isten lép elő. „Senki más nem ismeri a Fiút, csak az Atya, és az Atyát sem ismeri senki, csak a Fiú, és akinek a Fiú ki akarja jelenteni” (Mt 11, 27). Aki „Őt látja, látja az Atyát” (Jn 12, 45). Ő „a világosság, mely megvilágosít minden embert”; e világra jött,

mely előbb már „általa lett”, és általa nyert értelmet és van lelki fény-nyel átvilágítva (Jn 1, 9–10). Így áll itt és megvilágítja az embert. De ha az világi értelemben „látó”, akkor benne olyan akarat működik, amely nem Krisztust, hanem magát és a világot keresi. A szeme magára és a világra marad beállítva. Ami máshonnet jön, az eltorzul ebben a lencsében, kétértelmű lesz, veszedelmes, rút, amennyiben egyáltalán ki nem esik belőle, és megtörténhetik, hogy az ember az ész és a rend és az igazságosság minden szenvedelmével Jézus ellen támad, mert hiszen az, ami az ő szemében van, valóban szörnyűség! Ez a saját látása tette az ember szemében a világ Világosságát szörnyűséggé, hogy elutasíthassa: vagyis botránkozott.

Valóban lehetséges lenne ez? Az isteni világossággal szemben? Emberi világossággal szemben még megérthetnők; de Isten ragyogásával szemben? Igen, éppen Istennel szemben! Ha a nézés életműködés, ha a szem mögött az életakarat áll és minden látás egy elődöntést hoz magával – akkor ez az akaratbeli és döntésszerű valami a tekintetben annál inkább érvényre jut, minél inkább az örök sorsról van szó. Krisztus szemében erről van szó. Ez az értelme ennek a kijelentésnek is: „Azért jöttem a világra, hogy ítéletet tartsak; akik nem látnak, lássanak, és akik látnak, elvakuljanak.” Ha a kinyilatkoztatás hírnöke az emberekhez közeledik, beleviszi őket a döntésbe – de ugyanakkor természetesen magát is, hiszen ez az a sors, melyet Isten magára vesz! A kinyilatkoztatás nem a belátott igazság elfogadásának kívánságával áll elénk, hanem benne Isten igazsága közeledik hozzánk, mely már megpillantva is kötelezi az embert. A kinyilatkoztatás követeli, hogy elfogadják, hogy az ember föladja magát, és abba, ami Istentől jön, belemenjen.

Aki itt valóban lát, meg is szólal. Belép legalább az engedelmesség kezdetébe. Így választja az igazság kihirdetése az embereket készekre és nemkészekre; olyanokra, kik akarnak látni, és olyanokra, kik nem akarnak; ezzel azonban már olyanokra is, kik látni fognak, és olyanokra, kik magvakulnak. Ez utóbbiakra aztán áll az a prófétai szó, mely Máténál a magvetőről szóló parabolában van: „Hallani fogtok, de nem értetek, nézni fogtok, de nem láttok. Megkérgesedett e népnek szíve: Fülükre nagyot hallanak, és behunyják szemüket, hogy szemükkel ne lássanak, és fülükkel ne halljanak. Szívükben értelem ne legyen és meg ne térjenek, hogy meggyógyítsam őket” (Mt 13, 14–15). Ez a szétválasztás nagyon sokféle módon mehet végbe: villámszerűen,

az első rajtacsapásban; de lassan is, hosszantartó érésben. Nyíltan tör-
ténhet, de fátyolozottan is, álcázó folyamatokban, szenvedélybe és
érzelembe burkoltan. De egyszer megtörténik.

A nyolcadik fejezetben Márk arról a másik vakról szóló történetet
mondja el, akit Jézus szintén meggyógyított és akinek a látóvá-levése
belső folyamatát szinte vele együtt éljük át (22–26). Először szemére
teszi a kezét az Úr és azt kérdi: „Látsz valamit?” Az föltekint és azt
mondja „Látom az embereket, úgy látom őket járni, mintha fák
volnának”.* A látóerő föléledt, de még nincs helyes arányosítási
képessége. Erre Jézus még egyszer ráteszi kezét a szemére; most
megkapja a helyes látást, mindent pontosan lát és meggyógyul.

Ez az esemény is valóság és hasonlat egyszerre. Helyesebben:
Valóság, mely a testből a szellemibe, sőt a lelkibe nyúlik át. Így talán
ide vonatkoztathatjuk Lukács szavait, melyeket a tizenegyedik feje-
zetben hoz: „Tested világa a szemed. Ha a szemed ép, egész tested
világos lesz, de ha hibás, tested is sötét lesz. Vigyázz, hogy a világos-
ság benned sötétség ne legyen! Ha tested egészen világos és nincs
benne semmi sötét, olyan világos lesz az egész, mintha a villám fénye
világítaná meg” (Lk 11, 34–36). Máté még ezt is mondja: „Ha tehát
a világosság benned sötétség, mekkora lesz maga a sötétség?” (Mt 6,
23). Ezek a szavak hozzáillenek ahhoz az élményhez, mely ezt az
embert éppen most lelke egész mélyéig megrázta. Ő, aki előbb sötét-
ben volt, látja a világosságot. Belezúdult a szemébe és úgy érzi,
mintha benn minden „fényes” lenne. S most Jézus megmutatja neki
a ragyogást, az új bensőséget: amely belül föltárult, és megtanítja őt
természetes fényben látni azt a másikat, azt a szentet, amelyet a hitben
történő Krisztus-kapcsolat gyújtott ki. Egyetlen nagy világosságot
kapott Krisztustól: először a szeme, teste és lelke – aztán az a valami,
amit az Úr léleknek nevez. Ez az Istennel szemben való készség és
fogékonyság, az Isten világosságától való érintettség. Ehhez kell a
szemet kinyitni, hogy magába szívja a fényt, hogy „világos legyen
benn, mintha villám gyújtott volna világosságot”... De egyúttal
természetesen ott a figyelmeztetés is: „Ha a világosság benned sötét-
ség, mekkora lesz maga a sötétség!”

* A görög szöveg szerint.

Ez az elbeszélés mintegy kulcsa annak, ami Jeruzsálemben történt.

Mi pedig arra kapunk utasítást, hogy „félelemben és rettegésben” legyünk (Fil 2, 12), hogy a világosság bennünk ki ne aludjék. Mert bennünk is működik az akarat. A mi szemünkben is dolgozik, irányítja a tekintetet, modellezi a körülményeket, hangsúlyoz, elfátyoloz, háttérbe szorít és kidomborít. Mi is ítélet előtt állunk és számunkra is arról van szó, hogy a „látók” sorába állunk-e, akik megvakulnak, vagy a „vakok” közé, kiknek a szemük kinyílik. Ez az ítélet állandóan folyik. Minden esetben, amikor az Úr szavát halljuk. Mindannyiszor, ahányszor egy igazság áll elénk. Mindannyiszor, ahányszor érezzük, hogy szólít az Úr. Minden rendelkezésében, amely ér bennünket, kigyullad Isten világossága és végbemegy a látóvá vagy vakkálevés. Jaj nekünk, ha nem maradunk éberek; ha állandóan nem újulunk meg a készenlétben! Jaj nekünk, ha a nemlátással megelégszünk; ha az Úr alakja elhomályosul, és erre nézve már nem jut semmi sem az eszünkbe!

Így ment Jeruzsálemben a döntés teljesedésbe, és Jézus visszatér Galileába. A felelősök, a papok és írástudók elutasították Őt. Kijelentették, hogy csak a tudatlan nép, a megvetettek tömege hihet benne.

Közeledik a második döntés: vajon ez a nép maga elfogadja-e Őt? Az üzenet első értelmében nem az egész emberiséghez van intézve; sem az egyes emberhez; hanem a szent történelem hordozójához, a Sinai hegyi Isten-szövetség partneréhez. A döntés első helyen a vezetők részéről megtörtént. Most a népre kerül a sor: vajon kiáll-e és magához ragadja-e a hit kezdeményezését?

II. AZ EMBERFIA

Ugyanebben az időben az Úr olyasmit mond, amivel Megváltó-öntudatát teljes egészében kinyilatkoztatja az emberek előtt. „Bizony, bizony, mondom nektek, aki nem az ajtón megy be a juhok aklába, hanem máshonnan mászik be, az tolvaj és rabló. Aki az ajtón megy be, az a juhok pásztora. Annak kinyit az ör, és a juhok megismerik hangját. Nevükön szólítja juhait és kivezeti őket. Miután kieresztette saját (juhait), megindul előttük, és a juhok követik őt,

mert ismerik hangját. Idegen után nem mennek, hanem elfutnak előle, mert az idegen hangját nem ismerik” (Jn 10, 1–5).

A kép ismeretes előttünk, de közvetlenül nem nyeri meg rokonszenvünket. Beismerjük, hogy még zavart is érzünk, a hívőknek juhnyájjal való összehasonlításán. Legnagyobb részt városiak vagyunk és a falusi élet idegen számunkra; de még azoknak is, akik a falun laknak, legtöbbször nincs érzékük eziránt, hogy mi is volt a pásztornép tudatában a nyáj. Mikor azonban Jézus beszélt, olyan emberek hallgatták, akiknek emlékezetében népük ősideje még élt. Ábrahám, akit Isten kiszóltott földjéről és az új hazába vezetett, pásztor volt és nyájai körében élt; fejedelmi pásztor volt, akinek nyájai oly arányúak voltak, hogy ugyanaz a föld nem adott már elég helyet számukra és öccse, Lót nyájainak számára, ezért egyiküknek balra, a másiknak jobbra kellett mennie (Ter 13, 6 és kk.). Pásztor volt Izsák is, akinek az itatótól hozott menyasszonyt atyja öreg szolgája (Ter 24, 2 és kk.). Pásztor Jákob is, aki hét évig és megegyeszer hét évig szolgált Rákelért, bőségesen megáldott nyájainak gazdagságával vonult vissza földjére, és útközben Isten angyalával küzdött meg (Ter 29 és 32). Mikor Jákob fiai az éhínség alkalmával Egyiptomba költöztek át, József testvéreit mint juhásztorokat mutatta be a Fáraónak és lakóhelyül Gézen legelő földjét utalták ki nekik (Ter 47, 5 kk.). Mint vándoroló pásztornép vonultak vissza utódaik a pusztán keresztül, és még letelepültségükben is megmaradt számukra a nyájával élő pásztor az emberi lét ősképe. Erről az oldalról kell a hasonlatot értelmeznünk; olyan ember oldaláról, aki egészen az állatokkal él. Megérzi, hogyan vannak. Látja minden sajátosságukat, minden fogyatékoságukat. Azok pedig majdnem olyannak érzik őt, mint a nyáj védelmező és vezető tagját. Követik hangját és mozdulatát.

A farizeusok nem értik, hogy mit akar Jézus a hasonlattal; így hát kifejti az egyes vonásokat és aláhúzza azokat. „Bizony, bizony, mondom nektek: A juhok számára én vagyok az ajtó. Mindannyian, kik előttem jöttek, tolvajok és rablók. Nem is hallgattak rájuk a juhok. Én vagyok az ajtó; aki rajtam keresztül megy be, üdvözülni, ki-be jár és legelőre talál. A tolvaj csak azért jön, hogy lopjon, öljön vagy pusztítson. Én azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen. Én vagyok a jó pásztor. A jó pásztor életét adja a juhokért. A béres azonban, aki nem pásztor, akinek a juhok nem tulajdonai, ott hagyja

a juhokat és elfut, mikor látja, hogy jön a farkas. A farkas elragadja és szétkergeti őket. A béres azért fut el, mert béres, és nem törődik a juhokkal. Én vagyok a jó pásztor: ismerem enyéimet, és enyéim ismernek engem, mint ahogy az Atya ismer engem és én ismerem az Atyát” (Jn 10, 7–15).

Kulcsa az egész összefüggésnek a tizennegyedik vers: „Én vagyok a jó Pásztor. Ismerem az enyéimet és az enyéim ismernek engem”. Az emberek az Úr számára „az ő juhai”. Ismeri őket. . . Közelítjük meg ezt a gondolatot. Hogy élénk áll valaki és azt mondja, hogy ismeri az embereket! Tudja, mi az ember és mi minden egyes ember. Látja a baját és jól ismeri egyedüllétét. Ha megszólítja, akkor a szava éppen a valót találja el – így hát ismerik Őt a juhok; életük a neki szóló felelet.

A legmélyebbet azonban a következő szavak mondják: „Mint ahogy az Atya ismer engem és én ismerem az Atyát”. Jézus ismeri az embereket, és az emberek ismerik Őt azzal a közvetlenséggel, amellyel az Atya Őt ismeri és Ő az Atyát. Először a jánosi beszéd mód szokott gondolatfűzése szerint vesszük e szavakat. De aztán megdöbbenünk és óriási dolognak jutunk tudatára. Jézus, azt mondja: ami közte és az emberek közt van, hasonlít ahhoz, ami Őt az Atyával összeköti. . . Itt van az élet végső egysége; ez a tökéletes egymásban-levés. Erről az egymásba kapcsolódásról beszél János evangéliumának bevezető szava: „Az Ige Istennél volt és Isten volt az Ige” (Jn 1, 1). Az Atya és a Fiú – köztük az a megfoghatatlan viszony van, hogy valósággal ketten vannak, egymás arcába néznek és övék az Én és Te végtelen boldogsága; közöttük nincs semmi elkülönülés, sem az elválasztottság gyöngesége, az egymáshoz való átmenés szükségessége vagy a földi megértés segédeszköze. De megvan az élet azonossága. A teljes egységből fakadó ismerete, tudomásulvétele a másíknak, a tökéletes veleegyütt-lét. . . És Jézus azt mondja rólunk, emberekről, hogy úgy ismer bennünket, amint az Atyát ismeri. Sejtjük itt, hogy mit kell jelenteni a megváltásnak. Jézus az Ő legbensőbb megváltó-tudatából beszél. Kívételt nem ismerő élességgel különbözteti meg magát minden mástól. „Én, és mind, akik előttem jöttek.” Oly viszonyban, mint Ő, nem áll senki az emberekkel. Úgy ismeri az Atyát, mint senki más: „Senki sem ismeri az Atyát, csak a Fiú” és pedig az istenség gyökereiből (Mt 11, 27). Ezen a módon ismeri az embereket is; az

emberi lét gyökereiből. Senki sincs az emberi létben úgy benne, mint Ő. Senki sem közeledhet az emberhez úgy, mint Ő.

Most megértjük azt az alázatos és mégis olyan nagy nevet, amelyet a Messiás visel: „Az Emberfia”. Senki sem ember olyan bensőséggel, olyan tudattal, olyan fölényel, mint Ő. Azért ismer bennünket. Azért mondja az Ő szava mindig a lényegét. Azért érthető meg az ember Jézus szavából mélyebben, mint önmaga valaha is megérthetné magát. Azért bízhat az ember Jézus szavában mélyebben, mint a legkedvesebbében és legbölcsebbében. Mindnyájan, a legkedvesebbek és legbölcsebbek is e téren csak „a többiek”.

Most már magától értetődik, hogy „a juhokat nevükön szólíthatja”, hogy azok „az övéi”; hogy „előttük megy és azok követik Őt, mert jól ismerik szavát”... De mi van azzal a „többi”-vel, akik szintén akarnak az emberen segíteni? Bölcsességre tanítani, az utat mutatni, a lét értelméért való küzdelemben segíteni? Jézus maga mondja: „Bizony, bizony, mondom nektek: A juhok számára én vagyok az ajtó. Mindannyian, akik előttem jöttek, tolvajok és rablók. Nem is hallgatnak rájuk a juhok. Én vagyok az ajtó: aki rajtam keresztül megy be, üdvözülni, ki-bejár és legelőre talál. A tolvaj csak azért jön, hogy lopjon, öljön és pusztítson. Én azért jöttem, hogy életük legyen és bőségben legyen” (Jn 10, 7–10). Ő a „pásztor” – de Ő az „ajtó” is, a bejárat az akolba. Csak neki van szabad bejárata az emberi lét tulajdonképpeni valóságához. Ha tehát valaki az emberhez akar szólni, akkor általa kell jönnie. És ezt nem képletesen kell érteni, hanem szó szerint. Minden keresztényinek a belső formája Jézus maga. Aki úgy akar az emberhez szólni, hogy szava eljusson oda, ahol a tulajdonképpeni döntések történnek, annak Krisztuson keresztül kell jönnie. Gondolkodásának meg kell tisztulnia azzal, hogy azt Krisztus gondolataiba ágyazza be. Beszédét igazzá kell tennie azzal, hogy azt az ő beszédjébe iktatja bele. Akkor helyesen gondolkodik és beszél, és a gondolat eljut oda, ahová kell. Szándékát Krisztus lelkülete szerint kell kiigazítani, akaratát Krisztus szeretetével átíratni. Krisztus kell, hogy beszéljen, nem az ő saját énje. Őt kell hoznia, nem saját magát. Akkor a lélek valójának legmélye fog felelni, mely „ismeri Krisztust” és „hallgat rá”. És hogy az „ajtó” szó tényleg teljes erejét megtartsa, kijelenti az Úr: „Mindannyian, akik előttem jöttek, tolvajok és rablók, nem is hallgattak rájuk a juhok” (Jn 10, 8). Ez a szó rettenetes. Kívülről mind tolvajok és rablók! Semmit sem ismer el. Emberi bölcsesség,

jóság, okosság, pedagógia, könyörület: mindezt félresöpri. Itt nyilvánvalóan a végsőért megy a harc, ami nem tűr semmiféle fölcserelést az emberivel, még a legnemesebbel sem. Összehasonlítva azzal, amit Krisztus tesz, amikor az emberekhez közeledik, az a mód, amellyel ember közeledik az emberhez, lopás, rablás, erőszak, gyilkosság. Milyen leleplezése az embernek – abban a pillanatban, mikor Krisztus kijelenti, hogy Ő hogyan Megváltó! És jól tesszük, ha nem tartóztatjuk föl magunkat azzal a kérdéssel, vajon Ábrahámot is ide sorolja-e, Mózeset, a Prófétákat. . . „Mindnyájan” – így áll itt! . . . De hagyd a többit. Nézz magadra. Fogadd Isten közlését arra nézve, hogy mi vagy te, ha a másik emberhez közelítesz!

De ha jó ismerettel közeledem a másikhoz, és az igazságot hozom neki? – A legmélyebben nem az igazságot akarod, feleli az Úr, hanem a fölötte való uralmat! . . . De, ha a másikat nevelni akarom? – Magadat akarod igazolni, mikor azt monddod neki, milyen legyen! . . . De hát szeretem a másikat és jót akarok vele tenni! – Magadat akarod élvezni! . . . Fölháborodunk a „tolvaj, rabló, gyilkos” szavakon? De hát milyen mélyre kell az emberben leásnunk, hogy a vágy, erőszak, gyilkolási kék előtörjön? Krisztus azt mondja: Mindez benn rejtőzik a bölcsben is, aki bölcsességre tanít; a szónokban, aki jámborságra vezet; a nevelőben, aki alakít; az előljáróban, aki parancsol; a törvényhozóban, aki igazságot szolgáltat és a bíróban, aki azt végrehajtja – mindnyájukban! Csak egy ment ettől, és pedig legmélyebb gyökeréből eredően. Csak egy beszél a tiszta igazságból, az igazi szeretetből, a mocsoktalan vonzódásból: Krisztus. Ő az ajtó, melyen át az emberhez lehet jutni. Csak Ő! . . .

Milyen komolyan kell vennünk mindezt, mutatja az a mondat, mely az ismerésről tett kijelentés után következik: „életemet adom a juhokért”.

Az emberi lét tulajdonképpeni valójához csak neki van szabad bejárata, mert csak Ő áll a tökéletes odaadás álláspontján. Ő kész meghalni az övéért. Talán először beszél itt Jézus a halálról. Nemcsak ellenségeinek gyűlöletéről és gyilkos szándékáról, hanem a megváltó meghalásáról. Megváltónak lenni, az ember mellé állni az isteni élet legbensőbb mélységéből és ugyanakkor az emberi lét gyökereiből eredően, a tökéletes áldozatra való készséget jelenti. Jézus nem mondja még, hogy meg fog halni, mert a teljes döntés még nem történt meg.

Majd csak az utolsó jeruzsálemi úton fogja ezt mondani. Itt csak annyit mond, hogy kész rá. És nem lelkesedésből vagy mert megadja magát sorsának, hanem tökéletes szabadságból: „Azért szeret engem az Atya, mert odaadom életemet, hogy aztán vissza is vegyem. Senki sem veszi el azt tőlem: önként adom oda. Hatalmam van arra, hogy odaadjam, és hatalmam van arra, hogy visszavegyem. Ezt a földatott kaptam Atyámtól” (Jn 10, 17–18).

Itt Jézus lelkének olyan mélysége mutatkozik meg, amelybe emberi tudatunk le nem hatolhat. De jó megéreznünk azt. Ha egy emberre nagy ügyet bízunk, akkor biztató, ha érezzük az erőforrásokat, melyek benne áramlanak. Nem tudjuk elszámolni azokat, de megnyugszunk, mert megvannak. A „Megváltó” és Istenember” szavakat könnyen ejtjük ki; de jó, ha arról is sejtünk valamit, ami mögötte van: a mélységekről, amelyekből ez az alak kinő; a hatalomról, amelyből cselekszik. Milyen jó, Urunk, érezni, hogy mennyivel nagyobb vagy Te, mint mi! Hogy Te valóban az egyetlen vagy és a többi mind csupán a „többi”. Milyen jó érezni, hogy a Te gyökereid az emberinek a mélyébe hatolnak le és az Istenben rejlő kezdetbe!

De még az is írva van, hogy a juhok hallják a pásztort és a szavát ismerik. E szerint az emberek ismerik hívását. Felel rá a mi bensőnk – és valóban úgy is van?

Úgy kell lennie, mert Ő mondja. De még sincs egészen úgy, mert tudatom ellentmond. A valóságban sokkal inkább hallgatok a „többi” hívására. A valóságban nem értem a hívását és nem is követem. Így hát nem csak hívnia kell bennünket, hanem a halló fület is megadnia, hogy hallhassuk Őt. Bennünk nemcsak a legmélyebb készség van meg, ami hallgat rá, hanem az ellentmondás is, amely elzárkózik. Az ellenségek, akikkel harcolnia kell, nemcsak „a többi”, akik el akarják Őt tőlünk rabolni, hanem mi magunk is, akik nem engedjük be Őt. A farkas, aki elől a béres elfut, nemcsak kinn van, hanem bennünk is. Megváltásunk legnagyobb ellensége mi magunk vagyunk. A Jó Pásztornak ellenünk kell harcolnia – érettünk.

Egyszer – a csodálatos kenyérszaporítással kapcsolatban – ez áll: „Amikor kiszállt ott, látta a nagy tömeget. Megegett a szíve rajtuk, mert olyanok voltak, mint a pásztor nélküli juhok” (Mk 6, 34). Milyen jól megértjük ezeket a szavakat! Valahányszor embereket látunk elhaladni mellettünk, az az érzésünk sokszor, hogy olyanok, mint a „pásztor nélküli juhok”. Nagyon elhagyatott az ember. Elhagyatott

már a lét alapjaitól kezdve. Nem azért, mintha nagyon kevés alkalmas és lelkiismeretes ember lenne, aki törődik másokkal; azok csak a léten belül való elhagyatottságot küzdhetik le. Amit itt érzünk, az mélyebbről jön. A lét maga „elhagyatott”, mert olyan, amilyen; Istentől elsikamlott, az ürességbe süllyedő. Ehhez az elhagyatottsághoz nem ér el semmiféle emberi kéz. Ezt csak Krisztus győzheti le.

III. A TÖRVÉNY

Azon események után, melyekről a megelőző fejezetekben volt szó, Jézus ismét visszamegy Galileába. De ott is megváltozik a helyzet. Nem találja többé az első idők örvendetes nyíltságát, amikor szavát úgy hintette, mint drága vetőmagot, és csodáit úgy művelhette, mint valami természetes dolgot. Most ott is a bizalmatlanság szellője járja útját.

Lukács ezt mondja: „(Jézus) szombaton az egyik előkelő farizeus házába ment, hogy nála étkezzék. Az ott tartózkodók szemmel tartották. Volt ott egy vízkóros ember. Jézus megkérdezte a törvénytudókat és a farizeusokat: „Szabad-e szombaton gyógyítani, vagy nem szabad?” Azok hallgattak. Erre Ő menten meggyógyította és elbocsátotta. Aztán e szavakkal fordult hozzájuk: „Ha közületek valakinek fia, vagy ökre gödörbe esik, nem húzza ki szombaton is?” Azok nem tudtak mit felelni” (Lk 14, 1–6).

Márk pedig ezeket mondja el: „Egyszer farizeusok és néhány Jeruzsálemből jött írástudó gyűlt köréje. Észrevették, hogy néhány tanítványa tisztátalan, azaz mosatlan kézzel étkezik. – A farizeusok tudniillik, s általában a zsidók, nem esznek anélkül, hogy az ősök hagyományához híven, előbb meg nem mosnák a kezüket. A piacról való ételt sem eszik meg, amíg meg nem hintették vízzel. Sok más is megtartanak még hagyományuk szerint, mint például poharak, korsók, rézedények (és ágyak) megmosását. – Erre megkérdezték tőle a farizeusok és az írástudók: „Miért nem tartják meg tanítványaid az ősök hagyományát? Miért étkeznek tisztátalan kézzel?” Mire Ő így felelt: „Ti képmutatók, találóan jövendölt rólatok Izajás: Ez a nép ajkával tisztel engem, de szíve távol van tőlem. Hamisan tisztelnek engem, tanításuk csak emberi parancs. Isten parancsát nem tartjátok

meg, de emberi hagyományokhoz . . . ragaszkodtok”. Aztán így folytatta: „Isten parancsát ügyesen kijátszátok, hogy megtartsátok hagyományaitokat. Mózes ugyanis azt mondta: Tiszteld atyádat és anyádat! És aki atyját vagy anyját átkozza, halállal bünhődjék. A ti tanítástok pedig ez: Aki atyjához, vagy anyjához így szól: Korbán, vagyis Istennek szánt ajándék ez, amivel segítenem kellene téged, annak nem engeditek meg, hogy atyját vagy anyját továbbra is segítse. Az általatok tanított hagyománnyal tehát kijátsszátok Isten parancsát, s még sok más ehhez hasonlót tesztek.” Akkor ismét magához hívta a tömeget és azt mondta nekik: „Hallgassatok rám mindnyájan és értsetek meg: Nem az szennyezi be az embert, ami kívülről jut a szájába, hanem az szennyezi be, ami az emberből távozik. Akinek füle van, hallja meg.” Amikor a tömeg elől bement a házba, tanítványai megkérdezték tőle a példabeszéd értelmét. Ő így felelt: „Ti is oktalanok vagytok: Nem értitek meg, hogy ami kívülről jut a szájba, nem szennyezheti be az embert, mert nem a szívébe jut, hanem a gyomrába és a félreeső helyre kerül? ,Ezzel tisztának jelentett ki minden ételt.’ Ami azonban az emberből ered, folytatta, az teszi tisztátalanná az embert. A szívből származik ugyanis minden rossz gondolat, paráznaság, lopás, gyilkosság, házasságtörés, kapzsiság, rosszindulat, hamisság, kicsapongás, irigység, káromkodás, kevélység, léhaság. Mindez a gonoszság belülről ered és tisztátalanná teszi az embert’ ” (Mk 7, 1 – 23).

Még egyszer lássuk Lukács jelentését: „Alighogy befejezte beszédét, egy farizeus meghívta, hogy étkezzék nála. El is ment és asztalhoz ült. Mikor a farizeus látta, hogy étkezés előtt nem mosdott meg, megütközött. Az Úr azonban így szólt hozzá: „Ti farizeusok, tisztán tartjátok ugyan a pohár és a tál külsejét, de belül teli vagytok rablással és gonosszággal. Esztelenek! Nem az alkotta a belsőt, aki a külsőt is alkotta? Adjátok inkább alamizsnának, ami benne van, akkor tiszták lesztek egészen. De jaj nektek, farizeusok! Tizedet adtok a mentából, rutából és minden veteményből, de elhanyagoljátok az igazságosságot és az Isten szeretetét. Ezt meg kell tenni, azt nem szabad elhagyni! Jaj nektek, farizeusok! Szeretitek a főhelyet a zsinagógában és köszöntéseket a nyilvános tereken. Jaj nektek! Olyanok vagytok, mint a letaposott sírok: járnak fölöttük az emberek, anélkül, hogy tudnák”. Erre egy törvénytudó méltatlankodni kezdett: „Mester, ha ilyeneket mondasz, minket is gyalázol”. De Ő így válaszolt: „Jaj nektek is, törvénytudók! Elviselhetetlen terhet rótok az emberekre, de magatok

egy ujjal sem érintetek a terhet. Jaj nektek! Síremlékeket építetek a prófétáknak, atyáitok viszont megölték őket. Ezzel magatok is megvalljátok, hogy egyetértetek atyáitok tetteivel. Azok megölték őket, ti pedig emléket állítotok nekik. Azért mondja Isten bölcsessége: Prófétaikat és apostolokat küldök hozzájuk: némelyeket közülük megölnék, másokat üldözni fognak. – E nemzedéknek számot kell adnia minden próféta vérééről, melyet a világ kezdetétől, Ábel véréből az oltár és a templom között megölt Zakariás véréig kiontottak. Igenis, mondom nektek, számot fog adni e nemzedék. Jaj nektek, törvénytudók! Lefoglaltátok a tudás kulcsát, magatok nem mentek be, az odaigyekvőket pedig visszatartjátok.” Mikor abbahagyta, az az írástudók és farizeusok nagy fölháborodásukban különféle kérdésekkel kezdték faggatni. Azon voltak, hogy szavaiból ellessenek valamit (amivel vádolhassák)” (Lk 11, 37–54).

Ezek az események biztosan csak egynehány a sok hasonlóból. Bizonyára többször megesett, hogy szombaton gyógyított, mert beteg ember a segítségét kérte. Vagy a tanítványok tettek valamit, ami – mint akkor, amikor éhesen mentek át a szántóföldeken és kalászt szakítottak le – a pillanat magától értetődésében történt, de amit valami előírás tiltott. Vagy az is előfordult, hogy valami fontosabbra gondolva, egy szokás elkerülte figyelmüket, úgy, amint a szent író itt is elmondja. Biztosan sokszor megesett, hogy a törvény és az azt védő előírások „kerítését” áthágták, mert valami hatalmasabb volt bennük, mint a puszta buzgalom a törvényért. Ilyenkor annak őrei, a farizeusok és írástudók, azonnal a helyszínen termettek és megállapították a hibát. Érezték, hogy Jézus lelkülete nem olyan volt, mint az ő törvényiszteletük. Megfigyelték őt és törvénysértéseket állapítottak meg, hogy így lassan kimondhassák az ítéletet: A törvény ellen lázít.

De hát mi is volt tulajdonképpen az a törvény? Nem értjük az Úr végzetét, ha nem tisztázzuk magunk számára annak jelentését.

Évezred követ évezredet az első bűn megtörténte óta. Az Írás e hosszú időből említ neveket; ritka egyeseket, akik hűek maradtak Istenhez és ismeretét terjesztették a sötétségben. De aztán Isten hívja egyiküket: Ábrahámot: hagyja el földjét és népét, hogy egy új kezdet induljon el (Ter 12, 1 és köv.). Akkora méltóságot tulajdonít Isten az embernek, akit teremtett, hogy szövetséget köt vele, szavát adja neki és hűségét ígér hűségért. Ábrahám, amint őt most nevezi, az

aggastyán, egy nagy néppé lesz, ha kitart az Úr szolgálatában, és a népet áldása kíséri. Ábrahám nagysága hitének a nagysága. Követi Istent a megfoghatatlan sötétségbe és kitart a fölismerhetetlen próba idején. Hisz, – és ezért lesz Isten előtt megigazulttá.

Ebből a hitből kellett volna utódainak, a tőle származó népnek is élnie. Istent kellett volna vezetőjüknek elismerniök. Ő maga akarta őket kormányozni; nekik pedig bizalommal kellett volna engedelmeskedniök. De ez nem valami idillt jelentett volna. Az ősatya fiának, unokájának és dédunokájának élete elég világosan beszél. Hitüknek próbát kellett volna kiállnia; de ebben bontakozott volna ki, nőtt volna föl, érettségre és nagykorúságra. A nép hivatva volt szent életet folytatni: Isten lett volna az uralkodója és közvetlenül neki szolgált volna.

Az első nemzedékek történelme mutatja azt az utat, amely e szent hit számára ki volt jelölve. De akkor Ábrahám nemzetsége Egyiptomba kerül. Ott elkeveredik a kor egyik nagyhatalmának életében. Számuk gyorsan nő (Kiv. 1, 7 skk). Egyiptom „húsos fazekainál ülnek”, hozzászoknak a biztonsághoz és jóléthez (Kiv 16, 3). De csakhamar bizalmatlanság támad velük szemben. Veszélyt látnak bennük. Kivételes törvényt aláhelyezik és kemény robotmunkára kényszerítik őket. Mindezen valamiképpen változtatniok kellett. Szívük, úgy látszik, megkeményedett, és készségét, hogy Istenre hallgasson és közvetlenül neki engedelmeskedjék, elvesztette. Fegyelmetlenek, ellenszegülők, „keménynyakúak” lettek (Kiv 32, 9). Csak látnunk kell, hogyan fogadják Mózeszt, azt az embert, akit Isten küldött nekik. Vele a szent történelemnek új fejezete kezdődik. Annak a lehetősége elvész, hogy mint nép szabad hitben szolgálhasson Istennek. Istennek az az akarata, hogy őket üdvösségre vezesse, nem változik ugyan meg, de működésének módja más lesz. Törvényt ad népének (Kiv 20). Mózes által megújítja velük a szövetséget. Újból szent történelmük elpusztíthatatlanságát, kegyelmet és megváltást ígér nekik – de már nem a szabad hitben, hanem a törvényben.

Az alapjában a Sinai hegyén kihirdetett és az idők folyamán a történelmi és szociális követelmények változásainak megfelelően tovább fejlesztett törvény alakította most már a nép egész életét. Rendezte a viszonyt ember és ember közt: elöljárók és nép, csoport és csoport, családtag és családtag, egyik család és a másik, néphez tartozó és idegen között. Rendezte a nyilvános élet különböző területeit: magán-

tulajdont, jogvédelmet stb. Rendezte az Istenhez való viszonyt: a templomi szolgálatot, szent napokat, ünnepeket és időket. Bő kifejtésre talált a tisztasági kötelezettség: olyan fogalom, érték, érzület, melyet nehéz kifejezni, és lényegében nem etikai, hanem vallásos, istentiszteleti tisztaságot jelent. Tiszta az az ember, aki a szimbolikus rendben megfelelő helyet foglal el, amely rend a testi életet is, sőt elsősorban ezt, felöleli, és az oltárral, áldozattal, az istentisztelet ténykedéseivel hozza kapcsolatba. Ez a rend ráteszi a kezét az emberre, és Isten tulajdonává teszi. Mindezt részletes, sokszor a legapróbbig menő előírások szabályozták. Mélyértelmű gondolatvilágot fejeztek ki, **telve** bölcsességgel és az emberi természetnek, az egyes embernek, a családnak és a nép egészének ismeretében. Ha azonban meggondoljuk, hogy e törvény megtartásához az üdvösség volt kötve, és átok megkiszítás fenyegette azt, aki nem tartotta meg, akkor borzalom foghatja el az embert, különösen, ha előírásainak a szövegét vizsgálja. És bár maga a törvény adta parancsok száma is nagy volt, és terhes azok megtartása, még nagyobbá tette továbbfejlesztése és bővítése. Külön rend alakult ki, amely a törvényt őrizte: az írástudók rendje. Vizsgálták az értelmét, kifejtették, alkalmazták. Minden egyes törvényt magyarázatokkal és szokásokkal bástyáztak körül, amelyek aztán szintén törvény jelleget vettek föl, úgyhogy idővel egy törvényhálózat keletkezett, mely sűrű kötelékeivel az egész életet átfonta.

Mi értelme volt mindennek? Nem fogjuk föl, mihelyt szociális vagy erkölcsi – vagy éppen, mint elég furcsán megtörténik, – egészségi szempontokból indulunk ki. A törvény értelme közvetlenül vallásos. Pál, aki maga is törvénytudó volt, és a törvény nyomasztó voltát a saját maga testén szinte kétségbeesésig tapasztalta, a rómaiakhoz és galatákhoz írt leveleiben és az Apostolok Cselekedeteiben magyarázza ezt.

Izrael népe azt az ígéretet kapta, hogy belőle fog származni a Messiás. Isten a nép körében „ütötte föl a sátrát”. E népnek kellett volna Őt hordoznia a történelmen végig. Ez a nép azonban kicsiny volt. Körülötte voltak a régi kultúra óriásai: Egyiptom, Asszíría, Babilónia, Perzsia, Görögország, Róma. Nagyhatalmak politikai és szellemi tekintetben; ősrégi bölcsesség és az érzékek őrjítő hatalma vezette őket, s a művészet minden szépségével telítve voltak. Gyökereik pedig, igazolásuk és egyúttal legmélyebb tartalmuk a hitük volt az isteni lényekben, akik a világ, a szellem, a föld, a vér minden erejéből izzottak. Milyen csábításnak kellett ebből a kultúrából ki-

indulnia, ma már el sem tudjuk képzelni. Ezek között kellett a zsidó népnek az egy, láthatatlan Istenben való hitet fönntartania; azt a hitet, melynek, ha következetesen élnek szerinte, a világ közvetlen kapcsolatából való kiszabaduláshoz kellett vezetnie. Éppen ebben rejlett a törvény értelme. A népnek minden pillanatban isteni követelésekkel kellett találkoznia. Mindenütt az Úr parancsai álltak, és kijelentették, hogy ezt kell, vagy nem szabad tenni. Mindenütt tisztátalanná lett az ember, ha azt tette, ami útjába esett. Minden az oltárral, az áldozattal és az üdvigérettel való titokzatos összefüggésre emlékeztette és arra figyelmeztette, hogy mindazt fönntartsa. Így kellett a népnek az élet minden pillanatában Istenbe ütköznie, az Úr parancsát éreznie, magát érette megerőltetnie és megtagadnia, és így szolgálatával összenőnie. Képét magába kellett zárnia és élete gyökeréig az Ő kezével bevésnie. . . . Ebből – nem pusztá erkölcsi megismerésből és képésből – kellett a lelkiismeretnek finomodnia. A megváltatlan emberiség végtelen világbüvölete közepette egy népnek kellett felnövekednie, mely a jót és a rosszat Isten szava szerint különböztette meg; fogékony volt olyan hatalmak iránt, melyek a lélekből, helyesebben az isteniből nyilatkoztak meg. Nem földi eredetű értékeket és rendet a saját létében tapasztalt meg. . . . És még valami más – Pál maga az, aki a rómaiakhoz írt levelében, főképp az ötödiktől a hetedikig terjedő fejezetekben, ezt a nyugtalanító értelmezést adja: A népnek meg kellett tapasztalnia, mi a bűn. Törvény nélkül, mondja Pál, alszik a bűn. Ha nem áll elének semmiféle „ezt kell tenned, és azt nem szabad tenned”, nem vesszük észre a rosszat, amely a belső mélyben lappang. Már pedig a megváltás föltételezi a vágyat a megváltás után; ez pedig annak tudatát, amitől meg akarunk váltatni. A törvényt azonban, mondja, nem lehetett megtartani, mert túl nehéz volt. De Istentől jött; és éppen azért úgy érezte az ember, hogy mégis meg kellene tartania. Így törvénsértés törvénsértésre, bűntudat bűntudatra halmozódott, és a népnek mély szorongásban kellett tapasztalnia, mit jelent Isten előtt elesettnek lenni. Azon, hogy az ember a törvényt nem teljesítette és így elveszett, annak a mélyebb és általánosabb ténynek kellett kidomborodnia, hogy soha senki sem teszi azt magától, amit Isten követel, és azért mindenki elveszett. A törvénnyel szemben való elégtelenségében a messiási népnek meg kellett ismernie, hogy egyáltalán mit jelent az emberi elégtelenség; így kellett lassan az idők teljére megérnie és készen lennie arra, ha majd a Messiás eljön.

A törvénnyel azonban valami rejtélyes dolog történt. Salamon után úgyszólván elveszett; elfelejtették. Csak később, a hetedik században, Jósias király alatt találták meg újból a szövegét és hirdették ki (2 Kir 22, 10 és kk.). Ettől kezdve megmaradt a tudatban, kutatták, magyarázták, őrizték, és a törvénynek bizonyos étosza fejlődött ki. Ettől kezdve tényleg formálta a népet. Hogy Izrael az egy Istenben való hitet abban a világban végig magával hordta, az csoda volt; és az erre való ránevelés a törvény műve volt. A lelkiismeret elmélyült. Azok a csöndes, tisztaszívű, őszinte érzületű egyének, akikkel az Újszövetségben találkozunk, az ő iskolájából kerültek ki.

Ugyanakkor azonban egy egészen különös elferdülés ment végbe. A törvény hivatva volt a népet Isten számára megszerezni, mindegyik paranccsal Isten akarta reátenni kezét a népre – a valóságban azonban a nép szerezte meg magának a törvényt és saját földi egzisztenciájának fegyverzetévé tette. A törvényből vezette le igényét a nagyságra és a világ fölötti uralomra, és ebbe az igényébe beleépítette Istent az ő ígéreteivel. Ismételten szembehelyezkedett a papok és írástudók törvényakarata az Isten szabadságával. A prófétákban ez a szabadság beszélt és formált történelmet az eredeti terv szerint; a törvény képviselői azonban ellene foglaltak állást, és rá akarták kényszeríteni, hogy mihez kell magát tartania – míg mindkét ország össze nem omlott, a népet számkivetésbe nem hurcolták és aztán a Makkabeusok alatti rövid megújulás után, minden politikai hatalom szét nem hullott. Ugyanakkor elnémult a próféták szava. Emberileg szólva a törvény képviselői győztek. Istent és akaratát jelölték meg a nép törvényadta főnségének kezeséül. Minél mélyebbre süllyedt a külső hatalom, annál nagyobb lett a büszkeségük és annál fanatikusabb a reményük. Ezzel szembehelyezkedtek a római hatalommal, a görög képzettséggel, az ázsiai csábítással – de Krisztussal is. Így lett a szövetségből, mely a hitben és kegyelemben gyökerezett, amely hűséget állított hűséggel szemben, szívbéli odaadást Isten kegyelmével szemben, – papírszerződés jogokkal és ígényekkel.

Ehhez jött az a másik dolog is, amiről Jézus olyan súlyos komolysággal beszél: a képmutatás. Kívül nagyra fejlesztett lelkiismeretesség, belül a szív megkeményedése. Kívül törvényhűség, belül bűn – de a bűn elismerése nélkül, bánat és megváltási vágy nélkül (Mt 15, 7; 22, 19; 23, 13–35).

Ezzel a lelkülettel kellett Jézusnak szembenéznie. Ismételten azt

a vádat emelte ellene ez a lelkület, hogy Ő, az Isten szabad Fia a törvény ellen vétkezik. Megsérti a parancsot, megszegi a hagyományt, szentségtörést követ el a templom ellen, elárulja a népet, megghiúsítja az ígéreteket. Szava, mely az Isten adta szabadságot hozta, mindenütt megmerevedett fogalmakba ütközött. Szereteteje mindenhol olyan páncélra pattant, amely semmit sem engedett át. Reá, aki szívének túláradó gazdagságából beszélt, mely a teremtés minden mélységét és Isten minden szeretetejét magában hordta, a törvény szakemberei, örök és kémek és olyan ravasz ármánykodások leselkedtek, melyeknek az értelem minden élessége és az akarat minden szívóssága szolgálatukban állt. Az isteninek rettenetes elferdítése ment itt végbe – hogy mily borzalmas lehetett az, abból az egyetlen mondatból látszik, melyet a farizeusok a legfőbb bírónak, Pilátus római helytartónak mondtak, mikor az természetes jogérzetéből kifolyólag kijelentette, hogy nem talál a vádlottban semmi bűnt: „Nekünk törvényünk van, és a törvény szerint meg kell halnia” (Jn 19, 6–7). Azt a törvényt, melyet Isten adott, olyan pokolian forgatták ki, hogy szerinte kellett az Isten Fiának meghalnia!

Ez az a „törvény”, amelyen Pál óriási élménye tüzet fogott. Egész lelkével szerette és érte buzgólkodott (ApCsel 22, 3–5). Először ott találjuk őt, mikor István megkövezéséért a felelősséget magára vállalja (ApCsel 7, 58), és fölhatalmazást kér magának, hogy Damaszkuszban is kiirthassa a törvény ellenségeit (ApCsel 9, 2). A törvényért még maga ellen is dühöngött. Érezzük, hogyan gyötörte magát és vetette szolgaságba, hogy azt teljesítse és így üdvöt találjon. Tapasztalnia kellett, hogy nem bírja, és azért mindig erőszakosabb lett – míg végre Krisztussal nem találkozik Damaszkusz előtt, mint a világossággal, mely őt villámként teríti le, és egyúttal szabaddá teszi (ApCsel 9, 5–9). Ekkor ismeri föl a farizeusi magatartás rettenetes elferdülését, miképpen kell abban minden akarásnak és erőlködésnek a pusztulásba torkollania. Megismeri a lehetetlenségét annak, hogy a saját erejéből a törvény megtartásával elnyerje az üdvösséget, és azzal, hogy az ígényt föladja, a teher is lehull róla. Tapasztalja, hogy az üdvösséget csak a hittel lehet kegyelemből elnyerni, és hogy csak az ébred igazi saját létre, aki így fogadja. Így lett Ő a keresztény szabadság harcosává minden ellen, aminek neve „törvény”.

Tehát eltűnt a törvény?

A régi mindenestre. Krisztussal elvesztette értelmét, és Pál gon-

doskodott arról, hogy a keresztény lelkiismeret teréről eltűnjék. De azért mégis mint lehetőség itt van a „törvény” és itt vannak őrei, a „farizeusok”.

Mihelyt létezik hívő öntudat, amelynek tudomása van a tiszta tanításról, és tekintély, mely ennek érdekében közbelép, föltámad az „igazhitőség” veszélye; tudniillik annak a lelkületnek a veszélye, mely azt gondolja, hogy a ragaszkodás az igaz tanításhoz már az üdvösséget jelenti, és amely a tanítás tisztaságának kedvéért erőszakot követ el a lelkiismeret méltóságán. Mihelyt egy megállapított üdv-szabályzat, istentiszteleti és közösségi rend van, megvan az a veszély is, hogy azt higgyék, annak pontos betartása már az Isten előtti szentséget is jelenti. Mihelyt a hivatalok és hatalmak, a tradíció és a jog hierarchiája fönnáll, megvan a veszély is a tekintélyben magában és az engedelmisségben látni az Isten országát. Mihelyt a szentségbe normákat visznek be és a jogost meg a jogtalant megkülönböztetik, megvan a veszély, hogy arra támaszkodva hozzányúlunk Isten szabadságához, és ami kizárólag az Ő kegyelméből származik, jogokba lopjuk bele... Bármily nemes is legyen valamilyen gondolat – mihelyt az emberi szív terére lép, abban is ellentmondást vált ki, hamisságot és rosszat. Úgy van ez azzal is, ami Istentől származik. A hit és imádság rendje, hivatal és fegyelem, tradíció és szokás, igazán jó. De az emberi szívben és lélekben velük is rossz lehetőségek támadnak föl. Mindenütt ahol a szent igazság területén belül határozott igent vagy nemet mondanak, ahol az istentisztelet, rend és tekintély objektív formája van érvényben, föltámad a „törvény” és „farizeizmus” veszélye. Az a veszély, hogy a külsőt vesszük a belsőnek; az érzület és a szó közötti ellentmondás veszélye; az a veszély, hogy abból indulva ki, ami érvényben van és ami jogszerinti, hozzányúlunk Isten szabadságához – tehát annak a veszélye, amit Krisztus a farizeusoknak vet szemükre.

A törvény története nagy figyelmeztetés. A szent dolgot, mely Istentől jött, a pusztulás eszközévé tették. Mihelyt Istentől származó, határozott kinyilatkoztatást, pozitív létrendet elfogadunk, újból feléled az a lehetőség. A hívő számára jó ezt tudni, hogy a második szövetségben elkerülje az elsőnek a sorsát.

Máté nyolcadik fejezetében ezt mondja el: „Amikor bement Kafarnaumba, egy százados járult hozzá és elpanaszolta: ‚Uram, szolgám bénán fekszik otthon és szörnyen kínlódik’. (Jézus) így felelt: ‚Megyek és meggyógyítom’. A százados ezt válaszolta: ‚Uram, nem vagyok méltó, hogy hajlékomba jöjj. Csak szólj, és szolgám meggyógyul. Jőmagam, bár alárendelt ember vagyok, katonáknak parancsolok. Azt mondom egyiknek: Menj! – elmegy, és a másikat: Jöjj ide! hozzám jön, és szolgálom: Tedd ezt! – megteszi.’ Amikor Jézus ezt hallotta, elcsodálkozott és így szólt kíséreihez: ‚Bizony mondom nektek, ekkora hitet senkinél sem találtam Izraelben! Ezért mondom nektek: Sokan jönnek napkeletről és napnyugatról és letelepednek Ábrahám, Izsák és Jákob mellé a mennyek országában, az ország fiait pedig kivetik a külső sötétségre. Ott sírás és fogcsikorgatás lesz.’ A századoshoz pedig így szólt Jézus: ‚Menj, legyen úgy, amint hitted.’ A szolga még abban az órában meggyógyult” (Mt 8, 5–13).

Elmélkedéseink nem akarnak semmi „újat” sem mondani Jézus Krisztusról. Nem hoznak sem új történelmi magyarázatot, sem új teológiai tanítást. Nem az új érdekel bennünket, hanem az örök. Szabaddá akarjuk tenni szemünket, hogy jobban lássuk azt, „ami kezdettől fogva volt” (1 Jn 1, 1). Azért el akarjuk kerülni azt, ami ebben akadályt jelent: az átvett elképzelések megszokását, az érzés és állásfoglalás vizsgálat nélkül továbbítható formáit. Ugyanakkor korunkat és magunkat is képviseljük, hiszen mindig a mi szemünk az, amellyel őt nézzük, és a mi korunk az, amelyből Őt megérezzük. De akkor aztán igazán a mienk legyen, és ne a múlt rémképe, a szokásé. Az az elbeszélés is, amellyel itt foglalkozunk, fölriaszthat bennünket ilyen megszokásunkból. Jézust, mint Urunkat és Megváltónkat ismerjük meg. Számunkra Ő – hogy mennyire valóban és mennyire csak szokásból, nem döntjük el: – hívó létünk normája. Így mindazt, ami vele történt, úgy vesszük, mintha másként nem is történhetett volna. Minden bizonnyal hatással van ránk ebben az a titokzatos szükség-szerűség, melyről Lukács 24, 36 beszél. Mégis másként kellett volna az egésznek történnie, és megfoghatatlan, hogy így történt. Ezt meg kell éreznünk és csak így, szemünk e tágranyításában és elcsodálkozásunkban kezd Krisztus alakja igazán beszélni.

Hogy áll a dolog például Buddhával? Átküzdi magát, mesternek

elismerik, elfogadják, és mikor meghal, tanítványainak és barátainak köre, részben legmagasabb emberi és vallási rangban levő férfiak, tisztelettel állnak körülötte. Ő maga pedig úgy érzi halálát, mint hosszú működésének betetőzését. . . Vagy Szókratész: filozófus életét fejezte be. Teljes lélekkel hódoló tanítványai – köztük van Platon! – vették magukba szellemét. Szókratész magas korban hal meg, és pedig alapjában véve nem azért, mert ellenségei akarják, hiszen még csak álláspontjából sem kellett volna engednie, hogy kiszabaduljon. Meghal azért, mert filozófus életét a filozófus halálával akarja befejezni. . . Milyen más Jézus! Utaltunk arra, hogy mennyire szokatlan az Ő élete a „humánus” lét mérték vesszőjével mérve. Igazán semmi sincs benne, amit úgy lehetne kifejezni, hogy például: harcolt és átverekedte magát; szabad teret teremtett küldetése és műve számára; ügyét megértéshez és beteljesüléshez juttatta. Igazán semmi sincs benne a „nagy emberi egzisztencia” fölényéből! Oly végtelenül kiszolgáltatott ez a Jézus! Jön mint a Legszentebb, ajándékkul hozza magát, és megfoghatatlan korlátoltság szétzúzza Őt. Semmi sincs az egyéniség természetes következetességéből, a magát érvényre juttató létvonal-vezetésből, melyet másnál megtalálunk. Egy titokteli elindulás a legmesszibb magasságból, és ugyanakkor ellenállhatatlan sodródás a nagyon is emberinek az érthetetlen mélységébe. Sejthetjük itt, mi lesz, ha Isten emberré lesz! Nem „kánon szerinti ember”, nem a nagy egyéniség formájának vagy a világlenyűgöző tettnek az embere. Mihelyt az emberi lét velejáróit Isten felől vizsgáljuk, mindjárt mást mutatnak – annyira mást, hogy olyan életforma mellett, mint Buddháé vagy Szókratészé, mesterségesnek látszanak.

Nem nyilatkozhatott volna-e meg a benne rejlő isteni nagyság egészen másként, ha Izrael országának és történelmének határai közül kilépett volna? Esetleg a római birodalom messze terjedő terébe? A hellén kultúra szellemi erőktől duzzadó tengerére? Mennyire megértették volna Őt itt az éhezõ lelkek, a fogékony és szabad szellemek? Milyen létforma fejlődhetett volna ki – milyen működési lehetőség bontakozhatott volna ki! De ez az elgondolás „emberi mód” szerint van. Ő abban a tudatban élt, hogy „Izrael házának elveszett juhaihoz” kapott küldetést (Mt 10, 6). Neki az üzenetet a szövetség népéhez kellett elhoznia és ezen tapasztalnia meg a sorsát.

Ez nem létbeli szükségszerűség volt, hanem az Atyának az akarata.

Életének törvénye nem a „dolog természetéből” vagy „egyéniiségének struktúrájából” adódott, hanem Isten akaratából, a szó legszorosabb értelmében vett küldetésből. Így zárta be magát Jézus Izrael népének szűk keretébe, kicsiny történelmébe. Üzenetét neki mondta el és vállalta a sorsot, mely a nép válasza miatt jutott neki. De tudott mindarról, ami ezt a szűk kört körülvette. Tudomásul vette azokat a népeket, melyek kívül váraakoztak. Érezte szívük dobogását, lelkük sóvárgását.

Jézusnak nyilván mélységes kapcsolata volt a pogányokkal. Sok helyen tűnik ki ez, így a szír-föníciai asszonyról szóló elbeszélésben. „Onnan tovább indulva Tirusz és Szidon vidékére vonult vissza. Betért egy házba, de nem akarta, hogy fölismerjék. Mégsem tudott rejtve maradni. Mihelyt hallott róla egy asszony, akinek lányát tisztátalan lélek szállta meg, odajött és a lábához borult. Az asszony szír-föníciai származású pogány volt. Azt kérte tőle, hogy űzze ki lányából az ördögöt. De Ő elutasította: „Hadd lakjanak jól előbb a gyerekek. Nem helyes, ha elveszik a gyerekek kenyerét és a kutyáknak dobják”. Az viszont erősítette: „De bizony Uram! Hiszen a kiskutyák is esznek az asztal alatt a gyerekek morzsáiból”. Erre ő így szólt: „Mivel ezt mondtad, menj, az ördög elhagyta lányodat”. Haza is ment, és a gyermeket az ágyon fekvő találta. Az ördög már elhagyta” (Mk 7, 24 – 30).

A szavak keményen hangzanak, a kép csaknem visszataszító. De vajon nem az a keménység-e ez, amellyel az akarat a kötelességhez köti magát, mert a szív túlcordult? Az esemény szépsége éppen abból ered, hogy az asszony hite oly mély, és szíve oly nagyszerű, és elfogadja a képet. Az Úr pedig érzi, hogy megértette, és megszereti ezt az asszonyt: „Ezért a beszédért menj. . .”

Az asszony pogány volt. Amint most történt, úgy eshetett meg még máskor is. Honnét lennének máskülönben azok a jajkiáltások: „Jaj neked, Korozain! Jaj neked, Betszaida! Ha Tiruszban és Szidonban történtek volna a csodák, melyek nálatok történtek, már régen szörzsákban és hamuban tartottak volna bünbánatot. De mondom nektek: Tirusznak és Szidonnak tűrhetőbb sorsa lesz az ítélet napján, mint nektek. Te meg Kafarnaum! Vajon az égig emelkedel? A pokolba süllyedsz. Ha Szodomában történtek volna a nálatok történt csodák,

a mai napig állna. Egyébként mondom nektek: Szodoma földjének tűrhetőbb sorsa lesz az ítélet napján, mint neked” (Mt 11, 21–24).

Jézus szerette a pogányokat. Ha szabad emberileg szólunk, azt mondanók, hogy vágyódott utánuk. De engedelmissége a küldetés szűk keretében tartotta őt.

Ugyanezt érezzük a fenti szövegünkön is. Az az ember, aki Jézus-hoz jön, egy római, mindenesetre pogány. Talán prozelita, mint az a másik százados, Kornéliusz, akiről az Apostolok Cselekedetei beszélnek (10. fej.). A legényéért jár közbe. Már ez megnyeri rokonszenvünket, mert látjuk, hogy van szíve embereivel szemben. Amint Jézus készséget mutat, hogy menjen, a százados szabadkozik: Nem illik, hogy te jöjj hozzám. De nem is szükséges. Ha én embereimnek parancsot adok, végrehajtják azt, pedig én csak alsóbb tiszt vagyok. Te pedig – majdnem azt mondanók a katonával, – a legfőbb parancsnok vagy. Parancsolj hát és a betegség engedelmeskedni fog! El tudjuk gondolni, milyen jól érzi magát e szavak hallatára Jézus. A szűk korlát lehull. S ő az egyenes szív és hit tágra tárult terében érzi magát, amely szív és hit nem is tudja magáról, hogy milyen szép. És minden fájdalom a meg-nem-értett Megváltónak, a magasból jövő küldöttnek, akit fojtogat a szűk keret, e szavakban tör ki: „Bizony, mondom nektek, ekkora hitet senkinél sem találtam Izraelben.”

Ennek az embernek láttára tudatára ébredünk annak, hogyan kellett volna az Urat küldetésével fogadni: nagy, örömteli készséggel. Mi minden nem történhetett volna akkor! Ahelyett úgy látszott, mintha Jézus útjába állandóan keresztfák feküdnének; mintha rá mindenütt csapdák és kelepcek leselkednének. Itt egy tradíció, ott egy tilalom, amott egy iskola-vita. Mindenütt szűkkeblűség, kicsinyesség, félreértések. Mindenütt bizalmatlanság működik, irigység mérgez, féltékenység rág. Igehirdetésére aggály és tiltakozás a felelet. Csodáit tagadják; indítóokait beszennyezik. Bűntetteket csinálnak belőlük, mert szombaton történnek, amikor nem szabad csodát művelni (Mk 3, 2); a végén – azt mondják – sátán az, aki azokat műveli (Mk 3, 22). A gonoszság iparkodik Őt lehetetlenné tenni, fogós kérdéseket tesznek fel, hogy a főnnálló tanításokkal ellentétbe hozzák (Mt 16, 1, és 19, 3). Rettenetesnek kellett lennie annak az egyedülállónak, melyben Jézus élt: az emberek által bilincsekbe vert Istenfiának egyedüllete.

Milyen is volt az az üzenet, amelyet hozott? Abszolút isteni bőség. „Jézus Krisztus . . . nem volt majd Igen, majd Nem, hanem az Igen valósult meg benne” mondja Pál (2 Kor 1, 19). Ami Istentől jön, az nem tesz különbséget és kivételeket, korlátozásokat és fenntartásokat, hanem a nagylelkűség szabad bőségében jön. Nem kigondolt szisztema, nem nehézkes szaketikus tanítás, hanem a kiömlő isteni szeretet határtalan bősége. Isten merészsége, mely magát ajándékozza és annak fejében az ember szívét kívánja. Mindezt mindenért. . . Mi ezt így mondjuk, és tudjuk, hogy ezzel magunk mondjuk ki az ítéletet magunk fölött. Mert másként csináljuk mi, mint azok? Vajon kevésbé korlátozza Őt a mi gyávaságunk? Vajon kevésbé nyomja Őt a földhöz a mi tunyaságunk? Kevésbé verték bilincsekbe a mi fönntartásaink és ravaszságaink? Bárcsak adná világosságát és őszinte szívet!

Kevésbé hátrább a Máté-evangélium tizenharmadik fejezetében a magvető emberről szóló példabeszéd következik. Az isteni üzenet sorsáról beszél: hogyan vetik el az Isten igéjét és miként esik az jó földbe vagy vékony talajra, melynek nincs mélysége; vagy kemény útra, ahol semmi sem oldódik föl. Mi mást jelenthet itt a „jó” és „kevésbé jó” és „rossz”, mint a készséget? És mégsem érzük meg, hogy Krisztusnak a mindenható Igazsággal és teremtő Lélekkel teli szava terméketlen maradhat.

És a nyugtalanító fölszólítás: „Akinek füle van, hallja meg!” (Mt 13, 9). . . Ez a szó és hasonlók következnek most. A döntés ideje van. Érezzük, hogyan torlódik össze minden.

Az Isten igéje nem egyszerűen odadobott valami, hanem az megszólít és sorsot formál. Nem áll rendelkezésünkre úgy, hogy tetszés szerinti időben megérthessük, hanem maga teremti meg az időt, melyben akarja, hogy meghallgassák. Ha ekkor nem talál halló fülekre, akkor visszahúzódik. A századosról szóló elbeszélés végén az áll: „Ezért mondom nektek: Sokan jönnek napkeletről és napnyugatról és letelepednek Ábrahám, Izsák és Jákob mellé a mennyek országában, az ország fiait pedig kivetik a külső sötétségre. Ott sírás és fogcsikorgatás lesz” (Mt 8, 11 – 12). Az óra, melyben Isten az Ő igéjét a szövet-ség népének fölkinálta, elmúlik. S akkor majd másokhoz kerül.

A következmény azonban akkor nem pusztán az, hogy többé már nem kínálják föl, hogy nyílt lehetőség a hallásra és üdvösségre már nem áll fön; hanem hogy abban, aki nem akart hallani, azt a hatást

váltja ki, hogy most már nem is tudja hallani. „Beteljesedik rajtuk Izajás jövendölése: Hallani fogtok, de nem értetek, nézni fogtok, de nem láttok. Megkeményedett e népnek szíve: Fülükre nagyot hallanak, és behunyják szemüket, hogy szemükkel ne lássanak és ne halljanak fülükkel, szívükben értelem ne legyen és meg ne térjenek, hogy meggyógyítsam őket” (Mt 13, 14–15).

Az Úr szava eleven parancs és magával hozza a teljesítés lehetőségét. Jön és jövetelével megteremti az órát, amely dönt. Ha nem fogják be, akkor nemcsak az órája múlik el, hanem a kárhozatra vet. Félnünk a kérdést föltenni – mi magunk betartottuk-e az óránkat? De a szentírási szöveg megoldást követel, így hát ítélete alá akarjuk magunkat vetni. Tudjuk, hogy nekünk is szól, és kérjük Istent, legyen hosszantűrő. . . Ha az Ige nem talál készségre és az idő elmúlt, akkor már nemcsak eltűnik a fül számára, hanem azt is eredményezi, hogy a fül már nem tud hallani. Nemcsak elszáll a szívtől, hanem meg is keményíti azt. Akkor az ember berendezkedik ebben a világban. Talán kiváló és okos és nemes és mindenféle más lesz, csak az isteni üzenettel szemben bezárul, mely Krisztusban eljött. És „mit fog használni az embernek, ha az egész világot is megnyeri, lelkének pedig kárát vallja?” (Mt 16, 26).

Van egy nagy titok az Istenben, ez az Ő türelme. Ő az Úr. Ő nem úgy jár el az igazságosság szerint, mint valami törvény szerint, mely „mindenki számára”, tehát az Ő számára is szól. Az igazságosság Ő maga. Az Ő akarata nemcsak hogy helyesen akar, hanem amit Ő akar, az úgy van helyesen. Ha valamit követel, és az ember nem engedelmeskedik, akkor ez éppen azzal már el is vette ítéletét, és nincs többé helye semmi mentegetőzésnek. . . De Isten kinyilatkoztatta számunkra, hogy ezzel még nem mondtuk az meg Ő egész lelkületét. Az üdvösség történetében, a paradicsomtól kezdődően, átvonul az üzenet, mely Isten ítélő akaratáról szól, de egyúttal az Ő hosszútűréséről is. Nem szabad a szent megszólítás döntő hatalmát kisebbitenünk, semmi kedvéért sem. De ha az csak magában állna, akkor kétségbe kellene esnünk. Az Isten hosszútűrésének kinyilatkoztatása is hozzátartozik. És ez valódi kinyilatkoztatás, mert magában foglalja azt a titkot, hogy Isten a pillanatot kinyújthatja – sőt meg is ismételheti.

Miután Jézus Jeruzsálemből visszatért Galileába, változás érezhető azon a módon, ahogyan beszélni szokott, és azon a lelki irányon, mely felé tanítványait tereli. Azelőtt, első működésének idejében, szórta szavait, tetteit, csodáit abba az örvendező fogékonyságba, mely őt körülvette. Most az irány befelé fordul. A hallgatóit arra oktatja, hogy azt fogják meg, ami a tulajdonképpeni: a lényegesben erősíti meg őket, és a megpróbáltatásokra készíti fel őket. Máté tizenötödik fejezetéből és Lukács tizenkettedik meg tizenhatodik fejezetéből vett néhány szöveg ezt világossá teszi.

Jézus a farizeusokról beszélt, s képmutatóknak nevezte őket. Aztán tovább ment, a tanítványok azonban még együtt maradtak az emberekkel és észrevették, miként fogták föl a farizeusok Jézus szavait. Ez nyugtalanította őket: „Erre odamentek hozzá tanítványai és megjegyezték: „Tudod, hogy a farizeusok a beszéd hallatára megbotránkoztak?” Mire ő így felelt: „Tövestül kitépnek minden növényt, amelyet nem mennyei Átyám ültetett. Hagyjátok őket! Világtalanok, vak vezetői ők. Ha pedig vak vezet világtalant, mindkettő gödörbe esik” (Mt 15, 12–14).

A közvetlen eredmény az, hogy a tanítványok egyszerűen aggódnak, mert a farizeusok hatalmasok. De az aggodás mögött valami mélyebb rejlik. Hiszen a farizeusok és írástudók, a papok és a főtanács mégiscsak a törvényhez kapcsolódó hagyományt képviselik. Az, hogy Jézus ellen foglalnak állást, a tanítványokat súlyos konfliktusba viszi. Csüngenek Mesterükön, de a nép tanítóit és vezetőit is, úgy érzik, tisztelniök kell.

Azért mindenképpen érthető lenne, ha azt kérdezték volna maguktól, vajon rendben van-e minden Jézussal? Itt lép közbe szavával az Úr: Nincs tekintély, mely nem jön Istentől. Ő pedig a küldetés teljét ruházta a Fiúra; úgy tehát Jézus az abszolút tekintély. A hatalom hordozói fölszólítást kaptak, hogy Őt elismerjék és a népet hozzá vezessék. Ők ezt visszaütötték, most tehát olyan „ültetvény őrzői, melyet nem Isten ültetett,” aki melléjük áll, elszárad. Olyan vezetők, akik vakok és maguk sem látják az utat; aki rájuk bízta magát, rossz útra tér. Ezzel Jézus tisztázza a helyzetet a küzdelemre. Kikapcsolja a

régi tekintélyeket. Megvan a külső hatalmuk, de annak nincs többé belső érvényessége.

Egy másik szöveg: „Mondom nektek barátaimnak: Ne féljete azoktól, akik megölik a testet, de aztán semmi egyebet nem tudnak tenni. Megmondom én nektek, kitől féljete: Attól féljete, aki miután megölt, elég hatalmas ahhoz, hogy a pokolba taszítson. Igenis mondom nektek: tőle féljete! Őt verebet ugye két fillérért adnak. De Isten egyről sem felejtkezik meg közülük. Nektek viszont minden szál hajatok számon van tartva. Ne féljete tehát! Sokkal többet érte ti a verebknél. Mondom nektek: Mindazt, aki megvall engem az emberek előtt, az Emberfia is megvallja Isten angyalai előtt” (Lk 12, 4–8).

E szavakban ugyanaz történik, mint az előbb idézettekben. Jézus közelebb vonja magához övéit: Beleviszi tudatukba, miről van szó: róla, az Isten Küldöttjéről, akin a lelkek elkülönülnek; az Ő üzenetéről és akaratáról, mely az Atya üzenete és akarata. Mintha azt mondaná: „Álljatok mellém!” Ugyanakkor megmutatja nekik, hogy minden szembenálló, a legfőbb mérték szerint, lényegtelen. Nem az ember közvetlen érzése előtt, mert azelőtt mindent jelenthet. Egzisztenciájuk jut veszélybe; kiszorulnak a szociális rendből, elveszthetik kenyerüket, sőt életüket is. Amily mértékben azonban világossá válik előttük, hogy Krisztus a tulajdonképpeni igazság, és akaratuk az övébe kapcsolódik, oly mértékben kell előttük minden másnak lényegtelenné válnia. Fölfegyverzi őket a küzdelemre és legbelsőjüket az örök elpusztíthatatlanságra alapozza. „Ne féljete!” Írástudók és farizeusok, felsőbbségek és hatalmasok lesznek ellenfeleik. Elveszetteknek fognak maguk előtt is látszani – valójában el lesznek rejtve. Miben? A legmélyebben, amit Jézus hozott, a Gondviselésben. Már láttuk egyszer, mit jelent a Gondviselés. Nem a természet rendjét, úgy amint magában van, hanem azt, amelyet az Atya irányít arra az emberre való tekintettel, aki hitben megnyitja magát neki. Amennyire az ember Istent atyjának ismeri el, magát reá bízva, és az országáért való szorgoskodást, mint a legfontosabbat, szívébe zárja – éppen annyira képződik körülötte a létnek egy új rendje, amelyben „minden javára válik”, történik (Róm 8, 28). Az Atya akaratát pedig az valósítja meg, aki vele, Jézussal tart. Igen nagy szó: Az előfeltétele a Gondviselés rendje keletkezésének Ő maga! Aki hozzá csatlakozik, annak „feje minden hajszála

meg van számlálva az Atya előtt,” és annak nem kell aggódnia. Azért ne féljenek a tanítványok az üldözéstől, mert meg vannak védve – sőt még akkor se féljenek, ha el kellene veszniök, hanem tudják meg, hogy az ő tulajdonképpeni valójuk érinthetetlen. Aki őket megöli, csak testüket öli meg. Lelküknek nem árthat, mert az a Jézusban való hitben el van rejtve.

A lélek is szembekerül a döntéssel, hogy meghaljon-e vagy életben maradjon: Isten előtt, az ítéletben. Isten az örök halálra vetheti, csak ettől féljenek. Ha azonban Jézushoz szegődnek, akkor Isten előtt élnek és az örök életben vetették meg a lábukat. Sőt még több: Az ítélet, melyben az örök halál vagy életben-maradás lesz nyilvánvalóvá, ugyancsak Jézusnak a kezében van, aki hozzájuk szól. Ő, aki most velük veszélyben van? akit a hatalmasok és bölcsek elutasítanak, és akihez való csatlakozásuk őket minden földi rendből kizaszíthatja – éppen Ő az, aki hivatva van a fölött ítélni, vajon az ember Isten előtt helyt állt-e vagy elvetésre méltó. Az elhatározás, mellyel valaki Jézus mellé áll, a pillanat nyomorúságos voltában történik ugyan, de az örökkévalóságot alapozza meg. Óriási az az öntudat, amely itt megszólal! Öntudata annak az Emberfiának, aki Isten Fia. Öntudata a földi felsőbbiségektől elutasítottnak, aki az Atyának élő Igéje. Öntudata a kiszolgáltatottnak, akinek veszte meg van pecsételve, és aki mégis valójában az értelmét adja meg a világnak!

Alig fejezte be szavait, egy valaki kérte Őt: „Mester, szólj testvéremnek, ossza meg velem az örökséget. De Ő elutasította: „Ember, ki tett engem bírónak, vagy végrehajtóvá köztetek?” Vigyázzatok, fordult a többiekhez, őrizkedjétek minden kapzsiságtól, mert nem a vagyonban való bővelkedéstől függ az ember élete” Aztán ezt a példabeszédet fűzte hozzá: „Egy gazdag embernek bőséges termést hozott a földje. Így okoskodott: Mit tegyek? Nincs hová gyűjtssem a termést. Tudom már, mit teszek: Lebontom csúreimet és nagyobbakat építek, oda gyűjtöm a termést és minden vagyonomat, aztán elégedetten mondom: Ember, van elég vagyonod, sok évre eltart. Nyugodjál meg végre, egyél-igyál, élvezd az életet. De Isten így szól hozzá: Esztelen! Még az éjjel számon kéri tőled lelkedet. Kie lesz mindaz, amit szereztél? – Így jár az, aki kincset gyűjt magának, ahelyett hogy Istenben gazdagodnék” (Lk 12, 13–21).

Miért nem segít Jézus azon az emberen, aki elől talán egy erőszakos bátyja visszatartja az örökséget? Elgondolhatjuk, hogyan is lehetett:

Jézus a lényegéről beszélt; hogy ahhoz kell magunkat tartanunk, és el kell hagynunk, azt, ami mulandó. Az ember pedig ott állt és csak a szántóföldre vagy a házra gondolt, amelyet nem tudott megkapni, és előterjesztette kérését. Jézus erre nekimegy: „Ember, ki tett meg engem bírónak, vagy végrehajtvá köztetek?” Nem látod, hogy mennyire az ideigvalókhoz vagy kötve? És aztán a gazdag ember története következik, akinek csúrei tele vannak és most azt gondolja, hogy „sok esztendőre” biztosítva van; bölcs minden emberi okosságban, de Isten előtt esztelen, mert „még az éjjel” meg fog halni, és amit aratott, azt mások fogják megenni. Megint feltűnik a megkülönböztetés a lényeges és a nem lényeges között. Kenyér vagy élet – melyik lényegesebb? Mégiscsak az élet, mert ha meghaltam, akkor nem ehetem. Örök birtoklás vagy ideigvaló birtoklás – melyik lényegesebb? Minden bizonytalanság az örök, mert ami az időhöz tartozik, az mulandó. Mit tegyen az ember? Lelkét a múlhatatlanra irányítsa és a mulandóra hagyja rá, hogy történjék vele, ami történik! Istenben legyen a birtoklás, ne az időben. De ezt csak akkor tehetik, ha a hit Krisztuson áll, és ezzel a lélek az örök életben. Akkor az ember, e hitből cselekedve, az ideigvalót beleviheti a múlhatatlanba.

Egy más alkalommal elmondja nekik a hűtlen intézőről szóló különös példabeszédet: „Aztán tanítványaihoz fordult: „Egy gazdag embernek volt egy intézője. Bevádolták nála, hogy eltékozolja vagyonát. Magához hívatta tehát és így szólt hozzá: Mit hallok rólad? Adj számat a vagyonkezelésről! Nem maradhatsz tovább intézőm. Az intéző így gondolkodott: Mitévő legyek? Uram elveszi tőlem az intézőséget. Kapálni nem tudok, koldulni szégyenlek. Tudom már mit tegyek, hogy befogadjanak házukba az emberek, mikor elmozdít az intézőségéből. – Egyenként magához hívatta ura minden adósát. Az elsőtől megkérdezte: Mennyivel tartozol uramnak? Száz korsó olajjal, felelte az. Vedd adósleveledet, mondta neki, ülj le hamar, és írj ötvenet. Aztán egy másiktól kérdezte: Hát te mivel tartozol? Száz mérő búzával, volt a válasz. Vedd elő adósleveledet, mondta neki, és írj nyolcvanot. Az úr megdicsérte a hűtlen intézőt, mert okosan cselekedett. Bizony a világ fiai okosabbak a maguk nemében a világosság fiainál. Én is mondom nektek: Szerezsetek magatoknak barátokat a hamis mammonból, hogy amikor meghaltok, befogadjanak titeket az örök hajlékba” (Lk 16, 1 – 9).

A példabeszéd igazán különös. Egy intező sikkasztott. Ura számadást követel és fölmond neki. Erre azt kérdi magától, hogy mitévő legyen? Intézőnek nem fogja őt többé senki fölfogadni; földműves nem lehet, mert ehhez túl gyenge; koldulni nem akar. Így hát kihasználja még állását és előre gondoskodik magáról. Hívja ura bérlőit, bemutatattja bérlőlevelüket és megmásítja bérletösszegük nagyságát. Megteheti, mert hatalma nyilvánvalóan tart még a felmondási határidőig, és reméli, hogy így megnyeri az emberek barátságát. Amint a gazdája erre rájön, csak „dicsérni” tudja vakmerő leleményességét – de most jön a különös következtetés: Így tegyetek ti is! Első pillanatra talán tiltakoznánk: Hát igazságtalan intező vagyok én? – Mindenesetre, felelné az Úr. . . Talán igazságtalanul szerzett vagyonom van? – Igen. . . Tehát nem tiszta helyzetben vagyok, és ebből biztosítam egzisztenciámat? – Pont így van! . . . Mit jelentsen ez?

A példabeszéd nem magyarázható könnyen. A kulcsa az „igazságtalan mammon” kifejezésben van. „Mammon” a gazdagság főnóciái istene: neve tehát vagyont, pénzt jelent. De mit mond az Úr itt „igazságtalan”-nak? Nem a nem becsületes úton szerzett vagyont a becsületessel szemben. Minden vagyon „igazságtalan jó”. A mi önérzetünk által oly nagyra tartott megkülönböztetések, mind belesznek ebbe az általános ítéletbe. . . Jézus nem is érti a munkával derekasan szerzett vagyont megkülönböztetve a fáradság nélkül elnyerttel szemben. – Se kemény munkára, se becsületességre nem akar itt buzdítani. . . De nem beszél mérsékelt, szociális értelemben helyesen elosztott vagyonról sem, ellentétben a fölösleggel. Szava szerint az összes javak „igazságtalanok”, akár egy millió vagy egy forint; nagybirtok vagy szántóföld. . . Jézus kijelentései tehát semmit sem mondanak a munka étoszáról, vagy a gazdasági rendről, hanem más alkalmakkal mondott más kijelentéseivel függnek össze. Így például az erőszakosan alkalmatlankodó barátról vett hasonlatban: „Ha ti, bár rosszak vagytok, tudtok jót adni fiaitoknak. . .” (Lk 11,13). Itt sem tesz az Úr különbséget jó és rossz emberek között, hanem mind „rossz”. Minden közelebbi megkülönböztetés e kivétel nélküli elítélés keretén belül van. Hasonló értelemben mindnyájan jogtalan birtokosok vagyunk. Az igazságtalanság magában a birtoklás gyökerében van. A bűn eltörölte a lehetőségét annak, hogy valamit természetes módon bírhassek, anélkül, hogy ezáltal megbilincselte lennék, és máson jogsérelem esnék. Ez Isten előtt igazságtalan, még ha egyenként véve

nem is tehetek róla. A gondolat nem szociológiai, sem gazdaság-technikai értelmű: nincs is semmi köze a világon belüli erkölshöz, hanem azt mondja meg, hogy a bűn mit művelt: elpusztította a Paradicsomot. A Paradicsomban az egyiknek a birtoklása nem lett volna a másik kizárása. Hogyan lehetséges ez, azt nem lehet pusztán észszel levezetni. De sejtjük, ha olyan emberre akadunk, aki Krisztus szeretetében valóban önzetlenné lett. Benne az Isten országa kezd valódivá lenni és ebben a Paradicsom -- nem tér egyszerűen vissza, hanem magasabb síkon jut új ajándékkul. Jézus szavai tehát a hit dolgait jelentik, a kegyelemből és a Szentlélekből származó létre utalnak, mely a bűn következtében elveszett. Ezzel a veszteséggel a cselekvésnek és birtoklásnak olyan állapota következett be, mely magában „igazságtalan”, amelyen azonban semmiféle erkölcsi vagy gazdasági reform sem változtatható, hanem amelyet teljes egészében, gyökerestül a hitbe kell áttenni, hogy ebben megváltást leljen és átalakuljon.

Most fölfogjuk Jézus egész beszédének az értelmét. A tanítványok nyilvánvalóan féltik javaikat. Az út tehát megmondja nekik, hogyan áll egyáltalán a dolog a bírással és birtoklással. Minden egyes szükség esetén túl, a lét általános állapotára és romlottságára nyúlnak vissza. Lássák, hogy az ember ezzel csak úgy bánhat el, ha – miután őt Jézus már szabaddá tette – a birtoklást egészében föladja és mindent, amije van, a szeretetbe viszi bele. Ha aztán ítélet elé áll, az Isten előtt való megnyilatkozásra kerül sor, ahol minden bizonyítás és igazolás a torkán akad, mert nincs semmi értelme; akkor az a magában rothadt és gonosz földi dolog, amelyet azonban már a szeretetbe vitt bele, a föltámadás szószólója lesz. Akik segítségében részesültek, azt fogják mondani: Jó volt hozzánk, azért Te is Urunk, légy irgalmas hozzá.

A tanítványok lelkét tehát az Úr megint a tulajdonképpeni lényegben horgonyozta le. Érezzék, hogy mi számít az Istennél és mi nem; mi helyes az Isten előtt és mi romlott: Hajtsák végre a lét átértékelését, melyet Jézus alapozott meg! Ha így járnak el, akkor föl vannak fegyverkezve arra, ami jöhet. Ha valami tulajdont, ami a mondottak szerint már eleve „igazságtalan tulajdon”, mert a földi becsületesség és becsületenség, kulturális érték és értéktelenség minden megkülönböztetése csak az első igazságtalanságon belüli megkülönböztetést jelent – ha tehát ezt a tulajdont Krisztusért tőlük elveszik, alapszabályként véve nem jelent veszteséget. Ezt természetesen a hívőknek mondja Krisztus, és oly mértékben lesz hatékony, amennyire eleven a hit.

Így irányítja övéinek a fölfogását a tulajdonképpenire, a lényegesre. Abban gyökereztetni meg őket, amit nem lehet elpusztítani. És függetleníti őket attól, ami nem a tulajdonképpen: a látszólagos tekintélyektől; a földi bölcsek, hatalmasok, hagyományok ítéletétől; az érvényben lévő társadalmi és gazdasági rend ellenállásától; a test és lélek veszedelmeitől; a tulajdon elvesztésétől. Ezzel előkészíti őket a harcra; összegyűjti erőiket és tudatosítja bennük, hogy miben legyőzhetetlenek.

VI. „NEM BÉKÉT, HANEM KARDOT”

Láttuk, hogyan mutatja meg Jézus a külső döntés közeledtével övéinek, hogy miben van a lényeges és a nem lényeges, és hogyan erősíti őket a helytállásra. A kijelentések egész sora, amelyeket most megfontolni akarunk, ismeretünket a gyakorlati irányba fogja kibővíteni.

„Ütközben valaki így szól hozzám: Követlek téged, bárhová mégy. Jézus azonban figyelmeztette: a rókának odúja van, az ég madarának fészke, de az Emberfiának nincs hová lehajtsa fejét” (Lk 9, 57–58). Ez az ember Jézushoz szeretne tartozni. Ő azonban figyelmezteti: Gondold meg jól, mit akarsz tenni! Akit te követni akarsz, annak nincsen otthona. Az az elrejtettség, melyet az ember a házában és birtokának családiasságában talál, neki nincs meg. Jön-megy. De nem úgy, mint az emberek hazulról valahová elmennek és megint hazatérnek, hanem a hajléktalanság az Ő életmódja. Képes leszel erre? Hogy Isten akarata legyen az otthonod? Az Isten országáért való működés a rejteked?

Egy másvalaki ezt mondta neki: „Uram, követlek téged, de engeddd meg, hogy előbb búcsút vegyek az otthoniaktól.” Jézus így válaszolt: „Senki, aki kezét az ekére téve hátratekint, nem alkalmas az Isten országára” (Lk 9, 61–62). Mintha Jézus látná, hogy ez az ember igazán akar valamit, de akarata gyökerében nem egészen szilárd. Magában véve az a kívánság, hogy házat és tulajdonát rendbehozza, több, mint méltányos; de Jézus talán azt is látja, miként vonja ez az ember abban a kívánságban az elhatározását legalább félig vissza. Vagy azt látja, hogy az elhatározás ingadozóvá lesz, mihelyt az ember megint a rég megszokott életkörülmények közé kerül. Azért a vagy-vagy-ot állítja

eléje. Ha hozzá akarsz fogni, akkor fogj hozzá egészen és egy pillanatra se tekint vissza!

Egy harmadikat fölszólított: „Kövess engem!” Uram, felelte az, engeddd meg, hadd temessem el előbb atyámat. Hagyd a holtakra, hadd temessék halottaikat, mondta neki, te pedig menj, hirdesd az Isten országát” (Lk 9, 59–60). Itt Ő maga hív meg egyet, és az illető kész a követésre. Csak azt kéri, hogy fiúi szent kötelességét teljesítse és a most meghalt édesapját eltemethesse. Jézus azonban látja, hogy ennél az embernél arról van szó, hogy vagy mindent vagy semmit; így hát megtagadja a kérést. Annak, aminek halottnak, elmúlnak kell lennie, már annyit se adjon, amennyit az atya temetésére való visszatérés jelent. A régi lét legyen mindazzal, ami hozzátartozik, elintézett, és ő egészen az új felé forduljon!

Ezek a követelések kemények. De nem képezik a kifejezését egy átmeneti állapotnak, hanem újból visszatérnek: „Aki hozzám jön és nem gyűlöli atyját és anyját, feleségét és gyermekeit, testvéreit és nővéreit, sőt önmagát is, nem lehet az én tanítványom. Aki nem hordozza keresztjét és nem jön utánam, nem lehet tanítványom. Aki tornyot akar építeni közületek, nem ül le előbb és nem számítja ki a költségeket, hogy van-e amiből elkészítse? Ha ugyanis alapot vetett, és nem tudja befejezni, aki csak látja, kigúnyolja: Ez az ember építeni kezdett, de nem tudta befejezni. Micsoda király az, aki háborúba indul más király ellen és le nem ül előbb, hogy megfontolja, tízezerrel képes-e ellenségének húszezrével szembeszállni? Különben mikor az még messze van, követséget küld hozzá és békét kér” (Lk 14, 26–32). Az Úr a követésére vonatkozó akaratot itt a legmélyebb és legindokoltabb kapcsolatokkal állítja szembe: azokkal, melyek atyával, anyával, feleséggel, gyermekkel, fivérekkal, nővérekkel, „mindennel”, sőt még „saját életével” szemben is fönnállnak. Jézus itt nem azt mondja: Ha követni akartok, el kell hagynotok a bűnt; nem azt követeli, hogy az ember szakítsa el magát a nemtelentől, és törekedjék a nemesre; kerülje a rossz embereket és keresse a jókat; szíve erejét áldozza a neki lekötött feleségének és mondjon le az idegenről; szentelje idejét gyerekeinek, ahelyett hogy más valamire tékoznán el – mindezt éppenséggel nem! Hanem Jézus fölszólítja, hogy a hozzá legközelebb álló, lelegevenebb, legértékesebb valóságokat hagyja el Ő érte! És mintha ez még nem volna elég, ez a szó hangzik el: Aki mindezt „nem gyűlöli az én ked-

vemért. . .”(Sőt maga a meghívott is ahhoz tartozik, amit gyűlölnie kell; ő és „saját élete”. Mit jelentsen mindez?)

Mit is szoktunk gyűlölni? Azt, ami saját élniakarásunkkal áll szemben, az ellenséget. És Jézus azt mondja: Mindenben, ami téged körülvesz, ellenség rejlik. Nemcsak a meg nem engedett, alantas, rossz, hanem a jó, nagy és szép dolog is az ellenséget hordják magukban. Amit Jézus hoz, az máshonnét jön. A különbségek a „világ” keretén belül nagyok – egy dologban azonban minden, ami a „világhoz” tartozik, egy a Jézus közeledése elleni szövetségben. Mihelyt tehát az ember Jézus hívását készül követni, érzi az ellenséget, mely mindenben benne van. Nemcsak a rosszban és alantasban, hanem a jóban és nagyban is. Nemcsak kinn, hanem magában a lélekben belül is. Mindenek előtt ő maga ellensége magának, mert hogy hogyan áll ő magával szemben, azt a bűn határozza meg. . . Ameddig az ember Isten országát nem érzi, ez az ellentmondás is rejtett marad. A világ, azt mondhatnók, naiv viszonyban van Istenhez, és az ember csak azokat a különbségeket érzi, melyek magán a világ kerületén belül vannak: nagy és kicsiny, fenkölt és alantas, értékes és értéktelen, teremtő és romboló. De mihelyt az a más megmozdul, nyilvánvalóvá lesz a különbség, amely mindent érint, amit „világ”-nak hívunk – beleértve a megtapasztaló embert is – és elválasztja attól, amit Jézus hirdet. Azért inti az Úr az övéit, hogy legyenek tisztában azzal, mi forog kockán. Az ember, aki szülőjében őrtornyot akar építeni és előbb megfontolja, hogy megvan-e a szükséges pénze; a király, aki háborút akar viselni és előbb tanácsot tart, hogy elégséges-e a csapata – ez mind arra emlékeztessen, hogy miként állnak a dolgok.

De itt azt kérdezhetné valaki: Uram, hiszen Te azt mondtad, hogy a békét akarod hozni! Mikor tanítványaidat küldted, akkor így tanítottad őket beszélni: „Békesség e háznak!” (Lk 10, 5). Hogyan hozhatod akkor az embert ilyen ellentmondásba magával és egész valójával? Ilyennek ezt felelte volna: „Azt gondoltátok, azért jöttem, hogy békét hozzak a földre? Mondom nektek: Nem azt, hanem ellenkezést. Ezentúl, ha öten lesznek egy házban, megoszlanak egymás közt: Három kettő ellen és kettő három ellen. Szembeszáll az atya fiával, és a fiú atyjával, az anya leányával és leány anyjával, az anyós menyével és a meny anyósával” (Lk 12, 51–53).

A béke, melyet hozni akar, a harc mögött van. Először a nyugtalan-

ság támad föl. Miközben mindezt meggondoljuk, már érezzük, hogyan jön az a nyugtalanság Jézus felől életünkbe; védekezünk ellene; és mégis tudjuk, hogy igaza van. Azt a békét, mely a világnak a magával való megegyezésében van, Jézus szét akarja rombolni. Nem mint ha ez a széthullott világ nagyon egységes lenne, valóban nem – egyben azonban „béke” van: abban, hogy azt hiszi, hogy maga elég önmagának. Az ellentmondások és ellentétek, melyekben szenved, azon az egyetértésen belül vannak, amely benne önmagával mint egésszel megvan: hogy világ akar lenni és csak világ. Ebbe viszi bele Jézus a harcot; még a világ oldaláról legmeggyőzőbb egybekapcsoltságokba is. Mindent, ami emberileg nézve magától értetődőnek látszik, kétségbe von. A legközelebb állónak a jogigénye kétes lesz. Mihelyt valaki szívébe engedi Krisztus nyugtalanságát, mások számára érthetetlen lesz és ürügy a megbotránkozásra.

De hogyan keletkezik a harc? Mi hozza a „kardot”? „Hasonlít a mennyek országa a szántóföldön elásott kincshez. Egy ember megtalálja a kincset, de titokban tartja. Aztán nagy örömeiben fogja magát, eladja mindenét, amije csak van, és megveszi a szántóföldet. Hasonlít a mennyek országa a kereskedőhöz is, aki igazgyöngyöt keres. Mikor aztán egy nagyon értékes igazgyöngyre talál, fogja magát, eladja mindenét, amije csak van, és megveszi azt” (Mt 13, 44–46).

A szántóföld emberének megvan a maga világa: szántóföld, eke és termés; a hajléka és az élete abban. Ez az élet magán nyugszik, megvan a maga útján és megvan a békéje. De emberünk egyszerre rábukkan a fazékra, benne az arannyal: ez az a másik, mely most az ő eddigi világát érinti és megrendíti. Drága volta, mely eddig magától értetődő volt, értékét veszti, és az ember ösztönözve érzi magát arra, hogy „mindenen” túladjon, hogy azt, ami föl villant, megszerezze. . . A kereskedőnek megvan az üzlete: fölvásárlás és eladás; mindezt rendezi a haszon és igazságosság közti viszony; az új szerzeményre és a meglevő megőrzésére irányuló ösztön. De látja a gyöngyöt és értékének mértékfölötti nagysága félredobot minden önmérséklést. Amije van, az csekélységnek látszik és „mindent” odaad, hogy azt elnyerhesse.

Ami tehát a harcot hozza, az nem pusztán parancs, hanem az, hogy egy valóság tűnik föl, amely nagyobb, egy érték villan meg, mely drágább, mint az eddigi, a világ. Éspedig nem a pusztán „több” értelmében nagyobb és értékesebb, úgyhogy az új az értékskálát folytatná, mely a világon belül már a beláthatatlanba emelkedik föl; hanem ma.

gasabb, mint „minden”. Az irány, amelyből a gyöngy és a kincs a megrázkódtatást hozzák, a világon belül lévő minden értékrenddel keresztsben áll. Éri a kunyhót és a palotát, a röpke emberi kapcsolatot és a nagy szeretetet, a szegényes munkát és a teremő művet. Hogy az „egészen más” értékessége föl villan; hogy az Isten országa fönségének a hívását érezzük – ez hozza a harcot.

Mindenekelőtt a szentírási helyeket, melyekről itt szó van, a jelen pillanat szerint kell értenünk; mert annak lehetősége, hogy az Isten országa a próféta teljességben érkezhet meg, még fönnáll. Így hát a „követés”-nek most még egy egészen különös értelme van: A betűszerinti együttmenést jelenti Jézussal bele a fölkínált új teremtésbe. Egyelőre még úgy van, hogy Ő mindazokat, akiknek „fülük van a hallásra” az eljövendőbe magával akarja vinni. Azért tanítja őket arra, hogy mindent, ami őket hátráltatja, maguktól elvessenek: dolgokat, emberi kötöttségeket és az Én-nek magának a bilincseit is; hogy a jövő számára szabadok és nyitva legyenek. De egyedül ezzel még nem intéztük el a dolgot, mert ebben az értelemben az Isten országa nem jött el. Izrael nem fogadja el: az idők telje nem oldódhatott föl a végtelen értékű pillanatban. Most tehát az Isten országa az egész világ számára az eljövés állapotában van. Mindenkinék szól a fölszólítás, hogy azt a nyugtalanságot beengedje magába és az ország számára megadja az érkezés lehetőségét.

Hogy ez az egyes ember számára mit jelent, nem lehet általában megmondani. Aki arra kapott meghívást, hogy feleséget és gyermeket „elhagyjon”, a házasságról lemondjon, annak számára éppen ez a módja a követésnek. A házasságra meghívott számára a házasság az; és méltán ijednek meg a tanítványok az egész életre szóló lekötöttség követelésétől (Mt 19, 10). A keresztyén házasság valami mást jelent, mint természetes nemi közösséget, és nem kevésbé nyugszik az áldozaton, mint a szüzesség. Azért benne is az Isten országa csak úgy jöhet el, ha az ember a másikat és önmagát az evangélium értelmében mint bukott-természetűt „gyűlöli”... Annak számára, aki a szegénységre kapott meghívást, a követés a birtoklásról való lemondásban áll. A másik számára a helyes birtoklásban; de keresztyén módon birtokolni, ha az ember nem csalja meg magát, valóban nem könnyű. A szentpáli fölszólítást: „úgy kell birtokolni valamit, mintha nem volna” – lásd 1 Kor 7, 29–31 – nemcsak mint jámbor díszítést

tenni föl egy kényelmes élet homlokára, hanem tényleg megvalósítani, a minden birtoklásban leelkedő ellenségnek ugyanazzal az ismeretével és az önlegyőzés ugyanazon erőivel lehet csak, melyek a lemondáshoz szükségesek. . . Így folytathatók a részletek. Nem lehet Istenre úgy gondolni, amint a kereszténynek kell, és ugyanakkor engedni, hogy fejünket és szívünket elnyomják a hivatással és társadalommal való törődés, a gondok és élvezetek. Először a jó és rossz gondolatok, helyes és helytelen foglalkozások közt kell különbséget tennünk; és akkor hamarosan látni fogjuk, hogy az még nem elég, és hogy a jó és szép dolgokat is korlátoznunk kell, hogy Isten számára teret teremtsünk. Nem gyakorolhatjuk a szeretetet Krisztus gondolata szerint, ha ugyanakkor a becsület és becstelenség természetes érzését, önbecsülést és polgári tiszteletet vesszük abszolút mértékül. Inkább el kell ismernünk, mennyire megváltatlan, mennyire önző, mennyire a mélyéig igaztalan sokszor ez az érzés. . .

Mi teszi mindezt oly nehézé? ŰAz, hogy szívünk a dolgokon és embereken csüng; hogy magunk ura akarunk lenni magunkban – minden bizonnyal; de ez még nem mond meg mindent. Sokkal rosszabb, hogy alapjában egyáltalán nem értjük, miért kell odaadnunk mindent. Az értelem „tudja” talán, hallotta vagy olvasta; de a szív nem tudja. A belső fölfogásunk nem érti. Az élet gyökere számára idegen. Hiszen adni nem is olyan nehéz, csak tudnom kell, hogy miért. Nem azért, hogy előnyöm legyen, hanem mert valódi értéket csak magasabb érték kedvéért ereszthetek el; ezt az értéket azonban éreznem kell. És még ha a nagyobb érték pusztán az elhagyás nagylelkűségében állna is – de akkor éreznem kell, hogy az elhagyás fölséges valami. Azért használta az Úr a „kincs” és a „gyöngy” szavakat! Mihelyt az arany előttem fekszik, már nem nehéz a házat és fölszerelését odaadni; de látnom kell azt. Mihelyt a gyöngyöt elém tartják, mindent el tudok érte adni; de tényleg előttem kell csillognia. A lét dolgait adjam oda azért „a másik”-ért – de a dolgok és emberek érezhetően érintenek, egész valómat átjárják; az a másik pedig érzéseim számára nem létezik! Hogyan adhatom oda a világ lenyűgöző voltát pusztán árnyékért? hogy az Isten országa értékes, azt mondják, de nem érzem. Mít használ a kereskedőnek, ha valaki azt meséli neki: Itt meg itt csodálatos gyöngy rejlik; add oda érte, amid van? Látnia kell azt. Hogy nem látjuk a gyöngy csillogását, hogy bensőleg

nem ragad meg az, ami Krisztusban jön -- ez a szerencsétlenségünk! Hogyan vegyük fel a küzdelmet, ha egyik oldalon a világ „gazdasága és dicsősége” van (Mt 4, 8), a másik oldalon pedig a pusztaságon bizonytalanság?

Hogyan jutunk tovább? Elsősorban e szóval: „Hiszek, segíts hitetlenségemen!” (Mk 9, 24) Valamit mégis csak sejtünk a gyöngyről és a kincsről; azért hát a dicsőség Urához kell fordulnunk és kérnünk, hogy mutassa azt meg. Ő megteheti. Megadhatja, hogy az Isten országának végtelen értékesége megérinti a szívünket és fölkelti a vágyakozásunkat. Megteheti, hogy számunkra e kincs, arany fölragyog és világossá lesz, hogy minek van igazi értéke: neki, vagy a világ dolgainak? Tehát kérnünk kell. Szüntelenül kell szorongatnunk a sötétséget, hogy nyíljk meg és bocsássa ki magából a világosságot. Szüntelenül kell az Urat kérnünk, hogy illesse meg szívünket. Mindenben, amit teszünk, valaminek belül ébren és odairányítva kell lennie. Ez az az imádság, amely „sosem szűnik meg”, és biztosan meghallgatásra talál.

De ez még nem elég. Az Isten szavával nem úgy áll a dolog, hogy előbb egészen megismerjük, aztán cselekszünk szerinte, hanem hogy megismerés és cselekvés együtt megy. Először csak keveset ismerünk meg. Ha e kevés szerint cselekszünk, akkor nő az ismeretünk, és a növekvő ismeretből nagyobb tett fakad. Valamit már biztosan láttunk a gyöngyből. Biztosan van valami sejtelmünk arról, hogy az a magatartás, melyet Krisztus „szeretet”-nek nevez, értékesebb, mint hogy ha a cselekvésünk indítóoka a körülöttünk dívó felfogásból vagy személyes érzésünkből fakad. Hát nem vehetnők azt a keveset, amit megértünk, komolyan? Azzal például, hogy egy sérelmet nem a spontán érzélem, vagy a becsületről fönnálló vélekedés, hanem Krisztus felfogás szerint kezelnénk. És mernénk a szeretettel elintézni, amely szuverén és a saját maga bőségéből merít. Megbocsátani olyan Krisztus szívéből fakadóan tisztán, amennyire csak számunkra lehetséges? Ha így cselekszünk, akkor jobban meg fogjuk érteni, miről van szó: nem, csak most fogjuk igazán megérteni, mert a lét dolgai csak akkor lesznek világosak, amikor tesszük azokat. Most már ragyogni fog a gyöngy. És a következő alkalommal már többet leszünk képesek megtenni: könnyebben túladni, nagylelkűbben „eladni”, becsületesebben „gyűlölni” – mit? Ósztönünket, vágyunkat, spontán érzésünket, saját igazvultunkat, a becsület és jog minden látszólag oly megtámad-

hatatlan mérővesszőit. Mélyebben fogunk az új rendbe belehatolni; ez újabb ismeretet fog hozni, ebből pedig újabb tett fog fakadni. . . Már most is biztosan sejtjük, hogy más jelent munkánkat Isten szolgálatában, mint pusztá földi hivatásban végezni. Ezt az önfenntartás akarása határozza meg, vagy az alkotó ösztön, avagy a vágy, hogy hivatalunkat betöltsük, az időt fölhasználjuk – azt pedig az az akarat, hogy saját cselekvésünket Isten intézkedésének bocsássuk rendelkezésére, hogy benne az új teremtést valósítsa meg. Nem lehetne ezzel kezdeni? Valamit mégis csak látunk abból a nagyból, amiről itt szó van; nem vehetnők azt föl érzületünkbe és munkánk indítóokaira nem engedhetnénk neki befolyást? Például akkor, amikor az eredményt nem veszik figyelembe, és az a kísértés jelentkezik, hogy a dolgot könnyen vegyük? Vagy ha valami a világ előtt ostobaságnak látszik, de egy legbensőbb hang azt követeli? Akkor megint az a kölcsönhatás érvényesülne, hogy a cselekvéssel fokozódik az ismeret, és a mélyebb megismerésből termékenyebb tett fakad.

Sok függ attól, hogy a keresztény követeléseknek az élethez való közelállását lássuk. Azon szavakhoz, melyek a keresztényinek a lényegét legmélyebben fejezik ki, tartozik ez is: „Aki meg akarja menteni életét, elveszíti azt, de aki érettem elveszíti életét, megtalálja azt” (Mt 16, 25). Sok múlik azon, hogy a szavakat ne vegyük mindjárt legszélsőbb, ijesztő értelmükben, hogy aztán azzal a kifogással védekezzünk, hogy az nem illet minket. Az „élet elvesztése” már a mindennapi dolgokban kezdődik; a „meghalás”, melyről itt szó van, már abban a módban benne lehet, ahogyan végzünk szenvedélyünkkel a következő órában. „Aki kész megtenni az Ő (az Atya) akaratát, fölismeri majd, hogy az én tanításom Istentől való”, így figyelmeztet az Úr (Jn 7, 17). Gondoskodnunk kell arról, hogy eljussunk a cselekvéshez ott, ahol vagyunk. Akkor a cselekvés újabb ismerethez, és a fölkeltett ismeret jobb cselekvéshez fog vezetni.

VII. AKIKET SZERETETT

Szó volt már egyszer arról a magányosságról, melyben Jézus élt és amely sok kijelentésében kifejezésre jutott – gondoljunk csak arra a fájdalmas szavára: „A rókának odúja van, az égi madárnak

fészke, de az Emberfiának nincs hová lehajtsa fejét” (Lk 9, 58)... Minden kegyelem közt a legnagyobb: az Urat teljes szívvel szeretni tudni. Nemcsak a „Meváltót”, vagy „az édes Üdvözítőt”, abban a személytelen értelemben, amely értelme ennek a szónak sokszor van, hanem őt magát, elevenen és megtestesült valóságában! Úgy, amint olyan embert szeretünk, amilyen csak egy van, és akivel jó és balsors összefűz. Hogy aztán ez az egy az élő Istennek egyetlen Fia is, az örök Logosz, aki által minden teremtetett és aki mindnyájunknak Megváltója, ez már a kimondhatatlan és mindent felülmúló kegyelem. Aki őt így szeretné, az átkutatná az életéről szóló közleményeket, mint olyan értesüléseket, melyek a legkedvesebb barátról adnak hírt. Minden szó érdekelné Őt; s ha aztán hallaná, milyen egyedülletben élt az Úr, akkor gondos szívvel keresné, vajon nem jutott-e neki mégis valahol a szeretettel körülvettnék kijáró közelség és otthon osztályrészül... Nekünk bizonyára nem szabad ilyen szeretetre igényt tartanunk, de azért mégis hozzátartozónak tekintjük magunkat, és reméljük, azon kegyelemnek egy szikráját. Így hát mi is föltesszük a kérdést, hogy tényleg nem volt senki, aki Őt szerette? Éspedig nemcsak úgy, mint a szorongatottak az üdvözítőt, vagy mint a tanítványok a Mestert, hanem egészen személyileg őt, a názáreti Jézust.

Ha e kérdéssel kutatjuk át az evangéliumok elbeszéléseit, akkor mégis több mindent találunk. Nem mintha lett volna igazi barátja. Hogy is állhatott volna bárki melléje, aki az elrejtett Atyától jött, a világ értelmét magában hordta és az üdvösségért való felelősséget magára vette – hogyan állhatott volna őmellé valaki azon egyenrangúságban, mely az igazi barátsághoz szükséges? És mégha mondotta is búcsúzáskor övéinek: „Már nem mondalak titeket szolgálóknak... barátainknak mondalak titeket” (Jn 15, 15), – úgy ez csupán az ő szeretetének nagy ajándékát jelenti, nem pedig a tőlük feléje irányuló valami viszony kifejezését.

Mégis volt egy a tanítványok közt, aki vele különös módon volt egybekapcsolva, éspedig: János, aki mint őskorú aggastyán azokra az évekre visszatekintve magát annak „a tanítványnak” mondja, „akit szeretett Jézus” (Jn 13, 23). A bensőség titka volt Jézus között és közte. Érezzük ezt, mikor azt mondja el, hogy az Utolsó Vacsoránál az Úr keblén pihent; és hogy ő volt az is, aki Péternek aggódó kérdését továbbította. Érezzük ezt azon a mélységen, mely evangéliumát át-

járja, és amely a legbensőbb szeretet tudatából ered; de mindenekelőtt első levelének világot átfogó és bensőséges túlradásából.

Volt egy asszony is, akit Jézus személyiségének és szavának hatalmával a tisztességtelen életből kiemelt. Lukács a hetedik fejezetben beszél róla (36–50); hogyan hívja meg egy Simon nevű farizeus az Urat a zsinagógában tartott beszédje után; hogyan jön aztán egy „bűnös asszony” és sír az Úr lábánál és műveli a szeretet alázatos és gyöngéd szolgálatát. Talán ugyanaz, mint az a Mária Magdolna, akiről János mondja el, hogy a kereszt alatt állott (19, 25). Húsvét kora reggelén a sírhoz jött, hogy az Úr holttestét megtisztelje, és az első volt, aki a föltámadott Urat látta és szavát hallotta (20, 1–18). Ebben ugyanaz a nagy lélek, tűz és merészség van, mint abban a galileai asszonyban. Nagyon szerette az Urat és előtte is nagy becsben állott. Kiérezzük ezt abból a találkozásból, amelynél ő abban a hitben, hogy a mellette álló ember a kertész, azt kérdi tőle, hogy hová tette a holttestet, és az Úr őt megszólítja: „Mária” – Ő pedig azt feleli: „Ra b b o n i, Mestere!” (Jn 20, 1–16).

Hátra van még három emberi lény, akik az Úrhoz egyszerű és bensőséges viszonyban voltak, a betániai testvérek: Lázár, Márta és Mária. Az evangélisták különböző alkalmakkor beszélnek róluk, és ha az egyes elbeszéléseket követjük és arra is figyelünk, amit ki-mondottan nem említenek, akkor képünk nagyon világosan rajzolódik meg.

Először Lukács beszél róluk: „Útjuk közben betértek egy faluba. Egy Márta nevű asszony házába fogadta őt. Ennek nővére Mária, leült az Úr lábához és hallgatta szavait. Márta ellenben sürgött-forgott a sok házi dologban. Egyszer csak megállt: Uram, méltatlankodott, nem törődöl velem, hogy nővérem egyedül hagy szolgálni? Szólj neki, hogy segítsen! Az Úr azonban így felelt: Márta, Márta! Sok mindennel törődöl, sok minden nyugtalanít. Pedig csak egy a szükséges. Mária a jobbik részt választotta. Nem is veszi el soha” (Lk 10, 38–42).

Legelőször is feltűnik valami: A testvérek közt volt egy férfi is: Lázár. Régi szokás szerint ő volt a család feje, itt pedig ez áll: „egy Márta nevű asszony fogadta Őt házába”. Aki tehát a házat vezette, az ő volt. A vezetés határozott és melegszívű volt minden bizonnyal; de hát mégis Márta volt, aki dirigált. Lázár pedig elmélkedő, befelé-forduló ember lehetett; és már itt akarunk egy jellemvonására figyel-

meztetni, mely tulajdonképpen egész életét kiteszi: hallgat. Soha sem hallunk egy szót sem tőle. Éppen dolgos nővére mellett, aki olyan erős kezű, gyors és biztos szavú, érezzük e hallgatásnak különös mélységét... Még egyvalaki van az Újszövetség keretében, aki sohasem beszél, és jelenléte mégis erősen érezhető: ez József, Mária férje és az Isten-gyermek nevelőatyja. Sohasem beszél. Magával tanácskozik, várja a benső hangot és engedelmeskedik. Van benne valami hatalmas és csendes, – csaknem olyan, mint a mennyei Atya mindenütt tevékeny, csendes öröködéséből jövő lehelet... Lázár is hallgat, és még látni fogjuk, hogy miféle ez az ő hallgatása. Még egy harmadikról is van szó a testvérek között: Máriáról. Ő is készségesen engedte át a kormányzást nővérenek. Valószínűleg a fiatalabb, mindenestre csendes és magabamélyedő. E mellett szól a mód is, ahogyan viselkedik: Amint az Úr a házba lép és a vendéglátási kötelesség parancsolná, mindent meg kellene tennie, hogy jól érezze magát, ahelyett ő leül a lábához és hallgatja; úgy hogy Mártának tulajdonképpen igaza van, ha mulasztásán bosszankodik.

Egyúttal azonban azt is látjuk, hogy Jézus a házukban valóban ott-honosan érzi magát. Mert ha úgy jönne, amint különben is szokott máshová menni, mint a félt tisztelettel körülvelt nagy Mester, akkor Márta bizonyára nem merné a vendéget nővére elleni panaszával háborgatni. Ha ezt mégis megteszi, akkor ez azért van, mert tényleg a ház barátja Jézus. Úgyhát meg is hallgatja a szót és felel – de természetesen nem úgy, amint Márta várja. Annál boldogabban járhatta át a szó nővérenek szívét.

Másodszor a János evangélium tizenegyedik fejezetében hallunk újra a testvérekről – egyszer már foglalkoztunk az eseménnyel, a halott-föltámasztásokról szóló fejezetben: „Betániában, Máriának és nővérenek Mártának a falujában, volt egy Lázár nevű beteg. Mária pedig, akinek a testvére, Lázár beteg lett, az volt, aki az Úr lábát myrhával megkenté és hajával törölgette. Akkor a nővérek üzentek neki: „Uram, nézd, akit te szeretsz, beteg!” Ennek hallatára Jézus így szól: „Ez a betegség nem okozza halálát, hanem Isten dicsőségére lesz, hogy ezáltal megdicsőüljön az Isten Fia.” Jézus szerette Mártát, nővérét (Máriát) és Lázárt. Mikor tehát meghallotta, hogy beteg, két napig még helybenmaradt (1 – 10).

Itt van Lázár említve. Nagyon beteg, különben a nővérek nem

hívnák a Mestert. Jézus azonban valami hihetetlen művel: hagyja Lázárt meghalni. Tisztázni kell, magunk számára, mit is jelent ez! Mit kellett az Úrnak erről a csendes emberről tartania, hogy azt kívánta tőle, szenvedje el a halált, Isten színe elé lépjen, hogy aztán újból visszahívják. Most érezzük meg, mi van a hallgatása mögött!

Aztán útra kel Jézus Jeruzsálem felé, és lelkében az eseményt szemlélve azt mondja tanítványainak: „Lázár, a mi barátunk, elaludt. Megyek, hogy fölkeltem álmából.” A következő sorok szokatlanok. Csak akkor értjük azokat, ha szóról-szóra vesszük. A tanítványok pontosan megértik, mit gondol az Úr. „Elaludt” annyit jelent, mint „meghalt”, mert, hogy egy beteget álmából felébresszünk, azért nem megyünk Jerikóból Betániába, amely Jeruzsálem mellett fekszik. Ők azonban félnek, mert Jeruzsálemben az ellenségei vannak, ott a halál leskelődik reá. Azért szavait – igazán nem szép! – betű szerint veszik: „Uram, ha elaludt, meggyógyul!” Jézus most már világosan beszél: „Lázár meghalt, de én örülök miattatok, hogy nem voltam ott, hogy higgyetek. Menjünk most hozzá.” Erre összeszedik magukat és Tamás, akit Didimusznak, Kettősnek hívnak, azt mondja: „Menjünk mi is, és (ha kell) haljunk meg vele együtt!”

Így hát Betániába érkeznek, ahol Lázár már a sírban fekszik. Márta hall Jézus jöveteléről, eléje megy és azt mondja neki: „Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg testvérem.” Jézus megnyugtatta: „Testvéred fel fog támadni.” Hatalmának titkáról beszél, amely az üdvös föltámadást fogja meghozni; most annak, akinek ő juttatja, egykor majd mindazoknak, akik kegyelemben vannak. Márta ezt feleli: „Tudom, hogy fel fog támadni a feltámadáskor, az utolsó napon.” Mindig van mit felelnie, és amit mond, az mindig igaz, de talán egy kissé nagyon is igaz. . . Most pedig megérzi, hogy az Úr látni akarja nővérét, elmegy és azt mondja neki halkán: „Itt a Mester, hív téged.” Márta mégsem féltékeny, melegszívű, jó teremtés. Mária előjön, és az ő első szavai is így hangzanak: „Uram, ha itt lettél volna, nem halt volna meg testvérem.” Lábához borul és hallgat. Jézus semmit sem válaszol, de amint sírni látja őt, irtózás fut át lelkén és azt kérdi: „Hová tettétek őt?” A sírhoz mennek és Jézus megparancsolja: „Vegyétek el a követ!” A realista Márta közbevág ijedten: „Uram, már szaga van, hiszen negyednapos!” – És Jézusnak figyelmeztetni kell őt: „Nem mondtam, ha hiszel, meglátod Isten dicsőségét?” És akkor megtörténik a hallatlan: Lázár az Úr mindenható szavának fölszólítására visszatér az

életbe. Megszabadítják őt a halotti kötelékektől és nővéreivel csöndes hajlékába tér. Hallgatása most valószínűleg még mélyebb lett. De az Istentől elvetemedett emberi lélek minden szörnyősége üti meg a lel-künket, mikor ezek után ezt olvassuk: „Erre a főpapok elhatározták, hogy Lázárt is megölik, mivel miatta sok zsidó ment oda és hitt Jé-zusban” (Jn 12, 10–11).

János erről a határozatról azon vacsora elbeszélésének a folytatása-ként tesz említést, mely vacsorát a poklos Simon ad Betániában az Úr tiszteletére, amelyre a három testvér is hivatalos. Az elbeszélés így hangzik: „Hat nappal húsvét előtt Jézus Betániába ment. Ott lakott Lázár, akit Jézus feltámasztott halottaiból. Vacsorát rendeztek tiszte-letére, Mária pedig vett egy font valódi nárduszból készült drága ola-jat. Megkenete vele Jézus lábát és hajával megtörölte. A ház betelt az olaj illatával. Egyik tanítványa a karióti Júdás, aki elárulta, méltatlan-kodott ezért: „Miért nem adták el inkább ezt az illatszert háromszáz dé-nárért, miért nem osztották ki a szegények között?” Ezt nem azért mondta, mintha a szegényekre lett volna gondja, hanem mivel tolvaj volt: ő kezelte a pénzt, és elsikkasztotta a bevételt. Jézus rászólt: „Hagyd békén, hadd tegye, hiszen temetésem napjára teszi. Szegények mindig lesznek veletek, de én nem leszek mindig veletek” (Jn 12, 1–8).

Megint ráismerünk a három lélekre, akik az Úrral szemben olyan hűségesek voltak: Lázár hallgatagon ült a vendégek közt, és hogy mi-lyen hatással volt az emberekre, az elbeszélést követő versből tudjuk meg: „A zsidók közül sokan megtudták, hogy ő ott van. Odajöttek, de nemcsak Jézus kedvéért, hanem hogy Lázárt is lássák, akit föltá-masztott a halálból” (Jn 12, 9). Márta derekasan viselkedik, mint mindig, és segít a vendégek kiszolgálásában. Mária pedig drága kenet-tel jön és oly szeretettel és szent szépséggel teli művet visz véghez, hogy mindenki számára nagy ajándék, ha hallhat róla. Megkeni, mint Máté mondja, az Úr fejét (26, 7) és, amint János beszéli el, a lábát. Nem kell magyaráznunk, hogy mit tesz. Érezzük a bensőséget, mely a házat kedves illattal tölti be. A tanítványok még kis emberek és zú-golódnak: „Mire való ez a pazarlás az illatszerekkel?” Júdás, aki már nem hisz, és akinek szíve haraggal van eltelve Jézus iránt, prédikál: „Háromszáz dénárnál többért el lehetett volna adni, és árát ki lehetett volna osztani a szegények között.” Az Úr azonban az eseményt saját

életébe veszi föl és isteni értelmet ad neki: „Hagyjátok békében! Hiszen temetésem napjára teszi. Szegények mindig vannak veletek.” És talán nem is csupán értelmezés ez, melyet cselekedetének Ő ad; talán tudja is valóban ez a csöndesen égő lélek szeretetének világos látásában, hogy a vég közel van. Azonban soha ember oly emléket nem kapott, mint ő: „Bizony mondom nektek: Mindenütt a világon, ahol csak hirdetni fogják az evangéliumot, megemlékeznek majd arról is, amit ő tett” (Mt 26, 13).

Kevés vonás csupán, de mennyire érezzük a nő lényének erejét, szívének izzó tüzét. Nem esik nehezünkre Jézus szavának hitelt adni, hogy ő a legjobb részt választotta! A keresztény lélek számára drága lett. A lelkiület, mely benne él, a magatartás, melyet megvalósít, és a szavak, melyekkel Jézus mindezt jóváhagyja, a keresztény szemlélődés őspéldaképvé tették.

Az emberi lét két síkon fut, a külsőn és a belsőn. Ott a szavakat mondják, és a cselekvéseket hajtják végre – de itt gondolják ki a gondolatokat, alakulnak ki a lelkiületek és történnék a szív elhatározásai. A két működési tér összetartozik; a lét egyetlen világát alkotják. Mindkettő fontos: fontosabb a belső, mert ami a külső létben végbemegy, az végeredményben onnét ered. Az alkalmak és működések a külső világban vannak; az elhatározások azonban belülről jönnek. Így van már az általános emberi életben is a belsőnek elsőbbsége a külsővel szemben. Már itt viseli az „egyedül szükséges”-nek a jellegét, amelynek minden más előtt világosnak kell lennie.

Ha a gyökér beteg, a fa egy darabig még tovább élhet, de végül mégis kihál. Ez még jobban áll a hit életéről. Ebben is van külső cselekvés: beszéd és hallás, munka és harc, vállalkozás, mű és berendezés – mindennek a végső értelme azonban belül van. Amit Márta tesz, azt Mária igazolja. A keresztény szív mindig elsőbbséget adott a csendes, a belső igazságért és a szeretet mélységeiért küzdő életnek, a külső cselekvés fölött, mégha ez a legmerészebb, és legkiválóbb is lenne. Mindig elébe helyezte a beszédnek a hallgatást, az eredménynek a szándék tisztaságát, a mű eredményének a szeretet nagylelkűségét. Természetesen mindkettőnek meg kell lennie. Ahol csak az egyik érvényes, ott nincs elsőbbség. Még az életnek is el kellene korcsosulnia, ha elvonnék belőle a belső feszülését. Tépd le a fa leveleit – a gyökerek nem fogják a megfulladástól megóvni. Engedd, hogy a virágait és gyümölcseit tönkretegyék, akkor e gyökerek terméketlenek. Mindkettő az élethez

tartozik, de az elsőbbség a belsőé. Ez nem mindig magától értetődő. A tevékeny embernek sokszor az ajkára tolakodik Márta szemrehányása: Vajon nem jámbor semmittevés, vagy vallásos luxus-e a befeléforduló élet? Nem sürget a szükség? Nem kell a küzdelmet végig harcolni? Nem kívánja az Isten országa az önzetlen munkát? De igen! És e kérdést maga a szemlélődő élet provokálja. A veszély, melyet Márta érez, elég sokszor vált valósággá. Sok fönnhéjazás, tunyaság, élvezethajhászo lelkület húzódott meg Mária alakja mögött; sok természetellenesség iparkodott magát vele igazolni. De azért mégis érvényben marad Jézus szava a jobbik részről.

Az alapja ennek az Ő saját életében van letéve. Három, – némelyek szerint nem egész két éven át – működött nyilvánosan, mondott hallható szót, művelt látható jeleket, folytatta a harcot az emberek és dolgok világában Isten országáért. Előtte harminc éven át hallgatott. És még abból a rövid időből is egy jó adag a belső életnek szólt, mert hiszen az evangéliumok elbeszélései, melyek csak töredékeket nyújtanak, fontos események előtt „magányos helyre” vagy „egy helyre” vezetnek bennünket, ahol imádkozik, és a döntések történnek (Mk 1, 35 és 6, 46) – gondoljunk az apostolok kiválasztására és a getszemáni órákra. Jézus külső tevékenységét a hallgatag belső így egészen átfogja. Ez törvényt ad az egész hitéletre vonatkozóan; és minél hevesebben folyik a harc, minél hangosabban végezzük a munkát és a szervezést, annál szükségesebb erre gondolni.

Egyszer majd el fognak némulni a hangos dolgok. Minden látható, megfogható, hallható az ítélet elé fog állni és végbe fog menni a nagy fordulat. A külső világ szívesen tekinti magát a tulajdonképpeningnek, a legfontosabbnak; a belsőt csak úgy magához csatolja, mint valami gyöngécske menedékhelyet, ahová az ember menekül, ha a földolokban már nem tud lépést tartani. Egyszer majd minden helyreigazítódik. Ami most hallgat, erősnek fog bizonyulni. Ami elrejtett, az döntőnek. A lelkület fontosabb lesz, mint a tett; a lényeg nagyobb súlyú, mint az eredmény. . . De még ez sem egészen helyes, hanem belső és külső egyik lesznek. A külső annyiban lesz igaz, amennyiben a belső igazolja. Ami nem belső is, az szét fog hullani. Csak az fog az új, az örök teremtésbe bejutni, amit a belső hozd és igazzá tesz.

Láttuk, hogyan irányítja Jézus a jeruzsálemi események után tanítványait befelé a bensőségesség felé, és hogyan erősíti meg őket a tulajdonképpeni lelkületben, hogy a harcra föl legyenek fegyverkezve. – Ebben az összpontosításban megfeszül az Úrnak minden ereje, és abból a tudatból, hogy a végső döntések küszöbén állnak, hatalmának erőteljes megnyilatkozásai törnek elő. A lélek Jézusban óriási módon nyilvánul meg. Néha félelmetes lehetett közelében lenni.

Ebből az időből jelenti Máté: „Jézus a hír hallatára elhajózott onnan egy magányos helyre, hogy egyedül legyen. De a nép tudomást szerzett erről és gyalogszerrel utána ment a városokból. Mikor kiszállt, már nagy tömeget talált ott. Megegett rajtuk a szíve és meggyógyította betegeiket. Amikor beesteledett, odamentek hozzá tanítványai és figyelmeztették: „Elhagyatott ez a hely és az idő is eljárt. Bocsásd el a népet, hogy a falvakba mehessenek és enivalót vegyenek maguknak.” Jézus azonban így válaszolt: „Nem kell elmenniök, ti adjatok nekik enni.” „Csak öt kenyérünk és két halunk van, felelték.” „Hozzátok ide,” mondta. Meghagyta, hogy a nép telepedjék le a fűre, aztán fogta az öt kenyeret és a két halat, föltekintett az égre és megáldotta azokat. Majd megtörte a kenyereket és tanítványainak adta, a tanítványok pedig a népnek. Ettek mindnyájan és jóllaktak. A kenyérmaradékból még tizenkét kosarat szedtek össze. Az asszonyokon és gyermekeken kívül mintegy ötezer férfi evett. Ezután nyomban fölszólította tanítványait, hogy szálljanak bárkába és menjenek előre a túlsó partra, amíg Ő hazaküldi a népet” (Mt 14, 13–22).

Minden oldalról jöttek az emberek ahhoz a férfihez, akiről az egész ország beszél. Éhségük mintegy kifejezője emberi nyomorúságuknak. Jézus látja a szükségét és műveli a nagy jelet: megáldja a kenyereket és halakat, és kiosztja; mindnyájan esznek és jóllaknak és még nagyon bőven marad is meg. A csoda értelme nyilvánvaló. Nem abban áll, hogy a tömeg jóllakik. Pusztán hasznossági szempontokból igazuk van a tanítványoknak: az emberek menjenek széjjel és vegyenek a környék falvaiban eleséget. Nem, a sok ember jóllakása az isteni jóság túláradását mutatja. Isten szeretetének teremtő, adakozó forrása megnyílik, és a testek táplálása jelzi előre a szent táplálást, amelyet mindjárt utána Kafarnaumban fog bejelenteni.

Azután visszavonul Jézus. A nép izgatott. A csodajelet a Messiásra magyarázza és királlyá akarja Őt tenni. De neki semmi köze ehhez a királysághoz és a hozzátartozó „országhoz” és kivonja magát. Átküldi a tanítványokat a tavon és maga imádkozni megy. A szent író elbeszélése így folytatódik: „Miután hazaküldte őket, fölment a hegyre, hogy egyedül imádkozzék. Késő estig maradt ott egymagában. A bárkát jó messze a parttól hányták-vetették a hullámok, mert ellenszél fújt. Az éjszaka negyedik őr váltása idején Jézus a vízen járva feléjük közeledett. Amint meglátták a tanítványok, hogy a vízen jár, rémülten kiáltották: Kísértet! És félelmükben össze-vissza kiabáltak. De Jézus mindjárt megszólította őket: ‚Bátorság! Én vagyok, ne féljtek!’ Mire Péter így szólt: ‚Uram, ha te vagy, parancsold meg, hogy hozzád menjek a vízen.’ ‚Jöjj!’ – mondta Ő. Péter kiszállt a bárkából és Jézus felé indult a vízen. De az erős szél láttára megijedt, s mikor merülni kezdett, így kiáltott: ‚Uram, ments meg!’ Jézus nyomban kinyújtotta kezét, megragadta és azt mondta neki: Te kicsinyhitű, miért kételkedél?” (Mt 14, 23–31).

A tanítványok a tengeren vannak. Mint ott sokszor meg szokott esni, hirtelen vihar támad és veszélybe hozta őket. De Jézus jön a vízen járva. . . Az Úr előtte imába volt merülve. Megkísérelhetjük elgondolni, mily fölséges tudat kelt föl benne, mely a pillanat múlóságából az örökkévalóságba, a világ jelenlétéből az Istenbe ért föl, a hatalom és uralom mily végtelen érzésének kellett Őt eltölteni a csodaerő kitörése után! Az imában látta tanítványait, és midőn itt volt az ideje – azok „ideje”, akik veszélyben vannak, és az Ő „ideje” az Atyától jövő órából kifolyólag – fölkelt és hozzájuk ment. Talán nem is gondolt arra, hogy egy helyen a part megszűnt és a víz kezdődött. Azon erő számára, mely benne feszült, víz és szárazföld aligha képeztek különbséget. . . A Királyok első könyve a tizenhetedik fejezetben ezt beszéli el: Illés, talán a leghatalmasabb próféta, az áldozatpróba és a Báál papjai fölött kimondott ítélet elképzelhetetlen feszültsége és az évekre kimondott szárazság elemésztő élménye után, de még az eső hirtelen visszatérte előtt, azt mondja Áchábnak, a hitetlen királynak: „fogass szekeredbe, és menj le Izraelbe, hogy még az eső előtt odaérj, mert halom már zúgását.” A király kocsija tovaszáguld. Az eső végtelen áradatban zuhan alá villámok lángkévei és mennydörgések recsegése közepett. Erre megszállja az Úr lelke Illést, fölövezi magát és a kocsi előtt fut a Jezraelig vezető hosszú úton. . . Akire az Úr Lelke száll, arra más

mértékek érvényesek, mint az átlag állapotban lévő emberre. Jézusra nemcsak hogy „leszállt a Lélek”, hanem a Pneuma* az Ő lelke volt. Ami hallatlan csoda marad minden természetes, sőt még a hitben erőlködő emberre is, az az Ő számára a tiszta lényeg kifejezése.

Amint az alak, melyet a tanítványok először kísértetnek látnak, magát megnevezi; amint Jézus azt mondja: „bátorság, ne féljetek, én vagyok”; amint megismerik, ami annyit jelent, hogy hatalmában mutatja be magát – Péter azt kiáltja: „Uram, ha te vagy, parancsold, hogy hozzád menjek a vízén.” Vajon mi szólal meg ebben a beszédben? Vágy a megbizonyosodás után. És csodáljuk a vágy merészségét, mert ha túl mégis „kísértet” állna, akkor a merészség a halált hozná... Egyszermind derekas hit is; mert Péter bízik abban, hogy mégis csak „Ő” az... Végül pedig az a nagy, semmitől vissza nem riadó akarása a Krisztussal való közösségnek, amely az apostol lényegének legmélyebb vonását teszi ki... Jézus hát azt kiáltja: „Jer!” Péter föláll, átlendül a bárka oldalán, szemét az Úr szemébe temeti, lábát a vízre teszi és a víz viszi őt. Hísz, és e hitben azon erő mezejében áll, amely Krisztusból hat. Krisztus maga nem „hísz”; Ő van, és pedig mint az, aki az Isten Fia. Hinni annyit tesz, mint részt kapni abban, ami Krisztus – nem a hit által, hanem létezésével. Péter ezen erő mezejében áll, és együtt műveli Krisztussal, amit Ő tesz. De minden isteni működés élő. Leng, emelkedik és esik. Ameddig Péter tekintetét az Úr tekintetében tartja, ameddig hite az Úr akaratával egyezik, hordozza a víz. De egyszerre engedni kezd bizalmának ereje; az emberi tudat előtérbe lép, és ő érzi a földi hatalmakat. Hallja a vihar zúgását, érzi a hullámok ingását. Itt a próba pillanata. Ahelyett, hogy mégjobban bekapaszkodnék abba a túlsó tekintetbe, elengedi. Erre eltűnik az erőtér, Péter süllyed és „a világot legyőző” hitből a gyámoltalan kiáltás lesz: „Uram, ments meg!” Az Úr felelete: „Kicsiny hitű, miért engedted a kétséget magadhoz?”

Ez a hely a hit lényegére vonatkozó döntő kinyilatkoztatások közé tartozik. A hitet – többen – összefüggésbe akarták hozni az értelem gondolkodásával, amennyiben a hívővé válást azon módon fogták föl, amint az értelem szokott tovább jutni. Körülbelül így: Bizonyos he-

* Az Isten Lelke, a Szentlélek.

lyen az értelem már nem jut tovább; tisztába jön a helyzettel, megteszi következtetéseit, és arra a belátásra jut, hogy a józan észnek megfelelő a kinyilatkoztatásra bízni magát. . . Mások az akarat vonalából próbálták a hitet levezetni. Az akarat, mely a dolgok értelmét és értékét keresi, eljut minden földi értékhatárhoz. Azt mondja magának, hogy afölött az éginek kell lennie, és elfogadja az Isten szavából jövő, rá vonatkozó üzenetet. . . Ebben sok igazság van. De a döntő elem másban rejlik. Ami tulajdonképpen a hívőnek tudatába jut, az nem valamely „igazság” vagy „érték”, hanem valamely valóság. De nem akármely valóság, hanem ez a valóság. A Szentlélek valósága az élő Krisztusban. Csak ezzel lép elő annak területén belül, amit az ember tapasztalhat és gondolattal fölfoghat; annak a terében, amit „világ”-nak hívünk – egy pont, amely nem tartozik a világhoz: egy olyan hely, melyre lépni lehet, olyan tér, melyben járni lehet, olyan erő, amelyre támaszkodni lehet, oly szeretet, amelyre magunkat bízni lehet. Mindez valóság, de más, mint a világ, valóbb, mint a világ. Hinni annyit tesz, mint ebbe a valóságba behatolni, vele kapcsolatba jutni, ráállni. A hitben élni pedig azt jelenti, hogy ezt a valóságot komolyan vesszük.

Mondjuk ki most egészen élesen: A hit élete jelenti a valóság-tudat átépítését. A mi, e világtól elkapott fölfogásunk számára – sőt, még többet kell megengednünk: a mi, még a világot magát illetőleg is, elmosódott érzésünk számára – a test valóbb, mint a lélek; az elektromosság valóbb, mint a gondolat; a hatalom valóbb, mint a szeretet; a haszon valóbb, mint az igazság; – mindent egybefoglalva: „a világ” minden összehasonlíthatóságon túl valóbb, mint az Isten. Mily nehéz Istent még az imádságban is valónak érezni! Mily nehezen és mily ritkán adatik meg az elmélkedésben Krisztust mint valót fölfogni! Hát még mint valóbbat és hatalmasabbat, mint a lét többi dolgai! És aztán fölkelni, az emberek közé lépni, a napi teendőknek utána járni, a környezet és a nyilvános élet hatalmát érezni – és mindamellet az mondani: az Isten valóbb, Krisztus erősebb, mint mindez; tiszta és nem erőltetett tudattal, ezt mondani – ki képes erre?

A hitben való élet, a hitben való munka, a magunk hitben való gyakorlása – igen, így mondjuk ezt helyesen: a mindennapi, komolyan végzett gyakorlat alakítja át a módját annak, hogy hogyan érezzük a valóságot. Odáig alakítja, hogy valónak érezzük a valóságot. Talán azt veti valaki ellen, hogy ez szuggerálás. Erre nem is tudnánk többet mondani, valószínűleg csak ezt: így beszélsz te, mert te kívül állsz. Eb-

ben a tudat-átalakításban bizonyára az önátalakítás összes eszközei működésben lesznek. De egy folyamatnál nem annak „technikáján” van a hangsúly, hanem a tartalmán. Hogy milyen tartalomról van szó, azt te még nem látod. Lépj be a hitbe, akkor világos lesz előtted, miről van szó. De akkor már nem fogsz szuggesztíóról beszélni, hanem a hitben való meghajlásról és a hitnek keservesen szükségszerű mindennapi gyakorlatáról.

Ez a gyakorlat fáradtságos. Azok az órák, melyekben a szem a szemre tapad, és az erőter becsukódik, kevesek. Legtöbbször a vihar hatalmasabb a tudatban, mint Krisztus elhalványuló képe. Legtöbbször úgy látszik, hogy a vizek nem visznek, és Krisztus szava, amely azt mondja, hogy mégis visznek, úgy hangzik, mint jámbor szimbólum. Ami akkor Péterrel történt, az azt mutatja, ami minden keresztény életében történik. Mert valóban: Krisztus szavára kevésre becsülni azt, ami a világ oldaláról nézve nagy, és döntőnek találni, amit az kicsinynek mond; állandóan ellentmondást tapasztalni kívül az emberek részéről, és belül saját énkünk részéről, és mégis kitartani – ez nem könnyebb, mint amit Péter tett!

IX. AZ ÉLET KENYERE

Az abból a szükösségből, mely Jézus köré húzódik, hatalmasan tör elő ezrek táplálásának csodája. A népsereget megkapta: messiási értelemben veszik és Jézust királlyá akarják tenni, hogy a megígért országot fölállítsa. De Jézus tudja, miféle az a messiási országban való hit és hogy neki semmi köze sincs hozzá. Így hát sürgősen a hajóba parancsolja tanítványait. Kafarnaumba irányítja őket. Ő maga visszavonul a tömegtől, anélkül, hogy az észrevenné, és a tó melletti helyre megy imádkozni. Nem ismerjük ennek az imának tartalmát; talán hasonló volt ahhoz, melyet az Olajfák hegyén volt elmondandó. Nagy döntés közelgett, Jézus bizonyára a mennyei Atya elé vitte és akaratát az Atyával kapcsolta egybe. S aztán, egészen benső emelkedettséggel lemegy a tó partjára és elindul ki a tengerre. A vihar közepette éri el tanítványait és a találkozás után, melyről már hallottunk, a partra ér velük. A nép látta tanítványait elindulni, s tudja, hogy Jézus nem volt velük. Azt is tudja, hogy más hajó nem volt a parton, amely őt

átvihette volna. Amint tehát – megkerülve a tavat, vagy arra vitorlázó hajókon átkelve – Kafarnaumba érkeznek és őt megpillantják, megkérdezik: „Mester, mikor jöttél ide?” (Jn 6, 25). Van okuk a kérdést nemcsak a csodálkozás kifejezésének venni: csalódás, méltatlankodás is együtt csenghetek benne: Hol voltál? Hiszen mi Messiásnak ismerünk el és királynak kiáltottunk ki! Mért vontad ki magad? Így kezdődik az az emlékezetes esemény, amelyről János a hatodik fejezetben beszél.

Most azonban az olvasónak, mielőtt tovább menne, a Szentírást kezébe kell vennie és a hatodik fejezetet elolvasnia, hogy érezze a hajlíthatatlan erőt, amellyel Jézus kinyilatkoztatását végigvezeti, és a kimondhatatlan egyedülletet, amelyben áll.

Ezen alkalommal ismételni szeretném, amit már mondtunk: hogy ezek az elmélgedések semmi mást nem akarnak, mint hogy magához a Szentíráshoz vezessenek el. A Jézus-kép, melyet megrajzolnak, semmi tekintetben sem teljes; sok mondanivaló marad, és azt annak, aki az egészet akarja, magából a szövegből kell kihoznia. De amit el is monddunk, az sem akar mértékadó lenni. Igazán mértékadó csak az a kevés irányvonal, melyet az Egyház húz meg, hogy Krisztus alakját abban a térben és rendben őrizze meg, melybe az Atya helyezte. Egyébként a megszentelt alak mindig újonnan kél föl a szent elbeszélésnek a befogadásra kész szívvel való találkozásából. Vedd a Szentírást és olvasd, és amely mértékben az Atya megadja neked, oly mértékben fogsz te a Fiúval találkozni. Ezt az éppen feléd forduló arcát az Úrnak senki más nem rajzolhatja meg számodra; neked magadnak kell azt meglátnod. És nem szabad engedned, hogy azt egy másik kép a legkedből kiszorítsa; mert hogy Te magad találkozzál az Úrral, az a legnagyobb, amit kaphatsz.

„Mester, mikor jöttél ide?” – kérdik az emberek. Jézus felelete: „Bizony, bizony mondom nektek: Kerestek, de nem azért, mert csodát láttatok, hanem mert ettetek a kenyérből és jóllaktatok. Ne fáradozzatok veszendő eledelért, hanem azért, amely az örök életre megmarad, melyet az Emberfia ad majd nektek: mellette tanúskodik az Atyaisten” (Jn 6, 26–27). Jézus azonnal kiérzi, mit jelent a kérdés: nem azért keresik, mert „jeleket” vettek észre, azaz mert Istent hallották beszélni és látták az Istentől jövő újat fölragyogni – hanem mert földi értelemben jóllaktak és az adományozót az ő földi messiási or-

száguk számára igénylik. Hiszen ennek az országnak minden fölösleggel telinek kell lennie: a vetésnek oly magasnak, hogy egy lóháton ülő ember se látsszék ki belőle; a szőlőfürtöknek oly óriási nagyoknak, hogy ha a tőn összenyomnák, a szőlőlé patakokban folynék le. A csoda nagyságában a kérdezők ezen mesés bőségnek előjeleit látták; azért jönnek. Ennek a lelkületnek Jézus ellenáll. Olyan eledelt keressenek, mely örök világosságot ad, nem ideigvalót; és az Emberfia az, aki ezt megadja.

„Azok megkérdezték: Mit tegyünk, hogy Istennek tetsző dolgot cselekedjünk?” Egy egészen ószövetségi kérdés: mit műveljenek, hogy mint isteni viszontteljesítmény, a messiási ország jöjjön el. Jézus ezt feleli nekik: „Az Istennek tetsző cselekedet az, hogy higgyetek az Ő Küldöttjében.” Az „Istennek tetsző cselekedet” tehát, amelyről itt szó van, a hit az Isten küldöttjében. Ne ezt vagy azt cselekedjék; ne ezt a teljesítményt vagy azt a törvényszerinti cselekedetet vigyék véghez, hanem merészeljék magukat belevetni az Istenhez való új viszonyba, amelyet „hitnek” hívunk.

Érzik itt, hogy valami különöset kíván tőlük, s azért új bizonyítékot követelnek: „Hadd lássuk, milyen csodát művelsz, hogy higgyünk neked? Mit teszel? Atyánk mannat ettek a pusztában, amint az Írás mondja: Az égből adott nekik kenyeret enni!” Hát nem művelt már Jézus jeleket? Igen, de ők azt a nagy messiási jelet követelik, amely a közvetlen-éginnek a jellegét hordozza. A kenyér, melyet ők ettek, mégiscsak kenyér. Ők olyasmit akarnak látni, ami minden tekintetben csodálatosan lép be a földi világba; valami olyan manna-kenyérfélét, amely hallatlan módon az „égből jött le” (Jn 6, 28–31).

„Bizony, bizony, mondom nektek: nem Mózes adott nektek kenyeret az égből, hanem az én Atyám adja nektek az igazi mennyei kenyeret. Az az Isten kenyere, amely leszállt a mennyből és életet ad a világnak: Mózes egyáltalán nem adott igazi „kenyeret az égből”; olyan eledelt, mely isteni életet ad, ami új teremtés kifejezője. Ez az Újszövetségnek van főntartva. Itt az Atya adja azt; igazán az égből. És ez a „kenyér” – forma és táplálék és az új élet megőrzője egyben – maga Krisztus. Istentől jön, és „életet ad a világnak”. A hallgatók nyilvánvalóan nem értik, de jóakaratók és fölkapják a szót: „Uram, kiáltották, add nekünk mindig ezt a kenyeret!” Próbálják azt, amit Jézus mond, megérteni, természetesen az ő gondolkodásuk szerint. „Jézus

erre így szólt: Én vagyok az élet kenyere. Aki hozzám jön, nem éhezik többé, és aki bennem hisz, nem szomjazik soha”. Ő maga, az Ő eleven valósága, az ő készsége, az Ő bensősége, az Ő szeretete – ez az életadó eledel. És „ennie” kell az embernek ezt az eledelt, „innia” ezt az italt a hit által. Azonban a szívekben olvasva hozzáteszi: „Megmondtam nektek: Láttok engem és mégsem hisztek.” Nem követik. Nem adják föl az ő szempontjukat. Iparkodnak szavait az ő elképzelésükbe beleszorítani, és amint ez nem sikerül, tehetetlenek. Erre felfödi az Úr a rejtett hátteret: „Minden, amit nekem ad az Atya, hozzám tartozik; aki tehát hozzám jön, azt nem dobom ki. Nem azért szállottam le a mennyből, hogy a magam akaratát cselekedjem, hanem annak akaratát, aki küldött engem. Annak, aki küldött engem, az az akarat, hogy abból, amit nekem adott, semmit el ne veszítsek, hanem föltámasszam az utolsó napon” (Jn 6, 32–39). Azt halljuk itt az egy Istenről, hogy benne szent közösség van. Hallunk Atyáról és Fiúról és egy, az örökkévalóságban folyó beszédről, melynek tárgya mi emberek vagyunk. Rólunk beszélt az Atya a Fiúval. A világba küldte Őt, és „átadott neki” bennünket – azokat közülünk, „akiket akart”. A szent megbízás pedig úgy szól, hogy a Fiú a neki átadottakat megőrizze, bennük örök életet keltsen és őket egykor, az ítélet napján, ezen élet teljére föltámassza. Ez a beszéd, a mi örök lakóhelyünk; a mi gyökerünk és elrejtettségünk a véges létben. Eredete a mi örök sorsunknak. „Félelemmel és rettegéssel”, így olvassuk „azokról, kik neki vannak adva”; a kiválasztás rettenetes megkülönböztetéséről, amelynek kimenetele az Isten szabadságának hozzáférhetetlen titkában van elrejtve. De mi „a remény ellenére reménykedve hiszünk” (Róm 4, 18). Reményünkkel belevetjük magunkat az Ő szeretetébe és abba kapaszkodunk minden erőnkkel.

„Ám a zsidók zúgolódni kezdtek ellene.” Ezek nem ugyanazok, mint az előbbiek; az a sok, akik jóllaktak és lelkesedtek. Azok nem értették, mit mond az Úr, elhallgattak és már nem tartottak vele. „A zsidók”, akiket itt az evangélista említ, azok, akiket máskor is értenek, mikor ellentmondás, csel, ellenségeskedés van működésben: a „farizeusok és írástudók”... „Ám a zsidók zúgolódni kezdtek ellene, mert azt mondta: Én vagyok a mennyből leszállott élő kenyér. Így érveltek: Nem Jézus ez, a József fia? Atyját, anyját jól ismerjük. Hogyan mondhatja hát: A mennyből szálltam alá?” (Jn 6, 41–42).

Ha Krisztus nem az, aki, akkor igazuk van, hogy fölháborodjanak, mert amit mond, az hallatlan. Megvan bennük az egy Istenért való buzgólkodásban fölnevelt népnek a finom érzése. Észreveszik, hogy itt rettenetes nagyot állítanak, és éles realizmussal védekeznek. Jézus látja, hogyan állnak össze bizalmatlankodva, ellenséges érzülettel, és a támadás elé áll: „Ne zúgolódjatok! Senki sem tud hozzám jönni, ha az Atya, aki küldött engem, nem vonzza. Én föltámasztom őt az utolsó napon. A prófétáknál ezt olvassuk: Mindnyájan Isten tanítványai lesznek. Mindaz, aki hallgat az Atyára, és tanul tőle, hozzám jön. Nem mintha az Atyát látta volna valaki. Csak aki Istentől való, az látta az Atyát. Bizony, bizony mondom nektek: Aki hisz (bennem), annak örök élete van” (Jn 6, 43–47). Ez azt jelenti: Ti félreálltok. Ti távolról figyeltek. Nem álltok a történet összefüggésében. Úgy annak, amit én mondok, fölfoghatatlannak, sőt káromlónak kell előttek látszania. Csak akkor érthettek, ha hozzám jöttök. Hozzám azonban nem jön senki, ha nem vonzza az, aki engem e világra küldött, az Atya. A küldés és az ember idehívása a küldöthöz ugyanazon megváltó műhöz tartozik. Akit az Atya vonz, az jön, és annak az örök életet adom.

A próféták azt mondták: Mindnyájukat Isten fogja megtanítani: ez a pillanat most van itt! Most tanít Isten mindenkit, aki tanulni akar, és aki készséges, az meg is érti és hozzám jön. Nem mintha az oktatót magát látná, mert senki sem járul közvetlen az Atyához, különben fölösleges lenne a Küldött. Egyedül ez van lényegileg és közvetlenül „az Atyánál” (Jn 1, 1), a pusztá ember előtt azonban elrejt magát az atya. . . Csak a Fiú létében lesz nyilvánvalóvá; csak ha Krisztus beszél, lesz beszélővé. Ebben teljesül az Atya oktatása; és aki megnyitja magát, az az Atyát hallja a Fiúban, az Atyát látja a Fiúban. Aki aztán hisz, annak örök élete van.

És most újból fölveszi a kenyérről vett képet: „Én vagyok az élet kenyere. Atyáitok mannat ettek a pusztában és mégis meghaltak. Itt a mennyből alászállott kenyér, hogy aki eszik belőle, meg ne haljon. Én vagyok a mennyből alászállott kenyér. Aki e kenyérből eszik, örökké él” (Jn 6, 48–51). Az előbbi gondolatok jelennek meg újból: a mennyből jövő kenyér, amely Ő maga; az evése és az abból származó örök élet – mindez alátámasztva azzal, amit közben mondott. De aztán a gondolat egy új lépést tesz, amelyet még nem hallottak: „A kenyér, melyet adni fogok, az én testem a világot életért.” Valóban, meg-

értjük, ha tovább ez áll: „Vita támadt erre a zsidók közt: Hogyan adhatja ez testét eledelül nekünk?” (Jn 6, 51 – 52).

Vannak, akik azt gyanítják, hogy itt tulajdonképpen egy új beszéd kezdődik. Ami következik, egy más alkalommal hangzott volna el; talán közelebb az utolsó vacsorához és egy szűkebb kör előtt. Lehetőséges, hiszen hallottunk már a hegyi beszédnél arról, hogyan hozzák az evangéliumok Jézus beszédeit: hogy ugyanazon tárgyról szóló nyilatkozatait, melyek ugyanabból a hangulatból, de különböző alkalmakkor történtek, nagy egységekbe vonják össze; éspedig úgy, hogy ezeket hozzákapcsolják a leginkább előtérbe lépő alkalomhoz, például az első idők különböző oktatásait ahhoz a tanításhoz, mely egy helyen történt, amiből aztán a hegyi beszéd keletkezik. Hasonlóképpen keletkezett volna itt a nagy beszéd az élet kenyeréről. Ha ez igaz, akkor a gondolatfűzés nem bontakoznék ki egy egyetlen helyzetben, hanem a helyzetek egész során húzódnék el. Mi az előttünk fekvő beszédhez tartjuk magunkat, úgy, amint van, és amint mindenestre visszatükörzi a gondolati összefüggést.

Mondtuk, hogy ezen a helyen a gondolat új lépést tesz, éspedig a hallatlan igazságok felé. Hogy Ő maga a „kenyér”, azt már kijelentette Jézus; de a kenyér evése eddig a hit volt. Most azonban a beszéd fölízgató szóról-szóra való értelmet követel. E helyett, hogy „én vagyok a kenyér” azt a kijelentést teszi, hogy a „kenyér” az én „testem!” Zsidók állnak előtte, kiknek számára az áldozat és áldozati lakoma lefolyása a mindennapi lét egy darabját képezte. Nem tehetik, hogy ne gondoljanak rá, és megértjük irtózásukat. De Jézus semmit sem enyhít mondásán. Nem oldja föl a mondottat semmiféle hasonlatban, hanem megerősíti: „Bizony, bizony mondom nektek: Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok az ő véré, nem lesz élet bennetek. Aki eszi az én testemet és issza az én vére, annak örök élete van és én föltámasztom az utolsó napon. Az én testem valóban étel és az én vérem valóban ital. Aki eszi az én testemet és issza az én vére, bennem marad és én őbenne” (Jn 6, 53 – 56). A kenyér az Emberfiának a teste; az ital az ő vére. Ezt aláhúzza, és ismét aláhúzza: „valóban étel, valóban ital.” Aki elfogadja, örök életet nyer. Belső, semmi világhatalom által el nem pusztítható életet nyer már most, ebben az időben; a föltámadást a boldog halhatatlanságra majd egykor. Aki azonban az

élet elutasítja, és az italtól nem akar semmit sem hallani, abban nem lesz élet.

Ezt a táplálék- és italnyújtást, ezt az életadást az Atyához való saját viszonyához fűzi: „Amint engem küldött az élő Atya, és én az Atya által élek, úgy aki engem eszik, én általam él” (Jn 6, 57). A Fiú az Atyától kapja életét: aki őt, mint eledelt magához veszi, a Fiútól kapja az életet, és így záródik az életközlés szent láncá, mely az Isten rejtettségéből az emberhez ér el.

Mit szólunk ehhez? Ha valaki itt állna előttünk és ilyesmit mondana, elborzadnánk. És ha bennünket előre megtörtént jelek és megadott fölvilágosítások még annyira is előkészítettek volna – nem tudnók, mit gondoljunk. A farizeusok biztosan nem tudták, mi történt velük. Nem hittek a fülüknek. Fölháborodtak, elszörnyülködtek, és biztosan gonosz örömmel teltek el, mikor gyűlölt ellenfelük szájából ily szörnyűségeket hallottak. Egy olyant, aki így beszélt, könnyen elintézhetnek!

A tömeg, mely először szólott, elment. A farizeusoknak biztosan az volt az érzésük, hogy menthetetlenül túlfeszített ember áll előttük. De a hozzá legközelebb állók közt is végbermegy a szétválás: „Ennek hallatára tanítványai közül sokan azt mondták: Kemény beszéd ez! Ki fogadhatja el?” (Jn 6, 60). Talán már nem is tudják egy idő óta, mit tartanak róla; most világos előttük: ilyen beszédeket nem fogadhatnak el többé!

„Jézus tudta, hogy tanítványai zúgolódnak e miatt, hozzájuk fordult tehát: Ez megbotránkoztat titeket?” De ez azt jelenti: Tanítványok vagytok vagy sem? Készek vagytok tanulni, vagy ítélni akartok? Hajlandók vagytok átvenni, ami hozzátok jön; elfogadni azt a kezdetet, amelyből majd egyáltalán kiviláglik, mi lehetséges, és mi nem, vagy a magatokéból akartok már a kezdet fölött ítélni? Mit fogtok mondani, „ha majd látjátok, hogy az Emberfia fölmege oda, ahol azelőtt volt?” (Jn 6, 61 – 62). Ha majd az általatok elítéltnek minden földit szétrobbantó kimondhatatlansága nyilvánvalóvá lesz? Akik előbb szóltak, föl voltak háborodva, mert a szavakat „testi” értelemben vették. Arra gondoltak, amit az áldozatnál láttak, egyáltalán nem próbáltak meg egy olyan pontot találni, amelyből a megértés lehetséges. Ti is pont így csináljátok. Ítélték, és egyáltalán nem álltok ott,

ahonnét ítélni lehet: „A lélek az, ami éltet, a test nem használ semmit. Hozzátok intézett szavaim lélek és élet” (Jn 6, 63). Ez a mondat semmit sem enyhít. Hogy szavai: „lélek és élet”, az nem azt jelenti, hogy hasonlatosan vegyük azokat. Szó szerint kell vennünk, egész konkrétan, de a „lélekben”: a mindennapi élet durvaságából a titok terébe áttérve; a közvetlen valóságból a szentségibe. Amaz kell, hogy fölláztson, ez szent és isteni igazság, és ha szeretetben fogom föl, végtelen beteljesülés.

A gondolat megint a történet isteni háttérét keresi: „De vannak köztetek, akik nem hisznek. – Jézus ugyanis kezdettől fogva tudta, kik azok, akik nem hisznek, és ki fogja Őt elárulni. – Ezért mondtam nektek, folytatta, senki sem jöhet hozzám, ha Atyám meg nem adja neki” (Jn 6, 64–65).

És megint kiválás megy végbe: „Ettől fogva több tanítványa visszahúzódott tőle és már nem járt vele” (Jn 6, 66). Kellott volna megérteniök? Aligha. Nem tudjuk elképzelni, hogyan érthette volna meg akkor valaki e szavakat. De hinniök kellett volna benne. Ragaszkodniök kellett volna hozzá, és ráhagyni, bárhová vezet is őket. Sejtteniök kellett volna, hogy szavai mögött valami isteni rejlik; hogy valami kimondhatatlan nagyhoz vezet is őket, és azt kellett volna mondaniök: Nem értünk: nyisd meg te számunkra az értelmét! De ők ítéleznek, és minden bezárul.

Jézus pedig végleg tisztázni akarja a helyzetet. A döntés fölvetődött és azt az utolsóig végre kell hajtani: „Jézus akkor megkérdezte a tizenkettőt: ‚Csak nem akartok ti is elmenni?’ Simon Péter felelt neki: ‚Uram, kihez menjünk? Neked örök életet adó igéid vannak. Mi hiszszük és tudjuk, hogy te vagy az Isten szentje!’” (Jn 6, 67–69). Követeli a döntést a hozzá legközelebb állóktól is. Őket is hagyja elmenni, ha nem válnak be. De szép olvasni azt, ahogy Péter felel! Nem azt mondja: értjük, mit gondolsz, hanem: szorosán fogjuk a kezedet. A te szavaid az élet szavai, mégha nem is értjük azokat. Ez mindenestre az egyetlen felelet volt, amelyet akkor adni lehetett.

Mégis tovább folytatódik a kiválás: „Jézus erre megjegyezte: Nem tizenkettőt választottam? S egy közületek mégis ördög? Ezt Júdásra értette, a karióti Simon fiára. Ő árulta el ugyanis: egy a tizenkettő közül” (Jn 6, 70–71). Itt halljuk, hogy Júdás belsőleg már elvált Jézustól. Bezárkózott. Hogy továbbra is Jézus mellett marad, az már

árulás. És ha Jézus őt tűri maga mellett, az már az eljövendő sors vállalása.

Megrázhatja az embert, ha látja, hogyan tömörül a döntés, melyet az óra provokált. . . hogyan mondja ki Jézus az utolsó szót. . . hogy hullanak el mellőle az emberek, egyik kör a másik után, és miként lesz Ő lépésről-lépésre elhagyatottabb – de nem hátrál, nem tompít, hanem mondja, ami mondanivalója van, míg minden „be nem teljesedett” (Jn 19, 30).

A kafarnaumi beszéd mondatai – éppúgy, mint a jeruzsálemi nagy vitabeszédéké vagy a búcsúbeszédéké – nem állnak egymással a szokott összefüggésben. Nem folynak egymásból; mindegyik az egész mögött levő forrásból ered. A mondatok összefüggése nem „logikus”, az „Így” és „Tehát” szerint, hanem olyanok, mint egy mozgás hullámvérései, amely mozgás az örökkévalóságban levő forráspontból jön. Ha meg akarjuk érteni, akkor mögéjük kell visszamennünk és iparkodnunk azt a pontot megsejteni. Mindegyik mondat mindig a többit is magával hozza, mert egyik sem következik egyszerűen a megelőzőből, se nem bocsátja ki magából a következőt, hanem mindegyik a túloldali forrásból ered. Tulajdonképpen nem egymás mögött vannak, egyenkint a megelőzőből következő, hanem egymásban.

Szándékosan túloztam. Természetes, hogy a logika és a grammatika itt is érvényes, mert különben az egész csak eksztatikus csacsogás lenne. De helyesnek látszott a gondolatot élesen kiemelni, hogy tekintetünk és megérzésünk belebotoljon.

Megjegyzés:

Annak számára, aki a János evangéliumot olvasni kezdi, szeretnék valamit idefűzni. Nem könnyű a dolog negyedik evangéliumba behatolni. Először azért nem, mert gondolatai mélyek és titokzatosak; aztán azon mód miatt sem, ahogyan azokat kifejti. Vegyük kezünkbe és olvassuk az éppen most tárgyalt hatodik fejezet 35–47 verseit. A 42. versben jön a zsidók tiltakozása az ellen, amit Jézus éppen mondott: Hogyan állíthatja, hogy az égből jött; hiszen ez meg ez, a szomszéd helységből származik és földi szülei vannak. Milyen feleletet várnánk most? Bizonyára ilyesfélé: Ugyan Názáretből származom, szüleim ezek meg ezek, de én mégis más vagyok, Isten titokzatosságából jövök és éppen azért stb. . . . E helyett a 44–47 versek következnek.

Egyáltalán felelet ez? Logikai összefüggésben vannak ezek a mondatok egymással? Az ember megértene, ha az ellenfél gúnyolódna, vagy magánktól lenne. Másrészt azonban csak takargatjuk a nehézséget, ha mindenféle betoldásokkal a szokott logikai összefüggést állítjuk helyre. A dolog lényege mélyebben van: A jánosi gondolkodás-mód nem „logikus”, a szó szokásos értelmében véve, hanem kifejezése Jézus tudata egy rétegének, mely mélyebben van, mint amelyről a szinoptikusok beszélnek. Pontosabban: amely a szinoptikusokban is megvan, azonban az ő beszédmódjukban nem tűnik ki annyira.

Már sokszor érdeklődtünk Jézus küldetése felől, mert csak belőle lehet magatartását és sorsát megértenünk. Megint föltesszük a kérdést: Kihez szól Jézus küldetése? Kinek hozza azt, amit az Atya az Ő kezébe tett le? A felelet nem szólhat másként, mint: minden embernek; az emberiségnek, mint egésznek és benne minden egyesnek. Így is szól utolsó meghagyása: „Menjetez tehát, tegyetez tanítványommá minden népet, kereszteljetez meg őket az Atya és Fió és Szentlélek nevében, tanítsátok őket mindannak megtartására, amit parancsoltam nektez” (Mt 28, 19–20). De ez nem úgy történi, mintha az újabbkori érzület számára közelfekvő lenne: hogy az emberi egyetemességhez fordul, és ismét esetről esetre az arra fogékony egyesekhez. Jézus magatartása ellenkezőleg, egészen történelmi. Abban a nagy összefogásban áll, mely Ábrahámmal kezdődik; amelynek értelme ugyan – amint már az első ígéretnél (Ter 12, 1–3) és utána is ismételten világos lesz – az emberiségre, mint egészre vonatkozik, de egy meghatározott népnek a történelmén keresztül. Akit tehát Jézus első helyen megszólít, az éppen ez a nép, az ő hivatalviselőinek vezetése alatt. Ehhez a néphez, amely Ábrahámban kapta alapját, amellyel Isten a szövetséget kötötte, és amelynek az ígéreteket tette, fordul az ellen, aki-ben mindennek a teljesülése jön el. Ha elismeri őt, üzenetét elfogadja, ha arra az útra lép, melyet ő mutat, akkor teljesül az egykor Ábrahámnak tett ígélet. Amit a próféták előre mondottak, megtörténi. Az Isten országa nyílt teljességben jön el. Az emberi lét új állapotba lép, és az első tüzet fogott helyről tűzbe jön az egész világ. De ha a nép elzárkózik, akkor ez a döntés nemcsak neki szól, hanem minden embernek.

Már mondtam az előzőkben, hogy ez a gondolat nem tart igényt arra, mintha biztosan igaz lenne. Csak kísérlet arra, hogy a szent összefüggéseket jobban megértsük. De ha ettől el is tekintünk, nem lesz könnyű ilyesmit elfogadnunk. Lehet-e az emberiség sorsának útját egyetlen egy népétől függővé tenni – főképp, ha mindazt a sok véletlent és gyalórságot meggondoljuk, mely mindebbe beleszólt? Ámde ez újkori gondolkodás lenne, és nemcsak újkori, hanem már a bűnből eredő. A valóságban az üdvtörténet tényleg így épül föl. . . Az első döntést Ádám tette. Itt is kérdezhethnők: Mi közöm nekem Ádámhoz? A felelet így szólna: Minden! Az első emberben, a kezdetben volt meg minden. Az ő döntésében mindnyájan együtt döntöttünk. Te is. És ha

most az egész érzületed föllázadna és a felelősséget elhárítaná mindenre vonatkozólag, amely onnét származik; ha valami székszis jelentkezés és az ilyen gondolatokat fantasztikusoknak tekintené, a kinyilatkoztatás bizony azt felelné: Éppen ebben mutatkozik a bűn tebenned. Ha igazad lenne, akkor tudnád, hogy a magát saját magára alapozó egyes ember igénye is már büntény. Az ember összefüggésben él. Már az általános történelem életében is ismételten előfordul, hogy egy ember a történés megkezdésévé vagy fordulójává válik valamennyi számára. Amit az tesz, valamiképp mindnyájan teszik vele együtt. Menyivel inkább, ha az illető az emberi nem ősatya és feje. Ha Ádám helytállott volna, akkor a lét alapja minden ember számára más lett volna, mint ami most. Igaz, hogy mindegyiknek újból kellett volna helytállnia, de egészen más föltételek mellett. . . Ha Ábrahám nem állt volna helyt, akkor kialudtak volna azok az ígéretek, melyek az ő hitéhez voltak kötve, és ezt együtt kellett volna viselnie minden embernek. Biztos, hogy ez nem jelenti azt, hogy az üdvösség elveszett volna, de az üdvösség sorsának a menetét az a döntés a legmélyebben meghatározta volna. Hiszen az üdvösség nem a természet síkján valóqul meg; sem az ideális elgondolás síkján vagy a kiszakított személy síkján, hanem a történelem színterén és annak módja szerint. A történelem azonban döntésekben történik, melyek mindig egyes emberek cselekedetei, egy-egy órának a tettei az összesség és az egész elkövetkezendő idő létere meghatározóvá lesznek. . . Így volt a felelet is a Messiás hívására ezen meghatározott emberek kezében: azon kevés esztendő hivatalviselőiében és hatalmasaiében, a népnek abban az időben élő nemzedékében és a benne élő ítéletképes egyesekében. Ezzel nem mondjuk, hogy jobbak voltak, mint mások, vagy jámborabbak vagy mint ilyenek, Isten számára fontosabbak, és épp oly kevésbé, hogy egyáltalán tőlük függött az emberek üdve; de azt igen, hogy az Isten-akarta megvilágítása a világ üdvének ebbe a történelmi összefüggésbe volt beleillesztve. Ha érzésünk azt vetné közbe, hogy ez nem érthető, akkor talán csak az az egy felelet van, a kinyilatkoztatás mondja így, és ha ez az érzésünk, annak iskolájába megy, akkor sejteni fogja azt az igazságot, amely benne rejlik.

Ebbe a történelmi beutaltságba állott bele Jézus. Már beszéltünk egyszer arról, mennyire érezhette az emberek Palesztina térsége körül fekvő világának messzeterjedtségét, mily elevenen volt tudatában a kívülvárakozó szíveknek. Azért mégis tudta, hogy a döntésnek ebben a

térben kell történnie; ebben a nyomás és szükség által, harc és hosszú várakozás következtében megkeményedett realizmusával és mégis fantaszticizmusával ferdén képzett népben. Hogy ebbe belement, az az Emberfiának engedelmissége volt, aki mégis Isten Fia és a világ Logosza volt.

Láttuk, hogy esett meg a döntés először Jeruzsálemben: A vezetők, az írástudók és a tradíció őrei elutasították; tévtanítónak és gonosztevőnek jelentették ki Őt. Aztán Jézus visszamegy Galileába; de ott is megváltozik a helyzet. A Messiásvárás hatalmasan tömörül és azt kívánja tőle, hogy teljesítse. Az igazságot állítja vele szembe, de azt nem értik meg. Miután a hatalmasok elzárkóztak, a népnek félre kellett volna őket tolnia és magának kiállnia. Valóban egy népitélet órája volt az, az Istentől jövő forradalomé! De a nép nem válik be. Engedi, hogy kiábrándítsák és félrevezessék, ezért lesüllyed. Az elpártolás mélyen hatol be a Jézushoz legközelebb állók sorába. Sőt a tizenkettő köréből is egy árulóvá lesz. . . Jézus nem adja föl a harcot. Kitart a legutolsó pillanatig. Még Jeruzsálemben is, a legutolsó napokban is folytatódik a küzdelem. Alapjában véve azonban már megvan a felelet. A megváltásnak tehát másként kell megtörténnie: Már nem az isteni üzenet és a hit, a végtelen isteni ajándékozás és a tiszta emberi elfogadás találkozása; már nem az Isten országának nyílt eljövételében és a történelem megújulásában. Az Atya akarata most már a legnagyobb áldozatot kívánja Jézustól. Már az Eucharisztia kinyilvánítása is jelzi ezt. . . (Jn 6, 51 és kk.) A „húsának evését” és „vérének ivását” kifejező szavak az áldozat-rítusról vett képeket tartalmaznak, és a forma, melyet a Krisztus-közösség szentsége az utolsó vacsorán kap, egészen az Úr áldozati halálára van alapítva. Így hát azt is kérdezhetnők, hogy lett volna-e Eucharisztia a nyílt messiási teljesedés esetében, azaz Krisztus halála nélkül, vagy minő alakot vett volna fel? De ki mondhat erről valamit? Most mindenesetre az Újszövetségnek az Ő teste odaadásában és vére ontásában álló lakomája valósul meg.

Nagyon nehéz olyan lehetőségről beszélni, mely nem következett be – és pedig azért is nehezebb, mert már magában a jövendülésben is benne van a be nem következés lehetősége. Mert Izajás nemcsak a végtelen beteljesedés messiási világának állapotáról beszél, hanem az Isten szolgájáról, gyalázatáról és engesztelő pusztulásáról is – éppúgy, mint az Eukarisztiának prófétai előképe a passah-lakoma, amely maga is áldozati lakoma. Így az egész az isteni előrelátás és előre-elhatá-

rozás titkába megy vissza. Hogyan kellett volna mindennek lefolynia, mi lehetett volna, de nem lett; mi következett be, mert olyasvalami történt, aminek nem lett volna szabad megtörténnie – ez mind abban a hozzáférhetetlenségben van összefonódva. A mi gondolataink csak a határmezsgyéről tett kísérletek, hogy kissé mélyebben hatolhassunk be az összes megfoghatatlanság legsűrűbbjébe: hogy tudniillik a mi üdvünk alapjait a történelem adja meg.

Az első végtelen lehetőség elveszett. A megváltás az áldozat útjára lép. Azért Isten országa is nem úgy jön, ahogy jöhetett volna, mint nyílt, történelmet átalakító teljesedés, hanem mostantól kezdve mintegy függőben marad. „Eljövésben” marad; egész a világ végéig. Mostantól kezdve minden egyesnek és minden egyes szűkebb közösségnek és minden egyes időnek a döntésére van bízva, hogy elérkezhete-e, és mennyire szabad előrehatolnia.

De hát tényleg elfogadjuk, hogy Isten nem intézhette ezt másképpen? Isten tényleg nem lett volna képes a papok, politikusok és teológusok kasztjainak szívét megilletni és velük megértetni, hogy miről van szó? Nem lett volna képes a népet megragadni, azt a követ iránt szeretettel eltölteni és ingadozó lelkületét igazi hűségben megerősíteni? Hiszen Isten az igazság! Ó a világosság! Ó a Lélek! A Szentlélek eljött Krisztus halála után – nem jöhetett volna el egy évvel előbb?

Ezek a kérdések mindenestre ostobák (balgák); de azért mégis szabad teret kell nekik engednünk és feleletet keresnünk. Isten minden bizonnyal megtehette mindezt. Betörhetett volna a szívekbe és azokat a szeretet viharával lenyűgözhetette volna; fölragyoghatott volna az emberek lelkében mindenható erővel, úgy, hogy előttük egészen világos lett volna, hogy Fia és Követe áll köztük – de hát nem akarta. A filippiekhez írt levélben van egy hely, mely sejteti, hogy miért nem: „Ő isteni mivoltában nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodjék, hanem szolgálai alakot fölvéve, kiüresítette önmagát és hasonló lett az emberekhez. Külsőjét tekintve olyan volt, mint egy ember; megalázta magát, és engedelmes lett mindhalálig, mégpedig a kereszthalálig” (Fil 2, 6–8). Isten úr a világ és az ember fölött. De ahogy a világba be- és az emberekhez hozzálép, az nem az Úr módja. Amint a világba belép, titokzatosan gyöngévé lesz. Úgy fest, mintha Mindenhatóságát a lét kapuja előtt letenné. Már beszéltünk erről más alkalommal. Mihelyt a világ-

ban áll, úgy látszik, mintha a világ erői hatalmasabbak lennének, mint Ő, és a világ alapjai jogot kapnának ellene.

De így áll a dolog egyébként is. Hát megérthetjük azt, hogy Isten él; hogy áthatja a világot és minden dolog általa áll fönn; hogy minden gondolatunk, szívünk minden megmozdulása belőle kap értelmet és erőt – de bennünket nem ráz meg az Ő valója, nem gyújt lángra szent Fölsége, nem ragad el szeretete, hanem úgy élhetünk, mintha Ő nem is volna? Hogy az a valóban pokoli ámítás lehetséges, hogy mint emberek éljünk, anélkül, hogy Istennel törődnénk? Ebben az általános titokban rejlik az a különös, amelyről beszélünk. Ez annak végső, rettenetes tömörülése. Vele kezdi János az evangéliumát: „Minden Ő általa” – az örök Ige által – lett, és nélküle semmi sem lett, ami lett. Benne élet volt és az élet volt az emberek világossága. A világosság a sötétségben világít, de a sötétség nem fogta föl. . . Az igazi világosság, mely minden embert megvilágosít, a világba jött. A világban volt és a világ ő általa lett, mégsem ismerte őt föl a világ. Tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be” (Jn 1, 2–11). De miért? Miért van ez így? Mert az ember létének nemcsak isteni teremtesen és ajándékozó mindenhatóságon, hanem saját döntésén is kell nyugodnia. Sőt, mert Isten teremtő mindenhatóságának éppen a magát elhatározó teremtményben kell utolsó kicsúcsosodását elérnie. Elhatározó döntés azonban csakis szabadságból történik. Így Isten a teret a szabadság számára azzal nyitja meg, hogy – látszólag – magát korlátozza.

Két szabadság van, egy első és egy második. A második abban áll, hogy az igazságban, a jóban vagyok szabad. Hogy mi az Isten, azt akkor olyan világosan, oly hatékonyan ismerem meg, hogy nem tehetek mást, mint hogy magam átadjam. Szabadság itt a másképp-nem-tudás szükségességét jelenti, amely a megnyílt Isten-valóságnak a mindenhatóságából ered. Ez a tulajdonképpeni szabadság, de ez csak akkor lehetséges, ha az első megelőzte. Az abban áll, hogy Isten felé Igent és Nemet is mondhatok. Rettenetes lehetőség, amelyen azonban az emberi lét komolysága nyugszik. Isten nem kímélhette meg tőle az embert. De hogy lehetséges legyen, a világban „gyöngévé” kellett lennie; mert ha hatalomban uralkodott volna, akkor a „nem” számára vele szemben nem lett volna tér (2 Kor 8, 9; Fi 12, 7). Természetellenes ez az első szabadság, mihelyt az ember nem pusztán a másodikba vezető út kiindulójának veszi; mint olyan lehetőséget, melyet állandóan a már megtagadni-nem-tudás szent szükségszerűségévé változtat; mint

olyan koronát, melyet az igazán egyetlen király előtt letesz, hogy aztán megváltoztatva újból átvegye. Hogy milyen természetellenes, abból az árból látszik, melyet Isten érte fizet, – és mégis meg kell lennie.

Ebből történik a Jézus elleni döntés; a második bűnbeesés. Az Igen visszavonta volna Ádám bűnét, a Nem megegyeszer megpecsételi.

Nem tudjuk kieszelni, ésszel felfogni, mit jelentett ez Jézus számára. Az evangéliumban van egy hely, amelyből végtelen fájdalom és végtelen harag tör elő: „Akkor korholni kezdte a városokat, ahol a legtöbb csodát tette, mert nem tértek meg: Jaj neked Korozain! Jaj neked, Betsaida! Ha Tiruszban és Szidonban történtek volna a csodák, amelyek nálatok történtek, már régen szőrzsákban és hamuban tartottak volna bűnbánatot. De mondom nektek, Tirusznak és Szidonnak tűrhetőbb sorsa lesz az ítélet napján, mint nektek. Te meg Kafarnaum! Vajon az ég emelkedel? A pokolba sülyedsz. Ha Szodomában történtek volna a nálatok történt csodák, a mai napig állna. Egyébként mondom nektek: Szodoma földjének tűrhetőbb dolga lesz az ítélet napján, mint neked” (Mt 11, 20–24). Hogy tör itt elő a tudata annak, ami lehetséges volt! Az óriás nagy, amelynek történnie kellett volna és most elveszett.

Az összefüggésbe beleillenek talán olyan példabeszédek, mint ez is: „Egy ember nagy lakomát rendezett. Sokakat meghívott. Mikor eljött a lakoma ideje, elküldte szolgáját és azt üzenté a meghívottaknak: ‚Jöjjenek (minden) el van már készítve.‘ De azok sorra mentegőzni kezdtek. Az első azt üzenté: ‚Földet vettem, el kell mennem, hogy megnézzem. Kérlek, ments ki.‘ Egy másik azt mondta: ‚Öt igá ökröt vettem, el kell mennem, ki kell próbálnom. Kérlek ments ki.‘ Ismét másik: ‚Most nősültem, nem mehetek.‘ A szolga hazatért s jelentette mindezt urának. Erre a házigazda haragjában meghagyta szolgájának: ‚Menj ki azonnal a város tereire és utcáira: és hozd be a koldusokat, bénákat, vakokat és sántákat.‘ A szolga jelentette: ‚Uram, parancsod teljesült, de még mindig van hely.‘ Az Ura akkor ráparancsolt a szolgára: ‚Menj ki az országútra és a sövények mellé, kényszeríts be mindenkit, hogy megteljen házam. Mondom nektek, senki sem izleli meg lakomámat azok közül, akik hivatalosak voltak.‘” (Lk 14, 16–24) A lakoma szímbóluma az Isten ajándékozó nagylelkűségének, a mindenkit magába fogláló kegyelmi közösségnek. – Milyen lakomát

értünk itt? Azt, amelyre az első meghívás Mózes által történt. Amelyet a nép elfogadott, midőn a szövetséget megerősítette. Most itt a második hívás, mely azt jelenti: Minden készen van! De hívívőjét megvetik, mert a meghívottaknak minden fontosabb, mint az isteni lakoma: Szántóföld, ökrök és feleség – birtoklás, élvezet és hatalom. Erre föllángol a háziúr haragja és elhozza vendégségére mindazokat, akik az első meghívottak szemében a megvetés tárgyai: a szegényeket a város utcáiról, a vándorokat a sövényektől és kerítésektől; a vámosokat és bűnösöket, az idegeneket és pogányokat.

Egy másik hasonlat: „Mikor a tisztátalan lélek kimegy az emberből, puszta helyen bolyong, nyugtot keres, de nem talál. Akkor azt mondja: Visszatérek házamba, ahonnet kijöttem. Amikor odaér, üresen találja, sőt még kisöpörve és földdísztve is. Erre elmegy, hoz magával hét másik lelket, magánál is gonoszabbat. Bemennek és ott laknak. Annak az embernek a sorsa pedig rosszabbra fordul, mint előbb volt. Így jár ez a gonosz nemzedék is” (Mt 12, 43 – 45). A „ház” kitakarítása megtörtént, amikor Jézushoz jöttek és Őt hallgatták, betegek számára gyógyulást, éhségük csillapítására kenyeret találtak. De akkor az ellenség összegyűjti minden erejét; másodszor is elbuknak vele szemben, és most, a nagy lehetőség után, a dolgok szörnyűbbek lesznek, mint először.

Hogy hozhatta kétezer éves isteni nevelés ezt a gyümölcset? A gondolkodás belevész a töprengésbe és nem talál feleletet. Pál apostol ezt a kérdést alapjáig átélte. János oly hévvel csatlakozott Jézushoz, hogy nála csak Isten oldaláról hatolt a tudatába ez a kérdés; az ember, a nép oldaláról nem. Pál ellenben kimondhatatlan kínban élte át. És nem véletlen, hogy abba a levélbe állítja bele, amely a pogányvilág közepontjában álló keresztény hitközséghez, a rómaiakhoz van intézve. Miután ebben a kegyelemről, az elvetettségről és kiválasztottságról, meg a törvény értelméről írt, beszél az Ábrahámban nyert ígéretéről és a Messiástól való elszakadásról. S ekkor következik az a ritka titokszerű tizenegyedik fejezet: „Azt kérdem tehát: Vajon Isten elvetette népét? Szó sincs róla! Hisz én is izraelita vagyok, Ábrahám véréből, Benjamin törzsből. Isten nem vetette el népét, melyet öröktől fogva kiválasztott. Nem tudjátok, mit mond az Írás Illés történetében, mikor így vádolja Izraelt Isten előtt: Uram, prófétáidat fölkoncolták, ol-táraidat lerombolták, csak magam maradtam meg, de nekem is életem-re törnek. S mit felelt rá az isteni szózat? Megtartottam magamnak

hétézer férfit, akik nem hajtottak térdet Báál előtt. Így, a jelenben is van egy maradék, akiket a kegyelem választott ki. De ha ez kegyelem alapján történt, akkor nem tettek fejében, különben a kegyelem már nem volna kegyelem. . . Kérдем tehát: Azért botlottak meg, hogy el-essenek? Szó sincs róla! Vétkükből inkább üdvösség fakadt a pogányoknak, hogy versengésre serkentse őket. Ha pedig vétküik gazdagítja a világot, és megfogyatkozásuk is hasznos a pogányoknak, mennyivel inkább lesz azzá teljes számuk. . . Nem szeretném, testvérek, hogy tájékozatlanok maradjatok e titok dolgában, hogy bölcseknek ne képzeljétek magatokat. A vakság csak részben veri Izraelt, míg a pogányok teljes számban meg nem térnek. Akkor majd egész Izrael üdvözülni, amint írva van: Sionból jön a szabadító, ki eltörli Jákob gonoszságát. . . Az evangéliumot tekintve ugyan ellenségek, a ti javatokra, de a kiválasztás által kedvesek őseik miatt. Isten ugyanis nem bánja meg kegyelmi adományát és meghívását. Hiszen, amint egykor nem hittetek az Istennek, de most azoknak hitetlensége miatt irgalmasságot találtatok, úgy ők ma hitetlenekké lettek az irántatok tanúsított irgalmasság miatt, hogy egykor majd irgalomra találjanak” (Róm 11, 1 – 6; 11 – 12; 25 – 26; 28 – 31).

Mélységesek és súlyosak ezek a szavak. Úgy látszik, azt mondják: A nép hűtlen lett. Csak kevesen ismerték el a Messiást. A többi nem adta meg magát neki. Mi van most velük? El vannak egyszerűen vetve? Nem, mert a kiválasztottság, melyet Isten művel, nem veszhet el ilyen módon. Tehát akkor mit jelent mindez? Pál úgy látszik, azt gondolja, hogy valami abból a különös dicsőségből, mely Izraelt érte volna, ha megnyílt volna a Messiás előtt, most ahhoz a „többihez” vándorolt át. Úgy látszik, hogy folytatja azon példabeszédek értelmezését, melyekről szóltunk: Azért, mert az első helyen meghívtak nem jöttek el, a „többi” foglalja el a helyeket. De tudják meg ezek, hogy bizonyos értelemben üdvöt találtak azok üdvének elvesztéséből, akik első helyen voltak kiválasztva. Izrael azonban tovább él, és magában hordja az ígéretet. De ez az ígéret most föltételhez van kötve: a nép még egyszer megkapja a lehetőséget, hogy igent mondjon a Messiásnak – akkor, amikor – hogy megmaradjunk a képnél – a „többi” a lakomán már jóllakott. Mikor a pogányságból meghívandók száma betelt, akkor az isteni hívás visszavonhatatlansága miatt még mindig jelölt népnek újból fölteszik a kérdést. Akkor majd kimondja az Ő Igenjét. . . Azért Pál annak, aki „pogányból lett keresztény” ezt mondja:

Vigyázz, hogy föl ne fuvalkodjál. Bizonyos értelemben abból a bűnöségből élsz, melyet azokon elítélsz. Amit tenned kell, az mindenekelőtt az, hogy megrendült szíveddel hálálkodjál; aztán pedig, hogy megteremtsd az eljövendő második kérdés föltevésére a föltételt. Mindenki, aki igazán kereszténnyé lesz, készíti a teret, amelyben az első helyen kiválasztott nép egyszer majd újból előléphet. Aki a római levél ezen részét olvassa, az megérzi, mit jelent a sors. Az apostol kijelentései egymásba fonódnak és titokterhes fényt vetnek Jézus sorsára és népe sorsára és a mienkre. Ádám vétke miatt jött az Üdvözítő. Mert az vétkezett, az Isten szeretete legistenibb megnyilatkozása számára eszelt ki utat. . . A népnek a hitben gyökeredző szövetséget ajánlotta föl. De a nép elhagyta azt; így lett a hiten alapuló szövetségből a törvény szövetsége. . . A törvény hivatása volt, hogy nevelje a népet. Ez benne kapta meg létalapját és így vált a történelemben valami egyedülállóvá. Ugyanabban a törvényben azonban meg is keményítette magát, és mikor Az jött, akire nézve neveltetnie kellett volna, akkor fölmondta a szolgálatot. . . Jézus elhozta Isten országát. Nyílt teljességben jött volna, ha a nép Őt elfogadta volna. De a nép nem akarta. Így hát a megváltás más útra tért, az áldozat útjára. De hogyan lehetett volna igazabban és végtelenebbül kinyilvánítani, mint ezen az úton, hogy ki az Isten és mi az Isten szeretete? Nem lett volna szabad szükségessé válnia annak, hogy Jézus ezen az úton menjen, és mégis. . . A nép el-esik, és elveszti azt a fejedelmi pozíciót, mely osztályrésze lett volna a dolgok új rendjében. Most mások lépnek be az ígéretekbe és lesznek kegyeltek az ő bukásából. A pogányságból jövő keresztények „beoltatnak a szent olajfába” (Róm 11, 1–7). Ők a most kiválasztottak, de megmarad a régi pecsét. . . Amely mértékben az újak megértik üdvösségük útját, növekszik és gyümölcsözik szeretetük, azon mértékben teljeseedik a föltétele annak, hogy a régi néphez újból intézzék a kérdést. Ha azonban a kiválasztást úgy veszik, mintha az őket jogszerint illetné meg, akkor megkeményednek és keresztény létük törékennyé válik.

Micsoda sors! Az égből és a földből szótt; szabadságból és szükség-szerűségből; emberi akarásból és kegyelemből. Nem, az egész kegyelemből. És az a súlyos maradék, az, ami számunkra, a tudatlanság és bűn korlátaiba beleszorultak számára, nem oldódik föl, ebben az imádságban adja meg magát: „Ó mélysége Isten gazdagságának, bölcsességének és tudásának! Mily megfoghatatlanok szándékai, mily

kifürkészhetetlenek útjai! Vajon ki látta az Úr gondolatait? Tanácsot ki adott neki? Ki kölcsönzött neki, hogy visszakövetelhetné tőle? Minden belőle, általa és érte van, dicsőség neki mindörökké! Amen” (Róm 11, 33–36).

Nekünk pedig tudnunk kell: Az Isten országa eljövöben van. Már nem egy megadott történelmi órára, hanem állandóra és minden emberre. Minden egyes ember szívéen zörget, hogy bebocsássa. Minden egyes közösségnél, hogy beengedje; minden egyes emberi alkotáson.

NEGYEDIK RÉSZ

ÚTON JERUZSÁLEM FELÉ

I. A MESSIÁS

Elmélkedéseink első része szólt a kezdet titokzatosságáról, a Gyermek kedvességéről és az első szabad járás-kelés kegyelembőségéről. A második az Urat mutatta be az emberek között, működésének kezdetén, amikor minden olyan sokat ígérő volt. A harmadik rész a döntésről beszélt, mely aztán azon kérdés körül tömörült: vajon bekövetkezik-e az a szent óra, mikor ez a sok évszázados történettel formált nép fölfogja az Isten országának végtelen lehetőségét? Megpróbáltuk együtt átélni, hogyan vészett el ez a lehetőség, hogyan utasították vissza a felelősek és hogyan mondott nemet a nép. Ez az a pillanat volt, melyről Lukács írja: „Elhatározta, hogy Jeruzsálembe megy” (Lk 9, 51) – azt az utat vette tervbe, amelynek végén, emberi számítás szerint a katasztrófának kellett bekövetkeznie.

Jézus azért jött, hogy népét és vele a világot megváltsa. Ennek a hit és szeretet odaadása útján kellett volna megtörténnie, de ez nem valósult meg. Ennek ellenére megmaradt az Atya akarata, de megváltoztatta alakját. Ami az elutasításból következett, a halál keserű sorsa a megváltás új alakjává lett – éspedig annak a megváltásnak, melyben most már egyszerűen benne élünk.

Máté ezt jelenti: „Amikor Jézus Fülöp Cezareájának vidékére érkezett, megkérdezte tanítványait: Kinek tartják az emberek az Emberfiát? Azok így válaszoltak: Van, aki Keresztelő Jánosnak, van, aki Illésnek, van, aki Jeremiásnak, vagy valamelyik prófétának. Jézus tovább kérdezte: Hát ti kinek tartotok engem? Simon Péter válaszolt: Te vagy a Messiás, az élő Isten Fia. Erre Jézus azt mondta neki: Boldog vagy Simon, Jónás fia! Nem a test és a vér nyilatkoztatta ki ezt neked, hanem az én mennyei Atyám. Mondom tehát neked: Te Péter vagy. Erre a sziklára építem Egyházamat és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. Neked adom a mennyország kulcsait. Amit

megkötsz a földön, megkötött lesz a mennyben is, és amit föloldasz a földön, a mennyben is föloldott lesz. Azután lelkére kötötte a tanítványainak, senkinek se mondják, hogy Ő a Messiás” (Mt 16, 13–20).

A szöveg tartalmából egyet ragadjunk ki: Jézus kérdését és az apostol feleletét.

„Kinek tartják az emberek az Emberfiát?” A tanítványok különböző válaszokat adnak, amelyek az országban elterjedt és a késői zsidóság apokaliptikus felfogásával összefüggő véleményeket tükrözik vissza. . . . „Hát ti kinek tartotok engem?” Erre a kérdésre Péter felel: „Te Krisztus vagy, a Messiás, az élő Isten Fia.” És Jézus megerősíti a feleletet prófétai ünnepélyességgel. „Te Krisztus vagy” mondta Péter. A „Messiach” szó görög fordítása, amely előttünk a „Messiás” szokásos formájában ismeretes, „a Fölkent”-et jelenti.

Az első fölkent, akivel az Ószövetségben találkozunk, Áron, Mózes bátyja (Kiv 28, 41). Isten meghagyja, hogy olajjal kenjék meg és így legyen főpappá. Másodszor találkozunk a fölkenéssel, mikor a nép elutasítja, hogy közvetlenül Istennek a próféták útján történő vezetése alatt álljon, és királyt követel. Ekkor Isten az utolsó bíró, Sámuel által királyt ad nekik, Sault, és őt Sámuel keni föl (1 Sám 10, 1). Isten fölkenntje, Saul után jönnek Dávid, Salamon és a királyok mind – éppúgy, mint a főpapok sora Áron után.

Ez a fölkentség azt jelenti, hogy Isten tette rá a kezét egy emberre. Megmarad minden emberi gyöngeségében, megmarad az, aki, és mégis ki van emelve az emberi mindennapiságból. Az emberek között Isten fönségét kell képviselnie, és általa az emberi létnek Isten trónusához kell feljutnia. Az Isten trónusa – ez az, aminek a fölkent által szemünk előtt meg kell mutatkoznia. Nem az ő személyes vezetése alatt, legalábbis nem elsősorban és alapvetően. A szentség, amelyről itt szó van, nem személyes-erkölcsi dolog, hanem a hivatalos és jelszerű. A hivatal szent, ha a hordozója nem is volna az. Természetesen jaj neki, ha nem iparkodik maga is azzá lenni, mert akkor a hivatala a végzetévé válik. A fölkent Isten jelenlétét képviseli. Sámuel első könyve mondja el, hogyan esett a Saul elől menekülő Dávidnak a kezébe ellensége, egy nem sejtett véletlen következtében. Barátai biztatják, hogy végezzen vele. Ő azonban iszonyattal eltelve borzad

vissza: „Távol legyen tőlem, hogy kezem az Úr fölkeztjére tegyem!” (24, 7). Ez az iszony fejezi ki azt, amiről beszélünk.

Így folytatódik a fölkezt emberek sora: a főpapoké a zsidó nép egész történelmén keresztül, a királyoké a babiloni fogságig, hogy ottan megszűnjön. Ugyanakkor a fölkestségnek egy másik alakja emelkedik ki a prófétai szózatból. A próféták arra kapnak küldetést, hogy papoknak és királyoknak Isten akaratát hirdessék, velük szembe szálljanak, figyelmeztessék őket és hirdessék Isten ítéletét. A mindenkori kötelességmulasztó király ellen tiltakozással hivatkoznak az eljövendő, titokzatosan tökéletes Királyra, akiben a királyi méltóság eszménye teljesebbé fog menni. De nemcsak az eszmény, hanem valami nagyobb. Szavukból annak az alakja nő ki, aki abszolúte a „fölkezt”, király és pap egy személyben, Isten küldöttje, megváltó és ítélő akaratának végrehajtója, az Isten országának elhozója, az igazság tanítója, a szent élet adója, akire a Szentlélek kiíradt. Vagyis a Messiás.

Jézus tudja magáról, hogy Messiás, abszolút értelemben az Úr Fölkeztje. Ő a Király. Országát azok a szívek alkotják, akik Istennek alávetik magukat. Országá az a világ, amelyet az Isten kormányozta emberi szívek át fognak alakítani. . . Ő a Pap, Ő emeli fel az emberi szíveket a szeretet odaadásában, a bűnbánat nyújtotta megtisztulásban, az élet megszentelésében az Atyához. Ő nyújtja Isten kegyelmeit nekik, hogy az egész lét az Istennel való egyesülés titkává legyen. . . Mindez pedig ne erőszakkal történjék, hanem a szeretet és igazság prófétai hatalmával, mely „Lélek és Élet” (Jn 4, 24). A Messiás alakjának végtelen jelentősége van. Nem az ige a döntő, melyet mond; nem a mű, melyet véghezvisz, nem az utasítás, melyet ad; hanem ő maga: vagyis az, aki Ő. Benne, az élő egyben szól az ég a földhöz, Benne jut el az emberi akarás Isten elé. Világok találkoznak egymással és ott, ahol egymást átjárják, ott áll Ő. Nem Ő az, akiben egymást áthatják. Ő az, aki közvetít. Az ember és a kinyilatkoztatás Istene között nincs a bocsánatnak és hazatérésnek közvetlen kapcsolata. Csak a Közvetítőn keresztül vezet út az embertől Istenhez, és a Legszentebbtől hozzánk. A Közvetítő végtelen jelentőségét az adja, hogy teljesen önzetlen. Nem magáért él; csak az Atya dicsőségéért és testvéreinek üdvéért. „Értetek”: az a közvetítő létének a formulája. Lényénél fogva ő az áldozat. Lényébe van beleírva, hogy „odaada-

tott”. Hogy hogyan teljesedik ez az áldozat, az attól függ, mely úton megy a történelem. Emberi döntés és az Atya akarata, fölbonthatatlanul egymásba fonódva határozzák azt meg. Az áldozat az egyszerű szeretet által is teljesülhet, ha az emberek hisznek, – de bukás által kell megvalósulnia, ha az emberek becsukódnak.

A fölkenés az a titokzatos isteni tett, amely az embert a mindennapi életből kiemeli és metszőpontba állítja: a világba Istenért és Isten elé az emberekért. Ez teljesedik be Krisztusban – úgy, hogy minden fölkenés az övének csak előresejtése. Az Ő fölkenése pedig, melyet „az olaj gazdagsága” jelent, a Pncuma, a Szentlélek maga. Ennek erejében foganta a Szent Szűz az Isten Fiát. A Szentlélekben él, benne működik és beszél a Messiás.

Ezért Ő csak a Szentlélekben ismerhető meg. Amint Péter Jézus kérdésére azt feleli: „Te vagy a Messiás, az élő Isten Fia,” Jézus azt mondja neki ünnepélyes ujjongásban: „Boldog vagy, Simon, Jónás fia. Nem a test és vér nyilatkoztatta ki ezt neked, hanem az én mennyei Atyám.” Ez az ismeret nem a földről jön, a te lelked erejéből, hanem az Isten Lelkéből. Mikor Péter tanúságát teszi, – akkor ismeretével ott áll, ahol a Messiás a létével áll. De bebizonyosodik, milyen nehéz ott állni. Mert egy pillanattal később, mikor Jézus a szenvedésről beszél, Péter már így lép közbe: „Ilyesmi nem történhetik veled!” – úgy hogy az Úr nyers gesztussal „megfordulva” rázza le őt: „Takarodj előlem, sátán! Terhemre vagy, mert emberi módon, s nem az Isten tervei szerint gondolkodol.” Itt Péter megint a saját világában áll, és már nem ismeri meg a Messiást (Mt 16, 13–23). Milyen megrendítő, hogy Jézus csak most beszél nyíltan valójáról, miután „arcát Jeruzsálem felé fordította” (Lk 9, 51), – és még ezt a beszédet is azzal a szigorú paranccsal zárja be, hogy „senkinek se mondják, hogy ő a Messiás!” Az isteni üzenet lényege az, hogy Ő a Messiás, és mégis sokáig egyáltalán nem beszél róla. Az elsők, akik megismerik, a démonok. Azok a szerencsétlenek, akikben gonosz, földöntúli hatalom működik, érzik meg a máshonnan jövőt. Észreveszik a jövételt, a küldetést, a közeledő megváltást. Jézus azonban „megfenyegeti őket” (Mt 12, 16) és megtiltotta nekik, hogy beszéljenek. Azután ismét a nép az, amely az ő halvány tudásával mélyebbre látva, mint a képzettek, megsejti, hogy tulajdonképpen ki is ő. Ő azonban, „nem bizza magát rájuk.” Miért mindez? Miért nem mondja ki nyíltan: „Én vagyok”.? Miért nem megy velük, mikor nyilvánosan erre kérik föl? Mert tudja,

hogy nem találna teret náluk. Igaz ugyan, hogy várják a Messiást, de azt, aki földi országot hoz. Igen, vallásos ország legyen, teokrácia, de örökkévaló meghosszabbítása az Ószövetségnek, nem pedig betörése az Újnak, a mennyeknek. Jézus tudja, mihelyt azt mondja: „Messiás”, e kép szerint értik Őt és az ámitás szövedékébe vonják be. Azért hallgat és iparkodik előbb a szíveket megtéríteni, hogy megnyiljanak az új számára. De ez nem sikerül; így hát az üzenet ki nem hirdetett marad. Mint lepecsételt levél megy Jánosnak a börtönébe, aki tanítványai útján kérdi: „Te vagy-e az, akinek el kell jönnie, vagy mást várunk?” Nekik Jézus a jövendölés szavaival felel: „Menjetekek jelentésekek Jánosnak, amit hallotok és láttok: vakok látnak, sánták járnak, leprások megtisztulnak, siketek hallanak, halottak föltámadnak, a szegényeknek pedig az evangélium hirdettetik. Boldog az, aki bennem meg nem botránkozik” (Mt 11, 3–6). János pedig, aki a próféták szellemében él, megérti, hogy mit akarnak jelenteni a szavak. Ugyancsak lepecsételve, a beszéd tilalmával lezárva bízza Jézus saját tanítványaira a hírt.

A Messiás itt van, de az emberek készségétől függ, hogy mily alakban bontakozhat ki műve. A világ elzárkózása nem engedí, hogy a béke fejedelme legyen, akinek pedig az eljövetelekor mindennek a jövendölések végtelen gazdagsága szerint kellene virágzásba borulnia. Azért kell annak az odaadásnak, melynek alapja lényében van és amelynek végtelen, átalakító szeretetben kellett volna megnyilatkoznia, magát az ellenség hatalmába engedni.

A Messiásnak Elbukottá kell lennie. Létének áldozata a halál áldozatává válik. Így kapcsolódik össze lényének ünnepélyes kinyilatkoztatásával a szenvedés sivár bejelentése: „Ettől fogva Jézus többször fölhívta tanítványai figyelmét, hogy Jeruzsálemben kell mennie, sokat kell szenvednie a vénektől, főpapoktól és írástudóktól, megölik, de harmadnapon föltámad” (Mt 16, 21).

A Messiás-főpap nem kapja meg a lehetőséget, hogy egy szent átváltozás misztériumában az egész teremtetést Istenhez vezesse. A búcsúbeszédek több mondata, és János apostol első levele sejtetik, hogy mi történhetett volna. De ezen misztérium helyébe halála misztériumának kellett lépnie. Az utolsó vacsorán önmagát ajándékozza oda övéinek, testét és vérét, mint „odaadottat” és „kiontottat” (Lk 22, 19–20). Így tehát az Eukarisztia minden időkre azzá lesz, amit Pál első korin-

tusi levelében mond: „Valahányszor e kenyeret eszitek s e kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek” (1 Kor 11, 26). Királysága nem lehet ragyogó kinyilatkoztatása isteni hatalmának, amely azzal hatalmas, hogy szeretet és igazság. A világ meghódítása nem valósulhat meg azzal, hogy a szíveket Isten szeretete és tüze hatja át, hanem a gyűlölet győzelmének útját kell járnia. A messiási Király koronája a töviskorona lesz.

Az isteni terv mégis változatlan marad. A Messiás lényege ugyanaz marad. Sőt, azt a kérdést tehetjük fel – de a bánat komolyságával – vajon nem ezen az úton, melyre sohasem lett volna szabad rálépni, ragyoghatott csak föl igazán Isten szeretetének legnagyobb megnyilatkozása és a messiási megdicsőülés legszentebb gazdagsága? Nem utal-e bennünket Ő maga erre, azzal a kijelentésével, melyet föltámadása után tett: „Hát nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, hogy dicsőségébe bemelessen?” (Lk 24, 26). – De ki meri azt mondani, hogy megérti ennek a „kellett”-nek isteni szabadságát?

II. A JERUZSÁLEMI ÚT

Ha az Újszövetséget megkérdeznénk: mi az ember? – akkor János apostol szavaival ezt felelné: az a lény, melyet Isten úgy szeret, hogy egyszülött Fiát adta oda érte (Jn 3, 16)... Ehhez a felelethez azonban rögtön egy második kapcsolódnék: az a lény, amely képes volt a neki odaadott Istenfiát megölni. Annyi vakság, annyi gonoszság és pusztításra törő adottság volt ebben az emberben, hogy képes volt Krisztus halálát akarni. Ha pedig valaki azt felelné: Mi közöm nekem azokhoz az emberekhez? Mi dolgom nekem Annással és Kaifással? – az semmit sem tud a felelősség közösségéről, amely minden embert összeköt. Már a természetes történelmi összefüggésben is minden egyes ember felel valamennyiért, és mindenkinek együtt kell viselnie, amit bármelyik tesz; annál inkább itt, ahol a bűnösség és megváltás súlyos, közös voltáról van szó... Aztán az Írás arra a kérdésre még egy harmadik választ is ad: Az ember az a lény, amely most Krisztus sorsából él. Rajta ezentúl is, mint eddig, Isten szeretete nyugszik; de a felelősség is, hogy ennek a szeretetnek a halál útján kellett mennie.

Miután Máté a tizenkettedik fejezetben a farizeusokkal történt ama gonosz indulatú összeütközésről beszélt, melyben Krisztus őket a Szentlélek káromlásával vádolja, elmondja, hogyan jönnek oda néhányan és akarnak látható jelet kérni az Úrtól. Nem akármilyent, hanem apokaliptikus időkbe illő nagy messiási jelet. Az Úr erre azt feleli: „A gonosz és hűtlen nemzedék jelet kíván, de nem kap más jelet, mint Jónás prófétáét. Amint ugyanis a próféta három nap és három éjjel volt a hal gyomrában, úgy lesz az Emberfia is a föld szívében három nap és három éjjel. A ninivei férfiak e nemzedékkal együtt jelennek meg majd az ítéleten és elítélik azt, mert ők megtértek Jónás prédikációjára. De most Jónásnál nagyobb van itt. Dél királynője e nemzedékkal együtt jelenik meg az ítéleten, és elítéli azt, mert a föld végső határáról is eljött, hogy meghallgassa a bölcs Salamont. De Salamonnál nagyobb van itt!” (Mt 12, 39 – 42). Itt az elutasítás és halál jelentősége előre veti árnyékát. Még látni fogjuk, mit jelent a még meg-nem történtek prófétai látása. Ugyanez a gondolat jelenik meg a tizenhatodik fejezet kezdetén is. Itt is jelet követel az ellenfél; Ő pedig ezt feleli: „Napszálltakor azt mondjátok: Jó idő ígérkezik, mert vöröslik az ég. Reggel pedig: Ma zivatar lesz, mert a borús ég vöröslik. Az ég színéből tehát tudtok következtetni, az idők jeleit azonban nem ismeritek meg? A gonosz és hűtlen nemzedék jelet kíván, de nem kap más jelet, mint Jónás jelét. Ezzel otthagya őket és elment” (Mt 16, 2 – 4).

Abban a módban, amely szerint a világban van, és ahogyan az emberekhez való viszonya kibontakozik, rejlik egyre erősebben előtérbe lépve – az elbukás lehetősége, sőt szükségessége. Ez az a „kell”, amelyről Jézus maga többször beszél. Ott is, ahol a keresztségről van szó, amellyel „meg kell keresztelkednie, és mennyire várja, hogy beteljesedjék” (Lk 12, 50). A Máté-féle 16, 21 helyen is, amelyről mindjárt szó lesz, ez a „kell” tör keresztül. Mit jelent mindez? Azt gondolhatnánk, hogy ez az a szükségszerűség, amely a helyzetből alakul ki, mikor a végbevitt cselekedetek következményei, a szóban és tettben történt megállapítások annyira tömörülnek, hogy egy irányba tolódnak minden. Így válhat a katasztrófa föltartóztathatatlaná. Csakhogy Krisztus magatartása egyáltalán nem olyan emberé, mint aki körül katasztrófa tornyosul. Egy ilyen ember más utakat keresne, hogy célhoz jusson, vagy menekülne, vagy kétségbeesett elszántsággal felkészülne arra, hogy becsülettel bukják el. Semmi ilyesféle nincs Jézus-

nál. Könnyen menekülhetne, de nem gondol rá. Eszközeinek megváltoztatásáról, hogy a népet megnyerje, egy szó sem található. De a kétségbeeséséről sem. Azon az úton, melyen eddig járt, tántoríthatatlanul megy tovább. Minden letérés nélkül teljesíti küldetését. Sőt nyilvánvalóvá lesz, hogy egy meghatározott pillanattól kezdve akarja is bukását. Igenli azt és végtelen, a saját küldetéséből jövő értelmet ad neki: azt ugyanis, hogy Isten megváltó akaratának megvalósítási formája ez. A Máté evangélium tizenhatodik fejezetében ez van: „Ettől fogva Jézus többször fölhívta tanítványai figyelmét arra, hogy Jeruzsálembe kell mennie, sokat kell szenvednie a vénektől, főpapoktól és írástudóktól: megölik, de harmadnapon föltámad.” (21) . . . A tizenhetedik fejezetben: „Miközben Galileában vándoroltak, Jézus azt mondta nekik: Az Emberfiának emberek kezébe kell kerülnie. Megölik, de harmadnapon föltámad. Erre igen elszomorodtak” (22–23). . . . A huszadikban: „Jézus elindult Jeruzsálem felé. Útközben félrevonta a tizenkét tanítványát és figyelmeztette őket: Most fölmegyünk Jeruzsálembe, ott a főpapok és írástudók kezébe adják az Emberfiát. Azok halálra ítélik és kiszolgáltatják a pogányoknak, hogy kigúnyolják, megostorozzák és megfeszítsék őt, de harmadnapra föltámad” (17–19).

E szavak nem szorulnak magyarázatra. Csak egyet kell talán hangsúlyoznunk: Abban a módban, amellyel Jézus mindezt magára veszi, nincsen semmi az önmaga-feladásból vagy a kétségbeesésből. Sem az entuziazmuszból, sem a dionüzoszi megsemmisülésvágyból. Ami itt megszólal, az az ember legmélyebb bensőjéből jövő, rendíthetetlen akarás. De ez az akarás félelmetes. Jézus nem volt valamiféle hideg felsőbb lény. Jobban emberi volt, mint bárki közülünk. Talán ismerünk olyan embert, akinek lényege egészen tiszta, akinek szíve igazán erős és gyengéd, úgy hogy a szeretet, az öröm és a fájdalom a szíve gyökeréig átjárja – gondoljunk rá és mondjuk el magunknak, hogy ő is még érzéketlen, tekintete zavaros, lelke kemény, mert benne is a bűn fészkel. Ő, az „Emberfia” azonban egészen tiszta volt, semmi rossz sem gyengítette, szíve mélyéből nyílt volt és szeretett minket. Lényének bensősége, ereje, szenvedő-képessége határtalan volt. . . és minden, ami vele történt, az Ő Istenvoltának végtelenségében történt. Ennek lenyűgöző világosságában milyennek kellett lennie mindennek! Mennyire a végsőkéig egyesülnie kellett az Ő akaratában minden akarásnak! Milyen határtalan mélységű értelmet kapott az örökké-

valóságból az ő gondolkozása és érzése! Mennyire lángolt a szíve attól a felemelő szeretettől, olyannyira, hogy föl se tudjuk fogni, hogyan bírta elviselni!... Ha mindez így volt, mi volt akkor Jézus szenvedése? Isten magában nem szenvedhet – de Jézusban mégis Isten szenvedett! Jézus szenvedni akarását nem lehet megtörni, mégis megremeg a fájdalom végtelen erejétől. Érezzük ezt az idézett szövegek elejéből: „Péter akkor félrevonta és ezekkel a szavakkal tett neki szemrehányást: Ments Isten, Uram, ilyesmi nem történhetik meg veled! De Ő megfordult és rászólt: Takarodj előlem sátán! Terhemre vagy, mert emberi módon és nem Isten tervei szerint gondolkodol” (Mt 16, 22–23). Az áldozat akarása megrendíthetetlen benne; mégis amint a tanítvány jószándékú, de szegényes szavaival hozzányúl, Jézus nem bírja el. Nem azt mondja-e Lukács a megkísértés történetében, hogy miután a sátán támadását kivédte, a kísértő elhagyta őt „egy időre”? (4, 13). Most megint itt van és a tanítvány szavaiban szól hozzá.

De miért beszél Jézus az eljövendőről? Talán mégis el akarja hári-tani? Vagy segítséget akar találni? Vagy legalább szívét megkönnyeb-bíteni? Az evangéliumok éreztetik, hogyan iparkodik övéinek értelmét megnyitni: miután a nép és a felelősök elutasították, hogyan vágyik arra, hogy legalább ők vele legyenek és megértsék az utat, melyre küldetésében most lép. – Olyan óhaj ez, melynek megrendítő utolsó kifejezését halljuk, mikor a getszemáni kertben övéinek csoportját visszatartja, a hármat magával viszi, s nekik meghagyja, hogy várjanak rá, és egyedül megy tovább. Azok elalusznek; s mikor visszamegy tanítványaihoz, alva találja őket, és így szól Péterhez: „Így hát egy óra hosszat sem tudatok virrasztani velcm?” (Mt 26, 40 sköv.) Lukácsnál azonban mindegyre vonatkozólag ez áll: „Még mindnyájan ámulatban voltak a történetek miatt, amikor így szólt tanítványaihoz: Vessétek jól szívetekbe e szavakat: Az Emberfiának az emberek kezébe kell kerülnie. De azok nem értették meg ezt a beszédet. Rejtve maradt előttük és nem fogták föl értelmét. Mégsem merték őt megkérdezni a dologról” (9, 43–45). Háromszor történik a kijelentés, hogy nem értik, a negyedik pedig azt mondja, hogy nincs is bátorságuk megkérdezni. Milyen magáramaradottsága ez az Úrnak!

Máté huszonegyedik és huszonkettedik fejezetében hozza azokat a vádakat, amelyekben Krisztus a farizeusoknak szemükre veti, mit tesznek: hogy döntő órában nem állanak helyt; hogy Isten és küldöttje ellen foglalnak állást és a végtelen nagy lehetőséget tönkreteszik. Ebben az összefüggésben hozza a szőlőbérlekről szóló példabeszédet, akik megtagadják az úrnak járó bérletet, követeit bántalmazzák, míg fiát nem küldi abban a meggyőződésben, hogy azt meg fogják becsülni. De ők így beszélnek: „Itt az örökös! Rajta, öljük meg, és mienk lesz az örökség! Nekiestek tehát, kidobták a szőlőből és megölték. Amikor eljön a szőlő ura, vajon mit tesz a szőlőmunkásokkal? A gonoszokkal el fog bánni, felcsték, és szőlejét más szőlőmunkásoknak adja bérbe, akik idejében beszolgáltatják a termést” (Mt 21, 38–41). A nép a szőlő. A bérleők az Isten megbízottjai. A fiú Ő. Vele fognak úgy bánni, amint a példabeszéd mondja.

Aztán annak a tudata tör elő benne, hogy mindez mit jelent; s az Isten akarata ugyan más utat fog keresni, de meg nem állítható. „Jézus így szólt hozzájuk: Sohasem olvastátok az Írásban: A kő, mit az építők megvetettek, szegletkővé lett. Az Úr művelte ezeket, és csodálatos szemünk előtt, amit cselekedett. Ezért mondom nektek, elvesztitek Isten országát, és olyan nép kapja, mely megtermi a gyümölcsét. Mindaz, aki e köre esik, összezúzza magát, akire viszont rázuhan, azt szétmorzsolja” (Mt 21, 42–44). „Szegletkő”-nek mondja itt a szöveg, talán helyesebben mondhatjuk „zárókő”-nek, tudniillik a boltívben. Ő a zárókő, melynek az újjászületett emberi lét, a megváltott világ boltozatát meg kell kötnie. Őt vetik el. Így hát lezuhan a kő, de jaj azoknak, akiket eltalál. A boltozat nem épül titokzatos szabadságában. Ez a kő alappá lesz – azzá, melyről Pál mondja, hogy helyette semmi más nem rakható, csak az, amelyet leraktak (1 Kor 3, 11). Egy templom sem épülhet fel meghatározatlan lehetőségek szerint. De megkezdődik az építés, ha van alapja az eljövendő Országnak.

Mindez milyen mélyen él Jézus lelkében, mutatja az az esemény, melyben a Zebedeus fiak anyja jön hozzá és az Isten országában megtisztelő helyet kér számukra: „Mit akarsz? – kérdezte. Ő így felelt: Intézd úgy, hogy két fiam közül az egyik jobbodon a másik balodon üljön országodban. Jézus ezt válaszolta: Nem tudjátok, mit kértek. Készek vagyok arra, hogy igyatok abból a kehelyből, amelyből én iszom? Készek vagyunk, – felelték. Erre így szólt hozzájuk: Kely-

hemből ugyan inni fogtok, de hogy jobbmra vagy balomra üljeteK, azt nem én döntöm el, mert az azoknak jár, akiknek Atyám készítette” (Mt 20, 21 – 23).

Az „ő kelyhe” az ő végzete. A „kehely” az, amit neki átadtak, amit odanyújtottak. A lét italát tartalmazza; sokszor a halál italát. Aminek ezentűl történnie kell, azt az Atya nyújtja neki. Az utolsó éjjelen ismét el fog hangzani e szó: „Atyám, ha lehetséges, kerüljön el ez a kehely, de ne úgy legyen, amint én akarom, hanem amint Te” (Mt 26, 39 – 40).

Hogy áthatja egymást az, amit Isten akar, és az, aminek nem szabadna megtörténnie! hogy összefonódik a rossz a jóval abban a törté-
nésben, amely végeredményben mégis az Atya akaratának a teljese-
dése, mutatja egy másik szentírási hely: „Még abban az órában jött néhány
farizeus és figyelmeztette Őt: „Menj, távozzál innen! ne maradj itt
tovább. Heródes meg akar ölni.” Ezt válaszolta nekik: „MenjeteK,
mondjátok meg annak a rókának: Nézd, ördögöt űzők és betegeteK
gyógyítok ma és holnap. Csak harmadnapra leszek készen. De ma,
holnap és holnapután még tovább kell járnom utamat, mert nem vesz-
het el próféta Jeruzsálemen kívül” (Lk 13, 31 – 33). Először is a külö-
nös szavak Heródest illetőleg. Valami biztos tudás és megvetés van
bennük. Aztán az a titokzatos „ma, holnap és harmadnap”. Nem betű-
szerint értve, általában az emberi élet, az emberi alkotás „ma, holnap
és harmadnap”-ja. Mindjárt rá ismét ez jön: „Ma, holnap és holnap-
után még tovább kell járnom,” a végzet útján. Végül pedig az a rette-
netes „törvény”, az iszonyú misztériuma a gonosz szükségszerűség-
nek. „Nem veszhet el próféta Jeruzsálemen kívül.” A nép mind meg-
ölte, akiket Isten hozzá küldött – még máskor is beszél erről Jézus:
utal rá a názáreti botránkozásnál (Lk 4, 24), és nyíltan az Isten küldöt-
tei véérének kiontása fölött mondott „jaj”-nál (Mt 23, 34 – 36). Később
aztán ez a nép sírjaikat feldíszítette, és a dicsőséget magának köve-
telte. Ez a rettenetes szükségszerűség tovább fog folytatódni. Szerető
szavával Jézus nem robbanthatta szét. Csak azzal szüntetheti meg,
hogy vállalja és átzenvedi a következményét.

Mindjárt azután teljes erővel kitör belőle a fájdalom amiatt, hogy
ez így van: „Jeruzsálem, Jeruzsálem! Te megöled a prófétákat, és
megkövezed a hozzád küldötteket. Hányszor akartam egybegyűjteni
fiadat, mint ahogy a tyúk gyűjti szárnyai alá csibéit, de te nem akartad.

Meglátjátok, elhagyott lesz házatok,” vagyis pusztasággá lesz a ti házatok (Lk 13, 34–35).

Mi minden történhetett volna itt! Mily nagy szeretet áradt e felhívásból! S mekkora hatalom állott a szeretet mögött, mely valóban képes volt megadni azt, amit ígért! És mily kifürkészhetetlen titka az Isten gyengeségének, ameddig az emberi történelem és vele a bűn ideje tart!

Egyszer az Üdvözítő áldozati szándéka valóban szent és szép kifejezést nyert: az utolsó napokban, Betániában, azon a lakomán, melyet a bélpoklos Simon ad tiszteletére. Jön Mária, Lázár nővére, és megkeni Jézus fejét drága olajjal. A tanítványok morgolódnak a pazarlás miatt, de Jézus ezt feleli: „Mit bántjátok ezt az asszonyt? Hiszen jót tett velem. Szegények mindig lesznek veletek, de én nem leszek mindig veletek. Ha ő most testemre öntötte ezt az olajat, a temetésemre tette. Bizony mondom nektek: Mindenütt a világon, ahol csak hirdetni fogják az evangéliumot, megemlékeznek majd arról is, amit ő tett” (Mt 26, 10–13).

Mily telve vannak e szavak – szinte azt mondhatnám – mélabúval. De ez nem helyes kifejezés, mert Jézusban nincsen mélabú. Kifürkészhetetlen végzettudat, az van; kimondhatatlan fájdalom a fölött, hogy mindennek így kellett történnie, jóllehet nem lett volna szabad így történnie. De egyúttal olyan szeretet ez, amely se el nem fárad, se keserűvé nem lesz, hanem kitart a legtisztább odaadásban. Tökéletes tudás és tökéletes szeretet egyszerre. És a szívnek olyan szabadsága ez, mely képes a gyöngéd, szétolvadó gesztust teljessé tenni és szimbólummá avatni... Mily csodálatos kép: a lakoma vendégei között a szeretet mozdulatával kiöntött drága kenet áradó illata Krisztus halálára...

Mikor az utolsó húsvéti lakomához ülnek, ez az áldozatkészség a legszentebb nagyságig nő: „És midőn eljött az ideje, asztalhoz ült tizenkét apostolával. Így szólt hozzájuk: Vágyva-vágytam arra, hogy elfogyasszam veletek a húsvéti vacsorát, mielőtt szenvedek” (Lk 22, 14–15). Ebben nincs semmi, ami a dionüzoszi megsemmisülés-vágyat idézné. Nem is kellene ezt elmondanunk, de számunkra, az újkor örököseinek, akik bemocskolt szavak és elmosódott gondolatok közt élünk, meg kell tennünk. Az a vágy, amelyről Jézus beszélt, ugyanazt jelenti, mint az elszántság, hogy az Atya akaratát teljesítse; ez az

elszántság egész életén áthúzódik. Az a szeretet, mely igazság, tudatos és engedelmes odaadás, az a lelkület, mely utolsó megnyilatkozását a getszemáni kert imádságában mutatja meg.

Sok mindent kellene még elmondanunk, de amit megfogalmaztunk, az is bizonyára eléggé megmutatja, hogyan fordul az Úr akarata, mely egy az Atyáéval, „a Jeruzsálembé vezető út” felé, és hogyan vezet az az út az utolsó órához (Lk 9, 51). Egy eseményt azonban még hozzá kell fűznünk. János mondja el a tizenegyedik fejezetben. Először elbeszéli, hogyan támasztja fel Jézus Lázárt s aztán ezeket mondja: „A főpapok és farizeusok erre összehívták a főtanácsot és tanakodni kezdtek: „Mit tegyünk? Ez az ember nagyon sok csodát művel. Ha tovább tűrjük, mindnyájan hinni fognak benne; aztán jönnek a rómaiak és elpusztítják szentélyünket és népünket.” Egyikük, Kaifás, ki abban az évben főpap volt, közbeszólt: „Ti nem értetek semmit. Nem látjátok át: jobb, hogy egy ember haljon meg a népért, mintsem hogy az egész nép elpusztuljon.” Ezt azonban nem magától mondta, hanem mint főpap, abban az évben megjövendölte, hogy Jézus meg fog halni a népért. De nemcsak a népért, hanem azért is, hogy Isten szétszórt fiait összegyűjtse. Attól a naptól fogva határozott szándékuk volt, hogy megöljék őt” (Jn 11, 47–53).

Csak lassan bontakozik ki ennek az idézetnek a tartalma. A főtanács, a nép legfőbb felelősségviselője, összeül. Jézus hatalmas bizonyítékát adta isteni küldetésének; ők azonban csak a saját ügyük veszélyeztetését látják benne. Egyikük szíve sem nyílik meg azon erő előtt, mely itt működik, és az intelleum előtt, mely hozzájuk szól, hanem csak azt fontolgatják, mit kellene tenniök, hogy Jézus megnyilatkozását, a hatalmas bizonyítékot ártalmatlanná tegyék. Egyszer csak fölemelkedik a főpap és ezeket mondja: „Ti nem értetek semmit. Nem látjátok át: jobb, hogy egy ember haljon meg a népért, mintsem hogy az egész nép elpusztuljon.” János pedig magyarázza a szavakat: „Ezt azonban nem magától mondta, hanem mint főpap abban az évben, jövendölt. – ...” Mily borzalom! A nép feje beszél, és kioktatja a felelősöket ostobaságukat illetően, hogy nem látják, mi itt a nyilvánvalóan helyes. Ez pedig az, hogy az Isten Fia meghaljon. Meghaljon, hogy nyugalom legyen és a nép végzete véget érjen. De amit Kaifás most követel, az éppen az, amit az Atya akarata a Fiú számára kijelölt, és amit Ő maga tiszta engedelmisséggben megtenni akar. A férfi szavainak egy másik

értelme is van, amelyet maga nem lát. Prófétál. Az Isten ellensége az utolsó szót mondja a jövendölések láncolatában: „Jobb, hogy egy ember haljon meg a népért, mintsem, hogy az egész nép elpusztuljon.” Valóban, lélekben térdre kell borulnunk és igent mondanunk: Jobb, az Isten szeretetében jobb, hogy ez az Ember meghaljon, mintsem, hogy mi elpusztuljunk! És áldott legyen az örök irgalom, hogy megengedte, hogy így beszélhessünk!

De mindez mi? Mik vagyunk mi, emberek? Mi a történelem? Mi az Isten? Az utolsó próféta áll itt, és beszél, elvakultságában, hivatala lelkéből, saját, elveszett szíve fölött mondván ítéletet!

Tekintsünk vissza a jövendölésről Valami különösét veszünk észre benne: A Messiás kettős alakját. E szerint Ő a Dávid trónján ülő király; a béke fejedelme; a hatalmas, dicsőséges, akinek országa nem múlik el (Iz 9, 5–6), – és ugyanakkor Isten aláztos szolgálója, akit a mi bűneinkért megvetnek, megkínóznak, összetipornak, és akinek szenvedése megváltást hoz számunkra (Iz 53, 4–5). . . Mindkét kép létezik, mindkettő tartalma a jövendölésnek. Egyiket sem szabad kitorölni. De hát igaz lehet mind a kettő? A titok megkerülését jelenti, ha azt mondjuk, hogy a béke fejedelmet „bensőleg” kell értenünk, mint olyant, aki azok szívében uralkodik, akik a keresztet hívő lélekkel elfogadták; vagy hogy a megdicsőültet kell értenünk, aki majd egykor megnyilvánul, miután az Isten szolgálója a maga sorsát végigszenvedte. Ezzel nem feleltünk meg a prófétai látásnak; ebben mindkét lehetőség függőben marad: lehet, hogy a nép Igent mond, de az is lehet, hogy Nemet; hogy a Megváltó, aki a szeretetét erre az emberi szabadságra vonatkoztatta, a nyitott szívekbe, vagy a halálba vezető utat járja.

Tudja-e Isten, hogy a Messiás halála be fog következni? Minden bizonnyal, mégpedig öröktől fogva. És mégis, ne történjék ez. . . Akarja Jézus halálát? Mindenesetre öröktől fogva. Ha az emberek elzárkóznak, akkor szeretetének ezt az utat kell járnia. De ne zárkózzanak el. . . Látjuk, hogy emberi eszünkkel itt sem tudunk előrébb jutni. Isten örök tudása és a mi szabadságunk; az a forma, amelyben a megváltásnak jönnie kellene, és az, ahogyan tényleg megtörténik – mindez egymásban van benne, számunkra kettéválaszthatatlan titokban. Ami történik, az szabadság és szükségszerűség egyszerre; Isten ajándéka, de az emberek felelősségére bízva. Ezekről elgondolkodni

csak akkor van értelme, ha az elgondolkodás oda vezet, hogy – nem az igazságról mondunk le, hanem minden imádatná lesz. És kereszténynek lenni annyit tesz, mint ezen az alapon állni. Annyira lesz az ember keresztény, amennyire mindez magába fölveszi és azt – hittel, Isten igéjének vezetése mellett – megéri, akarja és éli.

Már többször szó volt arról a „kell”-ről, mely az Urat halálba vitte. De valami még hiányzik. Ha Jézus azt mondja: „A főpapok és írástudók kezébe fogják adni az Emberfiát” (Mt 20, 18), – akkor közben nem általában az emberekre, hanem rám tekint. Ha valaki sok ember előtt beszél, és egyszerre az egyik mondatnál, mely a fő dolgot tartalmazza, a hallgatók közül egy határozott valakire szegezi a szemét, akkor ez úgy érzi, hogy őt szólították meg. Tudja meg, hogy az, amiről most szó van, nem általában értendő, hanem neki szól, és a beszélővel arra nézve megállapodásra kell jutnia. Úgy van itt is. Ha Jézust arról a „kell”-ről hallod beszélni, akkor vedd észre, hogy rád tekint. Az Atya az örökkévalóságban, Jézus a küldetésében és nem a zsidó nép akkor valamikor, amelyhez semmi közöd, hanem te, mindazzal, ami vagy és amit teszel – ezekből szövődik össze, az a „kell”. Részt veszel az akkori cselekvésben. És nemcsak azáltal, hogy az „elmondottak” és a „Beszélő” az emberiséghez szóltak, tehát hozzád is, hanem minden tagadásoddal, minden keménységeddel, minden elutasításoddal, amelyek Krisztust te magad által érik. Te vagy az, aki vállára teszed a „kell”-t. Irántad való szeretetből jött el ebbe a világba. A te Igen-edre várt, és amikor te Nem-et mondtál – gondold meg, Te voltál az, aki beszélt, és amíg nem érted meg, hogy te voltál, aki Kaifásban felszólalt, nem is vagy igazi magad! – neki Jeruzsálemben kellett mennie. Ezt nem lehet elméletileg érteni. Bele kell bocsátkoznod, és ez nehéz. A szív fél ettől a sötétségtől. Nem tehetünk mást, mint hogy felkészülünk rá, és könyörgünk a megértő szeretetért.

III. URUNK SZÍNEVÁLTOZÁSA

Azok a szavak, amelyekkel Jézus övének tudomására hozza, és pedig mindig nagyobb nyomatékkal hozza tudomására, hogy neki szenvednie kell és meg kell halnia, valami különös mondanivalót

tartalmaznak. Most erre akarjuk figyelmünket fordítani. Már előbb is szó esik róla, ott, ahol Jézus ellenfelei követelik, hogy mutasson valami nagy messiási jelet. Erre Ő azt feleli, hogy ez a hitetlen nemzedék nem kap más jelet, mint Jónás prófétáét. És akkor jön az a titokzatos utalás: „Amint ugyanis Jónás próféta három nap és három éjjel volt a hal gyomrában, úgy lesz az Emberfia is a föld szívében három nap és három éjjel” (Mt 12, 40). Szenvedése ünnepélyes bejelentéseiben, amelyek Jeruzsálemben vezető utolsó útján követik egymást – mind a háromban – azt mondja, szenvedni fog és meg fog halni, de harmadnapon föl fog támadni.

Mikor pedig az apostolokról azt a megjegyzést teszi az evangélista, hogy azok „nem értették meg ezt a beszédet, rejtve maradt előttük és nem fogták föl értelmét” (Lk 9, 45), akkor minden bizonnyal a „rejtve” azt jelentette: az ő messiás-képük szerint érthetetlen volt számukra az, hogy az Úr Küldöttjének meg kell halnia – de még homályosabbnak kellett lennie a föltámadásról szóló utalásnak. A világosságot csak a húsvét hozta meg számukra. Lukács így beszél el: „(Az asszonyok) félelmükben földre szegezték tekintetüket, de azok (az angyalok) megszólították őket: „Miért keressitek az élőt a holtak közt? Nincs itt, föltámadt. Jusson eszetekbe, mit mondott nektek, amikor még Galileában volt: az Emberfiának, mondta, bűnös emberek kezébe kell kerülnie, keresztre feszítik, de harmadnapra föltámad.’ Akkor eszükbe jutottak ezek a szavak” (Lk 24 5 – 8). E szavakból – mint az, Úr életének egész formájából – egy világos: útja a halálba vezetett de a halálon keresztül a föltámadásba. A pusztá halál nem létezik Jézus öntudatában. Igent mondott a halálra és növekvő hangsúllyal beszélt róla, de mindig úgy, hogy a halállal a föltámadás föloldhatatlanul össze volt kötve.

Azt mondják, hogy az eseményeket közlő tanítványok a hitet, melyet csak a húsvéti élmény adott meg nekik, a már elmúlt időbe tették vissza; ez azokban a szavakban jut kifejezésre, amelyekben Jézus a közeledő pusztulásról beszél. Egész igehirdetése már eleve „eszkatologikus” volt, vagyis egy közeledő óriási eseménynek a várásával telített. Ezt a várakozást az elbeszélők, későbbi hitükből kifolyólag, a föltámadás előremondásaként értelmezték. Ilyen ellenvetésekre nem könnyű felelni. Körülbelül ezt mondhatnók: Ha a tanítványok a föltámadás tényét már visszatették a múltba, – akkor miért nem tették vissza saját megértésüket is? Miért mutatták be magukat a nehéz fel-

fogásúak dicstelen szerepében, akik elhagyják Urukát? De így nem jutnánk tovább, mert bizonyítékra mindig ellenbizonyíték, „elmés” mondatra egy még elmésebb következnék. Mindezek a gondolatok elkerülik azt, ami a lényeg. A tulajdonképpeni helyes alapon csak a hit áll. Ez a hit minden bizonnyal fölhasználja a történelemnek és a pszichológiának minden útbaigazítását, hogy előkészítse és alátámaszsa az igazságot, a döntés azonban csak a nagy fordulattal történik meg, amely után az ember már nem bírálja Jézust, hanem tanul tőle és engedelmeskedik neki. Annak a mértékét, hogy mi lehetséges és mi nem, a hívő már nem valami pszichológiai vagy történelmi lehetőség-ből következteti ki, hanem magának az Úrnak a szavaiból. E szerint azonban áll az a tény, hogy Jézus az Ő haláláról csak föltámadásával kapcsolatban beszélt.

A mi emberi életünket élte Jézus? Minden bizonnyal. A mi halálunkat szenvedte el? Egész biztosan; megváltásunk múlik azon, hogy mindenben hasonlóvá lett hozzánk, a bűnt kivéve, amint a zsidókhöz írt levél mondja (4, 15). Élete és halála mögött mégis van valami, ami több, mint a közvetlen értelemben vett élet és halál. Olyasvalami, amire tulajdonképpen más szót kellene használnunk – vagy pedig az „élet” szót, amint János evangélistánál szerepel; csak erre használnánk, és minden másra valami újat, amely annak valamiféle tükröződése lenne. Jézusban végtelen gazdagság és szent pusztíthatatlanság volt, ami számára lehetővé tette, hogy egészen Egy legyen közülünk, és mégis más, mint mi mindnyájan. A mi életünket élte át, de éppen ezzel alakította át, és így életünknek és halálunknak a „fullánkját” elvette (1 Kor 15, 56).

Milyen különös valami ez a mi életünk! Minden másnak előföltétele. Az Első, melynek veszélyeztetése esetén az a föltétlen védelem lép érvénybe, melyet önvédelemnek nevezünk és amelynek saját jogszabályai vannak. Az élet nagy érték, olyan nagy, hogy az élőlény csodája egészen előnetheti lelkünket. Eláll a lélekzetünk, és nem tudjuk, mily szavakkal fejezzük ki, mekkora boldogság az, hogy létezőnk. Az ember örül, nélkülöz, szenved. Harcol és terem. Összekapcsolódik a dolgokkal és átérzi azokat. Egyesül más élettel, és abból nem dolgok összege lesz, hanem valami sokszorosán új. Számunkra az első és mindennek az alapja – és mégis milyen különös valami! Vagy nem különös az, hogy az egyiket el kell hagynunk, hogy a másikat el-

nyerjük? Hogy valamit igazán tegyünk, döntenünk kell, vagyis a többi lerombolnunk? Ha az egyik embernek eleget akarunk tenni, akkor a többivel szemben leszünk méltánytalanok, s ha mással nem is, legalább azzal, hogy nem tudjuk őket tekintetünkbe és szívünkbe befogadni, mert ezekben nincs hely mindenki számára. Ha átélünk valamit, akkor nem tudhatjuk, hogy átélés, mert mihelyt ez tudatunkba kerül, megszakad a folyamat. Ébren lenni fölséges, de belefáradunk és alvásra vágyunk, és akkor elhagyjuk magunkat. Az alvás jót tesz, de nem rossz-e, hogy életünk felét átalusszuk? Az élet egység: azt jelenti, hogy bent vagyunk magunkban és befogadjuk a dolgokat; hogy egyek legyünk a jelenségek sokaságában és mégis minden egyes ténykedésbe az egésznek a teljességét bele tudjuk vinni! De – mindenfelé szakadékok! Mindenütt ez hangzik: vagy ezt, vagy azt. És jaj nekünk, ha nem engedelmessékedünk, mert azon múlik a lét tisztességessége, hogy a vagy-vagyot maradéktalanul megvalósítjuk. Mihelyt megpróbáljuk elérni, hogy mindenünk meglegyen, semmink sincs igazán. Mihelyt mindenkinek igazat akarunk adni, utálatosak leszünk. Mihelyt az egész után nyúlunk, szétfolyik saját formánk. Így hát világos megkülönböztetésekbe vetjük magunkat. De újra és újra jaj nekünk: szétvágjuk létünket! Valóban, életünkben valami lehetetlenség van. Akarnia kell olyasmit, amit nem tud akarni – mintha egy tervben kezdettől fogva valami hiba lenne és az mindenben kiütközne. És a mulandóság, a rettenetes mulandóság! Lehetséges, hogy valami csak azáltal létezhessék, hogy magát lerombolja? Az élet nem elmúlást jelent-e? És ez az elmúlás nem annál gyorsabban fut-e, minél erőteljesebben élünk? A meghalás már nem az életben történik-e? Nem kétségbeesett igazságot jelent-e az, mikor napjainknak egyik biológusa úgy határozza meg az életet, hogy a halál felé tartó mozgás? Mily szörnyőség az életet a halálról nevezni el!... De hát a halállal tényleg rendben vagyunk-e? Alá kell magunkat vetnünk a biológiának? A kutatás azt mondja, hogy a kezdetleges népek a halált másként érzik, mint mi. Egyáltalán nem tartják magától értetődőnek, semmiképp sem az élet normális ellenpólusának. Az ő érzésük szerint a halálnak nem kell lennie és ne is legyen. Ha beáll, akkor ez mindig egy különös okra vezethető vissza, mégpedig egy gonosz szellemi hatalomra, – még akkor is, hogyha már egészen kiélt életről van szó, vagy szerencsétlenségről, vagy a háborúban történt halálról. Próbáljunk egyszer ezen nem mosolyogni. Nyissuk meg magunkat annak a gondolatnak, hogy ott, ahol

a lét végső értelméről van szó, az egyszerű ember otthonosabban mozoghat, mint a tudós.

És a halál magától értetődő? Ha az volna, akkor meg kellene előtte hajolnunk, és pedig egy végső, mégha jól megfizetett beteljesedés érzésével is. De hol van ilyen halál? Az van, hogy egyvalaki életét egy nagy ügyért odaáldozza, vagy a lét szorongatásaiiba belefárad, és a halált megváltásként fogadja. De van-e ember, aki létének közvetlen értelmének tartja a halált? Én még eddig nem találtam ilyent. És amit erről hallottam, csak üres beszéd volt, mely mögött a félelem húzódott meg. Az igazi állásfoglalása az embernek a halállal szemben a védekezés és protestálás, mégpedig valójának legbelsejéből. A halál nem magától értetődő, és minden kísérlet, mely annak próbálja venni, végtelen mélabúba torkollik.

Ez a mi halálunk és a mi életünk összeillenek. Ha a romantika az életet és a halált a lét pólusainak vette, és fénnel meg sötétséggel, magassággal és mélységgel, fölbukkanással és alámerüléssel ábrázolta, akkor ez esztétikai gondolatnélküliség volt, mely mögött ördögi ámitás rejtőzött. Egyben azonban igaza volt: a mi mostani életünk és a mi mostani halálunk együvé tartoznak. Két oldala egy és ugyanannak a ténynek. És éppen ez a tény nem volt meg Jézusban.

Benne olyasmi volt, ami az élet és a meghalás fölött áll. Ez nem akadályozta meg Őt abban, hogy egész életünket élje – sőt éppen azért élte azt egészen tisztán és mélyen, jobban, mint amennyire nekünk lehetséges. Voltak, akik arra figyeltek fel, mily szegény volt Jézus élete; mily sovány tartalomban, történetekben és eseményekben. Buddha életében a világ dolgai szerepelnek, az érzékeké s a szellemé: hatalom, művészet és bölcsesség, család és magány, gazdagság és teljes lemondás, mindenekelőtt hosszú élet jutott neki osztályrészüln, és ezzel annak a lehetősége, hogy a létet szélében-hosszában kitapasztalja. Vele ellentétben ritka rövid volt Jézus élete; szűkös tartalomban, töredékes alkotásban és tettben. De hát az Úr életének alakja az áldozat volt, az el-nem-fogadtatás a világ részéről, így hát nem lehetett élete gazdag. Amit azonban átélt, az a lét minden megmozdulását, minden tettét és minden eseményét olyan mélységgel és erővel fogta át, ami fölülmúl minden nagy számot és ismétlődést. Mikor a halással, a koldussal és a századossal találkozott, akkor ebben az eseményben több volt, mint mikor Buddha megismerte mindazt, amit az emberi élet jelent... Jézus valóban élte a mi emberi életünket. És tapasztalta a mi meghalá-

sunkat. Valóban halállal halt meg; és aggodásai annál félelmetesebbek voltak, minél finomabb és erőteljesebb volt az élete. De azért mégis nála minden másképp volt, mint nálunk.

Miben van tulajdonképpen az emberi élet lényege? Ágostonnál találunk egy gondolatot, mely első pillanatra idegenszerűen hat ránk, de aztán mélyen a lét lényegébe vezet be. Mikor az emberi lélekről beszél, vagy az angyalok szellemi létéről, akkor arra a kérdésre, hogy ezek halhatatlanok-e, nemmel felel. Természetes, hogy az emberi lélek nem halhat meg úgy, mint a test; mivel szellem és így elpusztíthatatlan, nem oszolhat föl. De ez még nem az a halhatatlanság, melyről a Szentírás beszél. Ez nem magából a lélekből adódik, hanem Istentől jön. Testünk életét a lélekből kapja, és ebben különbözik az ökörtől vagy a számartól. Az emberi test lényege éppen az, hogy élete, mint valami láng, a lélekből ível át. A léleknek az az élete pedig, melyről a kinyilatkoztatás beszél, Istentől jön át abban a lángívben, melynek a neve „kegyelem.” De ebben az életben nemcsak a lélek részesül, hanem a test is. Az egész hívő ember, test és lélek, Istentől él. Ez az igazi, a szent halhatatlanság. . . Isten titokzatosan alkotta az ember életét. Létcentruma mintegy lendüljön át az Istenbe és tőle hozza le életét. Az ember felülről éljen lefelé, nem pedig alulról! fölfelé. Alulról fölfelé élni: az az állapot. Ellenben az ember teste a szellemi lélekből éljen, a lelke pedig az Istentől, és a lélek által az egész ember. A bűn éppen ezt az életegységet zúzza szét. A bűn a magából való élniakarás volt, olyan autonóm módon, „mint Isten” (Ter 3, 5). Ekkor aludt ki a lángív. Minden összeomlott önmagába. Megvolt ugyan még a szellemi lélek; hiszen nem szűnhetett meg létezni; mert nem volt elpusztítható. De ez csak kísértészerű halhatatlanság volt: szükségből fakadó. A test is itt volt még, mert benne volt a lélek. De a „holt” lélek, mely már nem tudta azt az életet megadni, melyet Isten szánt az embernek. Így az élet igazi és nem igazi volt egyszerre, rend és káosz, létezés és elmúlás.

Éppen ez van Jézus Krisztusban másként. Benne a lángív istenien tisztán és erősen feszül. Benne nemcsak a „kegyelem” a neve, hanem a „Szentlélek”. Az Ő emberléte Istentől él a Szentlélek teljességében. A Lélek által lett és ennek a Léleknek a teljességében valósul meg az élete. Nemcsak mint egy Istent szerető ember élete, hanem mint olyané, aki emberi és isteni egyszerre. Sőt még többről van szó: Úgy lenni embernek, mint Krisztus, csak az képes, aki nemcsak hogy Istenhez „tartozik”, hanem maga az Isten. Az Ő emberléte másként élő, mint

a magunkfajta közönséges embereké. A lángív az Istenfia és Jézus emberlényé között – de csak a mi gyámoltalan értelmünk beszél „között”-ről, ahol olyan áthatás van, amiről nincs fogalmunk – az az izzó valami, amiről mi beszélünk. Az az Ő élete és halála mögött van. Abból meríti Jézus a mi emberi életünket, és hal meg a mi emberi halálunkkal, mélyebben, mint mi arra valaha is képesek lennénk. És éppen ezáltal alakítja át mindkettőt. Ettől lesz a mi életünk és a mi halálunk is mássá. Ettől számítva az életnek és halálnak új lehetősége kezdődik.

Máté tizenhetedik fejezetében ezeket írja: „Hat nap múlva Jézus maga mellé vette Pétert, Jakabot és testvérét, Jánost, és őket egyedül fölvitte egy magas hegyre. Ott színében elváltozott előttük. Arca ragyogott, mint a nap, ruhája pedig tündöklött, mint a fény. Egyszerre csak megjelent nekik Mózes és Illés, amint beszélgettek vele. Péter erre így szólt Jézushoz: „Uram, jó itt nekünk! Ha akarod, csinállok itt három sátrat: Neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet.” Szavai közben fényes felhő takarta el őket és a felhőből szózat hallatszott: „Ez az én szeretett Fiam, akiben kedvem telik, Őt hallgassátok.” Ennek hallatára a tanítványok arcra borultak, és igen megijedtek. De Jézus hozzájuk lépett és megérintette őket: „Keljetek föl, ne féljetek!” Föltekintve senkit sem láttak, csak Jézust egyedül. A hegyről lejövet Jézus a lelkükre kötötte: „Senkinek el ne mondjátok a látomást, amíg az Emberfia föl nem támad a halálból” (Mt 17, 1 – 9). Az utolsó mondat a szenvedés és föltámadás bejelentésével hozza összefüggésbe az eseményt. Ez az utalás az első és második bejelentés közé esik, és a jeruzsálemi úton történik.

Kísértésbe jöhetnénk, hogy az egészet vízióknak tekintsük. Ez helyes is lenne, ha ezen azt a különös módot értjük, ahogyan azt, amiről szó van, fölfogjuk: hogy valami, ami az emberi tapasztalat határain túl van, belép a tapasztalat körébe, az ilyen betörés minden titokzatosságával és nyugtalanító voltával. A jelenés természete is arra utal, így a „ragyogás”, amely nem az általános világkeretbe tartozik, hanem a belső szférába, pneumatikus fény; vagyis a „felhő” nem a meteorológiai képződményt jelenti, amit ismerünk, hanem olyasmit, amire nincs ki-merítő kifejezésünk – világosságot, amely betakar, mennyeit, ami megnyilatkozik és mégis hozzáférhetetlen marad. A látomásra utal végül a hirtelenség: amint az alakok egyszerre itt vannak és aztán eltűn-

nek, és az ember az égtől elhagyott föld pusztaságát érzi. De a „vízió” akkor nem valami szubjektívet jelent, nem bármiképpen létrehozott képet, hanem azt a módot, amelyen egy felsőbb valóságot fölfogunk – éppúgy, mint az érzéki tapasztalat azt a módot jelenti, ahogyan a mindennapi testi valóságokat fogjuk föl. Ez a jelenség nemcsak Jézusra száll le vagy rajta megy végbe, hanem egyúttal belőle tör elő. Lényének megnyilatkozása. Ebben nyilvánul meg, ami benne van: az az eleven-életfölötti; az a lángív, melyről már szoltunk.

A Logosz, mint mennyei Világosság, belép a bukott teremtmény sötétségébe. A sötétség azonban tartja magát. „Nem fogadja be” (Jn 1, 5). Jézusnak nyílt kitörésre vágyó, szeretetről szóló igazságát belefojtja – minden emberi értelmet meghaladó, csak Isten által fölfogható szenvedés! Itt a hegyen azonban egy pillanatra a sötétben áttör ez a világosság. Jézus útja a sötétbe visz, mindig mélyebbre, egész be „az ő órájukba és a sötétség hatalmába” (Lk 22, 53). Itt azonban egy pillanatra láthatóvá lesz a világosság, mely a világra jött és képes lenne „mindent megvilágosítani” (Jn 1, 9). A halálba vezető úton, mint valami lángoszlop, fölragyog a dicsőség, amely csak a halálon túl lehet nyilvánvaló. Amit a halálról és föltámadásról szóló szavak mondanak, az itt alakot ölt magára és láthatóvá válik.

Még egyet: Ami itt nyilvánvalóvá lesz, az nem a pusztá szellem dicsősége, hanem a léleké, de a testen keresztül; a testé, de a lélekben: s így az egész emberé. Nemcsak az Isten dicsősége, nem csupán a megnyílt ég, nem csupán az Úr ragyogása, mint volt a szövetség szekrénye fölött, hanem a Fiú-Isten dicsősége az Emberfiában. A lángív az. A Kimondhatatlan-Egy; az élet és halál fölött levő Élet; a test élete, mely azonban a lélekből fakad; a lélek élete, de a Logoszból eredő; az ember Jézus élete, de amely az Isten Fiából indul ki.

Így a színeváltozás az Úr eljövendő föltámadásának a hajnalfénye. És záloga a saját föltámadásunknak, mert bennünk is annak az életnek kell eljőnnie. Hiszen a megváltottság a Krisztus életében való részese-dést jelenti. Nekünk is föl kell tehát támadnunk. Bennünk is a testnek át kell változnia a lélek erejéből, mely viszont Istenből nyerte átváltozását (1 Kor 15). Bennünk is föl kell kelnie a boldog halhatatlanságnak, bennünk, mint emberekben – ahogy az első Korintusi levél nagy-szerű tizenötödik fejezetében olvassuk.

Ez az örökélet, melyben hiszünk. „Örök” nemcsak azt jelenti, hogy soha „el-nem-múló”, mert Isten minket, mint szellemi lényeket teremtett meg. De „létünk elpusztíthatatlansága” még nem az örök és boldog élet, melyről a kinyilatkoztatás beszél. Azt külön kapjuk az Úr Istentől. Ez az öröklét alapján egyáltalán nem a tartam meghatározását jelenti; nem a múlandóság ellentéte. Leghelyesebben talán úgy mondhatnók, hogy ez a mennyei élet, amely az Isten életében való részese-désből áll.

Ez az élet Istentől nyeri el végleges állapotát, az isteni életben való megragadottságot, az egymás közötti különbözőségekből az egységet, a halhatatlanságot és a tiszta személyiséget – mindent, amit a jelen életünk nélkülöz, és aminek hiánya ellen tiltakozunk; sőt tiltakozunk kell Istentől kapott méltóságunk miatt. Ebben az új életben megvan ez az örökkévalóság, akár szent valaki, akár pedig „a legkisebb az Isten országában” (Mt 11,11). Különbségek csak az örökkévalóságon belül vannak. És ezek természetesen olyan nagyok, mint a szeretet különbözőségei. Ez az örökélet azonban nemcsak a halál után jön el számunkra. Már itt is van. Hiszen a keresztyén öntudat lényege abban van, hogy a hit által erre a belső örökkévalóra épül föl. Ebben a tudatban beláthatatlan különbségek vannak; a világosságban, erőben és lélekjelenlétben; a határozottságban, amellyel bennünk érvényre jut; a mértékben, ahogyan átéljük és megvalósítjuk. Hogy vajon csupán az engedelmeskedő hittel bizonyosodunk-e meg jelenlétéről, vagy hogy amit hiszünk, azt bensőleg is tapasztaljuk-e stb. . . De mindig áll az, hogy bennünk is, életünk mögött, halálunk mögött, mint a kegyelem ajándéka, és hitünk tárgya megvan az a valami, ami Krisztusban is megvolt: az a lángív, amely először a hegyen fénylett át rajta, és amely a föltámadásban győzelmesen megnyilatkozott.

IV. AZ EGYHÁZ

Most pedig térjünk vissza mégegyszer ahhoz az emlékezetes eseményhez, melyet Máté a tizenhatodik fejezetben mond el: Azt kérdi Jézus utolsó jeruzsálemi útjának elején, hogy minek tartják Őt az emberek. A tanítványok pedig azokkal a különböző véleményekkel felelnek, amelyek a nép közt szájról-szájra járnak; aztán a saját véle-

ményük után érdeklődik, és Péter válaszol: „Te vagy a Messiás, az élő Isten Fia.” Jézus pedig boldognak mondja őt, mert nem a saját emberi megismeréséből, hanem az Atya fölvilágosításából beszél, és így folytatja: „Te Péter vagy, erre a sziklára építem Egyházamat, és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. És neked adom a mennyország kulcsait. Amit megkötsz a földön, megkötött lesz a mennyben is, és amit föloldasz a földön, a mennyben is föloldott lesz (16,15–18).

Már felfigyeltünk arra, hogy Jézus ez alkalommal mondja magát először nyíltan és egyértelműen Messiásnak. Itt szól először határozottan előre haláláról. Ez az az óra, amelyben döntő jelentőséggel beszél az Egyházzal. Három dolog ezentúl együvé tartozik: Jézus messiási küldetése, halála és az Egyház. Abban az órában még nem volt meg az Egyház; később sem állt elő magától, mint történelmileg működő erők eredménye. Jézus messiási hatalmának teljéből alapította: „Erre a sziklára építem Egyházamat.” A zsidók közt az örömhír elleni döntés megtörtént. Jézus a halálnak megy elébe. Gonosz hatalmak működnek, és az Egyházat támadni fogják; de az közsiklaként fog állni, keményen és rendíthetetlenül. Ez mind együvé tartozik és többé el nem választható.

Miután az Egyház valósága így élesen kirajzolódott szemünk előtt, Jézus többi kijelentéseire is figyelmesekké leszünk és látni fogjuk, hogy függnek össze az Egyházzal.

Ide tartozik mindenekelőtt tanítványainak küldetése, amelyről egyszer már részletesen volt szó. A küldetés hatalomátadást jelent: „Aki titeket hallgat, engem hallgat, aki titeket megvet, engem vet meg” (Lk 10,16). Itt nem csupán megvilágosított férfiakat küld Jézus az emberekhez, akik alkalmasak arra, hogy a szíveket megindítsák, hanem teljhatalmú megbízottakat. Ők többek, mint akik emberi képesítésük és vallásos telítettségük folytán lehetnének, mert hivatalt viselnek. Itt már létezik „Egyház”.

Egy más alkalommal beszél Jézus arról a kötelességről, mellyel felebarátunknak tartozunk, aki hamis úton jár. Először négy szemközt kell figyelmeztetnünk, ahogy a finom érzés kívánja. Ha nem hallgat ránk, akkor egy vagy két társunkat még vegyük magunk mellé, hogy szavunknak nyomatékot adjunk. Ha most is makacs marad, „akkor mondd meg az Ekléziának”. A szó még ingadozik is a „község” és az „egyház” jelentése között. De mindenestre olyasmit jelent, ami hatalommal áll előttünk. És utána ez áll: „Ha pedig az Ekléziára nem

hallgat, vedd úgy, mintha pogány volna, vagy vámos” (Mt 18,15–17).

Az utolsó vacsorán Jézus az Eukarisztia titkát alapítja, melyet már Kafarnaumban megígért (Jn 6). Áldozat és szentség egyben, az új közösség misztériuma, az Újszövetség szívbeli titka (Mt 26,26–29). Köréje épül az Egyház. Megvalósítása ennek élő szívverése (ApCs 2,46).

A föltámadás után, abban az emlékezetes pillanatban a tengerparton az Úr e kérdést intézi Péterhez: „Simon, Jónás fia, szeretsz engem?” Háromszor kérdezi. Háromszor felel Péter fájdalommal és megszegyenüléssel engesztelve árulását. Háromszor hallja e megbízást „Legeltesd bárányaimat, legeltesd juhaimat!” Ez is az Egyház. Egyszer azt mondja Jézus Péternek: „Te szikla vagy”. Aztán: „Én imádkoztam érted, hogy meg ne fogyatkozzék a te hited, hogy te egykor megtérve megerősítsd testvéreidet” (Lk 22,32). Most: „Légy pásztora juhaimnak és bárányaimnak”; pásztora az egész Földnek, amely nagyokat és kicsinyeket, erőseket és gyengéket foglal magába. Megint az Egyház, a fundamentum egységére építve, a fej és a vezetés egységében (Jn 21, 15–23). Talán szabad azt mondanunk, hogy a Fülöp Cezareájában mondott szavakkal alapított az Egyház, de csak pünkösdkor született meg, mikor a Szentlélek jött el és a Krisztusban hívőket egységbe fűzte össze. Ettől kezdve már nemcsak az egy Mesterhez való ragaszkodás által egybekötött egyesek léteztek, hanem az egy „test”, a személy fölötti tudat egységében, a zárt összetartozásban azáltal, hogy Krisztus él bennük, és ők Krisztusban (1 Kor 12,13 skk.). A Szentlélek által lett ez – mint minden, ami Istenből él, a Szentlélekből lesz. És azonnal fölkel az, akit az Úr fundamentummá és pásztorrá tett, és beszélni kezd. Szavai az Egyház első szavai (Apcs 2,14).

Mit jelent az Egyház Jézus értelmezésében? A kérdésre nem lehet egyszerű feleletet adni. De ez ne ijesszen meg bennünket; törekedjünk újra meg újra letenni arról a hamis „egyszerűségről”, mely semmi más, mint látszólagos magátólértődősége rég megszokott elképzeléseknek. Meg akarjuk tapasztalni a hit újszerűségét, amely abból áll és abból származik, hogy az embernek a szemei kinyílnak a minden időkig újjal szemben, amelyet Krisztusban kaptunk. Erre szolgáljon az a gondolat is, amely ebben az elmélkedésben ismételten visszatér. E szerint az Úr életében valóságos döntés játszódott le. Küldetése nem talált elfogadtatásra, és Istennek tovább főnnálló megváltó akarata a szenved-

dés útját választotta. Kérdezzük tehát: Lett volna-e Egyház, ha a nép lelke megnyílt volna az Úr küldetése számára?

Vallási individualizmusunk számára nem lenne távoleső az a gondolat, azt mondani: Nem. Az egyes ember oda fordulhatott volna az Úr felé; Krisztusban közvetlen kapcsolatban lett volna az Atyával; semmi sem állt volna a lélek és a magát Krisztusban kinyilatkoztató Isten között. De nem így van a dolog. Emlékezzünk az „első és legnagyobb parancs”-ra (Mt 23,37–39). Ezt azt követeli, hogy a keresztyén szeresse Istent minden erejéből és a felebarátját, mint önmagát. A két követelmény egy egészet alkot. Nem lehet Istent szeretni, a felebarátot pedig nem. A szeretet áramló összforma, amely Istentől hozzám, tőlem a felebarátomhoz, a felebarátomtól Istenhez megy vissza. Ez már nem individualizmus, hanem élő összetartozás. Éspedig nemcsak a közelálló egyesekkel; az áramnak mindenkihez el kell jutnia. Jézus egyszer arra ínt bennünket, hogy az uralomvágyat tegyük le: „Senki se hívassa magát atyának vagy mesternek. Egy a ti Atyátok, ki a mennyekben van. Egy a ti Mesteretek, Krisztus. Ti pedig testvérek vagytok” (Mt 23,8–12). A „ti” megnevezés (első személybe áttéve: „mi”) a keresztyéneket jelenti. A hívők testvéri közösségben legyenek egybekapcsolva. Az Isten családja az, melyben mind testvérek vagyunk és egy az Atyánk. Pál ezt a gondolatot különös bensőséggel fogja kimondani, mikor Krisztusról azt állítja, „hogy elsőszülött sok testvér között” (Róm 8,29). Ez az együvértartozás az, amely kifejtését a hegyibeszéd étoszában találja meg, és a Miatyánkban imádsággá lesz. Ez már mind az Egyház. János, akinek oly mélységes tudomása van a keresztyén lét benső egységéről, első levelében olyan szavakkal beszél erről az életközösségről, melyek egészen Krisztus lelkületéből fakadnak.

Elég ez? Az egyesek, mindenütt Krisztusban az Atyával egybefűzve, és egymásközt egyek a szent testvériségben? Az Isten családja a végső egység? Már többszörösen megvilágítottuk, hogy azok, akikhez Jézus fordul, nem az egyesek, sem egyszerűen az emberiség, hanem egy történelmi valóság, a meghívott nép, mindazzal, ami benne van: kiválasztásával, vezetésével, hűségével és elpártolásával. Ennek a népnek hozzá kell szólnia az ügyhöz. A döntés visz be az új, megváltott létbe. Akik aztán hívő lélekkel állunk Isten elé, megint a „népe”

leszünk. Ez a nép már nem a régi, természete szerint; az Újszövetség a Szentlélekben kell hogy éljen. De mint történelem, így aztán a Lélekben újra van Isten népe, az „Új Izrael”, melyről a galatákhöz írt levél beszél (4,21–26); „választott nemzetség és királyi papság”, melyről Péter első levele szól (2,9).

Ez megint „Egyház”; történelmi valóság mindazzal, ami sors és felelősség benne van. Belőle merít az Isten családja erőt az új döntéshez. Ennek az Egyháznak a történelemben kell állnia, sugároznia kell, magához vonni és átalakítania az embereket. A vér szerint különböző népeket keresztül-kasul járva kellett ez új népnek a Lélekből támadnia. De népnek kellett lennie; nem egyesekből álló tömegnek, sem formátlan emberiségnek. Olyan népnek, mely hosszú történelemből jön elő, hivatásból, irányításból, sorsból – viszont amely történelmet hord, Isten népének történelmét a világban. A végén az emberiség összességének és Isten új népének egynek kell lennie; és amint a közvetlen, csupán természetes népiségnek a „Lélekből” sarjadt népben kellett beteljesednie, úgy kellett a közvetlen emberiségnek is fölvételt és beteljesülést találnia a megváltott emberek összességében.

De az Egyháznak még messzebbre kellett kihatnia; az elindult teremtő kezdetnek a világmindenséget kellett megragadnia és átalakítania. Pál apostol levelei a rómaiakhoz, az efezusiakhoz és a kolosszeiekhez beszélnek erről a titokról. „Egyház” lett az átalakított emberiség a megváltott világban; a Szentlélekből született új teremtés.

De nem minden forma nélkül, lelkesedésből fakadt. Nem tudjuk másképp elgondolni, mint hogy mindebben apostoli hivatal és küldetés, hatalom és engedelmesség, megbízások különbözőése, misztérium és abban való részesedés működött közre. Tehát rendezett egész, és így igazi Egyház lett. Ez már az apostolok küldésében is ki van fejezve, pedig ez még a döntés előtt történt. Pál pedig ott jelenti ki, ahol a tagok többféleségéről beszél az egy testben; az adományok sokaságáról ez egy Lélekben; a sokféle megnyilatkozásról és az organikus egységről. (Ld. különösen 1 Kor 12,14.) Ugyanaz a gondolat ez, mellyel a szőlőtőről és a sok vesszőről szóló hasonlatban is találkozunk (Jn 15,1–8).

És nem szabad arról a képről sem megfeledkezni, mely a messiási országról szóló jövendölésben jelenik meg, és ez az új Jeruzsálem (Iz 65, 17). Közvetlenül az igazi várost kell érteni, de aztán magasabb-

rendű valamivé változik át: a Messiás Szent Városává. Pál is beszél róla a galatákhöz írt levélben; a magasságbeli Jeruzsálemről, amelyet a hit és a kegyelem tesz szabaddá és amely gyermekeit szabadságra szüli, míg a régi a test szolgaságában volt (Gal 4,21 – 26). A Jelenések Könyvében a kép egészen ragyogóvá lesz. Ebben Jeruzsálem a mennyei város, az emberiség szent népének egysége (21,9 – 27). Itt megint az Egyház van: mint alkotmányos testület, tervszerűen rendezett életközösség, történelmet formáló alakzat. Itt kapja meg a fogalom végső jelentőségét.

Vajon a mai Egyház úgy, amint ismerjük, ugyanolyan-e, mint lett volna a nyitott lelkűen érkező Istenország?

Egyháznak kellett volna akkor is lennie; mert Jézus nem akart individuális hívőséget. De azért igenis a bizalom, a szabadság és a szeretet Egyházát akarta. Ezzel azonban nem „szellemi egyházat” akartunk mondani, amely nem lenne test; nem olyan pneumatikus egyházat, amely nem léphetne be valósággal a történelembe. Mindig lett volna tagozódottság és rend; hivatalok és joghatóságok különbözősége, vezetők és vezetettek, papság és világiak; tekintéllyel tanítók és a tanítást engedelmességgel fogadók. De szabadságban, bizalomban és szeretetben. Ámde megtörtént a második bűnbeesés, az Isten Fia elleni lázadás, és ettől kezdve az Egyház abban a veszedelemben forog, hogy a szent rendezettséget mint „törvényt” félreértik és a szabadság rovására visszaélnék vele.

Mi hát az Egyház manapság?

A történelemben működő kegyelem bősége. Az a titokzatos egység, amelyben Isten Krisztus által a világot összefogja. Isten gyermekeinek családja. Az új és szent nép kezdete. Az alapjában megvalósított Szent Város, mely egykor kell, hogy megnyilatkozzék. . . De ugyanakkor ez is magában hozza a „törvény” szolgaságának veszélyét. Ha az Egyházzal beszélünk, nem tehetünk úgy, mintha egészen rendben lenne az, hogy Krisztus elutasításban részesült és szenvedett. Ez nincs rendjén. A megváltásnak nem így kellett volna megjönnie. Hogy így történt, azt az emberek gonosztette okozta, és ennek következménye behatolt a keresztény létbe is. A mi Egyházunk sem az, mely akkor lehetett volna, sem az, amely egykor lesz. A mi Egyházunk olyan, amely a megtett döntés következményeit magában hordozza.

Mindamellett az új teremtés titka marad. Létezik. Az az anya, aki állandóan szül, újra mennyei életet. Közte és Krisztus között a szeretet végtelen misztériuma működik. Krisztus jegyese. Ott, ahol Pál a keresztény házasság titkáról beszél (Ef 5,32) azt arra az átfogó titokra építi, amely Krisztus és az Egyház között van. (Természetesen nem kellene erről oly könnyen beszélni, mert valóban „nehéz fölfogni”, és vele a házasság nem lesz érthetőbb, hanem inkább még titokzatosabb.) Az egyház az emberekből álló szent nép. Az elsősülött köré sereglett családja az Isten fiainak. A Szent Város, melynek végső megnyilatkozásáról a Jelenések Könyve beszél – és hogy a végső szépség és szeretet milyen misztériuma rejlik benne, az akkor világlik ki, mikor a magasságban tündöklő város egyszerre a menyasszonyává változik, aki leszáll a mennyből és a völgyénye elé megy.

Ez mind így van. És ugyanakkor megvannak az érdességei és hiányai és visszaélései. Mi pedig nem tehetünk mást, mint hogy az egészet elfogadjuk. Az Egyház is a hit titka és csak a szeretetben állhat fenn.

V. MÓZES ÉS ILLÉS

Ha azt a jelentést olvassuk, melyet a szinoptikusok adnak Urunk színévaltozásáról – pl. ezen rész harmadik fejezetét – akkor rendszeren csak arra figyelünk, ami Krisztussal magával történik és ennek a föltámadással való összefüggésére. S azért aztán könnyen elfelejtjük megkérdezni, mit is jelent az a két férfi, aki megjelenik és vele beszél. „Mózes és Illés” – gondoljuk, az Ószövetség törvényhozója és az a próféta, akiről a Királyok Könyve beszéli el, hogy élete végén elragadtatott. Ebből a késői zsidó apokaliptikus magyarázat annak a várását vezeti le, hogy újból meg fog jelenni Illés, mielőtt a Messiás eljön. De úgy látszik, hogy mégis különös értelme van annak, hogy az Ószövetségi történelemnek éppen ez a két alakja jelenik meg. Miért Mózes és nem Ábrahám, miért Illés és nem Izajás, vagy egy másik próféta?

Igen, miért nem Ábrahám, az a hatalmas alak, akivel tulajdonképpen a hit élni kezd az emberek között? Ábrahám jómódú, gyermektelen

férfi volt és nagy megbecsülésben élt hazájában. Egyszerre Isten szózata hívta ki abból. Öregkorában egy nép atyjává választotta ki őt; s így lett kezdete egy jelentőségteljes történelemnek. Mindehhez minden eddigit el kellett hagynia és Istent követnie. A követelés súlyos volt. Nem annyira a kivándorlás, mert abban a korban a vándorlás megszokott dolog volt; de az Isten iránti engedelmisségben vállalt vándorlás, a természet szerint lehetetlen ígéretben bízó elindulás. Hogy a kiszólitott engedelmeskedett, az nagy dolog volt. Nagy a hitben való kitartása, mikor az ígéret egy negyed évszázadon át ígéret maradt, és Ábrahám már közel járt a százhoz. Megfoghatatlanul nagy akkor, mikor az ígéret teljesült és a fiú megszületett, és neki évek múlva ebben az öreg korban megint útra kellett kelnie, Móriah hegyére, hogy ott fiát föláldozza (Ter 22) – és ennek ellenére meg kell őriznie azt a hitet, hogy ivadékából egy nép fog támadni. Itt lett Ábrahám minden hívő atyjává (Róm 4,11). Körülötte végtelen remény él. Előtte beláthatatlan ígéret nyílik meg. Az Úr azt mondta neki akkor, hogy menjen ki a mezopotámiai éjszakába és nézze meg a csillagok sokaságát; mint azok száma, oly nagy lesz a teljesedés mértéke, melytől a jövő idők terhesek lesznek (Ter 15,5). Ez fejezi ki e férfi jelentőségét... De nem neki kellett jönnie és Jézussal beszélnie – akkor, amikor az ősatya ivadékából származott nép fölmondja vele szemben a szolgálatot. Ha az esemény a hegyi beszéd idejében történt volna, akkor talán jöhetett volna Ábrahám; akkor, amikor az ígérek nagy lehetősége még nyílt volt. De most már nem. Most Mózes jön. Hát róla mi van az Írásban?

Mózeset is kihívta Isten, miután előbb, mint az udvar kégyeltje, az egyiptomin elkövetett emberölés miatt elmenekült. Hóreb hegyén hívta őt Isten és küldte el, hogy népét Egyiptomból kivezesse (Kiv 3). Mózes szabadkozott; bizonyára sejtette, mi vár rá. Ábrahámot végtelen távlat és isteni lehetőség lengte körül; Mózesre félelmetes terhet rakott Isten. Ennek kifejezése volt az, hogy nehezen mozgott a nyelve és a szó nem engedelmeskedett neki. Ábrahám népe felnövekedett, nagy volt számban és erőben, de szolgaságban sínylődött, és most Mózesnek kellett őt a szabadságba kivezetnie. Ez nem csak azt jelentette, hogy az egyiptomi nagyhatalom karjai közül. Hiszen Isten vele volt – ha tehát a nép valóban szabaddá akart volna lenni, ki akadályozhatta volna ebben? De alapjában nem akart. Ezt a népet megszabadítani tehát annyit jelentett, mint egy tömeget a biztosított élet

fásultságából kiragadni. Igaz, hogy Istenhez kiáltottak szabadulásért, de kérésüket meghallgatottnak tekintették volna, ha robotjuk könnyebbé, életfeltételeik pedig jobbakká lettek volna. Most több évszázados szokásból kellett volna magát kiragadnia, ki a pusztába, bizonytalan sorsba; ezt megvalósítani, bátorságot és merész elszántságot tételezett föl. Ehhez szabaddá tenni őket, nyakasságukat, fásult szívüket erre kényszeríteni – ez volt – Mózes feladata.

Végnélküli vesződéséget jelentett mindez. Amíg a Sinai hegyen negyven napon át böjtölt, lelkének megfeszítésében Isten előtt állott és a törvényt átvette, azalatt a táborban valami szörnyűséges dolog esett meg. Aron főpap ékszereiből aranybika-bálványt öntött a népnek, s amint Mózes a hegyről lejött, a bálványimádás mámorában találta őket. Oly rettenetesen érte őt a dolog, hogy a táblákat törvényestől a földhöz vágta indulatában (Kiv 32,19). Ez hasonlatszerű. Mózes feladata az, hogy az Isten akaratát a nép megkeményedett akarata ellen érvényesítse; szabadulásukat a szolgálivá vált saját fölfogásukkal szemben megvalósítsa. Méltán nevezték el a legmeggyötörtebb embernek. A pusztában való vonulás története a végnélküli küzdelem története nemcsak a nagy vállalkozás nehézségeivel, a természet keménységével és az ellenséges népek ellenállásával, hanem a vezetettek tompultságával és nyakasságával is. A nép lelkesedik, de hamarosan elcsügged. Leköti magát szent esküvel, és amikor a próba jön, mindent elfelejt. Nekirugaszkodik, de elégtelennek bizonyul. Nehéz pillanatokban az Isten-félelem körülöngte jeleinek tudata kialszik és úgy gondolkodnak, mint bármely más szükségbe jutott embertömeg; sőt nyomorúságosabban, mint bármely más nép azt háborúban megengedettnek tartotta volna. Máskor pedig fejtellenül merészek, és minden intés ellenére vesztükbe rohannak. Sokszor úgy látszik, mintha egyáltalán nem éreznék a „vonulás” titokzatoságát, semmit sem tapasztalának az előttük vonuló Istennek körülöttük cikázó hatalmából, s egyáltalán nem vennék észre vezérük nagyságát. Lázadozók, csökönyösek, tompaeszüek, alattomosak. Az ígélet földjére való vonulás elbeszélése a hatalmas, Istennek lekötölezett akaratnak a kétségbeesésig nehéz küzdelmét mondja el, az emberi gyengeség minden terhével. Mózesnek az egész népét vállain kell hordania; neki, aki a legtürelmesebb az emberek között.

Sőt úgy látszik, mintha mindehhez még az Isten terhét is hordoznia kellene, mikor annak haragja föllobban és Mózeshez így szól: „Hagyj,

hadd pusztítsam el őket”, ő pedig az elvakult, lázadó népért veti magát közbe. Néha úgy látszik, mintha ott állna, és mindkét oldalról kapná az ütések, de ő kitart a közbenjáró rettenetes szerepében. Oly nehéz lesz a helyzete, hogy egyszer az ő hite is felmondja a szolgálatot: abban a próbában, melyben vizet kellene a sziklából fakasztania; és ennek a gondolatára önmaga saját szemében látszik nevetségesnek. Ekkor mondja ki rá Isten a büntetést, hogy a népet elvezeti a megígért föld határáig, de maga nem lép be oda (Szám 20,12).

Mily megkeményedett volt ez a nép, mutatja Isten ítélete: senki azok közül, akik felnőtt korukban jöttek ki Egyiptom földjéről, nem fogja az ígéret földjét meglátni. Egy sem alkalmas az új lét fölépítésére. A vándorlás titokzatosan soká tart, és mindnyájuknak meg kell közben halniuk. Csak azokat, akik a kivonuláskor gyermekek voltak, s akik a vándorlás közben születtek, engedi be Isten akarata (MTörv 1,34 skk.). De magának Mózesnek is osztoznia kell ebben a sorsban. Isten nem vonta vissza azt, amit megadott neki: hogy „színről színre beszéljen veled, mint barátjával beszél valaki” (Kiv 33,11). Megmaradt Isten barátjának, de élete mégis azon a hegyen végződik, ahonnan Isten megmutatja neki a megígért földet, ahová ő maga nem mehet be (MTörv 32,48 – 52; 34,1 – 6).

Ő jelent meg Krisztusnak – neki, akinek a nép terhét végig kell hordoznia. Akinek ugyanezen nép bűne megtagadta, hogy élő testben lépjen be az Isten nyílt uralmának új országába. Akinek a „hegyen” kellett meghalnia, természetesen nem maga, hanem a mi mindnyájunk vétkei miatt, mielőtt az ország megnyílt volna előtte.

És ki volt Illés? Azt hiszem, nem túlzunk, ha azt mondjuk, hogy a leghatalmasabb próféta volt. Nem szavaival. Nem maradtak fenn tőle magasztos, útmutató kijelentések. De rendkívüli, látomásai és magyarázó képei miatt sem. Nem hagyott hátra könyvet; alig akárcsak egy mondatot is, amely magában valami különöset mondana. De egy prófétának az alakja sem lép az Isten titkainak mélységéből úgy előtérbe, mint az övé. Seho! sem mutat a prófétai lét oly óriásit, mint nála.

Az ő prófétasága azonban egészen közvetlenül kapcsolódik a pillanatnyihoz; és ez a pillanat szörnyűséges: Acháb király ideje, azé az emberé, aki annyira istenellenes volt, hogy később szállóige gyanánt kellett mindig visszatérnie annak a kijelentésnek, hogy miatta Isten haragja nem tágított többé a néptől. Mint az Isten elleni lázadás ősképe

jelenik meg a királyok történetében – feleségével, Jezabellel együtt, aki a gonoszságban még megkövesedettebb volt, mint ő (1 Kir 16, 29–33). Jezabel volt az, aki mindenféle áldozati oltárokat állított föl Baálnak, és a népet bálványimádásra nevelte. Kiirtotta az Úr papjait. Előle kellett Illésnek éveken át rejtőznie. Ácháb éveiben sötétség borult az országra, pokoli sötétség. Ellene kapta Illés küldetését. Nem is jutott hozzá, hogy szózatot hirdessen. A sötétség falai ellen kellett mennie; a gazság, az erőszak, a vérontás szelleme ellen, mely az országot elárasztotta. Illés élete egyetlen óriási erőfeszítés ellene. Isten Lelke dübörög benne, emeli őt emberi magasságok fölé, feszíti őt emberi erőkön túl – mikor pedig az óra elmúlt, akkor magábaroskad; mint kimerült vad terül el a pusztában és a halált kívánja. De újra megérinti őt az angyal, és isteni táplálék erejével vándorol „negyven napig a Hóreb szent hegyéig” (1 Kir 19,4–9). Így harcolja végig a rettenetes harcot; kímélet nélkül töri meg a bálványimádás átkát, míg megállapított órában a tüzes szekér őt az ismeretlenbe el nem ragadja (2 Kir 2,11).

„Egyszercsak két férfi beszélgetett vele: Mózes és Illés. Megdicsőülten jelentek meg és a haláláról beszélgettek, amelynek Jeruzsálemben kellett bekövetkeznie” (Lk 9,30–31). Haláláról beszélnek vele, amelynek Jeruzsálemben kell bekövetkeznie: Mózes, aki erőlködésének hiábavalóságát tapasztalta, mellyel a népet szíve fogságából akarta kiszabadítani; Illés, akinek a Lélekkel és karddal kellett a sátáni sötétséget megrohamoznia. . . Nem úgy fest ez, mintha a szent történelem másfél évezredének terhét hozták volna ide és rakták volna az Úrra? Ami a hosszú idő alatt magasra nőtt; ami ezekben Istennel szembe helyezkedett; évezredes megkeményedésnek és elvakultságnak örökségét teszik vállaira és neki mindezt végig kell hordoznia. Megüti az embert, ahogy Péter a ragyogást látva Krisztushoz szól: „Mester, szép nekünk itt lennünk. Hadd csináljunk három sátrat: Neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet!” (Lk 9,33). Nagyon helyesen jegyzi meg Lukács: „nem tudta ugyanis, mit mond”. Olyan, mint egy gyermek beszéde, aki értelmetlenül néz valami rettenetes dolgot, és mivel az ragyog, azt gondolja, hogy szép.

Aztán jön a felhő és az Atya szózata, s ők arcra borulnak. Péter most elnémul. Az evangélista még hozzá teszi: „Amint pedig föl-

emelték szemüket, senkit se láttak, csak egyedül Jézust”. Az égi jelenés elmúlt, a föld sötét. Jézus magányosan megy tovább az útján.

Két, abból az időből származó feljegyzés érezteti velünk idegen-szerűségével, mely azokat körüluggi, hogyan érezte magát akkor Jézus.

Máté jelenti: „Mikor Kafarnaumba érkeztek, az adószedők Péterhez fordultak és megkérdezték: „A ti mesteretek nem fizet templomadót?” „De igen”, felelte. Mikor hazaért, Jézus megelőzte őt kérdésével: „Mit gondolsz, Simon, a földi királyok kitől szednek vámot vagy adót, fiaiktól vagy az idegenektől?” „Az idegenektől”, felelte. Erre Jézus így szólt: „A fiak tehát mentesek. De hogy meg ne botránkoz-tassuk őket, menj ki a tóra, vess horgot és az első rákapó halat húzd ki. Nyisd ki a száját: találsz benne egy sztátért. Vedd ki és add oda nekik magamért és érted” (Mt 17,24 – 27). Ő a király fia. Jog szerint mentes minden tehertől. A jog szerint Ő és hozzátartozói, mint urak járnak-kelenek az Atya országában. De azért fizessük meg a templompénzt, hogy meg ne ütközzenek rajtunk... Mekkora egyedüllét!

Egy másik följegyzés Lukácsnál van: „Még abban az órában jött néhány farizeus és figyelmeztette őt: Menj, távozzál innét. Heródes meg akar ölni. De Ő így felelt: Menjetek, mondjátok meg annak a rókának: Nézd, ördögöt űzők és betegeket gyógyítok ma és holnap. Csak harmadnapra leszek készen. De ma, holnap és holnapután még tovább kell járnom utamat, mert nem veszhet el próféta Jeruzsálemen kívül” (Lk 13,31 – 33). Mintha az ősidőkben mondták volna e szava-
kat. A Genézisbe is állhatnának: egy olyan dalban, melyet ősi létünk nagyságáról őriztek meg: „Nézd, ördögöt űzők és betegeket gyógyí-
tok ma és holnap. Csak harmadnapra leszek készen”. Mulandóságunk három napja mostantól számítva: a ma, a holnap és a harmadik nap! És aztán az a félelmetes kijelentés: „Nem veszhet el próféta Jeruzsále-
men kívül”. Az emberi szív örvényéből eredő törvény: Egynek sem szabad nyugodt halállal meghalnia, akit Isten szeretete küld a néphez. És a gonosztett sehol másutt nem eshet meg, hanem csak a Szent Városban; ott, ahol a templom áll, a mennyei király dicsőséges trónusa.

Vajon érezzük-e azt a félelmetes titkot, mely az Urat körülveszi? Prófétának lenni annyit tesz, mint a történet értelmét tudni és Istentől magyarázni. Jézusban teljesül minden próféta hivatás. Ő az az örökös, aki az emberi történelmet magában élte át. Tudatosan hord mindent szívében, vesz föl akarátába és visz véghez. Az a megbízatása, hogy az emberi sorsot bűnösségével és bajával együtt végigviselje. Azért, hogy ismerje azokat a korlátokat, melyek a kicsi ember szabadságából erednek, s amelyeket a mindenható Isten nem szüntethet meg, mert a szabadságot akarja; hogy ismerje azt a rosszat és rettenetést, amely ebből a szabadságból ered, amelynek nem kellene, nem volna szabad lennie, de amelyet, ha a tett megtörtént, végig kell viselnie.

Ez a legvégső határ. Jézus szeretetének végtelenül tiszta készsége ez, azon lehetőség és ugyanakkor szükségszerűség terében, melyet a régiak megborzadva neveztek sorsnak, de amelyről mi tudjuk, hogy nem más, mint Isten szeretete. Így hát mindent átható tudásával, a legtisztább elszántság akarásával hozza az Úr szentséges Szíve mozgásba a szeretetnek ezt a legbensőbb mélységét, és ebből eredően azt az új kezdetet, melyet mi üdvösségünknek nevezünk.

VI. MEGNYILATKOZÁS ÉS ELREJTŐZÉS

A Lukács-evangéliumban, az Úr szenvedésének második és harmadik meghirdetése között, a tizenhatodik fejezetben a gazdag dózsölőről szóló példabeszéd van: „Volt egy gazdag ember. Bíborba és patyolatba öltözködött és dúsan lakmározott mindennap. Volt egy Lázár nevű koldus is, aki ott feküdt a kapuja előtt, fekélyekkel tele. Szívesen jóllakott volna a gazdag asztaláról lehullott morzsákból is (de senki sem adott neki). Csak a kutyák jöttek és nyalogatták sebeit. Történt, hogy meghalt a koldus és az angyalok Ábrahám kebelébe vitték. Meghalt a gazdag is, és eltemették. Mikor a pokolban, kínjai közt feltekintett, meglátta messziről Ábrahámot és az öleiben Lázárt. „Atyám, Ábrahám, kiáltotta, könyörülj rajtam! Küldd el Lázárt, Atyám, Ábrahám, hogy ujjá hegyét vízbe mártva hűsítse nyelvemet, mert gyötrődöm a lángban!” „Fiam, felelt Ábrahám, jusson eszedbe hogy neked jó dolgod volt az életben, Lázárnak pedig rossz. Ő tehát most itt vigasztalódik, te meg gyötrődöl. Különben is köztünk és

köztetek áthághatatlan mélység tátong, úgyhogy aki innen át akarna menni hozzátok, ne tudjon, sem az, aki odaát van, ide át ne jöhessen.” „Akkor legalább arra kérlek, atyám, kiáltotta újra, küldd el őt atyai házamba. Van még öt testvérem, világosítsa fel őket, hogy ne jussanak ők is e győtrelem hegyére”. Ábrahám megjegyezte: „Van Mózesük és prófétájuk, hallgassanak rájuk”. Ám az erősködött: „Nem teszik, atyám, Ábrahám. De ha a holtak közül valaki elmegy hozzájuk, akkor megtérnek”. Ő azonban így felelt: „Ha Mózesre és a prófétákra nem hallgatnak, akkor, ha a holtak közül támad föl valaki, annak sem fognak hinni” (Lk 16,19 – 31).

A példabeszéd több mindent tartalmaz, ami gondolkodóba ejtethet bennünket. Mindenekelőtt érzékenyen találja lelkiismeretünket az a figyelmeztetés, hogy az örökkévalóságot az időben készítjük elő. Ezekben a gyorsan elmúló napokban döntünk örök létünkéről. Emlékszünk az Úr figyelmeztetésére: „Nekünk addig kell véghezvinnünk annak műveit, aki küldött engem, míg nappal van. Eljön az éjszaka, amikor senki sem munkálkodhatik” (Jn 9, 4). A koldus éppúgy, mint a kemény szívű, örökké élnek. Nem csupán úgy, hogy létük egyszerűen továbbtart, hanem hogy létük végérvényesen és örökre olyanná lett, aminő Isten szemében. Eldölt pedig a lét sorsa akkor, amikor az egyik szenvedésben és nélkülözésben élt, és mégis kitartott Isten mellett, a másik ellenben vígan élte napjait és Istenről meg az irtalmasságról megfeledkezett.

De még más valami is van itt; az utolsó mondatok tartalmazzák. Az elkárhozott kéri Ábrahámot, hogy küldje Lázárt testvéreihez. Menjen el abba a házba, melynek ajtaja előtt egykor feküdt; tegyen tanúságot az örök életéről és figyelmeztesse a ház lakóit saját örök sorsukra. Ábrahám azt feleli: Arra ott vannak nekik Mózes és a próféták – vagyis a kinyilatkoztatás, amint az Írás szavai kifejezik, és a mindennapi tanítás továbbadása. A könyörgő erre azt mondja, hogy nem sokat segít. Ami a könyvben van és amit a pap prédikál, annak manapság már nincs semmi hatása. Ha azonban egy megholtban maga az örökkévalóság jelenne meg, akkor magukba szállnának. Ábrahám erre azt válaszolja: Ha az Írásra és tanításra nem hallgatnak, akkor az sem indítja meg őket, ha a másvilágról jön át valaki. Eszünkbe jut itt az a borzasztó esemény, mikor a másik, a valódi Lázár tényleg a

halottak világából tér vissza, lakik az emberek közt, akik az élő Igének nem hisznek és jeleket kívánnak – de maguk bezárulnak. Sőt egybe-hívják a főtanácsot: az pedig veszedelmesnek jelenti ki, hogy egy ilyen jel jelenjék meg a nép előtt és vezesse félre, és a fölött tanácskozik, hogyan kellene Lázárt ártalmatlanná tenni! (Jn 12,10–11). Ez azt a kérdést veti fel bennünk: Egyáltalán hogyan mutatkozik Isten valódisága közöttünk? Könnyebb a kinyilatkoztatás megértése egyiknek, mint a másíknak?

Mindenekelőtt: Miért nem szól Isten maga hozzánk? Ha Isten mindent fönntart és áthat – akkor miért nem szólal meg Ő maga bennem? Miért kell nyomtatott betűre és kimondott szóra utalva lennem, tanítóra és igehirdetőre? Miért nem mondja igéjét Ő maga a lelkembe, úgy, hogy azt bensőleg megértsem? Miért nem nyúl akaratóval Ő maga a lelkiismeretembe, hogy tapasztaljam, hogyan is áll az ügyem vele? Miért nem tudatosítja bennem ígéretének végtelen értékes voltát, önmagamban, szívemben, érzőképességemben, hogy végre kigyulladjon bennem az a békét hozó világosság, melyben minden dolog célja rejlik? Nehéz minderre válaszolni. Végeredményben azt kell mondanunk: Mert Isten így akarja. De azért megsejthetjük az okokat.

Isten minden bizonnyal minden által és mindenkihez szól, hozzám is. Minden dolog Őt nyilatkoztatja ki; minden történésben az Ő intézkedése működik és mozgatja meg a lelkiismeretet; bensőmben jelentkezik. De mindez határozatlan marad. Csak ezekre nem alapíthatom életemet – legalább nem úgy, ahogy érzem, hogy élnem kell. Sokértelmű marad, és azért egy utolsó meghatározásra szorul, amit csak Istennek határozottan kimondott igéje hoz meg. De ezt a szót nem mondja minden egyes embernek.

Isten valóságának és akaratóának határozott kinyilatkoztatása csak emberek útján jön el hozzám. Saját terve szerint meghív egy embert, és nyíltan szól hozzá. De ez az ember ezt a közvetlenséget drágán fizeti meg – emlékszünk még arra, amit a prófétáról és apostolról hallottunk. Rajtuk láthatjuk, mit jelent az, ha Isten közvetlen szózatának súlya alatt van valaki: mily érezhetően ragadja ez ki az embert az általános létből és milyen kíméletlenül töri le ennek a létnek a velejáróit. A megszólított hallja a szót és továbbadja a többinek: „Így szól az Úr”. Ezt az utat választotta Isten, és ha hallgatunk a jó szóra, akkor belátjuk, hogy alapjában ez az egyetlen emberhez mért út. Az a föl-

fogás, hogy az egyes ember közvetlen érintkezésben van Istennel, téves. Így csak akkor kezdhetett el gondolkodni az ember, mikor elfelejtette, hogy mit jelent a végtelen szent Isten közvetlen hatásának súlya alatt lenni, és e megrendültség helyébe a „vallásos élmény” lépett. Ekkor kezdte állítani, hogy az mindenkinek osztályrésze lehet, és annak is kell lennie. A valóságban nem tartozik az emberhez, hogy Istennel közvetlen érintkezésben legyen. Az Isten szent, követői útján beszél. Aki nem kész a követet elfogadni, hanem magát az Urat akarja hallani, az ezzel azt mutatja, hogy nem tudja – vagy nem akarja igazán – elfogadni, hogy ki az Isten és ki ő maga. . . Ezt a gondolatot így is kifejezhetjük: Isten az ember lényegét és üdvét a hitre alapozta. És úgy látszik, hogy ez a hit igazi tisztaságában és keménységével csak akkor érvényesülhet, ha a küldöttel szemben tanúsítjuk. Aki tehát magát Istent akarja hallani, az ezzel azt mutatná, hogy alapjában nem hinné, hanem tudni, nem engedelmeskedni, hanem saját tapasztalatára akar építeni.

Az emberhez mért dolog tehát ember által értesülni Istentől, mert mindannyian közösségi kapcsolatokban élünk. Senki sem építheti életét egymagából. Létünk saját magából teljesedik ki, de egyúttal mások közreműködésével. Magunkból nőünk ki, de azzal a táplálékkal, melyet mások nyújtanak; hasonlóképpen jutunk az igazság birtokába saját megismerésünkkel ugyan, de a megismerés tartalmát mások nyújtják. Az egyik ember a másik számára az életre vezető út, de természetesen a halálba vezető is lehet. Az ember az embertársa számára az igazságra és a magasságba vezető út, de természetesen a tévedésbe és örvénybe vezető is. Így az egyik ember a másik számára az Istenhez vezető út; és az az emberhez mért szabály, hogy az Isten igéjének ugyan a saját szívünkbe kell bevilágítania, de a másinak kell azt számunkra hirdetni. Ember ajkáról halljuk az Isten szavát; ez hívő-létünknek törvénye. Alázatosságot követel: azt az engedelmességet, melyről szólottunk; meghalást a küldött igehirdető előtt. De ez segítségünkre is van; mert a hozzánk szóló nem pusztá szót hoz, hanem olyan valamit, ami már áthatotta a saját életét. Ő, maga az ihletett, áll a szavak mögött. Az ő meggyőződése hozza azokat. Az ő hitén gyullad ki a másinak is a hite. De mégsem ez a dolog lényege, mert az ige a tulajdonképpeni erejét nem az igehirdető hitéből veszi, hanem Istentől; az Ő igéje marad, mégha a követ közömbös is, vagy kételkedik. A hirdető hite mégis segítség annak, aki hallja.

Krisztusban maga az élő Isten áll közöttünk, és Ő szól hozzánk. De nem mint tételeket megállapító tudomány, vagy hideg törvényhozás. Az Isten Fia nem írja szavát az érvényes hirdető falára és nem követeli, hogy olvassuk és engedelmeskedjünk, hanem szavát az ő emberi szelleme gondolja ki, szíve éli át, és szeretete viszi az embereknek. Az „Isten házáért való buzgóság” tüze emészti és az Atya akaratának szeretete (Jn 2, 17). Ő az átélt ige, és szent istenemberi életén fog tüzet a mi hitünk élete.

A keresztény hit azon a megindultságon, azon a bizonyosságon és szereteten gyullad ki, amelyben az igazság Jézus lelkében élt. Az Isten ígéjének ez az élete Jézus lelkében és szívében más valamit jelent, mint mondjuk a próféták elragadtatása. A próféta azt mondta: „Így szól az Úr”. Szava szolgálat volt; aki azonban a hitet a hallgató szívében, mint beszélő Úr, kigyullasztotta, az Isten volt. Jézus ellenben így beszél: „Én mondom nektek”. Az ő szava nem „szolgálat”, hanem hatalom. Tanúskodik és teremt. Az a tűz, amellyel Jézus azt az ígét átéli, amelyet hirdet, ezen ígénéél lényeges. Az ennek az élete. A krisztusi ígében úgy hiszünk, amint Jézus élő ajkáról elhangzik. Mihelyt a szót, amelyet Ő mondott, Jézus élő valóságától elszakítanók és magában akarnók venni, már nem lenne többé az, amit Isten gondolt. Ha valamely kijelentését közvetlenül vonatkoztatnók „Istentől” a hallgató emberre, megszűnnék krisztusi lenni. Krisztus nemcsak Isten küldötte, hanem „az Ige”, amelyben hiszünk; az, amit mond, de vele a mondóval együtt. Egyik a másikban. Kijelentése azáltal az, ami, hogy Ő mondja. Ő, a beszélő, kinyilvánítja magát azzal, hogy Isten üzenetét hirdeti.

Mindez rendjén van; de annál sürgetőbb a kérdés: Miért nem férkőzhetünk a tűz közvetlen közelébe? Miért nem hallhatjuk az Ígét tőle magától? Ha Ő az Isten igazságának élő megnyilatkozása, valósággal és az addig ismeretlen Isten „epifániája” – miért nem szabad a ragyogást az arcán látnunk? Vajon nem voltak-e az Ő kortársai végtelenül előnyösebb helyzetben, mint mi? Nem adnánk-e mindent oda azért, hogy láthassuk, amint az utcán tovahalad? Hogy hallhassuk hanglejtését, hogy tekintetét felfoghassuk, hogy „hatalmát” érezhesük? Hogy a legbensőbb tapasztalással kitapogathassuk, ki Ő? Miért vagyunk ettől megfosztva? Miért vagyunk betűkkel telenyomatott papírosra, tanítókra és közvetítőkre utalva?

Ebben a kérdésben tisztán kell látnunk! Volt-e azoknak, akik őt látták, ebből valami előnyük? Vajon az igehallgatás körülményei azoknál, akik vele voltak, lényegesen mások voltak-e, mint nálunk, a mai embereknél?

Egy dolog mindenesetre meglep bennünket. Ha az isteni üzenet hittel való elfogadásánál oly nagy erőt jelentett, hogy személyesen láthatták őt – akkor miért nem hittek az akkori emberek? A tanítást pedig, ha egy egészen kicsi számtól – amely talán anyján, a két Márián, és mindenesetre még Jánoson nem megy túl – eltekintünk, a valóságban nem váltották életre! Tehát bizonyára tévedünk, ha azt gondoljuk, hogy a Krisztussal való közvetlen találkozás kell, hogy ellenállhatatlanul vigyen bele a hitbe. Ez elgondolásban valószínűleg föloldjuk a tulajdonképpeni követelményt, tudniillik a hittel járó engedelmisséget, erőfeszítést, felelősséget, és azt gondoljuk, hogy az egész közvetlen entuziazmussal megy végbe. Ez valószínűleg hasonló tévedés lenne, mintha azt gondolnánk, hogy ha Isten kész volna valakinek a lelkét az ő világosságával közvetlenül átvilágítani, akkor minden könnyű lenne. De mi lenne könnyebb? Az elhatározás? A magáéból-átmenés abba, ami Istené? Az engedelmisség? A lélek önátadása? Ha mindezt könnyebbé akarjuk tenni, akkor az a veszély fenyeget, hogy a hit komolyságát föladjuk és annak engedelmisségéből az „átélés” közvetlen magával-ragadásába törekszünk menekülni. De akkor valószínűleg magát az isteni világosságot sem gondoljuk helyesen. Emberi módon gondoltuk el, mint lenyűgöző érzést. A keresztény hit felületéről a „vallási”-ra siklottunk át. Így áll a dolog a mi esetünkben is. Ha azt gondoljuk, hogy a Jézussal való közvetlen találkozás levette volna vállunkról azt, ami legmélyebb alapjában véve a hit erőfeszítését és veszélyeztetését teszi ki, akkor tévesen gondoltuk el Jézust. Azt Ő sohasem tette volna. Ha pedig valaki lelkesedésből csatlakozott volna hozzá, akkor a krízis későbbben biztosan jelentkezett volna. Hogy kiélezve fejezzük ki magunkat, az illetőnek egyszer a „közvetlen Jézus-élménytől” meg kellett volna válnia és a Jézus Krisztusban, a megtestesült Igében, Isten követében való hitre kellett volna áttérnie. . . Vajon az apostolokkal az Úr halálakor, aztán föl-támadásakor és főképpen pünkösdkor nem valami ilyesmi történt?

Aztán még – és most elérkeztünk a döntő kérdéshez: Mit jelent tulajdonképpen a Megtettesülés? Benne teljesül a kinyilatkoztatás.

Az ismeretlen Isten kinyilvánítja magát előttünk. Az eddig visszavonultságában levő Isten hirtelen belép történelmünkbe. A megtestesülés azt jelenti, amit mond: hogy Isten élő, lényegszerinti Igéje, a Logosz, a Fiú, akiben az Atyának minden titka benne van, a Szentlélek által emberré lesz. Valóban látjuk a tulajdonképpenit? hogy emberré lesz, és nem azt, hogy csupán egy emberbe öltözik? A Mennyei beleköltözik az emberi térségbe. A visszavonultságban levő ennek a pillanatnak a testszerűségébe, ennek a sorsnak a történelemszerűségébe. „Aki Őt látja” . . . az nem kitalálja, hanem „l á t j a az Atyát” (Jn 12, 45). Az elrejtett, az önmagának fönntartott, ebben az emberi alakban nyilvánvalóvá lesz. Belemegy az emberi szó alak-, tartalom-, és értelem-szövedékébe. Itt nincs olyan dialektika, mely szerint az Ige magában csak emberi alkat, világelem lenne; aztán, ha Istennek úgy tetszik, ezen alkat elgondolásában a felfoghatatlanból a „nem és mégis” határozatlanságában Isten Igéje adódhatnék. Ezek a rejtett hitetlenségnek erőltetett álcázásai, annak, hogy Ő tehát mégsem Istennek valódi Igéje a történelemben; s hogy nincs valódi megtestesülés (emberré levés). Nem! Aki Jézus szavát hallja, az Istent hallja. Ennek a megértése más lapra tartozik. „Lehet hallani és meg nem érteni” (Mk 4, 12).

A megtestesülésben az elrejtett Isten kinyilatkoztatva, kinyílván jön közénk. De éppen az, hogy itt nemcsak szó van Istenről, hanem ő maga szól; nemcsak róla beszélnek, hanem Ő maga a sorsnak van alávetve; nemcsak hírt kapunk róla, hanem Ő maga testben áll előttünk, – éppen ez megint el is takarja őt. Ezt viszont nem szabad megszokásunk szerint elgondolnunk, azon megszokás szerint, mely ámitást is jelenthet, mert a megszokottság a megértettség látszatát is magával hozza. Ha olyan emberrel kell találkoznom, akiről azt mondták nekem, hogy szellemóriás, s ha nem követem el vele szemben azt a hibát, hogy őt előre fantasztikus nagynak gondolom el, úgyhogy aztán kiábrándulok, mert emberfölötti lény helyett csak emberrel találkozom – akkor becsületes, nyílt lélekkel várom azt a benyomást, amit rám tehet; és eszerint nézem, értem meg, csodálom, vagyok megrendülve, vagy érhet bármi más a találkozásból. De ha azt mondják, hogy itt az Isten követe van, az Emberfia, a Messiás, sőt, amint Jánosnál van, az, aki arra tart igényt, hogy Ő egy az Atyával, akkor ha arra megyek, látok valakit az úton továbbhaladni; látom Őt, ahogy eszik és iszik; látom, hogyan kell neki viszontagságot elviselnie,

hogyan szorongatják ellenségei – mi más érhet a láttára, mint egy jó fejbekólintás? Ha látom, hogyan teszi ezt meg azt, milyen következményei vannak szavának vagy valakivel való találkozásának; hogyan megy élete tovább és nem tudni, mi éri még Őt; és ha léte így látszólag értelmetlenül és meghatározatlanul alakult, áttekinthető forma nélkül teljesül, sőt minden arra mutat, hogy rosszul fog végződni – hogyan tételezhetem akkor föl, hogy ebben a tovavonuló történetben a végérvényes és minden időkre szóló mondanivaló rejlik?

Hogy itt az emberi arcból, az emberi szóból és sorsból a mienkbe átültetve Isten beszél, és örök kapukat tár föl. Ezt fölfogni hitet követel. Ebből ismerjük meg, hogy tulajdonképpen ki is az Isten: Nem az „abszolút”, hanem – merjük a szót kimondani – az „emberi” Isten. Ebből azonban óriási ellenvetés támadhat a történet hitelessége ellen, mert ez az emberiség azt az érzést támasztja bennem: Ilyen nem lehet az Isten! Ami kinyilatkoztat, az egyúttal el is takar. Ami érint, az falat is emel. Ami közel hoz, az azt is eredményezi, hogy kételkedünk benne: tényleg Isten előtt állunk-e? Ami a kinyilatkoztatást kinyilatkoztatássá teszi, az éppen az, ami a botrányt lehetővé teszi.

Nagyon is jól tudjuk, mennyire megnehezíti a hitet, hogy Krisztusról csak követek útján hallhatunk. És még nem is az első követek útján, akik maguk láttak és akiket a Szentlélek ragadott meg, úgyhogy szavukból Jézus szent alakja hatalmasodott elő; hanem a követek követői útján, ezer meg ezerszeres továbbadásban. És sokszor nem eleven, lelkesedés hordozta és új lelkesedést keltő követektől, hanem csak fizetett tanítóktól! Tudjuk, mennyire megnehezíti a hitet, hogy a szent ígét évszázadok gondolkodása dolgozta föl, végnélküli harcok, gyűlölet és elutasítás terhe nyomja; hogy a megszokás letompítja, a közönyösség bénítja, a hatalom-, élvezet- és bírvágy rosszra használja. Azért mégis segítséget jelent, hogy olyan sokan gondolkodtak róla és belcadták magukat; hogy két évezred történelme élt benne, és hogy annyi emberi vonás mozog együtt az isteni üzenettel.

Nem jelenti-e a keresztény közösség azt is, hogy segítsünk egymásnak az Isten ígéjének megértésében? Ki ne hordaná szívében olyan ember képét, aki segített neki az Isten üzenetét helyesebben látni és életét hozzá hívebben alakítani? Ki ne érezné magát lekötözöttnek a múltnak egy nagyságával szemben, akár nagy gondolkodó az, vagy szent, akár bármi másban vette a hitet komolyan.

Ha mindezt így meggondoljuk, – van akkor a Krisztus korában élőnek valami valóságos előnye velünk szemben? Könnyebb volt hinni, mikor Jézus Galileában járt-kelt... vagy pünkösöd után, vagy amikor Pál a városokban prédikált... vagy az üldözések idejében, mikor a vértanúk hősiessége ragyogott?... Vagy a középkori nagy szentek századaiban... vagy ma? Száz esztendő vagy ötszáz a lényeg szempontjából igazi különbség-e – annak a lényegesnek a szempontjából, mely Istentől jön? Hinni annyit tesz, mint a mondott szóból, a történelmi alakból fölfogni azt, ami benne megnyilatkozik – azon a burkon keresztül, melyet ugyanaz az alak, ugyanaz a szó von köréje. Az első találkozásnál a megnyilatkozásnak csodálatos erejűnek kellett lennie, szinte ellenállhatatlanul nagy; de aztán az a kérdés támasztott akadályt is: hogy ki ez itt? Aztán eltűnt az első akadály, az egyidejűség. A képet a visszatekintésből értelmezték. Az apostolok lelki átéléséből átvitték a keresztény bensőségességbe, és hirdetésében a Szentlélek megvilágító és serkentő ereje hatott. De amely mértékben ez megtörtént, ugyanolyan mértékben új burok is rakódott rá: a követeke emberi mivolta mindazzal együtt, amit a történelem az üzenetből csinált. Az utódok föladata: Prédikációból, könyvekből, és példákából, az istentiszteletek lefolyásából, a művészi képekből, erkölcsből, szokásokból és szimbólumokból az élő Krisztust hallani; – nagyon nehéz ez, de valószínűleg nem nehezebb, mint az „ács fiában” az Isten Fiát látni.

Ilyen megfontolások eredménye várhatóan az lesz, hogy a hit helyzete lényegében ugyanaz marad. Mindig lesz, ami nyilvánvalóvá teszi, s mindig lesz, ami elrejt. A követelmény ugyanaz marad: hogy üdvösségvágyunk azzal, ami ottan túl hangzik el, összhangba jusson. Idők folyamán természetesen sok minden változik. Majd nehezebb, majd könnyebb lesz valami; a tulajdonképpeni feladat, hogy a hallgatónak emberi tapasztalata közvetlen összefüggését el kell hagynia és át kell mennie azon túlra, az mindig ugyanaz marad. Mindig érvényes lesz, hogy „lelkét el kell veszítenie, hogy megtalálja; és elveszti, ha ragaszkodik hozzá” (Mt 10, 39). Hogy ez egyes esetekben miként valósul meg, azt nem lehet előre megmondani. Alapjában odajutunk, hogy a kinyilatkoztatás befogadására a készségnek meg kell lennie. A hallgatóban valaminek őrt kell állnia és figyelnie. A hallgatónak nem szabad többé a világban teljes megelégedését

találnia; más után kell néznie. Ha ez a más valami tényleg megjelent, akkor egy napon meg fogja ismerni. Ha valaki messze közeledik, alakján először minden bizonytalan. Minden egyszerre „ilyen”-nek is, meg „olyan”-nak is látszik. Ketten lesznek képesek helyes megkülönböztetésre: az egyik, aki azt az embert szereti, a másik, aki gyűlöli. Hagyjuk el a gyűlöletet! Isten óvjon bennünket attól, hogy Krisztussal szemben bármikor is a gonosz éleslátás legyen meg bennünk, amely a pokolból jön, és abban a pontosságban nyilvánul meg, amellyel mindig azt találja el, ami övének ártalmára van. Őrizzük meg mindig azt a látást, mely a szereteté – mégha csak a kezdete is a szeretetnek; ami nem más, mint az a kívánság, hogy egyszer úgy szeressek, amennyire csak lehet szeretni, ha egyszer találkoztam az Isten Fiával. Ez a látás meg fogja őt ismerni.

Itt természetesen nincs szabály sem a módra, sem az időre nézve. Megeshetik, hogy a legmélyesegőbb kifejtés semmit sem mond számkra, ellenben egy igénytelen figyelmeztetés, vagy egy emberi szívnek a nagylelkűsége meghozza a világosságot. Jöhet egy pillanat alatt; de talán éveken át kell várunk a homályban. Csak tartsunk ki és maradjunk őszinték! Jobb a bizonytalanságot tovább hordoznunk, mint magunkba belebeszelnünk a bizonyosságot, aminek még nincs valódi és igazi tartóssága. A legelső igazi készség már magában foglalja a hitet; az igaztalanság ellenben, amellyel magunkat egy meggyőződésbe beleámítjuk, amely valójában még nincs is meg, és az erőszak, amellyel olyan megvállásra kényszerítjük magunkat, amely még nem gyökerezik a szívünkben, már magukban hordják a rombolás csíráját.

Ez azonban nem jelenti azt, hogy a kétely már jele a kezdődő hitösszeomlásnak. Mindenkor támadhatnak kérdések, melyek nyugtalanságot okoznak, annál is inkább, mert legtöbbször csak a szív aggodalmi, szorongásai azok, amelyek itt gondolati formát öltenek. Amíg a hit látásba nem megy át, addig mindig érik támadások és életéért hadakozni kell; főképpen a mai túlvilágított, mindent szétanalizáló korban, melynek hitében sokszor hiányzik a látás túlaradása és az átélés tüze, és így csak a hűség erejével tud kitartani. De eltekintve ettől, vannak kérdések, mélységes kérdések, melyek minden vélt megoldás után föltámadnak. Ezeknek a jelentősége nem abban van, hogy megoldják, hanem, hogy átéljék azokat, és azoknak a hitét, akikben támadnak, mind tisztábbá tegyék.

Jézus keleti szokás szerint gyakran hasonlatokban, példabeszédekben szólt hallgatóihoz. A példabeszéd olyan emberekhez fordul, akik képekben gondolkodnak. Képzelő tehetségüket hozza mozgásba és fölcillantja benne annak értelmét, amiről szó van. A példabeszéd azonban nem adja az értelmet egyértelműleg, mint a fogalmat magyarázó tanítás, hanem sokszerűen összefonódva, amint az életben is van. Az élet igazsága sok hangon beszél, alaphanggal és kísérő hangokkal. És változatos; majd ezt, majd azt a hangot emeli ki. Ilyen folyékony-szerűsége van a példabeszédnek is. Nem mindig lehet fölfogni. Ha az óra nem fogékony, akkor néma marad. Sőt akadályozhatja is a megértést, és akkor annak a sötét titokzatosságnak tesz szolgálatot, melyről Jézus beszél: „Azért szólok nekik példabeszédekben, mert szemük van, de nem látnak, fülük van, de nem hallanak, és nem értenek. Beteljesedik rajtuk Izajás próféta jövendölése: Hallani fogtok, de nem értetek, nézni fogtok, de nem láttok. Megkérgesedett e népnek a szíve; fülükre nagyot hallanak és behúnyják szemüket, hogy szemükkel ne lássanak és ne halljanak fülükkel, szívükben értelem ne legyen, és meg ne térjenek, hogy meggyógyítsam őket” (Mt 13,13–15). Jézus legtöbb példabeszédét sokszor hallottuk, mindig az Úr tekintélyével felruházva; így megeshetik, hogy nem vagyunk tisztában azzal, hogy tulajdonképpen milyen hatással vannak reánk. Nem vesszük észre ilyenkor, hogy bennünk valami föltámad a példabeszéd ellen, de az Úr tekintélye ezt az ellenállást eltakarja. A kérdéses példabeszéd nyilvánvalóan szövevényes ellentétekben kifejezett értelmet tartalmaz, amelynek belőle ki kellene bontakoznia, hogy drámaian fejezzük ki magunkat. Mondásra ellentmondásnak, szóra ellentétes szónak kellene kipattannia, és egymásba ütődnie; akkor következnek be a tisztázódás és a teljes értelem világossá lenné. . . Ebben a fejezetben két már sokszor hallott, de egyáltalán nem egyszerű példabeszéddel fogunk próbálkozni és arra törekedni, hogy értelmüket teljes sokféleségükben hámozzuk ki. A tékozló fiúról és a szőlősgazdáról szóló történeteket értelmezzük. Közben felújítunk gondolatokat, melyek már a második rész első fejezetében foglalkoztattak bennünket, ahol a hegyi beszédről volt szó.

Az elsőt Lukács mondja el 15, 11–32-ben. Ebben szerepel egy ember, akinek két fia van. Egyik napon a fiatalabb megjelenik atyja előtt és kéri örökségét, mely neki talán anyja után járt. Nyilvánvalón nagykorúvá vált, és atyjának ki kell adnia részét. A pénzzel kimegy az országból és hamarosan föléli. Aztán nyomorba jut, nem talál lehetőséget arra, hogy fönntartsa magát, és végül örülnie kell, hogy egy gazdag földbirtokos jószágán a disznókat őrizheti – és itt nem szabad elfelejtenünk a megvetést, mely a hallgatók érzésében ehhez a törvény szerinti tisztátalan állattal való foglalkozáshoz tapadt. E mellett a szerencsétlennek hiányzik a legszükségesebb is ahhoz, hogy megélhessen, úgyhogy megirigyeli a disznókat is durva eleségükért. Így hát tudatára ébred annak, hogy milyen jó dolga volt ott-hon, sőt, hogy milyen jó dolguk van a napszámosoknak is apjánál, aki nyilvánvalóan derék ember és gondoskodik alkalmazottjairól. Föltámad honvágya, és elviselhetetlenül világossá válik előtte milyen bolond volt. Ezzel az érzellemmel együtt azonban valami mélyebb is jelentkezik: az a tudat, hogy valami ellen vétett, ami tiszteletet és hűséget követelne. Így hát elhatározza magát, hogy hazamegy és kész arra, hogy ott, ahol a fiú jogát eljátszotta, mint cseléd szolgáljon. Amint hazaér, minden egészen másként történik, mint várta. Atyja elébe siet, a megalázkodás szavaira a szeretet jeleivel felel, megtiszteli, mint valami előkelő vendéget, és csakhamar ünnepi öröm zajától hangzik az egész ház. Közben megjön az idősebb fiú is a földről, hallja az öröm-megnyilatkozást, érdeklődik és fölháborodik. Szemrehányást tesz apjának: hivatkozik arra, hogy mily hűségesen szolgált neki, mily kevés elismerésben volt része, és mily kiáltó az igazságtalanság. Az atya azonban így felel: „Fiam, te mindig velem vagy, és mindenem a tied. Illett, hogy vigadjunk és örvendezzünk, mert a te öcséd meghalt, de föltámadott, elveszett, de megkerült” (Lk 15, 31–32).

Hogy hat a példabeszéd ránk? Ha nem hagyjuk magunkat a prédikációk és az oktatás alkalmazásaitól befolyásoltnak, akkor önkénytelenül azt mondjuk: az idősebb fivérnek igaza van. Valószínűleg egy régi neheztes tör ki ez alkalommal belőle. A fiatalabbik talán tehetséges, szeretetreméltó ember volt, aki hamar megnyerte az emberek rokonszenvét. Volt fantáziája és derűs kedélye; könnyűkezü volt, és az elfogadás is meg az adás is gyorsan ment nála. A munkás élet az atyai házban egyhangúvá vált számára, és kalandvágyból vonult

ki onnét. Az idősebb ellenben komoly, lelkiismeretes jellem volt. Talán nem tudta magát megfelelően kifejezni; volt valami félszegség, nyersesség rajta, úgyhogy a fiatalabb mellett, aki az apa dédelgetettje volt, és akit mindenki kedvelt, mindig árnyék esett rája. E mellett mindig neki kellett lennie annak, aki a terhet viseli és a sanyarúságot vállalja. Az apa valószínűleg sohasem gondolt arra, hogy a zárkózott, idősebb fiú, aki mindig csak dolgozott és takarékoskodott, valami öröme is gondolna. Így hát ez sohasem tudta magát semmiféle kérelemre sem rászánni, míg a fiatalabbik mindent, mint magától értetődőt igénybe vett, és éppoly könnyen elköltött, mint elfogadott. Hogy is érthetnők meg másként annak a szemrehányásnak a keserűségét, hogy ő sohasem kapott a nyájból még egy állatocskát sem, hogy barátaival valami lakomát rendezzen. Mikor aztán öccse az örökség felével eltávozott, gyűlölség, keserűség, megvetés fészkelte be magát lelkébe. És most visszajön az elkényeztetett; mindent eltékozolt és úgy fogadják, mint valami herceget! Igaza van e férfinak szemrehányásával! És amit az apa válaszol, kevés hatással lehet rá.

De ha az apa igazat adna neki? Ha azt mondaná a hazatértek: „Menj utadra, megkaptad, amit akartál”? Akkor helyreállna az igazság? Az idősebb testvér megsértett érzülete kielégülne... igazán? Egészen? Ha jó ember, akkor bizonyára nem. Azon érzület alatt, hogy most rendben van minden, valami szemrehányás emelné föl a fejét. És ha próbálná is lecsillapítani, nem szabadulhatna tőle. Az öccse képe állna mindig elébe, és ő érezné, hogy egy szent lehetőséget zúzott össze.

Az igazságosság jó. A lét alapja. De valami az igazságosság fölött van: a szívnek szabad kinyílása a jóságban. Az igazságosság világos; de csak egy lépést menj tovább, és máris hideggé lesz. Ellenben a jóság – az igazi, a szívből fakadó, a jellem hordozta – az meleget ad és old. Az igazságosságban a lélek a teljessé tett rend adta kielégülést érzi; a jóságból ellenben az alkotó élet öröme fakad. Azért áll az, hogy „az égben nagyobb az öröm a bűnbánatot tartó bűnösön, mint kilencvenkilenc igazon, aki nem szorul bűnbánatra”. Az ember oktalan és gonosz cselekedete fölé a jóság magas, világos, szabad teret boltoz. Ha most az igazságosság jön és kitart követelése mellett, akkor ellen-szenvenné lesz – amint már a halkán lekicsinylő hangon is átcsendül, amelyben szó esik a „kilencvenkilenc igaz”-ról, az igazságosságnak

arról a halmazáról, amely rendes és kifogástalan, és mégis oly sokkal kevesebbre való, mint az az egy bűnbánat, amelyről az angyalok éneke zeng (Lk 15,7).

De figyeljünk csak egyszer pontosan a dologra: Nem fordul-e az igazságosság tiltakozása maga a bűnbánat ellen? Az igazságosságában megmerevedett ember lelke mélyén egyet ért-e azzal, hogy a bűnös megtérjen? Nem az-e az érzése, hogy ez azzal kivonja magát a rend alól? Nem látszana a dolog akkor rendjén levőnek, ha a bűnös megmaradna az ő igaztalanságában és kénytelen lenne a következményeket viselni? Nem érzi-e a megtérést olyan csipetkének, melyet az igazságosság eleven szívéből tépnek ki? Mit is jelentsen az, hogy ez a lump, miután mindenén átment, a végén még erényessé legyen és így kihúzza magát a bajból? Az igaz megtérésben az ember tényleg kitör a puszta igazságosság törvényeinek korlátaiból. Itt teremtő kezdés van – és pedig Isten részéről; hiszen hitünk mondja, hogy a bűnös a saját maga erejéből nem térhet meg. A rossznak a logikája szerint az elkövetett hiba elvakultsággá változik; ez megint hibává lesz, és az új hiba mégjobban elvakít. Ezen logika szerint a bűnből sötétség és halál származik. A megtérő áttör ezen a láncolaton. De ebben már a kegyelem működik; és ha az égben „öröm van a bűnösön, aki megtér”, akkor azon örülnek az angyalok, hogy Isten kegyelme győz. . . Valóban, minél tovább fontolgtatja az ember, annál jobban érzi, hogy a puszta igazságossági érzék számára alapjában botrányt jelent, ha megtérés történik! Az igazságosság abban a veszélyben van, hogy nem látja, hogy fölötte a szabadság is a teremtő szeretet birodalma és a szív és kegyelem kezdeményező ereje van. Jaj annak az embernek, aki csak az igazságosságban akarna élni! Jaj a világnak, amelyben minden csak az igazságosság szerint megy!

De a dolog még sokkal különösebb. Az igazságosságnak magának is meg kellene fulladnia, ha csak magában maradna. Mert miben állna az igazi igazságosság? Legalább abban, hogy mindenki megkapja, ami neki jár. Tehát nem általános egyenlőség, hanem élő rend, az emberek és a dolgok különbözősége szerint. Hogy azonban tudjam, mi jár az embernek, ahhoz az ő sajátos valójában kell őt látnom, és ez csak a szeretet szemével lehetséges. Mert csak abban a térben, melyet a szeretet látása nyit számára, lesz a meglátottnak az alakja szabaddá ahhoz, hogy teljes egészében bontakozzék ki. . . Az igazságosság tehát nem érheti el saját erejéből teljes tökéletességét, hanem csak

a szeretet adja meg neki az előfeltételeket ahhoz, hogy kiteljesedhesék. „Summum ius – summa iniuria” (a legfőbb jog a legsúlyosabb igazságtalanság lehet) mondja a régi mondás. Az az igazságosság, mely csak magából él, saját magának gonosz ellenkezőjévé fajul.

Így tehát a fiatalabb testvér visszatérése az idősebb sorsdöntő órája lesz. A példabeszéd tovább nem mond semmit róla; de minden bizonnyal messze kiható döntés előtt áll. Ha a pusztá igazságosság mellett marad, zsákutcába kell jutnia, mely összezúzza lelke és szíve szabadságát. Minden azon múlik, látja-e, mit jelentenek atyja szavai; és hogy tulajdonképpen mi is az a megbocsátás és megtérés, és így belép a teremtő szabadságnak arra a területére, mely az igazságosság fölött van.

A példabeszédet az Úr valószínűleg adott alkalomból kifolyólag mondta el. Talán egy kétesnek látszó emberrel találkozott össze, és látta annak jóakarátát, magához vonta, és az „igazak” ezen megbotránkoztak. Lehet, hogy Zakeus volt, aki mint minden vámbérlő, a nép ellenségének számított, és a példabeszéd felelet lett volna a fölháborodásra.

Hasonló alkalom szolgálhatott okul a szőlőtulajdonosról és a munkásokról szóló példabeszéd elmondására is (Mt 20,1 – 15). A szőlő ura reggel kimegy a munkakeresők gyülekezési helyére, és fölveszi a munkára ajánlkozókat és megegyezik velük egy dénár napi bérből. A nap folyamán még többször átmegy a helyen, elviszi a tétlenül ott ácsorgókat, megfelelő bért ígérve nekik. Este leszámol velük és először az utoljára szerződötteknek ad egy-egy dénárt. Amint ezt a korábban felfogadottak látják, többet remélnek. De csalódnak, mikor ők is csak egy dénárt kapnak és méltatlankodni kezdenek. A szőlőbirtokos a szőlővívőnek ezt feleli: „Barátom! Nem vagyok veled igazságtalan. Nem egy dénárban egyeztél meg velem? Fog, ami a tied, és menj! Én ennek az utolsónak is annyit szánok, mint neked. Vagy nem tehetem az enyémmel azt, amit akarok? Rossz szemmel nézed talán, hogy én jó vagyok?” (Mt 20,13 – 15).

Első érzésünk megint azt mondja, hogy a munkásoknak igazuk van. Talán nem a törvény előtt, mert hisz megkapták, amiben megegyeztek, de az igazságosság előtt. Mert ha azok, akik alig dolgoztak, ugyancsak egy dénárt kaptak, akkor az övék veszt az értékéből. A felelet pedig, amelyet a szőlőtulajdonos a kifogásukra ad, egyáltalán nem elé-

gít ki. Ellenkezőleg, egyszerűen lázongásra ingerel: „Nem tehetek a pénzzel azt, amit akarok?” „Nem, azt nem teheted! Van törvény a pénzed fölött és ez az igazságosság törvénye. Te magad is, minden tulajdonossal ezen törvény alatt állsz! Ehhez föllebbezünk ellened!” . .

• Pedig a hangsúly éppen a szőlőtulajdonos feleletén van. Csak akkor juthatunk el a megoldáshoz, ha észrevesszük, hogy a szőlőtulajdonosban Istent kell látnunk. A példabeszéd ezt akarja mondani: Aki a munkát és a bért adja, aki a különböző sorsokat juttatja, a lét Ura, az Isten. Ő a Teremtő, a Mindenható, az Első. Minden az övé. Semmi sincs fölötte. Amint Ő osztt, úgy érvényes. Elfogadja ezt az érzésünk? Nem. Istennel szemben is támasztjuk az igazságosság követelményeit. Nála is föllebbezünk attól, amire hatalma képes, ahhoz, ami az igazság előtt érvényes. Ez a hivatkozás nem jámbortalan. A Szentírásnak egy egész könyve van, mely ennek az Istennel szemben támasztott igazságosság-érzés érvényesülésének van szentelve: ez Jób könyve. Jób tudja, hogy nem vétkezett – nem úgy vétkezett, mint kellett volna, hogy büntetésül olyan sorsra jusson. Így abban csak magával szemben való igazságtalanságot láthat. Jób barátai az igazságosság ügyészeiként lépnek föl: Jóbnak kellett vétkeznie, mert ilyen sora csakis büntetés lehet. De a hosszú beszélgetések végén maga Isten bizonyos lenézéssel hallgattatja el őket. Ellenben Jóbbal szemben az Úr élő titokzatosságban emelkedik föl, és minden ellentmondás elnémul. . . Mit jelent ez? Csak addig apellálunk Isten hatalma ellen az igazságosságra, csak addig utasítjuk el, hogy mindent, amit Isten akar, már eleve igazságosságnak tartunk, ameddig eleven tudatára nem jutottunk annak, hogy ki Ő. Mihelyt Isten az Ő szentségének lényegszerűségében csak egy kicsit is föltáruul előttünk, tárgytalanná lesz ez a kifogás, mert minden Istennel kezdődik. Az „igazságosság” nem törvény, amely mindenek fölött áll, még Isten fölött is, hanem Isten maga az igazságosság. Mihelyt az igazságosságot magában vesszük, úgy az élő Isteni Valóságnak mintegy kikristályosodása van előttünk. Tehát, az igazságosság nem önálló kiinduló pont, amelyre az ember Istennel szemben állhatna, hanem aki rááll, az már Istenen belül van, és tőle, aki több az igazságosságnál, kell a kioktatást elfogadnia, hogy mit jelent az eleven valóságában.

Ezt nem lehet fogalmakkal igazolni. Hogy Isten „a pénzével azt teheti, amit akar” – és pedig nemcsak azt „tudja” tenni, hanem azt „szabad” neki tennie; és hogy ez így helyes, bármit is hozhatna az ember esze, vagy szíve ellene – sőt, hogy a jog egyáltalán csak Isten aka-

ratával kezdődik; és semmi más, mint ez isteni akaratnak magáról tanúszkodó fönsége: ezt nem lehet okfejtéssel kikövetkeztetni, hanem csak azon mértékben, ahogyan Istenhez közelférünk, és benne vagyunk. Az Isten az a Valaki, akinél ez így van.

Ez az egész azonban a jóság titka. A példabeszéd ebben a kijelentésben éri el tetőpontját: „Vagy talán nem jó szemmel nézed, hogy én jó vagyok?” Isten szabadsága, döntésének minden megítélés alól kivont urasága, az a tény, hogy semmi sincs fölötte, amihez a föllebbezés tovább mehetne – ez az egész jóság és szeretet. Az Újszövetségnek van egy külön megnevezése: ez a kegyelem. Az ember pedig figyelmeztetést kap, hogy ne zárkózzék be az igazságosságba, hanem nyíljék meg ez isteni gondolat és cselekvés számára, amely a jóság; menjen bele a kegyelembe, amely az igazságosság fölött van, és legyen abban szabaddá.

De még valami különös történik: annak az embernek, aki az igazságosságra hivatkozik, azt mondja az Úr: hogy igazában véve: irigy. Tulajdonképpen kemény dolog az, hogy ha igazságtalanság ért bennünket és mi óvást jelentünk be, s akkor azt kell hallanunk, hogy irigyek vagyunk! Ha a jog sérthetetlenségével szemben saját indítóokaink silányságára hívják föl a figyelmünket! De ha az Írást Isten szavának fogadjuk el, akkor elfogadjuk a kioktatást, hogy akkor, amikor mi a legkifogástalanabb értéket, a legvilágosabb „miért”-et, tudniillik az „igazságosság”-ot említjük – ez az igazságosság gyakran vagy talán mindig, csak álarc, mely mögött egészen más indítóokok húzódnak meg.

Az emberi igazságosság, így halljuk itt, nagyon is kérdéses dolog. Az embernek törekednie kell rá, de ne kösse magát hozzá. Talán eltaláljuk az Újszövetség gondolatát, ha azt mondjuk, hogy az igazi igazságosság nem a kezdetnél jelentkezik, hanem a végén mutatkozik meg. Ellenben az az igazságosság, melyet nagy pátosszal mondanak a magatartás alapjának, kétértelmű dolog. Az igazi igazságosság a jóságból fakad. Csak ha az ember megtanulta az isteni szeretet iskolájában a másik embert és hozzá magát is igazán látni, lesz képes az igazságosságra. Meg kell tanulnunk szeretni, hogy igazságosak lehessünk.

Egy napon Jézus tanítványai Mesterükhöz fordultak ezzel a kérdéssel: „Mit gondolsz, ki a legnagyobb a mennyek országában?” Ő odahívott egy gyermeket, közéjük állította és így szólt: „Bizony mondom nektek: ha meg nem változtok és olyanok nem lesztek, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába. Aki tehát kicsinnyé lesz, mint ez a gyermek, az a legnagyobb a mennyek országában. Ki pedig befogad egy ilyen gyermeket az én nevemben, engem fogad be. Aki csak egyet is bűnre csábít a bennem hívó kicsinyek közül, jobban járna, ha malomkövet kötnének a nyakára és a tengerbe dobnák. . . Vigyázzatok, meg ne vessetek egyet sem e kicsinyek közül! Mondom nektek: angyalaik az égben szüntelenül látják mennyei Atyám arcát” (Mt 18, 1–6 és 10).

Ebben az elbeszélésben azzal a mindennapi esettel találkozunk, mely Jézust körülvette. Látunk valamit abból, ami emberi, és pedig nagyon is emberi volt, és azt is látjuk, hogy a pillanat szülte véletlenül hogyan keletkezett a minden időre szóló tanítás és utasítás. A tanítványok féltékenyek egymással szemben. Azt hiszik: Izrael országa hamar eljön; Isten fogja ugyan fölállítani, de emberi dicsőségben. Így hát arranézve merül föl gond a lelkükben, hogy milyen szerepet fognak abban betölteni. Márknál ez még erőteljesebben domborodik ki: „Kafarnaumba érkeztek. Hazatérve megkérdezte őket: Miről beszéltetek útközben? Azok hallgattak. Útközben tudniillik arról vitakoztak egymással, hogy ki a legnagyobb közülük. Ő leült, magához hívta a tizenkettest és így szólt hozzájuk: Aki az első akar lenni, az legyen a legutolsó és mindenki szolgája. Aztán odahívott egy gyermeket, közéjük állította, majd az ölébe vette őt, és így szólt hozzájuk: Aki befogad egy ilyen gyermeket az én nevemben, engem fogad be. Aki pedig befogad engem, nem engem fogad be, hanem azt, aki küldött” (Mk 9, 33–37).

A Máté-evangélium huszadik fejezetében pedig ez van: „Akkor odajött Zebedeus fiainak anyja fiaival együtt és leborult előtte, hogy kérjen valamit. Mit akarsz? – kérdezte. Ő így felelt: Intézd úgy, hogy két fiam közül az egyik jobboldon, a másik baloldon üljön országodban. . . Ennek hallatára a többi tíz megneheztelt a két testvérré. Jézus azért magához hívta őket és így szólt hozzájuk: Tudjátok, hogy azok, akiket a világ urainak tartanak, zsarnokoskodnak a népeken, a hatalmasok pedig önkényüket éreztetik velük. Köztetek azonban ne így

legyen, hanem aki nagyobb akar lenni, legyen szolgátok, és aki első akar lenni, legyen cselédetek. Az Emberfia nem azért jött, hogy neki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon és odaadja életét váltságul sokakért” (20–28).

A tanítványok egyéni értéküknek tudatában vannak és azt akarják hallani, hogy ennek jussához fognak-e jutni. Tudni akarják, hogy el fogják-e ismerni, hogy egyikük előbb jött Jézushoz, mint a másik, hogy az egyik különösen jóképességű, a másik pedig falujában tekintélynek örvend. Egy harmadik csoport is beavatkozik: a rokonok. A Zebedeus-fiak édesanyja áll elő, és amit itt tapasztalunk, az valódi megrohanási kísérlet, amelyre aztán a háttérbe szorítottak megfelelő méltatlankodása következik. Az egész huza-vonában az a legfontosabb kérdés: „Ki a legnagyobb a mennyek országában?” Ez mindenekelőtt azt jelenti: a Mester mondja meg, hogy milyen mérték szerint kell a tanítványok rangját és igényeit megállapítani E túlnyomóan földi értékek mögött mégis egy nagyobb dolog áll: Egyáltalán milyen rend érvényes abban az újban, ami eljövendő. Jézus a feleletet teljesen képszerűen adja meg: Egy gyermeket állít a kérdezők elé. Márk pontosan festi: Jézus odahozza a gyermeket; leül, a tanítványok köréje csoportosulnak, Ő karjával átfogja a gyermeket, a csoport közepébe állítja – és akkor rámutatva: Ti felnőttek, mondja, veszekedők, célok után futkosók, itt a mérték! Ellenkezője annak, ami ti vagytok. Ellenkezője annak, ahogy ti láttok, ahogyan ti viselkedtek. . . Értékeiteket és berendezéseiteket tehát fölborítja. Az Isten országában nem úgy lesz, mint e világban, ahol uralkodók és szolgák vannak; előnyhajhászok, fűrgék, ügyesek, ügyetlenek, lassúk, együgyűek, az eredményt elérők és lemaradtak. A dolgok rendjét fölborítja Isten úgy, amint Jézus örömszavaiban a kiküldött tanítványok visszatértekor kifejezésre jut: „Áldalak! téged Atyám, mennynek és földnek Ura, mert elrejtetted ezeket a bölcsék és okosok elől, és a gyermekeknek jelentetted ki. Igen Atyám, így tetszett neked” (Mt 11, 25–26). És amint majd egyszer Pál fogja mondani: „De Isten azt választotta ki, ami a világ szerint oktalan, hogy megszegyenítse a bölcséket, s azt választotta ki, ami a világ szemében gyenge, hogy megszegyenítse az erőseket” (1 Kor 1,27). A gyermekben új élet kezdődik: éspedig az ellen, aki már itt van és berendezkedett. Megfordítja az érvényes elveket, ellene. Azért él a felnőttben minden természetes gyöngédség mellett is valami titkos, sokszor öntudatlan rosszindulat a gyermekkel szemben. Azért van a

főntebbi képnek oly erős hatása. Nemcsak a szemeket éri, hanem a leg-
elevenebb érzésvilágot.

A kereszténység hirdetésének előrehaladásával a „gyermeki” fogal-
ma nagy szerepet játszott. Zsinórmértékül állították a keresztény lét
számára, és pedig joggal. De nem zárkozhatunk el azon érzés elől, hogy
attól kezdve valami rossz is bejutott a keresztény magatartásba; vala-
mi gyöngeség és gyámoltalanság, bizonyos nem jó fajta függés. Mit
ért tehát az Úr akkor, amikor a gyermekeknek ilyen nagy jelentőséget
tulajdonít? Ha az idézett szöveget jól értjük, akkor három különböző
gondolat jut azokban kifejezésre.

Az egyik e mondatban van: „Aki befogad egy ilyen gyermeket az
én nevemben, engem fogad be.”

„Befogadni” annyit tesz, mint valami számára megnyílni; annak te-
ret és jelentőséget adni. Az önkéntelen érzélem szerint az ember azt
fogadja így be, ami igazolni tudja magát: eredményeket mutat föl,
hasznot húz, fontosnak látszik. A gyermekben mindez hiányzik. Még
semmi eredményt sem ért el. Nem mutat föl még semmit. Hiszen még
csak kezdet, s ami az övé, az még csak reményben van meg. A gyer-
mek nem kényszerítheti a felnőtt érzelmét arra, hogy komolyan ve-
gye, hiszen „kicsi még”. A tulajdonképpeni emberek a nagyok; a gyer-
mek még nem számít teljesnek. Ez az érzés azonban nemcsak észem-
bereknél vagy önzőknél van meg, hanem a szeretetteljeseknél, anyás-
kodóknál és nevelői adottságúaknál is, sőt ezeknél gyakran különösen
világosan, csak a gondoskodás formájába öltözve. A felnőtt viselke-
désébe a gyerekkel szemben barátságos vagy barátságtalan semmibe-
vevést visz bele – egészen a természetellenes és játékos hangú formá-
ban való megnyilatkozásig, melyről azt hiszi, hogy így kell a fiatal te-
remtésekkel beszélni. Jézus erre azt mondja: Ti nem fogadjátok be a
gyermeket, mert az nem tud magának érvényt kikényszeríteni. Szá-
motokra ő kevés. Így hát halljátok: Ott, ahol az van, ami nem tud
maganak érvényt szerezni, ott vagyok én! . . . Isteni lovagiasság lép
föl itt, ahol a magát még igazolni nem tudó áll, és kijelenti: „Én ke-
zeskedem érte.”

Így hát a gyermek egészen új jelentőséget kap, az Úr kiemeli a faj
szempontjából vett értékelés rendjéből, amely benne csak az eljövendő
életet látja; kiemeli a gazdasági szempontból is, mely haszon és telje-
sítmény szerint méri; ki a közvetlen érzés szerint mérőből, amely ben-

ne a saját létének a folytatását érzi és egyúttal az az ellen való tiltakozást, a jóváhagyást és kritikát, az önkénytelenül szeretettet, a sajátjából fakadt új életet, de ugyanakkor a létben konkurensét, aki győzni fog, mert a jövő az övé. Ebből az egész különös és kérdéses keverékből, amit a „gyermek iránti szeretet”-nek hívnak, emeli ki Jézus a gyermek helyzetét, mikor azt mondja: A gyermek a fejlődő keresztény. Én komolyan veszem a gyermeket; oly egészen komolyan, hogy véremmel kezeskedem érte. Onnét az értéke. Azért tudd meg, ha a gyermekre rátalálsz, rám találtál!

A második gondolat: „Aki csak egyet is bűnre csábít a bennem hívó kicsinyek közül, jobban járna, ha malomkövet kötnének a nyakára és a tengerbe dobnák. . . Vigyázzatok, meg ne vessetek egyet sem e kicsinyek közül! Mondom nektek: angyalaik az égben szüntelenül látják mennyei atyám arcát!”

A gyermek kiszolgáltatott. Nem tudja magát védeni a felnőttel szemben. Azon befolyás ellen, mely a felnőttnek az ügyességéből, tapasztalatából, fölényes gondolkodásából ered, nem tud helytállni. Főképp nem, ha a felnőtt gonosz; gondolatait megmérgezi, a jó és rossz iránti érzékét megzavarja, a védtelen gyermeki érzéseket fölkavarja, a szemérem és tiszteletérzést lerombolja. Ez ellen a gyermek nem tud védekezni. Jézus itt azt mondja: Vigyázzatok! Ahol ti csak a gyenge teremtményt látjátok, ott isteni gyöngéd és szent titok van. Aki azt bántja, az oly rettenetes dolgot követ el, hogy jobb volna neki ha már előbb ártalmatlanná tették volna, mint valami veszedelmes állatot.

Szövegünk azon kevés szentírási hely közé tartozik, ahol az őrző-angyalokról van szó, akiket Isten rendelt az ember mellé, hogy őrizzék benne azt, ami szent. Az őrangyal képe is eltorzult, amint a kinyilatkoztatásban minden nagy az idők folyamán megromlott. Az angyalból valami láthatatlan felügyelőfajta vált, aki a gyermeket attól óvja meg, hogy a hídról a vízbe essék, vagy hogy a kígyó meg ne marja. Az Írás fenségesen rettenetes lényéből szentimentális, sőt néha kétértelmű valamit csináltak.

A valóságban az angyal Isten legelső teremtménye. Lényének hatalma elviselhetetlen. Ha az embernek megjelenik, első szava: „Ne félj!” – ami azt jelenti, hogy ő maga ad erőt ahhoz, hogy elviselhesük. Közötte és az Isten között megegyezés áll fenn, hogy szorgoskodik a rábízott ember szentsége körül; és védi azt tévedésen, szenvedésen és halálon keresztül. . . És Krisztus ezt mondja: Ha te ahhoz a

szentséghez, mely a gyermekben van, hozzá akarnál nyúlni – óvakodjál! A gyermek mögött az angyal áll, és az Istent látja. A gyermek mögött Isten van nyitva, s ha túl közel mégy hozzá, olyasmit érintesz, ami közvetlenül Isten rejtekébe vezet. Akkor egy rettenetes ellenféllel lesz dolgod. Hallgat ugyan, és úgy látszik, mintha semmi sem történnék. De egykor majd megtudod, igazában mi történt, mikor ő ellenfeled lett. Itt a védtelennek szent méltósága lesz nyilvánvalóvá.

Végül a harmadik és legmesszebb menő gondolat: „Mondom nektek: ha meg nem változtok és olyanok nem lesztek, mint a gyermek, nem mentek be a mennyek országába!” Itt az Úr mértéket állít föl. Hogy a „mennyek országába” bemehessünk, olyanokká kell „lennünk, mint a gyermek”. A gyermekdedtség Isten országának a magatartása.

De hogyan éltek vissza az igével? Mennyi érzelgős, ostoba, dagályos, mennyi emberi és vallásos értéktelenség aggatta magát rája! Mennyi gyöngeség és hozzásimulni-szeretés igazolta magát vele! Mennyi képtelenség, mely az egyenesen járó embert nem tudta elviselni és a meglett emberrel nem tudott bánni, hivatkozott rája! Ideje, hogy egyszer pontosabban megnézzük, mit akar az Úr a gyermekdedség szavával!

Mi van a gyermekben, ami nincs meg a felnőttben, és amit ennek Jézus normául állíthatott oda? Bizonyára nem a gyermeki szeretetreméltóság. Ez líraiság lenne, aminek semmi köze Jézushoz. . . Talán az ártatlanság? De a gyermek egyáltalán nem ártatlan. A Szentírás valóságérzéke nem gondol arra, hogy a gyermeket ártatlannak mondja. Tudja, hogy mi az ember, és hogy már „az egynapos gyermekben” is benne van a gonosz. A gyermek minden rosszat már magában hord; legtöbbször csak szunnyadozó, de néha már nagyon is éber és erőteljes formában. Egy nevelő sem tekinti ártatlannak a gyermeket, aki azt igazán komolyan veszi. Az „ártatlan gyermek” a felnőtt találmánya, aki olyan helyet keres, ahová saját állítólagos egykori ártatlanságának szentimentális érzelmét betelepítheti. Ebben a felnőtt magát élvezi – és élvez a hatalmat, amelyet e fölött a megható teremtés fölött gyakorol.

Mit ért tehát Jézus a „gyermekin”? Nyilván az ellenkezőjét annak, ami a „felnőtt” rossz értelemben.

A felnőtt biztosítani akarja magát és ebben ravasszá és keményszí-
vűvé lesz. Aggódik, és az aggodás lealacsonyít. . . A gyermek ellen-
ben még nem ismeri a magabiztosítás ösztönét – legalábbis nem oly
erősen – hanem nyugodt bizalomban él. Ez a magatartás nem érdem,
hanem a tudatlanság folyománya; mégis megvan és tiszta, magáról
nem tudó bátorságot szül a léttel szemben.

A „felnőtt”-nek céljai vannak, az azoknak megfelelő eszközöket
keresi és használja. A dolgokat haszon és felhasználhatóság szempont-
jából veszi, és ezzel mindent megfoszt a szabadság állapotától. Szán-
dékai vannak; de semmi sem másítja meg a létet a rossz felé annyira,
mint a szándék. Mert megköti a magatartást és meghamisítja a dolgo-
kat. . . A gyermeknek nincsenek szándékai. De ez túlzás; természetes,
hogy neki is vannak szándékai, ezt meg azt akarja. Fél is. Egyáltalán
minden megvan benne, ami a felnőttben megvan, mert a felnőtté-levés
az első lélegzetvétellel kezdődik. Ha azonban túl pontos pszichológiát
űzünk, akkor szétromboljuk a hasonlat értelmét. Azt kell kihámoz-
nunk a szavakból, amit Jézus ért; és ehhez elég azt mondanunk, hogy
a gyermek a léttel való pusztta találkozásban él. Körülötte és feléje még
szabadon mehet végbe a történes, és a dolgok még maradhatnak azok,
amik.

A „felnőtt”-ben sok természetellenesség van. Nem hagyja a létet
olyannak, amilyen, hanem feldolgozza. Ezt nevezzük kultúrának. Eb-
ben nagy értékek vannak ugyan, de természetellenességgel fizetünk
értük. Mindenütt közbenvések vannak; ember és ember között, em-
ber és dolog között; ezek saját szakállukra fejlődnek, és azt eredmé-
nyezik, hogy az élet már nem jut élethez, a szív már nem tud szólni a
szívhez. Mindenütt formák és helyettesítések vannak és kiszorítják a
valóságot. Mindenütt tekintettel kell lenni valamire; a tekintet azon-
ban megtöri az erőt, elővigyázattossá és nem igazivá tesz. A felnőtt kö-
rül minden mesterkéltté válik. Amit nevelésnek nevezünk, az jórészt
ebbe a mesterkéltt világba való beépítés. „Ilyesmit nem tesz az ember”,
így szól az egyik legelső nevelői mondat, és ez az eredeti érzés számá-
ra, mely ellene védekezik, megtámadhatatlan. „Az ember” – ez így,
személytelenül, magának a létnek állapotát fejezi ki, és ki tud egy min-
denütt működő, de sehol meg nem fogható állapotnak nekimen-
ni? . . . A gyermek ellenben még nem mesterkéltt. Még a közvetlenség
állapotában van: ő egyszerűen ő maga. Kimondja azt, ami van, és za-
varbahozza a nagyokat. . . Kimutatja, amit érez – és nevetletlennek

tartják. A jólneveltség jórészt nem abban áll, hogy szeretetteljesek, megértők, önzetlenek legyünk, hanem hogy a saját érzelmeinket elrejtjük; így a felnőtt beszéde és viselkedése sok nemvalódit és nembecsületest tartalmaz. Ezzel szemben a gyermek egyszerű és őszinte. Ez nem érdeme. Még nem érez gátlásokat, melyek a felnőtt számára nehézzé teszik azt, hogy igaz legyen. Az ő igazmondása még nem kipróbált, de megvan, és élő szemrehányásul szolgál.

A „felnőtt” ismételten önmagához tér vissza. Elgondolkodik maga fölött, vizsgál, kutat, állást foglal. Ebben van a lét komolysága, tudatossága és felelőssége, de egyúttal ezen törik is meg az élet. A felnőtt maga áll saját szeme előtt és tudatos érzéssel áll ott. Ezzel elállja útját a dolgokhoz, más emberekhez, a világhoz. . . A gyermek nem reflektál; nem tekint magába. Életének mozgásai magától elfelé, a létesülő felé tartanak. A gyermek nyílt. Helyes állásponton van, helyesen lát; de ezt különösebben nem tudja, mert nem sokat gondolkodik magán. De aztán lassan bekövetkezik az átállás, és a nyíltságból a reflexió és az önérvényesülés bezárt tere lesz.

A gyermeknek ebben a magatartásában rejlik az alázatossága is; hogy tudniillik „kevésre tartja magát”, amint az Úr mondja. Nem tolja saját énjét előtérbe. Tudatában a dolgok, a történések, az emberek vannak, nem a saját énje. Így az ő világában a tulajdonképpeni is előtérbe léphet; az, ami van, és ami a lényeg. A felnőtt világa teli van nemigazságokkal; jelekkel, helyettesítésekkel, eszközökkel, és eszközökhöz vezető eszközökkel, halálos komolysággal vett látszatokkal és semmiségekkel. A gyermek világában maguk a dolgok vannak; azért nem csodálkozik a tulajdonképpenin sem. Csakis azon a megkeményedéseken és azokon a korlátozásokon csodálkozik és azok miatt nyugtalan, melyek a felnőttek részéről érik.

Mégegyszer hangsúlyozzuk: mindez csak bizonyos fokig áll. Nem akarunk, miután a gyermeki ártatlanság romantikáját elintéztük, egy újabbá esni. Mégis van valami, ami nagyjában a gyermeket a felnőttől megkülönbözteti, és nyilván ez itt a lényeges.

Mínthogy a gyermek nem mesterkél, nincsenek szándékai, ment az érvényesülési félelemtől és nyílt, azért fogékony a lét azon nagy átalakulásával szemben is, melyet Krisztus hirdet és az „Isten országa” névvel jelöl meg. Ez a meghirdetés a felnőttet gyanúval tölti el. Okos-sága azt hozza föl ellene, hogy ez nem mehet így. Elővigyázatossága előrelátja, milyen következményeinek kell lenni. Öntudata föllázad,

Megkeményedése nem akar semmit engedni. Egy mesterséges világba építette bele magát: fél, hogy ez megrendül, és ezért nem jut el a megértéshez. Szemei vakok, fülei süketek, szíve eltompult, amint Jézus ismételten is mondja. „Túlságosan felnőttem.”

A zsidó nép, a farizeusok és írástudók, a papok és főpapok – menynyire „felnőttek”! A bűnnek minden megkeményedése és elcsavarodása, egész öröksége szakad itt ránk, ha jobban odanézőnk. Milyen kivénültek! Több mint másfélezer esztendőre ér vissza emlékezetük, föl Ábrahámig, tehát olyan történelmi öntudat él bennük, mint kevés más népnél. Isteni adományból és hosszú emberi tapasztalatból fakadó bölcsesség: tudás, okosság, korrektség. Vizsgálják, fontolóra vesznek, megkülönböztetnek, mérlegelnek – és amint a megígért elérkezik, a jövődőlés teljesül, a hosszú történelem végső értelméhez jut, akkor megmaradnak a múltnál; belekapaszkodnak emberi hagyományaikba, elsáncolják magukat a templom és a törvény mögött; ravaszok, megkeményedettek, vakok, és az óra eljár fölöttük. Az Isten Messiásának meg kell halnia azok keze által, akik Isten törvényeit őrzik. Véréből, szent lelkéből virágozik ki az ifjú kereszténység, és a zsidóság bezárja magát annak várásába, aki már eljött. . .

A gyermek fiatal. A szem és a szív egyszerűségében él. Ha az új jön, a nagy és megváltást-hozó, ránéz, feléje megy és belép oda. Ez az egyszerűség, ez a „naturalis christianitas” az a gyermekdedség, amelyet a hasonlat idéz. Jézus tehát nem gondol semmi szentimentálisra, semmi megindítóra, semmi kedves védtelenségre és lágy odasimulásra, hanem a tekintet egyszerűségére; a nyíltan-látás, a lényegmegérzés és szándéknélküli befogadás képességére.

Alapjában véve gyermeknek lenni ugyanazt jelenti, mint amit a „hiszékenység” szó fejez ki; azt a magatartást, amelyben a hit egészen természetes és az, ami Istentől jön, akadály nélkül érvényesülhet benne.

Tehát valami szentet és nagyot jelent. Azonban minden további nélkül nyilvánvaló, hogy ezzel magával nem lehet mit kezdeni. Nem hiába mondja szövegünk: „Ha meg nem változtok és olyanok nem lesztek, mint a gyermek. . .” Gyermekdednek lenni annyit tesz, mint legyőzni a „felnöttséget”, megfordulni és magát alapjától kezdve átépíteni. Ez azonban sokáig tart.

A gyermekdedség, amelyet Jézus ért, az Isten atyaságának való megfelelés. A gyermeknél minden az atyával és anyával függ össze. Rajtuk keresztül ér el minden a gyermekhez. Ők állnak mindenütt. Ők a kez-

det, a mérték és a rend. A felnőtt számára eltűnik az „atya és anya”. Mindenütt összefüggéstelen, ellenséges, közömbös világ áll. Az atya és anya elmentek, és minden hontalanná vált. Az Isten gyermeke számára újra egy atyai személy áll mindenütt: a mennyei Atya. Természetes, hogy neki nem szabad az életnagyságon túlnótt, földi atyának lennie, hanem igazi „Istennek és Jézus Krisztus Atyjának” (1 Kor 1, 3), amint Jézus szavaiban megnyilvánul és bennünket hív, hogy akaratának teljesítése körüli gondjában vele egyek legyünk.

A gyermeki lelkület olyan magatartás, amely mindenben, ami az embert éri, a mennyei Atyát látja. Hogy ezt megtehessük, ahhoz mindent, ami életünkben történik, föl kell dolgoznunk. A lét pusztá láncolatából bölcsességnek kell lennie; a véletlenből szeretetnek. Ezt igazán megvalósítani nehéz. Ez a „világ fölötti győzelem” (1 Jn 5, 4). Krisztus értelmében gyermekké lenni ugyanaz, mint kereszténnyé érlelődni.

IX. KERESZTÉNY HÁZASSÁG ÉS SZÜZESSÉG

A mikor Jézus ezt a tanítását befejezte, elindult Galileából és Judea határába ment a Jordánon túlra. Nagy tömeg kísérte, s Ő meggyógyította betegeiket. Akkor odaléptek hozzá a farizeusok, hogy próbára tegyék. Megkérdezték: Szabad-e a férfinak bármi okból elbocsátania feleségét? Ő így felelt: Nem olvastátok, hogy a Teremtő kezdetben férfinak és nőnek teremtette őket és azt mondta: a férfi ezért elhagyja atyját és anyját, feleségéhez csatlakozik, és a kettő testben egy lesz? Így már nem ketten vannak, hanem csak egy test. Amit tehát Isten egybekötött, ember szét ne válassza. De azok erősködtek: Miért parancsolta hát Mózes a válólevéllel való elbocsátást? Ő kijelentette: Mózes keményszívúságtek miatt engedte meg, hogy elbocsássátok feleségteket, de kezdetben ez nem így volt. Mondom nektek: aki elbocsátja feleségét – kivéve ha nem törvényes felesége – és mást vesz el, házasságtörést követ el. Aki pedig elbocsátott nőt vesz el, szintén házasságot tör. Erre a tanítványok megjegyezték: Ha így áll a dolog férj és feleség között, nem érdemes megházasodni. Ő így válaszolt: Nem mindenki tudja fölfogni ezt, csak akinek Isten megadja. Van, aki anyja méhéből úgy született, hogy képtelen a házasságra, van akit az

emberek tettek képtelenné rá, de van, aki a mennyek országáért önként lemond róla. Aki föl tudja fogni, fogja föl!”

Ezt jelenti Máté a tizenkilencedik fejezetben, az első verstől a tizenkettedikig. Az Úrnak ezek a szavai az emberi létet lelegelevenebb erőiben határozták meg már két évezreden keresztül, és hatnak szüntelenül tovább is. Mielőtt azonban pontosabban tudatosá tennők, mit is tartalmaznak, egy pillantást vessünk arra, aki azokat mondja. Nagy tisztelettel akarjuk a kérdést fölvetni, mi jelentősége volt saját maga számára azoknak az életerőknek, melyekről Jézus beszél. Mi volt az aszszony az Ő szemében?

A kérdés fontos nemcsak Jézus jellembeli alakjának, hanem megváltói szerepének megértéséhez is. Azok a vallásos egyéniségek, kikkel a történelemben találkozunk, e téren nagyon különböznek egymástól. Egyesek a nemek viszonyát egyszerűen rossznak tekintették; küzdöttek az ösztön ellen és iparkodtak kiirtani. Mások pedig magába a valóságba vették föl; sőt a vallásost benne csúcsoztották ki. Némelyek számára úgy látszik, nem is létezik nemiség, teljesen háttérbe szorult vagy fölemészttődött. Ismét mások egész életük végéig harcban állnak vele. . . Ha ilyen lehetőségekről Jézusra tekintünk, rögtön látjuk, hogy egyik sem áll reá. Egyéni vágyaiban, magatartásában nem volt jelentősége a nemek viszonyának. Jézus e tekintetben hallatlan szabadságban él. Ez oly tökéletes, hogy bennünk nem is tudatosul, és valami külön alkalomra van szükségünk, hogy róla egyáltalán kérdést engedhesünk meg magunknak. De nem is találunk nála semmi harcfélét. Jézus nem fél a nemiségtől: nem gyűlöli azt, nem veti meg, nem harcol ellene. Soha semmi jele annak, hogy el kellett volna nyomnia. Így hát közelálló kérdés, hogy esetleg érzéketlen volt-e; amint vannak emberek, akik sem harcot, sem önlegyőzést ezen a téren nem ismernek, mert közömbösek. Ő minden bizonnyal nem volt az! Jézus lénye tele van melegséggel. Benne minden él. Minden ébren van, telve teremtő erővel. Milyen részvétellel lép az emberekhez! Szeretete hozzájuk nem kötelességből és elhatározásból ered, hanem magából árad. Szeretet a lényének alapereje. Hogyan vonja oda a gyermeket, hogy tanítványainak megmutassa, milyen lelkület kell a mennyek országához! – Hogyan veszi karjaiba őket! Jóllehet fáradt, megáldja a kicsinyeket, kiket anyjuk hoz hozzá; és a csöppségek biztosan jól érezték magukat nála. Tanítványai az Ő számára nemcsak gondolatainak hirdetői voltak, hanem személyükben is kedvesek. „Már nem mondalak titeket szolgák-

nak... Barátainnak mondalak titeket”, mondta nekik (Jn 15, 15). Azok az órák, melyekben búcsút vett tőlük, telve voltak szeretettel. János különösen közel állt hozzá, az a „tanítvány volt, akit szeretett” (Jn 13, 23). Mily sokat mond az, hogy az utolsó estén Jézus keblén pihent – és ez bizonyára nem először volt! Mikor a szörnyű föltárás, hogy „közületek valaki elárul engem”, annyira megrendítette őket és egyikük sem mert kérdést tenni, akkor Péter Jánosnak intett: „Kérdezd meg, kiről beszél.” És az, „Jézus keblére hajolt és megkérdezte: Uram, ki az?” (Jn 13, 21–25). Értésülünk a nők hűséges gondoskodásáról is, mellyel körülvették, és amelyet bizonyára jószággal és hálával viszonyzott (Lk 8, 2–3). A betániai testvérekről is olvassunk, „akiket szeretett” (Jn 11, 3). A János evangéliumának tizenkettedik fejezetében elmondott vacsora mutatja, mily kedves volt előtte Mária, Lázár nővére. Mily bensőség volt közte és Mária Magdolna között, mutatja az az istenien szép találkozás a föltámadás után a kertben: „Márial... Rabboni, Mesterem!” (Jn 20, 16–17). De senki, akinek szeme jól lát és szíve épszerkezetű, nem fedezhet föl ezekben valamilye titkos köteléket, vagy elnyomott vágyakat. Megnyilatkozásai ezek a tiszta, meleg szabadságnak. Ha Jézus alakján elgondolkozunk, akkor mindent gazdagnak, elevennek találunk benne – de minden erő szívében összpontosul, szíverővé lesz; Istenre irányítva, folytonos áramlásban feléje. Szüntelenül szívja magába szomjasan, mint legbelsőbb létének „ételét és italát” az Atya szent szeretetigénylését és önodaajándékozását, hogy a szeretet tevékenységében és alkotásában érvényesítse (Jn 4, 32 skk.). Hogy így az erők teljessége minden erőszak, elhajlás, megtévesztés nélkül Istenhez és Istentől az emberhez jut, s hogy mindez olyan tiszta és átlátszó, éppen ez adja Jézus személyének megfoghatatlanságát. Tőle, aki olyan keveset beszél a nemiségről, e hatalom megmutatásának, megtisztulásának és fékentartásának olyan ereje árad ki, mint senki másból. Hogy a nemiség keresztény rendje miben áll, azt nem szabad abból meghatározni, hogyan látta azt ez vagy az a keresztény személyiség vagy tanfelfogás, hanem, hogy Jézus milyenek akarja azt. Ő mindenki fölött áll, még a legnagyobb szentek és tanítók fölött is. Minden embertől és minden időtől és minden tanfelfogástól hozzá kell föllebbeznünk. Egyedül Ő „az út, az igazság és az élet” (Jn 14, 6) – mint mindenben, úgy ebben is.

Most pedig térjünk vissza a szövegünkhöz.

A helyzet, melyről a jelentés szól, valahogy hasonlít más helyzetekhez, melyekkel már találkoztunk. Farizeusok – az ortodox felfogás teológusai, jogászhai, szakemberei – kérdik: „Szabad-e a férfinak bármi okból elbocsátania a feleségét?” Ez a kérdés éppoly kevésbé becsületes, mint a „legfőbb parancs” után érdeklődő, melyről lesz még szó (Mt 22, 34–40). Egyáltalán nem felvilágosítást akarnak, hanem kelep-cét vetni. A tárgyat illetőleg bő kazuisztika állott készen: hogy a válaszevél kiállításához elég-e ez vagy az az ok, vagy amaz. Mikor súlyosbodik az ok, és mikor enyhül; milyen kivételek vannak és így tovább, végnélküli megkülönböztetésekben és veszekedésekben. Az ellenfelek arra számítanak, hogy Jézus, aki olyan keveset beszél a törvénytudomány szörszálhasogatásairól, hanem mindig csak a gondviselés, szeretet és szívtisztaság ügyeiről, ebben a piszokban nem tud majd eligazodni és sebezhető helyeket fog majd fölfedni. Ő azonban mindent egyetlenegy mozdulattal elsöpör és a kérdést egészen más síkra teszi át: egyáltalán nem szabad neki elbocsátani!

A házasságot Isten alapította. Isten az embert férfinak és nőnek, tehát kapcsolatukra irányítva teremtette. Helyesen kötve ez az egyesülés olyan egységet képez, mely magából Istenből származik. Mindketten eggyé lesznek Istentől jövő intézkedéssel: oly bensőségesen, hogy csak „egy test”-nek számítanak, és minden, ami az egyiket érinti, a másikat is illeti. Az ember fölbonthatja, amit maga kötött össze; amit azonban Isten kötött meg, az kívül esik az ember hatalmán. Az ember szabadon dönthet, hogy megházasodik-e, – ez hatalmában áll. Ha azonban megteszi, akkor ebben egy olyan isteni kötelék létesül, mely fölött neki már nincs hatalma. Ez a házasságnak az emberfeletti jellege, mely egy boldogító, minden viszontagságon felül álló békét és tartóságot adó titokká lehet: de természetesen nehéz sorssá is.

A kérdezők méltatlankodva felelik: Hát akkor miért adta Mózes a válaszevél kiállítására vonatkozó összes előírásokat? Jézus ezt válaszolja: A ti szívetek keménysége miatt. Mert bennetek se szeretet, se szeretetből fakadó hűség nincsen. Mert önzők és érzékiek vagytok, és ha engedményeket nem tett volna nektek, föllázadtatok volna; Isten pedig túl irgalmas volt ahhoz, hogy ezt megengedje. A törvény – már szöltünk róla – nem volt kifejezője az eredeti isteni akaratsnak, ahogy az Úr még Ábrahámmal szemben is beszélt, hát még amint a Paradicsomban és a teremtés tényében megnyilvánult; hanem bizonyítéka a

nép bizonyos elpártolásának; olyan rend, amelyet akkor adott Isten, mikor a hit és szabadság tulajdonképpeni rendjét a nép már elhagyta.

A tanítványokat megrendíti ez a kinyilatkoztatás. Talán még Jézus azon szavai is eszükbe jutnak, amelyeket a hegyi beszédben mondott: „Hallottátok a régieknek szóló parancsot: Házasságot ne törj! Én pedig azt mondom nektek: Mindaz, aki bűnös kívánsággal asszonyra néz, szívében már paráználkodott vele” (Mt 5, 27 – 28). Hiszen akkor a házasság szörnyű kötöttséget jelent! Az egy asszonnal való házasság a fölbontás lehetősége nélkül; és már a másik asszonyra vetett kéjvágyó tekintet is házasságtörés! Ha így áll a férfi és nő viszonya, akkor a házasság rossz dolog. Jézus felelete erre csak ennyi: „Nem mindenki tudja felfogni ezt, csak akinek Isten megadja!” (Mt 19, 11). Ez a kifejezés többször hangzik el Jézus ajkáról, akkor is például, mikor így kiált: „Akinek füle van, hallja meg!” (Mt 11, 15). Mindig arra figyelmeztet ezzel, hogy amit mond, az nem érthető meg a közvetlen emberi gondolkodásból, vagy a pusztá törvény köréből, hanem csak a hitből és kegyelemből. Így áll a dolog a jelen esetben is: amit a házasságról mondtam nektek, azt tisztán az emberi természetből, a világból és a törvényből nem foghatjátok föl, hanem csak a hitből. És nem valósíthatjátok meg saját erőlködéstekekkel, hanem csak a kegyelemmel.

Sőt – és most folytatódik a gondolat: Van, olyan rend is, amely attól, amit mindenki „fölfoghat”, még messzebb esik, tudniillik a nemi közösségről való lemondás rendje. És hogy egészen világos legyen a dolog, megkülönbözteti, hogy mit ért ezen. Nem az emberre kényszerített lemondás ez, mert valami testi hiba alkalmatlanná tesz valakit a házasságra, vagy külső beavatkozás a nemző képességét lerontotta; hanem szabad elhatározásból ered, és pedig a mennyek országa kedvéért. Mert van az életnek olyan rendje és alakja is, amelyben az ember szeretetének minden erejét közvetlenül Istenre és országára irányítja, és csak Istentől jut el ez az erő az emberhez. Erről még kevesebb van a törvényben. Erről még nagyobb mértékben áll: „Aki föl tudja fogni, fogja föl!”

Fölvették a kérdést, a két rend közül melyik áll magasabban? Az erre a kérdésre adandó feleletbe csak később akarunk belebocsátkozni. Ami bennünket most érdekel, az az, hogy az Úr szavai szerint mind a kettő ugyanabból a gyökérből fakad. A pusztá természettel

szemben mind a kettő titkot tartalmaz. Mind a kettő többet foglal magába, mint amit mindenki „megérthet.” Egyiket sem lehet pusztán az ösztön vagy az emberi társadalom vagy a szív közvetlen értelmezéséből levezetni; hanem mindegyik csakis a kinyilatkoztatásból ismerhető meg, hittel fogadható el és kegyelemmel valósítható meg.

Mondják ugyan, hogy a keresztény házasság megfelel az emberi természetnek. Ezt azonban helyesen is, meg helytelenül is lehet értelmezni. Mindenesetre megfelel az emberi természetnek – de abban az állapotban, amelyben volt, mikor az isteni akarat tiszta formáját hordozta magában, Istenre volt irányítva, és annak kegyelme hatotta át. A paradicsomi embernek „természetes” lett volna, hogy a házasság az Istennek engedelmeskedő szív szeretetéből és szabadságából kötéssé, egyetlen és fölbonthatatlan legyen – de természetes-e annak az embernek, akivé a bűn által lettünk? A bukott emberre nézve is olyasvalami-e az életfogytiglan tartó egymáshoz kötöttség, amit az ember – nem az értékek és célok, hanem a közvetlen érzés és tapasztalás szerint – „természetes”-nek tart? A „természet”-hez hozzátartozik mindenekelőtt az ösztön; de ez féltelenné vált, meghasonlott és a lelkiismerettel szemben nem őszinte, hanem vak és erőszakos, állhatatlan és változó. Két embernek az a viszonya, mely belőle épül föl, szükségképpen ugyanolyan jellegű lesz... A szív vonzalma is „természetes”; kezeskedhetik azért, amiről tudomása van, de nem azért, ami a tudaton kívül van; még kevésbé azért, ami eljövendő. Az egész irodalom a szív változékonyságáról mesél... Talán a személyiség? „Természetes”-e, magától értetődő-e, ajánlható-e a személy számára a körülmények és események, a saját maga és a másik fejlődésének változásaiban egy másik emberrel mindenkorra egybekötve lenni? Amit a meg nem váltott szabadság útján kötöttek meg, az ugyanúgy meg is lazulhat... Hát az ember lelkiismerete? Ítélete, elhatározó képessége, hűsége? Egyszerűen becsületesek és megbízhatók ezek? Aki ezt állítja, az nem akar látni... De még ha meg is engedjük, hogy erkölcsi szabadsággal létrejöhet föltétlen erkölcsi egybekapcsolódás – akkor is a házasság többet akar. Jelentősége az, hogy az ösztön impulzusában, a szívügyek változásaiban, a szabadságnak az erkölcsi kötelességekért való harcában mutatkozzék valami, ami máshonnan jön: olyan egységi forma és erő, amely nemcsak „szilárd” és „jó”, hanem „örök” és „szent” is. Hogy mind a két ember – amilyen a bűnbeesés után, állhatatlan, összekuszált, a kegye-

lem elleni lázongással szívében – azt a szent egységet akarátába és tudatában fölvegye; hogy ezt a közösséget mindazzal együtt, ami emberi elégtelenséget és tragikumot az tartalmaz, leélje és átalakítsa – ez nem „természetes”, hanem csak „annak számára felfogható, akinek megadatott”, aki hisz.

A fölbonthatatlan házasság kétségkívül megfelel a természet legmélyebb értelmének, és minden szenvedés és pusztulás ellenére is végeredményben gyakorlatilag is a helyes. Mégsem szabad egyszerűen természetesnek mondani. Különben az a veszély áll elő, hogy eltér szent jelentőségétől és egy etikai, vagy szociális intézményé lesz. Ha azonban a hitből értelmezzük és a kegyelemből éljük, akkor olyasmi, ami valójában és magas értelemben „természetes”. Ez a „természetesség” azonban más valamit jelent, mint a mi közvetlen lényegünkől folyót. Ez a kegyelem gyümölcse, a hit teljesítménye. Ezzel nem kezdünk, hanem a keresztény erőfeszítés ezzel fejeződik be. Olyan, mint a gyermekdedség, melyről előbb volt szó. Azért hasonló erővel is kell felépíteni, mint a szüzességet: a hitből fakadó lemondással. A keresztény házasság állandó áldozathozatalból újul meg. Igaz ugyan, hogy a két egybekötöttnek élete teljességét jelenti a termékenységben és lét kiteljesedésében, amely az egyes ember lehetőségén túlmegy. De nem csupán a kiélésben és tevékenységben, hanem az állandó lemondásban is – mindabban a lemondásban, amelyet az ösztön csapongásai, a szív állhatatlanságai, az állandóan mutatkozó csalódások a másokban, az erkölcsi erők krízisei, a közösség követelményei, a külső sorsesemények változásai tesznek szükségessé.

A házasság nem pusztán a közvetlen szerelem teljesülése, mely a férfit és nőt összehozza, hanem annak lassú, a valóság megtapasztalásában végbemenő átalakulása. Az első szerelem még nem látja ezt a valóságot. Az érzékek és a szív szava elvarázsolja, a mesék és az el nem múlás álmába burkolja. Csak lassan valósul, akkor, mikor az egyik a másokban a mindennapit, a ki nem elégitőt, a be nem váltottat látja. Ha akkor a másikat úgy fogadja el, amint van, mindig újból és minden csalódáson keresztül; ha viseli vele a mindennapi lét örömeit és bajait éppen úgy, mint az első nagy élményt, Isten előtt és Isten erejével – akkor fokozatosan kifejlődik a második szerelem, a házasság tulajdonképpeni titka. Annnyival áll ez az első fölött, amennyivel

a nagykorúvá lett egyéniség van az ifjúság fölött, és amennyivel az önlegyöző szív érettsége van a magát egyszerűen megnyitó és odaadó szív fölött. Valami nagy jön itt létre, de sok áldozatból és önlegyözésből. Nagy erőre, mélységes hűségre és hősiesszűvre van szükség, hogy az ember ne dőljön be a szenvedély, a gyávaság, az önzés, az erőszak ámitásainak. S talán olyan sokszor esik az meg, hogy két, hosszú időn át egybefűzött ember házasságában ennek az igazán győzelmes szeretetnek a formája áttör? Így aztán jól megértjük, ha Jézus szavaiban a házasság meghatározása a szűzességbe megy át.* A nem-természeteségi jelleg, mely már a házasságban megvan, a szűzességnél nyíltan tör elő. Az embert nem eredeti adottsága ösztökéli arra, hogy a szerelemteljesülés és termékenység utáni vágyáról lemondjon. Amire Jézus gondol, az nemcsak azt jelenti, hogy az ember egy fizikai lehetetlenségbe belenyugszik vagy okos korlátozással segít magán: ez azt mondaná, hogy a szükségből az ember merész, de sívár erényt csinál – hanem azt jelenti, hogy valaki szabad elhatározásból mond le. Éspedig nem gyöngédségből vagy életuntságból vagy filozófiai megfontolásokból, hanem „a mennyek országa kedvéért”. Mégegyszer és egész pontosan: nem azért ,mert valami „vallásos kötelesség” parancsolja, hanem mert számára Isten felől olyan szeretet-lehetőség nyílik meg, mely őt egészen és kizárólagosan igénybeveszi. Manapság a pszichológia az emberi cselekvés minden tudatmögötti és alatti magyarázatát megvilágítja; mégis kell még valamit mondanunk. Felhozhatják ugyanis, hogy a szűzesség gondolatánál csak a szerelem tárgyának eltolódásáról van szó. Sokszor nagyon bonyolult okokból az ember nem jut el a természetes másikhoz, az emberhez, s azért, természetesen burkoltan, a vallásos szférában keresi. Ha tehát „Istent” szereti vagy a „mennyek országát”, akkor az alatt – alapjában és anélkül, hogy tudná – egy másik embert ért. Ha ez áll, éspedig nemcsak hamisan átélt esetekben vagy az érzés melléklengéseiben, hanem annak velejében, amit szűzességnek hívunk, akkor ez valami rettenetes. Akkor az embert a legelevenebbjeiben csalja meg valami vagy valaki, és Isten

* A 11. verset – „nem mindenki tudja fölfogni ezt, csak akinek Isten megadja” – legtöbbször a beszéd második szakaszához kapcsolják és a szűzességre vonatkoztatják. E szerint csak előlevezése a 12. vers utolsó mondatának: „Aki föl tudja fogni, fogja föl!” Ez esetben Jézus egyáltalán nem is felelt volna tanítványainak arra a megjegyzésére, tanítását a házasságról egyszerűen abbahagyta volna, s az ő következtetésüket még kifelezte volna azzal, hogy ahhoz a szűzességről szóló tanítását fűzte hozzá. De ebben az esetben is a legszorosabb összefűgés lenne a házasságról szóló tanítás a szűzességről szólóval, és mindkét szakaszt ugyanaz az alapézület hatná át.

felé olyan érzület irányul benne, mely nemtelen és tisztátalan. A nem hívő sokszor így is fogja föl a szüzességet. A keresztény élet több momentumra igazat is ad neki ebben, de a dolog lényege és értelme határozottan más.

Hogy mit jelent a keresztény szüzesség, azt nem lehet az emberből kiindulva felépíteni; sem az ösztönből, sem a lélekből; hanem csakis a kinyilatkoztatásból magából készen elfogadni. Krisztus azt mondja: lehetséges, hogy az ember helyes és tiszta módon teljes szereteterejét Istenre irányítsa. Isten olyan, hogy egész életteljességgel szerethető, és az embernek egyedülije és mindene lehet. Nem mint kárpótlás, nem mint valaminek a burkolása; nem mint elbástyázott képe valami emberi elgondolásnak; hanem igazán és eredetiben. Isten a szuverénean szerető és Az, akit egyszerűen korlát nélkül lehet szeretni. Sőt, Isten az, akit a legvégső és végérvényes értelemben egyedül lehet teljes szívvel szeretni. Talán minden világosan és tisztán érző szívnek, még ha a leggazdagabb is, szeretetélménye mélyén ott van a végső teljesülés lehetetlenségének az érzése. Talán mégis úgy áll a dolog, hogy a szeretet az emberrel szemben nem fejtheti ki végső erejét, mert az ember nem elég nagy ehhez; és hogy a másik nem fogadható be a teljes bensőséggel, mert mindig valami távolságban marad. Talán sejti az ember a minden földi szeretetnek ezen elégtelenségén, hogy van más szeretet is, amely azonban emberrel szemben sohasem valósítható meg; amelyhez a tárgyat és erőt, a „te” személyét és a szívet, az ihletettséget és közelséget ajándéknul kell kapni. A kinyilatkoztatás rámutat erre. Ebben rejlik a szüzesség titka. Ez előtt a pszichológia és etika minden kifogása szegényességgé és vakmerőséggé lesz. Természetesen arra, hogy az ember mikor van meghíva ennek a megvalósítására, nincs szabály. Itt az az ige: „Aki fel tudja fogni, fogja fel”, a legszigorúbb értelemben érvényes. Ez különös főntartottság – még a kegyelemnek a természettel szemben főntartottságán belül is, amint a tizenegyedik versben kifejezésre jut.

De az erő, amelyből mindkét rend fölépül, az az, amelyről elmélkedésünk elején beszéltünk: Krisztus ereje! E kérdésben tisztán és határozottan kell gondolkodnunk. Sem a keresztény házasság, sem a keresztény szüzesség nem épülhet fel szociológiai belátottságokból bármily világosak is azok; sem etikai és személyes erőkből, bármilyen

jók is azok; sem közvetlen vallásosságból, bármily jámbor is az. Mindez távolra visz az igazságtól. Ez még az általánosan értett „kegyelem”-ből sem épülhet fel amely csupán különös emberi vallásos adottság, természetes tisztességet vagy valami hasonlót jelentene. Hanem olyan erőből, amely Krisztus lényében van, amely Ő maga. A keresztény házasság csak úgy állhat fenn, ha „a kettő közt”, akik egybe vannak kötve, „ott van középen Ő” (Mt 18,20). Ő maga: az ő hatékony jelenlevésével, az ő elviselő, tűró, szerető, legyőzni tudó, és „hétyszer meg hetvenszer hétyszer” (Mt 18,22) megbocsátó erejével.

Ez az az erő... És nem egy elvont „mennyeek országa” teszi a szüzességet lehetővé; nem is az egyszerűen vett „Isten”, hanem Krisztus. Az, ami belőle árad, az ő személyéből, az ő érzületéből, az ő cselekvéséből, az ő sorsából, az a szent, megnevezhetetlen, szívbe világító érintő és betöltő. Eltűnne, ha általános kifejezésekbe akarnók belevinni. Ha például azt mondanók: Jézus etosza, vagy létmagyarázata, vagy az általa kinyilatkoztatott értéktelenség. Nem! Nem etosz, nem magyarázat, nem érték – Ő maga. Az, ami csak egy névvel fejezhető ki: Jézus Krisztus. Az Istennek élő Fia és egyúttal az Emberfia. A legszebb az emberi teremtmények között. Maga az élet és a szeretet. A keresztény házasság és szüzesség érthetetlen, mihelyt benne többé már nem Jézus Krisztus a lényeg, a norma, a valóság.

X. KERESZTÉNY BIRTOKLÁS ÉS SZEGÉNYSÉG

A mikor kilépett az utcára, odafutott hozzá valaki és térdre borulva megkérdezte tőle: Jó Mester, mit kell tennem, hogy elnyerjem az örök életet? Miért mondasz engem jónak? – válaszolta Jézus. Senkisémet jó, csak egyedül az Isten. Ismered a parancsokat: ne ölj, ne paráználkodjál, ne lopj, hamisan ne tanúskodjál, ne csalj, atyádat és anyádat tiszteld. Erre ő kijelentette: Mester, ezt mind megtartottam gyermekkorom óta. Jézus rátekintve megszerette őt és így szólt hozzá: Valami még hiányzik neked: Menj, add el, amid van, és árát oszd szét a szegények között, így kincsed lesz a mennyben. Aztán jöjj, vedd fel a keresztet és kövess engem! E szavak hallatára elszomorodott és

leverten távozott, mert nagy vagyona volt. Jézus erre körülnézett, majd ezekkel a szavakkal fordult tanítványaihoz: Milyen nehezen jut be a gazdag az Isten országába! A tanítványok megütköztek szavain. Jézus azonban megismételte: Fiaim, bizony nehéz a vagyonban bízónak bejutni az Isten országába. Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak az Isten országába jutni. Azok még jobban megrökönyödtek és azt kérdezték egymástól: Hát akkor ki üdvözülhet? Jézus rájuk tekintett és így szólt: Embernek ez lehetetlen, de nem az Istennek, mert Istennek minden lehetséges!” (Mk 10, 17–27).

Az Úrnak ezek a szavai is mély és még mindig továbbterjedő hatást gyakorolnak a keresztény történelemben. Szoros összefüggésben vannak azokkal, melyeket az előző fejezetben fontoltunk meg. Ott a nemi élet elrendezéséről volt szó; itt a tulajdonhoz való viszonyról. Mielőtt azonban a megfontolásukba belekezdénénk, mint az előbbiben, most is magára Jézusra akarunk tekinteni: Hogyan állt Ő személyesen a tulajdonnal szemben? Mik voltak számára a földi javak?

Az Írás azt mondja, hogy vagyontalan házból származott. Születése után az előírt áldozathoz Mária és József csak azt az ajándékot hozhatták, amely a vagyontalanoknak volt megengedve, két fiatal galambot; egy bárány feláldozására tehát már nem telt a vagyonukból (Lk 2,24). Később maga mondja valakinek, aki vele akar menni: „A rókának odúja van, és az ég madarának fészke, de az Emberfiának nincs hová lehajtania fejét” (Mt 8,20 és Lk, 9,58). Az előbbi észrevétel a szülő ház gazdasági helyzetéről adott tájékoztatót, ez pedig az utolsó éveiben követett életmódjáról.

De azért nem szabad azt gondolnunk, mintha nélkülözött volna. Amint az evangélisták írják, Jézus életszükségleteiről gondoskodtak. Jómódú asszonyok, akik követték, biztosították számára a megélhetést (Lk 9,1–3). Arról is van értesülésünk, hogy a kis csoportnak közös kasszája volt, melyet a karióti Júdás kezelt (Jn 12,6). Voltak tehát eszközök, amelyekből szükségleteiket fedezték, ételmet vásároltak és alamizsnát adtak (Jn 4,8 és 13–29).

Schol sem hallunk arról, hogy Jézus penitencia-tartás, vagy vallási

képzés céljából önsanyargatási megszorításokat rótt volna magára. Bőjtölt ugyan a keresztség után, de az nem volt a tulajdonképpeni értelemben vett aszkézis, hanem a legvégső magányba vonulás Isten előtt (Mt 4,2). Különbösen Jézus úgy táplálkozik, mint szokásos; használja azt, amire szüksége van, és egyébként nem beszél erről a dologról. Ha meghívják, résztvesz a vendégségen, mint a többiek is. Kánában a menyegzői társaságot nemes bor bőségével ajándékozza meg; ez kétségtelenül minden csak nem aszkézis (Jn 2,1–10). Az éhezők ezreit nem buzdítja arra, hogy viseljék el a nélkülözést, hanem a szükségesen felül táplálja őket és gondoskodik róla, hogy a maradékkal tisztelettel törődjenek (Mt 14,15–21). Sőt, van értesülésünk, amely azt mutatja, mily mélyen érezte meg az Úr a szép túláradását: Mikor a betániai Mária drága nárdus olajjal keni meg, és a pénzeszacskós ember morgolódva jegyzi meg, hogy a kenetet el lehetett volna adni és árából alamizsnát adni, védelmébe veszi Máriát. Ez a bensőséges aktus, mely a házat illatával töltötte be, mélyen megörvendeztette őt (Jn 12,1–8). Éppúgy, mint szülőföldjének virágzó anemonjai mindenestre örömmel tölthették el és a madárkák gondatlanságukkal, különben bizonyára nem beszélt volna róluk hasonlataiban (Mt 6,26 ssk). És ha a világ szépségét nem érezte volna, akkor a sátán sem próbálta volna őt annak képe föltárásával megkísérteni (Mt 4,8). Sehol sem mutat Jézus aszkétikus magatartást. Mikor a zsidóknak komolytalanságukat tárja szemük elé, hogy sosem fogadják el azt a követet, aki éppen itt van, ezt mondja: „Eljött János, nem eszik és nem iszik, azt mondják rá: ördöge van. Eljött az Emberfia, eszik-iszik, és azt mondják rá: Lám, a falánk és borissza ember a vámosok és bűnösök barátja!” (Mt 11,18–19). János olyan, aki aszkétikusan él és penitenciát tart; Jézus tiszteli ezt, de ő maga nem él ezen a módon.

Az egyedülálló Krisztusban nem az, hogy lemond a világ becseségeiről és nélkülözést vállal, hanem az, hogy szabad. Megint ugyanott állunk, mint az előbbi elmélkedésünkben. Tökéletes, magában megálló és tiszta szabadság – ez az a nagyság, mely jellemzi az Urat. Olyannyira szabad minden vágyakozástól, minden birtoklás vagy megélhetés körüli aggályoskodástól; de olyannyira szabad a dolgokkal való szembeszállástól is és a lemondási harctól; olyannyira szabad minden még a legtítkosabb elégedetlenségtől is, azzal szemben, amit nem élvez, hogy az ember csak lassan érti meg: Jézusban a szabadság

egészen természetes. Nem is tűnik már föl. Nyugodtan pihen tekintete a dolgokon, már amennyire egyáltalán észreveszi azokat. Ami szép, azt szépek látja. Az élet javait is javaknak veszi. Egyébként a becslés és szeretet minden ereje Isten felé fordul. Oly természetesség ez, mely mint az Istennel való egyesülés legtisztább gyümölcse árad belőle – aminthogy a „természetesség”, amire a kereszténység törekszik, nem kezdetét, hanem teljesülését jelenti e törekvésnek.

De éppen azért mutat Krisztus akkora erőt abban az emberben, aki előtte kinyílik, a világ javai után való törekvés rendezésében. E rendezésről beszélnek a fejezet bevezető szavai. Egy valaki jön hozzá sietve, talán egy kicsit izgatottan – Mt 19,22 szerint „egy ifjú”, Lk 18,18 szerint egy előkelő ember” – és megszólítja: „Jó Mester, mit kell tennem, hogy elnyerjem az örök életet?” Valószínűleg láthatta, mennyi jósággal fogadja éppen a gyerekeket, és túláradt a szíve. Részt akart ebből a tisztaságból és Istenközelségből, és megkérdi a „jó Mestert”, mit kell ezért tennie. Jézus visszautasítással felel: „Miért mondasz engem jónak?” Nagyon is távol esik Jézustól, hogy „alázatosságból” letagadja, ami Ő valójában? Hiszen másutt egész nyugodtan mondja: „Ki vádolhat közületek bűnről engem?” (Jn 8,46). De nyilvánvalóan valami hamis hangot hallhatott a beszédben, valami érzelgősséget, valami odatapadást a látható emberhez; azért fölfelé irányítja a kérdezőt: Csak egy a jó, a láthatatlan, a szent Isten. Oda fordítsd gondolatodat! De aztán: „Ha el akarsz jutni az életre, tartsd meg a parancsokat!” (Mt 19,17). És egy bizonyos számú parancsot megnevez közülük; amint rögtön látjuk, nemcsak a tízparancsolatból vett ki mondatokat, hiszen az a tilalom is köztük van, hogy ne csaljunk meg mást. A „parancsok”-on tehát mindazt érti, ami isteni irányítást az Ószövetség tartalmaz. Az ifjú azt feleli: Ezt már megtettem, éspedig ifjú koromtól fogva. Talán kissé elhamarkodott volt e kijelentés. Talán mégis jobb lett volna, ha a választ kissé meggondolja. . . Máté szerint (19, 20) hozzáteszi: „Mit kell még tennem?” Többet akarok tenni, oktass ki! Szavának igaznak kellett lennie, mert az „Úr rátekintve megszereti őt” és így felel: „Egy hiányzik még neked”. – Jézus nyilván látja, hogy iparkodott a parancsokat megtartani; és hogy valami vágy arra a területre akarja vinni, amely a parancs fölött van. Ebbe a vágyba hatol be Jézus tekintete, a bátorítólag „néz rá”. A szív fölbuzdulására „szeretetével” felel. Csatlakozik a törekvéshez, amely már igazán maga is felelet a kegyelem láthatatlan

vonzására. Így hát megadja az új utasítást: Ha így áll a dolog – hát akkor legyen! Adj el mindent, amid van; add a szegényeknek, és jöjj velem. Nem azt mondja: Add az örökösöknek, hanem a szegényeknek. Tehát egészen el veled Rázz le mindent magadról, és jöjj velem!

Itt valami különös eset történik. Egymás után két módon teszi világossá, hogyan lehet a tulajdonhoz való viszonyunkat keresztény szempontból alakítanunk.

Az első az, mely a „parancsok”-ban benne van: Tulajdonnal bírni annyit tesz, mint hálásnak lenni érte, lelkiismeretesen kezelni és nagyot tenni felhasználásával; megőrizni magát becstelenségtől és igazságtalanságtól; tisztességesnek lenni másokhoz, és segíteni a szükségét szenvedőn. Ez világos rend, Isten előtt érvényes és az örök életre vezet. Ha az ifjú azt mondta volna: Mester megpróbáltam ezt megtenni, de még nem elég; most hát iparkodni fogok jobban csinálni... Ha aztán életét tette volna föl arra, hogy a parancsokat mindig hívebben teljesítse, javait az új üzenet szellemében bírja és használja, akkor ebből valami keresztény értelemben vett nagy dolog származott volna. De benne valami még magasabbra tört. A parancsok a szabályt tartalmazzák; azt, ami mindenkinek szól és amit hűséggel és fokozatosan előrehaladó elmélyedéssel kell teljesíteni; de az ifjában volt valami, ami a törvényen túl, a szabad nagylelkűségnek, a hit erejében teremtőnek, a nem mindennapinak birodalmába törekedett. Ez hajtotta őt Krisztushoz. Az Úr tehát azt felelte erre: Ha így áll a dolog veled, akkor engedhetsz ennek az ösztökélésnek. Sőt tedd is meg! Mert most különös követelmény áll elő számodra: szíved minden erejét közvetlenül Istenre irányítani. Nem javaid igazságos kezelésével szolgálni neki, hanem a szív teljes szabadságával, amely mindentől elszakad, ami nem Ő. Azért hagyj ott mindent és jöjj velem! De hogy erre képes legyen, új erő áll rendelkezésére: a „Krisztus-látottság”, a „Krisztus-szeretetség” ereje. Erre kellene magát ráhagynia, és akkor a tanácsok rendjébe, a keresztény nemközönségesség rendjébe szállna föl. De erre nem tudja magát elhatározni; az áldozat túl nagy számára. Javai egész teljességükben lépnek szembe elé, magukhoz kötözik, és ő „szomorúan” azzal a tudattal tér haza, hogy valami isteni lehetőséget veszít el.

Két rend rajzolódik itt ki: Az egyiknek a formája a szabály, mely mindenkinek szól és mindenkit kötelez: az a lehetőség, mely mindenki

számára nyitva áll, és amelyet hűséges engedelmisségben kell teljesíteni – a másik a tanács, amely Isten szabadságából az egyeseknek szól, és amelyet a szív önkéntes választásával követünk. Nem természetes elhatározással. Senki sem választja a tanácsot magától; meghívást kell kapnia. Éspedig mint egyesnek, nem a közösségben. És olyan meghívást kell kapnia, mely meghagyja a szabadságát: „Ha tökéletes akarsz lenni, akkor...” De ebben természetesen kötelezettséget is vállal; mert ha nem tart ki, akkor nem csupán olyasmit hagyott abba, ami tetszésére volt bízva, hanem eljátszotta hivatását. Innét van az ifjú szomorúsága. A hívás és szabadság, a kötelezettség és nagylelkűség egymásba fonódásánál áll elő az evangéliumi tanácsok, a keresztyén nemközönységesség és annak rendje, ami az egyest illeti. Nem a törvénnyel, hanem a tanáccsal szemben fennálló készségből hajtjuk végre. De ez a hívás és ez a szabadakarás az „egyéni törvényt” alkotják, és éppoly mélyen kötnek, sőt új alakban és talán még mélyebben, mint az első rend.

Milyen viszonyban van e két rend egymással?

Mindenek előtt: Mind a kettő jó. Éspedig keresztyén értelemben vagyis Isten előtt jó. Az elsőnek is meg van ígérve az „örök élet”, az örök élet pedig az Istennel való közösség, és ezen felül nincs semmi. Az Írás értelme ellen van a tulajdon rendjét – éppúgy, mint a házasságot – keresztyén értelemben nem egészen teljes érvényűnek venni; ami azoknak van engedélyezve, akik hát nem képesek többre. Mind a két rend Krisztustól származóan érvényes.

Mind a kettő Isten kegyelemadó akaratából ered, nem a pusztá természetből. Mind a kettő azon erőből teljesül, mely felülről jön, nem saját képességből. Fontos ezt látni; a szöveg világosan beszél. Miután az ifjú elment, Jézus komolyan tekint tanítványaira, és így szól: „Milyen nehezen jut be a gazdag Isten országába!” A tanítványok csodálkoznak. Erre Jézus aláhúzza, amit mondott. Mégegyszer feljük fordul és így szól: „Fiaim, bizony nehéz a vagyonnal bírónak bejutni Isten országába! Könnyebb a tevének átmenni a tű fokán, mint a gazdagnak az Isten országába bejutni!” Most „még jobban megrökönyödtek” a tanítványok, és azt kérik: „Hát akkor ki üdvözülhet?” De Jézus nem nyugtatja meg őket, hanem helyben hagyja aggodalmukat. „Rájuk tekint” és így szól: „Embernek ez lehetetlen, de nem Istennek; mert Istennek minden lehetséges.”

Aki látni akar, láthatja, miről van itt szó. Jézus a „gazdagokról”

beszél, a „vagyonban bizókról”, és hogy „könnyebben jut át a teve a tű fokán, mint a gazdag a mennyek országába”. A tanítványok megijednek. De hát miért? Hiszen ők nem gazdagok! Részvételet érezhetnének; talán ha nagyon benne vannak a földiekben, valami jámboran takart kárörömöt – dehát minek megijedni? Miért kérdik: „Hát akkor ki üdvözülhet?” Talán magukat is a gazdagokhoz számítják? Igen, és Jézus is ezt vallja. Az a gazdagság, mely fölött itt ítéletet mondanak, nem a sok pénzt jelenti a kevéssel szemben, vagy a nagybirtokot a kis szántófölddel szemben, hanem minden tulajdont. A birtoklás pusztá ténye a gazdagság; és a tanítványok megijednek, mert róluk is szó van, ha csak talán egy halászbárka is az vagy egy házikó, ami az övék. A birtoklás egyáltalán és magában véve – erről van szó. És Jézus ezt mondja: Csak Isten erejéből, Isten szabaddátévő, nagylelkűséget ajándékozó szeretetéből tudunk mindenben túladni, lehetünk „gazdagból” „szegénnyé”. Ez kézenfekvő, jóllehet még ehhez is kell valamit mondanunk. Helyes módon, az igazságosságának és felebaráti szeretetnek megfelelően birtokolni; valamivel bírni, anélkül, hogy az Írás értelmében „gazdagok” legyünk, csak ugyanabból az isteni erőből tudjuk megtenni, mely arra képesít, hogy mindent elhagyjunk. Magában véve „lehetetlen”. Magában véve a pénz köt le; egy forint éppúgy, mint a millió. Magában véve a tulajdon bilincseli meg a szívet, a szegényes szántóföld éppúgy, mint a nagybirtok. De Isten végtelen kegyelmi hatalmának a jele... , hogy a dolgok befolyáskörében élő emberből keresztényen birtokló embert tud csinálni, aki bemegy az Isten országába... Láttuk: hogy a házasság élet keresztény legyen, mint két ember fölbonthatatlan egyesülése, mint a test és lélek közössége az egész életen keresztül, csak ugyanabból az erőből lehetséges, mellyel a meghívott minden közösségtől elszakad és szívét kizárólag Istenre összpontosítja. Éppúgy itt is: Keresztény módon birtokolni csak ugyanabból az erőből lehetséges, amellyel a keresztény szegénységet élék. Mert a birtoklásnak is szabadsággá kell lennie. A célt Pál sokszor idézett szavával jelölte meg: oda kell jutni, hogy úgy birtokoljunk, „mintha semmink sem lenne” (1 Kor 7,29–32). Ez, ha nem alakoskodunk, nagy dolog és nehéz. Hogy a dolgokhoz való kötöttségtől függetlenek legyünk, hogy igazán szabadok a vágyakozástól, élvezethajhásztól, aggódástól, irigységtől, fösvénységtől; hogy amink van, azt Isten kezéből fogadva bírjuk és úgy használjuk, ahogy Ő akarja – az, világosan kimondva,

lehetetlen. Lehetséges csakis Isten segítségével lesz. Pál szavával nem úgy kellene bánni, mintha az magától értődően elérendő magasabb foka lenne az erkölcsösségnek. Az emberi el-nem-érhetőségnek ugyanabban a szférájába tartozik, mint a keresztény szegénység – mint minden, amit a nyolc boldogság magasztal. Sőt, a kérdést meg kell fordítanunk: Csak a birtoklás a veszélyes keresztény értelemben? Minden bizonnyal nem, hanem a hiány is. Mert itt arról a keresztény szegénységről beszélünk, amelyet Isten országának kedvéért és szívünk szabad választásával gyakorlunk, nem pedig egyszerűen azért, mert nincs semmink. A pusztá nélkülözés, a pusztá korlátozottsága vagy kihalása a szükségérzetnek belsőleg sivárrá tehet. Kevéllyé is tehet; valami új, különös farizeizmust szülhet, amelyhez azt kívánjuk, hogy bárcsak inkább a kereset és birtoklás álláspontjára helyezkedett volna az ember, és ott teljesítette volna becsületesen kötelességét. Éppúgy, amint vannak emberek, akik a házasságról lemondanak, de bensőleg kiszáradnak; kemények és fennhéjázók – sőt talán, ha vágyaikat csak elfojtják és nem emelik az igazi áldozat szabadságába, képmutatókká, magukkal és másokkal szemben erőszakosakká, az élet ellenségeivé lesznek. Rájuk érvényesek Pál szavai: „Jobb dolog megházasodni, mint (érzéki vágytól) égni!” (1 Kor 7, 9).

Hogy áll a két rend értékben egymással szemben? A kérdést a megelőző fejezetben röviden érintettük. Most pontosabban akarjuk szemügyre venni.

Aki valójában maga elé engedi és sem személyes ellenérzésektől, sem azoktól a hatásoktól nem befolyásoltatja magát, amelyek a reformációból, majd aztán az újkor naturalizmusából indulunk ki, annak számára a felelet hamar megvan: A tanács rendje magasabban áll. Nem mintha a másik rossz volna, hanem mert a meg-nem-zavart tekintet számára világos, hogy a nem-közönséges érték magasabban áll, mint a pusztá szabályszerinti; és az az élet, mely a Legfölségesebb kedvéért mindent latba vet, magasabb, mint az, amelyben a különböző szempontok is megkapják a magukét. Az érzés tisztaságához tartozik az elismerés, mégha magunk nem is kaptunk meghívást erre az életre. Inkább ne tartozunk a magasabbhoz, minthogy azt a saját mértékünkre süllyesszük le.

Ezzel azonban egyáltalán nem mondtuk, hogy az az ember, aki a tanács rendjében él, ezzel már érzület és eleven lét szerint is maga-

sabban áll, mint a másik. Ez a rang csakis saját szíve tisztaságától és akarata győznetudásától függ. A tanács rendjében szűkkeblű-hideg, kevély, erőszakos lehet valaki, a szabály rendjében tágga, melegszívűvé, alázatossá, tisztelettudóvá, előkelővé válhat. Amit mondtunk, az áll a rendről magában véve, nem az ember érzületéről, aki abban él. Erről nem lehet általános érvényű ítéletet mondani.

A két rend tehát Istennek ugyanabból az akaratából származik, és a kegyelem ugyanazon ereje valósítja meg mindkettőt. Hát idegenen állnak egymás mellett?

Egy példával akarunk felelni. Ha Ferenc, aki a tanács értelmével oly tisztában volt, mint talán senki más, és akit azon keresztény lelkület legtisztább képviselőjének tarthatunk, amely a nem mindennapiba, a merészbe, a teremtőbe lendül föl – ha „Asszisi Szegénye” egy birtokos ember házába ment, és az megnyílt befolyása előtt, mi történt akkor? Talán eladott mindent és az ő útjára tért? Valószínűbb volt, hogy megmaradt korábbi rendjében. Ameddig azonban a vendég képe, lényének lehelete, hangjának csengése lelkében éltek, elutasította a nem egészen tiszta nyereséget, nem szorongatta az adósait, segített a szükségben szenvedőkön és nem utasított el méltó kérelmeket. – Ez az első része a feleletnek: A tanács megvalósulása az emberi társadalomban mint eleven erő hat. Bizonyítja, hogy lehet a birtoklástól szabadnak lenni; így a birtoklót arra figyelmezteti, hogy birtoklásában szabadabbá lehet. Aki mindentől elszakította magát, az annak, aki birtokát megtartja, segíthet abban, hogy azt helyesen birtokolja. . . Másrészt pedig: Vajon megvalósíthatta volna-e Ferenc a szegénységet abban az elragadó, tündöklő szépséggel telt formában, ha nagyon szűkös házból származott volna? Azt hiszem nem. Hogy áldozatának olyan szabadító ereje volt, úgy látszik, mégiscsak föltételezi, hogy érezte értékét azoknak a dolgoknak, melyekről lemondott. Ferenc tudta, milyen szép a világ, milyen édes a zavartalan birtoklás, mily fölséges az élvezés és ajándékozás lehetősége. Ez a második része a feleletnek: A tanács rendje minden bizonnyal mindig újra fakad, Isten kegyelméből és a szív szabadságából. De hogy ez a rend valóban szabadító, emberileg tiszta, lelkileg egészséges és teremtő legyen, ahhoz a kor általános tudatában élnie kell a birtoklás keresztény rendjének. Ez az a szántóföld és egészséges termékenység, melyből, ha Istennek úgy tetszik, a lemondás virága nő ki.

A két rend egymást hordozza. Csak úgy és akkor juthat el a szüesség és szegénység tiszta alakjához, ha a házasság és a birtoklás igazi értékükben látszanak és saját erejükben vannak megvalósítva. A házasság és a birtoklás pedig csak akkor lesz védve a világba való lesüllyedés elől, ha a szüesség és a szegénység mint hatalom élnek az általános tudatban.

XI. AZ ÁLDÁS

Márk mondja el evangéliumának tizedik fejezetében, hogyan jönnek az anyák egy alkalommal Jézushoz és elhozzák gyermekeiket, hogy áldja meg őket. Az Úr túlságosan ki van fáradva, ezért a tanítványok nyugalmat akarnak számára biztosítani, neki azonban ez nem tetszik és azt mondja: „Hagyjátok, hadd jöjjenek hozzám a gyermekek, és ne tartsátok őket vissza, mert ilyeneké az Isten országa” (Mk 10, 14). Kevés esemény, és örülünk neki, anélkül, hogy sokat gondolkodnánk fölötte; de egy napon talán találkozunk annak az embernek szavával, aki oly nagy elszántsággal szegezte Krisztusnak: „Könyörgőkből áldásosztókká akarunk lenni!” Mit jelent ez? Áldóvá akarni lenni könyörgő helyett, – ez úgylátszik, a lázadás szava. Mit jelent az áldás?

Mikor halljuk Jézusról még, hogy valakit vagy valamit megáldott? Ha jól látjuk, kétszer: az utolsó vacsorán, a húsvéti lakoma közben, mikor a kenyeret és bort megáldja, ezzel az áldással azonban és a szavakkal, amiket mond, rendeli az Eukarisztia titkát (Mt 26, 26). Aztán megint föltámadása után, közvetlen az Atyához való visszatérése előtt: „Ezután kivezette őket Betánia közelébe és kezét fölémelve megáldotta őket. Áldás közben eltávozott tőlük, és fölment a mennybe” (Lk 24, 50–51). Az az áldás, amellyel nekik – mint a Máté és Márk evangélium befejezése mondja – a megbízást adja, hogy menjenek el az egész világra, és vigyék el üzenetét minden népnek.

Jelentős aktusok: a gyermekekre adott áldás; a kenyérré és borra adott; a hírnökeire az utolsó együttlét órájában adott... Vizsgáljuk meg ebből a szempontból a szent történelem összefüggését: Áldás van az elején és a végén. A teremtés ötödik napján mond Isten áldást a tenger és a víz élőlényekre: „Növekedjete és sokasodjatok és töltsétek

be a tenger vizeit! És a madarak sokasodjanak a földön!” A hatodik napon, miután az embert megteremtette saját képére, férfinak és asszonymnak, megáldja őket és azt mondja: „Növekedjétek és sokasodjatok és töltsétek be a földet és hajsátok uralmatok alá! Uralkodjatok a tenger halain és az ég madarain, és minden állaton, mely mozog a földön!” És miután minden be van fejezve, Isten műve készen áll, és mindent látó és igazoló szeme előtt minden „jó” és „nagyon jó”, megáldja Isten a hetedik napot, mint a világteljesedés és az isteni nyugalom napját (Ter 1,22 és 28,2–3). Ezután azonban széttörük az áldás. Az emberek vétkeznek és Isten kimondja átkát. Kimondja a földre és termésére, a férfi munkájára és művére, az asszony méhére és szaporaságára (Ter 3,16–19).

Az idők végén megint itt az áldás, – mellette van természetesen az örök átok is. Azokhoz, akik hittek Krisztus nevében és törekedtek szeretetét gyakorolni, a világ bírása ezt fogja mondani: „Jöjjetek Atyám áldottai! Vegyétek birtokba a világ kezdetétől nektek készített országot!” Azokhoz pedig, akik elzárkóztak ezen szeretet elől, így szól: „Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre!” (Mt 25, 34 és 41).

A kettő között, az emberi történelem hosszú ideje alatt, újból megjelenik az áldás; nem az első, az összezúzódot, hanem a második. A Noéra adottal kezdődik, mikor Isten a vízözön után azt a titokzatos szövetséget köti vele; s ez előre sejtése a későbbinek (Ter 9,1–17). Aztán következik a tulajdonképpeni szövetség, melyet Isten Ábráhámmal kötött, és vele volt összekötve a meghívottra mondott áldás, aki a hívást követte: Utódaival kell a szent történelemnek elindulnia, és egykor a most még titok leple alatt rejtőző Messiásnak közülük kell származnia (Ter 12, 1–3). A Messiásban pedig a második áldás lesz teljessé és éretté.

Az áldás az életre irányul. Az élettelen dolgoknak merev méretük van; olyanok maradnak, amilyenek. Az élő azonban forrást rejt magában. Benne a kezdet titka van. Növekszik és termékeny. Erre a titokra vonatkozik az áldás. Mindegy, vajon a test élete-e vagy az érzületé, a mű élete vagy a tetté. Kitarja a belső mélységet, megnyitja a forrást, fölfelé hajt, növekedést ad, szaporít. Az áldás reászállhat mindenre, ami magából képes kiemelkedni. Az átok ellenben terméketlenség. Hideggé tesz és bezár. Az átok eszközli, hogy az élő az élettelenhez

lesz hasonlónak, a méh nem szül, a föld nem terem, a dalnok szívéből nem kél ének. Az áldás, melyet Jákob ad fiaira, beszél minderről (Ter 49,1 – 27).

Aztán van egy más áldás is, az, amelyet az ember cselekedetére adnak. Ez hozza a „szerencsét”. Ez csinálja, hogy a szem helyesen lát, a szó megtalálja a maga útját, a mű sikerül. Az Ószövetség sokszor beszél ilyen áldásról: József fölött, akinél minden mindig jó kézben van; Dávid fölött, akinek fegyverei mindig győztesek. Más helyzet van Ézsaunál és Saulnál: ők áldatlanok.

Ha a méh szült, a vetés kikelt és a mű növekszik, akkor újból itt az áldás ideje, a betetőző áldásé. A lét nem mindig kedvez a befejezésnek. A működő erő útjai ellentétesek lehetnek. Éppúgy beszélhetünk káoszról, mint rendről. Sőt néha úgy látszik, mintha álnokság rejtőznék minden mögött, amely semmit sem enged beteljesüléshez jutni. Nincs semmi kezesség arra nézve, hogy a megszületett forma befejeződik, a megkezdett mű tökéletességre jut. Mikor ennek a lehetősége megvan, akkor nagy áldás működik benne. De ez ritkán jön és csodálatos. Sokkal gyakoribb az, hogy az alakok összetörnek, az ígéretek elhervadnak, az erő kifogy, az ellenség közbelép és villám sújt le.

Az áldás hatalom, mely az előre irányul, kioldja termékenységét és befejezéshez juttatja. Csak annak van birtokában, akiben teremtő erő van. Ez a szó: hogy „könyörgőkből áldásosztókká lenni” Istent akarja trónjáról letaszítani.

De mindezekben még csak az előképeknél maradtunk. Hogy az áldás tulajdonképpen mit jelent, az csak Krisztusban lett nyilvánvalóvá. Ami áldás csak van a világon, az mind rá mutat, „az Úr áldottjára” aki minden hatalmat megkapott az égen és a földön” (Mt 28,18); aki maga az üdvösség megtestesült hatalma, és akiből az áldás árad. Három ízben áldott Krisztus; a valóságban egész lénye kiáradó áldás volt. Nem hiába szólítja őt az őskeresztény költészet „Christus sol”-nak, „Krisztus, a nap”-nak, a világitó, melegítő, mindenütt új életet keltő napnak. Ebből a bőségéből árad ki az a hármás áldás, mint három ragyogóan előtörő sugár.

Amikor a gyermekeket hozzá hozzák, karjaiba veszi őket, reájuk teszi kezét és megáldja őket. Bizonyára testi növekedésüket, emberi szívüket, földi boldogulásukat, mert ezek nem szakíthatók el egymástól, hiszen mind a három egyé forrt. Amit azonban az áldás tulajdon-

képpen érint bennük, az nagyobb mélység, mint amelyből a test növekszik, a szív melege ered, a lelki képek és földi tettek fakadnak. Az a mélység ez, mely Isten felől nyílik meg az emberben, amelyből az új lét Istenből kiindulva fölépül. Hogy az emberfiakból Isten gyermekei legyenek, fiai, leányai a mennyei Atyának; hogy az emberi termékenységből a mennyei fakadjon; hogy a földi tettekben és a történelem harcában az teremjen, amit „az örök csűrökbe lehet összegyűjteni”, „az égi kincs, mely el nem pusztul” (Lk 12,33; Mt 6,20) – arra irányul Krisztus áldása.

Az Utolsó Vacsorán veszi a kenyeret és megáldja. Itt nem arról van szó, hogy a lakoma örömeit a barátok közt élessze; vagy hogy a kenyér és bor megszentelésében az igazságot találják meg, vagy, mint Platon Szimpozionjában, az órát megszentelje és a lelkek táplálkozásában az örök szépségekhez való fölemelkedést beteljesítse. A kenyeret megáldja, hogy Krisztus testvé legyen, amelyet majd „föl kell áldozni” a mi vétkeinkért; és hogy a kehelyben levő bor vérévé legyen, mely a világ bűneiért ömlik ki (Lk 22,20; Mt 26,28). Az áldás oly termékenységet nyit meg, mely nem e földről való; nem a lélek gazdagságából források, hanem az Isten Fiának megváltó szeretetéből. És ami belőle lesz, az étel és ital az újjászületett életre; a keresztyén napi vesződségeihez, munkájához és harcaihoz.

Végül pedig megáldja tanítványait, hogy kivonuljanak, nem országok alapítására, nem történelmi alkotások fölépítésére, hanem hogy az embereknek elvigyék a szent üzenetet (Lk 24, 50). A harcot, mely hivatva van a világot legyőzni, szét kell vinni az egész világra; az új teremtmény csíráját a történelembe kell belevinni. Hogy mit jelent ez az utolsó áldás, majd csak pünkösdkor lesz nyilvánvaló, ahogy a Szentlélek végre fogja hajtani.

Ki az áldó Krisztus? Nem egy valaki a gyógyítók és megváltók soraiból. Nem új változata a téli átok és a napáldás, a halál és a termékenység örök titkának. Az élő Isten Fia ő, és az örök megközelíthetlenségben lakik, ahová semmiféle mítosz, semmiféle világtitok el nem ér (1 Tim 6,16). . . . Nem a természetből jön a mi emberi világunkba, nem fény- és életkorszakokból, nem a világnak magát kinyilatkoztató mélységeiből, hanem az isteni szeretet tiszta és szabad elhatározásából, amely szeretetnek nincs más törvénye, mint önmaga. Az Ő áldása abból indul ki, hogy Ő „kapott meg minden hatalmat a mennyben és

a földön” (Mt 28, 18): a szent élet elvetésének hatalmát; a termékenység és a növesztés hatalmát; a védelem, az irányítás és a beteljesítés hatalmát; az ítélkezés hatalmát. . . Áldása megszabadít az átoktól. Megint nem úgy, ahogy a Nap megszabadít az éjszakától, mint az ég, magassága a mélységtől, mint a ragyogó hős a sárkánytól. Az átok a világ teremtőjének és urának az ítélete a lázadó teremtmény fölött. Ez az átok nem mint önálló hatalom áll Istennel szemben, hanem mint, a tőle elszakadt szívre kirótt büntetés. Ettől szabadít meg Krisztus. A hatalom, mellyel Ő szembenáll, Isten előtt semmis. Csak azért valami, mert a teremtmények, kiket Isten jóknak teremtett, rosszakká lettek, tévedések rabjává és a lázadásban megkeményedettek. Krisztus szent ereje legyőzi őket. A harc kemény, de nem azért, mert a „gonosz” az Istennel szemben erős és nehezen legyőzhető, hanem mert az emberi szív nem akar okulni.

Így hát egyszerűen megkeményedés az, ami e szavakból szól: „Könyörgőkből áldást osztók kívánunk lenni”. Ez azt jelenti: teremtményekből teremtők, istenek akarunk lenni. Ez azonban Isten és Krisztus és a megváltás elutasítását jelenti. Ha ez az akarat győz és megvalósul, akkor az ember a szent áldásból jövő termékenységgel szemben elzárja magát. Akkor szárazság és megkövülés keletkezik a lélekben, mégha látszólag hajt, virágzik, és érik is. Akkor fölkelhet a Nap, és jöhet tavasz, és a vetések buják lehetnek; művek keletkezhetnek és gyermekek szülehetnek: mindez örök terméketlenségre van ítélve.

XII. IJUT ÉS KRISZTUS-KÖVETÉS

Jézus ezeket mondja azokkal az utasításokkal kapcsolatban, amelyeket a tizenkét apostolnak adott vándorútjuk előtt: „Ne gondoljátok, hogy azért jöttem a földre, hogy békét hozzak, hanem hogy kardot. Azért jöttem, hogy szembeállítsam az embert atyjával, a leányt anyjával és a menyet anyósával. Saját házanépe lesz az ember ellensége. Aki atyját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám. Aki fiát vagy leányát jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám. Aki föl nem veszi keresztjét és nem követ engem, nem méltó hozzám. Aki meg akarja találni

életét, elveszíti azt, de aki érettem elveszíti életét, megtalálja azt” (Mt 10, 34).

Jézus üzenete az üdvösség üzenete. Az Atya szeretetét és országának eljöttét hirdeti. Az embereket békére hívja és szent akarató egyetértésre. Szava mégis közvetlenül nem egységet teremt, hanem szétválást. Minél bensőségesebben lesz az ember keresztténnyé, annál mélyebb lesz a különbség az ő léte és azoké közt, akik nem akarnak kereszttények lenni, illetőleg nem annyira akarnak azokká lenni. Ez a különbség többet jelent a legközelebbi kapcsolatoknál is, mert az igazi keresztténnyé válás nem természetes adottságok dolga, vagy történelmi fejlődése, hanem az egyes emberek legszemélyesebb döntése. Az egyik megteszi azt, a másik nem. Ebből eredhet az elszakadás az atya és fia közt, barát és barát közt, az egyik lakótárs és a másik közt. Ilyen esetekben az ember többre tartja Jézust minden másnál, még ha a legközelebb állók is azok; többre, mint atyját és anyját, fiát és leányát, barátját és barátnőjét. Ez életbe vágó ügy, és a kísértés arra sarkal, hogy az élő kötelekeket védjük és Krisztust adjuk föl. De Jézus óva int: Ha ragaszkodol ehhez az „élethez”, és azért földasz engem, akkor elveszted a saját, a tulajdonképpeni életedet is. De ha az én kedvemért elszakadsz magadtól, akkor megtalálsz magad a tulajdonképpeniben és minden világi mértéken túl.

Ez természetesen kemény dolog már. Ez „kereszt”. Itt a kereszttény lét legsúlyosabb titkát érintjük. Keresztténység és kereszt nem választhatók el egymástól. Mióta Krisztusnak a kereszt útját kellett végigjárnia, azóta a kereszt ott áll minden egyes ember útján, aki kereszttény akar lenni, mégpedig mint a „saját” keresztje. A természet ágaskodik ez ellen. „Tartani” akarja magát. Nem akar rajta átmenni. Jézus azonban azt mondja, és ez a keresztténység alaptörvénye. Aki ragaszkodik életéhez és lelkéhez, az elveszíti azt. Aki elfogadja a keresztet úgy, amint az itt vagy bármikor számára föl van állítva, az megtalálja a lelkét – de akkor elveszithetetlenül, mint az örök Ént, amelynek része van Krisztusban.

Az utolsó jeruzsálemi úton, közvetlenül Jézus színeváltozása előtt, mégegyszer visszatér a gondolat, mégpedig határozottabb alakban: „Ezután Jézus így szól tanítványaihoz: Ha valaki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye föl keresztjét és kövessen engem! Aki meg akarja menteni életét, elveszti azt, de aki érettem elveszíti életét, meg-

találja azt. Mit ér az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de lelke kárt szenved? Mit is adhatna az ember cserébe lelkéért? Az Emberfia ugyanis el fog jönni angyalaival atyja dicsőségében és akkor megfizet kinek-kinek tettéhez mérten. Bizony mondom nektek: az itt állók közül néhányan nem halnak meg, amíg meg nem látják az uralmával elérkező Emberfiát” (Mt 16, 24–27).

Tehát ugyanaz a gondolat: Az ember vegye föl keresztjét, tagadja meg magát, adja oda életét Krisztusért, hogy a legigazibban találja azt meg a maga számára; itt azonban élesebben fogalmaz az Úr és mélyebbre hatol. Ez az elválasztás nem egyes emberek között történik meg, hanem a hitre kész ember és minden más ember között. Köztem és a világ között. Köztem és önmagam között. Az önátadás és önelgyőzés nagy tana ez. Elmékedéseink közelednek az Úr szenvedéséhez. Ideje, hogy a kereszténységnek legmélyebb, de legkeményebb titkát is tüzetesebben szemügyre vegyük.

De hogy kezdjük el, hogy ne nagyon is korán azt, mintha már értenénk a dolgot, hanem hogy az igazi valóság oktasson ki bennünket? . . . Ha reflektálunk barátainkra és ismerőseinkre; azokra az emberekre, akikkel mindennapi életünkben találkozunk, az újságban, a képzeletünkben; s ha azokra az emberekre gondolunk, akik a közeli és távoli múltból állnak lelkünk elé – mindig úgy érezzük, hogy ezek az emberek keresnek valamit. Az emberi szív mindig nyugtalan, vizsgálódik, hozzáfog valamihez, az igazság és igazságosság utáni vágyakozásban, a lét tiszta formája utáni sóvárgásban, a közösségért és a jóért való harchoz szükséges segítség igénylésében. Mindenütt úgy látjuk, hogy szám és fok szerint beláthatatlan értékekkel kell találkozunk. Mindig azt látjuk, hogy választanak: csekélyebbet odaadnak magasabb értékért – vagy magasabbat elárulnak olyasmért, ami alacsonyabb értékű, de jobban vonz. Ez a legjobb az emberben: a nyugtalan törtetés a magasabb felé, a vágyakozás a nemesebb után és az áldozatvállalás magáért az áldozat kedvéért. . . Hát Jézus miért jött? Hogy az értékek sorrendjében még magasabbat mutasson? Hogy az eddig ismert igazságokhoz még egy újat csatoljon? Nemesebb az ő érzülete, mint ami már eddig is fakadt az emberi szívben? Olyan rendet hozott, mely igazságosabb lenne, mint voltak az eddigi kísérletek, az emberi lét rendbehozatalára? Nem, nem azért jött hanem, hogy tudatra keltse bennünk, hogy minden, a magasabb és a kisebb, az alacsonyabb rendű és a nevesebb, az egész a részekkel

együtt, a testtől a lélekig, az ösztöntől a legfölségesebb müig – hogy mindez a legvégső értelemben megromlott. Ez persze nem tagadja az egyesek értékét. Ami jó, az jó marad, és a nemes törekvés mindig nemes marad. Mégis az emberi lét egészében elszakadt Istentől. És Krisztus nem azért jött, hogy benne egyes dolgokat megjavítson, vagy hogy magasabb lehetőségeket teremtsen, hanem hogy az ember szemét megnyissa arra, hogy mi a világ és a lét egészében véve; hogy egy szilárd pontot adjon neki, ahonnt mindennel szemben, ami van, magával szemben is, újra kezdhesen. És ez az újra-kezdés ne az élet belső alkotó erejéből vagy a lét eddig még nem szereplő területének bekapcsolásával legyen „új”, hanem Isten részéről. Az egész olyan, mintha egy hajót gondolnánk el; egy olyan járműóriást, mely egy kis világot alkot; megvannak a legkülönbözőbb célokat szolgáló készülékek és berendezések; mindennemű felelőségek és teljesítmények, derék emberek, kétes értékűek, rosszak és velük minden, ami az életet életté teszi; a szív és szellem erői, szenvedélyek, feszülések, harcok. S most jönne valaki és azt mondaná: Amit mindegyiktek tesz, az mind fontos, és igazatok van, mikor mindent jobban akartok tenni. És most segíteni akarok rajtatok, de nem úgy, hogy a hajón ezt vagy azt megváltoztatjuk, hanem azzal, hogy belátjátok, hogy a hajónak rossz az iránya, és a pusztulásba tart. . . Körülbelül ez a helyzet. Krisztus nem lép a filozófusok sorába, hogy jobb filozófiát tanítson; sem a moralisták sorába, hogy tiszta erkölcsöt hirdessen; sem a vallásos adottságú emberek sorába, hogy a lét titkának mélyebb átéléséhez vezessen, hanem azt akarja nekünk mondani, hogy egész létünk, mindazzal, ami rajta többé-kevésbé jó, gazdagságával és filozófiájával, ösztönével és szellemével, természetével és művészetével, etikájával és jámborságával együtt Istentől elfelé, a romlásba rohan. Ki akarja nyitni a szemünket, hogy lássunk. Egy pontot akar számunkra teremteni, amelyre ráállhatunk és ahonnt az egész létet Istenhez vezethetjük vissza; és azt az erőt akarja megadni, mely ehhez szükséges. Erről van szó. Jézus személyének minden más fölfogása hiábavaló. Ha ez nem áll, akkor mindenki maga intézze el üdvösségének ügyét, amint tudja; keressen segítőköt, akik előtte bizalomra méltóknak látszanak. És akkor talán Goethe vagy Plátó vagy Buddha jobb vezetők, mint az, ami még Jézusból megmarad.

De Jézus valóban a Megváltó, aki az új kezdetet nyitja meg. Erre utalnak szavai a világ elnyeréséről és a tulajdonképpeninek elvesztéséről

ról; az élet, a lélek, saját magunk földadásáról, hogy újra és valósággal visszanyerjük mindet. A hitről és a Krisztus-követésről szólnak szavai.

Hinni annyit tesz, mint látni és merészen elfogadni, hogy Krisztus az Igazság. Nemcsak egyike a tanítóknak, mégha a legnagyobb is, aki azonban az összes többi tanítókkal együtt az igazság általános mértékének van alárendelve. Nem, az igazság az Ő maga (Jn 14,6). A legszentebb valóság igazsága vele kezdődik. Ha őt ki lehetne oltani, akkor nem úgy állna a dolog, hogy az igazság, amelyet Ő tanított megmaradna, csak első tanítója és legjobb képviselője tűnne el, hanem nem lenne már többé igazság. Az élő Igazság az Ő maga, a Logosz, az Ige. Így hát hinni annyit tesz, mint Őt annak venni és az Ő iskolájába járni.

Hát helyesen hinnénk-e akkor, ha kijelentőnk és azt tartanók, hogy amit Ő mondott, az igaz? Ez még csak a kezdet lenne. Hinni annyit jelent, mint gondolkodásunkkal, szívünkkel, helyes és helytelen iránti érzékünkkel, mindazzal, ami az emberi létet teszi, belépni Krisztus iskolájába. Gondoljunk arra: az egész hajó rossz irányba halad. Ebben az esetben mitsem használ, ha a hajón jobbról balra megyünk, vagy az egyik készüléket a másikkal cseréljük föl; az egésznek kell más irányba beállítódnia. A hit tehát olyan folyamat, felvilágosítás, átalakulás, melyben a szemek újjáteremtődnek, a gondolatok más irányt vesznek, a mértékek maguk más alapon készülnek újra.

Mit jelent például, hogy létezem? Természetes szempontból azt, ami ebben magától érthetően adott. Vagyok, és ebben megállapodom. Filozófiai szempontból egy problémát jelent, amely fölött elgondolkodom. De ezzel az elgondolkodással semmi sem változik; megmaradok magamban, csak érzem a dolgok rejtvényyszerűségét. Mit jelent a dolog a hit szempontjából? A hit azt mondja számomra, hogy teremtvé vagyok. Hogy szüntelenül kapom magam az Istentől és így abban a titokzatos helyzetben vagyok, hogy valóban vagyok, de egészen és teljesen Ő általa; önmagamban álló valami és mégis teremtmény; szabad, és mégis minden mozdulatomban az Ő erejéből élek. Próbáld meg egyszer ebbe a gondolatba beleállítani magad, és pedig állandóan, akkor létérzeted meg fog változni. Másként fogod magad látni. Ami azelőtt magától értetődőnek látszott, az most kétséges lesz. Amivel szemben közömbös voltál, most tiszteletet fog benned kiváltani. Ahol azelőtt bizalmat éreztél, most „félelemben és

rettegésbe” esel. Ahol elhagyottnak érezted magad, ott most biztonságban leszel. Mint a Teremtő Atyának gyermeke fogsz létezni és ez lényed gyökeréig át fog hatni. . . Mit jelent az, hogy meg kell halni? A fiziológus azt mondja, hogy a véredények megkeményednek, vagy a szervek nem működnek többé. A filozófus a véges lét tragikumáról beszél, mely nem tehet mást, mint hogy végtelen igényt támaszt. A hit azt mondja: A halál a bűn gyümölcse, és te magad bűnös vagy (Róm 6, 23). A halál addig ér, ameddig a bűn. Egyszer majd számodra is érvényesülni fog a bűnnek és halálraítéltségnek a következménye. Nyilvánvaló lesz, mennyire bűnös vagy, és mennyire a bűnöd következményeként halsz meg. Akkor nem fog semmiféle bizonygatás sem használni, mellyel ezt magad előtt elrejtetted; át kell esned rajta és ítélet elé állsz. De a hit azt is hozzáteszi, hogy Isten a szeretet, mégha a bűnt a halálban hagyja is teljesedni; és hogy a Bíró ugyanaz, mint a Megváltó. Ha ezt mindig újabb és újabb megfontolásban és komolyanvevésben magadévá teszed – nem fogja-e ez azt a módot megváltoztatni, amely szerint a létben állsz? Nem ad ez majd neked oly biztonsági érzetet, amely nem a világból való és azért legyőzi a világot? Nem fog-e ez szívednek komolyságot és minden cselekedetnek új jelentőséget kölcsönözni? . . . Mí az, ami a születés és halál közt végbe megy? Az a történet és cselekedet-sorozat, amely a napokat kitölti? Egyesek azt mondják, természeti szükségyszerűség. Mások, hogy történelmi folytonosság. A harmadik csoportnak egy harmadik teóriája van. A hit azt mondja: Gondviselés. Az az Isten, aki téged teremtett; az az Isten, aki téged megváltott; az az Isten, aki téged egyszer majd az ő világosságába fog beleállítani – Ő irányítja létedet. Ami abban történik, az küldetés, az követelés, az próba, az segítség, mely tőle jön. Ha ezt nemcsak hallod és tudomásul veszed, hanem belső életedbe veszed föl – nem kell-e, hogy az mindent megváltoztasson? Nemcsak azzal, hogy itt bátorít, vagy amott az önteltséget tompítja, hanem hogy mindennek, az egésznek, a lét összefüggéseinek új jelleget ad.

Hogy magatartásunk, érzületünk, cselekvésmódunk olyan legyen, mint amely ebből az életet átható meggyőződésből származik, ehhez hit kell.

Erre azt az ellenvetést tehetné valaki: a hit tehát vallás! Márpedig vannak más vallások is; Krisztus tehát vallásalapító, és így mégis csak egy a sok közül.

Nem, mert minden más vallás a világból jön. Igaz ugyan, hogy Isten a világban van, igaz ugyan, hogy Ő teremtette a világot és áthatja azt; így hát mindig Isten az, akiről a különböző vallásokban szó van. De igazán nem Róla beszélnek, az ő szabad Uraságában, hanem csak arról a rezgésről, amely tőle a világba érkezik; és pedig abba a világba, mely tőle elfordult. Így hát a vallások a világból származnak. Az Isten szent leheletéből, de róla leszakadva, és úgy, amint ez a világ magába szívtá és átítatta azokat; az egyes történelmi pillanatok, országok és kultúrák értelmezésében, meghatározásában, jellegzetes megítélésében. Ilyen vallás nem vált meg. Az ilyen vallás maga is „világ”. Aki „ezt elnyeri, elveszti a lelkét”. Ellenben Krisztus nem „vallást” hoz, hanem az élő Isten üzenetét, amely mindentől különbözik, és mindennel ellentétben áll, tehát a vallásokkal is. A hit azonban megérti ezt, mert hinni nem annyit tesz, mint valamelyik „világ-valláshoz” tartozni, hanem „megismerni Téged, egyedül igaz Isten, és akit küldtél, Jézus Krisztus” (Jn 17, 3) és Isten üzenetét elfogadni az új lét alapjául.

A második dolog a követés.

Ha valami követelmény lép föl velem szemben, akkor a következő szempontok szerint törekedhetek teljesítésére.: úgy, hogy lehetőleg kevés erőfeszítés mellett minél több legyen a hasznom. Ez okos vagyis gazdasági elintézés lenne. Megfelelhetek neki a kötelesség szempontjából is; akkor a lelki és erkölcsi álláspontra helyezkedem. Krisztus azonban se nagyobb okosságra, se nagyobb fokú kötelességteljesítésre nem tanít, hanem azt mondja: Iparkodjál azt, ami ér, a mennyei Atya oldaláról megítélni... Ha így cselekszem – mi történik akkor? Akkor továbbra is az okosság és a haszon szerint fogok eljárni, de Isten szeme előtt. Olyan dolgot is meg fogok tenni, ami a világ szemében bolondságnak látszik, de az örökkévalóságban okosság. Továbbra is iparkodni fogok az erkölcs útján járni; helyesre és helytelenre vigyázni, és lelkiismereti ítéleteimben mindig megbízhatóbbá lenni. De mindez Krisztus eleven jelenlétében fog történni. Ő megtanít majd olyan dolgokat meglátni, amelyeket különben nem láttam volna meg. Meg fogja változtatni mértékeimet. Lelkiismeretem nyugtalanodik majd, de üdvösségem érdekében. El fogja veszíteni magabiztosságát, vagyis a könnyelműség, az elvi megkövesedés és erkölcsi kevélység biztonságát. Lelkiismeretemben a keresztyéni szemlélet fog fölébredni, és vele az új finomság és együttal a rendíthetlenség is, a megőrzés és

alkotás új ereje stb. . . . Felebarátomhoz való viszonyomat is többféle szempontból iparkodhatom megoldani: Láthatom benne vetélytársamat a létben, és védekezhetem vele szemben. Becsülhetem benne személyiségét. Sorsközösségi bajtársamat érezhetem meg benne és egynek érezhetem magam vele a végső felelősségben stb. Mindez megmaradhat a maga helyén, de az egész mégis más lesz, ha megértem, amit Krisztus mond: Te és ő bennem testvérek vagytok, és ugyanannak az Atyának a fiai. Viszonyaitokban az Isten országának kell föltámadnia. Embertársakból felebarátokká kell lennetek. Egyszer már beszéltünk arról, milyen változás megy végbe, ha az embertársból felebarát, a másiktól Istenben való testvérem lesz.

Még sok mindent kellene elmondanunk. Azt például, hogy a keresztény hogyan veszi magára a sorsát: mindazt a nehezét, igazságtalant, lázítót, ami sorsában van, és amivel semmiféle világbölcsesség, létbe való belenyugvás és filozófia meg nem birkózik, ha őszinte akar maradni. Ezekkel csak akkor küzdhetünk meg, ha olyan támaszpontot találunk, mely mindegyik fölött van. Ezt azonban mi nem teremthetjük meg, hanem kapnunk kell. Ez történik a Gondviselésről és a mindent átható szeretetről szóló kinyilatkoztatásban, ilyen és hasonló kijelentésben, mint ez is: „Tudjuk, hogy az Istent szeretőknek minden javukra szolgál” (Róm 8, 28). Mindez azonban újra meg újra föladását jelenti a természetes biztonságérzetnek, az önérzetnek és tévedésmentességnek. Állandóan Reá kell hagyatkoznunk, aki onnan túlról mondja: Kövess engem!

Amíg az ember így nem cselekszik, nem lesz békéje. Azt fogja látni, hogy az élet elfolyik előle, és hiába kérdezetgi, hol marad minden. Etikailag erőlködik, de végül is tanácstalan lesz vagy önelégedett. Dolgozni fog és azt tapasztalja, hogy semmiféle elfoglaltság sem csillapítja a szívét. Kutatni fog, de valószínűségeken túl nem jut, hacsak úgy nem, hogy szellemi ébersége alábbhagy és a lehetségest igaznak, a kívánatosat valónak fogja tartani. Harcolni fog, tervezni, alkotni, de egy napon azt veszi észre, hogy előtte már milliók tettek ugyanezt és milliók fogják tenni utána, és semmi más nem történt, mint az, hogy a lét örökké folyó homokja rövid időcskére valami elmúló formát vett föl. Vallás után fog kutatni és a vallással együtt kétségbe fog jutni. A világ ugyanis egy egészet alkot. Benne minden mindent húz maga után. Minden elmúlik. Semmiféle egyedi dolog sem segít, mert a világ egészében szakadt el Istentől. Csak egynek van

föltétlen értelme: megtalálni azt a pontot, amelyből a visszatérés Hozzá lehetséges; ezt pedig Krisztus adja meg.

És még azt is tudatunkban akarjuk tartani, hogy a mi keresztény létünknek magának is állandó létesülésben kell maradnia. Mert ez az új, a mi hitünk, nem mint valami csomag – valóság van meg bennünk, készen pottyanva le az égből, hanem úgy, hogy aki hisz, az mégis csak én vagyok. A hit az én eleven erőimből készült, szívem és lelkem erőiből. Mindennel, ami vagyok, benne állok a hitemben. De ez azt jelenti, hogy ebben a hitben megint ugyanaz a világ is benne van, amely Istentől el akar távolodni. Nem úgy áll a dolog, mintha az egyik oldalon én lennék, aki hiszek, a másikon pedig a romlott világ, hanem úgy, hogy a hitnek a világ valóságában, az én eleven létemben kell megvalósulnia. Ez pedig szüntelen azon dolgozik, hogy magát a hitet csúrje-csavarja, Istentől elvonatkoztassa, és belőle valósítsa meg a világban való létemnek, saját érvényesülésemnek biztosítékát.

Jaj nekem, ha azt mondom: „Hiszek” és magam a hitemben biztosnak érzem. Akkor abban a veszélyben forgok, hogy kiesem belőle. (1 Kor 10, 12). Jaj nekem, ha azt mondom: „Keresztény vagyok”, lehetőleg valami oldalpillantással másokra, kik véleményem szerint nem azok; vagy olyan időre gondolva, amely nem az; vagy olyan kultúrmozgalomra, mely ellene van. Akkor az a veszély fenyeget, hogy kereszténységem semmi más, mint személyes önérvényesülésem vallásos formája. Nem „vagyok” keresztény, hanem, ha Isten megadja, útban vagyok afelé, hogy az legyek. Nem birtoklás vagy még kevésbé álláspont formájában, melyről a többit megítélhetem, hanem mozgásban. Keresztény csak akkor lehetek, ha tudatában maradok annak a veszélynek, hogy elpártolhatok. Nem az a legnagyobb veszély, hogy akaratom egy feladattal szemben fölmondaná a szolgálatot; ezt Isten kegyelmével beláthatja és összeszedheti magát, – hanem az, hogy az akaratom maga lesz kereszténytelenné. Ez a veszély pedig akkor a legnagyobb, ha az akarat önmagában biztosnak érzi magát. Semmit sem kaptam meg teljes biztonsággal. Mindenem csak a kezdés, az útonlevés, a létesülés, a bizalom, a remény és a könnyörgés állapotában léteznek.

A Miatyánk utolsó előtti kérése így szól: „Bocsásd meg a vétkeinket, amint mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek” (Mt 6, 12). Ezt írja Máté. Márk így folytatja a gondolatot: „Mikor pedig imádságra készültök, bocsásatok meg, ha nehezteltek valakire, hogy mennyei Atyátok is megbocsássa bűneiteket” (Mk 11, 25). És Máté az Úr imádságához közvetlenül hozzáfűzi a következő szavakat: „Ha megbocsátjátok az embereknek, hogy vétettek, mennyei Atyátok nektek is megbocsát. De ha nem bocsátok meg az embereknek, Atyátok sem bocsátja meg bűneiteket” (Mt 6, 14–15). Így hát bűneinknek Isten részéről való megbocsátása legszorosabban egybe van kapcsolva azzal a megbocsátással, melyet mi embertársunknak a rajtunk elkövetett bántalomért adunk vagy megtagadunk. A gondolat a továbbiakban majd bővebb kifejtést nyer. Miután Jézus beszélt a testvéri rendreutasításról, az evangélista szerint ez történt: „Akkor hozzálépett Péter és megkérdezte: Úram, ha vét ellenem testvérem, hányszor kell megbocsátanom? Talán hétszer? Jézus így felel: Nem mondom hétszer, hanem hetvenszer hétszer” (Mt 18, 21–22). A megbocsátás ne valami alkalomszerű, szokatlan legyen, hanem szilárd alkatrésze a létnek, az egyik embernek mindenkor cselekvésre kész lelkülete a másikkal szemben.

Hogy pedig hallgatóinak lelkébe vésse, hogy itt a legvégsőig menő valamiről van szó, és hogy az embernek Isten előtti sorsa függ attól, hogy hogyan viselkedik az ellene vétő embertársával szemben, mindjárt utána a számadást tartó királyról szóló történetet beszéli el Jézus: A király átvizsgáltatja a számviteli könyveket, és az egyik hivatalnoknál óriási hiányokat talál; meghagyja tehát, hogy a hűtlennek vagyónát, családját és személyét is igénybe kell venni, hogy az adósságot fedezze. Az ember kegyelemért könyörög, és ura, aki nagylelkűen gondolkodik, elengedi neki az adósságot. De alig hagyja el ez a termet, találkozik egyik hivatalnoktársával, aki neki egy összehasonlíthatatlanul kisebb összeggel tartozik. Azonnal ráront, nem ad helyt semmiféle mentegetőzésnek, sem kérelemnek, hanem átadja őt az adóssági igazságszolgáltatásnak, amely régen rettetesen kegyetlen volt. A király hall az esetről, elfutja a mérge az érzéketlenség miatt, és az emberen uyanaszt hajtatja végre, mint amit ő tett adósával. A követ-

keztetés pedig így szól: „Így tesz mennyei Atyám is, ha mindenitek szívből meg nem bocsát felebarátjának” (Mt 18, 35).

Az elmondott esetben olyan valakiről volt szó, aki megbántott bennünket, ezt beismeri és jóvá akarja tenni; ugyanabban a fejezetben azonban megelőzőleg egy olyanról beszél az Úr, aki nem látja be hibáját, vagy pedig nem akarja beismerni. Jézus azt mondja, hogy az, ilyennek külön kell törődnöd. Azt a tényt, hogy megbántott téged nem szabad haraggal és erkölcsi fölényed érzetében lelkedben hordoznod, hanem el kell menned hozzá és mindent el kell követned, hogy jobb belátásra jusson, és kész legyen az ügyet rendbehozni. Ez nem lesz könnyű dolog. Ha te úgy közelítesz hozzá, mint aki erkölcsi fölényben van, mint aki kegyesen leereszkedik hozzá, mint iskolai tanító vagy prédikáló pap, sőt talán mint olyan, aki igazát követeli; ha ez a „farizeusok kovácsa” (Mt 16, 6) van benned, akkor a másik csak a gögöt fogja benned észrevenni. Ellenállása követelésseddel szemben azon sérelem mögé fogja magát elsáncolni, melyet rajta magatartásod tényleg ejt, és a vég rosszabb, lesz, mint a kezdet (Mt 12, 45). Ha tehát azt akarod végrehajtani, amit Krisztus követel, akkor mindenekelőtt magadban kell legyőznöd saját szíved feleletét a szenvedett sérelemre: a haragod, jogaid minden áron való megőrzésének akarátát, és igazán szabaddá kell magad tenned. Lelked mélyéig meg kell bocsátanod és a másik igazi valójával megegyezned, melyet rebellis szíve fog le: akkor megteremteted a föltételeket ahhoz, hogy reád hallgasson. Ha így jársz el, akkor föloldódik és te „megnyerted testvéredet” (Mt 18, 15).

Ez Jézus nagy tanítása a megbocsátásról, amelyet Ő oly nyomatékosan fejtett ki és az életet szabályozó tanításának alapállományába vett föl. Hogy azt igazi lényegében megértsük, kutató kérdéseinkkel akarunk belé hatolni, amíg a magváig nem jutottunk.

Mit kell az embernek magában legyőznie, hogy tényleg meg tudjon bocsátani?

Elsősorban azt a lét természetes velejárójaként adódó érzést, hogy ellenséggel van dolga... Az ellenségéret az állatban is megvan. Addig ér el, ameddig az élet megsebezhetősége. A létező valóságok oly adottságúak, hogy az egyik fönntartása a másik létét teszi kérdéssé. Ugyanígy áll a dolog az emberrel, akit a bűn mélyen belevont a létért való küzdelem állapotába. A másik, aki nekem kárt tett vagy

tőlem valami értékeset elvett, az az én ellenségem. Vele szemben a bizalmatlanság, a félelem, az ellenszenv alapérzései támadnak bennem. Iparkodom vele szemben megvédeni magamat. Ezt legjobban úgy tehetem, hogy ha bennem a veszedelmességének érzelme ébren marad; ha ösztönöm bizalmatlan vele szemben, és én mindig ütésre készen állok. . . Megbocsátani tehát annyit tesz, hogy lemondok a természetes gyűlöletnek látszólag oly világos és biztonságot nyújtó állásfoglalásáról. Ehhez le kell győznöm a félelmet, és merészen vállalnom a védtelenséget abban a tudatban, hogy a tulajdonképpeni önmagam az ellenség nem sebezheti meg. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy illúziókban ringassam magam annak a veszedelmes voltát illetően, aki rosszat akar nekem, sőt magától értődően mindent meg kell tennem, ami szükséges, hogy magam megvédjem; ébernek és határozottnak kell lennem. De itt a megbocsátásnak valami mélyebbre ható formájáról van szó, amely a legbelsőbb rejtekből fakadó bátorságot tételezi föl. Ezt a megbocsátást legtöbbször az eredmény is igazolja, mert az igazán megbocsátó erősebb, mint aki fél és gyűlöl.

Közelebb fekvő az emberi természethez a bosszú érzése. . . Nem az életet fenyegető veszélyre felel, hanem az erőben és becsületben való helytállást fenyegető veszélyre. Ha a másik árthatott valamiben, akkor ez annak a jele volt, hogy erősebb volt, mint én. Ha olyan lennék, mint amilyennek lennem kellene, akkor nem merte volna ezt megtenni. A bosszú ösztöne önérzetemet akarja újra helyreállítani azzal, hogy megalázza az ellenséget. Ha a másik alulra kerül, az engem nagyobbá tesz. . . A megbocsátás viszont azt jelenti, hogy erről lemondok. Ennek föltétele tehát, hogy önérzetem a másik magatartásától való függés fölé emelkedik, mert a hozzá-nem-férhető belső becsület tudatából táplálkozik. Megint azt mutatja az eredmény, hogy ezzel a mások előtt való becsületben is szilárdabban állok, mert ama szabadság elveszi a sérelem értelmét és az ellenséget szellemi oldalról fegyverezi le.

Talán még közelebb áll a szellemi beállítottsághoz egy másik érzés: az igazságosság vágya. . . Az igazságosság az a rend, mely nem dolgokat és erőket, hanem személyeket hoz megfelelő viszonyba. Hogy a személy megkapja, amire lényegénél fogva igényt tart; hogy személyek mindazzal, amijük van, megfelelő viszonyban legyenek egymással – ez az igazságosság. Ha a másik jogtalanságot követ el ellenem, akkor ezt a rendet megzavarja, és pedig ott, ahol az a leg-

közelebb érint engem, magamban. Ez ellen ágaskodik az ember érzése. Az igazságosság utáni elemi vágyban sok minden egyszerűen félelem és arról a legelső területről származik, melyről szó volt; mert az igazságos rend védelmet nyújt. Másvalami a megsértett önérzet és a bosszú utáni vágy; ez akkor nyer kielégülést, ha az igazságosság a szolgálatába áll. Gyökerében az az akarat húzódik meg, hogy megkapjam, ami engem méltóságomnál fogva megillet. Legegyszerűbb kifejezése ennek a megtorlásnak az a régi törvény: „Szemet szemért, fogat fogért” (Kiv 21, 24). Amit a másik nekem tett, az történjen vele is. Ez a jogtalanságért elégtételt nyújt és a helyes rend helyreáll. . . Ebben az esetben a megbocsátás lemondást jelentene az igazságossági követelés eredeti formulázásáról: hogy a büntetést magam hajtsam végre. Midőn ez az akarat a szabályozást az állam, vagy a sors, vagy végeredményben Isten egyetemes hatalmának engedi át, már megkezdí a saját maga tisztulási folyamatát. A tulajdonképpeni lépést akkor teszi a megbocsátás, midőn lemond arról, hogy a másik egyáltalán büntetést kapjon. Ezzel elhagyja a kölcsönösség területét, amelyen a fájdalommal fájdalom, kárral kár, bűnösséggel elégtétel áll szemben, és a szabadság területére lép. Itt is a rend áll helyre, de már nem merev mérésel és mérlegeléssel, hanem teremtő önelgyőzéssel. A szív kitágul. Az ember legbenszejéből nagylelkűség és bőkezűen ajándékozó gazdagság száll föl; emberi előresejtése annak az isteni hatalomnak, melyet kegyelemnek nevezünk. A megbocsátás helyreállítja a rendet azzal, hogy a másikat fölmenti és új jogalapra helyezi.

De hát tulajdonképpen miért is cselekedjünk így? Ez a kérdés valóban megérdemli, hogy föltegyük. Mért bocsássunk meg? Miért ne teremtsünk igazságot? Nem jobb-e mégis az igazságosság? Némelyek azt a választ adják: mert a megbocsátás emberibb. Aki ragaszkodik a jogához, az kiáll az emberi közösségből. Bíróvá teszi magát. Pedig arra kellene gondolnia az embernek, hogy ő is ember az emberek közt és mindnyájunkat közös sors fűz egybe; ezért kell az embernek a szívét kitágítania és szabadon engednie. Hogy azonban ezt megértsük, ahhoz egészen határozott természet kell, természetes altruizmus. És ha ismerünk ilyen embereket, akkor azt is tudjuk, hogy ezzel az adottsággal rossz is lehet egybekötve: gyöngeség, kiszolgáltatottság, tovasiklás oly dolgok fölött, amelyek fölött nem lett volna szabad tovasiklanunk; az igazság és jog elárulása; sőt a bosszú kiszámíthatatlan hirtelensége

és a kegyetlenség kitörése... Mások azt mondják, az igazságosság akarása tulajdonképpen szolgaság. Aki megbocsát, az a másik jogsértésétől való függésből szakítja ki magát. Hogy ezt minden további nélkül megértjük, az megint az érzület meghatározott fajtáját tételezi föl bennünk: bizonyos személytelenséget az önmagunkhoz és más emberekhez való viszonyban. És ennek az adottságnak is megvan a maga visszája; az a hajlam, hogy az ember egyáltalán túltegye magát a személy méltóságán és jogán... Utalhatnánk továbbá arra az előkelőségre is, amely a megbocsátásban van; a nemesszívű és nagylelkű érzület értékeire, amelyek a megbocsátással támadnak, és még más hasonlókra. Ez mind helyes lenne, de az Újszövetség fölfogását még nem fejezné ki.

Krisztus az ő intelmeit nem szociális, nem etikai, és semmiképpen sem e világi motívumokból vezeti le, hanem az emberi megbocsátást az istenivel kapcsolja össze. Isten az első és tulajdonképpeni megbocsátó, az ember pedig Isten gyermeke. Így származik a megbocsátás a mennyei Atyától.

Mi arra kérjük az Atyát, bocsásson meg nekünk úgy, amint mi meg akarunk bocsátani azoknak, akik rosszat tettek velünk. Jézus pedig aláhúzza: Ha imádkozni készülsz, és eszedbe jut, hogy van valamid a másik ellen, – akkor bocsáss meg neki! Ha ezt meg nem teszed, akkor a meg nem bocsátott sérelem közéd és az Atya közé áll és elzárja Őt a te kérelmed elől. Ez nem azt jelenti, hogy Isten azért bocsát meg nekünk, mert felebarátunk iránti jóságunk arra méltókká tesz bennünket. Az Ő megbocsátása: kegyelem. Ez pedig nem talál méltó voltot bennünk, hanem alapot ad hozzá. E kegyelmi lét keretén belül azonban lehetséges szívünk kitérása Isten nagylelkűsége számára: és ez abban a készségben mutatkozik meg, hogy felebarátunknak megbocsátjuk az ellenünk elkövetett rosszat. Ha ezt megtagadjuk, akkor magunkat zárjuk ki az ő megbocsátásából.

Máté evangéliumának 18, 15. helye még tovább megy. Így szól: „Ha vétkezik ellened testvéred, menj, fedd meg őt négy szemközt... Ha hallgat rád, megnyerted testvéredet.” Itt tehát az, aki rosszat követett el, nem akar semmiféle bocsánatot. Nem látja be a rosszat, vagy pedig megkeményíti magát benne – hiszen nagyon is helyes ez a mondás, hogy ami miatt egy ember a másokra legjobban haragud-

hat, az az, hogy adósa lett neki. Ha tehát világossá lett előtted, hogy a másik vétett ellened, akkor ne hagyd tovább élni azt a rosszat, azt a keménységet, ami a szent áramkört megszakította. Menj el hozzá és próbáld őt belátásra bírni, hogy a megbocsátó egyetértés létrejöjjön.

Ezzel világossá lesz, hogy a megbocsátás része valaminek, ami tágabb körű, vagyis a szeretetnek. A megbocsátás az a forma, melyet a szeretet akkor vesz föl, ha bántalom éri. Azért kell megbocsátanunk, mert szeretnünk kell. Azért olyan szabad cselekedet a megbocsátás. Önmagából ered: helyesebben az isteni megbocsátás együttes létrejöttéből. Teremtő erő. A megbocsátó – éppúgy, mint az, aki az ellenséget szereti, – hasonló az Atyához, ki „fölkelti napját jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és bűnösöknek” (Mt 5, 45). Ha így cselekszel, akkor rávetted a másikat arra, hogy hibáját belássa; s ha vele a megbocsátás egyetértésére eljutottál, akkor „megnyerted testvéredet”. Akkor a testvériség újjáéled. Aki így gondolkodik, annak számára a másik drága kincs. Azt tudni róla, hogy hibában leledzik, fájdalmat okoz – éppúgy, mint Istennek fáj, ha az ember azzal, hogy vétkezik, Tőle elszakad. És amint Isten kívánja, hogy az elveszett embert visszanyerje – ami csak akkor történhet meg, ha az bensőleg visszafordul – úgy kívánkozik a Krisztus által fölvilágosított ember is azután, hogy a másik, aki őt megbántotta, hibáját belássa és így a szent életközösségbe visszatérjen.

E magatartás legfőbb példaképét Krisztus nyilvánította ki. Ő az eleven megbocsátás. Hiába keresünk benne olyan megmozdulást, mely a megbocsátást gátolná. Nyoma sincs benne a félelemnek. Bensője érintetlen rejtekben van és nem tér ki a veszély elől, tudva, hogy „vele az Atya” (Jn 16, 32). Nincs benne nyoma sem a bosszúállásnak. Megfoghatatlan gazságot követnek el ellene, nemcsak emberi becsületében sértik meg, de az isteniben is; egész az istenkáromlásig azt állítva, hogy szent működése a sátánnal való szövetségéből ered. Haragja föllángol ugyan, de az a gáztett fölötti isteni harag, nem bosszúvágy. Saját viszonyát önmagához egyáltalán nem érinti mások viselkedése; ő teljesen szabad. Ami pedig az igazságosság mérlegelését és mérését illeti, Ő éppen azért jött, hogy azt a kegyelem kimondhatatlanul magasabb rendjébe emelje fel és az emberi adósságot megbocsátással törölje el. Ezt azonban legszemélyibb létével tette. Nemcsak az üzenetet hozta, hogy a mennyei Atya megbocsát, hanem azt a

megbocsátást a saját sorsával teljesítette. Hiszen az emberiségnek Istennel szemben való bűnössége a Jézus elleni rettenetes gazságban sűrűsödött össze; az emberben dühöngő minden gonoszság föllángolt a „jel” láttára, „melynek ellene mondanak” (Lk 3, 2–34) és minden ellene fordult. De Ő nem vonta ki magát, hanem azt a rosszat, melyet ellene elkövettek, az Isten ellen elkövetett rossz kifejezésének tekintette. Az Atya bocsánatát, melynek elhozásával volt megbízva, megpecsételte azzal, hogy Ő maga is megbocsátott, és a gaztettet, melyet az emberek ellene elkövettek, az emberi bűnért való engesztelést tette: „Atyám! Bocsáss meg nekik, mert nem tudják, hogy mit tesznek!” (Lk 23, 44), ez volt egyik utolsó szava.

Itt a legmélyebbre értünk el: Isten megbocsátása nem „egyszerű bocsánatként” történik, hanem engesztelésként. A bűnt nem egyszerűen letörölte, hanem a teljes „igazságosságot” állította helyre. Azt a rettenetést, ami itt összegyülemlett, úgy dolgozta föl, hogy magára vette azt, aminek a bűnös vállát kellett volna nyomnia. Ez az értelme a keresztes megváltásnak. A „megváltás” azonban nemcsak olyasmit jelent, ami akkor történt és javunkra vált, hanem azóta a keresztes lét alapformáját képezi. Mi Krisztus megváltói tettéből élünk; de ennek a megváltásnak az alakja belement a mi keresztes létünkbe és benne érvényre kell jutnia. Nem válthatunk meg, anélkül, hogy a megváltás szelleme bennünk hatékonyá ne legyen. Nem részesülhetünk a megváltásban anélkül, hogy azt Krisztussal együtt ne végeznők. Krisztus megváltásának a vele együtt való megvalósítása – az a felebarátunk iránt való szeretet. A szeretet azonban megbocsátássá lesz, mihelyt felebarátunk velünk szemben olyan helyzetbe kerül, mint mi Istennel szemben, vagyis velünk rosszat tesz.

XIV. KRISZTUS A KEZDET

Utolsó jeruzsálemi útján azt mondja Jézus tanítványainak: „Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak a földön: mennyire szeretném, ha már fellobbanna! Kereszteséggel kell megkeresztelkednem; mennyire várom hogy beteljesedjék” (Lk 12, 49–50). Az Úrnak e szavait kapcsolatba hozzák Mk 10, 1 helyével és e szerint Jézus még akkor mondotta volna azokat, mielőtt a Jordánon átkelt, hogy Jeruzsálembe menjen.

Pál Jézusnak minden értelmet fölülmuló ismeretéről beszél, melyben üdvösségünk van (Fil 3, 8). Ezen nem azt a megismerést érti, mely történelmi kutatás eredménye, vagy pszichológiai belátásból fakad, hanem azt, amely a hitből és szeretetből ered; úgy, hogy az ember bensőjével az Úr bensőjét érintse, és föltáruíjon előtte, hogy ki az a Jézus Krisztus. Mivel azonban az Úr hatalom, ez a megismerés azt jelenti, hogy az ember a Krisztus-valóság átalakító hatása alá kerül. . . Nevezük az Úrban azt a legbelsőít az Ő érzületének s kérdezzük akkor, milyen érzületű Jézus Krisztus?

Milyen érzülettel lehet egy ember más emberek iránt? Kezdjük a legrosszabbal: megvetheti őket; csalódásból, kevélységből vagy mert a szíve belefáradt. Gyűlölhethi őket, és ártani akarhat nekik. Félhet tőlük. Használhatja a másik embert eszközül céljainak elérésében; élvezetre, haszonra, hatalom-gyakorlásra. A másokra irányíthatja a megismerés, értékelés erőit és így építheti föl a kultúra világát. . . Szerethethi őt, s azzal, hogy magát neki átadja, eljuthat saját maga értékeinek teljes kiérleléséhez. Sőt, talán feltámad benne a teremtő szeretet, és meri vállalni a szabadító és úttörő maga-átadást az emberi-ség szolgálatára és alkotásra. . .

Mit szól a kereszténység mindehhez? A feleletet talán nem szívesen halljuk; ha pedig nincs hitünk, akkor elviselhetetlen. A válasz így hangzik: Mindezek az érzületek a világ béklyóiban vannak; a gonosz hatalmában, a félelem megkötöttségében, a természetes ösztön kényszerében, a szív és a lélek hajlamainak kötésében; abban, amit közvetlen megérzésből értékesnek vagy jónak mondunk. Jók lehetnek, nagyon jók, nagyon nemesek; mégis kötöttek, nem szabadok. A szabadság, mely bennünk megvan, mindig csak az összekuszált világ keretén belül található szabadság.

Nem így van ez Krisztusban. Érzületének tisztasága nem a rosszal való erkölcsi harcból ered, nem a félelem legyőzéséből, nem az ösztön természetes tisztaságából, a szellem veleszületett nemességéből, a szeretet teremtő odaadásából – hanem ami benne él, az az Isten Fiának a lelkülete. Felülről lép be a világba. A világgal szemben tiszta, új kezdet. Jézusban az Isten szeretete lett emberré: valódi emberi létbe oltatott bele; emberi gondolatok útját járta és az akkori idők egy galileai emberének nyelvéen szóíalt meg, a kor társadalmi, politikai, kulturális állapotának megfelelően, amint az adott pillanat meghatá-

rozta – de úgy, hogy a hit, szabaddá téve a szívet és szemet, az Ember Jézusban az Isten Fiának és érzületének tiszta kifejezését látja.

Csak egy van, aki azt a gondolatot juttathatná eszünkbe, hogy Jézus közelébe emeljük: Buddha. Ez az ember nagy titkot jelent. Ijesztő, csaknem emberfölötti szabadságban áll; emellett jóságának hatalma világot mozgató erő. Talán Buddha az utolsó szellem, akivel a kereszténységnek elintéznivalója van. Hogy keresztény szempontból mit jelent, azt még senki sem mondta meg. Talán Krisztusnak nemcsak egy előhírnöke volt az Ószövetségben, János, az utolsó próféta: hanem volt egy másik, az antik kultúra szívéből: Szókratész, és egy harmadik, aki a keleti-vallásos megismerés és önlegyőzés utolsó szavát mondta ki: Buddha. Ő is gátlásmentes; de szabadsága nem az, mint Krisztusé. Talán csak az utolsó, félelmetesen lezáró megismerése a bukott világ semmiségének.

Krisztus szabadsága onnét van, hogy Ő egészen Isten szeretetében él; és lelkülete az Isten komolyságával hordott akarása a világ megváltásának.

Minden bizonytalan. Mihelyt nem elégszünk meg valószínűségekkel, azt kell mondanunk, hogy minden kérdéses. Van-e valamiben olyan kezesség, amely végül is egyedül kielégíthet bennünket, vagyis isteni erejű – mert az ember lényegéhez tartozik, hogy olyan igénnyel kell föllépnie, melyet magafölötti helyről támaszt; az ember lényegéhez tartozik, hogy végérvényes számára csak az, ami isteni érvényű; tehát ha azt kérdezzük, van-e valami mellett ilyen kezesség, akkor a felelet így hangzik: csak egy mellett van, Krisztus lelkülete mellett. Egyedül az Ő szeretete áll olyan örök tisztaságban, hogy szabad mondanunk: minden kételkedés ellene való támadást jelent.

És mit művel ez a krisztusi lelkület?

Menjünk még egyszer vissza, kérdezzük meg: mit művelhet az ember a másikban? Gonosz akarása rombolhat. Félelme megmérgezhethet. Vágya erőszakot követhet el és rabságba vethet. Szíve föloldhat, segíthet, életet fakaszthat. Szelleme építhet, közösségeket és műremekeket teremthet. Legfőbb képességei oly dolgokat alkothatnak, melyekben igazán a fölség csillan meg. Ez mind igaz, és ostobaság lenne benne bármit is lebecsülni. És mégis – amit az ember művelhet, az mind csak e világon belüli működés lehet. Adott lehetőségeket kibontakoztathat; a létesülésben levő állapotokat megváltoztathatja

és alakíthatja – a világhoz, mint egészhez azonban nem nyúlhat, mert maga is benne áll. A lét, mint ilyen, és annak jellemzői fölött nincs hatalma. Egy példázat arra, hogy milyen a helyzete az embernek a földön: végtelen sokat tehet rajta; de a Föld maga ki van vonva hatalma alól. Egyetlen ember kísérelte meg, hogy hozzányúljon a léthez magához: Buddha. Többet akart, mint jobba lenni, vagy a világból kiindulva a békét megtalálni. Vállalkozott a megfoghatatlanra: a létben állva, a létet, mint ilyent, akarta a sarkaiból kiemelni. Hogy mit akart mondani a Nirvánával, a végső tudatraébredéssel, az ábránd és lét megszűnésével, azt keresztény módon senki sem értette és ítélte meg. Aki ezt akarná, annak Krisztus szeretetében tökéletesen szabaddá kellene lennie, de ugyanakkor az Úr születése előtti hatodik század azon titokzatos szellemével, mély tisztelettel kellene szoros kapcsolatban lennie. Egy azonban biztos: Krisztus egészen másként állt a világgal szemben, mint Buddha. Ő nem valamiből, hanem az abszolút kezdetből indul el.

Jézus nemcsak új ismereteket hoz, nemcsak utakat mutat az erkölcsi tisztuláshoz; nemcsak megtanítja az embereket arra, hogy őszintében közeledjenek egymáshoz. Azzal, hogy belép a létbe, a régi világban egy újnak a kezdete indul el. Nemcsak gondolatilag, mint eddig ismeretlen szemlélet; vagy pszichológiailag, mint az újjálevésnek az élménye, hanem valósággal. A János-evangélium tizenhatodik fejezetében azt mondja Jézus: „Az Atyától jöttem, és a világba léptem. Most elhagyom a világot és az Atyához megyek” (Jn 16, 28). És: „Legyőztem a világot” (Jn 16, 33). Itt a világfölöttiségből való tudat beszél. Éspedig nemcsak úgy, mint az, akit erkölcsileg vagy vallásilag áthatott valami. Semmisem mutat az evangéliumokban arra, hogy Jézus megkötöttségből szabadságba, vagy bizonytalanságból biztos ismeretre törte volna át magát. Éppen ez az, ami végeredményben minden jézusi pszichológiát lehetetlenné tesz: benne nincs „fejlődés”. Benső életét azon tény teljesevé teszi ki, hogy emberfia és egyúttal az Atya Fia is. Jézus személye számára nincsenek megelőző mértékek. A keresztény megismerés annak a belátását jelenti, hogy a dolgok vele kezdődnek. Hogy a mérték Krisztus számára – és ezzel a keresztény számára is – csak ő maga. Ő az „Igazság” (Jn 14, 6).

Amit tehát Krisztus a világban művel, annak nincs földi mása. Csak egyetlen egy esemény van, amely megfelel a Megtestesülésnek – és ez az, amelyet a Genézis mond el: „Kezdetben teremtette

Isten az eget és a földet”. Ami Krisztusban történik, az egyenrangú a teremtéssel. Nem, fölötte van. Az új teremtés kezdete annyival van fölötte a réginek, mint amennyivel az a szeretet, mely a Megtestesülésben és a Keresztben nyilvánul meg, fölötte van annak, mely csillagokat, növényeket, állatokat és embereket teremtett. Ezt jelenti Krisztus szavai: „Azért jöttem, hogy tüzet gyújtsak a földön; mennyire szeretném, ha már föllobbanna” (Lk 12, 49). Az új létesülés tüze ez. Nemcsak egyszerűen „igazság” vagy „szeretet”, hanem izzása az új teremtésnek.

Mily komolyan kell ezt venni, mutatják a rákövetkező szavak: „Keresztséggel kell megkeresztelkednem: mennyire várom, hogy beteljesedjék” (Lk 12, 50). A „keresztség” a teremtő mélység titka: Sír és méh egyszerre. Halál és születés. Ezen keresztül megy Krisztus, mert más utat nem engedett neki az emberek keményszívűsége. Olyan mélyen lent és oly rettenetes megsemmisüléssel kell neki az isteni teremtés mély pontját keresnie, amelyből a megváltott lét szállhat föl!

Most hát világos, mit ért Pál akkor, amikor „Jézus Krisztus fölséges ismeretéről” beszél (Fil 3, 8): annak megismerését, hogy ez a Krisztus. Hogy az ember behatoljon Krisztusnak ebbe a lelkiületébe, hogy azzal élő kapcsolatba jusson és neki magát megadja, ez az egyetlen cél és minden feladat. Ne csak igaznak tartsa, hogy Ő a Megváltó; ezzel kezdődik természetesen minden; hanem komolyan és erőteljesen Krisztusra és megismerésére állítsa be törekvését. Oly komolyan és oly magabevetésével, mint amilyennel az ember törekszik hivatásában a maga helyét elérni; mint ahogy a kutató a probléma megoldásán gyötri magát; mint ahogy az ember törekszik, hogy életművét megalkossa; mint ahogy valaki annak a kezéért küzd, akit mindennél jobban szeret – *így* kell nekünk ebbe az egybe minden erőnket belevinnünk.

És tudnunk kell, hogy oda túl nemcsak valami cél van, valami feladat, hanem Ő, az élet maga. Ő akarja, hogy megismerjem, hogy szeretetével egyetértsek; jön felém és követeli, hogy eléje menjek. Ily bizalommal gondolkodjam el rajta. Nemcsak eszemmel, hanem szívem hő vágyakozásával. Várjak rá; összpontosítsam rá magam; hallgatózva lessem, hívjam őt. Legyek kész számára.

De ez csak a szenteknek szól? Nem, hanem minden kereszténynek. Neked! . . . S meddig tart ez? Senki sem tudja. Egyik napról a másikra megadhatja neked, de lehet, hogy húsz évig kell rá várnod. De mi az

a húsz év Ő előtte? Egyszer el fog jönni. Egyszer majd megtudod egy mély összeszedettség csöndjében; Ez Krisztus! Nem könyvből. Nem más ember szavából. Te magad, közvetlenül Őtőle. Még fogod tapasztalni: Az a Te, akit legmélyebb éned megérez, az Ő. Ő az, aki legbensődet életre kelti, mert Ő maga a teremtő szeretet. Ő az, akitől a tulajdonképpeni igazság lelkedbe jő, és aki minden dolgok mértéke.

Ez a „mindent fölülmúló ismeret”. Természetesen arról a túzról pattant, mint szikra, melyről Krisztus beszél; abból a „keresztségéből” árad, mint hullám, amelybe Ő leszállott. Krisztus megismerése mindjárt maga után vonja a másikat is: akaratát normául fogadni el. Abba a kezdetbe, amely Ő, csak úgy jutunk be, ha akaratával egybeforrunk. De mihelyt ezt érezzük, akaratunk azonnal visszahökken, mert itt már a kereszt előtt állunk. És most igazaknak kell bizonyulnunk, és inkább becsületesen azt mondanunk: „Még nem vagyok rá képes”, mint zengzetes szólamokat hangoztatnunk. Óvatosan bánjunk az „odaadás” és „áldozat” nagy szavával. Inkább mutassuk képtelenségünket és kérjük, hogy Ő tanítson bennünket. Egyszer aztán sikerülni fog, hogy magunkat igazán rendelkezésére bocsássuk és akaratunk az övével eggyé legyen. S akkor igazán benne leszünk az új kezdetben. Hogy ez akkor mit fog jelenteni, azt még nem tudjuk. Jelenthet szenvedést, vagy valami nagy feladatot, vagy a mindennapok terhét. Tisztán magában is lehet értelme, mint megtérésnek. Ez tőle függ.

Talán egy ilyen óra után minden a megszokott kerékvágásba fog visszatérni, úgy hogy magunk előtt furcsának látszunk, vagy aggódni kezdünk, hogy kiestünk szeretetéből. Ez ne tévesszen meg bennünket; ellenkezőleg, őrizzük hűen ezt a pillanatot és menjünk tovább. Ő megint el fog jönni és lassacskán ilyen pillanatokból állandó magatartás fejlődik ki. Megtapasztalunk valamit abból, amit az apostol szava jelent: „Biztos vagyok ugyanis abban, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövődők, sem hatalmasságok, sem magasság sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket Isten szeretetétől, amely Jézus Krisztusban, a mi Urunkban van” (Róm 8, 39).

ÖTÖDIK RÉSZ

AZ UTOLSÓ NAPOK

I. BEVONULÁS JERUZSÁLEMBE

Mikor Jeruzsálemhez közeledve Betfagéba, az Olajfák hegyéhez értek, elküldött két tanítványt ezzel a megbizatással: Menjetek a szemközti faluba! Találtok ott egy megkötött szamarat és vele csikáját. Oldjátok el és vezessétek ide! Ha valaki bármit is szólna, mondjátok, hogy az Úrnak szüksége van rá, erre mindjárt elengedi. Így kellett teljesülnie a próféta jövendölésének: Mondjátok meg Sion lányának: Nézd, királyod vonul be állat csikáján! A Tanítványok elmentek és úgy tettek, amint Jézus megparancsolta. Elhozták a szamarat és csikáját, rátették ruhájukat, Ő pedig fölült. Sokan a nép közül ruhájukat terítették az útra, mások ágakat törtek a fákról és az útra szórták. Az előtte járó és utánatóduló tömeg így kiáltozott: Hozsanna Dávid Fiának! Áldott, ki az Úr nevében jön! Hozsanna a magasságban! Amikor beért Jeruzsálembe, az egész város izgalomba jött. Kicsoda ez? – kérdezték. Ez Jézus, a próféta, a galileai Názáretből, felelte a nép. Jézus bement (Isten) templomába, és kiűzte azokat, akik adtak-vettek, a pénzváltók asztalait és a galambárusok padjait fölforgatta. Írva van, kiáltotta: Az én házam az imádság háza, ti pedig rablóbarlanggá tettétek. A templomban vakok és sánták mentek hozzá, és meggyógyította őket. Amikor a főpapok és írástudók látták az ott művelt csodákat és a gyermekeket, akik a templomban így kiáltoztak: Hozsanna Dávid fiának! – méltatlankodtak és odaszóltak neki: Hallod, mit kiabálnak? Jézus így válaszolt: Hallom. Nem olvastátok sohasem: Kisdeded és csecsemők szájjával hirdetted dicséretedet? Ezzel otthagya őket, kiment a városból Betániába, és ott töltötte az éjszakát” (Mt 21, 1–17).

Ezzel az eseménnyel kezdődik az Úr életének utolsó hat napja. Megértéséhez hallgassuk meg az ószövetségi történelem ismerőinek azt az állítását, hogy szokás volt a zarándokoknak, különösen olyanoknak, akik a termés zsengéjét hozták a templomba, elébe menni, és velük együtt örvendező menetben a városba bevonulni. Így hát egészen meg-

felel a szokásnak, ha azok, akik éppen a kapu közelében vannak, a csapatával odaérkező Mestert fogadják és a templomba kísérik. Ehhez járul, hogy a nép hallott Jézus utolsó tetteről, Lázár feltámasztásáról, mert amint János elmondja, Jeruzsálemből ismételten mennek emberek Betániába, hogy a feltámasztottat lássák.

Jeruzsálemben vezető útján átmegy Jézus Betfagén, mely az Olajfák hegye közelében fekszik. Onnét küldi el tanítványait azzal a különleges paranccsal: Menjenek a piactérre, oldjanak el egy szamarat és csikáját, amelyek ott állnak, és hozzák el hozzá. Mindenki engedelmessé válik. Amikor az emberek óvást emelnek, azt felelik a küldöttek: „Az Úrnak szüksége van rájuk”, és tovább nem zavarják őket megbízatásuk végrehajtásában.

Aztán ruhájukat terítik nyeregként a szamar csikájára, Ő fölül rá, a városba vonul, és mindenkit mély izgalom fog el. Örömrivalgás tör ki; és „Arra, ki az Úr nevében jön”, „Dávid fiára”, ki az Isten országát hozza, a jövő dicőség királyára mondott üdvköszöntések és dicsőítések között a menet a városba vonul a templomhoz, és a szentélybe tódul. . . Ezen a helyen hozzák a szinoptikusok jelentésüket a templom megtisztításáról, amely János szerint már az első jeruzsálemi tartózkodáskor megtörtént (2, 14. kk.) – de lehet, hogy ez a második; mert a helyzet huzamosan tart tovább, és így az esemény bármikor megismétlődhetik. . . Betegek jelen, és ő meggyógyítja őket. Tanítványok, nép, gyermekek járnak ide-oda a csarnokokban és az udvarokon, s állandóan kiáltoznak: „Hozsanna Dávid Fiának!” És amint a hatóságok közbelépnek és kérdik, hallja-e, amit mondanak; hogy őt messiásnak mondják, azt feleli: Azok szájából, akik a világ előtt nem számítanak, a gyermekek és kisdedek szájából válik nyilvánvalóvá az igazság. És a farizeusok azon fölszólítására, hogy tiltsa meg tanítványainak a kiáltozást, Lukács hozza válaszat: „Mondom nektek, ha ezek elhallgatnak, a kövek fognak megszólalni” (19, 40). A hideg kövek indulnának meg azon az óriási eseményen, ami itt végbemegy, és tennének tanúságot.

Ez az óra tele van a Lélek hatalmi megnyilatkozásaival. . . Az utolsó napokban egyáltalán úgy látszik, mintha Jézus erőt hívna elő magából, és a legvégsőre készülne föl. Lázárt halottaiból hívta vissza. Ereje a tanítványokkal megy, úgyhogy idegen emberek átengedik neki állatai-

kat. Most pedig bevonul Jeruzsálembe, és amit tesz, az kinyilatkoztatás: Teljesíti a Messiás eljövételéről szóló jövendölést. Eddig elhárította magától, hogy Messiásnak nevezzék és királynak kiáltásák ki. Most maga jelenti ki magát annak. Tette mindenkinek szól, akinek szeme van. Óriási izgalom szállja meg a népet. A városon át a templomba vonuló menet, amelyet a tömeg kiáltozása és a gyermekek hangja kísér, föltartóztathatatlan. Vevőket és eladókat, minden pénzfélét és megszenteltelenítőt kisöpör a templomból, betegeket gyógyít; ellenfelei, kik joga felől kérdezik, elhallgatnak feleletének súlya alatt.

Profétai esemény. . . Már rég megszűnt a profétai működés. Évszázadok múltak el, mióta Malakiás szólott. Akkor elnémult a szó, amíg a „pusztában kiáltónak”, Jánosnak szavával még egyszer föl nem éledt (Mt 3, 1 – 3). Most már ő is halott. És ím utoljára támad föl a profétálás lelke, de most a nép maga az, amelyet megszáll a Lélek. A nép van most a „Lélekben” elragadtatva, és jövendöl, lát, értelmez, cselekszik.

A profétai megézés föltépi a korlátokat, amelyekbe a történelmi lét az embert beleszorítja. A történelmet itt éljük, és nem ott messze. Jelenlétünk látjuk, és nem távolinak. És ez így helyes, mert ezzel kapja meg cselekvésünk szilárd állását, és hajtja végre döntésünket. A körülhatárolást a jövendülésben a Szentlélek megszünteti. A proféta lelkében a távolit és a jelent egyszerre nézi. A tér mögött áll, és így együtt látja a dolgokat. . . Történelmi életünkben a jelen órában állunk. Azt tudjuk, ami most történik; a jövendőből csak azt, ami kitalálható és kikövetkeztethető. De ez is rendjén van így, mert ha az eljövendőt tudnók, akkor nem cselekedhetnénk. Csak nemtudásunk adja meg a szabadságot a földi cselekvésre. A proféta számára a Lélek megszünteti ezt a korlátot. A jelenben látja az elmúltat és a jövendőt. Az idők nála egymásba tolódnak, mert ő az idő mögött áll. . . Történelmi életünkben az emberek között vagyunk, látják a külsőnket, de bensőnk ki van vonva a mi megfigyelésünk alól. A bensőt csak akkor láthatjuk, hallhatjuk, foghatjuk föl, ha megnyílik és kifejezést ölt magára. Ez is jól van így. Ezen alapul a szemérem és a tisztelet. És egyúttal új lehetőség a cselekvésnek, vállalkozásnak és sorsnak is. Ha a benső nyitva lenne, akkor a történelem nem volna lehetséges. A történelem mindig csak takart bensőségek között játszódhatik le. Majd ha egyszer az örökkévalóságban a lelkek nyitva lesznek, akkor nem lesz többé történelem. A proféta számára a benső ellenben már most nyitva áll. A proféta betekint a másikba. Helyesebben mondva a Lélek erejében

áll ott, ahonnet a belső nyitva van... Történelmi életünkben csak a dolgok megnyilatkozásait látjuk; de értelmük el van takarva. Az értelmé annak, ami itt történik, mindig csak fölvillan; ki kell találni, és ismét elrejtőzik. Így hát titkok közepette élünk, a reményre utalva. A próféta előtt azonban megnyílik a dolgok értelme. Elrejtett és nyilvánvaló itt egybemegy. A Lélek erejében lesz számára nyilvánvaló a titok.

De még tovább kell mennünk a különböztetésben. Vannak éféle természetes képességek is. A távolbalátásról sokat beszélnek, de elhamarkodottan és zavarosan; és a legtöbb eset biztosan csalódás. Hogy azonban tényleg van valami ilyesmi, azt, úgy hisszük, nem lehet komolyan kétségbevonni. De ez még nem jelent prófétálás. Próféta nem tehetsége által lesz valaki, hanem Isten Léleke által, aki őt üdvözítő akaratának szolgálatába hívja. Erre az akaratra van a próféta beállítva; működésére és arra a történetre, amely e működésből fakad. Nem az teszi a prófétát, hogy a jövőt látja, hanem hogy a történelmet az Isten üdvözítő akaratára vonatkoztatva értelmezi, és ezt az akaratot belemondja ebbe a történelembe. A prófétálás a történelemnek a föltárása az Istentől jövő értelmezés szerint. Ilyen prófétálás működik itt. Jézus cselekszik – de ugyanaz a Lélek, amelyből cselekszik, működik a körülötte lévő emberekben is, és kinyilvánítja számukra az ő tettét. Látják a jelenséget és értik a jelentését. Szemük látja az Urat, amint arra jön, és lelkük fölfogja, mit jelent mindez. Látják egyiket a másikban; az isteni értelem kitarul a megfogható történetben: amit a szem lát, az felfogható lesz a lélek számára. És nem különlegesen tehetségesek azok, akik itt megismerik Őt; nem hatalmasok, lángelmék, hanem „a föld népe”, az utca emberei, akármifélek. Mert a hatalom, amely által az emberek itt megismernek, nem emberi hatalom, hanem Isten működő Léleke. Sőt éppen a „kisdedek” alkalmasak ezt a Lelket befogadni, mert ők nem oly könnyen állhatják el útját az emberi lélek teljesítményeivel: a „kicsinyek”, akikről Jézus beszélt, a „gyermekek”, akiké a mennyek országa” (Mt 11, 25; Mk 10, 14). A teremtő Lélek mindenható hatalma működik most: ha az emberek elzárkóznának előle, akkor a kövek tanúskodnának.

Az utolsó óra ez. Az utolsó pillanat, amelyet Isten még megad. Vajon lesz-e azoknak, akiket Isten megilletett, erejük arra, hogy a Lélek szerint cselekedjenek? Hogy még belökjék az Isten országának kapu-

ját, amely már oly reménytelenül elreteszeltnek látszik? Ha az Úr alakját nézzük, amint az utcán tovahalad, és a körülötte lévő embereket figyeljük, ha a személyekbe igazán bele látunk – mennyire megértjük az Apostol szavait: „a zsidóknak botrány, a pogányoknak meg oktalanság” (1 Kor 1, 23).

A zsidóknak botrány... Mindig is botrány volt. Már akkor Názáretben is kitört a botrány (lásd a 7. fejezetet könyvünk első részében). Aztán mindig újra meg újra. Mondhatott Jézus, amit akart, isteni hatalommal és bölcsességgel telt szavakat – mindig és mindig a megátalkodottság és bizalmatlanság és a gyűlölet választását váltották ki szavai. Tehetett, amit akart; gyógyíthatott, segíthetett, oldozhatott, adományokkal halmozhatott el sokakat – amit visszacapott, az a szívek megkeményedése, szándékának megrágalmazása, a Lélek káromlása volt. Most is botrány támad. Amint a lelki megindulás hullámai becsapnak a templomba, legyőzve közömbösséget, betegséget, emberi szenvedést, úgyhogy azt gondolná az ember, hogy mindenkinek meg kell adnia magát és megteremtenie azt az egységet, amely teret nyit az Isten országa eljövételének – akkor előállnak a farizeusok és igazolást követelnek. Méltatlankodva kérdik, vajon nem hallja-e, hogy tanítványai milyen káromló dolgokat hirdetnek és vajon nem akarja-e a gyermekek rakoncátlankodását leállítani. Oly képtelenek arra, hogy megérezzék, mi működik itt, hogy Jézus csak annyit mond nekik: a kövek beszélnének, ha az emberek hallgatnának, és otthagyná őket.

És az oktalanság a pogányok szemében? Egy írásmagyarázó fölhívja a figyelmet arra, hogy kísértést érzünk összehasonlítani az Úr bevonulását az ünnepélyes bevonulás ama nagyszerű formájával, amelyet a történelemből ismerünk, a rómaiak diadalmenetével. Abban is szerepel uralkodó. Győzelmet vívott ki, ami a hatalom megnyilvánulása. Örömrivalgó nép veszi körül a hatalmast, akiben valami istenit érez... De aztán, mondja a magyarázó, képzeljük el, hogy ha egy magasrangú római tiszt, aki jól ismerte a legnagyobb tisztelet és hatalom e megnyilatkozását, Jézus diadalmenete mellett lovagolt volna el nemes paripáján, ragyogó fegyverzetben, mögötte a sereggel, amely a római hatalmat vitte világszerte – mit érzett volna az, ha a szegényesen öltözött embert látja, nyereg helyett köpennyel leterített jószágán, s a körülötte a zarándok embereket? A gondolat fájó; pedig így volt.

Így fest az, ha Isten jön az emberekhez! Ostobaságnak és veszélyes-

nek látszik, mégpedig oly kiáltóan, hogy az igazak és ortodoxok a bírósági eljárást készítik elő.

De mégcsak nem is a szegénység igazi alakja az, amelyet itt megszólaltat az ég. Az még hatalmasan hathatna. Mert nemcsak a ragyogás és nagyság hatalma létezik, hanem a megindító vagy a magasztos, a jelentésének erejével titokzatosan ható szegénységé is. De ami Jézust kíséri, az nem is igazi szegénység. Nem azok tanítványai, nem az a nép. Ez a nép éppen olyan, amilyen a műhelyekben, üzletekben és az utcán él. A mi fajtánk. Embervalóság, átlagember, amelyben sem a csodálatosság pátoza nincs meg, sem a nyomoré.

Nehéz a magát kinyilatkoztató Istent megismerni! Nehéz a földi gondolkozás botránkozását és az igazak botránkozását elkerülni!

II. MEGKEMÉNYEDÉS

A mikor halljuk, milyen ünnepélyesen vonult be Jézus Jeruzsálembe, és szóval-tettel hogyan nyilatkoztatta ki akaratát, hogy Messiásnak fogadják el, azt várnánk, hogy a következő napokban kemény harcban találjuk őt ellenfeleivel. Ha aztán a jelentéseket olvassuk, csodálkozunk. Hogyan is fejezhetnék ki Jézus magatartását ezekben a napokban? Tulajdonképpen mit is csinál? Harcol? Igaz, hogy nem ad föl egy talpalatnyi területet sem. Fönntartja igényét a végsőig. Sőt a lehetőségét annak is, hogy hallgatnak rá. Még mindig eljöhét az Isten országa. A vezető személyiségek még elfogadhatják őt; a nép feléje fordulhat. De azt is látja, hogy a döntés valójában már megtörtént, és útja a halálba vezet. Nem harcol, hogy a népet a maga oldalára vonja vagy vezetőit megnyerje; de azért nem is vonul vissza abba a puszta készenlétbe se, hogy végzetét várja. Tulajdonképpen mit is tesz Jézus?

Nehezen lehet másként kifejezni, mint ezzel: Véghezviszi, amit rábíztak. Ismételten megmondja, amit meg kell mondania. Ismételten hangsúlyozza, miről van szó. Újból és újból kijelenti Isten követelését. De mind ebben nincs előre rögzített terve, hanem igazodik az órához, amint az alakul. Nem tér ki, de nem is támad; nem mond le, de nem is törí magát azért, hogy győzzön. Beteljesít. Azt teszi, ami a halál előtt mondott szavaiban fogja majd utolsó kifejezését megkapni. „Beteljesese-

dett” (Jn 19, 30). Innét ama napok hatalmas és döntéssel terhes volta – de egyszersem különös csöndje is. Valami tisztázódni fog. Valami abszolút értelmű dolog kerül végleges megvilágításba.

Ebben a vonatkozásban néhány egymással szorosan összefüggő jelenet különösen jelentőssé válik. Négy kérdés vetődik föl. És abban, hogy ki kérdez és hogyan kérdez és mi a felelet és milyen talajra esik ez a felelet – abban mutatkozik meg az, ami itt megvilágítást nyer.

Jézus annak a napnak az estéjén, amelyen bevonult Jeruzsálembe, nem marad a városban, hanem Betániába tér vissza. A következő reggelen megint a templomba megy, és ezt az Írás így beszéli el: „Ezután bement a templomba és tanított. Közben odaléptek hozzá a főpapok meg a nép vénei és megkérdezték: Miféle hatalommal teszed ezeket? Ki adta neked a hatalmat ehhez? Jézus így válaszolt: Én is kérdezek tőletek valamit. Ha megfeleltek rá, megmondom nektek, milyen hatalommal teszek így. Honnan volt János keresztsége? A mennyből vagy az emberektől? Azok tanakodni kezdtek egymás közt: Ha azt mondjuk: a mennyből volt, azt feleli; Hát akkor miért nem hittetek neki? Ha pedig azt mondjuk: az emberektől, félnünk kell a néptől, mert Jánost mindenki prófétának tartja. Ezért ezt a választ adták Jézusnak: Nem tudjuk. Akkor én sem mondom meg, milyen hatalommal teszek így, felelte ő” (Mt 21, 23).

Magában véve a kérdés jogosult. A hivatalvezetőknek, akik a népért és a rájuk bízott kinyilatkoztatásért felelősek, szabad és kell is kérdeznünk, hogyan igazolja magát az, aki ilyen igénnyel jön. A felelet is készen állna. Jézus hivatkozhatnék, amint már máskor is tette, a jövendölésre: „Vizsgáljátok az írásokat, hiszen azt tartjátok, hogy bennük találtok örök életet. Éppen azok tanúskodnak rólam” (J, 5, 39). Ha akkor azt válaszolnák, hogyan igazolja, hogy az írásokban róla van szó, akkor csodáira mutathatna rá. A csodáira nézve azonban már ellenvetették, hogy azok bűnös körülmények között szombaton történtek, és így nem Isten Lelkéből származnak (Mt 12, 10). Kérdéses módon hajtotta végre azokat, és így nincs bizonyító erejük, mint a jeruzsálemi vak esetében is (Jn 9, 16); sőt sátáni hatalommal művelte azokat, s így ellene szólnak (Mt 12, 24). A kérdés, amelyet itt föltesznek, elébevisz a feleletnek. Minden kérdés vagy kapcsolatba lép a kérdezettel, vagy ellene foglal állást; ebből a felelet megkapja a maga

jelleget. Ez a kérdés már eleve csak egyet akar: megállapítani, hogy Jézusnak nincs igaza.

Ezt látja Jézus is; azért ellenkérdéssel felel: honnét való János keresztsége? az égből vagy az emberektől? János az utolsó próféta volt, s mint ilyen Jézus mellett tett tanúságot. Hogy tiszta volt, a Szentlélek tiszta szája, azt senki kétségbe nem vonhatja. Mindenki előtt világos, mit tanított, hogyan élt, hogyan halt meg. A kérdésre tehát magában véve csak egy felelet van. S ők mit válaszolnak? Megfontolják, mi lenne a legokosabb felelet és kitérnek. Egyáltalán nem lépnek be abba a térbe, amelyben Jézus van, hanem megmaradnak a saját akaratauknál, a földinél, a politikánál. Az isteni megbízatásnak és a valóságnak a rendjét, amelyet János értett és Jézus is ért, egyáltalán nem fogadják el.

A találkozás – pusztán emberi szemmel is – a farizeusok vereségével végződött. Így hát újból támadnak: „A farizeusok erre félrevonultak és megtárgyalták, hogyan tudnák szaván fogni. Elküldték hozzá tanítványaikat a heródespártiakkal. Mester, mondták neki, tudjuk, hogy igazmondó vagy, Isten útját az igazsághoz híven tanítod és nem mások szerint igazodol, mert nem vezet emberi tekintet. Mondd meg tehát, mi a te véleményed: szabad-e adót fizetni a császárnak, vagy nem. Jézus átlátva álnokságukon így szólt: Mit kísértetek engem, képmutatók? Mutassátok az adópénzt! Azok odanyújtottak egy dénárt. Kinek a képe és fölirata ez? – kérdezte Jézus. A császáré, felelték. Erre azt mondta nekik: Adjátok meg tehát a császárnak, ami a császáré, Istennek pedig, ami az Istené. Ennek hallatára annyira meglepődtek, hogy otthagyták és eltávoztak” (Mt 22, 15–22).

A támadás a farizeusoktól indul ki. De nem maguk jönnek, hanem előreküldik tanítványaikat és velük a heródespártiakat, tehát az udvari párt embereit. Először hízelgő szólások; a fiatal emberek udvariasan bemutatkoznak. Aztán jön a kérdés, mely tele van hátsó gondolattal. A terv az, hogy végzetes legyen ránézve, bárhogy felel is. Ha azt mondja, hogy kell adót fizetni, akkor az ország ellenségeivel tart és a nép előtt árulónak lehet őt bélyegezni. Ha pedig azt mondja, hogy nem szabad, akkor a római helytartóhoz lehet menni, és őt, mint lázítót feljelenteni. Csak húsz éve, hogy a rómaiak az országot birto-kukba vették. Akkor egy galileiai Júdás jelentette ki, hogy nem szabad az idegen uralmat elismerni és adót fizetni, és ezzel lázadást indított el, amelyet azonban vérbefojtottak. A helyzet tehát elég veszedelmes.

Jézus hallja a kérdést, de abban az értelemben, amelyben föltették,

egyáltalán nem bocsátkozik bele. Megmutattatja magának az adópénzt vagyis egy ezüstdénárt. A zsidó népnek csak rézpénz verésére volt joga, de nem ezüst és arany pénzre. A dénár tehát római pénz. Jézus azt kérdi tőlük: Kinek a képe és neve van rajta?... A császáré... Tehát adjátok meg neki, amire igényt tarthat... Jézus ezzel nem mond semmit arról, hogy fizessenek-e adót vagy se; hogy a római uralom jogos-e vagy sem. Úgy látszik, még azt sem mondja: Mivelhogy a római uralom fönnáll és be van rendezkedve, tegyétek meg, amit kíván. Minderről semmi, hanem: Ítéljétek meg magatok, mi a dolgok állása, és tegyétek, ami helyes. Tehát teljesen az a magatartás, mint mikor valaki jött és egy örökösödési ügyben kért segítséget. „Ember! Ki tett engem bíróná vagy végrehajtóvá köztetek?” (Lk 12, 14). Elutasítja, hogy arról a helyről, amelyen áll, bármit is mondjon világi ügyekről. Ehhez maguknak is megvan a saját eszük és ítéletük. Ők maguk döntsenek és vállalják érte a felelősséget lelkiismeretük előtt és a hatalom képviselői előtt. De – és ez a tulajdonképpeni mondanivalója: A „császár” fölött, érjen ő akármennyit és járjon neki akármilyen, Isten áll... Ez a tulajdonképpeni felelet. A kérdést mint kérdést félretolja, mert az úgy, amint föltették, a kinyilatkoztatás ellen irányul, de fölszakítja azt, amit a kérdés elzárni akar: a teret, amelyben az isteni üzenet van. A farizeusi gondolatokkal le nem kötött Isten valóságát. A közeledő Istenországának a követelését.

A farizeusok elhallgatnak és eltávoznak.

Ők a konzervatívok az országban, az ortodoxok. Szíves védelmezői a szenthagyománynak és szenvedélyes nacionalisták. Velük szemben állnak a szaduceusok: magas műveltségű kozmopoliták, szkeptikusok, élvhajhászok. Eddig nem avatkoztak be az újonnan föllépett tanító ügyébe. Ez a vallási erőszakosság, az a döntést sürgető prófétai hatalom eleinte csupán antipatikus előttük. Talán ők úgy mondanák, hogy „nem felel meg ízlésüknek”. De lassacskán az ügy számukra is veszedelmes lesz. Félnek, hogy politikai nehézségek adódnak, vagy ami éppoly rossz lenne, vallás-prófétai diktatúra. Tehát közbelépnek irónikusan fölényes arccal: „Aznap még a szaduceusok is jöttek hozzá, akik tagadták a föltámadást. A következő kérdést intézték hozzá: Mester, Mózes így rendelkezett: Ha valaki fiúgyermek nélkül hal meg, testvére vegye el az özvegyet és támasszon utódot testvérenek. Volt hét testvér. Az első megnősült, aztán meghalt. Mivel gyer-

meke nem volt, feleségét testvérére hagyta. Ugyanaz történt a másodikkal is egészen a hetedikig. Végül meghalt az asszony is. A föltámadáskor tehát a hét közül melyiknek lesz felesége? Hiszen mindegyiké volt. Jézus így válaszolt: Tévedtek. Nem ismeritek sem az írást, sem Isten hatalmát. A föltámadás után ugyanis nem nőülnek s férjhez nem mennek, hanem úgy élnek, mint Isten angyalai a mennyben. A halottak feltámadásáról pedig nem olvastátok, amit Isten mondott nektek: Én vagyok Ábrahám Istene, Izsák Istene és Jákob Istene. Isten nem a holtak Istene, hanem az élőké. Mikor a nép ezt hallotta, elámult tanításán” (Mt 22, 23 – 33).

A szadduceusok nem hisznek a föltámadásban. Ezzel összefügg az, hogy a halhatatlanságot is elutasítják. Számukra csak a megfogható földi élet létezik. Tehát szkeptikus az ő álláspontjuk. Már a kérdés módja is elárulja ezt a szkepszist; van benne valami ironikusan lenéző – talán sikamlós mellékgondolat is. Mit fog Jézus válaszolni erre a kérdésre, amely alapján szintén nem feleletet vár, hanem csselfogás, és a tulajdonképpeninek elutasítása? Úgy bánik el vele, mint a másikkal. Megmutatja, hogy minden látszólagos okossága mellett is ostoba és rosszindulatú; hogy olyan túlvilág, amelyben kérdésünk érvényben lenne, nem létezik, mert az a föltámadás és továbbélés, amit az ő elgondolásuk föltételez, nem lenne más, mint a folytatása annak a létnek, amelyben a kérdezők maguk is vannak. De efölött a kizárólag földies lét fölött megnyílik egy másik, a tulajdonképpeni. Ennek oldaláról, a kinyilatkoztatás oldaláról, az Isten erejének oldaláról, aki az élet Istene, nyilvánvalóvá lesz az igazi föltámadás, mint áttörése annak az életnek, amelyben Isten követői és a hívők már most is élnek.

Az eredmény ismét nem más, mint hogy az ellenfél megint elnémul. Nem indulnak meg. Nem nyílnak meg. Pontosan azok maradnak, akik voltak. De nem; megszégyenítettek, fölingereltek, és csak a következő alkalmat várják.

És a farizeusok? Először örülnek ellenfeleik vereségén. De hamar úgy találják, hogy ideje, hogy valami erőteljesebbel menjenek neki ennek az embernek, akit a nép csodál, és aki azzal fenyeget, hogy a helyzet ura lesz: „Mikor a farizeusok értesültek arról, hogy a szadduceusokat elhallgattatta, ismét köréje gyűltek. Közülük egy törvénytudó, hogy próbára tegye, a következő kérdéssel fordul hozzá: Mester, melyik a legfőbb parancs a törvényben? Jézus így felelt:

Szeresd Uradat, Istenedet teljes szivedből, teljes lelkedből és minden elmédből. Ez a legfőbb: az első parancs. A második hasonló ehhez: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat. E két parancson függ az egész törvény és a próféták” (Mt 22, 34–40). Már beszéltünk egyszer e kérdésről, amikor a szeretetről és a felebarátról volt szó; így hát nem akarunk tartalmára bővebben kitérni, hanem csak azt az emberi-lelki adottságot szemügyre venni, amely belőle szól. Ez pedig nagyon hasonlít az előbbihez. Melyik térben mozog e kérdés? Nem az élő igazságában, hanem a tudományos vitatkozásában. De meg úgy sem fogható fel, mint valami korlátok közé szorított, de mégis tisztességes harc az iskolailag minősített teológusok közt, hanem csupán csak mint cselvetés, Jézus kerüljön csapdába az iskolai vélemények bozótjában. Vagy mint tudatlan álljon a világ előtt, vagypedig jusson ellentétbe valamelyik tekintélyes csoporttal, úgyhogy a népnek azt lehessen mondani: Látjátok, nem ért semmit a törvényhez! Jézus azonban megint félresöpör mindent, tágra nyitja a teret, megmutatja a valót, és úgy állítja oda a követelményt, amelyen minden múlik, hogy ne lehessen meg nem látni.

A menet mindig ugyanaz: Jézus eleven alakja úgy áll előttünk, mint a messiási valóság megtestesítője. Szava tele van lelki erővel, körülengi a csodatevő hatalom. Hallgatóinak meg kell nyílniuk, és akkor föl villan bennük a megismerés. – Hallgatózniuk kell a túlsó oldal felé, ki kell nyújtaniuk a kezüket, s akkor az igazság világos lesz előttük. De épp ezt nem akarják, hanem bezárkóznak; megtagadják bensőjük kitérését. Nem engedik az Urat magukhoz, olyanként, amilyenek önmagát tartja, hanem a földi hagyomány és politika szövevényébe akarják őt belevonni. Ha követi őket, akkor el van veszve.

Ő azzal felel, hogy a tulajdonképpeni valóságot fölszakítja fölöttük. Ámde a következmény rettenetes. Igaz ugyan, hogy le vannak győzve, de rossz értelemben. Nem úgy, hogy kísérletük hiábavalóságát föl ismerik és követik Krisztust a Lélek szabadságában, hanem hogy taktikailag vannak megverve. Ennek azonban nincs más következménye, mint méltatlankodó gőg, új gyűlölet, és lesik a következő alkalmat.

Történhetett volna-e ez másként? Végeredményben – habár heroikus – nem értelmetlen optimizmus-e, hogy Jézus a lehetőséget

mindvégig nyitva tartja? Nem. Márk kissé másként hozza a legnagyobb parancsolatra vonatkozó kérdést. Jézus válaszára így felel a törvénytudó: „Jól van Mester, helyesen mondtad; Ő az egyetlen (Isten), rajta kívül nincs más. Őt teljes szívből, (teljes lélekből), teljes elméből és minden erőből szeretni, a felebarátot pedig úgy szeretni mint önmagunkat, többet ér minden égő és más áldozatnál.” Okos feleletének hallatára Jézus megdicsérte: „Nem vagy messze Isten országától. Ezután senki sem merete őt kérdezni” (Mk 12, 32–34).

Ez a törvénytudó őszintén kérdezett és azért a választ is meghallgatta. Abból a mélységből kérdezett, amely Isten magasságához van mérve; abból a vágyból, mely megfelel a kinyilatkoztatás beszédjének – így hát a feleletet is megértette, amely a kinyilatkoztatás teréből jött. Itt világossá válik, hogyan történhetett volna minden. Így kellett volna mindegyiknek kérdeznie és meghallgatnia Őt. Legalábbis annyira, hogy azok a történelmi pillanatot meghatározhatták volna. Mert éppen abban rejlik e pillanat megrázó titka, hogy minden attól függ, vajon ez vagy az hinni kezd-e. Itt nem egy mindenkor megismételhető hirdetésről van szó, hanem a most végbemenő, soha vissza nem térő történelemről. Arról van szó, hogy az, aki Isten ígését hozza, életben maradhat-e vagy sem. Arról a rettenetes, nyomorúságos és mégis az isteni történelem komolyságát magában hordozó dologról van szó, hogy éppen most akad-e elég hívő szív ahhoz, hogy a a katasztrófát megakadályozhassa.

Hogy nem ez történik; hogy annyi kérdező és hallgató közt alig akad egy, aki komoly beszélgetésbe bocsátkozik vele, s hogy értelmük teljes bevetésével, az Ószövetség évezredes vallásos nevelésének minden eszközével Jézus lelkét maguktól távol tartják, szívüket pedig bezárják előtte – ez olyasvalami, aminek kifejezésére a tragédia fogalma elégtelen... Fölvetették már a kérdést, hogy szerepelhet-e a keresztény létben a tragikum? Ha valami tragikus benne, akkor Jézus alakjának kellene annak lennie – de az-e? Vagy ellenségeinek és a zsidó nép alakjainak kellene tragikusnak lenniök – de azok ilyenek-e? Nem, ez a szó nem illik rájuk.

A tragikumhoz olyan világ kell, amelyet nem az élő Isten keze hord. A tragikum azt jelenti, hogy a világban a nemes elbukik, mert gyöngegség vagy önteltség tapad hozzá. De éppen ebben a bukásában emel-

kedik föl egy „ideális” térbe. A végső magva a tragikumnak – minden fölmagasztosulás és szabadságérzés ellenére, amelyet az együtt átélő megérezhet – mégis az, hogy nincs kiút. Az ókor tragédiája mögött még ott volt az ádvent reménye; az újkoré mögött azonban egy magába zárt világ van, amely fölött nem lebeg reális lehetőség, hanem csak álom. Erre a világra rettenetes komolyság nehezedik; de alapjában ez is csak esztétikai. Ezt éppen az a föléje boruló „ideális” vagy „szellemi” légkör mutatja. Ez az utolsó elhalványuló ragyogása a szabadság valódi országának, vagyis Isten és a kegyelem országának, amelyben egykor hittek. Mindebből csak az a töredék maradt fenn, amely semmire sem kötelez; amely a szemlélőt csak addig vigasztalja, amíg pontosabban a szemébe nem néz... A keresztény hit számára nincs semmilyen magábazárt világ, sem ilyen szellemi-ideális tér. Hanem van az ember és a dolgok, és ezek Isten színe előtt állnak. Isten az uruk, de egyúttal a megváltójuk is; aki megvesztegethetetlenül ítél, de minden emberi reményt meghaladóan meg is bocsát és újjá teremt. Tragikus egy ember sorsában az, ha abban valami naggyá lehetett volna, de elveszett; de végső értelemben még ezt is befoglalta akaratába az az Isten, aki végtelenül szerető és mindenható – mégpedig minden bűnösségen és elveszett lehetőségen túl is mindenható. Ugyanez az Isten azonban kérlelhetetlen is az ő ítéletében, amellyel szemben nem használ semmiféle esztétikai látszat, sem tragikus felmagasztosulás. Isten komolysága előtt elhomályosul a tragikum komolysága.

A Messiás, aki a halálon keresztül eszközli a világ megváltását, nem tragikus hős. A nép, amely a megváltóját nem ismeri föl, sőt elvakultságában és megkeményedtségében elpusztítja, nem hordozója a tragikus sorsnak. Éppoly kevésbé, aminthogy az első ember vétke sem volt tragikus tett, vagy a végső ítélet sem lesz tragikus katasztrófa. Itt minden valódi. Valódi az ember, valódi a bűn, valódi a belőle származó végzet, valódi a bűn utolsó kihatása a Megváltó elleni lázadásban, de valódi maga a megváltás is és a belőle származó új elindulása a kegyelemnek.

Ha elmélyedünk a názáreti Jézus alakjában és sorsában, akkor bizonyára fölébred bennünk az a nyugtalanító érzés, hogyan alakulhatott így ez az élet. Lehetséges ilyesmi? . . . Ez az érzés nem könnyen támad föl az emberben. Csaknem kétezer év óta őrzik az emberek Jézus személyének és életének képét lelkükben, szívükben, lelkületükben, érzésükben, s így elszoktak attól, hogy csodálkozzanak rajta. Az igazi létezés ismert és magától érthető kánonjának tartják. Milyen az az emberi élet, amelyet ez a lét határozott meg? Az évszázadokon át folytatott harc Krisztus alakjának érvényét sokban aláásta; így ez a kérdés egész az ellenszegülésig sűrűsödhet össze. Sokan védekeznek ebben az emberkép ellen, amely Jézus személye szerint alakult ki. A hívőnek éppen azért annál inkább tisztában kell lennie azzal, hogy mi van az a tulajdonképpeni krisztusi vonás, amellyel az a mindig mélyebb és erősebbé váló ellenállás szembe fordul. Nemcsak a „másik oldal” embereinek szívében és lelkében támadhat ez, hanem a magunkéban is. És csak ha tisztába jöttünk azzal, hogy a dolog legmélyén miről is van szó, és a Krisztus-létet elevenen magunkévá tettük, vagyunk keresztények nemcsak akarásunkkal és hűségből, hanem meggyőződésből és létünkkel.

Nem olyan régen egy józan könyv rámutatott arra, milyen mélyen változtatta meg a názáreti Jézus személye és élete az ember képét.

Ha látni akarjuk, milyen volt ez a kép az ókor fölfogásában, akkor isteneiket kell néznünk, hőseiket, mítoszait és mondáikat. Ezekben volt, mint példaképekben, megrajzolva az igazi ember alakja és sorsa. Igaz, hogy bennük a nemes és a lelkes vonások mellett a legszörnyűbb gaztettek, bukás és megsemmisülés előfordulnak; mégis minden alakon és eseményen van valami közös: mértékük a nagyságnak, a gazdagságnak, a hatalomnak és a hírnévnek elszánt akarása. Mindent ezzel a mértékkel mérnek, még a gaztetteket és a bukást is. Ami ezzel ellenkezik, az kiesik a tulajdonképpeni emberiből. Az a másodfokú emberek dolga, a kisembereké, akiknek a vállára a lét keserve nehezedik, vagy a rabszolgáké. Ezek is léteznek, szükségeselek, de nem tartoznak a tulajdonképpeni emberéhez. . . Micsoda különbség, ha e szemlélettől Krisztus személye felé fordulunk! Itt a mértéket már nem a „lét nagysága” és az „emberi fenség” adják meg. Itt más a fontos. Ebben az életben olyan dolgok történnek, amelyek nem tartoznak az egyedül-ér-

tékesnek ehhez a képhez. Az a nemzetség, amelyből Jézus származott, lesüllyedt, és ő nem gondolt arra, hogy újból fölemelje. Hatalomra való törekvésről szó sincs nála. De filozófusi nagyságról vagy költői hírnévről sem. Jézus szegény. Nem úgy, mint Szókratész, akinek szegénysége filozófusi csengésű, hanem egyszerűen, igazán. De szegénysége olyan sem, mint a sorsverte ember szegénysége, vagy a nagy aszkétáké, akiknek a szegénységben valami szenvedő vagy titokzatos nagyság villan föl. Az ő szegénysége inkább a szükségletek igénytelenségében mutatkozik meg, amely szükségletekről egyébként gondoskodás történik. . . Jézus barátai sem tehetségüknél, sem jellemüknél fogva nem jelentős emberek. Igazán nem ilyenek. Aki az apostolokat vagy tanítványokat emberileg vagy vallási szempontból „nagyok”-nak mondja, azt a gyanút kelti, hogy még nem látott valódi nagyságot. Azonkívül fölcseréli a mértékeket, mert ilyen „nagyság”-gal nekik semmi dolguk. Az ő sajátosságuk abban van, hogy küldetésük van, és hogy Isten a jövőendő üdvtörténet alapjait velük rakatja le. . . Ami végül Jézus sorsát illeti – mily nyugtalanító és szörnyűséges is az! Tanít, és tanításának nincs áttörő hatása, ha szigorúan vesszük, még híveinél sem, hiszen nem értik meg. Harcol, de alapjában egyáltalán nem igazi harc az. Erők igazában nem is csapnak össze benne. Tettei és tapasztalatai inkább a különös sikertelenség jellegét mutatják. Nem valami nagy ténnyel kapcsolatban megy tönkre, hanem bíróság elé állítják. Barátai nem tesznek semmit; valljuk be azt a gyászos hatást is, amelyet Péter magatartása az Olajfák hegyén és a főpapi udvar pitvarában minden becsületszerető szívre kell hogy gyakoroljon. Krisztus szenvedése és halála természetes szempontból kínzó és elviselhetetlen. Meg tudjuk érteni és megrendülve vele együtt átéljük, ha a nagy filozófus eszméjéért meghal; vagy a hős csatában elesik; vagy Caesar a hatalom utolsó foka előtt az összeesküvők tördöfése alatt bukik el – de hogyan nézhetnénk felháborodás nélkül, hogy az isteni igazság hirdetőjét leköpi; a katonák szörnyűséges tréfát űznek belőle; és olyan halált mérnek rá, hogy az ne csak testileg tegye félre az útból, hanem becsületét és küldetését is kioltsa. E halál előtt létesül az „az Ő vérében kötött szövetség” (Mt 26, 28); az a titok, amelyet midőn Kafarnaumban bejelent, hallgatói szenvedélyes érzéssel utasítanak vissza. Utána pedig a föltámadás óriási eseménye, amelynek elbeszélése az újabbkori tudomány képviselőire a fantasztikus vagy beteges benyomását teszi. És mégis ez a halál a megváltozott lét forrásává lesz, az Eukarisztia a keresztény

élet szíve-titkává, és a feltámadás átformáló hatalommá immár két évezreden át!

Milyen kép ez? Ha az ókort kérdezzük: mi jön tekintetbe a sajátságosan emberi jelleg megállapításánál? Miben valósulhat meg az ember sajátságos értelme? – akkor azt feleli: a nagy létben. S mit felel a kereszténység? Lehet-e egyáltalán valamelyik feleletet a „keresztény feleletnek” minősíteni? Valószínűleg nem. Minden megtörténhet. Semmi sincs eleve kikapcsolva, a legnagyobb sem, de a legmegvetettebb sem. Minden meghívást kap; az emberinek egész, ki-nem-mérhető, előre ki-nem-számítható szélessége és mélysége. Egyúttal azonban mindent, a legnemesebbet éppúgy, mint a legalacsonyabbat, új értelmezés alá vesznek; mert ezekben nyílik meg a lehetősége egy új, a legősibb kezdetből jövő teremtésnek. Hogy ettől kezdve az emberről alkotott kép mennyire megváltozott, most kezdjük megint megérteni, amikor már nem érezzük általánosan érvényesnek. Talán nincs már messze az a pillanat, mikor bennünk a keresztény emberkép ismét tudatossá lesz a maga teljes hallhatatlanságában, mint az ókorban volt.

De nemcsak az emberről alkotott képet érte ez az átalakulás Krisztus létéből eredően, hanem Isten képét is.

Hogy ki az Isten, azt a hívő ember Jézus szavából is lényéből tudja meg. Az Atya után tudakozó kérdésre ezt feleli: „Aki engem lát, látja az Atyát is” (Jn 14, 9). Ugyanerre a kérdésre Pál azt feleli, hogy „a mi Urunk Jézus Krisztusnak Istene és Atyja” (2 Kor 11, 31). De milyen ez az Isten? Milyen viszonyban van a filozófusok „legfőbb lényével”? Az indiai vallás csupa életével? A Történet bölcsességével, amint a taoizmus leírja? A görög isteneknek az emberien emberfölötti formateljességével, óriási életintenzitásával és olimposzi fölségével? Valóban a kereszténység istenképe sem magától értetődő. A gondolkodásnak és érzésnek két évezreden át működő formája azt a nézetet szülte, hogy „Jézus Krisztus Istene és Atyja” az isteni lét magától értetődő képe; egy idő óta azonban a Legfőbb Lénynek nyugati általános elgondolása és felfogása kezdi ezt a képet elhagyni, és világossá lesz, miért kellett azt kinyilatkoztatni.

Milyen Jézus Krisztus Istene? Ha Ő Jézus személyében és rossz sorsában nyilatkoztatja ki magát, akkor olyszerűnek kell neki is lennie. Miféle istenvalóság tehát az, amely ebből elem tárul? Szókratész alakjából a bölcséletileg Legfőbb Létező fensége beszél; a görög mítoszokból a fényes magasságok vagy a földi mélységek istenvolta; az

ind formavilágból a minden mögött lebegő Minden Egy. Mi szólal meg Jézus egzisztenciájából? Milyen Isten lesz ebben a Jézusban nyilvánvalóvá, aki oly száználmas sikertelenül jár? Aki nem talál más társakat, mint ezeket a halászokat? aki a politikusok és teológusok e kasztjával szemben elbukik; akit a bíróság elé állítanak, és akit mint rajongót és lázítót intéznek el? És mégiscsak tisztáznunk kell, hogy miről van itt szó. Hogy Isten nemcsak egy embert tölt el, lelkesít, ráz meg, – hanem ő maga „jött el” (Jn 11, 11). Nem Lelkének Kiárasztásával, hanem „személyesen”. Amit Ő itt tesz, azt Isten teszi. Ami éri, az Istent éri. Ebből az életből semmiben sem vonhatja ki Isten magát. Ami ez élet cselekvése és átélése mögött van, annak az „Énje” ő. Ami illeti, azt szabad, sőt kell az Istenre vonatkoztatnunk, mert őt nyilvánítja ki. És mindez Isten számára nem csupán egy rejtélyes epizód marad. Ehhez az emberléthez való kötöttsége nem szűnik meg itt Jézus halálával, hanem azt halljuk, hogy föltámad és fölmege a mennyekbe. Isten soha többé nem törli le magáról ezt a maroknyi végességet. Mostantól kezdve és örökkön örökké az Isten – emberré lett Isten marad. Ez önmagában véve már olyan hallatlan valami, hogy bensőleg mindenféle lázadás fenyeget. Hogyan fér meg mindez a valóságos Isten-léttel?

Tévesen gondolkodol – feleli a kereszténység. Tudatodban olyan emberkép van, amelyről föltételezed, hogy az illik Istenhez; és olyan istenkép van, amelyről azt kérdezed, vajon Jézus személyisége és sorsa azzal összhangba hozható-e? Ezzel azonban bírónak teszed magad afölött, ami lényegénél fogva fordulatot és új kezdetet hoz. Másként kell tehát gondolkodnod, másként kell kérdezned. Ilyenképpen: Minthogy Jézus olyan, amilyen; minthogy élete úgy folyik, amint folyik – milyen akkor az az Isten, aki benne magát kinyilatkoztatja? Milyen a „Jézus Krisztus Istene és Atyja?”

Ezt a kérdést ismételen föl kell tennünk, hogy hitünk és szeretetünk behatoljon abba az Istenbe, aki bennünket meghívott. Tehát: milyennek kell Istennek lennie, hogy ilyen létbe léphessen?

A felelet, amelyet a Szentírás minden oldalán olvashatunk, így hangzik: Szerető Istennek kell lennie. „A szeretet művel ilyesmiket.” Túlmege a szokásos mértékeken és az állítólagos ésszerűn. Újat kezd és teremt. Ha pedig Isten az, aki szeret, mit fog akkor tenni ez a szeretet? És még azt is halljuk, hogy ő nemcsak „a szerető valóság”, vagyis mintegy a tökéletes megvalósítója az igazi szeretet meglévő legfőbb ideáljának, hanem maga a szeretet. Így hát gondolkodásunkat vissza

kell fordítanunk, és abban, amit szeretetnek nevezünk, az eltorzított képét kell felismernünk oly érzületnek, olyan hatalomnak, amelynek a tulajdonképpeni neve „Isten”. . . Ha tehát ez az Isten az emberi lét alakjába lép be – nem kell-e hogy a megszokottnak minden formáját szétrobbantsa? Nem kell-e akkor ennek a létnek egyedülállóan szokatlanná és óriásivá válnia? Kiszolgáltatva a gyámoltalanság legmélyebb fokának és ugyanakkor átcsapva a dicsőség tetőfokán, úgyhogy minden mértékünket meghaladja? Ez mindenesetre így igaz. De hogy valójában megértsük, miről van itt szó, a „szeretet” szóval még valamit kell tennünk. Valamit föl kell fedoznünk benne, ami első megérzésünkre még nincs benne.

Ha Isten a szeretet – akkor miért nem önti bele az emberi lélekbe egyszerűen a maga világosságát? Miért nem tör be az ő igazságával? Ez az igazság egyszersmind maga a megdicsőülés lenne, szívet lenyűgöző kincs, úgyhogy az emberek lángolnának az Isten utáni vágyakozástól. Ez igazán szeretet lenne. De mire való akkor az olyan lét, mint Krisztusé?

Azt felelik: a bűn miatt. . . De akadályozhatja-e a bűn a mindenható szeretetakaratot? Nem tudja Isten a bűn szörnyűségét az emberi szív számára oly félelmetes megvilágításban bemutatni, hogy az iszonyattal, bánattal és szeretettel vesse magát keblére? Ki tudná itt megmondani, mi lehetséges és mi nem? . . . Nem, itt még másvalaminek is kell lennie. Istenben kell valaminek lennie, ami a „szeretet” szóval még nincs megnevezve. Én úgy látom, azt kell mondanom, hogy Isten aláztos.

Előbb azonban tisztázni akarjuk ezt a szót. Mondják ugyan, hogy akkor aláztos valaki, ha meghajol egy másik ember nagysága előtt; vagy ha nagyrabecsül olyan képességet, amely az övét felülmúlja; vagy ha idegen érdemet irigység nélkül elismer. Ez azonban nem aláztosság, hanem becsületes őszinteség. Bármily nagyon nehezünkre eshetik is néha olyan nagyságot elismerni, amely a saját létünket és képességünket elhomályosítja, ezt megtenni mégse más, mint lelki tisztesség. Az aláztosság azonban nem alulról megy fölfelé, hanem felülről jön lefelé. Nem azt jelenti, hogy a kisebbik a nagyobbikat elismeri, hanem azt, hogy ez a nagyobbik a kisebbik előtt tisztelettel meghajol. Nagy titok ez, de világossá lesz belőle, mily kevésbé lehet a keresztény érzületet a földiből levezetni. Hogy a nagy a kicsinyhez jóságosan leereszkedik és jelentőségében megbecsüli; hogy érzi a gyöngeségben lévő

megindítót és hogy védtelensége mellé áll – ezt meg lehet érteni. De csak akkor lesz alázatosság, ha a nagy a kisebbik előtt tisztelettel meghajol.

De nem veszi el akkor magát, nem süllyed le önmaga alá? Éppen nem. A nagy, aki az alázatosság magatartásába lép be, rejtélyesen magabiztos lesz, és tudja, hogy minél merészebben veti el önmagát, annál biztosabban találja meg magát. . . . Megtérül a nagynak ez a gesztusa? Minden bizonnyal. Az alázatos magatartásban megnyílik számára a kicsinynek, mint ilyennek az értéke. Nem olyan értelemben, hogy „neki is van értéke”, hanem hogy mint titok nyílik meg. Mikor Ferenc a pápa trónusa előtt letérdelt, nem volt alázatos, hanem csak igazán őszinte, minthogy hitt a pápa méltóságában. Alázatos akkor volt, amikor a szegény előtt meghajolt. Mikor nemcsak mint segítő ereszkedett le hozzá, vagy mint emberiesen érző tisztelte benne az embert, hanem Isten kioktatta szívvel levetette magát szegénysége előtt, mint a fölség titka előtt. Aki ezt nem látja, annak Ferencet túlfeszített idegzetűnek kell tartania. Valójában azonban Ferenc csak Jézus titkának utánzását valósította meg.

Mikor az Úr azt mondja, hogy Isten a szent dolgokat „elrejtette a bölcsék és okosak elől, és a kicsinyeknek jelentette ki” (Lk 10, 21), akkor ez nemcsak azt jelenti, hogy a kevélységet elítéli azzal, hogy annak az ellenkezőjét dicséri, vagy hogy az új isteniesség óriási voltát emeli ki azzal, hogy a földi értékléseket fölborítja, nem – az emberi semmiség maga értékes és méltóságteljes előtte. Ezt a lelkületet hozta e földre: „Tanuljatok tőlem, mert szelíd vagyok és alázatos szívű” (Mt 11, 29). Az utolsó vacsorán letérdelt tanítványai előtt és megmosta lábukat; nem azért, hogy magát „megtagadja”, hanem hogy előttük az alázatosság isteni titkát föltárja (Jn 13, 4 kk.).

Nem lehetséges másként: Istennek magának kell alázatosnak lennie. Benne, az örökkévalóban, a legdicsőbben, a mindenhatóban kell meglennie a készségnek, hogy magát abba a kicsinybe, sőt több mint kicsinybe, abba a semmibe, ami előtte a teremtmény, belevesse. Kell benne lenni valaminek, ami képessé teszi őt arra, hogy magát beleadja Názáret falucska egy ismeretlen emberének létébe.

Dehát lehetséges ez? Nem gyalázatos örület ez? Ő maga mondja: nem. Már az Ószövetségben úgy beszél, hogy „gyönyörűsége az em-

berek fiainál lenni”. Imádattal akarjuk mondani, hogy titokzatos gyönyörűségnek kell számára lennie annak, hogy magát újra megtalálja Jézus szívében. Számára ennek olyasvalaminek kell lennie, aminek végtelen értékgazdagsága minden mértéket felülmúl – Jézus örömujjongására gondoljunk afölött, hogy Istennek tetszett az ő dicsőségét elrejtetni a nagyok előtt, és a kicsinyek és alázatosak előtt kinyilatkoztatni – hogy ezért a kiszolgáltatott, kérdéses emberi létért felelőséget vállal és benne éli át sorsát.

Erről a titokról beszél Pál, mikor azt mondja: „Ő isteni mivoltában nem tartotta Istennel való egyenlőségét olyan dolognak, amihez föltétlenül ragaszkodják, hanem szolgálai alakot fölvéve kiüresítette önmagát és hasonló lett az emberekhez. . . Ezért Isten felmagasztalta és minden mást fölülmuló nevet adott neki” (Fil 2, 6–9).

Ez az Isten alázatossága. Az ő belépése abba, ami semmi előtte. Ami csak azért lehetséges, mert ő az Egyedül-Nagy. Ebből készíti magának végső dicsőségét: „Hát nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe?” (Lk 24, 26). És ebből teremti elő dicsőségét annak az új teremtésnek, amelyről Pál és János szólnak prófétailag.

Ennek kell hozzájönnie, hogy a keresztény szeretet létrejöhessen. Az a szeretet, amely Jézus életét hordozza és János szerint maga az Isten, ezen az alázaton nyugszik.

Isten az Alázatosan-Szerető. Milyen átértékelése ez az ember előtt megszokott összértékeknek – nemcsak az emberieknek, hanem az istenieknek is? Valóban ez az Isten mindent fölborít, amit az ember lázadó kevélységében magából fölépít. Láttára föltámad az az utolsó kísértés, hogy kijelentse: Ilyen Isten előtt nem hajlok meg! Egy abszolút lét előtt, egy korlátlan uraság előtt, egy legfőbb idea előtt, egy fölséges Olimpuszi előtt, igen. De ez előtt az Isten előtt – nem!

A keresztény alázatosság pedig az Istennel való együttmegvalósítása ennek az isteni lelkületnek. Először azt jelenti, hogy az ember elfogadja, hogy teremtmény. Nem úr, hanem teremtmény. Elfogadja, hogy bűnös. Nem nemes ember, szép lélek, lángész, hanem bűnös. . . De ez még nem elég; hanem azt is elfogadja, hogy ennek az alázatos Istennek a teremtménye, és hogy az ő színe előtt bűnös. . . Ebben van az igazi alázat. A legmélyebb lázongás fejeződik ki e kijelentésben: „Isten az én ízlésem ellen van.” Az alázatosság azt jelenti, hogy a sátán

e sugalmazását „ízlésünkben” megtörjük és meghajolunk nemcsak Isten fölsége előtt, hanem – sőt, különösen –, alázatossága előtt is. Hogy a világ szemében nagy ember meghajol. Az előtt, aki úgy jött a világra, hogy megvetendőnek látszott. Hogy mint természetes ember az egészségnek, szépségnek, erőnek, tehetségnek, észnek, kultúrának és minden más dicsőségnek érzésével meghajol az előtt, aki mindennel szemben a legmélyebb fokig kérdésesnek látszik: a kereszt terhe alatt roskadozó Krisztus előtt. Az előtt, aki azt mondja magáról: „Én pedig féreg vagyok, nem ember. Az emberek gyalázata és a nép megvetése” (Zsolt 21, 7). Itt kapja meg alapját a keresztény alázatosság. Inét meg aztán át a teremtmény-társra.

Természetes, hogy ezt nem szabad a gyengeséggel összetéveszteni, amely kiszolgáltatja magát, vagy az élelmes ravaszsággal, amely kisebbé teszi magát, mint amekkora; még kevésbé a kétes származás önlealacsonyítási ösztönével. A szeretet és az alázat nem degenerációs erények. Az Istennek minden természetes hatalmat fölmagasztosító teremtő mozgásából erednek, és a belőle keletkező új világra irányulnak.

Így hát az ember egyáltalán csak abban a mértékben lehet alázatos, amennyiben tudatára ébred annak, ami benne Isten szerint nagy, és amivé lennie kell.

IV. JERUZSÁLEM PUSZTULÁSA ÉS A VILÁG ELMÚLÁSA

Jézus életének utolsó napjairól az evangéliumok ezeket jelentik: „Amikor kilépett a templomból, egyik tanítványa megjegyezte: Mester, nézd csak, mekkora kövek és micsoda épület! Jézus így válaszolt: Látod ezeket a hatalmas épületeket? Nem marad itt kő kövön, amit le ne rombolnának. Mikor az Olajfák hegyén a templommal szemben leült, Péter, Jakab, János és András külön is megkérdezte: Mondd csak, mikor lesz mindez? S mi lesz a jele annak, hogy mindez beteljesül? Jézus így válaszolt; Vigyázatok, hogy senki félre ne vezessen titeket! Sokan jönnek majd az én nevembe, és azt mondják: Én vagyok. És sokat megtévesztenek. Amikor pedig háborúról és háborús hírekről hallotok, ne rémüldözzetek. Ennek mind meg kell történnie, de ez még nem a vég. Akkor nemzet nemzet ellen és ország ország ellen tá-

mad. Földrengés lesz itt is, ott is, meg éhínség, de ez csak a gyötrelmek kezdete” (Mk 13, 1–8).

Aztán: „Amikor majd látjátok, hogy a gyalázatos pusztulás ott dúl, ahol nem volna szabad – aki olvassa, értse meg! – akkor, aki Judeában van, fusson a hegyekbe. Aki a háztetőn van, le ne jöjjön a házba és be ne menjen, hogy elvigyen valamit hazulról, és aki a mezőn van, vissza ne térjen, hogy elvigye köpenyét! Jaj a várandós és szoptató asszonyoknak azokban a napokban! Imádkozzatok, hogy ez ne télen történjék!” (Mk 13, 14–18).

Ismét tovább: „Mikor pedig azt látjátok, hogy Jeruzsálemet hadsereg veszi körül, tudjátok, hogy elérkezett a pusztulása. Akkor aki Judeában van, fusson a hegyekbe, aki a városban van, költözzék ki, és aki a vidéken van, vissza ne térjen! A bosszúállás napjai ezek, hogy beteljesedjék mindaz, amit az Írás mond. Jaj a várandós és szoptató asszonyoknak, azokban a napokban! Nagy gyötrelmek lesznek a földön és az ítélet haragja e népen. Lesznek, akik kardélen hullnak el, másokat rabságba hurcolnak a pogány népek közé. Jeruzsálemet pedig a pogányok fogják tiporni, amíg be nem teljesedik az idejük” (Lk 21, 20–24). E szavakkal jövendölve jelenti be Jézus a szent város pusztulását, amely körülbelül negyven évvel később valóban be is következett.

Amit itt Jézus hirdet, az nem politikai katasztrófa. Természetesen az is, és a történetírás is így adja elő. Amint azonban Jézus beszél az eseményről, az a város fölött kimondott büntető ítélet, mert a város nem fogadta el a Messiást. Jézus utolsó jeruzsálemi útjáról ez áll: „Mikor közelebb érve megpillantotta a várost, sírva fakadt. Aztán így szólt: Bárcsak fölismernéd te is legalább ezen a napon, ami békeszédre szolgál! De sajnós, el van rejtve szemed elől! Jönnek majd napok, amikor sáncokkal vesz körül ellenséged, bekerít és mindenfelől ostromol. Elpusztítanak téged és gyermekeidet, akik benned laknak. Nem hagynak benned követ kövön, mert nem ismerted föl meglátogatásod idejét” (Lk 19, 41–44).

Ítélet, büntetés – hogyan kell ezt érteni? Nem „a világtörténelem a világitélet”?

Bizonyára az. Ami történik, az következményekkel jár. Minden megfontolt, szolid, igazságos cselekedet népeket és országokat boldogít; minden oktalan, irreális, igazságtalan cselekedet pusztít. Semmi-

féle ösztönzés se marad befejezetlen; minden a saját belső természetének megfelelően végső kifejlése felé tart. Ami történik, annak a végrehajtását képezi, ami megelőzte, és előkészíti a következőt. Így állandóan valamiféle ítélet megy végbe. Sokszor mindenesetre nagyon át nem látható és nehezen érthető. Mindenekelőtt azért, mert a tett hatása csaknem sohasem ott születik meg, ahol a felelősség van, hanem legtöbbször későbbi időben és más emberek életében. Sokszor maga az a forma, amelyben ezt az „ítéletet” végrehajtják, maga is új igazságtalanság, és annak, aki látni tud, megmutatja, milyen mélyen vannak megrontva a mi létrendjeink. Eltekintve azonban ettől, az az ítéletvégrehajtás egészen mást jelent, mint amire Jézus gondol; nem jelenti Istennek valami határozott bűn felett kimondott büntető ítéletét. Azt mondjuk, hogy a waterlooi ütközet Isten büntetése Napóleon elbizakodottságáért? De akkor ragyogásának évei „jutalom” lennének, és miért? Nem, nem így mennek a dolgok. A történelem beláthatatlan szövevénye olyan okoknak, amelyek maguk is okozatok, és okozatoknak, amelyek maguk is okokká lesznek. Ezeket ítéletnek tartani, tehát Isten oldaláról értelmezni meghaladja az emberi belátást. Egy időszak jóléte és fénye a valóságban isteni látogatás lehet; a szerencsétlenség pedig jele Isten bizalmának – éppúgy, mint ez egyes ember életében a betegség nem szükségképpen büntetés, és a jólét nem szükségképpen jutalom. Hogy a történelem folyását Isten oldaláról magyarázhatjuk, ahhoz prófétát kell támasztania és annak magának szólnia. Mi, akik a történelemben élünk, csak azt tudjuk – nem, hisszük, és ez sokszor nagy erőfeszítésbe kerül – hogy minden, ami bennünket ér, végeredményben Isten felől jön, még akkor is, ha azon rossz következtében ér bennünket, amelyet másvalaki tett. Többet nem mondhatunk.

Tulajdonképpen büntető ítéletről a történelemben csak egy népnél beszélhetünk, a zsidó népnél; mert csak nála kellett földi történelmének közvetlenül az ő hitéből – vagy hitetlenségéből – folynia.

De hát nincs ez így mégis minden népnél? Nem képezi-e mindegyiknek vallásos élete a történelmi létének legmélyebb alapját, úgyhogy onnét erednek külső sorsának döntései is? Annyi bizonyos, hogy egy népnek történelmi fejlődését végeredményben vallásos magatartásából kell megértenünk, a rómaiakét éppúgy, mint a görögökét és indekét. Ez a vallásos élet azonban egy közvetlen tulajdonságban gyökerezik, amely hasonlóképpen fejlődik ki, mint a művészeti képesség, vagy

a katonai rátermettség. A zsidó népnél azonban nem így értjük a dolgot. Ennek a népnek egyáltalán nincs vallásos történelme, ha ezen eredeti képességek egyszerű kibontakozását értjük. E nép fejlődése nem úgy megy végbe, mint valamennyi más népe Krisztus előtt: hogy veleszületett vallásos természetét juttatja kifejezésre. A keletkező formákon és tanokon továbbképzzi magát, és ebben a saját magából folyó történelmét éli. Egy igazán „zsidó vallás” egészen más lett volna, mint az, amely tényleg kifejlődött. A nép saját természetének megfelelő bizonyos vallásos tapasztalatokat szerzett volna, és azokat törekedett volna alakítani. Ugyanakkor tapasztalta volna a kananeusi őslakók befolyását. Továbbá a kor óriási többistent imádó hatalmainak a befolyását: a babiloniaiakét, asszirokat, perzsákét, egyiptomiakét, görögökét. Így egy szemita vallás keletkezett volna, hasonló a többihez, csak sajátos tulajdonságaiban térve el tőlük; fejlődött és tisztult volna; talán közeledett volna valamiféle monoteizmushoz, hogy aztán lesüllyedjen, úgy, amint a történelemben a vallásokkal történni szokott. De éppen ez nem történt! A kezdetén nincs „történelmi csíra”, semmi nekiindulás alulról fölfelé, hanem már ott olyan alakok állnak, amelyeknek nagyságát és tisztaságát a későbbi ószövetségi történelem soha többé el nem érte, annál kevésbé múltá fölül: Ábrahám és Mózes. Ami bennük végbemegy, az nem a nép létéből származó „vallásos átélés”, hanem Istennek a néphez intézett hívása; az Úr belenyúlása a történelembé. Szent szövetség létesül; először hitre és ígéretre alapozva, aztán törvényre és engedelmessegre. Ami aztán következik, az végnélküli küszködés egyrészt e nép vallásos hajlamai, ill. a környezet befolyása között, másrészt aközött, ami Istentől jön, vagyis az ő igazsága, parancsa és vezetése között. Abban az értelemben tehát, amelyben van görög vagy kínai vallás, egyáltalán nincs zsidó vallás. Ami van, az ószövetségi hit vagy hitetlenség; az harc az Istentől jövő kinyilatkoztatás és a nép vallásos akarata között, amely azt elfogadja vagy elzárkózik előle.

Ebből, e harc gyümölcseként, keletkezik Izrael külső történelme, aszerint váltakozva, hogy a nép engedelmeskedik-e vagy föllázad; belemegy-e Isten szándékaiba vagy pedig megkeményedik és saját vágyait követi; hogy meghallgatja-e az Isten küldöttjének, a törvényhozóknak, bírálóknak, prófétáknak a szavát, vagy saját akarataát érvényesíti. Amint aztán megjött a Messiás, akire minden előző történés irányult, a nép nem érti meg az utolsó látogatás óráját; „Nem ismeri

meg, amik békességére szolgálnak”, hanem betetőzi engedetlenségét. A büntetés azért a város pusztulása.

Milyen óral Jézus tudja, hogy ő a Messiás, és az üdvösséget hozza. Tudja, hogy csak benne van meg minden beteljesedés lehetősége, nemcsak a vallásiaké, hanem a történelmieké is; hogy az elmúlt idők minden ígérete által valósulhat meg – de a nép elzárkózik. Nem kényszerítheti ezt az akaratot, nem is akarja, mert az üdvösségre vonatkozó döntésnek a szabadságból kell jönnie. Így hát meg kell halnia, és akkor jön az ítélet erre a népre. Itt kezdődik Izrael történelmének második része: szétszóródása mindazzal a végzetes következménnyel együtt, amit ez hozott a népre magára és a többi népekre.

Az első meghirdetés mögött, amely a város és a nép politikai létének a pusztulását adja tudtul, egy második jelenik meg. Úgy van itt is, mint sokszor a próféta látomásoknál: az idők egymásba tolnak – éppúgy, mint a helyek, állapotok és alakok. A szent város pusztulása mögött egy másik pusztulás jelenik meg, amely egészen más méretű: a világ pusztulása. Így szól a meghirdetés folytatása: „Olyan keserves idők jönnek, amilyenek még nem voltak ezen az Isten teremtette világon mindmáig és nem is lesznek. Ha az Úr meg nem rövidítené azokat a napokat, egyetlen ember sem menekülne meg. De a választottak kedvéért, akiket ő választott ki, megrövidülnek azok a napok. Akkor, ha valaki azt mondja: Nézd, itt a Krisztus vagy amott! ne higgyétek! Föllépnek ugyanis hamis krisztusok és hamis próféták, jeleket és csodákat művelnek, hogy még a választottakat is tévedésbe ejtsék, ha lehetséges volna. Vigyázzatok, előre megmondtam mindent! A gyötrelem után következő időkben a nap elhomályosul és a hold nem áraszt világosságot, a csillagok lehullnak az égről és a világ- mindenséget összetartó erők megrendülnek. Akkor majd meglátják az emberfiát, amint eljön a felhőkön nagy hatalommal és dicsőséggel. Szétküldi angyalait és összegyűjti választottait a szélrózsa minden irányából a föld szelétől az ég határáig. Vegyetek példát a fügefáról: amikor ága már gyenge és levelet hajt, tudjátok, hogy közel van a nyár. A történetek láttára tudjátok meg ti is, hogy közel van már, az ajtóban. Bizony mondom nektek: El nem múlik a nemzedék, amíg mindez meg nem történik. Ég és föld elmúlik, de az én ígéim el nem múlnak. Ámde azt a napot és azt az órát senki sem ismeri, a mennybéli

angyalok sem, sőt még a Fiú sem, csak az Atya. Vigyázatok, virrasszatok (és imádkoztatok), mert nem tudjátok, mikor jön el ez az idő! Éppen úgy, mint amikor az idegenbe készülő ember elhagyja a házát és vezetését szolgálóira bízta, mindegyikre a maga dolgát, a kapusnak pedig meghagyja, hogy virrasszon. Virrasszatok tehát, mert nem tudjátok, hogy mikor érkezik meg a ház ura, este-e vagy éjfélkor, kakaszóra-e vagy reggel! Ha váratlanul érkeznek, alva ne találjon titeket! Amit nektek mondom, mindenkinek mondom: Virrasszatok!” (Mk 13, 19–37).

Megint különbséget kell tennünk. Megpróbálták a világ végét természettudományosan megérteni. Körülbelül így beszéltek róla: a föld hőmérséklete egyszer olyan mélyre süllyed, hogy élet már nem tarthatja fenn magát rajta; vagy a világenergia kiegyenlítődik, és így a világ fönnállása magától megszűnik stb. . . . Ez lehet akárhogy, de Jézus mindenesetre nem ilyesmire gondol. A vég, amelyről ő beszél, éppoly kevésbé jön természeti okokból, mint Jeruzsálem pusztulása pusztán történelmi szükségszerűségekből. A világ végét – éppúgy mint a szent városét – tüntető ítéletnek mondja az Úr, és az nem a világ belső kifejlődéséből jön létre, hanem Isten szuverén ítéletéből.

Ez az ítélet Isten utolsó feleletét adja meg a bűnre. Isten nemcsak „megőrzi az erkölcstörvénynek”, és a bűnre nemcsak úgy felel, hogy rajta, az Élő-Szentségesen a rossz annak mutatja magát, ami, hanem úgy, hogy a bűn ellen fordul. Gyűlöli azt. Benne a bűn ellen valami kigondolhatatlanul rettenetes száll föl, amit a Szentírás „Isten haragjának” nevez. Ez addig nő, amíg ki nem tör. A bűnös bűnbánata föloldhatja – lásd Ninive megmenekülését Jónás prédikációjára (Jón 3). Egyszer azonban betelik e mérték. Ha a világban nem lesz semmi, ami azt a szent Isten szemében igazolja, akkor jön az ítélet. Szodoma és Gomorra pusztulására gondolunk: mihelyt bizonyosul, hogy a városokban az igazaknak már az a kis száma sem él, amelyet Isten Ábrahám nyakas közbenjárására mint elégségest elfogadott, ennek magának is föl kell adnia azokat. Nem azért, mert történelmileg képtelenek lennének tovább fönnmaradni, hanem mert az Isten haragja tovább már nem tartóztatható föl (Ter 19.).

A világ vége máshonnan következik be, mint ami különben a világon történik: onnantól, ahonnan a kinyilatkoztatás is jön, meg a küldött Fiú és a Szentlélek. Így hát nincs értelme azt kérdezni, hogyan fog ez a vég bekövetkezni. A „másik oldalról” jövő történet ez, és így

a közönséges megismeréssel nem ismerhető meg. Amit a szent szöveg mond, az nem akar természettudományos ismertetést adni; amit tartalmaz, az minden rend és hatalom megrendülésének a képe.

Pál és János azonban azt mondják, hogy a megrendülés által kell a világnak átalakulnia és az új égnek meg új földnek keletkeznie. De mindez szintén a hit titka, és csak a keresztény remény sejteti dicsőségüket (Róm 8, 17–18; Jel 21, 1 kk.).

Ha a modern ember ilyesmikről hall, mosolyog. Mindenesetre mélyértelmű mítosznak veszi. Az ő tudatában a világ a föltétel nélkül adott előfeltétele mindennek, a mindent abszolúte kitöltő tartalom – hogyan múlhatna el? A világ elmúlásának előtte nincs értelme; nincs a világ részéről, – de Isten részéről sem, ha hisz benne. Itt érezzük, mennyire valótlan az újak tudatának Istene a világgal szemben, és mily kevésbé valódi hit a mi késői korunknak a hite. Ez az Isten e hit számára a lét végső megszentelését jelenti; minden mögött működő titok, valami fölség ott fönn valahol – de seholsem nyúlhat hozzá a világ valóságához. Szent tehetetlenség a kedély határozatlan szükségletei számára, amelynek részéről a világot semmiféle karasztrófa sem fenyegeti.

És mégis ez az értelme a kinyilatkoztatásnak. A világ nem az abszolúte adott és tulajdonképpen valóság, hanem azért létezik, mert Teremtője akarta, és megszűnhet, ha Ura úgy akarja. Már keletkezése sem volt természetes folyamat. A világ „kezdetét” nem valami „örök” anyag képezi, vagy valami őenergia, hanem Isten szabad tette. Ez a teremtője, az ura is. A világon belül Isten akarata szerint a természeti és történelmi szükségszerűségek érvényesek: a világ maga se nem autonóm természet, se nem történelem, hanem Isten tulajdona, amely fölött tetszése szerint rendelkezik, – mégha a földön közben újkor lett is, és az emberek már nem számolnak vele.

Rettenetes ironia! A tudományos szkeptikusok, a gyakorlati eredmények emberei, az autonóm világszemlélet bölcselői mind mosolyognak az ilyen gondolatmeneten. Úgy hangzik előttük, mint valami gyermekmese, ha azt mondjuk, hogy a világnak Isten véget vethet – éppenúgy, mint egykor a tudósok és hatalmasok mosolyogtak, mikor Isten prófétáinak szavaival a népre és városra kimért bajokat hirdette előre. Realistáknak és fölvilágosultaknak érezték magukat; és a katasztrófa bekövetkezett. De nem a „tényállásból”, mert esetleg nem elég pontosan számítottak vagy nem eléggé ügyesen cselekedtek, hanem onnét, ahonnét a próféták szava jött. Minthogy azt, ami a népet

és a várost érintette, csak „politikai” szemmel nézték, a próféta szava számukra bosszantó és veszedelmes ostobaság volt. E nép számára azonban ki volt jelölve – engedélyezve és egyúttal meghagyva, – hogy történelmét döntésszerűen nem a világlét összefüggéseiből, hanem a hitből fogadja; így jött számára éppen a látszólag valótlanból a végzete. Éppígy áll a dolog itt is. Annak számára, aki a dolgok természettudományos és történelmi rendjét úgy tekinti, mint az egyedül komolyat, minden szó a világ végéről ostobaságnak látszik. És az mégis be fog következni: nem magából a világból kifolyólag, hanem Istenből. Ezt elfogadni és eszerint élni; ez a hit.

De megint: miféle helyzet ez! Itt áll a szegény názáreti rabbi, akit pár nap múlva bíróság elé fognak állítani, és azt mondja: A város el fog pusztulni! A világ el fog pusztulni! Azért fog a város megsemmisülni, mert nem fogadta el őt. Azért fogja a világot kigondolhatatlan vége érni, mert nem fogadja őt el – akkor, amikor ellenállása az Isten Fiával szemben a kiszabott határt átlépte, és az Isten haragjának mértéke betelt. A jeladás a katasztrófára pedig az Emberfiának jele lesz; második eljövételének a meghirdetése... Valóban, nagy hitre van szükség, hogy az ember így kitartson! Azért mondták, hogy Jézus, mikor látta, hogy küldetésével nem tud áttörő hatást elérni, a megfoghatatlanba menekült. Oly erőben bízva, amelyről remélte, hogy valami titokzatos jövőben elnyeri, átugrotta igazi tehetetlenségét... Erre több mindent lehetne felelni. Mindenekelőtt milyen felületes pszichológizmus ez, minden éleselméjűsége ellenére. De nem ebben van a döntő, hanem minden azon a kérdéson múlik: „Mit tartasz Krisztusról? (Mt 16, 15). Ha pusztá embernek tartjuk, vallásos lángésznek, mégha a legnagyobbnak is, akkor szavai erőtlen képzelgések, és amit „Jézus hitéről” beszélnek, és azok hitéről, akik benne hisznek az visszaélés e szóval. Ha pedig Isten igazi fiát ismerjük el benne, a Teremtőt, az Úrét, akkor nem vagyunk hivatottak szavai fölött ítéletet mondani, mert nincs mérték, amely szerint ítélehetnénk; sem természettudományos, sem történelmi, sem vallási. Az ő szavai a mérték. Ő az Első és az Utolsó, és amit ő mond, az kinyilatkoztatás (Jel 1, 17). Csak ez a szó igazi értelmében vett hit. A világ ellenvetésével szemben őt kell odatartanunk. És tudatában kell maradnunk annak, hogy a hit a világgal szemben végeredményben nem igazolhatja magát. A keresztény helyzete talán mindinkább az lesz, hogy a világ elszedi a fogalmait és szavait. Minden kérdésre, amelyre a hit megfelel, egy

másik feleletet fog adni. Mindig hiánytalanabban lehet, úgy látszik, a létet a világ felől megvilágítani. Mindig jobban visszaszorul a hit felelete és mind különösebbnek látszik. Így hát mindig világosabb lesz, hogy a hit csak az ítéletben találja meg az igazolását – ez pedig azt jelenti, hogy a hívő az igazát a világgal szemben csak a halál után kapja meg. Ez nehéz, de a kereszténynek ezt magára kell vennie – a hit fölött való gúnyolódással együtt, hiszen ezt a hitet a világ a rosszszuljártak vigaszának jelenti majd ki.

Ebben a hitben kell magunkat gyakorolnunk – és az Isten félelmében. A világ végét és az ítéletet nem szabad olyasminek tekintenünk, ami messze távol van tőlünk, hanem mint olyan lehetőséget, amely mellettünk halad. Nem misztikus eseménynek kell vennünk a távolban, hanem fenyegetésnek, amelyet Isten haragja szegez nekünk. Nem élünk biztosított biológiai, történelmi, szellemi teljességben, amely megtámadhatatlanul megy a maga útján, és amely fölött az ártalmatlanságig fölhígítva lebeg Isten vallásos titokszerűsége – hanem az ítélet lehetőségében élünk, amint Jeruzsálem is abban volt, és amint a világ is a maga egészében abban van. Csak majd ha a biztonság, amelyet a közvetlen valóság a tompa értelemnek látszólag nyújt, meginog, és Isten fenyegetése lesz számomra komoly valósággá, csak akkor vagyok teljes szentírási értelemben vett hívő.

Az újkor gondolkodása mindezt háttérbe szorította. Embere már nem él Isten félelmében. Erkölcsi értelemben veszi azt, vagy valami bizonytalan félős tiszteletnek tartja, nem pedig annak, ami: a szent harag fenyegetésének, amely hatalmasabb, mint Jeruzsálem városa, és hatalmasabb, mint a világ. A kereszténynek ebben is „gyakorolnia” kell tehát magát: annak tudatára kell magát nevelnie, hogy hogyan állanak a dolgok a hit szempontjából.

V. AZ ÍTÉLET

Azoknak a beszédeknek a csoportjában, amelyeket Jézus az ember és a világ utolsó dolgairól tartott, vannak a világitéletről mondott szavai is: „Mikor eljön dicsőségében az Emberfia, és vele mind az angyalok, helyet foglal dicsőséges trónján. Egybegyűlnek az összes nemzetek. Ő pedig elválasztja őket egymástól, mint ahogy a pásztor

elválasztja a juhokat a kosoktól. A juhokat jobbjára állítja, a kosokat pedig baljára. Aztán így szól a király a jobbján állókhoz: Jöjjetek, Atyám áldottai! Vegyétek birtokba a világot kezdetétől nektek készített országot! Éheztem ugyanis, és ennem adtatok, vándor voltam, és befogadtatok, mezítelen s fölruháztatok, beteg voltam, és meglátogattatok, börtönben voltam, és fölkerestetek. Erre megkérdezik az igazak: Uram, mikor láttunk éhesnek, hogy tápláltunk volna, vagy szomjasnak, hogy inni adtunk volna? Mikor láttunk vándornak, hogy befogadtunk volna, vagy mezítelenül, hogy felruháztunk volna? Mikor láttunk betegen vagy börtönben, hogy fölkerestünk volna? A király pedig így felelt: Bizony mondom nektek: Amit e legkisebb testvéreim közül egynek is tettetek, velem tettétek. Aztán így szól a balján állókhoz: Távozzatok tőlem, átkozottak, az örök tűzre, amely az ördögnek és angyalainak készült! Éheztem ugyanis, de ennem nem adtatok, szomjaztam, de innom nem adtatok, vándor voltam, de be nem fogadtatok, mezítelen, de föl nem ruháztatok, beteg voltam és börtönben, de föl nem kerestetek. Erre azok is megkérdezik: Uram, mikor láttunk éhesnek vagy szomjasnak vagy vándornak, vagy mezítelenül, betegen vagy börtönben és nem szolgáltunk neked? Ő azonban így felelt: Bizony mondom nektek, amit nem tettetek eggyel is e legkisebbek közül, velem nem tettétek. Ezek örök büntetésre jutnak, az igazak pedig örök életre” (Mt 25, 31 – 46).

Aki ma a keresztény igazságokról beszél, nem teheti ezt úgy, amint a régebbi időben tehetette: Bizalommal és minden fontolgtatás nélkül. A szavak, amelyeket használ, a gondolatok, amelyekkel foglalkoznia kell, elvesztették értéküket, megváltoztak. És így manapság a keresztény eszmecsere a keresztény megkülönböztetés feladatát is magával hozza. Nem mondhatjuk egyszerűen: Jézus azt tanítja. . . Vagy Jézus tanítása szerint az ember úgy áll. . . hanem egyúttal tudatában kell lennünk annak is, hogy a mai embernek önkéntelenül milyen gondolatai és érzelmei támadnak, ha e szavakat hallja; mégpedig nemcsak a „tűlső oldalon lévőknek”, hanem nekünk magunknak is. Hogy tehát eljussunk a tulajdonképpeni dolgokhoz, meg kell különböztetnünk azt, amit Krisztus gondol, attól, ami nekünk a hallott szavakkal kapcsolatban önkéntelenül eszünkbe jut. Így áll ez most is, mikor az ítéletről beszélünk, amelyet Jézus hirdet meg a világnak.

Az emberek mindig tudták, hogy emberi mivoltukkal nincs

minden rendben. Ellenkezőleg mindenütt oktalanság, igazságtalanság, csalás, erőszakoskodás működik. Így hát az az érzés is mindig élt az emberekben, hogy egyszer mindennek helyre kell igazodnia, és teljesüléséhez eljutnia. Sokan a létnek ezt a tisztulását magától az emberi történelemtől várták: az emberiség saját erejéből fogja magát egy isteni sajátosságú léthez keresztülverekedni. Hagyjuk ezt a reménységet – nagyon is kirívóan ellentmond a kinyilatkoztatásnak és a keresztény érzésnek, de mindannak is, amit a nyílt tekintet a valóságos léten tapasztal. Maradjunk meg azon meggyőződés mellett, hogy a tisztulás csakis Istentől jöhet, az egykori, a földi élet után. De hogyan kellene ilyen ítéletet elgondolnunk?

Azt mondhatnánk: a létben mindenütt látszat és ámitás van. Amint az ember a többi emberek szemében mutatkozik, az ritkán felel meg annak, ami ő a valóságban. Kitűnő emberek sokszor szegények; a tiszteletreméltóak ismeretlenek; kétes és semmirekellő emberek jólétben és becsületben élnek. Ritkán mutatja meg a külső megjelenés az ember igazi belsejét. De még magában a belsőben is ámitás van: a vizsgáló tekintet kitér a való állapot elől; az akarat maga elől rejti el igazi érzületét, és olyasmit fest meg a maga számára, ami nincs. Így hát az ítélet jelenthetné azt, hogy az ámitás eltűnik, és minden úgy mutatkozik meg, amint a valóságban van. . . . Vagy: az ember élő valóságának meg kellene felelnie érzületének. A belsőleg tiszta embernek egészségesnek is kellene lennie; a jónak szépnek; a nagylelkűnek erősnek és hatalmasnak. A valóságban más a helyzet. Ha egyszer a harmóniával tényleg találkozunk, akkor az mesének tűnik föl előttünk. És ez aligha lesz valaha is másképp. Se testi nevelés, se szellemi elmélyülés nem fognak ezen változtatni, mert a gyökere ennek a pusztulásnak ki van vonva az emberi akarat hatalma alól. Ezek a hasadások mindig velefutnak az emberi léttel, mégpedig annál mélyebben, minél erősebb a személyiség. S így az ítélet azt jelentené, hogy a lelkület és a lét összhangba jutnak, és minden ember a maga valóságában pontosan az lesz, ami a saját érzésében. . . . Vagy: Soknak – talán mindenkinek – van panasza a léttel szemben. Azzal, hogy bejut az életbe, valami ígéretet kap; legalábbis kénytelen ezt így érezni; de ez az ígéret nem valósul meg vele kapcsolatban, még azoknál a keveseknél sem, akiket szerencsésekknek nevezünk: a hatalmasoknál, egészségesekekél, az alkotó természetűeknél, – mennyire inkább nem annál a soknál, aki beteg, akinek erői nem törhetnek át, akit a környezet vagy az álta-

lános állapotok elnyomnak. Az ítélet tehát azt jelentené, hogy az ember segítséget kap ellenfelei ellen; a széttaposott becsület elégtételhez jut; a megkötött kiszabadul; az elsorvadt kibontakozhat – egy szóval: a lét ígérését az igazságnak megfelelően beváltja. . . Végül: alig-alig fejeződik be egy mű, nem jutnak el teljesülésükhöz az emberi vonatkozások, nem éri el mértékét a fejlődő és aligha lesz éretté. Ismételten megszakadnak a dolgok és töredékek maradnak. Csak ritkán kapja meg a lét azt a tudatos és szerető jóváhagyást, amely után vágyakozik. Még maga a szeretet is elégtelen és csal. Így hát az ítélet azt jelentené, hogy a lét eljutna beteljesüléséhez és minden lény azt mondhatná: Bennem most minden szóhoz jutott. Minden tisztán áll előttem. Minden megkapta a maga „igenjét” és „nemjét”. Minden befejezett lett.

Így és hasonlóképpen gondolhatnánk, és ezek mind reális gondolatok lennének, amelyeknek keresztény szempontból is igazuk lenne. A Szentírás, főképp az Ószövetség számos helye utal erre. Mégis, ez még nem az, amit Krisztus mond. Hogy egy ilyen „ítélet” végrehajtassék, ahhoz csak az kellene, hogy minden dolog „Isten elé” kerüljön. Csak a földi lét korlátainak, a takaróknak és láncoknak kellene lehullaniuk, és mindennek Isten világosságába eljutnia: akkor minden helyénvaló és bevégezett lenne. Amit azonban Jézus földi életének utolsó napjaiban az ítéletről mondott, az más.

Ez az ítélet nem úgy fog bekövetkezni, hogy az ideigvalóság köteléke lehull és minden Isten világosságába lép be, hanem úgy, hogy Isten jön el. Az ítélet nem Isten örök működésének a műve, hanem történelmi cselekvésének a tette. Az utolsó tette – az utolsó, amelyről hozzánk szólt –, ezután az örökkévalóság következik. Az már nem cselekvés, hanem tiszta lét és örök teljesedés. Aki pedig így eljön, az Krisztus – ő maga, aki itt beszél.

Micsoda tudat! Itt áll egy ember – ne únjuk meg az ismétlést, szükségünk van rá, hogy igazán rádöbbenjünk a helyzet komolyságára – itt áll egy ember, akinek tanítását nem fogadják el. A befolyások elhatárolják, hogy elteszik az útból. Akiknek a kezében a tulajdonképpeni hatalom van, nem törődnek velem, és szabad folyást fognak majd engedni a dolgoknak. A nép először körülrajongja, de kezd tőle elfordulni. Barátai tehetetlenek. Végzete összesűrűsödik, a katasztrófának a legrövidebb időn belül be kell következnie – és ez

az ember azt mondja: Egyszer majd újra eljövök az örökkévalóságból. Meg fogom ismerni az embereket, mind, egész legbelső jelentőségükig. Ítélni fogok afölött, mit érnek Isten előtt, és örök sorsukat fogom nekik kijelölni. . .

És milyen mérték szerint fogja az embereket megítélni? Aszerint-e, hogy kiki hogyan teljesítette kötelességét? Aszerint-e, hogy hogyan törekedett, küzdött, szenvedett, hogyan végezte a jót a földön? Aszerint is, amit azonban Krisztus szavai elsősorban mondanak, és amiben az ítélet keresztényi fogalma különbözik minden etikai vagy mitológiai elgondolástól, az valami más. . . Vagy aszerint fogja az embert megítélni, vajon táplálta-e és ruházta-e a másik embert, és segítette-e őt elhagyatottságában? Minden bizonnyal eszerint is; de Krisztus szavai közvetlenül mást mondanak. A bíró nem azt fogja mondani: „Megfeleltek, mert gyakoroltátok a szeretetet, – el vagytok veszve, mert elzárkóztatok a szeretet elől”, hanem „Jöjjetek, Atyám áldottai, mert éheztem és ennem adtatok; távozzatok tőlem átkozottak, mert szomjaztam, és nem adtatok innom.” Tehát nem egyszerűen a szeretet számít, hanem a Krisztus felé irányuló szeretet. Ő a mérték. Nemcsak a mérő, aki megvizsgál; nemcsak a bíró, aki ítéel, hanem maga a Mérték, amely szerint Isten előtt és az örökkévalóság számára az emberek és a dolgok érnek valamit vagy nem érnek. Amint az a másik óriási szó azt mondja: „Én vagyok az út, az igazság és az élet” (Jn 14, 6), úgy mondja ez: „Én vagyok a jó.”

Ez a tudat átfoghatatlan, és nincs más választásunk, mint abban, aki így beszél, vagy egy szegény, örült önámítót látni, vagy egy olyan kinyilatkoztatást, amelyből az élő Isten beszél, és amely minden emberi gondolkodást felborítva megmondja, hogy ki ő.

Ez az összefüggés egyúttal más oldalról is megmutatja a megváltás komolyságát. A mindennapi életben a másik emberrel van dolgunk, úgy, amint adott esetben hozzánk közeledik. Mögötte azonban, úgy mondja Jézus, hogy az ő alakja is áll. Ami ezzel az emberrel történik, övele történik. Bizonyos értelemben, amely mindent felülmúl, amit csak magunktól elgondolhatunk, az Úr a mi testvérünké lett. Nemcsak egyszerűen egy közülünk; mégcsak úgy sem, hogy még a bűnt is magára vette – hanem ő minden egyes ember védőjévé tette magát, és annak ügyét a sajátjaként kezeli.

Az embernek, minden egyesnek, még ha a legerősebb és leg-

kitünőbb is, van valami kiszolgáltatottsága, mert a bűn földönfutóvá tette. Így most minden ember mögött Ő áll; és ami bárkit ér, rajta keresztül Krisztushoz jut el, és ott nyeri el igazi súlyát.

Ami jó éri az embert, az Őt éri, és ebben a vonatkozásban örök értéket kap – „jutalmat” mondja a Szentírás. Abban az annyira félreértett és mégis oly mélységes értelemben, amelyet egyszer már megtárgyaltunk. Ami rosszat tesznek az emberrel, azt megint vele teszik, és Ő örök elégtételt fog kiszabni – megbocsátással vagy büntetéssel, amint az szent igazsága előtt helyes. Milyen mély ez, milyen mélységes! Itt nem az öndicsőített ember áll, aki az istenségig tolja föl magát, és a tehetetlenségben végzi, hanem a teremtettség igazsága szerinti ember; de Isten fia, aki az Emberfia is, áll mögéje, megosztja vele méltóságát és kezeskedik örök sorsáért. „Élek, de nem én, hanem Krisztus él én bennem” jelentette ki Pál ezt a titkot saját megélésének mélységéből (Gal 2, 20).

Milyen tudat! Ez a védtelen, halálraszánt – annak tudja magát, aki minden emberben a tulajdonképpeni ember lesz. Minden emberarculat és minden emberi sors mögött Ő áll majd, és Ő adja meg neki örök mértékét.

Itt van az ítélet tetőpontja. Az, amit a keresztyény kinyilatkoztatás az ember utolsó dolgainak lényegéről megállapít. De ebben nem merül ki az egész. Az utolsó dolgokról szóló beszédek hasonlatok egészítik ki, amelyek szintén a végre és az ítéletre vonatkoznak. Az éjszakai tolvajról (Mt 24, 43–44), a hűséges és hűtlen intézőről (24, 45–51), az okos és oktalan szüzekről (25, 1–13); a talentumokról és a szolgákról, akikre azokat bízta (25, 14–30). Az élet különböző oldalai kerülnek szóba. A napi kötelességek teljesítésében való hűség, a felelősség diktálta éberség; a ránbízott szolgálatban való hűség stb.; hogy mi az ember és mi je van, hogyan bánik a dolgokkal és hogyan teljesíti napi kötelességeit – mindez ítélet alá fog esni. Az ítélet pedig az igazságnak és igazságosságnak megfelelően fog végbevenni; tulajdonképpeni mértéke azonban mindennek az embertársunk iránti szeretetben lesz, amely egyenlő a Krisztushoz való szeretettel. Azért mondja Pál: „Az egész törvény ugyanis abban az egy mondatban teljesedik: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat” (Gal 5, 14). És János egész első levelével ezt fejti ki: „Szeressétek egymást – ez a törvény”.

Mikor lesz az ítélet? Az időt senki sem tudja, feleli az Úr – még a Fiú sem. Ez fönntartott dolog; az Atyának van fönntartva, és az ő döntésének. A szón ne magyarázgassunk sokat. Az atyai urasághoz tartozik „tudni a megfelelő időpontot és azt saját tetszése szerint határozni meg”, amint azt az Apostolok Cselekedeteinek bevezetése fogalmazza (1, 7). Az ítélet az Atya szabadságából jön, és abba nincs bejárat.

Egyet azonban megmondott Krisztus: hirtelenül fog eljönni. Amint a tolvaj éjnek idején; amint az úr útjáról tér haza; amint a vőlegény a menyegzőről. Ez a „hirtelen” olyan fajtájú, mint az a „hamar”, amelyet a páli levelek és a Jelenések kiáltanak felénk. Nem rövid időt jelent a hosszúval szemben, tíz évet ezer helyett. Így értették és gondolták kezdetben azt, hogy az Úr második eljövetele a közeljövőben fog bekövetkezni. A valóságban minden idő „hamar”, mert minden idő rövid. Lényegénél fogva rövid, mert elmúlik. Hogy egy év soká tart az egy nappal szemben; hogy a klnok egy órája végnélkülinek látszik, egy boldog hónap pedig pillanatnyinak – ezek csak az említett lényegileg „röviden” belül való különbségek. Magában véve „Isten előtt ezer év annyi, mint egy nap”, és minden idő, mint a semmi, mert ő az örökkévalóság, az idő pedig elmúlik. A vég jöhet bármikor, mindig „hamar” lesz. Az emberek mindig azt fogják kiáltani: már most? miért most? Hiszen még alig éltünk! Még nem fejeztük be a magunkét! És még keserűbben: Még nem tettünk meg semmit abból, amit meg kell tenni, hogy minden el ne vesszen! Hiszen mindent elmulasztottunk! – Így kell azt a „hirtelen” is értenünk. Nem úgy, mint egy nem sejtett szerencsétlenség hirtelen jön, szemben azzal, amit előre látunk; vagy amint a villám hirtelen csap be, míg a betegség, amelyet megfigyelünk, lassan rosszabbodik. Az ítélet lényegénél fogva hirtelen jön; azért, mert nincsenek jelei magában a világ menetében. Nem lehet közeledését abból megismerni, hogy a világban bizonyos hőmérsékletváltozások állnak be, vagy hogy az emberi társadalom fölépítése az előregezés bizonyos jeleit mutatja, hanem akkor fog bekövetkezni, amikor Krisztus eljön. Krisztus pedig akkor jön, amikor akar. Újrajövetele Isten utolsó tette, és keresztvez minden emberi világon belülit. Isten állandóan nézi a világot. Állandóan fenyeget az eljövetele. Hogy ez mikor történik, csak ő tudja; mert csak ő tudja, mikor telik be a mérték.

Mit talált Jézus a szent városban, amikor oda a legnagyobb igénnyel bevonult? Milyen hatalmak voltak ott munkában? Milyen indultal voltak ezek az emberek vele szemben? Hogyan lépett be ő maga ebbe a helyzetbe, amely teljesedése felé tartott? Egyszer már beszélünk a „Mag és talaj” c. fejezetben arról, hogy mily hatalmas csoportosulásokat és magatartást talált Jézus, amikor elkezdett tanítani, de erre még egyszer vissza kell térnünk.

Köztünk vannak először is azok, akik magukat a „tisztáknak” nevezték, a farizeusok. Jellembeli és politikai szempontból a legelszántabb és legerősebb csoport; a történelmi öntudat tulajdonképpen hordozói a zsidó népben. Még befolyásolja őket a makkabeusi idők harcias étosza, és meg vannak győződve róla, hogy Izrael országa el fog jönni, és Jeruzsálemből kiindulva az egész világot át fogja ölelni, és készek is ennek érdekében mindent kockáztatni. Amint Jézus föllép, azonnal érzik, hogy az általa képviselt elgondolása az üdvösségnek ellentétben van az ő törekvéseikkel. Így hát benne azt az ellenséget látják, akit ártalmatlanná kell tenni, és minden eszközzel ez irányban dolgoznak. . . Aztán itt a szaduceusok csoportja, akiket a farizeusok gyűlölnék, ők maguk pedig megvetik azokat. Kozmopoliták, akik föladták a kapcsolatot a nép történelmével; képzettségük hellénista; telve vannak mozgékony szellemi érdeklődéssel, és fő gondjuk élvezni az életet. Politikájuk nemzetközi és egyensúlyra törekvő. Szellemi téren racionalisták és szkeptikusok. Jézusban vallási rajongót látnak, amilyenek ebben a korban sokan vannak. Soká egyáltalán nem törődnek vele. Összetűzésre csak későn kerül sor. (Lásd kérdésüket arra az asszonyra vonatkozólag, aki hétszer ment férjhez: Mt 22, 24.) A nép a Messiást sejtje a csodálatos emberben és cselekvését sürgeti. Ő azonban tartózkodik, mert tudja, hogy az Isten országának a képe bennük alapjában ugyanaz, mint a farizeusokban. A nép hozzá hozza a betegeit, eléje tárja baját, hallgatja, szavaitól el van ragadtatva, hatalmas csodatettei megrázzák – de nem jut világos döntéshez, hanem ingadozó a pillanat hangulata szerint. Nincs senki, aki a tisztulást hozó lépéshez segítené, így hát ki van szolgáltatva azok befolyásának, akiké éppen a szó. . . Végül a politikai hatalom képviselői semmiféle állásfoglalásra nem látnak okot. Jézus országura, Heródes, élvhajhászó, gyöngeségének keretein belül önkényesen uralkodó despota. A vallá-

sos jelenségek számára ugyan nyitva áll, amint Jánossal való érintkezése mutatja; de az érintkezés nem változtat jellemén, és így az utolsó prófétát föláldozza könnyelműen adott gavalléros szavának. „Érdeklődik” az új igehirdető, Jézus iránt is, – amint mindenki iránt érdeklődik, aki szenzációval kecsegteti – de bolond az, aki reá bízta magát. Egyébként ravasz diplomatának kellett lennie, hiszen Jézus maga „rókának” nevezi őt (Lk 13, 32). Ami pedig a tulajdonképpeni hatalom palesztinai képviselőjét, a császári helytartót illeti, az egyáltalán nem látja Jézust. Tudja, hogy a kor hemzseg a vándortanítóktól és csodatevőktől; ha tehát az Úrról hallana valamit, bizonyára ilyennek tartaná. Ebbe a világba lép be Jézus, isteni üzenetet hirdet. Műveli a csodákat, amelyeket az emberi bajok és a pillanat lelki szükségletei kívánnak. Int, hív, fölráz. Világossá akarja tenni, hogy szent valóság kopogtat a lelkek ajtaján. Nemcsak tanítani akar, erkölcsi intelmet a lélekbe vésni, az üdvösség egy új útját megmutatni, az Isten országának egy új fölfogását meghirdetni, hanem azt akarja a köztudatba bevinni: Íme, itt az óra! Az Isten országa a történelem kapuja előtt áll. Kész rá, hogy bevonuljon. Isten támadt föl. Minden érett már. Forduljatok ide! Engedjétek a teljesülésnek! Lépjétek be az újba! Gyertek!

Mindezt hamarosan látjuk majd. De ha pontosabban figyelünk, akkor mást is látunk Jézus magatartásán. Minden erejét beleviszi. Egész szerető lényével közeledik az emberhez. Magára nem gondol. Nem ismer sem élvezetet, sem kényelmet, sem félelmet, sem hamis tekintetet. Föltétlenül és egészen követ, próféta – több mint próféta. És mégis alig kapjuk azt a benyomást, hogy itt olyan ember van, aki előtt határozott cél lebeg, és aki elszántan tör a cél felé. . . De talán azt mondja valaki, ami az ő szívéen fekszik, az túl nagy ahhoz, hogy e fogalmakba beleszorítsuk. Ilyesmiért nem lehet „törnien magát”. Az jön és kitarul. – ő pedig hirdeti és teret készít számára. Ez igaz, így volt a prófétáknál. De vajon megvan-e Jézusnál Illésnek az a fáradhatatlan üzőttisége? Rátette-e Isten a kezét, mint Jeremiásra, aki az Úr szavát hirdetve, maga összeroskadt annak súlya alatt? Nem. Jézus hozza ugyan az isteni üzenetek összességét, de úgy, hogy ő egy azzal. Az nem nehezedik rá; az nem űzi Őt, Ő maga az. Igaz, hogy nagyon várja, hogy „beteljesedjék”, de ez a belső ösztönzést jelenti a beteljesítésre, nem pedig a kapott parancs figyelmeztető szavát (Lk 12,

50)... Vagy talán harcol Jézus? Az ember hajlik őt e nagy és nemes elgondolás szemével látni. De tényleg harcol ő? Azt hiszem, nem. Igaz, hogy vannak ellenfelei: de nem is kezeli őket igazi ellenfélként. Amivel igazán szembeszáll, az a világ állapota – és a sátán, aki ezt az állapotot Istennel szemben tartja. De még ez sem ellenfél számára a szó tulajdonképpeni értelmében. Jézus nem ismer el semmiféle egyenrangúságot. Végeredményben nem harcol; ehhez túlságosan passzív a magatartása.

Az Urat csak akkor közelíthetjük meg, ha tettét és magatartását olyan középpontból nézzük, amely már nincs e világon. Mihelyt lényét az előttünk megszokott emberi természetű lelki kötelezettségnek vetjük alá, mindent összerombolunk.

Láttuk már, hogy az igehirdetés és cselekvés túlradásának első ideje után a krízis összesűrűsödik, és először Jeruzsálemben, majd Galileában a döntés ellene történik. Aztán, nem kényszerűségből vagy kétségbeesésből vagy a katasztrófa bármely más átéléséből, hanem nyugodt elhatározásból, ismét Jeruzsálembe megy, ami az ő ismételt kijelentése szerint is annyit tesz, mint a halálba menni (Lk 9, 51).

A városba való bevonulásának kinyilatkoztató jellege van. Már beszéltünk róla. A prófétai ihlet szállja meg a népet. Megismeri a Messiást, követi őt, újjong. Azt várja, hogy most minden úgy fog történni, amint a szabadulásról szállongó elképzelések mondják: a nagy messiási jelek megtörténnek, és az Isten országa megvalósul. De éppen ezzel veszti el a talajt a nép, az igazság oldaláról nézve. A döntő dőfés akkor fogja érni, amikor kénytelen lesz látni, hogy Messiása emberi értelemben tehetetlen. A farizeusok el vannak szánva a végsőre és csak a kellő pillanatot várják. Még félnek a néptől, amely alapján ugyanúgy gondolkodik, mint ők; de a nép megérezte a messiási lehetőséget, és hordozóját a hamis képbe magyarázza bele, míg ők mindenképpen ellene vannak. Ami őket a néptől elválasztja, az csak félreértés. Ameddig azonban ez fönáll, addig óvatosságnak kell lenniük. Most pedig már a szadduceusok és a hellénisták is nyugtalanodnak. Politikai bonyodalomtól tartanak, és már fontolgatják, hogyan kellene ennek a rajongásnak végetvetni... De mit tesz Krisztus?

Krisztusról és megváltói sorsáról alkotott szokásos képünket teljesen ennek a sorsnak a kimenetele határozza meg. Mert ez a sors úgy alakult, amint a Szentírásból ismerjük, és számunkra a megváltás abszolút magyarázatát hordozza, hajlunk arra, hogy szükségesnek tekint-

sük, és mindent eszerint fogjunk föl. Ezzel szemben lerontjuk az események életszerűségét. Igaz, hogy végeredményben így „kell” történnie; de ez a „kell” mélyebben van, mint ameddig a mi elgondolásaink érnek a „miért”-ről és „honnét”-ről. A valóságban ennek nem lett volna szabad így történnie, és hogy így történt, az az emberi bűnösség és az isteni akarat olyan egymásbefonódásán alapul, amelyet mi sohasem tudunk kibogozni. Hogy lerázzuk a szokás bilincseit, tegyük fel így a kérdést: Mit tett volna ilyen helyzetben egy olyan ember, akit a legmagasabb fokú küldetési tudat tölt el? Bizonyára minden erejét bevetette volna, hogy még az utolsó órában áttörő sikert érjen el az igazsággal. Beszért volna tehát a papokkal, írástudókkal, a nép tekintélyes embereivel; iparkodott volna előttük tisztázni az Írásokból a dolgok összefüggését; megmutatta volna nekik, hogy miben tévednek; föltárta volna előttük a kinyilatkoztatás mélyebb rétegeit, és birokra kelt volna velük a messiási jövendölések értelmét illetőleg. Megpróbált volna hatni a népre; mindig új alakban, megkapó képekben, érzéséhez és gondolkodásához való okos alkalmazkodással, megmutatta volna neki az igazi tényállást és megváltoztatta volna gondolkodásukat. Megtörtént ez? Nem! Igaz ugyan, hogy Jézus nagy erővel és hangsúllyal hirdeti az igazságot, de sohasem azzal a különös erőfeszítéssel, amelyet várnánk. Hozzá még olyan módon teszi azt, ami minden más, mint megnyerő; sőt valami kérlelhetetlen, kihívó van benne. Aki mindent föltesz arra, hogy legalább az utolsó órában meggyőzzön, az másként beszél, mint Jézus. . . Az az ember, akiről beszélünk, így is gondolkodhatott volna: A meggyőzés ideje elmúlt; most hát cselekedni kell. Az ellenfelet, aki már nem hajlandó szellemi eszmeceserére, azon a harcmezőn kell megragadni, amelyen áll: hatalmat kell használni a hatalom ellen. Így ragadta volna meg a különböző csoportokat gyöngé oldaluknál fogva. A szaduceusokat a farizeusok ellen játszotta volna ki, és ezeket azok ellen. A néphez fordult volna; a befolyásosakat leleplezte volna előtte; óvta, fölizgatta volna őket, és tette szólította volna föl stb. Található ilyesmi Jézus magatartásában? Semmi, még a legenyhébb kísérlet sem. Mégpedig nem azért, mert nem lett volna hozzá ereje, hanem azért, mert ez ellenkezett volna az előtte levő tulajdonképpeni céllal. . . Talán valaki más, látva, hogy nem ért el átütő hatást, elmenekült volna. A lehetősége meglelt volna Jézusnak is erre. A farizeusok már várták is egyszer ezt. Amikor Jézus azt mondja: „Ahová én megyek, nem

követhettek engem”, azt kérdezik: „Hová akar ez menni? Csak nem akar a pogányok között élő telepések közé menni?” (Jn 7, 34–35). Az a másik ember biztosan megtette volna. Az elmenne Alexandriába vagy Rómába, abban a biztos tudatban, hogy ott készséges fülekre talál, és abban a reményben, hogy egyszer majd új kilátásokkal térhet vissza saját hazájába. Jézus távol áll ettől a gondolattól... Így hát csak egy lehetőség marad hátra: hogy az a másik ember mindent földadjon, és jelleméhez meg erőihez képest kétségbeesve vagy fáradtan vagy büszke magatartással meghaljon. Talán belevetné magát a pusztulásba, mint a siker titokzatos ellenpólusába, s a halál és élet, katasztrófa és újjáéledés logikájára számítana. Megpróbálták Jézust is így magyarázni abban az időben, amikor az „eszkatológiai” volt a varázsigé. Eszerint Jézus, mikor már nem volt földi kilátása, mindent a „kudarc sikerére” tett föl; az Istentől jövő teljesülés misztikus összefüggésére, azt remélve, hogy a halálból mindennek az átalakulása fog bekövetkezni. Ilyen értelemben igyekeztek magyarázni Jézusnak ezt a kijelentését is: „Az itt állók közül néhányan nem halnak meg, míg meg nem látják az uralmával érkező Emberfiát” (Mt 16, 28). Szó sincs erről. Jézus nem kapitulál. Sosem látható rajta az összetörtség érzése, és „katasztrófáról” még csak beszélni is tévedés. De még arról sem található semmi, ami a sikertelenségnek misztikusan-rajongó átlendülése lenne egy teremtő pusztulásba. Ez mind túllőne a célon, és ahhoz képest, amiről igazán szó van, híg pszichológia lenne. Itt egészen másról van szó.

De miről? Ha úgy vesszük szemügyre Jézus magatartását, amint az az evangéliumoknak Jézus utolsó napjairól szóló jelentésében közvetlenül mutatkozik, a végérvényes kinyilatkoztatását látjuk benne annak, amit mi eddig Jézus magatartásának lényegéről általában mondtunk. Semmi nyoma egy célra való megfeszített törekvésnek, fáradhatatlan „munkának”. Semmi nyoma a szokott értelemben vett „harcnak”. Jézus magatartása egészen nyugodt. Megmondja, ami mondani-valója van. Kérlelhetetlenül, de teljesen maga az ügy miatt. Nem a hatás kedvéért, hanem úgy, amint a belső szükségszerűség szerint meg kell mondania. Nem támad, de nem is tér ki. Nem „remél” semmit, amit emberileg remélhetne; épp azért nem is fél semmitől sem. Ha az áll az Írásban, hogy ellenségek miatt este Betániába megy és barátainál marad, akkor ez nem jelent menekülést, hanem a végső bekövetkezést tolja ki, mert az órája még nem jött el. Jézus lelkében nincs helye a

félelemnek, mégpedig nemcsak azért, mert természetéből kifolyólag bátor, hanem mert lényének belseje mögötte van mindennek, amitől félni lehetne. Azért nem lehet őt emberi értelemben bátornak sem nevezni. Ő csak szabad; egészen szabad mindennel szemben, amit az adott pillanatban meg kell tenni. Meg is teszi megfoghatatlan nyugalommal és lelki nagysággal. Ily módon folytathatnók még soká az igent és a nemet. Mindig fokozódó erővel mutatkoznék az, ami már látható: hogy ami itt történik, már nem emberi mérték szerint folyik. Igaz ugyan, hogy emberi lélek gondolja ki, emberi akarat akarja, mégpedig a legforróbb, a legnemesebb, a legbensőségesebb szív átélésével – de oly forrásból indulva el, és oly erővel hajtva végre, amely mindezekén túl van, és az egésznek oly jelleget ad, amelyet már nem foghatunk föl emberinek.

Isten akarata teljesedik, és Jézus akarta ezt az akaratot. Az emberek cselekvése Isten akarata ellen van. Az emberiség második bűne valószínűleg van. A második bűnbeesés, amelyet ezek az emberek ebben a pillanatban követnek el, de a mi emberi létünk közös mivoltában és mindannyiunk terhére. Történetében azonban annak formájává lesz, ahogyan teljesednie kell az Atya megváltó akaratának, amely akarral Jézus akarata egy. Az a magatartás ez, amelyet a zsidókhöz írt levél próbál kifejezni; ennek 10. fejezetéből a 9. verset vettük e fejezet címfőirataul.

VII. JÚDÁS

Júdás tettéről így számolnak be az evangélisták: „Akkor összegyűltek a főpapok és a nép vénei Kaifás főpap palotájában. Tanácsot tartottak, hogyan foghatnák el és ölhetnék meg Jézust cselvetéssel... Ezután egy a tizenkettő közül, a karióti Júdás, elment a főpapokhoz és így szólt: Mit adtok nekem, ha kiszolgáltatom nektek Őt? Azok harminc ezüstpénzt fizettek neki. Attól fogva csak a kedvező alkalmat kereste, hogy kiszolgáltassa őt neki” (Mt 26, 3–5 és 14–16).

Órála magáról már előbb volt szó. János ezt írja: „Hat nappal húsvét előtt Jézus Betániába me nt. Ott lakott Lázár, akit Jézus föl-támasztott halottaiból. Vacsorát rendeztek tiszteletére. Márta szolgált, Lázár meg együtt ült vele az asztalnál. Mária pedig vett egy font

valódi nárduszból készült drága olajat. Megkente vele Jézus lábát és hajával megtörölte. A ház betellett az olaj illatával. Egyik tanítványa, a karióti Júdás, aki elárulta, méltatlankodott ezért: Miért nem adták el azt az illatszert háromszáz dénárért. Miért nem osztották ki a szegények közt? Ezt nem azért mondta, mintha a szegényekre lett volna gondja, hanem mivel tolvaj volt: ő kezelte a pénzt és elsikkasztotta a bevételt” (Jn 12, 1–6).

Az utolsó vacsoráról szóló jelentés ezt mondja: „E szavak után Jézus mélyen megrendült lelkében és kijelentette: Bizony, bizony mondom nektek: Egy közületek elárul engem. A tanítványok erre összenéztek, mert nem tudták, hogy melyikükről mondja. Tanítványai közül az egyik, akit szeretett Jézus, ott nyugodott keblén. Simon Péter intett neki, és kérte: Kérdezd meg, kiről beszél? Az Jézus keblére hajolt és megkérdezte: Uram, ki az? Jézus így felelt: Az, akinek a bemártott falatot adom. Ezzel bemártotta a falatot, és karióti Júdásnak, Simon fiának nyújtotta. A falat után mindjárt belézállt a sátán. Jézus csak ennyit mondott: Tedd meg hamarosan, amit tenni akarsz! Az asztaltársak közül senki sem értette, miért mondta ezt neki. Mivel Júdásnál volt a pénz, némelyik azt gondolta, hogy Jézus megbízta: Vedd meg az ünnepre, ami szükséges, vagy pedig hogy adjon valamit a szegényeknek. Miután átvette a falatot, azonnal kiment. Éjszaka volt” (Jn 13, 21–30).

Aztán elmondják, hogyan hajtotta végre Júdás szándékát. „Miután Jézus ezeket mondta, kiment tanítványaival a Kedron patakon túlra. Volt ott egy kert. Bement oda tanítványaival együtt. Júdás, aki elárulta, ismerte azt a helyet, mert Jézus gyakran járt oda tanítványaival. Akkor Júdás kapott egy csapat katonát, a főpapoktól pedig szolgákat. Kiment velük lámpákkal, fáklyákkal és fegyverekkel fölszerelve” (Jn 18, 1–3). Máté tovább ezt mondja: „Az áruló jelben egyezett meg velük: akit megcsókolok, ő az, mondta, fogjátok el. Azzal mindjárt Jézushoz lépett: Üdvözlégy, Mester! – szólt és megcsókolta. Jézus megkérdezte: Barátom, miért jöttél?” (Mt 26, 48–50). Lukács még hozzáfűzi e mondatot: „Júdás, csókkal árulod el az Emberfiát?” (22, 48). Máté pedig: „Erre körülfogták Jézust, kezét emeltek rá és foglyul ejtették” (26, 50).

A vég pedig így szól: „Mikor megvirradt, a főpapok és a nép vénei tanácsra gyűltek össze és elhatározták, hogy halálra adják Jézust. Megkötözve elvezették és (Pontius) Pilátus helytartónak adták át.

Mikor Júdás, az áruló látta, hogy elítélték, megbánta tettét és visszavitte a harminc ezüstpénzt a főpapoknak és a véneknek: Vétkeztem, mondta, elárultam az igaz vért. Mi közünk hozzá? – válaszolták. A te dolgod. Erre a templomba szórta az ezüstpénzt, és aztán elment és fölakasztotta magát. A főpapok fölszedték a pénzt, de úgy vélték: Nem szabad a templom kincstárába tenni, mert vér díja. Tanácsot tartottak és megvették rajta a fazekas telkét az idegenek temetkezési helyéül. Ezért hívják ezt a telket ma is (Hakeldanának vagyis) vérmezőnek” (Mt 27, 1 – 8).

Jézus legbizalmasabb köréhez tartozik a karióti Judás – az az ember, aki a keresztény öntudatban a legborzalmasabb árulás, és egyáltalán minden árulás szimbóluma lett. Ahhoz is hozzászoktunk már, hogy Jézus mellett ott áll árulója is. Talán még valamiféle elméletet is összeállítottunk: hogy a fényben tündöklő hős mellett ott kell lennie a sötétnek is, és a szent mellett a rossznak és hasonlónak. Ha így gondolkodtunk, akkor nagyon ostobán gondolkodtunk, mert egyáltalán nem szükséges, hogy az „Isten Szentje” ellen (Lk 4, 34) az árulás föllépjen. Soha, de soha se lett volna szabad az Úrnak elárultatnia, olyantól, aki azok sorából volt, akiket ő barátainak nevezett. Hogy juthatott a dolog mégis idáig? Hogy lehetett egy ember, akit az Úr fölvelt övéi közé, ilyen lelkületű és hogyan tehetett ilyesmit? Ez a kérdés sokat foglalkoztatta az embereket; és két felelet tűnik ki a többi közül nagyon hatásosan. Az egyik a népé. Ez azt mondja: Júdás meghívást kapott. Jézusban a messiaszt ismerte föl – talán még az Isten fiát is. De nem szakította el szívét a gonosztól, kapzsi maradt és pénzsóvárgásból eladta mesterét. Így keletkezett a sötét vonások rajzaiban az ósáruló arcképe; a rossznak misztikus egyoldalúságában. Talán közrejátszott az a vágy is, hogy Jézus kínzó sorsához találjunk olyat, aki bűnös volt, és akinek elítélésével megszabadultunk a legbensőbbben érzett szemrehányástól. . . E mellett az egyszerű – nagyon egyszerű – felelet mellett van egy másik, nagyon bonyolult is. E szerint Júdás nagylelkű, a lét sötét mélységeiről tudó ember volt. Hiit a Messiásban és meg volt győződve arról, hogy visszaállíthatja Izrael országát. Jézus azonban ingadozni látszott; és így Júdásban az az elhatározás fogamzott meg, hogy a halál veszedelmébe sodorja: akkor cselekednie kell és természetfölötti hatalmát használnia, és így meghozza a várt megdicsőülést. . . Vagy egy lépcsővel lejjebb a sötétbe: Júdás tudta, hogy

a megváltásnak a legszentebb halálával kell jönnie. Hogy tehát testvérei megmeneküljenek, magára vállalta, hogy ennél a münél ő legyen a nélkülözhetetlen áru. A többi üdvösségének kedvéért a maga számára az elvetemültséget és átkozottságot választotta. Ezek bonyolult gondolatmenetek, amelyekről a Szentírás semmit sem tud. A rossznak bizonyos romantikus filozófiájából származnak, és ellentmondanak a kinyilatkoztatás szellemének. De az az első felelet sem igen találó, jóllehet látszólag János apostol megjegyzésére támaszkodhat. Túlságosan egyszerű. Így nem folynak az élet dolgai. Pontosan a szövegekhez akarjuk magunkat tartani, és nem többet belevenni, mint szükséges ahhoz, hogy belső összefüggésbe hozzuk azokat egymással.

Júdásnak igazi készséggel kellett a hitre és Krisztus követésére jelentkeznie, különben Jézus nem fogadta volna el. Legalábbis az Úr részéről az ellenkezés és bizalmatlanság semmi nyomával sem találkozunk – még kevésbé hátsó gondolatokkal, mintha már eleve és határozott céllal vette volna föl az árulót a hozzá legközelebb állók sorába. Nem tehetünk mást, mint hogy elfogadjuk hogy Júdás valóban készséges volt.

Magával hozta a hibáit, mint minden apostol. . . Így például Péternek is megvoltak a maga hibái: hirtelen volt; szíve és szava ismételten kiszaladt a száján, jó és helytelen irányban egyaránt. Könnyen befolyásolható volt; talán ingadozónak is kell őt mondanunk. Az isteni erő csodáját ígéri az Úr, mikor azt mondja, hogy „a szikla férfi” lesz (Mt 16, 18); természete szerint minden más volt inkább, mint ez. . . Jánosnak is voltak hibái. A legenda és művészet elrajzolták képét. Egyáltalán nem volt a gyöngéd, bensőséges szeretet tanítványa. Gondolkodása magasabban szárnyalt, mint a többi apostolé; de veteledő is volt és magában hordta az összeférhetetlenség és keményszívűség minden lehetőségét. Érezzük ezt, amikor Szamariára Szodoma végzetét kéri le az égből, sőt még az írásaiban is vannak rettenetes keménységről tanúskodó helyek. Ha olyan gyakran beszélt a szeretetről, és azt olyan mélyen fogta föl, akkor ez talán éppen azért volt, mert ez természeténél fogva nem volt meg benne – legalábbis nem a jóságos szeretet; mert van más szeretet is. . . Tamás sem volt tökéletes. Gyanakvó volt; csak addig hitt, ameddig tekintete ellátott; és amikor Jézus azt mondja neki, hogy boldogok azok, akik nem látnak és mégis hisznek, akkor ez azt jelenti, hogy éppen hogy elkerülte a kárhozatot. . . Így voltak meg Júdásnak is a maga hibái, és az evan-

gélita – Szent János – megjelöl egyet közülük, nyilván a legszembe-
szökőbbet, nagy keménységgel: lelke a pénzhez tapadt. Hitének tehát
a saját szívében rejlő rosszal, a jóhoz fordulás készségének pedig a
belső bilincsekkel kellett megküzdenie. A pénzsóvárságban mindene-
setre van valami lealacsonyító. Lefelé húz. A meggondolatlan, könny-
nyen befolyásolható Péterben nemes szív dobogott; a fanatikus János-
ban az odaadás belső tüze égett; a gyanakvó Tamásban megvolt az
őszinteség, amely megadta az igazságnak a magáét, mihelyt nyilván-
valóvá lesz – Júdásban kellett valami hitványságnak lenni. Hogy
nevezhette volna János – mégha itt éppen a türelmetlenség mutat-
kozik is – „képmutatónak” és „tolvajnak” (12, 6)? És hogyan
juthatott volna különben olyan alávalóságig, mint a békecsókkal való
ámulás. Ilyesmi nem jön egyszerre, hanem elő kell készülnie. De az
üdvösség lehetősége nála is megvolt. Meg volt híva apostolnak, és
valóban megvolt a lehetősége annak, hogy azzá legyen. De aztán
a megtérésre való készségnek el kellett valahogy erőtlenednie. Hogy
mikor történt ez, azt nem tudjuk; talán Kafarnaumban, amikor Jézus
az Eukarisztiát megígérte, és hallgatói előtt „a beszéd elviselhetetlen-
nek látszott”. Akkor a közvélemény elfordult Jézustól, és „több
tanítványa visszahúzódott tőle, és már nem járt vele” (Jn 6, 60–66).
A megrázkódtatásnak akkor már Jézus legszűkebb körére is át kellett
terjednie, mert Jézus nem hiába kérdezte meg a tizenkettőtől: „Csak
nem akartok ti is elmenni?” Arra, hogy a szó igazi értelmében higgye-
nek, egyikük sem volt képes. Péter a legnagyobbat tette meg, ami
számukra lehetséges volt, amikor, hogy úgy mondjuk, egyetlen
ugrással a bizalomba vetette bele magát: „Uram, kihez menjünk?
Neked örök életet adó igéid vannak”: nem értjük, de hiszünk benned,
és teéretted elfogadjuk szavaidat (Jn 6, 68–69). Talán akkor aludt
ki a hit Júdás szívében. Hogy akkor nem ment el, hanem maradt, mint
egy a „tizenkettő” közül, kezdete volt az ámulásnak. Hogy miért
maradt, nem tudjuk megmondani. Talán mégis volt még reménye,
hogy belsőleg áttör a hit; vagy látni akarta, hogy a dolgok hogy fognak
alakulni – hacsak nem kezdett el már számíthatni. A rákövetkező
időbe esik a betániai vacsora, amelyen Mária szeretetének pazarlása
fölött méltatlankodik – illetőleg méltatlankodnak a többiek is; mora-
lizálókká lesznek mindnyájan. De Júdás azt mondja, hogy a pénzt
a szegények javára kellett volna felhasználni. Itt János nem türtőztet-
heti magát és beírja a Szentkönyvbe a rettenetes vádat: „Ezt nem azért

mondta, mintha a szegényekre lett volna gondja, hanem mivel tolvaj volt – ő kezelte a pénzt és elsikkasztotta a bevételt” (Jn 12, 6).

Azzal, hogy Júdás megmaradt Jézus mellett, szörnyű veszélybe vitte magát. Azt a szent léte, amely teljesen Isten szerint gondolkodik, ítél és cselekszik, nem könnyű dolog elviselni. Nagy ostobaság azt gondolni, hogy minden további nélkül szépnek kell lennie annak, hogy az ember egy szent embernek, hozzá még az Isten Fiának közelében élhet; hogy így csakis jóvá lehet az ember. Ördöggé lehet az ember! Hiszen maga az Úr mondja: „Nem tizenkettőt választottam? S egy közületek mégis ördög?” (Jn 6, 70). Júdás nem volt az már eleve, aminek a népvélemény tartja. Azzá lett, mégpedig az Üdvözítő közelében. Mondjuk ki nyugodtan: az Üdvözítő közelsége következtében, mert az öreg Simeon szerint „sokak romlására lett” (Lk 2, 34). Különösen a kafarnaumi jelenet óta kellett a helyzetnek számára elviselhetetlenné válnia. Folyton látnia kellett Krisztus alakját; folyton éreznie kellett emberfölötti tisztaságát; folyton tapasztalnia és ez volt a legnehezebb, azt az áldozatos lelkületet, azt a magát az emberekért odaadó akaratot, – mindezt csak az viselhette el, aki Jézust szerette. Elég nehéz már az emberi nagyságot is elviselni – tulajdonképpen úgy kellene mondanunk: megbocsátani – ha magunk nem vagyunk nagyok. Hát még ha vallási nagyság az! Az isteni áldozat nagysága! A Megváltónak a nagysága! Ha ilyenkor aztán nincs a lélekben a hitnek és szeretetnek igazi készsége, amely akarja azt a szentségi-nagyságot kezdettől és mértékül elfogadni, akkor minden porcika elmérgeződik. Valami gonosz ingerültség fejlődik ki az ilyen emberben. Föl-lázad azon hatalmas fenség ellen, amely előtte áll, kritikának veti alá szavát és tettét, mindig többet, mindig élesebben és mindig nagyobb gyűlölettel; míg végre a szentet már nem tudja elviselni, mozdulatait nem tudja nézni, hanghordozását nem bírja hallgatni. . . Itt lett Júdás az ellenség természetes szövetségésévé. Az összes farizeusi ösztönök életrekeltek benne, és Jézusban a nagy veszedelmet látta, amely Izraelt fenyegeti. Ugyanakkor az alsóbbrendű ösztöne, a pénzvágya is jelentkezett. Éppen az elviselhetetlen magasság elleni gyűlöletében szökött magasra. A pénz számára megint fontossá és nagy hatalmú kísértéssé lett – annyira, hogy már talán egy csekélységre, egy összetalálkozásra volt csupán szükség, hogy a terv fölmerüljön.

Miben állt az árulás? A legegyszerűbb felelet valószínűleg a legjobb: a hatalmon levőknek érdekükben állt Jézust oly észrevétlenül ejteni

hatalmukba, amint csak lehet, mert a nép még mindig a Jeruzsálembel való bevonulás hatása alatt volt. Júdás pedig, aki ismerte Jézus szokásait, meg tudta nekik mondani, hol foghatják el őt csendben. Az utolsó vacsoráról szóló jelentés mutatja ennek az embernek lelki állapotát: a dacot, az arcátlanságot, amely kérdezni meri: „Csak nem én vagyok?” (Mt 26, 25). Itt már az aljasság lett úrrá rajta – az az aljasság, amely utána aztán képes arra, hogy a porkolábokkal békecsókban egyezzen meg, mint jelben. Megint János az – pusztán emberi szempontból nézve halálosan kellett volna Júdást gyűlölnie – János az, aki ezt a rettenetes mondatot leírta: Miután Jézus átnyújtotta neki a falatot, „mindjárt belé szállt a sátán” (Jn 13, 27). A falat nem az Eukarisztia volt; a hit titkának ünnepélyén nem vett részt Júdás. Amit kapott, egyike volt azon figyelmességeknek, amelyeket a háziúr a húsvéti lakomán tanúsított, amennyiben egy adag kesernyészöldséget mártott a fűszeres tálba és azt odanyújtotta egy asztaltársnak. E szeretetnyilvánításnál – amely mint utolsó halk történet megpecsételően hat – minden megkövesedett. Ekkor „beléje ment a sátán”. A tett után a bánat következett. Minden, amit elvesztett, rázúdult. Az emlékezés azonban nem kerekedett felül a befejezett tényen, amely feléje nézett a hideg arcokról, akiknek szolgált. Milyen különös, tehetetlenségében megrázó gesztus, amellyel a pénzt az áldozati pénztárba dobja!... S aztán végetvet életének.

Jól tesszük azonban, amikor Júdásról beszélünk, ha tekintetünket nemcsak rajta hagyjuk. Júdás befejezte az árulást – de talán az egyetlen volt, akit ez megkörnyékezett? Mit csinált Péter, akit Jézus magával vitt a megdicsőülés hegyére és sziklaalappá meg kulcsbenedezővé tett? Mikor a veszély köréje fonódott és az ajtónálló cseléd-lány állításában („ez is övele volt!”) a legszánalmasabb formában eléje állt – akkor azt állította: „Asszony! Nem ismerem őt” (Lk 22, 56–57). És erősítette, és megesküdt rá, egyszer, kétszer, háromszor (Mt 26, 72–74). Hát ez is árulás volt! És hogy nem pusztult el benne, hanem megtalálta az utat a bánathoz és megtéréshez, azt csak Isten kegyelme adta meg neki... És hogy áll a dolog Jánossal? Hiszen ő is megfutott, és ez a megfutas nála, aki Jézus keblén pihent, nagyon súlyosan nyomott a latban. Igaz, hogy ismét visszajött és ott állt a kereszt alatt – de hogy vissza tudott jönni, azt ajándékként kapta... A többi pedig mind „elszéledt”, mint a juhok, ha megverik a pásztort” (Mt 26, 31)... És a nép? Amelynek segítséget segítségre

halmozott, a betegeket meggyógyította, az éhezőket táplálta és a szíveket megerősítette? Amely őt a Szentlélektől megvilágosítva messiásnak ismerte el és körülrajongta? Mennyire elárulta, mikor az utcai rablót elébehelyezte!... És Pilátus? Az hatja meg az embert annyira a közte és az Úr között lefolyt beszélgetésben, hogy egy pillanatban a szkeptikus római megérzése és meglátása közel vitte hozzá Jézust. Érezzük a szimpátia hullámzását az egyik oldalról a másikra és vissza. De akkor közbelép a számító értelem, és Pilátus „a kezét mossa” (Mt 27, 24). Nem! Júdásban mezítelen félelmetességében tört ki az, ami Jézus körül mint lehetőség mindenütt élt. Alapjában egyiküknek sincs sok oka arra, hogy Júdás fölé helyezze magát.

Nekünk sincs. Ezt nagyon nyomatékosan akarjuk megvilágítani. Az Isten ellen elkövetett árulás mindnyájunkhoz rettenetesen közel van. De hát mit árulhatok én el? Azt, ami az én hűségemre bízta magát. És mit jelent ez Istennel szemben? Éppen azt, amit a szavak mondanak. Isten nem úgy nyilatkoztatta ki magát, hogy egy igazságra megtanított, és egy parancsot adott és ahhoz következményeket fűzött, hanem ő maga jött hozzánk. Az ő igazsága: az ő maga. Az ő akarata: az ő maga. Aki jól hall, annak Isten az ő maga erejét adja, és ezzel az erővel a halló nemcsak egy szót, hanem őt, a legszentebbet veszi föl. Istent hallani annyit tesz, mint Istent magába fölvenni. Istenben hinni annyit tesz, mint őt „hűséggel venni föl magába”. Az Isten, akiben hiszünk, a hozzánk közeledő Isten, aki hozzánk lép és magát lelkünk és szívünk hatalmába adja. Így hát számít e szív hűségére és e lélek lovagiasságára. Lovagiasság – miért? Mert Isten ha a világba belép, annak hatalmába adja magát. Igazsága lemond a kényszerítő hatalomról. Parancsa lemond a megtorló hatalomról, amely közvetlenül a tett mögé helyezi a következményeket. Isten védtelenül jön a világba. Hallgatva tűrő Isten: „Kiüresítette önmagát szolgálai alakot véve föl” (Fil 2, 7). Annál mélységesebb a hithez intézett fölszólítás: hogy az igénytelen Istent elismerje és a védtelen fönséggel szemben megtartsa a hűséget. . . De vajon sok nap van-e az életünkben, amikor nem adtuk el őt, legjobb tudásunkat, legszentebb érzelmünket, kötelességünket, szeretetünket – hiúságért, érzékiségért, nyereségért, biztonságunkért, gyűlöletünkért, bosszúnkért? Több ez a harminc ezüstpénznél? Kevés okunk van az „árulóról” beszélni, mint olyasvalamiről, ami a túlsó oldalon van, és hozzá még felháborodással. Minket magunkat leplez le Júdás. Oly mértékben fogjuk fel kereszté-

nyien, amennyire saját szílvünk gonosz lehetőségeiből fogjuk föl, és kérjük Istent, hogy ne engedje az ámulást megszilárdulni, amelybe ismételten belesiklunk. Mert az, hogy az ámulás megszilárdul; hogy a szívet hatalmába ejti és ez a szív már nem találja meg a bánathoz vezető utat – ez a Júdás végzete!

VIII. AZ UTOLSÓ EGYÜTTLÉT

A Jeruzsálembé való bevonulás és a vég közé eső időből nem emelkedik ki semmiféle esemény. Jézus ellenfelei számára az izgalomteli feszültség napjai ezek, mert minden körülmények között végezni akarnak vele. Az Úr számára a kifürkészhetetlen várakozás napjai, amelynek tárgya az Atyától megállapított óra. Szombaton, a nagy Szombat napján, kezdődik a nyolcnapos húsvét-ünnep. Ennek tartama alatt nem fognak ellenfelei semmi lépést sem tenni ellene, mert teljes ünnepi csendnek kell uralkodnia. De nem is fogják ezen időnek végét bevárni, mert nem akarják a dolgot attól függővé tenni, ami még a nép körében történhetik. Így hát közeledik a döntés. Pénteken lesz a készülődés nagy napja, amelyen a húsvéti lakomát ünneplik. Jézus tudja, hogy ezt azon a napon már nem teheti meg, azért egy nappal előre veszi, mert ő, aki magát a szombat urának mondta (Mt 12, 8), ura a húsvétnek is.* Lukács ezeket írja: „Eljött a kovásztalan kenyér napja, amikor meg szokták ölni a húsvéti bárányt. Jézus elküldte Pétert és Jánost ezzel a megbízással: Menjetek, készítsétek el a húsvéti vacsorát, hogy elfogyaszthassuk. Hol készítsük el? – kérdezték. Menjetek a városba, felelte, találkoztok egy vizeskorsót vivő emberrel. Menjetek utána abba a házba, ahová belép, és mondjátok házigazdának: A Mester kérdezteti: Hol az a terem, ahol tanítványaimmal elfogyaszthatom a húsvéti vacsorát? Ő mutatni fog nektek egy tágas, étkezésre berendezett termet, ott készítsétek el. Ők elmentek és úgy találtak mindent, ahogy mondta. El is készítették a húsvéti vacsorát” (Lk 22, 7–13).

A jelentés ugyanazzal a titokzatosan prófétai lelkülettel van telítve, mint a jeruzsálemi bevonulásról szóló: Követeket küld az Úr; meg-

* Guardini a könyv megírásakor nem ismerte még *Journet* felfedezését, az ún. „kettős napját” elméletet, amely szerint Jézus kb. nagykedden költötte el tanítványaival a húsvéti vacsorát. (Szerkesztő megjegyzése.)

mondja nekik, mit fognak találni, mit tegyenek, mondjanak és válaszoljanak, és minden úgy történik. Ami a házat illeti, azt gondolják, hogy az a későbbi Márk evangélistáié volt, és ugyanaz volt, ahol a tanítványok az Úr halála után is összegyűltek, és ahol a pünkösdi esemény is végbement.

Este odamegy Jézus a tizenkettővel; így hát egyedül van legközelebbi tanítványaival. A vacsorán végbement belső történésekről még részletesen fogunk beszélni. Itt most engedjük, hogy az uralkodó hangulat hasson ránk, és ettől irányított szemmel nézhessük az Urat.

Hogy a helyzetet jobban megértsük, emlékezzünk még egyszer arra, hogy ebben az időben milyen szoros viszony fűzte egybe a tanítót tanítványával, a mestert növendékeivel, akár filozófus volt az, vagy vallásos tanító vagy bárki más, aki hallgatókat és követőket gyűjtött maga köré. A mester teljesen övéivel élt. Ezek éveken át a köréhez tartoztak; sokszor egész nap együtt voltak, együtt étkeztek, laktak és vándoroltak. Olyan kapcsolat volt köztük, amelyben emberi, szellemi, egyéni és vallási szféra egybefonódott. Ha tehát Jézus tanítványainak legszűkebb körével, a „tizenkettővel” a legsúlyosabb döntés órájában elég nagynak elgondolni az abban az órában uralkodó közelséget és ünnepi hangulatot.

Milyen közöttük Jézus? Mint az abszolút mindent tudó. A tanítványok ellenben a rendkívül tanácstalan, majdnem azt mondanók, kis gyermekek benyomását keltik. Egyáltalán nem állnak mellette. Sohasem mutatják szavaik a komoly aggodás igazi együttérzését. Hogy mesterük mit gondol, miért irányítja így a dolgokat – egyáltalán őt magát és lényét sem értik. Így hát az események menete egészen megzavarja őket.

Csak Jézus tud a dolgokról. És e tudásában egészen magára marad. Nem mintha távol tartaná magát, vagy titkát előlük elzárná. Szeretné, ha értenék – hogyan tör át a legparányibb megértés vágya a getszmáni kertben mondott szavakban: „Így hát egy óra hosszat sem tudatok virrasztani velem?” (Mt 26, 40), – de ez sem megy. Nem szabad azonban a tanítványokat sem közömbösöknek vagy önzőknek tartanunk. Egyszerűen nem képesek rá. Nincs híd közte és közöttük. Nem mellette állnak a megértés bensőségében, hanem előtte, tanácstalanul. Jézus egészen egyedül áll. Az együttlétnek a vége felé egy-

szerűen eltűnt a környezet, és Istennek abban a nagy beszélgetésében, amit főpapi imának hívunk, egyedül beszél az Atyával (Jn 17).

Nyoma sincs azonban lényében a hideg fönségnek. Az órából a szeretet árad. „Mivel szerette övéit, akik a világban voltak, szeretetének legnagyobb jelét adta nekik”, mondja János (13, 1). Most teljesíti, amit Kafarnaumban megígért, és az odaadás és egység nagy misztériumát ajándékozta nekik, amely oly nagy, hogy akkor senki sem akarta elhinni. Ez az „ő testamentuma”; és az ő testamentuma „az ő parancsa is”, a szeretet parancsa, amit az utolsó órában még egyszer lelkükre köt (Lk 22, 20; Jn 13, 15).

Azért annyira „megrendült a lelkében”, amint ezt kénytelen nekik mondani: „Boldogok vagytok, ha megértitek ezt és így tesztek. Nem mindnyájatokról mondom ezt: ismerem azokat, akiket választottam. De be kell teljesednie az Írásnak: Ki megosztotta kenyerem, sarkát emelte ellenem” (Jn 13, 17–18). És ismét: „E szavak után Jézus mélyen megrendült lelkében, és kijelentette: Bizony, bizony, mondom nektek, közületek egy elárul engem. A tanítványok erre összenéztek, mert nem tudták, hogy melyikükről mondja” (Jn 13, 31–32). E rettenetes pillanatban azonban annál erőteljesebben nyilvánul meg együvé tartozása többi tanítványaival. Érezzük ezt e szavakban: „Tanítványai közül egyik, akit szeretett Jézus, ott nyugodott Jézus keblén. Simon Péter intett neki és kérte: Kérdezd meg, kiről beszél. Az Jézus keblére hajolt, és megkérdezte: Uram, ki az? Jézus így felelt: Az, akinek a bemártott falatot adom. Ezzel bemártotta a falatot és karióti Júdásnak, Simon fiának nyújtotta” (Jn 13, 23–26). A falat, amelyet Júdásnak nyújtott, nem az Eukarisztia, mint már mondtuk. A vendéglátó háziúr, néha egyes asztaltársaknak szívességet szokott tenni azzal, hogy egy csomó keserűfüvet a mártásos tálba mártott és odanyújtotta nekik. Júdás elfogadta és „azonnal kiment. Éjszaka volt” (Jn 13, 30).

Most hát Jézus azokkal, akik igazán hozzátartoznak, egyedül van. Így szól hozzájuk: „Vágyva vágytam arra, hogy elfogyasszam veletek ezt a húsvéti vacsorát, mielőtt szenvedek. Mondom nektek, soha többé nem eszem ezt, amíg be nem teljesedik Isten országában” (Lk 22, 15–16). Ami benne él és amit akar, annak most be kell teljesednie: az Eukarisztiában, amelyet e szavak után azonnal alapít. Az Eukarisz-

tia pedig halálának örök jelenléte az emberek kedvéért: „Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint aki életét adja barátaiért. Ti barátaim vagytok, ha megteszitek amit parancsolok nektek. Már nem mondalak titeket szolgálknak, mert a szolga nem tudja, mit tesz az ura. Barátaimnak mondalak titeket, mert mindent tudtul adtam nektek, amit az Atyámtól hallottam. Nem ti választottatok engem, hanem én választottalak titeket és arra rendelvelek, hogy munkátokkal gyümölcsöt hozzatok: maradandó gyümölcsöt. Akkor mindent megad nektek az Atya, amit nevemben, kértek tőle. Ez az én parancsom: szeressétek egymást!” (Jn 15, 13–17).

Ez a szeretet-szövetség most kicsiny és elrejtett. Csak azok kevesen, akik Jézus környezetében vannak, sejtik talán, ha a lényegét még nem is értik; ők, akik már nem a nagy és egyúttal távoli ószövetségi értelemben vett „Isten szolgálói”, hanem barátai; az istenközelség bensőségében állnak, amelyet Jézus hozott el. Mert „barátok” olyan értelemben, mint ők, csak azok lehetnek, akik számára az Atya kinyilvánult, és ez csak Krisztus által lehetséges.

Aztán a 14. és 15. fejezetben azok a szeretetről szóló szent mondatok következnek Jánosnál, többszörösen ismétlődve és mindig újra elmélyítve. A szeretet, amelyről itt szó van, nem az általános szeretete az embereknek vagy a jónak és igaznak, hanem olyan szeretet, amely csak általa lehetséges, amely rajta keresztül az Atyára és attól az emberekre irányul. „Aki ismeri és megtartja parancsaimat, az szeret engem. Aki pedig szeret engem, azt Atyám is szeretni fogja. Szeretni fogom: őt én is, és kinyilatkoztatom magamat neki” (Jn 14, 21). És tovább „Aki nem szeret engem, tanításomat nem tartja meg. A tanítás, amit hallotok, nem az enyém, hanem az Atyámé, aki küldött engem” (Jn 14, 24). Végül: „Az dicsőíti meg Atyámat, ha sok gyümölcsöt hoztok és tanítványaim lesztek. Amint engem szeret az Atya, úgy szeretlek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben! Ha parancsaimat megtartjátok, megmaradtok szeretetemben, amint én is megtartottam Atyám parancsait és szeretetében maradok. Ezeket azért mondtam nektek, hogy az én örömöm legyen tibennetek és örömetök ezzel teljes legyen. Ez az én parancsom: szeressétek egymást, mint ahogy én szerettelek titeket” (Jn 15, 18–22). A tanítványok aligha értették e szavakat. Nem hiába ígéri meg nekik éppen ebben az összefüggésben a Szentlelket! „Mikor eljön a Vigasztaló, aki az Atyától származik,

Ő tanúságot tesz rólam” (Jn 15, 26). Csak Ő fogja mindennek az értelmét föltárni, és e szavakat érthetővé tenni. De azért a tanítványok érzik mesterük közelségét és istenségéből jövő hatalmát.

Ezzel a közelség azonban ne tévesszen meg bennünket, hogy Jézus alakját túlságosan ne vonjuk az emberileg fölfoghatónak a körébe, és benne ne lássuk csak a távozó Mestert. Két esemény van, amely belevésődött az emberek emlékezetébe, és amelyben egy nagy mester búcsúzik az övéitől. Az egyik négyszáz évvel az itt leírt esemény előtt történt: s az Szókratész halála volt, amint tanítványa, Platón, a „Phaidon” című dialógusában elmondja; a másik még két századdal előbb: Buddha halála, amelyről a déli buddha-szövegek „középső gyűjteménye” beszél. Mindkét búcsúnak van több hasonlósága azzal, amelyről mi beszélünk. Ott is, meg itt is a mester halála előtt áll. Lábát arra az alapra helyezi, amely életének hordozója volt, hogy arról nézzen szembe a halállal. Átadja tanítványainak mindazt, amit legfontosabbnak tartott, és fölvatja őket az ő értelmezésében végzendő munkára. És mégis, mekkora a különbség!

Szókratész a nagy kérdező, aki az emberi gondolkodás bizonytalanságában élt, és így kereste a tiszta filozófiai megismerést, amely nála egyúttal a vallásos megismerést is jelentette. Mindenkor cselekvésének és lényének az örök igazsághoz való hasonulásáért küzdött, és most e hasonulásba beletemerkezve érzi magát. Hogy ez lehetséges, arra tanítja tanítványait, és példájával kezekedik érte. A tulajdonképpeni tekintélyt elutasítja. A maga számára nem ismert ilyesmit el, s azért ő maga sem akart az lenni. Minden tanítványát a saját szellemi erejéhez utasítja. Mindegyikük azt tegye, amit ő maga, Szokratész tett. Jóllehet alakjával és erejével messze kimagaslik, azért lényegében egy közülük. Sőt, egyikük, Platón, még nagyobb is lett nála... Jézusnál egészen másként van a dolog. Ő nem kereste az igazságot, ő nem vergődött keresztül a bizonytalanság tengerén. Ő nem erőlködött azon, hogy a saját maga élő létében részesüljön az örök igazban. Nem mondta azt tanítványainak: Azt tettem meg, amit ti is megtehettek. Fogjatok tehát hozzá ugyanahhoz! Semmiképp sem egy a maga köréből. Igaz ugyan, hogy „közülünk való egy” abban a szent értelemben, amely az ő „emberfia” nevében rejlik; a mi testvérünk és megváltónk – de mint az, akinek gyökerei ott vannak, ahol senki másé, és aki magát éppen a búcsúzásnak e szeretetteli órájában a mennyei Atyával és a Szentlélekkel, akit küldeni akar, együvé foglalja.

Hogy áll a dolog Buddhával? Hagyjuk most azt, hogy hol vezet Istenhez és hol vezet tőle el. Vegyük csak mestervoltának igénylésében és szerepében, s akkor lényét legjobban abban a névben fejezhetjük ki, amelyet maga használt: „Tudatra ébredt” (vagy másként: „Fölvilágosodott”). Még van győződve arról, hogy fölismerte a csalódás törvényét, amely mindenhol uralkodik, amelyet azonban csak az egészen ritka ember ismerhetett föl. Ez a törvény most mindenki számára tisztán állhat. És ez az eredmény Buddha műve. Ő ezt végigvezette és éppen ebben vitte a tökéletességre. Halálánál körülötte vannak tanítványai, kiknek egy része már mély belátással közel áll hozzá. Mégegy-szer egy utolsó erőfeszítésben végigfut az elmélkedés minden fokozatán; tudatában van a teljes hatalomnak, amellyel a lét fölött uralkodik; és abban a pillanatban, amelyet megfelelőnek ismer föl, szabadjukra engedi a köteleket, amelyek őt a léthez kötik: „Semmi sincs többé”. A tanítványok pedig abban a tudatban vannak, hogy valami óriási misztérium teljesült. . . Jézus nem kutatott az igazság után, és nem tört át a megismerésig. Nem volt filozófusként küzdő és vallásosan hívő. Ő az volt, aki hatalommal hirdetett, és nem kölcsönvetből, mint a próféták, akiknek beszéde így hangzik: „Így szól az Úr (Jer 1, 4). Jézus a lényéhez tartozóbból szólt, úgyhogy az ő beszéde ez volt: „Én pedig mondom nektek” (Mt 5, 22). Éppoly kevésbé volt ő „Tökéletessé lett.” Hiszen emberileg éppen nem vált tökéletessé, hanem áldozat voltának megfoghatatlanságában elpusztult. Belső tartalmánál fogva pedig, tehát lelki és vallásos értelemben ez a fogalom mindazzal, amit magába foglal, éppen nem illik rá. Életében semmi sem emlékeztet ilyesmire. Ami pedig „beteljesedett” végszavát illeti, ez egyáltalán nem azt jelenti, hogy léte teljesült be, hanem hogy az Atya akarata teljesedett (Jn 19, 30).

Fontos látni ezeket a különbségeket, hogy Jézus sajátos és egyedül-álló alakja el ne vesszen. Szókratésszal való összehasonlítása mutatja, mily kevésbé hasonlít az ő lényé a filozófuséhoz. Szókratész, az a szellem, aki a görög lét minden nemességét magába foglalja, sőt azt egész a végső határig vezeti és sejteti, hogyan lehet a csak kitalálható végső emberiben úrrá lenni fölötte – s ez a legritkább és legnehezebb teljesítmény. Az a titokzatos ember, akinek különös volta a benne lévő fölségest még mélysegebben ragyogtatja meg, úgy, mint a művészek, akik úgy faragnak ki egy csúf Szilén alakot, hogy dobozt csinálnak belőle, amelybe egy isten aranyszobra van bezárva. (Alkibiádész

mondja ezt róla, az a tanítványa, akit a görög ifjú nagyszerűség leg-pazarabb ragyogása övez.) A magasba csábító vezér Szókratész, aki köré Athén és más görög államok legnemesebb ifjúsága csoportosul. . . Mennyire elégtelennek látszik e mellett és övéi mellett Jézus köre! Mily kevés nyoma a nagy kultúra gazdagságának a saját szavaiban is! Szinte kísértésszerűen érzi az ember.

Még nehezebb lesz minden, ha Buddhával hasonlítjuk össze, azzal a megfoghatatlan szellemmel, akinek mindene megvolt, amit földi pompának mondunk, de aki mindent letett, és egy olyan vallási életformát valósított meg, amely a maga nemében ugyanolyan vagy talán még magasabb fokban világnagyságú, mint Szókratészé vagy Plátoné a filozófia terén. Mennyire más Jézus ebben is! Nem is jut eszünkbe, hogy tanítványai közvetlen vallási téren „nagyoknak” lennének mondhatók, mert az apostol jelentősége egészen máshonnan ered. Sőt – tisztelettel és csak azért beszélünk, hogy annál mélyebb imádat-sal tudjunk hódolni – megvan-e Jézusban az, amit Buddha alakjában „vallási nagyságnak” mondanánk? Nem tölthet-e el bennünket az az érzés, hogy ami a bejárt távolságokat, ami a lét összefüggésébe való betekintést, ami a teremtő vallásos bölcsességet, ami a szuverén stílust illeti, abban Buddha fölülmúlta? De ez óriási tévedés volna és mélyreható kísértés. Nem, örület lenne; mert mindennek semmi köze Jézushoz. Ő az Istennek a Fia, a megtestesült Logosz. Abban a pillanatban, amikor ezt megismerjük, minden más mérték értelmetlenné lesz. Hogy pedig azokkal szemben oly sok minden gyöngének látszik, az a „kenőzist”, az önküresítést nyilatkoztatja ki: az örök Igének emberi létünk tehetetlenségébe való bevonulását (Fil 2, 7).

Csak így értjük meg, milyen szerepben ül tanítványai közt az Utolsó Vacsorán; nemcsak mint a teljes ismerettel rendelkező a tudatlanok közt. De nem is csupán úgy, mint aki egyszerűen szeret, a barátai közt. Hanem mint az Isten Fia olyan emberek közt, akik az elbukottság állapotában vannak; akik közül egynéhányat meghívott, mégpedig nem a bölcséket és a nagyokat, hanem a „kicsinyeket és kisdedeket.” Köztük ül készen arra, hogy a megváltást végrehajtsa; anélkül, hogy megértenék, egészen egymagában.

Azért van jelen az a megfoghatatlan valami az Utolsó Vacsorán. A halálra kész Szókratészt tanítványai szerint „csodálatos” hangulat veszi körül, fájdalom és öröm összevegyüléséből szöve; a búcsúból és

azon érzésből, hogy itt valami az örökkévalóságba tör át; az elvesztés szükségessége fölött érzett szomorúságból és az elpusztíthatatlan együvértartozás tudatából. Az óra csodálatos, de érthető... Buddha haldoklásában a beteljesülés ünnepélyes lezárása megy végbe, és benne olyan kapu tárul föl, amelyen mindenki átmehet, akinek van hozzá bátorsága... Jézusnál egészen másvalami van. Egy olyan erő, amely képes azt, ami van, mindenen keresztül a végsőkig elviselni. Egy olyan szív, amely az emberi bűnösség és világszenvedés végtelenségét magába vette föl. De hogy fejezzük ki azt, ami itt van, azt a végtelen mélyen csöndeset, izzót, mindenhatóságtól átfogottat, amely készül a létet a pusztulásba és új létesülésbe magával vinni? Kész arra, hogy maga legyen az örvény, amelyben a régi meghal és a szent megszületik? Azt hiszem, bárki is próbálkozik és kérdi, hogy mi történik itt a szív és lélek keretén belül, azt fogja tapasztalni, hogy nem talál feleletet. Nem fog gondolatot, sem érzelmet, sem szót találni, amely ezt kifejezhetné.

Ez az Istenembernek áthatolhatatlan titka. Nem gyűrhető bele pszichológiai és szellemi fogalmakba. Elpusztítjuk, és vele együtt tönkretesszük a keresztény létet és saját üdvünket is, ha Jézust Buddha vagy Szókratész vagy bármely más nagy ember képe szerint gondoljuk el. Az abszolút Áthatolhatatlan, az Istentől leszállott Szentség, amely semmiképp sem állhat semmilyen nagysággal sem egysorban, most itt van ebben az annyira ki nem elégítő helyzetben – ez az Utolsó Vacsorának a titka.

IX. A LÁBMOSÁS

A bban a jelentésben, amely Jézusnak tanítványaival való utolsó Együttlétéről szól, egy sajtáságos eseményről is hallunk, amely a keresztény érzületre mindig mély benyomást tett. Ennek az elbeszélése így hangzik: „Közel volt már húsvét ünnepe. Jézus tudta, hogy eljött az óra, amikor a világból vissza kell térnie az Atyához. Ekkor adta övéinek, akiket szeretett és a világból hagyott, szeretetének legnagyobb jelét. A vacsora alkalmával történt. Az ördög már szívébe sugallta karióti Júdásnak, Simon fiának, hogy elárulja őt. Jézus tudta, hogy mindent kezébe adott az Atya, és hogy Istentől jött és Istenhez

megy, mégis fölkel a vacsorától, levetette a felső ruháját, fogott egy kendőt és maga elé kötötte. Aztán vizet öntött egy mosdótálba, és mosni kezdte tanítványainak a lábát, majd a derekára kötött kendővel megtörölte. Mikor Simon Péterhez ért, Péter tiltakozott: Uram, te akarod megmosni az én lábamat? Jézus így felet: Most még nem érted, amit teszek, de később majd megérted. De Péter még jobban tiltakozott: Az én lábamat meg nem mosod soha! Ha meg nem moslak, felelte Jézus, nem vagy közösségben velem. Uram, kiáltott Péter, akkor ne csak lábamat, hanem kezemet és fejemet is. Jézus így szólt: Aki megfürdött, annak csak lábát kell megmosni, akkor egészen tiszta lesz. Ti is tiszták vagytok, de nem mindnyájan. Tudta ugyanis, ki árulja el, azért mondta: Nem vagytok tiszták mindnyájan. Miután megmosta lábukat, fölvette felső ruháját és újra leült. Aztán így szólt: Megértettétek-e, mit tettem veletek? Ti mesternek és úrnak hívtok engem. Jól teszitek: az vagyok. Ha tehát én, az úr és mester, megmostam lábatokat, nektek is mosnotok kell egymás lábát. Példát adtam nektek: Amint én tettem veletek, ti is úgy tegyétek. Bizony, bizony mondom nektek: Nem nagyobb a szolgál uránál, sem a küldött a küldőjénél. Boldogok vagytok, ha megértitek ezt és így tesztek. Nem mindnyájatokról mondom, ezt, ismerem azokat, akiket választottam. De be kell teljesednie az írásoknak: Ki megosztotta kenyerem, sarkát emelte ellenem. Előre megmondom, mielőtt megtörténnék, hogy mikor megtörténik, higgyétek, hogy rólam van szó” (Jn 13, 1 – 19).

Ha az ókorban a meghívottak a vendégségre érkeztek, mint magától értetődő, megfelelően fölkészülve jöttek. Az emberek azonban sarut viseltek lábukon; így hát elkerülhetetlen volt, hogy a lábuk be ne porosodjék – legalábbis azoké, akiknek nem volt módjukban gyaloghintót tartani. Azért fogadta a vendéget a belépésnél egy rabszolga, aki megmosta a lábát. Utalást találunk erre a szokásra abban a szemrehányásban, amelyet Jézus Simon farizeusnak tesz: „Házadba jöttem, de lábamra vizet nem adtál” (Lk 7, 44). Nyilvánvaló, hogy ez a szolgálat nagyon alacsony rendű dolog volt; a rabszolgát, aki végezte, a vendégek bizonyára tekintetre sem méltatták. . . A kis hűsvéti közösség tagjai, akik Márk házában összejönnek, reggel Betániából Jeruzsálembe mentek és egész nap a városban tartózkodtak, így hát estére egy kicsit megviseltek lehetnek. Sem lehetőségeik, sem közösségük szelleme nem engedi meg, hogy rabszolgát tartsanak, aki ezt a

szolgálatot elvégezze; így hát a benyomás, amelyet az asztal körül ledőlve tesznek, talán nem a legkedvezőbb. Itt kapcsolódhatik be az elbeszélés. Jézus fölkel, körülkóti ruháját egy vászonkendővel, vizet önt a mosdótálba, sorra veszi őket, letérdel mindegyiknél, és elvégzi az ajtónálló rabszolga szolgálatát. Megértjük a hangulatot: a halálos csend zavara volt. De Péter, akinek mindig a száján van, ami a szívében, megtalálja a szót: „Az én lábam meg nem mosod soha!”

Mit jelent ez az esemény? Mert hogy olyasmit jelent, ami a dolog velejéhez tartozik, az kézenfekvő. Mi indíthatna egy embert arra, hogy önként olyasmit tegyen, amit itt Jézus tesz? Talán kedveskedés? Szolgálatkészség? Valaki úgy érezhette, hogy itt valami nincs rendjén és elég elfogulatlanul nekilátott. . . De itt nem ez a helyzet. Ehhez a pillanat túlságosan fönséges. . . Vagy ösztönös szükséglete lehetett valakinek az, hogy alacsony szerepre vállalkozzék? Belső bizonytalanság, saját maga kevésre becsülése arra ösztönözhetette, hogy külsőleg is a jelentéktelent tegye, hogy így valamiképp az igazához jusson? Minden további nélkül világos, hogy erről Jézusnál szó sincs. Ellenkezőleg, miután ezt a szolgálatot megtette, maga mondja: „Ti mesternek és Úrnak hívtok engem. Jól teszitek. Az vagyok.” Tekintélyének tiszta és teljes tudatában cselekszik. . . De talán túl messzire kalandozunk el? Talán egyszerűen példát akar adni övéinek, hogyan győzzék le az érzékenykedést és kevélységet? Tulajdonképpen a tanítványok közül kellett volna egyiknek eszébe jutnia, hogy a mesternek és testvéreinek ezt a szolgálatot megtegye. Ha azonban egyáltalán jött is ez a gondolatuk, akkor bizonyára azzal az érzékenységgel védekeztek ellene, amely elég sokszor kis embereknek a sajátja: az ilyen szolgálat mégis a rabszolgák dolga! S most Jézus, a Mester teszi azt, amit ők nem akartak megtenni, és így egyszer s mindenkorra lelkükbe égeti a képet. Ez a gondolat érthető, annál is inkább, mert Jézus maga mondja: „Ha tehát én, az Úr és Mester megmostam a ti lábatokat, nektek is mosnotok kell egymás lábát. Példát adtam nektek: Amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek.” De a magyarázat mégis túl egyszerű ahhoz, hogy helyes legyen, túlságosan erkölcs-nevelői. Krisztus tette sohasem ilyen, – amint éppen ez alkalommal rá lehet mutatni arra, hogy az a felfogás, mintha Jézus mindig „példát” akart volna adni”, sokat ront szent arculatán. Természetes, hogy példát adott, hiszen az abszolút példakép volt. De az Úr alakja elveszti minden eredetiségét,

ha állandóan pedagógusi pózban látjuk. Nem, Krisztus a tanítványai közt élt, és esetről esetre azt tette, amit a pillanat éppen megkívánt, anélkül, hogy „példaadásra” gondolt volna. De éppen azért, mert nem gondolt rá, lett példaképpé; mert igaz, helyes, valóságyszerű volt. Az Úr példászerűsége éppen abban van, hogy benne veszi kezdetét a keresztény lét. Ő teremti meg a lehetőségét annak, hogy keresztények legyünk; megmutatja, hogy mi az, és erőt ad hozzá. A követése azonban nem azt jelenti, hogy „utánozzuk” – mily természetellenes vakmerő dolgok származnának ebből! – hanem hogy benne éljünk és lelkületéből óráról órára a helyeset tegyük.

Nem, mélyebbre kell nyúlnunk; sokkal mélyebbre. . . Egy előbbi elmélkedésben annak módja után kutattunk, ahogyan Isten Jézusban felénk közeledik, és mindenekelőtt a szeretetben vizsgáltuk ezt. De aztán azt is láttuk, hogy ez magában nem elég. Egy olyan Isten, aki csak végtelenül szeretne, még nem cselekednék így; hanem itt többnek kell lenni, és ezt a „többet” az alázatosságban találtuk meg. Az alázatosság nem az emberből indul ki. Útja nem alulról fölfelé, hanem a magasból lefelé vezet. A kicsinynek a magatartása, aki a nagy előtt meghajol, még nem alázatos, hanem igaz; alázatos csak a nagy, aki a kicsiny előtt meghajol. Ilyennek a szeme a kicsinyben bizonyos méltóságot lát. Hogy ezt a méltóságot látja – azt fölemeli és előtte meghajol, ez az alázatosság. Az alázatosság eredete Istenben van és a teremtményre irányul. Végtelen nagy titok! A megtestesülés – az az alapvető alázatosság (Fil 2, 5–10). Csak attól kezdve van az az emberek közt is. Ebbe az összefüggésbe tartozik az is, amit itt látunk. De még mélyebbre megy. „Szolgálatot” tehetünk olyan értelemben, amint a szót manapság használjuk; a helyzetben mutatkozó szükségszerűség kifejezéséeként. Ez személytelen és egyúttal illedelmes, tárgyilagos. Így lehet mindent végezni, és ez nem érinti az önérzetet. . . De van olyan szolgálatkészség is, amely abból az ösztönzésből ered, hogy az ember magát lealacsonyítja, és összefüggésben van valami megrendült személyi tudattal. . . Egyik sem található meg a mi esetünkben. Jézus nem tesz tárgyilagos szükségszerűt, se nem alacsonyítja le magát belső ösztönzésből. A szolgálatkészség, amelyről itt szó van, egészen másból fakad.

A filippiekhez írt levél második fejezetében Pál arról beszél, ami a megtestesülés mögött az örökkévalóságban történik. Azt mondja itt az Istenfiáról: „Mikor isteni létben és alakban volt, nem

tartotta azt vakmerő igénylésnek, hogy magát Istennel egyenlőnek tartsa” – hiszen az volt, hanem más volt a lelkülete: „megsemmisítette önmagát, és a szolga alakját vette föl és emberi létformában jelent meg” (Fil 2, 6–7). Itt az örökkévaló Istenfiáról van szó, aki Isten volt, egyenlő az Atyával, és ez isteni egyenrangúságának teljes tudatában volt. Benne, minden pszichológia és metafizika számára elérhetetlen mélységben, föltámadt az akarat, hogy magát érettünk „megsemmisítse”, e dicsőséges létből, e fejedelmi végtelenségből a mi kedvünkért kivetkőzzék. Így szállott alá. Nemcsak a földre, hanem oly mélységbe, amelyet mi föl nem mérhetünk; rettenetes mélységbe és ürességbe, amelyről akkor kaphatunk valami sejtést, ha egyszer valósággal bensőleg áll elénk, hogy mi a bűn. Az áldozat megsemmisülése ez, amely engesztel, megvált és újból kezd.

Ha a „megváltás áráról” (1 Pét 1, 18–19) beszélünk, rendesen az ember Jézusra gondolunk; emberi szívére, testére, lelkére és mindenre, amibe neki a megváltás került. Magára Istenre legtöbbször csak annyiban nyúl vissza a gondolat, hogy azt mondja, a Megváltó isteni személyének végtelen fölsége az, ami emberi áldozatának mindeneket kiengesztelő értéket kölcsönöz. Különben maga Isten előtt, az ő szenvedésképtelensége előtt megáll. Ebben igaza van; Isten hogyan is szenvedhetne? Nem vonhatjuk be az emberi létbe. És mégis hiányzik ebben az elgondolásban valami. Nem gondoljuk el a valóságnak megfelelően a megváltás mérhetetlen komolyságát, ha vele kapcsolatban Istent érintetlen messzeségben lévőnek gondoljuk. Amit most mondani fogok, az helytelen. De úgy látszik, olyan kijelentéseket tartalmaz, amelyek bár helytelenek, mégis nélkülözhetetlenek. A mi megváltásunk Isten számára nem olyasmi volt, amit Ő az őt magát nem érintő ajándékozás gesztusával hajtott volna végre. Egészen másképpen vette azt komolyan. Pál adja ehhez az elgondoláshoz a kezdeményezést, amikor a „kenózisról”, „kiüresítésről” vagy „megsemmisítésről” beszél (Fil 2, 7). Mert itt nem az ember Jézusról beszél, hanem a Logoszról, az Igéről, azon titokzatos elhatározásról Istenben, hogy „magát kiüresítse és a szolga alakját vegye föl.”

Különféle semmi van. Mindenekelőtt az egyszerű, tiszta semmi, amelyre gondolunk, ha azt mondjuk, hogy Isten a világot a semmiből teremtette. Ez azt jelenti, hogy Isten volt minden mindenben, és Istenen kívül éppen ez a semmi volt. Valaminek a tiszta nem-létezése . .

Aztán jött az ember próbája, és vétkezett. A bűn többet jelent, mint azt, hogy pusztán „büntethető” volt, vagy „adós volt”. Az ember létezése nem olyan, amelynél fogva egyszerűen megvan, mint például a kő vagy az állat; hanem valamire irányított létezés. Az ember a jóra beállítva létezik. Az Isten akarata iránti engedelmisségben kell létének megvalósulnia. Mikor az ember vétkezett, már nem volt ugyanaz a valóság, mint azelőtt, csak „büntethető”; hanem a létnek egészen az alapjáig kérdésessé vált. Istenre irányulva kellett volna élnie; ehelyett elszakadt Istentől. Ettől kezdve az Istentől való eltávolodásban a semmi felé zuhanásban létezett. De nem a még-meg-nemlevés tiszta, jó semmije felé, hanem a rossz által való elpusztítás felé. Ezt az elpusztulást sohasem fogja egészen elérni, mert az ember, aki nem teremtette magát, a bűn által nem is semmisítheti meg magát; de a megsemmisítés célja lesz, amely felé a létmozgás egyre tör. E végtelen messzeségben levő „rettenetes pontot kellett Isten megváltásának elérnie – egyszerűen akarjuk mondani, amit gondolunk, hiszen nem igényli azt, hogy helyes legyen, hanem csak utalni akar valami nagyon mély dologra, amelyről nem tudjuk, hogyan hozzuk más úton látásunk terébe. Az említett pontot kellett tehát Isten megváltásának elérnie. Természetesen nem úgy, hogy ő maga vétkezett volna, hanem azzal, hogy, mint Pál mondja, magát „kiüresítette,” „megsemmisítette”. A megváltást hozó áldozat a maga odaadása az ürességbe, a megsemmisülésbe, nem a lét, hanem az érzület szerint. Azon a vonalon mozog, amelyet az Úr e szava jelöl meg: „Aki ragaszkodik életéhez, elveszíti azt” (Mt 10, 39)... Hogy Isten belépett ebbe az áldozatba, nem csupán az ember Jézus, hanem az emberré lett Isten Fia; és pedig abba az áldozatba, amely a bűn után lehetségessé és szükségessé vált – ez abban az eseményben nyilvánul meg, amelyről ez a fejezet szól: hogy tudniillik Jézus, aki tudatában volt annak, hogy Ő a Mester és az Úr, a szolga munkáját végzi. Itt az a semmi válik nyilvánvalóvá, amelyben az Istentől való elzuhanás megsemmisülési mozgását az Isten Fia utóléri és megállítja. Ez a semmi, amelyből a második teremtés születik meg; a megteremtése az Istenhez odafordult, a kegyelemben újra szent-valóságú embernek. A keresztény áldozat is, éppúgy mint az alázat, nem az embertől indul ki, hanem az Istentől. Amint eredetileg az alázatot csak a legszentebb Fölség gyakorolhatja, úgy az áldozatot is csak a Mindenható és a Leggazdagabb hozhatja meg. Az áldozatnak

ezt az „isteni erényét” a keresztény áldozat az áldozat isteni utánezataként hajtja végre.

Ha a tanítványok a lábmosásnál tanácstalanok, igazuk van. Itt tényleg minden fölborul. E tettel szemben az emberi „átértékelése az értékeknek” csak gyerekjáték. Hogy pedig Jézus milyen komolyan veszi a dolgot, mutatják Péterhez intézett szavai: „Most még nem érted, amit teszek... Ha meg nem moslak, nem vagy közösségben velem...” Az isteni odaadás e titkába kell Péternek belépnie, ha azt akarja, hogy része legyen Krisztusban. E titok a kereszténység szíveközepében van. Azért mondja az Úr: „Példát adtam nektek: Amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek”. Ne csak szerénységet tanuljanak és ne csak készek legyenek a testvéri szeretet szolgálataira, hanem Krisztussal együtt valósítsák meg ezt a titkot.

Minden keresztény életű ember eljut ahhoz a ponthoz, ahol e követelménnyel szembe kerül, és készen kell lennie Krisztussal az önmaga megsemmisítésébe együttmenni: abba, ami a világ előtt örület, az érzelem számára elviselhetetlen, az értelem számára értelmetlen. Bármilyen is legyen az: baj, becsületvesztés, hogy kedves emberek elhagyják vagy munkájának eredménye szétzúzódik. Itt dől el keresztény léte: hogy vajon együtt megy-e abba a legvégső mélységbe Krisztussal és részt kap-e Krisztusban. És van-e más a keresztény létben, ami előtt megtorpanunk? Azért iparkodunk a kereszténységből „etikát” csinálni vagy „világnézetet” vagy más effélet. Kereszténynek lenni azonban annyi, mint Krisztus létét vele együtt valósítani meg. Csak ebből származik béke. Az Úr azt mondja egyszer: „Békességet hagyok rátok, az én békémet adom nektek. Én nem úgy adom nektek, amint a világ adja” (Jn 14, 27). A béke abból ered, hogy a tulajdonképpeni értelmet végigéljük. A féldolgok békétlenséget okoznak. A gonosz semmi felé irányuló mozgásának, amely a bűnből származik, a végéhez kell jutnia. Valamilyen alakban érintenünk kell az önkiüresítés azon mélységét, amelyet Krisztus istenien átélt és kimerített, amint az utolsó szavában kifejezésre jut: „Beteljesedett!” (Jn 19, 30). A műnek ez a véghezvittege, a mennyei Atya akaratának ez a maradék nélküli megvalósítása az, amiből az a végtelen béke árad, amely Krisztusban van. Számunkra is csak onnét jöhet: e titoknak Krisztussal együtt való megvalósításából.

Az emberi eseményeknek különböző mélységük van. Egyesek ki-
 amerülnek pillanatnyi elintézésükben: Így van ez például akkor, ha
 az egyik ember elmegy a másikhoz és lebonyolít egy üzletet, és ebben
 áll az egész ügy. De az is megeshetik, hogy egy eseményben valami
 fölfeled, amit előbb éltek át, és most újból benyomul az életbe: Ilyen-
 kor a jelent visszahelyezik a múltba. . . Egy cselekmény eredménye
 lehet egy néhány föltétel teljesítésének: például egy hivatalbeli intéz-
 kedés vagy egy udvariassági látogatás során. De az is megeshetik, hogy
 benne egy emberi lélek mély feszültségei oldódnak fel, vagy sorsok-
 nak már régóta folyó összekuszálódásai érnek a végükhöz: mondjuk
 egy beszélgetésben, amely két ember viszonyának végleges tisztázását
 hozza meg. . . Így hát egy történet összefüggése mindig mélyebben is
 vezethet lefelé vagy vissza vagy kifelé. Annak az eseménynek, amely-
 ről beszélünk, meg nem mérhető mélysége van.

Jézus utoljára van együtt tanítványaival. A válásnak és mindannak
 a súlyos dolognak az előérzete, aminek jönnie kell, terhessé teszi a pil-
 lanatot. A kis közösség azonban nem tetszés szerinti módon vagy csu-
 pán személyes ötlet szerint gyűlt össze, hanem a húsvéti vacsorára.
 Ez egy rég elmúlt eseményre vonatkozik: a népnek Egyiptomból való
 kivonulására; ami akkor történt, amikor Isten az utolsó és legborzasz-
 tobb büntetéssel, minden elsőszülött halálával kényszerítette a fáraót,
 hogy a fogvatartottakat bocsássa szabadon. Isten e nagy tettének em-
 lékére lett a húsvéti vacsora elrendelve. Az Ószövetségnek ebbe az
 emléklakomájába alapítja bele Krisztus az Újszövetség misztériumát,
 a keresztény hit nagy titkát. De ennek az órának alapítása a legmesz-
 szebb jövőbe mutat előre, addig a titokzatos napig, amikor majd „Ő
 fogja azt az övéivel újra megünnepelni Atyja országában” (Mt 26, 29).

A Kivonulás könyve ezeket beszéli el: „Így szólt az Úr Mózeshez és
 Áronhoz Egyiptom földjén: Ez a hónap legyen nálatok a hónapok
 kezdete: ez legyen az első az esztendő hónapjai között. Szóljatok Izrael
 fiainak egész közösségéhez és mondjátok nekik: E hó tizedik napján
 vegyen ki-ki atyafisága és háza szerint egy-egy bárányt. . . Ha házné-
 pének száma kicsiny egy bárány elköltésére, vegye maga mellé háza
 legközelebbi szomszédait, annyi számú lelket, amennyi elég egy bá-
 rány elköltésére. A bárány hibátlan, him, egyesztendő legyen. Ugyan-
 azon szabály szerint gödölyét is vehettek. Aztán tartsátok őrizet alatt

e hó tizennegyedik napjáig: akkor estefelé vágja le Izrael fiainak egész sokasága. A véreből vegyenek és kenjék mind a két ajtófélfára meg a szemöldökfára, azokban a házakban, amelyekben elköltik, a húsát pedig egyék meg azon éjjel, tűzön sütvé, kovásztalan kenyérré, vad salátával. . . Éspedig ekképp egyétek: Derekatokat övezzétek föl, sarutok legyen lábatokon, bototokat tartsátok kezetekben, és sietve egyétek, mert az Úr fázéja vagyis átvonulása az. Bejárom ugyanis azon éjszakán Egyiptom földjét és megölök minden elsőszülöttet Egyiptom földjén, embert, barmot egyaránt, s ítéletet tartok Egyiptom minden istenén: Én, az Úr. Reátok nézve azonban jelöl lesz a vér a házakon, amelyekben leszték, és én meglátom a vért és átvonulok mellettetek s nem lesz rajtatok pusztító csapás, amikor megverem Egyiptom földjét, Legyen azért ez a nap emléknap nálatok: Úljétek ünneppel, az Úrnak, nemzedékről nemzedékre örök szertartásként” (12, 1 – 14). Évszázadok óta élnek Ábrahám utódai Egyiptomban. Nagy néppé lettek; eleinte nagyrabecsülték őket az egyiptomiak, aztán félték tőlük, végül gyűlölték őket. Szolgáságba vetik őket, és az uralkodónak nagyértékű robotszolgálatokat tesznek. Mikor tehát Mózes megbízásával jön, nem akarja őket elengedni. Az Isten csapást csapásra mér az országra, de a fáraó lelke ismételten megkeményedik, míg végre az Úr a legborzasztóbb büntetéshez nem nyúl: minden elsőszülött embernek és állatnak, az uralkodó fiától az utolsó rabszolganőig meg kell hálnia. Hogy azonban az Isten választott népe megmaradjon, mikor a bosszú angyala elvonul, azt kell tennie, amit Mózes az Úr utasítása szerint elrendel. Így is történik. Véghetetlen jaj száll föl az országban. Erre meg-török a fáraó keménysége, és szabadon engedi a népet.

Az Egyiptomból való szabadulás és a pusztán át történt csodákban oly gazdag vonulás emlékére évről-évre ünnepelték a húsvéti vacsorát a nagy húsvétszombat előtti pénteken, pontosan meghatározott rítus szerint. A bárányt a korai délután levágták, és mihelyt a csillagok az égen megjelentek, megkezdődött a lakoma. Eredetileg álltak az étkezők, útrakészen, az első előírás szerint. Később a szigorúan vett emlékünnepből örömlakoma lett, amely elhúzódott, úgyhogy az asztaltársak az általános szokás szerint feküdtek az asztalnál. A vacsora folyamán a háziúr négyszer áldotta meg a kelyhet, és körüljáratta. Az első pohár után az előételt fogyasztották el. A második után a háziúr az asztaltársaknak kovásztalan kenyeret és keserű zöldséget nyújtott; a nagy dicsőítő zsoltár, a „Hallel” első részét mondták el, és elköltötték a bá-

rányt. A vacsora befejezése után a harmadik poharat keverték és áldották meg. Majd a negyediket; és akkor a Hallel második részének elmondása vetett véget a lakomának. Így szokta Jézus is a húsvétot övéinek körében megülni, amely kör most egy ünnepi közösséget alkotott.

Az utolsó alkalommal természetesen már nem tartotta magát pontosan az előírásokhoz. Már maga az, hogy az ünneplést péntekről csütörtökre tette át, eltért a szokásostól; de aki magát a szombat urának mondta (Lk 6, 5), ura volt a húsvétnak is. Vacsora közben azonban még hasonlíthatatlanul nagyobb dolog történt. Lukács ezt írja: „Így szólt hozzájuk: Vágyva vágytam arra, hogy elfogyasszam veletek ezt a húsvéti vacsorát, mielőtt szenvedek. Mondom nektek, soha többé nem eszem ezt, amíg be nem teljesedik Isten országában. Aztán fogta a kelyhet, hálát adott, és így szólt: Vegyétek és osszátok el magatok közt! Mondom nektek: Nem iszom a szőlő terméséből addig a napig, amíg el nem jön Isten országa. Aztán kenyeret vett kezébe, hálát adott, megtörte, és ezekkel a szavakkal adta nekik: Ez az én testem, amelyet értetek adok. Ezt cselekedjétek emlékezetemre! Ugyanígy vacsora után fogta a kelyhet és így szólt: Ez a kehely az új szövetség az én véremben, amelyet értetek ontok” (Lk 22, 15 – 20; betoldások Mt 26, 2 és 27). Pál pedig így közli a hagyományt: „Az Úrtól kaptam ugyanis amit közöltem veletek: az Úr Jézus elárultatásának éjszakáján fogta a kenyeret, hálát adott, megtörte, és így szólt: (Vegyétek és egyétek), ez az én testem, melyet értetek (adok). Ezt tegyétek az én emlékezetemre. Ugyanígy vacsora után (fogta) a kelyhet és így szólt: Ez a kehely az új szövetség az én véremben. Ezt tegyétek, valahányszor isztok belőle, az én emlékezetemre! Valahányszor ugyanis e kenyeret eszitek és a kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, míg el nem jön” (1 Kor 11, 23 – 26).

A kehely, melyről Lukács először szól, a Passah-rítus harmadik kelyhe. Jézus megáldja, továbbadja és nekünk egy szép magyarázat szerint e szavak után, vegyétek és osszátok el magatok közt, azt kellene hozzátennünk: „utoljára a régi szokás szerint”. Akkor veszi a kenyeret, megáldja, megtöri és amit nekik ad, az többé nem a húsvéti idő kovásztalan kenyérének a darabjai. Veszi a kelyhet, megáldja, és amit nekik odanyújt, az már nem csupán a húsvéti szent ital adagok egyike, hanem az Újszövetség titka, mely most alakul meg. De mindez már nem egyszerű ünneplése volt egy jelentőségteljes, de elmúló órának,

hanem minden időkre szóló alapítás, melyet mindig újonan ismételnék meg, míg az Isten országa be nem teljesedett, és az Úr maga megint az övéivel az új teremtes nyílt dicsőségében nem üli meg.

Mi történik itt? Az előbb közölt szavak értelme tárgyát képezte csaknem két évezred imájának, gondolkodásának, harcának. Ismeretjelévé lettek e szavak egy közösségnek, mely szentebb, bensőségesebb, mint bármely másik! De jelévé lettek egy mélyreható szétválásnak is. Ha tehát azt kérdezzük, mit jelentenek, akkor előbb tisztázni akarjuk, hogy hogyan akarjuk azokat venni. A felelet csak egy lehet: egész egyszerűen; úgy, amint előttünk fekszenek. A szöveg pontosan azt érti, amit mond. Minden oly irányú kísérlet, hogy „szellemi” értelemben vegyük, engedetlenségbe és hitetlenségbe visz. Nem magunkból kell megállapítanunk, mit jelenthet, hogy a „tisztá keresztényi”-nek megfelelően, hanem tiszteletteljes gondossággal úgy kell venni, amint hangzik, és tőle tudni meg, hogy mi keresztényien tiszta. Mikor Jézus azt mondta és tette, amit elmondanak, tudta, hogy isteni fontosságú dologról van szó. Akarta tehát, hogy megértsék, és úgy beszélt, ahogy akarta, hogy értsék. Nem szimbolistákkal volt dolga, hanem egyszerű emberekkel, akik nem magyarázgatnak és szellemesítenek, hanem szószerint fogják venni, amit mond. Nem is a tizenkilencedik vagy huszadik század fogalmaival gondolkodó, hanem antik emberekkel, akik érzékszerűen láttak és gondolkodtak. Az egész akkori világot átható kultuszélet következtében hozzá voltak szokva, hogy szimbólumokat olvassanak, cselekvésekben igazságot lássanak meg; ha tehát valamiféle hajlamot lehetett náluk föltételezni, akkor az biztosan nem az volt, hogy szavait szellemi értelemben vagyis hasonlatosan veszik, hanem hogy nagyonis nyers-érzéki értelemben – úgy, amint ez a titok bejelentésekor Kafarnaumban tényleg meg is történt. Jézus mindezt tudta és e tudatban beszélt úgy, amint beszélt.

A vacsora, melyet együtt tartanak, vallásos ünneplés. Tartalmazza az egykori egyiptomi engesztelő cselekményt, amelyben egy élő lényt megöltek, és vére a népnek a pusztulástól való megőrzése jeléül szolgált. Ebbe a hangulatba viszi bele Jézus az Ő cselekvését: veszi a kenyeret, „hálát ad”, dicsőíti Istent az abban megnyilvánuló kegyelemért, megáldja, amint előbb az étkezést megáldotta; megtöri, amint az előbb az ételt fölosztotta; az övéinek nyújtja, amint különben is, mint háziúr a lakoma tartama alatt a résztvevőknek az együvé tartozása jeléül falatokat nyújtott oda: „Vegyétek és egyétek! Ez az én testem,

melyet értetek adok.” Az asztalon az odaadott bárány teste feküdt, az Ószövetség eledele. Nem is tehetnek mást, mint hogy azt, amit mond, ugyanolyan értelemben vegyék, vagyis valódi értelemben. Szertartásosan, titokzatosan valódi, de valódi értelemben. És amint előbb az Ószövetség kelyhét áldotta meg és nyújtotta oda, amelyben a bor az áldozatnál ontott vére emlékeztetett, úgy mondja most: „Igyatok ebből mindnyájan! Ez a kehely az új szövetség az én véremlében, melyet értetek ontok.” Az Ószövetség a bárány véremlében volt, a Sinai hegyen bemutatott áldozat véremlében; az új, az Ő véremlében van.

Értetni az értelmi fölfogás értelmében, bizonyára nem értették a tanítványok, amit az Úr tett. De éppoly biztos az is, hogy azt, amit tett, nem a közösség és odaadás szimbólumaként, nem a működő Szentlélek emlékeztetőjeként fogták föl, hanem ahhoz kapcsolták, ami egykor Egyiptomban történt; ami röviden előtte a báránnyal történt; ami naponta a templomi áldozati szolgálatoknál történt.

Mi történt tehát itt? A teológia szakadatlanul fáradozik ennek földekerítésén, de az az érzésünk, hogy munkájának éppen ez a része a legkevésbé gyümölcsöző. Talán így van ez rendjén. A legszentebb mozzanatnál a szentmise átváltoztató szavai közé az Egyház ezt a fölkiáltást szúrta be: „Mysterium fidei!”* A hitnek titka! Ha valahol nyilvánvaló a kinyilatkoztatás titkának áttörhetetlensége, akkor az itt van. Így hát mi sem akarunk magyarázatot adni. A titok maradjon meg teljes mélységében érintetlenül. Nem akarunk a „hogyan”-ról beszélni, hanem csak azt kérdezni: „mi van itt”?

Ha az ember tesz valamit, akkor tette a történelemhez tartozik. Biztos van tettének olyan értelme is, amely túlél az időn – az, amely szerint az ítélet is lesz, és amely belenyúlik az örökkévalóságba. Ilyen értelemben semmi sem tűnik el, mert az embernek minden tettét személyének istenképmási méltósága és az a cél hordozza, amelyre Isten rendelte. Egyébként azonban a tett az időbe van beágyazva, és ha ez elmúlt, akkor a tett is már csak volt. Jézus tetteivel másként áll a dolog. Ő ember és Isten Fia volt egyszerre. Tette nemcsak emberi-időbeli elhatározásából született, hanem isteni-örök akarásából is. Így tette nem volt az elmúló időbe belezárva, hanem egyúttal az örökkévalóságba is tartozott.

* Guardini könyve megínásakor még a II. Vat. Zsinat előtti miseszöveget értelmezte. (Szerk.)

Életének utolsó mozzanatai megkezdődtek. Az ámulás már megtörtént. Jézus sorsának végvalóságában állt. Már odaadta magát. Szenvedését – mely a jeruzsálemi sőt a galileai krízissel már megkezdődött; amely történelem volt és így elmúló, de egyúttal örökkévalóság is és így mint maradandó tett, továbbtartott – ezt a szenvedését egy liturgikus cselekménybe foglalta bele. Mikor a kenyér és kehely fölött szavait mondta, ebben a tettben, ebben a szóban, ezen dolgokban Ő maga volt benne, aki odaadott szeretetével és sorsával. És nem csak itt, most az egyszer – hanem Jézus, aki az Úr, hordozója „minden hatalomnak égen és földön” (Mt 28, 18), úgy rendelkezett, és intézkedett, hogy ez így maradjon minden időkre, mikor azt mondta: „Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre!” Valahányszor tehát a megbízottak „ezt teszik”, ugyanez a titok valósul meg: Szenvedésének az örökkévalóságban álló történése belép ebbe a liturgikus cselekménybe, oly egészen, hogy azt kell mondanunk: „Ez itt az Ő teste – ez itt az Ő vére – ez itt Ő az ő engesztelő halálában.” A liturgikus cselekmény „emlékezés”. De Isten-rendelte emlékezés: nem emberi képesség elgondoló és utána-átélő műve, sem a dolgoknak a hívő közösség által való kenetteljes visszaidézése, hanem isteni megemlékezés; oly rangú, mint amilyenről egyetlenegy esetben kapunk értesülést: az Atyának nemző önmegismerésében, melynek örök gyümölcse az élő Fiú-isten (Jn 1, 1–2).

Mi tehát az Eukarisztia? Krisztus az Ő odaadottságában. Az Úr szenvedése és halála a maga örök valóságában. Olyan alakba öltözve, úgy nyújtva magát nekünk, hogy belőle éljen hívő létünk, amint a test anyagi ételből és italból él.

Itt meg kell állnunk! Minden kísérlet arra, hogy „szellem” szerint vagy „tisztá keresztényi” módon magyarázzuk, össze kell hogy rombolja. Vakmerőség és hitetlenség, ha az ember meg akarja magyarázni, hogy itt mi a lehetséges. Isten megmondja, hogy mit akar; és amit Ő akar, az van. A képét és mértékét akarja annak, ami az Ő részéről, mint „szeretetének betetőzése” lehetséges (Jn 13, 1) és ezt csak Ő szabhatja meg.

Az Eukarisztia szerzése egyúttal kinyilatkoztatás is. Megmondja számunkra, hogy a hívő milyen viszonyban legyen Krisztussal: benne legyen, ne előtte álljon. A búcsúbeszédben, mely a szent cselekményt követte, ezeket mondta az Úr: „Én vagyok az igazi szőlőtő.

Atyám a szőlőműves. A szőlővesszőket, amelyek bennem gyümölcsöt nem hoznak, lemetszi rólam, a gyümölcsözőket viszont megtisztítja, hogy még többet teremjenek. Ti már tiszták vagytok a tőlem kapott tanítás hatására. Maradjatok bennem, akkor én is bennetek maradok! Amint a szőlővessző nem tud gyümölcsöt hozni önmagától, ha nem marad a szőlőtőn, úgy ti sem, ha nem maradtok bennem, Én vagyok a szőlőtő, ti a szőlővesszők. Aki bennem marad és én őbenne az bő termést hoz. Hiszen nélkülem semmit sem tehetek. Aki nem marad bennem, azt kivetik, mint a szőlővesszőket, és elszárad. Összeszedik, tűzrevetik, és elég. Ha bennem maradtok, és tanításom tibennetek, kérjete, bármit akartok, megkapjátok. Az dicsőíti meg Atyámat, ha sok gyümölcsöt hoztok, és így tanítványaim lesztek. Amint engem szeret az Atya, úgy szeretlek én is titeket. Maradjatok meg szeretetemben! Ha parancsaimat megtartjátok, megmaradtok szeretetemben, amint én is megtartottam Atyám parancsait és szeretetében maradok” (Jn 15, 10). A tulajdonképpeni jelentősége ezeknek a szavaknak csak a pünkösdi eseményektől lesz világos és abból, amit Pál a „bennünk levő Krisztusról” mondani fog (Gal 2, 29). Annyit azonban már most is értünk: Krisztus az őseredetien és a teremtően Élő. Ő, a saját szavai szerint, maga „az élet” (Jn 11, 25). Belőle, az Istenemberből, azaz Istenből, mint gyökérből támad az az új élet, amelyben részesülniök kell mindazoknak, akik benne hisznek (Jn 11, 26). Az az élet, amely a tulajdonképpeni értelemben „belőlünk” származik, a halálba visz. Istentől elszakadva a semmibe zuhan. Ellenben az, mely Isten örökkévalóságából jön és az örökkévalóságába tér vissza, az Krisztus élete. Benne részesülünk, az Isten igéje és a kenyér által, amint a János evangélium hatodik fejezete mondja; azáltal, hogy hiszünk, és hogy táplálkozunk. Ez által leszünk vesszők a szőlőtőn. Belőle kapjuk a növekedést és tudunk gyümölcsöt hozni. Az Ő nedvéből növekszünk és leszünk önmagunkká; az ő életéből termünk gyümölcsöt és benne leszünk is termékennyé. Mind idetartoznak a bejelentő megígérés nagy és szent szavai: „Aki eszi az én testemet és issza az én véretem, bennem marad és én őbenne, és én föltámasztom őt az utolsó napon” (Jn 6, 51; 54 és kk.). Olyan szavak, melyek kell, hogy botránkozást és lázongást váltsanak ki, amíg a szív nem oldódott föl a hitben és nem nyílt meg. Ha azonban ezt megtette, akkor valóban örök „életet adó igék” ezek,

amint az apostol az ő „hívő hitetlenségének” szorongásai közt mondja (Jn 6, 68 és Mk 9, 24).

A Lukács-evangélium szövegében, melyet használtunk, van egy mondat, melyre vissza kell térnünk: „Mert mondom nektek: Mostantól fogva már nem iszom a szőlő terméséből, amíg el nem jön az Isten országa” (Lk 22,18)*. Ennek visszhangját halljuk egy olyan férfinél, kinek Lukács tanítványa volt, Pálnál, az első korintusi levélben: „Mert valahányszor ezt a kenyeret eszitek s e kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, míg el nem jön” (1 Kor 11, 26). E szavak tele vannak titokkal. Az eljövendő időre utalnak. Nem sokat tudhatunk arról, hogy mit jelentenek, mert csak a jövőben lesz világos, amikor beteljesül. Előtte csak hívő lélekkel őrizhetjük és reményünkben sejtethetjük. Így is csak akkor lesznek világosak, ha az Úr eljött. Bennük egy lakoma képe jelenik meg, melyet Ó fog tartani az övéivel a föl-tárult Isten-országában. Ott fog velük inni „a szőlő terméséből”. Ugyanaz a titok ez, mint amelyről Jánosnál van egyszer szó, ahol Jézus azt mondja, hogy ahhoz, aki benne hisz, el fog jönni az Atyjával, és vele ezt a lakomát megüli (Jn 14, 23). A Jelenések Könyvére is emlékeztet ez, a hét levélben foglalt ígéretekre és a végnélküli teljesülések hasonlataira, melyek ott következnek. De ezekről többet nem mondhatunk. Tudjuk, hogy van, mert ígért. Szívünk sejtse meg annak értelmét és várja a teljesülését!

XI. A FŐPAPI IMA

Valahányszor az utolsó vacsora elbeszélését olvassuk, szívünk elfogódik arra a gondolatra, milyen szeretettel öleli magához Jézus övéit – de ugyanakkor milyen egyedül áll körükben. Álljon itt egy-két apró vonás, amelyből ez élesen kiviláglik.

„Gyermekeim, már csak rövid ideig vagyok veletek. Keresni fogtok, de amint a zsidóknak mondtam, most nektek is mondom: Ahova én megyek, oda ti nem jöhettek... Simon Péter megkérdezte: Uram, hová még? Ahová én megyek, felelte Jézus, oda te most nem

* A szerző által használt hívebb fordítása a görög szövegnek.

jöhetsz velem, de később majd követni fogsz. Péter fogadkozott: Miért nem mehetek most veled: Életemet adom érted. Jézus így szólt: Életedet adod értem? Bizony, bizony mondom neked: Mire a kakas megszólal, háromszor tagadsz meg engem!” (Jn 13, 33–38). Péter őszintén érti, amit mond. Szereti mesterét. Mindent oda akar érte adni. Jézus azonban e szeretet gyökerére néz és látja, hogy abban nincs semmi, amire igazán hagyatkozhatnék.

Röviddel utána ez olvasható: „Ezeket képletesen mondtam nektek. Eljön az óra, amikor már nem képletesen szólok, hanem nyíltan beszélek az Atyáról. Azon a napon majd az én nevemben kértek, és nem mondom majd nektek, hogy én kérem az Atyát értetek. Az Atya ugyanis szeret titeket, mivel ti szerettetek engem és hittétek, hogy az Istentől jöttem. Az Atyától jöttem, és a világba léptem. Most elhagyom a világot és az Atyához megyek. A tanítványok erre megjegyezték: Most nyíltan beszélsz, és nyoma sincs a képletes beszédnek. Most elismerjük, hogy mindent tudsz, és nincs szükséged, hogy valaki is kérdezzen téged. Ezért hisszük, hogy Istentől jöttél. Jézus így felelt: Most hisztek? Eljön az óra, már el is jött, amikor elszéledtek, ki-ki a maga útján és engem magamra hagytok. De én nem vagyok egyedül, mert az Atya velem van” (Jn 16, 25–32). A tanítványok hallják a szavakat, megértenek valami összefüggést, valami képet és örömmel mondják: „Most tudjuk, most hisszük!” Jézus azonban látja, hogyan áll ez a tudás és hit: sehogy. Semmi igazi világosság; semmiféle igazi meggyőződés; semmi, ami maradandó és fenntartó.

Itt van továbbá az a hely is, amely sok gondolkodni valót ad: „De én az igazságot mondom: Jobb nektek, hogy én elmenjek, mert ha nem megyek el, a Vigasztaló nem jön el hozzátok, de ha elmegyek, majd elküldöm őt hozzátok” (Jn 16,7). A Szentlélek teszi, hogy Krisztus igazsága a hívő lelkében és szívében megvilágosodjék. „Veszi azt, ami Krisztusé” és annak „adja”, aki hisz (Jn 16, 14). De miért mondja: „Az igazságot mondom: Jobb nektek, ha én elmegyek, mert ha nem megyek el, a Vigasztaló nem jön el hozzátok.” Hiszen „elmenni” annyit jelent, mint meghalni, – tehát Krisztusnak meg kell halnia, hogy meg lehessen őt érteni. Dehát miért? Miért nem lehet őt most megérteni? Talán az jut eszünkbe, hogy annyi lángésznek előbb meg kellett halnia, mielőtt megértették volna, vagy hogy sokszor az olyan ember, aki csöndben élt és megtette a magáét, környezetének csak akkor ötlött igazán a szemébe, mikor már nem

volt itt, mert akkor a közelség takaróburka, a mindennapi fogyatkozások, a közvetlen emberi lét túlságosan emberi megnyilatkozásai már lehullottak – de Jézus semmi ilyesmit nem érthet itt. Miért kell az Isten Fiának meghalnia, hogy lássák? Miért ne lehessen őt eleven jelenlétében megismerni? Nem, a „kell” és „nem lehet” és „jó, hogy...” nem az emberi szemlélet pszichológiájából származik, hanem a titoknak abból a sötét mélységéből, amelyről a János evangélium első fejezete szól. Jézust nem ismerték meg, mert az emberek elzárkóztak a sötétségbe. . . Ha azonban jól értjük, akkor az áll, hogy a sötétségnek ez a becsukódása azoknak a szívében is megvolt, akik előtt e meg akartak nyílni. Maguk az apostolok is olyanok voltak, hogy a Szentlélek nem jöhetett közvetlenül, hanem előbb Krisztusnak kellett a halálon keresztül mennie valami megfoghatatlan szükségyszerűségből kifolyólag.

A húsvéti szertartásnak megfelelően a vacsora azzal kezdődött, hogy a nagy Hallel – vagyis a 113–118. zsoltárok – első felét elmondták; s ennek a második felével kellett végződnie. Ehelyett Jézus „égre emeli szemét és így szól. . .” És most a János evangélium, 17. fejezetében Jézus „főpapi” imája következik.

Ez az Újszövetség egyik legszentebb része. Az olvasó olvassa el lelki erőinek éber összpontosításával és szívének teljes melegével. S gondoljon mégegyszer arra, amit már előbb egyszer mondtunk, hogy hogyan beszél János, és hogyan beszél Jézus Szent János evangéliumában: Ott nem következik egyik gondolat a másiktól, „mert” és „tehát” szerint; nem érvényesül az egymásután közönséges logikája, hanem valami bonyolultabb – vagy ha tetszik, egyszerűbb. Egy gondolat fölmerül, aztán eltűnik; egy másik jön, eltűnik, és az első újra előbukkan. A forrás, amelyből fakadnak és az egység, amelybe tovafutnak, nem a felszínen van, hanem mélyen lent. Itt nem bontakozik ki egy elindult gondolat különböző következményeiben, hanem egy hatalmas alaptény, egy igazság, a szívnek túlsordulása tárul föl, tör keresztül, húzódik vissza és jön újból elő. Olyan, mint a mély tenger hullámverése. A pont azonban, amelyből minden előtör és ahová minden visszatér, Jézus emberi lelkének és szívének egysége élő Istenségével. Eszerint kell aztán e szavakat is olvasni, a már mondottakat emlékezetben tartani és az újjal egybefoglalni, az egyes gondolatok mögé tapogatni és az ott rejlő megnevezhetetlen titkot kiérezni és

megfigyelni, hogyan tör át az egyes megnyilatkozásokban... Ami most következik, ne legyen „nagy magyarázat”. Ha egyáltalán valamely szövegnél, akkor mindenesetre ennél érezzük, hogy gondolati magyarázatok nem sokat segítenek, hanem, mint a 118. zoltár mondja, szemünk fátylától kell megszabadulnunk, és engednünk, hogy bensőnk meginduljon. Isten ezt azoknak adja meg, akik őt kérik.

„E szavak után Jézus égre emelte szemét és így imádkozott: Atyám, eljött az óra. Dicsőítsd meg Fiadat, hogy Fiad is megdicsőítsen téged. Hatalmat adtál neki, minden ember fölött, hogy mindenkinek, akit neki adtál, örök életet adjon. Az örök élet az, hogy megismerjenek téged, egyedül igaz Istent, és akit küldtél, Jézus Krisztust. Én megdicsőítettelek téged a földön. A művet, amelynek elvégzését rám bízta, véghez vittem. Most dicsőíts meg engem te, Atyám, magadnál, azzal a dicsőséggel, amelyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett.

Kinyilatkoztattalak téged az embereknek, akiket e világból nekem adtál. Tied voltak és nekem adtad őket. Tanításodat megtartották. Most már tudják, hogy minden, amit nekem adtál, tőled van. A tanítást, amit nekem adtál, átadtam nekik. Ők elfogadták és így valóban megismerték, hogy tőled jöttem, és elhitték, hogy te küldtél engem.

Értük könyörgök. Nem a viláért könyörgök, hanem azokért, akiket nekem adtál. Tied ők – hiszen mindaz, ami az enyém, a tiéd, és ami a tiéd, az enyém – és én megdicsőültem bennük. Én már nem vagyok e világban, de ők a világban vannak. Én hozzád megyek. Szent Atyám, tartsd meg őket nevedben, amelyet nekem adtál, hogy egyek legyenek, mint mi! Amlg velük voltam, én tartottam meg őket nevedben, amelyet nekem adtál. Megőriztem őket; senki más nem vezett el közülük, csak a kárhozat fia, hogy beteljesedjék az Írás. Most hozzád megyek, ezeket pedig elmondom a világon, hogy örömöm teljesen az övék legyen.

Átadtam nekik tanításodat. A világ gyűlölte őket, mert nem e világból valók, amint én sem vagyok e világból. Nem azt kérem, hogy vedd el őket e világból, hanem hogy óvd meg őket a gonosztól. Hiszen nem e világból valók ők, amint én sem vagyok e világból. Szenteld meg őket az igazságban: a te igéid igazság. Amint te küldtél

engem a világba, úgy küldöm én a világba őket. Értük szentelem magamat, hogy ők is szentek legyenek az igazságban.

De nemcsak értük könyörgök, hanem azokért is, akik szavukra hinni fognak bennem. Legyenek mindnyájan egyek! Amint Te, Atyám, bennem vagy és én Tebenned, úgy legyenek ők is mibennünk, és elhiggye a világ, hogy te küldtél engem. Én átadtam nekik a dicsőséget, amit nekem adtál, hogy egyek legyenek, amint mi egyek vagyunk: én őbennük, Te énbennem, hogy így tökéletesen egyek legyenek ők is. Ismerje meg ebből a világ, hogy te küldtél engem, és hogy szereted őket, amint engem szeretted. Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én vagyok, hogy lássák dicsőségemet, amit te adtál nekem, hiszen te szeretted engem a világ teremtése előtt.

Én igaz Atyám! A világ nem ismert meg téged. Én ismertelek téged, és ők is megismerték, hogy te küldtél engem. Megismertettelek velük és meg is foglak ismertetni, hogy a szeretet, amellyel engem szeretsz, bennük legyen, és én őbennük” (Jn 17, 1–26).

Az imádság azon tudat kifejezésével kezdődik, hogy „eljött az óra”. Jézus kéri az Atyát, hogy dicsőítse őt meg. Mégpedig azzal a dicsőséggel, amely neki megvolt nála, mielőtt a világ lett. Jézus órája azonban a halál. Megdicsőülésének tehát a halálban kell lennie. Isten dicsősége minden mérték és forma fölött van. Nemcsak örvendezést, hanem rettenetességet is jelent. Hogy Jézus tisztán és az Atya akaratával egyetértve megy a halálba – az a dicsőség. Hogy aztán a megdicsőülés ragyogásában támad föl a halálból, az ugyanaz a dicsőség. Ugyanaz, mint az, amely neki megvolt, mielőtt a világ lett – és amely meglesz a világ végén túl. Mert a világ végén túl lévő örökkévalóság ugyanaz, mint az előtte lévő.

A Fiú az Atya akarata szerint eljött az emberekhez, de azok nem fogadták be (Jn 1, 10–11). Ő volt az „Ige”, beszélt létével és tanításával, de üzenete nem talált készszéges fülekre, és az üres térben maradt. Az embereket az isteni élet egységébe akarta hívni, abba a kimondhatatlan, Atya és Fiú közt fönálló közösségbe, amelyről a főpapi ima beszél, de az emberek vonakodtak. Így kellett a szeretet követének kimondhatatlan egyedüllétben maradnia. Most, ebben az órában, ez a magány egészen üres lesz és néma. Az a kevés, ami még az övé, elhagyja őt. Az emberek összetalálkoznak a szeretet egységének egy

pokoli ellenképében, és ellene fordulnak. Kialakul a megegyezés a botránkozásban, amelyben Pilátus és Heródes, farizeusok és saduceusok, vezetők és nép, igazak és utcai rablók, zsidók és rómaiak egyesülnek; amibe Judás is belezuhant, és kis hiján a többieket is belerántották volna, ha Jézus nem „imádkozott volna, hogy Péter hite meg ne inogjon”, és nem akarta volna, hogy később „megerősödve testvéreit is talpraállítsa” (Lk 22, 31–32). Ebben az elhagyottságban Jézus odafordul, ahol az egység van minden szakadás fölött, a bizonyosság van és a Fiú engedelmeskedik; ahol a Fiú odaadja a magát és a Szentlélek veszi és engedi, hogy az emberek szívébe hatoljon; ahol az az isteni közösség van, amely ezt az egész fejezetet eltölti, Jézus közössége az Atyával a Szentlélekben. Ebben gyökerezik Jézus. Itt van az ő békéje. Itt ered az az egység és erő, amelyhez senki hozzá nem fér.

Innét, az abszolút kezdettől, jött Jézus a világba. Az Atya küldte őt. Most az utolsó órában, mondja Jézus az Atyának, hogy teljesítette akarátát. Megdicsőítette őt a földön azzal, hogy a művét befejezte, amelynek véghezvitelét rábízta.

Hogy Jézus „a művet befejezte”, annak igaznak kell lennie, mert Ő mondja (Jn 19, 30), – és mégis minden csak kudarc! Szavát nem fogadták el, üzenetét nem értették meg, parancsát nem hallgatták meg. A művet mégis bevégezte azzal, hogy az Atya iránti engedelmisségben élt; abban az engedelmisségben, amelynek tisztasága minden bűnnel fölér. Hogy engedelmisségből elmondta szövegét, hirdette üzenetét, elhozta Isten országát a világnak – az volt a mű; akármilyen volt is az emberek válasza. Az isteni üzenet tehát ki van hirdetve és soha többé már nem fog elnémulni. Az utolsó napig fog a szívekben kopogtatni. Az Isten országát Krisztus elhozta és az „közel” marad; készen arra, hogy bárhol tárul föl a hit, ott belépjen az időbe (Mt 3, 2). Krisztus a történelemben „az út, az igazság és az élet” (Jn 14, 16). Ettől kezdve a világ mássá lett. Azzá, amelyben Krisztus áll, és az marad megmászhatatlanul. Ez beteljesedett és ebben az Atya megdicsőült.

Ebből az isteni egységből a kéz kinyúl az elveszett világba. Talán sehol a Szentírásban nem száll meg bennünket úgy ennek az elveszethegnek az érzése, mint itt. Már beszéltünk egyszer arról, mennyire félreértette a szokásos fölfogás János apostolt, amikor belöle a

gyöngéden szerető ifjút csinálta; a valóságban senki sem volt keményebb nála. Senki, még Pál se tesz olyan kijelentést, mint Jézusnak ez a szava: „értük könyörgök: nem a világért könyörgök, hanem azokért, akiket nekem adtál.” Ebbe az elveszettségbe nyúl be az Atya keze; kiragadja az emberek közül azokat, akiket akar, és a Fiúnak adja. Ezek az övéi. Hozzájuk intézte szavait. Őket tanította meg az Atya nevére. Közülük nem vett el egyet sem, a kárhozat fiát kivéve. Még a rómaiakhoz írt levél könyörtelen helyei sem mondják ki ilyen keményen Isten kegyelem – uraságát, akaratának érinthetetlenségét, amellyel fölemeli azokat, akiket akar, és a Fiúnak adja; – és a többiek oly messze vannak, hogy a Fiú értük nem is imádkozik... E szavakat meg kell hallgatnunk, és adja Isten, hogy belőlük megtanuljuk azt a félelmet, amely nélkül sohasem fogunk örülni megváltásunknak. Amely mértékben azonban megértjük ezeket, annál föltétlenebbül akarjuk magunkat csak azért is Isten szívére vetni. Ő azokat veheti, akiket akar. Akiket nem ad át Fiának, azok kinnmaradnak. Nincs jog, amely kezeskednék, hogy engem átadott, de semmi sem akadályozhat abban, hogy így szóljak Istenhez: „Uram, akard, hogy szent Fiadnak átadott legyek – én és hozzátartozóim, és mi emberek mind!” De ne tegyük hozzá: „mert én semmi rosszat nem tettem”! Ha így beszélsz, akkor félj attól, hogy nem vagy átadva! E titok szemében nem sokat jelent, hogy valaki a „kötelességét” megtette-e vagy elmulasztotta; hogy nemeslelkű-e vagy alacsony gondolkodású, és a hasonló, magukban bármilyen fontos megkülönböztetések. Mindenki tegyen meg mindent, amit tud, és minden érték annyit ér, amennyit ér – de e titok értelmében mind nem jelent semmit. Amilyen mélyen csak tudod, tudd meg, hogy te bűnös és elveszett vagy; de e tudás mélyéből vedd magad Isten szívére és mondd: Uram, akard, hogy én Fiadnak adott legyek. Hogy azokhoz tartozzam, akiket Fiad nem vett el – én, és hozzátartozóim, és mi emberek mind.

Ostobaság, úgy-e? Ilyen gondolkodással nem állhatna meg semmilyen filozófia. Ha e gondolatok szerint épülnének föl, akkor az emberek közt minden rend és jog összeomlanék. De e gondolatok nem is e világból valók, és „ostobaságuk” onnét ered, hogy az Isten kegyelmének és szeretetének a kimondhatatlan titka, mihelyt elgondoljuk, nem vehet föl más alakot, mint ezt.

De van valami, ami által az Atya valóban megdicsőül és érdemes

arra, hogy a Fiú az utolsó számadás órájában megmondja: hogy azok közül, akiket az Atya neki adott, egyet sem veszített el! Minden emellett szól, hogy elvesztek. Nem áll itt ez a rettenetes szó: „Megtartottam őket a te nevedben, akiket nekem adtál; megőriztem őket, és senki más nem vett el, csak a kárhozat fia, hogy beteljesedjék az Írás”? Hát nem volt-e ő is a Fiúnak átadott? És mégis elveszett? Mit jelent ez? De itt nem jutunk tovább a gondolkodásunkkal. Csak azt lássuk meg, hogy itt figyelmeztető tábla van fölállítva. Olyan jel, amely azt mutatja, mily nagy volt az elveszés, a botránkozás veszélye a tanítványokra nézve. Ma éjjel, alighogy a kakas kétszer kukorékol, Péter meg fogja az Urat tagadni, háromszor, eskü alatt! (Jn 18, 17–18; 25–27). Ma éjjel valamennyien szét fognak futni (Mt 26, 31), úgyhogy a kereszt alatt már csak János és néhány asszony fog állni. . . . Hogy végleg nem csalatkoznak az Úrban – az a kegyelem csodája, amely megdicsőíti Istent.

Jézus a tanítványok előtt, azok előtt az emberek előtt, akik neki voltak átadva, kinyilatkoztatta az Atya nevét. Megmondta neki, és ők elfogadták, hogy Krisztust az Atya küldötte. Megmondta nekik az üzenetet, ami az eleven igazság. Közölte velük azt a fölséges titkot, amelyet az Atya rábízott. A szeretet ajándékozta nekik. Ez mind igaz és ők mégis azok, akik. Tehát az, amit „nekik adott”, úgy van bennük, mint a csíra a földben, amely nem tudja ezt. Az apostolokban nemértésük ellenére, gyávaságuk ellenére bennük van mindez – valóban a kegyelem mindenhatóságának a műve! Ha aztán az Úr távozása után a Szentlélek eljön, tüze e csírát át fogja melegíteni és a mag ki fog kelni. Akkor majd emberi akarásukban és fölfogásukban összeforrnak azzal az istenivel, amelyet az Úr ültetett beléjük. Eddig az bennük volt, de ők máshol voltak. Akkor majd bennük lesz, ők pedig benne. Akkor majd hinni fognak és tanúságot tenni – és nem fogják tudni, hogyan részesülhettek abban a kegyelemben, amely őket e szörnyű sötétségben átmentette.

Akkor majd kibontakozik a kimondhatatlan egység titka, amelyről a főpapi ima szól: az a szent „mi”, amelynek megfelelően az Atya a Fiúban van, és a Fiú az Atyában, és mindketten egyek a Szentlélek szeretetében. Egy élet, egy igazság, egy szeretet, és mégis három élő és igaz és szerető. Ide fogja a kegyelem azokat bevenni, akiket Krisztus

ereje a sötétségen átsegített. Körülveszi majd őket a világ idegen volta. Több, mint idegen volta: gyűlölete mindannak, ami nem az övékből való (Jn 12, 19). Hiszen éppen azért ölték meg Krisztust ellenségei, mert másféle volt, mint ők. Ugyanazzal a gyűlölettel fordulnak azok ellen is, akik abban a szent egységben állnak, és azt teszik velük, valamilyen formában, amit Krisztussal tettek. A tanítványok pedig tudják meg, hogy ugyanazon egység óvja meg őket, amelyben Krisztus is tartotta magát, s amelyről tudja, hogy most is óvja őt, amikor a világ gyűlöletének készül elébeállni.

Kimondhatatlan a kilátás, amely föltáruul, amikor Jézus ezeket mondja: „De nemcsak értük könyörgök, hanem azokért is, akik szavukra hinni fognak bennem. Legyenek mindnyájan egyek! Amint te, Atyám, bennem vagy, és én tebenned, úgy legyenek ők is mibennünk, és így elhiggye a világ, hogy Te küldöttél engem. Én átadtam a dicsőséget, amit nekem adtál, hogy egyek legyenek, amint mi egyek vagyunk; én öbennük, te énbennem, hogy így tökéletesen egyek legyenek ők is. Ismerje meg ebből a világ, hogy Te küldtél engem, és hogy szeretted őket, amint engem szeretted!” És tovább: „Atyám, akarom, hogy akit nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én vagyok, hogy lássák dicsőségemet, amit te nekem adtál, hiszen te szeretted engem a világ teremtese előtt.” Az eljövendő dicsőség minden túlaradását lehet itt sejtetni: Minden, amit a Római levél mond az Isten gyermekeinek dicsőségéről (8, 17–21), amit az efezusiakhoz és kolosszabeliekhez írt levelek mondanak a teremtés eljövendő átalakulásáról; amit a Jelenések könyvének titokzatos képei hirdetnek az eljövendő világról. . .

De sohasem szabad felednünk azt, ami azon óra között van, amelyben az Úr mindezt megmondja, és aközött, amelyben a Szentlélek eljön és elkezdődik az ígéretek teljesevése. Sohasem szabad a kereszténynek megnyugodnia abban, hogy Krisztusnak meg kellett halnia. Sohasem szabad azt helyesnek és rendjénlevőnek elfogadnia, hogy a megváltás Krisztus halála által történt. Mert akkor minden mássá lesz, akkor az egészbe megmerevedés és embertelenség férkőzik be, ami mindent rombadönt. Akkor az Úr élete megszűnik valóban átélte élet lenni; a sorsból eredő valódi jövés és cselekvés és akarás és tapasztalás! Akkor elhalványul a szeretet – de mindezt mindenkinek magának kell éreznie, aki az Úr életébe azzal az akarattal merül el, hogy a lényegig eljusson.

Az evangéliumok ezt beszélik el:

„Miután Jézus ezeket mondotta, kiment tanítványaival a Kedron patakon túlra (Jn 18, 1) az Olajfák hegyére, úgy, amint szokta” (Lk 22, 39).

„Üljetek le itt, amíg én (ott túl) imádkozom, mondta tanítványainak. Csak Pétert, Jakabot és Jánost vitte magával. Egyszerre csak remegni és gyötrődni kezdett. Halálosan szomorú a lelkem, mondta nekik, várjatok itt és virrasszatok.

Kicsit továbbment és földreborulva imádkozott, hogy ha lehetséges, múljék el ez az óra. Abba, Atyám, szólj, neked minden lehetséges: Vedd el tőlem ezt a kelyhet, de ne az legyen, amit én akarok, hanem amit te!

Akkor visszament, de alva találta őket. Erre rászólt Péterre: Simon, alszol? Egy óra hosszát sem tudtál virrasztani velem? Virrasszatok és imádkozzatok, hogy kísértésbe ne esetek! A lélek ugyan készséges, a test azonban gyöngé.

Másodszor is elvonult, és ugyanazokkal a szavakkal imádkozott. Visszatérve megint alva találta őket, mert szemük elnehezült. Nem is tudták, mit válaszoljanak neki” (Mk 14, 32–40).

„Akkor (ismét visszament és) megjelent (neki) egy angyal a mennyből és megerősítette. Majd halálfélelem vett erőt rajta, és még állhatatosabban imádkozott. Verejtéke, mint megannyi vércsepp hullott a földre.

Aztán abbahagyta imádságát” (Lk 22, 43–45). „Amikor harmadszor is visszament (tanítványaihoz), így szólt hozzájuk: Aludjatok csak és nyugodjatok! Elég volt! Itt az óra! Az emberfia most bűnösök kezébe kerül. Keljetek fel, menjünk! Nézzétek, itt jön, aki elárul engem” (Mk 14, 41–42).

Miután főpapi imáját befejezte – és milyen befejezés lehetett az, milyen odafordulás az Atyához! – elindul a kis csapattal a városhegyről lefelé. . . A hagyomány szerint a ház, amelyben az Úr az utolsó vacsorát tartotta, János családjáé volt, akit később Márkusnak neveztek, és aki Péter apostol segítője volt a keresztény igehirdetésben, és a róla elnevezett evangéliumot is írta. Ő lenne az a János, aki „csupán egy lepelben” volt jelen azon az éjjelen az Úr elfogatásánál (Mk 14, 51–52).

E vélemény szerint követte az Urat és figyelte a Getszemáni rejtett órában is, amikor mindnyájan aludtak; mikor azonban a poroszlók jöttek, ijedtében elfutott. . . Jézus tehát megy a városhegyről lefelé, át a Kedron patakon – talán ugyanazon az úton, amelyen 900 évvel ezelőtt őse, az ősz Dávid király, a fia, Ábsalom elől futva szintén átment. Aztán a másik oldalon fölmennek és egy majorba jutnak, amelynek neve Getszemáne. Mint János mondja, Jézus e helyen többször megfordult tanítványaival, üldögélt velük és tanította őket (18, 2). Érzik, hogy a vég közeledik, és aligha vannak meglepődve, amikor azt mondja, hogy várjanak, ő majd imádkozik. Hiszen hozzá vannak szokva, hogy elválik tőlük, hogy csöndben egyedül társalogjon az Atyával. Hármat közülük, Pétert, Jakabot és Jánost magával viszi; ugyanazokat, akik nemrégén a hegyen vele voltak színeváltozásánál.

Rettenetes szomorúság szállja meg – „halálosan szomorú az én lelkem”, mondja a szent szöveg. Nem akarjuk itt tolakodóan ecsetelni Jézus szenvedését. De mindenki merüljön el a szavakban oly mélyen és átérzően, amint csak képes, mert őt érintik azok. Jézus a hármat is fölszólítja, hogy várjanak – és talán csodálkozunk azon, hogy kéri őket, virrasszanak vele együtt. Talán az első esetben fordul elő, hogy tőlük ilyesmit kér. Aztán még egy darabig tovább megy, arca borul és imádkozik.

Meg kell állnunk és megkérdeznünk magunkat, hogyan olvassuk és értsük azt, ami most következik. A lélektanak ehhez már semmi köze. Ha a pszichológia mögött meleg szív van, és azt a tisztelet irányítja, akkor valami nagyon jó dolog lehet. Segítségével megérti az egyik ember a másikat, mégpedig azért, mert mind a ketten emberek. Itt azonban fölmondja a szolgálatot. Ha e helyen valamiféle „pszichológiát” akarnánk mindenképpen érvényre juttatni, akkor az körülbelül azt mondaná: A vallási életben ismételten megmutatkozik, hogy a lelki átélés, szemlélődés, szeretet és odaadás minden erőt igénylő emelkedése után reakció, erők összeroppanása, érzéstudat kialvása következik be. Csak a próféták életébe kell beletekintenünk – például Illésébe, akiről már volt szó – hogy ilyesmit lássunk. Itt valamiképpen hasonló az eset. Az uralkodó rétegek és a nép részéről visszautasítás történt. A Jeruzsálembe való zárandoklás megrázó élményeire, a bevonulásra a szent városba, az utolsó napok szörnyűséges várakozásaira, a tanítvány árulására és az Utolsó Vacsorára – minderre az óriási feszültségre

az összeomlás következett... Ez minden olyan embernél, aki nehéz föltételek mellett küzd valami nagyért, minden további magyarázat nélkül érthető volna; még egy prófétánál is, jóllehet ilyen esetben egészen más mélységekbe kellene behatolnunk, amint azt az ismert valláspszichológia teszi, amely mitsem tud az igaz Istenről és a lélekvalóságáról. Itt minden ilyenfajta kísérletnek kudarcot kell vallania. Ha azonban megmaradunk az ilyen magyarázat mellett, akkor minden elveszti a csak imádásban és bánatban megsejthető súlyát és megváltó erejét. Csak a hit segíthet tovább, amely a kinyilatkoztatásból kapja megvilágosítását.

De élő hit kell hozzá, nem elég a pusztá elfogadása és megtartása az igazságnak. Ebbe a titokba csak úgy léphetünk be, ha belátjuk és megszívleljük, hogy tartalma a mi bűnünk. Az ember bűne, mely abban valósult meg, amit tettünk ma és tegnap, és régebben. Naponta elkövetett minden lázongásunkkal és tunyaságunkkal, tisztátalanságunkkal és gonoszlelkűségünkkel együtt; mindazzal a rosszal együtt, amire nincs szavunk, ami a gyökérben már jelen van, ami létünk beállítottságát és magatartását átjárja. Annyit értünk meg abból, ami itt történik, amennyire megértjük, hogy itt a mi bűnünk végigéléséről van szó – éppen úgy, amint azt is, hogy mit jelent a mi bűnünk, csak akkor értjük meg, ha ennek az órának a rettenetességébe behatolunk. Annyira értjük meg Krisztust, amennyire a bűnt megértjük, vétkünk pedig annyira tisztán áll majd előttünk, amennyire együtt éljük át azt, amit ő átélt.

S mit mond a hit? mindenekelőtt azt, hogy ki az, akiről azt halljuk, hogy az Isten Fia a szó egyszerű értelmében. Azért látja a létet végső valóságában.

Bárhol is közelítjük meg Jézus alakját, mindig úgy mutatkozik, mint aki az abszolút birtokosa a tudásnak. Ő az, aki tudja, mi az ember és mi a világ. Mindenki más vak; csak Ő lát. Ő látja az embernek a gyökeréig ható elveszettségét, ami egészen más, mint például az erkölcsi rendezetlenség, amelyben az egyik szembe kerül a másikkal: vagy egy világias lelkületű embernek a vallási felületessége a vallásos lelkületűnek mélységével szemben; vagy a fejletlen ember lelki tompasága a nagy tehetségűnek éber és teremtő tudatosságával szemben. Az elveszettség, amelyet Jézus lát, túlmegegy mindezekben a különbségeken. Átfogja az egész emberi létet.

Ezt az elveszettséget azonban Jézus nem úgy látja, mint ahogy kü-

lönben egy vallási nagyság láthatja. Nem úgy, mint mikor valakinek, aki magát a bűnön, annak rabságán és csalárdságán át küzdötte, a szemé kinyílik, míg a többié fogva marad. Abba az elveszettségbe, amelyről itt szó van, Jézus sohasem foglalja bele magát. Sohasem volt benne úgy, hogy a kegyelem segítségével és saját erőlködésével kellett volna tőle megszabadulnia. Semmi ilyesféle utalás nem található a Szentírásban. A mi elveszettségünkbe úgy lépett be, mint akinek lényénél fogva semmi dolga azzal. Azért nem úgy van róla tudomása, mintha saját emberi létében velünk együtt bukott volna el, hanem amint Isten tud róla. Innét van a rettenetes tisztánlátása ennek a tudásnak. Innét Jézus végtelen magányossága is. Ő igazán a látó a vakok közt, az érző a tompa érzékűek közt, a szabad és rendezett a zavarodottak közt.

A világ elveszettségének a tudata nem úgy van meg Jézusban, hogy e tudatnak magában a világban lenne valamiféle állomáshelye, ahonnét ezt vagy azt a tényt vagy hovatarozást fölfogná. . . Mert hisz akkor a tudat, hogy úgy mondjuk, fejével sohasem emelkedne ki a világból. Bármily magas lenne is az a kilátó pont, mindig a világban lenne; a tekintet bármily messzire vagy mélyre érne is el, mindig a lét keretén belül maradna. Jézus tudata körülfogja a világot. A világ teljes egészéről van tudomása. Nem úgy, mint ahogy az éberem és felelősségteljesen élő embernek a teljes lét éppen azáltal jelenik meg, ami őt éri, hanem másképp: úgy, hogy az ő állomáspontja fölötte vagy bensejében van annak, ami van. Ő Istenben áll, és úgy lát, amint Isten lát; a lét körül, a léten keresztül és a létből kifelé.

Az az isteni öntudat, amely előtt minden tárva-nyitva van úgy, amint van, nem fölötte lebeg, hanem az ő eleven létében teljesül. Az ő emberi lelkének van tudomása erről a tudásról. Szívében érzi az elveszettséget, és ez az elveszettség, amely nem képes az örök Istent boldogságából kiszakítani, Krisztus lelkében kigondolhatatlan szenvedéssé lesz. Ebből az ismeretből rettenetes, egy pillanatig sem szünetelő komolyság származik. Ez a tudás rejlik minden szóban, amelyet mond. Mindenben benne él, amit tesz. Lénye ezt lehel, és sorsa erről beszél. Ebből eredően olyan kíméletlenül magányos ez a Krisztus. Melyik emberi értelem és érzés érhetne el addig, ahol a Megváltó a világ sorsát hordozza? Ezért szenvedett Jézus szüntelen — és szenvedett volna akkor is, ha az emberek hittel és szeretettel fogadták volna üzenetét. Akkor is, ha a megváltás nyílt hirdetésében és e hirdetés elfogadásában beteljesülhetett volna, és az Isten országa így jöhetett volna el. Ha a

halál keserű útja el is maradt volna, amelyet emberi gondolat meg nem közelíthet, Isten előtt mindig tudatában lett volna a világ bűnének. Mindig tudta volna és egyedül ő tudta volna, mi a szent és szerető Isten; fölfogta volna, mit jelent a bűn az ő szemében, és utolérhetetlenül magányosan hordta volna ezt a rettenetes terhet.

Getszemáne órájában ez a folytonos szenvedés a legkeserűbb fokra érkezik.

Isten élete nem ismer időt, sem változást. Végtelen és egyszerű jelenben van. Az ember élete időben jár, emelkedik és esik. Az Úrban mindkettő megvolt, az örök jelen és az idő változása; úgy bizonyára megvoltak annak a belső szenvedésnek az idői is – a terjedelemé, a sürgősségé, az élességé. Most az az óra volt, amelyben mindennek „beteljesedettnek” kellett lennie.

Ki tudhatja, hogy az Atyaisten akkor hogyan fogadta őt? Mindig atyja volt, és az Atyától a Fiú felé szüntelen sugárzott a végtelen szeretet, aki a Szentlélek; és mégis eljött a pillanat, amelyet ez a kiáltás fejez ki: „Én Istenem, én Istenem! Miért hagytál el engem?” (Mt 27, 46). Ha nem akarunk e szónál inkább hallgatni, akkor azt kell mondanunk, hogy az Atya azt érezte meg Jézussal, mintha Ő lenne az Isten előtt elveszett és elvetett ember. Jézus abban az órában velünk-egyvoltát egész a titok legmélyéig izlelte meg. De ez bizonyára nemcsak a keresztfán jelentkezett először abban az utolsó pillanatban, hanem már előbb is. Bizonyára már előbb lépett fel az Atya vele szemben úgy, mint a bűnössel szemben – azon bűnössel szemben, akinek létét Krisztus mint saját létét magára vette. Talán szabad azt mondanunk, hogy a getszemáni órában az emberi bűnösség és elveszettség tudata az Atya színe előtt, aki őt „elhagyni” készült, a legvégső élességében jelentkezett. Ez a tudat és szenvedés akkor rettenetessé vált, aminek utolsó jelei Jézus látható félelme és visszaborzadása, „hatalmas szavú imádsága” és verejtéke, amely olyan volt, „mint megannyi földre hulló vércsepp” – úgy, amint a tenger felszínén jelentkező örvénylés a legszélsebb tanújele lehet a katasztrófának, amely a mélyben folyik, és amelynek méretei meghaladják képzeletünket.

A getszemáni óra azt jelentette, hogy Jézus emberi szíve és lelke megkezdte a legvégső megtapasztalását annak, amit a bűn az ítélő és megtorló Isten színe előtt jelent, hogy az Atya azt kívánta tőle, hogy a bűnt sajátjaként vegye magára; és hogy ő, ha szabad úgy mondanunk, az Atya haragját, a bűn iránt önmaga ellen irányulónak látta, mint aki

ezt a bűnt magára vette, és az őt „elhagyó” szent Isten elfordulását tapasztalta.

„Emberi módra” beszélünk. Talán jobban tennénk, ha hallgatnánk. De mi nem azért beszélünk, hogy a magunkéból adjunk valamit, hanem hogy szolgálatot tegyünk. És adja az Úr, hogy az az óra számunkra, akik most róla beszélünk, ne legyen elveszett. Benne Jézus az Atya akaratát elfogadta s a sajátját föláldozta. Az „ő akarata” nem az volt, hogy szembeszálljon Istennel, hisz ez bűn lett volna. Ez az „akarat” bizonyára csak az ő élő és tiszta valójának az iszonyata volt attól, hogy a bűnös helyén álljon és – nem személyes tetteivel, hanem a helyettesítést vállaló szeretet kifejezhetetlen azonosításával – akarjon az lenni, akire az Isten haragja nehezedett. Ennek elfogadása lehetett a tartalma e szavaknak: „Nem amit én akarok, hanem amit Te!”

Ezt mind végigharcolta. Ami ezután következett, az ennek az órának a megvalósítása volt. Benne előlegezve volt minden; ami utána jött, s az a beteljesítés volt.

És mekkora egyedülletben? Olyan nagyban, hogy érezzük, a tanítványoknak alapjában ezen a végtelen eseményen, ami itt történt, az ő kicsinyke együttérezni-tudásuknak le kellett siklania; mint a kisgyermek szívének, mikor a felnőttek valami rettenetesen élnek át: otthagya őket és játszani kezd vagy elalszik. Épp az, hogy nem megy másként, mutatja, mily reménytelen Krisztus egyedüllete.

Amint Jézus itt a létet látta, úgy nem látta azt kívülről senki; sem előtte, sem utána. Akkor került ki a világ a hamisság állapotából, amikor azt – nem az Isten, mert Ő mindig úgy látja, hanem az Üdvözítő – emberi szíve olyannak látta és tapasztalta, amilyen. Akkor valósult meg az igazság. „Igazság teljesült szeretetben.” És meglelt a kezdet ahhoz, hogy mi is áttörhessünk a csalárdságon. Mert hiszen megváltottnak lenni annyit jelent, mint odalépni, ahol Krisztus van; bizonyos mértékben vele együtt átélni szemléletét a világról és irtózását a bűntől. Hogy erre hajlandóak és készek legyünk, és ebbe vigyük bele a döntés súlypontját, a véget és a kezdetet – ez jelenti a keresztyén életet.

Máté a 26. fejezetben, Márk a 14-ben, Lukács a 22-ben és János a 18-ban beszélnek el Jézus elfogatását és elítélését. Az elbeszélések egyszerűek és a legteljesebb mértékben szavahihetők. Semmi jelét sem említik titokzatos hatalmaknak, amivel a rettenetes történet esetleg valami ellensúlyozást nyerne. Semmit sem nagyítanak; nem dicsőítés céljára írták. Nem nehéz elképzelni, milyen lett volna az elbeszélés, ha a szerzők ilyen hatásra törekedtek volna. . . Lépésről lépésre fogjuk követni az elbeszélést, és ügyelni fogunk rá, hogy semmi más szóhoz ne jusson, csak maga a szent elbeszélés.

Jézus még beszél tanítványaihoz – szavai „az óráról” szólnak, amely most elérkezett (Mk 14, 41), – és íme, megjelenik Judás és vele egy nagy csoport. Az embereket a főtanács küldte. Egyeseknél bunkó van, tehát a szanhedrin csapatához tartoznak, amelynek nem volt szabad fegyvert viselnie; mások, akiknél fegyver van, bizonyára a templomőrség tagjai, akiket a főtanácstól kértek ki, hogy esetleges nyugtalanság elfojtására készen legyenek.

Judás megegyezett velük egy jelben – valahányszor e helyet olvasuk, megindít ez árulás megfoghatatlan aljassága: „Akit megcsókolok, ő az, fogjátok el!” Így hát azonnal Jézushoz lép e szavakkal: „Üdvözlégy, Mester!” és megcsókolja őt. Az Úr e kérdéssel felel: „Barátom, miért jöttél?” (Mt 26, 48–50). Lukács még hozzáteszi: Júdás, csókkal árulod el az emberfiát?” (22, 48). Aztán odafordul a csoporthoz és megkérdezi őket: „Kit kerestek?” „A názáreti Jézust”, felelik ők. Ő pedig: „Én vagyok!” János mondja el ezt; és azt is, hogyan remegteti meg őket az Úrnak csöndes, de természetfölötti fönsége, olyannyira, hogy meghátrálnak és térdreesnek. Még egyszer megkérdezi őket és ők ugyanazt felelik. Erre aztán azt mondja – és e szavakkal átadja nekik maga fölött a hatalmat és ugyanakkor gondoskodik övéiről: „Mondottam már nektek, hogy én vagyok. Ha tehát engem kerestek, engedjétek el ezeket!” Talán ennek a parancs alakjában mondott kérelemnek köszönhették a tanítványok az életüket (Jn 18, 5–8).

Az emberek erre közelednek hozzá és el akarják őt fogni. Péter nem tudja ezt elviselni, kardot ránt és közbevág. De Jézus, mintha egy felnőtt egy gyereket utasítana rendre, megparancsolja neki, hogy tegye vissza hüvelyébe kardját. A dolog komolyságához, amelyről itt most szó van, nem illik az a kard. Ha ő védelmet akarna, akkor más hatal-

mak állnának rendelkezésére, amelyek minden földi erőt fölülmúlnának – „de akkor hogyan teljesednék be az Írás, amely szerint ennek így kellett történnie”? A megsérült szolgának a fülét megérinti és meggyógyítja (Mt 26, 51–54; Lk 22, 51). Megkötözik hát és elvezetik. A tanítványok ijedségverten menekülnek. És bizonyára nemcsak attól való félelmükben, hogy ők is úgy járhatnak, hanem mert szívük a legbelsejéig megzavarodott. Eddig a pillanatig még mindig azt várták, hogy Mesterük a küldetésének hatalmas jelével elhallgattatja ellenfeleit. Hogy semmi sem történik és őt elfogják, azt úgy kell éreznünk, mint annak bizonyítékát, hogy ő nem lehet az a diadalmas hordozója minden hatalomnak az égen és a földön, akinek felfogásuk szerint a Messiásnak lennie kell.

Jézust először Annáshoz viszik, Kaifásnak, a hivatalban lévő főpapnak az apósához. Nyilván olyan kimagaslóan nagy befolyású ember, hogy ezt a fontos ügyet azonnal eléje viszik. De ő nem kezd kihallgatást, nem is rendel el semmit, hanem a foglyot megkötözve Kaifáshoz küldi, ennek házában történik az első kihallgatás.

Péter és János távolról követték a menetet. Az utóbbi ismerős a főpap házában, és megvan rá a lehetősége, hogy mindjárt a foglyokkal bejusson az udvarba. Péter a kapu előtt marad, és megvárja, hogyan alakulnak a dolgok.

Ami bent történik, az még nem a tulajdonképpeni bírósági tárgyalás, mert az a zsidó szokás szerint csak nappal történhetett. Olyan előzetes kihallgatás-féle ez, és egyúttal jó alkalom arra, hogy a hatalom hordozói diadalukat kiélvezhessék. Így hát a főpap a foglyot tanítása és követői felől kérdezi – arckifejezését látjuk és kérdésének hanghordozását hallhatjuk! Jézus látja, hogy egyáltalán nem arra törekszenek, hogy a tényállást megállapítsák; látja, hogy az ítélet már megvan és minden kihallgatás csak hazugság. Így hát megtagadja a tulajdonképpeni feleletet: „Én nyíltan beszéltem nektek az emberek előtt. Mindig a zsinagógákban és a templomban tanítottam, ahová minden zsidónak bejárása van. Titokban semmit se mondtam. Mit kérdezel engem? Kérdezd azokat, akik hallották, mit beszéltem. Azok tudják, mint mondtam” (Jn 18, 20–21). Itt az egyik törvényszéki szolgáló alkalmat lát arra, hogy magát kitüntesse, és arcul üti Jézust e szavakkal: „Így felelsz a főpapnak?” Jézus pedig oly nyugalommal válaszol, amely mindennél mélyebben meghatja az embert: „Ha rosszul

szóltam, bizonyítsd be a rosszat, ha jól, miért ütsz engem?” (Jn 18, 22–23).

Közben János beszélt a kapusnővel és az Péter is beengedte. Az éjszaka hideg. A benső udvaron tüzet raknak. Mindnyájan körülállják és melegednek. Péter is köztük. Ekkor odajön a kapusnő, szemügyre veszi és ezt mondja: „Te is a názáretivel voltál, a Jézussal!”* Péter megzavarodva hebegi: „Nem tudom, mit beszélsz.” Elmegy a tűztől a külső udvar felé, s ebben a pillanatban szól a kakas. A rabszolganő utána néz, és a körülállóknak azt mondja: „Mégis közülük való!” Péter hallja ezt és ismét tagadja. Kis idő múlva azt mondják neki: „Természetesen közülük való vagy, hiszen galileai vagy!” És most elkezd átkozódni és esküdni: „Nem ismerem azt az embert, akiről itt beszéltek!” A kakas másodszer szólal meg. Jézus pedig, akit éppen most vezetnek át a kihallgatásról a börtönépületbe, „hátrafordul és rátekint Péterre”. Ekkor eszébejut a tanítványnak Jézus szava: „Még a második kakasszó előtt háromszor tagadsz meg engem.”** Kimegy és „keserves sírásra fakad” (Mk 14, 66–72; Lk 22, 61).

Az Úr a börtönben van, és a törvénytörő szolgák őrzik. Tudják, hogy ki ez a fogoly. Az a kérdés, hogy vajon ő-e a Messiás, egész Jeruzsálemet izgalomba hozta. Hogy nyújtózkodik az emberben nyomorúsága, ha az a szent tekintély, melynek hatalmát előzőleg kénytelen volt elismerni, tehetetlenné lesz! Mily gonosz mélységből éri a szentet a bosszú! Valóban „az ő órájuk és a sötétség hatalmáé” (Lk 22, 53), mikor bekötik védtelen szemét, ütni kezdik és azt kérdik: „Találd ki, ki ütött meg?” Mintha csak nem is emberek lennének, akik itt az Isten Fiából gúnyt űznek, hanem más valaki mögöttük – „aztán mindenféle szidalommal illették” (Lk 22, 63–65).

Egész kora reggel összehívják a nagytanácsot. A nép vénei, a törvénytudók és papok mind együtt vannak. Diadalmaskodó ellenségei, mind hatalmuk teljes tudatában.

Elhatározták, hogy az istenkáromlást kell rábizonyítani, mert arra halálbüntetés van kiszabva. A zsidó jog szerint ez az eset csak akkor áll fenn, ha a káromló beszédben Istennek a nevét kifejezetten említi; erre azonban nem lehet bizonyítékot hozni. A tanúk maguk sem egyeznek meg. Az Úr alakja és működése oly tiszta, hogy még a teljes

* A görög szöveg pontosabb fordítása.

** A szerző német szövege szerint.

lelkiismeretlenségnek sem sikerül gaztettet megállapítani. Jézus semmiféle vádra sem felel. Mikor a főpap beszélésre szólítja föl, nem szól egy szót sem. Az egész tárgyalás hazugság – éppúgy, mint hazugságok voltak azok a kérdések, melyekkel egykor a farizeusok és törvénytudók nekimentek. Könnyű lenne számára a tanúkijelentésekben előforduló ellentmondásokra rámutatni. Űgye tisztaságának benyomását még fokozná ezzel, sőt vádlói ellen támadásba menne át. Egyenesen kínos látni, hogy semmit, egyáltalán semmit sem tesz vesztének megakadályozására – mígcsak észre nem vesszük, hogy nem akarja azt megakadályozni. Hiszen Getszemáne éjszakáján magára vette sorsát. Ami most történik, amit ellene mindazok a megrögzött, hazug, gyáva, körmönfont emberek tesznek, a sátánnak ez az egész sötét műve, csak forma, melyben az Atya akarata megnyilvánul. Csak akkor állunk a helyes állásponton a történéssel szemben, ha érezzük azt a mély, összeszedett nyugalmat, mely Jézust eltölti. Nem tompultság ez. Nem kétségbeesés. Nem nemtörődomség. Sem dac. Semmi efféle; csupán tökéletes lélekjelenlétű, éber, a legutolsó részletében is kész nyugalom.

Mikor a főpap látja, hogy ezen az úton nem ér el semmit, megváltoztatja taktikáját, és hirtelen a hivatalos formulával kérdez: „Esküvel kényszerítlek az élő Istenre, mondd meg, te vagy-e a Messiás, az Isten Fia?” Most felel Jézus. Most nincs szó ravasz kérdésről, mellyel csapdát akarnak vetni, hanem népének legfőbb tekintélye – és ez a tekintély, jóllehet Isten ellen megátalkodott, mégis Istentől származik – követel fölvilágosítást, megbiztatására és küldetésére nézve. Olyan kérdés ez, melynek a megváltó sorsot kell elindítania. Azért felel így: „Én vagyok. . . Mondom azonban nektek: Látni fogjátok egykor, hogy az Emberfia ott ül a Mindenható jobbján és eljön az ég felhőin”. A főpap azzal felel, hogy megtépi ruháját, ami a fölindulás patetikus gesztusa a bűnösség megállapításánál: „Káromkodott! . . . Mi szükségünk van még tanúkra? Most magatok hallottátok a káromkodást. Mi a véleményetek? Azok így kiáltottak: Méltó a halálra!” (Mt 26, 63 – 66).

Jogról, igazságszolgáltatásról szó sincs többé. Álnokság mindez és erőszak. Hogy azt állítja, hogy ő a Messiás, azt úgy tüntetik fel, mint bebizonyított istenkáromlást. Nem vizsgálják meg semmiféle formában sem, hogy vajon az igénytartás nem lehet-e esetleg igaz. Sem bírói úton azzal, hogy megkérdézik, hogyan igazolja magát; sem úgy, ahogy elsősorban történnie kellene, a hitből és Isten ígéjéből, hogy

a legbölcsebb tanítók és legjámborabb papok megvizsgálják a lelket, mely benne működik. Mivel azonban azokban a mondatokban, melyekkel a messiási volta felől kérdezik, és ő maga válaszol, Isten neve előfordul, fönnáll a vétség. Azonnal megállapítják ezt és ítéletet mondanak.

Ámde a zsidó nép elvesztette igazságszolgáltatási felségjogát és azért nincs joga halálbüntetést kiszabni. Hogy ilyent végre lehessen hajtani, a római állam képviselőjének, a helytartónak a főtanács ítéletét jóvá kell hagynia és neki kell végrehajtatnia. Jézust tehát újból megkötözik és a pretoriumra viszik, ahol Pontius Pilátus ítélkezik.

A vádlók belépnek az udvarra, de magába az épületbe nem, hogy a húsvét megünneplésére tisztátalanok ne legyenek... Ugye, Jézus egykor ezt vetette szemükre a farizeusoknak és írástudóknak a rájuk szórt jajkiáltásokban, mikor azt mondta: „Tizedet adtok mentából, áizsból és köményből. . . Tisztára mossátok a pohár és a tál külsejét, de belül rablott holmival és szennyel vagytok tele”... (Mt 23, 23 és 25).

A helytartó ismeri a zsidó szokásokat és kijön hozzájuk a pitvarba. Már az első kérdésekből és feleletekből kivehetjük az ingerültséget és megvetést mind a két oldalon. A Római: „Hát vádatok van ezen ember ellen?” Ők: „Ha nem volna gonosztevő, nem szolgáltattuk volna ki neked”. Pilátus: „Tartsátok csak meg és ítélkezzetek róla törvénytek szerint!” A zsidók: „Nekünk senkit sem szabad megölnünk” (Jn 18, 29–31). És elkezdik a vádemelést.

De a vád most megváltoztatta a tartalmát. Az istenkáromlásról nincs már szó, mert attól félnek, hogy a helytartó azt fogja mondani: semmi köze hozzá. Ehelyett arról vádolják, ami a római hatalom képviselőjét elsősorban kell, hogy nyugtalanítsa, tudniillik a lázításról: „Azt tapasztaltuk, hogy ez félrevezeti népünket, megtiltja, hogy adót fizessünk a császárnak és messiáskirálynak mondja magát”. Ők maguk egy eredményes lázadásban a császár uralma ellen azonnal részt vennének; Őt azonban, aki azt mondta: „adjátok meg a császárnak, ami a császáré”, éppen ezen szavának nyilvánvaló elferdítésével a császár ellen való lázítással vádolják.

Jézus hallgat. Éppen úgy hallgat a bírónak arra a kérdésére is, hogy mi mondni valója van a vád ellen. Pilátust „ez igen meglepte” (Mt 27, 14). Máskor a vádlottak egész másként szoktak viselkedni. Beszél-

nek, izgatottan, sürgetően, iparkodnak szánalomra indítani őt, mindent megmozgatnak, hogy életüket megmentse – ez pedig hallgat. Beviszi tehát a törvényszéki épületrész belsejébe és négy szemközt kérdezi: „Te vagy a zsidók királya?” Jézus egy különös ellenkérdéssel felel: „Magadtól kérdezed ezt, vagy csak azért, mert mások mondták ezt neked rólam” – tudniillik a vádlóim kik azt állították, hogy én mint Messiás a császár ellen lázadok? Ez körülbelül azt jelentheti: Ha te ennek a pernek a keretén belül kérdezel és azon módon, amint azok kint vádolnak, akkor nincs mondanivalóm. De talán magadtól kérdezel. Talán van benned valami, ami feleletet kíván – azzal szemben kész vagyok a feleletre. Pilátus gögösen felel: „Hát zsidó vagyok én?” Mit törődöm a messiástokkal? „Saját nemzedet és a főpapok vádoltak (ezzel) előttem. Hát mit tettél?”

Jézus azt látja, hogy ebben az emberben valami mélyebb érdeklődés él. Így hát bizonyosságot tesz: Igenis, ő király. De királysága nem „e világból való”. Nem földi hatalom tartja fönn. „Ha e világból volna országom, szolgálaim harcra kelnének, hogy a zsidók kezére ne kerüljek. Az én országom azonban nem innen való.” „Tehát király vagy te?” kérdi Pilátus. Jézus igennel felel: „Igen, király vagyok. Én arra születtem és azért jöttem a világra, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Mindaz, aki igazságból való, hallgat szavamra.” Pilátus most azt gondolja, hogy tudja már, hányadán van vele. Ez az ember itt biztos a vándorbölcselek közül való, akik minden földiről lemondanak és az igazság országát akarják fölállítani. Tehát egy ártalmatlan valaki. Azzal a kijelentéssel szemben, hogy valami valóban igazi lehetne, a szónak bizakodó és szenvedéllyel hangsúlyozott értelmében, csak a kor képzettjeinek szkeptikus vállvonása marad számára is: „Mi az igazság” – de bírói tekintete tisztán lát. Kimegy tehát és megállapítja: „Nem találok okot arra, hogy pörbefogjam ezt az embert” (Jn 18, 33–38).

A vád nem némul el, hanem még hangosabbá lesz. „Erősködve” mondják: „Tanításával fölizgatja a népet az egész zsidó földön Galileától kezdve idáig (Lk 23, 5). Amint Pilátus ezt hallja, kiutat lát. Mint galileai származású, a vádlott Heródes tetrarcha joghatósága alá csik, aki éppen most Jeruzsálemben van. Így lezárhatja a kellemetlen ügyet azzal, hogy a bábkirállyal szemben udvariasnak mutatja magát

és a vádlottat az ő ítélőszéke elé küldik át. Ezt cselekszi; de a vádlók is átmennek vele.

Heródes megőrül. Már régen hallott Jézusról. A vallási és csodaszerű dolgok érdeklik, hiszen Keresztelő Jánossal is különös érintkezést tartott fenn – de ez az érdeklődés nem akadályozta abban, hogy az utolsó prófétát megölesse, mikor kissé kellemetlen helyzetbe került. Most valami rendkívüli élményre van reménye: Csoda vagy titokzatos dolgok! Így hát mindenfélét kérdez, miközben a főtanács képviselői ott állnak és Jézust „hevesen vádolják”. Jézus pedig hallgat. Ők mind: a főtanács, a római helytartó, a „róka” Heródes erőszakot követhetnek el és ölhetnek. De ebben szolgák, talán elvetett szolgálói Istennek; és egyébként semmik. . . Miután egy darabig hiába kérdez Heródes, érdeklődése gúnyba csap át. Egész udvartársaságával együtt csúfolódik azon a Messiáson, aki ilyen tehetetlen alakot mutat, és komédiás köpenyben küldi vissza Pilátushoz, mint a messiáskirályi igénylésének élő gúnyképét.

„Áznap Heródes és Pilátus jóbarátok lettek – előbb ugyanis haragban voltak egymással”. Egész nyugodtan teszi ezt a megjegyzést az evangélista, de föltárja vele az emberi szív teljes valóját (Lk 23, 7–12).

Pilátus most összehívja a főtanácsot és a népet, és kijelenti, hogy a vád tárgyaltalan. Szándékosan hívja oda a népet, mert nemcsak mint bíró tárgyal, aki igazságot szolgáltat, hanem mint politikus is, aki hatalommal szemben hatalmat vonultat föl. Ősidőktől fogva fönnálló szokás, hogy a helytartó húsvét ünnepére egy fogolynak megkegyelmez: nem akarnák-e, hogy a „zsidóknak ezt a királyát” – ezt a veszélytelen királyt – szabadon bocsássa? Tudja, Pilátus, hogy miért kérdez így. A hatalmasok szabadulni akarnak ellenfelüktől: A népnél azonban föltételezhető, hogy a szegényes ruhába öltözött, bensőséges lényű, nyugodt, félelemmentes arcú embert magához sorolja és rokonszenvez vele. . . Azonkívül Máté ezt a sajtáságos megjegyzést teszi: „Miközben ott ült az ítélőszékén, felesége azt az üzenetet küldte neki: Semmi dolgod se legyen azzal az igaz emberrel; ma álmomban sokat szenvedtem miatta!” (27, 19). Pilátus szkeptikus, de finom érzésű, sőt talán babonás is. Titkot sejt, földöntúli hatalomtól fél, és ki szeretné szabadítani a vádlottat. Így arra számít, hogy a nép a szabadonbocsátást fogja kérni. A börtönben ül valaki, aki valóban forrongást keltett és hozzá még gyilkosságot is követett el. Bar-Abbas, éspedig Jézus

keresztnévvel. „Kit bocsássak szabadon: (Jézus) Barabást, vagy Jézust, akit Messiásnak mondanak?”

Pilátus tévesen számított. A tömeg nem úgy beszél, amint tulajdonképpen gondolkodik. Vagy helyesebben: nem is az igazi nép az, ami itt a törvényszék körül összegyülemlt; nem a komoly és becsületes, nem a dolgozó és szenvedő része, hanem a csöcselék. A főtanács gondoskodott róla, hogy az ő értelmében vett „igazik” legyenek jelen, és izgatóik meg bujtogatóik teljes erővel dolgozzanak közöttük. Azért hát azt kiáltják: „Barabást!”

Pilátus tovább próbálkozik: „Mit tegyek Jézussal, kit Krisztusnak mondanak?” Felelet rá – amint az elbeszélés kimondottan hangsúlyozza – a borzasztó kiáltása „mindnyájának”: „Keresztre vele!” Pilátus harmadszor mondja: „De hát mi rosszat tett?” Lukács (23, 22) még hozzáfűzi: „Én semmi vétket nem találok benne, amiért halálbüntetést érdemelne” (Mt 27, 11–23). „Megfenyítem tehát és szabadonbocsátom!” Ők azonban még jobban kiabálnak és követelik a keresztfeszítését (Lk 23, 23).

Így hát Pilátus megostoroztatja. Rettenetes kétértelműség: a kereszt-halálra ítélet a büntetés súlyosbítására előzőleg megostorozták. De Pilátus tulajdonképpen jóakarátulag jár el – amennyiben ezt a szót egyáltalán ajkunkra vehetjük; mert ha komolyan jóakarátú lenne, akkor csak az igazságos ítéletet kellene kimondania. A római ismeri a csöcseléket: Lássanak vért; legyen meg az elégtételük, hogy akaratauk kint kényszerített ki, s akkor nem kívánnak többet; erre számít. Tehát Jézust megostorozzák. Elég csak arra gondolnunk, hogy nem ritkán meghalt az elítélt már ezen büntetés végrehajtása közben.

A katonák maguk előtt látják a szörnyen kikészített embert. Tudják, hogy az a vád ellene, hogy a királyi méltóságot igényli magának – eszükbe jut a sereg bizonyos részeiben dívó, gúnyolódó király-játék. Alakja őskori időknek volt a maradványa. Valamikor élt az a sok helyen igazolható szokás, hogy a királyt, aki országának üdvözítője és megtestesítője a természet titokzatos, életadó és megint a halálba visszavezető hatalmának, ha országlásának ideje elmúlt, fölládozták, hogy vére új termékenységét fakasszon. Később helyébe egy fogoly lépett, aki egy napra bábkirály lett, s aztán meg kellett halnia. Jézus idejében azonban a római hadsereg több részében megvolt az a kegyetlen katonajáték, amelyben az ilyen játékkirályt gúny tárgyává tették, s aztán megölték. Talán ez jutott a katonák eszébe – ezért rávetitik

Jézusra ezt a képet, ezt az eltorzított, már meg sem értett, rettenetesen groteszk képét az egykori természet-üdvözítőnek, és eljátszatják vele a komédiát. Pedig ő azért jött, hogy a bukott természetet üdvözítő isteneivel együtt megváltsa szolgaságából. És íme most: „Köréje gyűjtötték az egész (a pretoriumban őrseget teljesítő) csapatot. Levetkőztették és bíbor-színű köpenyt vetettek rá, (melybe Heródes öltöztette). Majd tövisből koszorút fontak, fejére tették és nádszálat adtak jobbkezebe. Aztán térdelhajtva előtte így gúnyolták: Üdvözlégy, zsidók királya! Közben leköpdösték és fogva a nádat, fejére vertek” (Mt 27, 27–30).

Miután kedvüket kitöltötték, Pilátus kijön és így szól a néphez és főtanácsnaghoz: „Nézzétek, elétek vezetem. Értsétek meg végre, hogy én semmi vétket sem találok benne! Jézus ekkor töviskoronával és a bíborköpenyben kijött eléjük. Pilátus rámutatott: Íme, az Ember!” A felelet azonban megint csak ez a kiáltás: „Keresztre vele, keresztre vele!” (Jn 19, 4–5).

Pilátus azt feleli, ha van olyan törvényük, amelynek alapján jogosan halálra lehet őt ítélni, ám alkalmazták; római törvény nincs. Erre elejtik a vádat, amellyel Pilátus elé jöttek, és a saját eljárásuk vádját hozzák: Igenis, „van törvényünk, amely szerint meg kell halnia, mert Isten Fiává tette magát”.

A helytartó megjéjed. A kor vallási nyugtalanságokkal telített. Mindenütt titokzatos történetet sejt. Tud istenekről, akik leszállnak az emberekhez és ismeretlenül járnak-kelnek közöttük. A szkeptikusnak a fejébe az a gondolat száll: hátha ez a titokzatos ember ilyesvalaki. Megint beviszi a pretoriumba és azt kérdezi tőle: „Honnan való vagy te?” Jézus nem felel. Pilátus sürgeti: „Nekem nem felelsz? Nem tudod, hogy hatalmam van arra, hogy elbocsássalak téged?” Erre Jézus így szól: „Semmi hatalmad sem volna rajtam, ha onnan fölülről nem kaptad volna. Annak, aki engem kiszolgáltattott neked, nagyobb a bűne”.

Pilátus nem akart isteni hatalmakkal összeütközésbe kerülni. Föl akarja menteni ezt a titokzatos embert és ezt tudtára adja a főtanácsnag. Ekkor a vádlók ott kapják el, ahol sebezhető: „Ha elbocsátod, nem vagy a császár barátja. Mindaz, aki magát királlyá teszi, ellenszegül a császárnak!” Ezzel győztek. A vallási dolgok érdekesek; de mihelyt az élet komolysága kezdetét veszi, és a karrier veszélybe jut; mihelyt a lehetséges mutatkozik annak, hogy hírvivők mennek Rómába, és

a császári udvarnál aggasztó megvilágításba kerülhetünk, akkor vége mindennek.

Azért hát ismét kivezetteti a vádlottat és a bírói székbe ül. Mégegy-szer megpróbálja némileg ingatagon, amely a fanatikus vádlók akaratával szemben már eleve tehetetlen, Jézust megmenteni: „Nézzétek, itt a királyotok!” Ezek azonban érzik győzelmüket, nem bocsátkoznak semmiféle további vitába, hanem azt kiabálják: „El vele! El vele! Keresztre vele!” Pilátus pedig – részvét támad bennünk, ha látjuk, hogyan kényszerítik be a gyöngé embert akarata ellenére az igazságtalanságba: „Királyotokat feszítsem keresztre?” – „Nincs királyunk, csak császárunk” (Jn 19, 4–15). (Pontosabban: Nincs királyunk, hacsak nem a császár.)

Pilátus itt föladja a harcot. Következik a szimbolikus, igazán nyomorúságos gesztusa a kézmosásnak: „Ártatlan vagyok ennek az igaznak vérontásában. A ti dolgotok!” Ennek nevetségességétől oly háborzongatóan üt el a nép felelete: „Vére rajtunk és a fiainkon!” Aztán Barabást szabadon bocsátotta, Jézust pedig kiszolgáltatta akaratuknak (Mt 27, 23–26).

Az elbeszélést szent igazmondás jellemzi. Sohasem lesz a beszéd patetikussá. Egyszerűen beszéli el az író, mi történt és mit mondtak. Schol semmi olyan nyilatkozat, mely azt mutatná, mi megy végbe Jézus bensejében vagy akárcsak az elbeszélőnek a bensejében is. Csak arra kell gondolnunk, mit csinált volna mindebből egy újabb kori író, hogy megérezzük ezt az egyszerűséget, amellyel itt a mindnyájunk üdvének alapját képező eseményt tárgyalják. Azért oly hitelreméltó ez az elbeszélés – de egyúttal olyan, igénytelen is, – ha szabad ezt mondanunk. Mindegyik mondatának tartalma végtelen értékű; de mindig csak annyit adnak magukból, amennyit a mi komolyságunk és szeretetünk megérteni képes. Nem hiába teremtett a hívő nép e néhány oldalhoz egészen a saját felfogásából, imájából és elmélkedő cselekvéséből összeállított kommentárt: a kereszttutat.

Milyen titokzatos, milyen nyugtalanító Jézus magatartása! Le kell ráznunk azt a szokást, amely benne két évezreden át a „meghitt édes Üdvözítőt”, a szeretet és türelem őstípusát látja mindaddig, amíg észre nem vesszük, mennyire „nem” ismerjük őt. Mi történik itt? Nem folyik hatalmas küzdelem; nem hallunk megrázó feleleteket;

nem tör át titokzatos nagyság, amely ellenfeleit térdre kényszerítené, vagy magatartásukra igazi hatást gyakorolna – ha másképp nem, hát legalább azzal, hogy kihozná őket a sodrukból, úgy, hogy felindulásukban leütnék. A per pontosan a megfelelő menetben halad, az előre kitűzött eredményt éri el, és Jézus – igen, hát hogy is viselkedik?

Ha eltekintünk attól a hideg számítástól, amely itt a legnagyobb ellen fordul, ami valaha a földön volt, oly nagy, hogy az embereknek mindent oda kellene adniuk azért, hogy akárcsak egy nappal is továbbtartson – ha ettől eltekintünk, akkor ebben az eljárásban az a megrázó hogy hogyan jön létre az Üdvözítő ellen akkora egység az ellenségek között, hogy az az Isten országa és békéje pokoli ellenképének látszik. A farizeusok és szaduceusok régi ellenségek és egymás ellen mennek, ahol csak tehetik: itt egyek. Holnap, ha Jézus a sírban lesz, megint egymás ellen fognak dolgozni, amint tegnap tették: ma együtt vannak. A nép pontosan érzi, hogy a hatalmasok megvetik. Többször kész volt arra, hogy Jézust messiás-királynak kiáltsa ki, és ha kell, a hatalmasok ellen zendülést robbantson ki. Most megengedte hogy szívéből kiragadjanak minden tudást, minden hálát és lelkesedést, és engedelmesen követi a kormányzatot. . . Farizeusok és rómaiak közt engesztelhetetlen gyűlölet áll fenn. A szent ügy buzgólkodó mozgatói számára ezek az Isten és a nép ellenségei, bálványimádók, istenkáromlók, tisztátalanok. A császár, aki isteni méltóságot igényel, számukra az Úr esküdt ellensége és minden szörnyűség összefoglalata. A perben pedig Pilátust a császár iránti kötelességére emlékeztetik és befogják a római törvényeket céljaik szolgálatába. . . Pilátus és Heródes mindez óráig ellenségek voltak; hiszen az előbbi azt a hatalmat képviseli, amely Heródes uralmát összetörte, míg ez Pilátus szemében egyike a sok kis ázsiai despotának, akiket rendben kell tartani. Most pedig Pilátus felhasználja az alkalmat, hogy az ellenséggel szemben udvariasságot gyakoroljon, és Heródes méltányolja szándékát, s e diplomáciai kölcsönösségben Jézus vére fölött barátokká lesznek. . .

Lesújtó, hogy a gyűlölettől széttépett világ hogy lesz egy rövid órára eggyé Jézus ellen. De mit tesz ő? Magában véve minden per küzdelem: itt nincs küzdés. Jézus nem harcol. Nem bizonyít, nem cáfol, nem támad. Nem verbuvál. Mindebből semmi sincs, hanem a történések szabad folyást enged. Sőt, adott pillanatban pontosan azt mondja, amire az ellenfelei számítanak és amire szükségük van, hogy megsemmisítsék. Jézus nem a per logikája és az önvédelem követel-

ményei szerint beszél és tesz, hanem egészen más szerint. Semmit sem iparkodik elhárítani, de hallgatása nem gyöngeség, se nem kétségbeesés. Hanem – csak azt mondhatjuk, isteni valóság. Szent összeszedettségű lélekjelenlét, tökéletes készség. Hallgatása eszközli, hogy az történjék, aminek történnie kell.

De mégis van harc, hanem ez nagyon sötét: az igazság ellen. Az igazság oly erősen áll itt, hogy az egész pernek, úgy látszik, csak az az egy értelme van: addig sötétíteni el az igazságot, amíg a szándékolt ítéletet el nem érik. Azt a pillanatot elérni, amelyben az ítéletet ki lehet mondani, anélkül, hogy az emberek kitörjenek és tanúskodjanak, anélkül, hogy valami borzadály őket szétkergesse. Minden védelem hiányzik. A vádlott maga nem védi magát. Csak az igazság áll itt. És csak akkor jöhet létre az ítélet, amikor már ez az igazság annyira le van tiporva, hogy az emberek érzése a sötétségnek ez órájában már nem veszi észre. Senkinél sem világos ez annyira, mint Pilátusnál. Nem könnyű vele szemben igazságosnak lenni. Nem szabad elfelejtenünk, hogy az ország legfőbb bírója volt – és bármennyire irgalmatlan lehetett is Róma, hatalma körében a jog mindig oly méltóságban volt, hogy annak legalábbis a látszatát a bírónak meg kellett őriznie. Azt hozhatnánk föl, hogy Pilátus lelkiismeretlen bíró volt. Ez lehetséges; de ezzel még nincs megmagyarázva magatartása Jézus perében. Ha egyszerűen lelkiismeretlen lett volna, akkor a pert úgy vezethette volna, vagy legalábbis hagyhatta volna úgy folyni, hogy az ítélet Jézus ellen, mint a rend veszélyeztetője ellen, a jog megőrzésének látszatával jött volna létre. Valójában azonban másként járt el. Megállapítja, hogy nincs vétség, mégpedig többször is, egészen a végéig – hogy aztán tudatosan jogellenes halálos ítéletet hozzon, mégpedig a kereszthalálra szólót. Legtöbbször elfelejtik ezt az ellentmondást, vagy azzal az állítással oldják meg, hogy hát Pilátus gyönges volt. De ez nem elég; hanem a „sötétség hatalma” a bírót tévedésbe és sötétbe vonja – oly mélyen, hogy végre már nem érzi azt a borzalmat és gyalázatos örületet, amelyet elkövet.

Miután Pilátus az ítéletet meghozta, minden ment a maga kegyetlen útján. . . Az olvasó megnézheti az evangéliumokat és elolvashatja elbeszélésüket. Máténál a 27., Márknál a 15., Lukácsnál a 23., Jánosnál a 19. fejezetben található. Most tegye ezt, mielőtt tovább olvasna! Ne térjen ki az elől a rettenetes esemény elől, amiről itt szó van, hanem gondoljon arra, hogy mindezt érte szenvedte el a Megváltó, és hatoljon bele szíve teljes erejével.

Miért halt meg Jézus? Ha egy férfi hazájáért küzdve elesik, vagy ha valami balsors éri, akkor a felelet világos arra a kérdésre, hogy miért történt ez így. Igaz, hogy végeredményben ez a felelet is mindig a titokzatosba torkollik, de a lét titokzatosságába. Addig tudjuk követni. Itt azonban más valami van. Jézus nem harcban esik el. Erőit nem az emberit fölülmúló ellenséges körülmények győzik le. Nem éri álnok sors. Igaz, hogy mindez az ő sorsában és működésében is jelen van, de nem ebben rejlik a tulajdonképpeni ok. Minden más-ként is mehetne. Hogy azt megtaláljuk, mélyebbre kell nyúlnunk. A feleletet azok a szavak adják meg, amelyeket az utolsó vacsorán a kenyér fölött mondott: „Ez az én testem, amelyet értetek adok” . . . és a kehely fölött: „Ez a kehely az új szövetség az én véremben, amelyet értetek ontok” (Lk 22, 19 és kk.). Ebben az „értetek adok”-ban és „értetek ontok”-ban rejlik a felelet. Az az üzenet ez, amely az apostoli levelekben állandóan visszatér, és az egész Titkos Jelenéseket betölti: hogy Jézus Krisztus bennünket halálával váltott meg.

De mit jelent az: „megváltani”? A lábmosásról szóló fejezetben megfontoltunk egy gondolatot, amelyet itt ismét meg kell említenünk. Nem tart igényt arra, hogy megmagyarázzon valamit; lehet, hogy nem mond sokkal többet, mint egy kép. Mégis képes lesz talán lelkünket és szívünket valami oly végsőhöz elvezetni, amelyből minden a tulajdonképpeni értelmezés komolyságát kapja.

A Szentírás kezdetén ez áll: „Kezdetben teremtette Isten az eget és a földet”, és a katekizmus így magyarázza: „Semmiből teremtette azt”. Ez azonban azt jelenti: mielőtt Isten teremtett — tudjuk, hogy ez a „mielőtt” így egyszerűen véve téves; de azt is tudjuk, hogy azt, amit értünk rajta, röviden másként nem lehet jól, sőt alapjában véve egyáltalán nem lehet kifejezni — mielőtt Isten a teremtést elgondolta

és akarta, nem volt anyag, nem voltak erők, sem képek, sem motívumok. De még titokzatos törekvés sem volt a lét felé, hanem – egyáltalán semmi!

Isten volt. Hogy Isten van, az elég. „Kívüle” nem kell semminek sem lennie. Ő „az Egy és a Minden”. Ami „még” van, az Istentől származik: energia, anyag, formák, célok, rendszerek, dolgok, történések, növények, állatok, emberek, angyalok, minden. Az ember a valót alakíthatja, vagy pedig a képzelet nem valódi terében képeket hozhat létre; a létbe beállítani azt, ami még nincs, vagyis semmiből teremteni, azt nem tud. A semmi az ember számára titok, elzáró fal, megfoghatatlanság. Igazi viszonya a semmihez csak Istennek van, mert egyedül csak ő képes a valamit létbe és valóságba állítani. Amit az ember a semmin tapasztal, az csak összetörése minden vonatkozásnak.

Tehát Isten teremtette az embert. Csak Istentől jöhetett fönnmaradása és csak Istenre irányítva élhetett. De vétkezett. Ezzel megpróbálta létének ezt az alapigazságát megszüntetni és megpróbált önmagában megállni. Elszakadt Istentől – valósággal, valami rettenetes értelemben. A valódi létből leesett a semmi felé. Az első semmi, „amiből” Isten teremtett, a jó semmi volt, a teljesen tiszta semmi: a puszta tény, hogy semmi sem volt. De most megjelenik a rossz semmi: a bűné, a pusztulásé, a halálé, az értelmetlenségé, az ürességé. E felé zuhan az elesett ember – természetesen anélkül, hogy valaha elérné, mert akkor kialudnék; ő azonban, aki magát nem teremtette, nem is semmisítheti meg.

Istennek kifürkészhetetlen kegyelme nem akarta az embert benne hagyni ebben az elveszettségben, hanem haza akarta hozni. Arról beszélni, hogy mi más módon tehetne volna még, nem ránk tartozik. Az ő szavához kell magunkat tartanunk, amely megmondja, hogyan tette: a szent nagylelkűség és hatalom olyan mértékével, hogy most, miután kinyilatkoztatását megkaptuk, azt szeretnénk mondani, hogy nem történhetett más módon; és ez a szeretet módja.

Isten az ember után ment, amint az elveszett bárányról és az elveszett drachmáról szóló példabeszédben meg van írva (Lk 15), az elveszettség országába, a rossz semmibe, amely az ember tettének súlya alatt kitárult. Isten nemcsak lenézett ebbe a semmibe szeretettel, hívta és húzta az embert, hanem maga ment bele, amint János evangéliumának első fejezetében oly hatalmas szóval jelenti ki. Itt állt

most egy valaki, az emberi történelemben, aki Isten és ember volt. Tiszta, mint az Isten, felelősséggel terhelt, mint az ember.

Át- és végigélte a bűnterheltséget. A pusztá ember nem teheti ezt. Az ember kisebb, mint a bűn, amelyet elkövet, mert az az Isten ellen irányul. Elkövetheti: de hogy mit jelent, azt szörnyűséges jelentőségéhez mért igazsággal nem tudja magának megjeleníteni. Nem tudja fölmérni. Nem tudja szenvedésével kiegyenlíteni. Nem tudja azt, amit pedig ő követett el, a saját létébe bevonni és életével kimeríteni. Megzavarodhatik rajta, nyugalmát vesztheti, kétségbeeshet, de tehetetlen marad vele szemben. A bűnt csak Isten éri föl. Egyedül ő tekintheti át, ő mérheti föl, ő ítélheti meg. A bűn ezzel megkapja az igazát; de az ember, aki elkövette, összetörne. A „kegyelem” azt jelenti, hogy Isten igazságot akart szolgáltatni, de az embert meg akarta menteni: hogy szeretni akart. Emberré lett, és így egy olyan lény állott elő, aki Isten egyenrangúságát a bűnnel szemben emberi létben valósította meg. Egy emberi lélekben és szívben és testben történt meg Isten leszámolása a bűnnel. Ez volt Jézus léte.

Az embernek azt a zuhanását a semmibe, amely az embernek az Isten ellen való lázadásában történt meg, és amelyben a teremtmény csak összetörhetett és kétségbeeshetett, Ő a szeretetben, tudatos lélekkel, szabad akarattal és érző szívvel élte át. Annál nagyobb a megsemmisülés, minél nagyobb az, akit ér. Senki sem halt meg úgy, amint Krisztus halt meg, mert ő maga az élet volt. Senki sem bűhődött a bűnért úgy, mint ő, mert ő a tisztaság volt. Senkisem érezte a gonosz semmibe való zuhanást úgy, mint Ő – egészen addig a rettenetes valóságig, amely e szó mögött rejlik: „Én Istenem, miért hagytál el engem?” – mert ő az Isten Fia volt (Mt 27, 46). Ő igazán „megsemmisítettet”. Meg kellett halnia, pedig még fiatal volt. Művét megfullasztották, mikor fölvirágozhatott volna. Barátait elvették, becsületét összetipták. Semmije sem volt már, semmi sem volt már: „Féreg és nem ember”. Így hát egy kigondolhatatlan értelemben „alászállott a poklokra”, amely az az ország, ahol a gonosz semmi uralkodik. Leszállt nemcsak mint a bilincsek összetörője – bár az is; de csak miután egy másik, rettenetes, csak sejthető módon már megszüntette ezeket a bilincseket.

Itt érte el ő, az örök Atyának végtelenül szeretett Fia, abszolút az feneketlen mélységet a rossznak. Egész addig a semmiüg hatolt előre, amelyből az új teremtnésnek kellett megtörténnie: „re-creatio”-nak,

amint a régiek mondják; a már létesülő, de a semmibe zuhanó teremtménynek második megteremtése ez az új létre: új emberré, új mennyországga, új földde.

Senki sem fogja kigondolni, hogy volt az, – mikor Krisztus a kereszten függött. Amily mértékben az ember kereszténnyé lesz és az Urat megtanulja szeretni, oly mértékben kezdi ezt megsejteni... Hogyan szűnt meg ott minden tevékenység, minden fáradozás, minden küzdés. Hogyan nem volt ott semmi kitérésí lehetőség, semmi kimélés, hanem minden: test és szív és lélek belevetve a végtelen, mindent betöltő szenvedés lángjába; a tulajdonul magára vett bűnösség fölött kimondott ítéletbe, mely bűnösség föloldozás nélkül tartott a halálíg. . . Akkor érte el Krisztus azt a mélységet, amelyből a szeretet mindenhatósága az új teremtményt hívja elő.

Abból, amiről itt szó van, talán megértünk valamit, ha arra gondolunk, hogy egy szeretett ember vak vagy gyöngé vagy megzavarodott vagy megátalkodott, és mi szabadítani akarnók, de nem tudjuk. Akkor érezzük, hogy egész létét át kellene ölelni; egész a lét magváíg behatolni; egész addíg a végső mélyséíg lenyúlni, ahol a lét gyökerei vannak, ahol az a semmivel határos. . . Vagy ha magunkra tekintünk, és látjuk: Ez történt, ezt éltem át; ezt tettem és mulasztottam el; azt kellene tennem; itt csödöt mondok; vakság, gyöngeség, gyávaság, szokás, dac béklyóiban vagyok. Akkor érezzük: Magamból kellene kiszakadnom. Magamtól kellene elszabadulnom. Oda Istenhez, a szabadságba, a szentségbe. De nem tudok. Egy erőnek kellene jönnie, amely abban a legbensőmben, legtávolabbimban és egyúttal a legutolsó énemben megragadna és kiforgatna. . . Menjünk ismét gondolatunkkal tovább és hatoljunk be Krisztusba: Nála a fő az emberek voltak. Minden ember. Minden egyes, egész sorsával egyútt. A világ, amely végső értelmét az embertől kapja; a lét, mindez a maga átláthatatlan csaltságában; kibogozhatatlan összekuszaltságában; az egész létet átható elfordulásában az Istentől; mint a hegy gyökere, oly mélybenyúló megkeményedésével – mindezt Istenhez kellett felszabadítania azzal, hogy magára vette, átértette, átélte, átszenvedte. Szenvedve, elégve, le kellett merülnie egészen addíg a legutolsó mélyséíg, meszszeséíg, belsőíg, ahol az a szent mindenhatóság, amely semmiből teremtette meg a világot, újból elindulhatott. Ott, abból a semmiből lett az új teremtés.

Mióta az Úr meghalt, azóta ez valóság. Abban, hogy ez így történt, minden mássá lett. Onnét élünk, amennyiben valóban, vagyis Isten előtt élők vagyunk.

Ha valaki azt kérdi: Egyáltalán mi biztos? Micsoda oly biztos, hogy azért élhetünk és meghalhatunk? Oly biztos, hogy mindent abba horgonyozhatunk le? – akkor a felelet így hangzik: Krisztus szeretete... Az élet tanít meg arra, hogy ez a végső nem az emberek, mégha a legjobbak és legkedvesebbek is. De nem is a tudomány vagy a filozófia vagy a művészet, vagy bármi más, amit emberi erő hoz létre. Nem is a természet, mely annyira tele van mélyenható megtévesztéssel; vagy az idő, vagy a sors... Nem is egyszerűen az Isten, mert a bűn az Isten haragját keltette föl – és hogy tudhatnók Krisztus nélkül, hogy mit várhatunk tőle? Biztos csak Krisztus szeretete. Még azt sem mondhatjuk, hogy Isten szeretete, mert azt, hogy Isten szeret bennünket, végérvényesen csak Krisztus útján tudjuk. És mégha Krisztus nélkül tudnók is – a szeretet lehet kérlelhetetlen; annál keményebb, minél nemesebb. Csak Krisztus által tudjuk, hogy Isten megbocsátóan szeret. Nem, szilárdan biztos csak az, ami a kereszten nyilatkozott meg. Az az érzület, amely ott él; az az erő, amely azt a szívet eltölti. Igenis, igaz, amit sokszor oly elégtelenül hirdetnek: Jézus Krisztus Szíve mindennek a kezdete és vége. És ami még biztos – ott, ahol örök életről és halálról van szó – az Tőle veszi biztos voltát.

HATODIK RÉSZ

FÖLTÁMADÁS ÉS MEGDICSŐÜLÉS

I. A FÖLTÁMADÁS

Mind a négy evangélium egy titokzatos eseményről számol be, amely Jézus halála után a harmadik napon történt. A jelentések már alakjukra nézve is különös jellegzetességet mutatnak: Mindig hirtelen szakadnak meg, keresztezik egymást, feszültségek és ellentmondások vannak bennük, melyeket nem lehet teljesen megoldani. Úgy látszik, valami óriási esemény tör rajtuk keresztül, ami a tapasztalás szokott formáit szétbontja. Ha a különböző szövegeket a valószínűségnek megfelelően állítjuk össze, akkor a következő képet kapjuk.

„Szombat elmúltával, a hét első napjára virradóra... nagy földindulás támadt. Az Úr angyala leszállt az égből, odament elhengerítette a követ és ráült. Tekintete olyan volt, mint a villám, és ruhája mint a hó. Az örök tőle való félelmükben halálra rémültek” (Mt 28, 1–4).

„Szombat elmúltával Mária Magdolna és Mária, Jakab anyja, és Szalome illatszereket vásároltak és elementek, hogy megkenjék Jézust. Kora reggel értek a sírhoz, amikor a nap éppen fölkelte. A hét első napja volt. Így tanakodtak egymás közt: Ki hengeríti el nekünk a követ a sír bejáratától? De amikor odanéztek, látták, hogy a követ már elhengerítették, pedig igen nagy volt” (Mk 16, 1–4). „Mikor beléptek, nem találták az Úr Jézus testét” (Lk 24, 3).

„Mária Magdolna elfutott Simon Péterhez és a másik tanítványhoz, akit Jézus szeretett, és jelentette nekik: Elvitték az Urat a sírból és nem tudjuk, hová tették. Erre Péter és a másik tanítvány elindult és a sírhoz siettek. Együtt futott mind a kettő” (Jn 20, 2–4).

„Amikor (az asszonyok) beléptek (a sírba), nem találták az Úr Jézus testét. Még magukhoz sem tértek meglepetésükből, amikor ragyogó öltözetben két férfi állt meg mellettük. Félelmükben földreszegezték tekintetüket, de azok megszólították őket: Mit kerestek az élőt a

holtak közt? Nincs itt, föltámadt. Jusson eszetekbe, amit mondott nektek, amikor még Galileában volt: Az Emberfiának, mondta, bűnös emberek kezére kell kerülnie, keresztfeszítik, de harmadnapra föltámad” (Lk 24, 3–7). „Most pedig siessetek, vigyétek hírül tanítványainak és Péternek. Elöttetek megy Galileába. Ott majd viszontlátjátok, amint megmondotta nektek” (Mk 16, 7). „Akkor eszükbe jutottak ezek a szavak. Visszatérve a sírtól jelentették mindezt a tizenegynek és a többieknek” (Lk 24, 8–9).

„A másik tanítvány (a kettő közül, akik a sírhoz siettek, vagyis János) gyorsabban futott, mint Péter és hamarabb ért a sírhoz. Behajolt és meglátta a gyolcsokat, de nem ment be. Nemsokkal utána odaért Simon Péter is, bement a sírba, és ő is látta az otthagyt gyolcsokat meg a kendőt, mellyel fejét takarták be. Ez nem a gyolcs közt volt, hanem külön összehajtva (amint a fején volt) más helyen. Akkor bement a másik tanítvány is, aki először ért a sírhoz. Látta és hitt. (Természetesen még minden titok volt számára.) Eddig ugyanis még nem értették meg az Írást, amely szerint föl kellett támadnia a halálból. A tanítványok aztán hazamentek.”

„Mária ott állt a sír mellett és sírt. Amint így sírdogált, egyszer csak lehajolt (és betekintett) a sírba. Látta, hogy ott, ahol Jézus teste feküdt, két fehérruhás angyal ül, az egyik fejnél és a másik lábánál. Azok megszólították: Asszony, miért sírsz? Elvitték Uramat, felelte és most nem tudom, hová tették. Ezekkel a szavakkal hátrafordult és meglátta, hogy ott áll Jézus, de nem tudta, hogy Jézus az. Jézus megkérdezte: Asszony, miért sírsz? Kit keresel? Abban a hiszemben, hogy a kertész áll mögötte, így felelt: Uram, ha te vitted el, mondd meg, hová tetted, hogy magammal vihessem! Jézus erre nevéen szólította: Mária! Az megfordult és csak annyit mondott: Rabboni – vagyis Mester! Jézus így szólt: Engedj el! Még nem mentem föl Atyámhoz. Menj most testvéreimhez és vidd hírül nekik: Fölmegyek az én Atyámhoz és a ti Atyátokhoz, az én Istenemhez és a ti Istenetekhez” (Jn 20, 4–17).

Valami óriási dolgot közölnek itt az Írások: A názáreti Jézus, a „kis csapat” Mestere; az, akiben sokan a Messiást látták, és akit ellenségei halálba vittek, újból életre kelt. Nemcsak úgy, amint Szókratész halála előtt tanítványainak mondta, hogy lelke egy jobb és hatalmasabb életben fog továbbélni; nem is úgy, mint mikor egy ember meghal, utána azonban képe az utódok lelkében fölragyog, útmutató lesz számukra és történelmet irányít, hanem valódi testben.

Az a szétrombolt, a halálban összetört élet maga ébredt föl újra – természetesen egy új, megváltozott állapotban.

Minden érzékünk tiltakozik az események azonnali elfogadása ellen. És ha nem így van, akkor okunk van rá, hogy bizalmatlankodjunk és megkérdézzük magunkat: nem vesszük-e az elbeszélést valamiképpen legendaszerűen? Amit itt állítanak, az hallatlan valami, és a közvetlen érzés mindig harcba száll ellene. Nem hiába történt, hogy a hivatalos közlést, melyet a hatóságok akkor kiadtak – hogy ti. míg az örök aludtak, a tanítványok jöttek és ellopták a holttestet (lásd Mt 28, 11 – 15) – sokan elhitték.

A valóságban ismételten megkísérelték a föltámadást az Úr életének igazi képéből kihagyni.

Ez különböző módon történt. Gyakran és már elég korán abban a durva formában, amely szerint az Úr követői valamilyen, a magyarázó hangulata szerinti, többé vagy kevésbé „jámbor”-nak nevezett csalást követtek el. Az a hivatalos közlés, melyről szólottunk, szolgáltatva ehhez az állításhoz az első alapot.

Komolyabb azonban a másik két magyarázat az újabb korból. Az első szerint Jézus tanítványai egész lelküket a Jézus messiási voltába való hitre állították be. Ennek a hitnek annál nagyobb erőfeszítéssel kellett magát fenntartania, minél aggasztóbbá vált a külső helyzet. Még az utolsó pillanatban is kétségbeesett hévvel várták a nagy messiási győzelmet, az ellenség összezúzását. Mikor aztán a katasztrófa bekövetkezett, minden összeomlott bennük. Határtalan kétségbeesés fogta el őket – s akkor egy olyan titokzatos folyamatban, amellyel a veszélyeztetett élet magát megmentheti – tudatalattijukból föltámadt a bizonyosság: hogy él! Ez a tudat, mellyel a kétségbeesés magán túltett, látomásokat szült, melyekben előttük a bensőjükben vágyva óhajtott testi valóságban látszott megjelenni – vagy helyesebben: az ilyen tudatalattiból született víziókban éppen ez a bizonyosság támadt életre. A tanítványoktól, akiknek lelke először teremtette meg ezt a hitet, átvették a többiek, és így indult el történelmen át vezető útjára... A másik magyarázat a közösség életéből indul ki. Eszerint a fiatal keresztény közösség, melyet idegenek és ellenségek vettek körül, szükségét érezte egy bensőleg összetartó és egyúttal kifelé is elhatároló tartalomnak: egy isteni alaknak és egy az üdvözülés alapját képező eseménynek. És amint más közösségeknek megvoltak a saját kultuszalakjaik, melyeknek mitológiai sorsát isten-

tiszteleti cselekményekben élték át és tették magukévá, úgy támadt benne is egy földöntúli lénynek a képe, melynek szent életsorsa kultuszának tartalmává és létének mértékévé lett: és ez az Úr Krisztus. . . Ilyen vallásos lelki élményekből alakult ki Krisztus alakja, aki egészen másvalami, mint a názáreti Jézus. Ez ember volt, nagy, vallást-teremtő lángész, aki élt és meghalt, mint minden más ember; csak abban különbözik a többitől, hogy halála összehasonlíthatatlanul mélyebben érintett mindenkit. Csak a húsvéti élmény csinált belőle „Kyrios Christost” (Krisztus Urunkat); a hitnek a lélekben élő, pneumaerejű, megdicsőült urát, a világ eljövendő bíróját. De a kettő közt nincs semmi egység – hacsak nem fátyolozzuk el azt a határozott kifejezést, és azt nem mondjuk, ezt az egységet „csak a hit látja”, ami azt jelenti, hogy csak az egyes ember érzésében és élményében van meg.

Mindezek ellen sok érvet lehet felhozni. A Szentírásban semmi sem mutat arra, hogy az apostolok bármely értelemben vett föltámadást vártak volna; ellenkezőleg: küzdöttek a gondolat ellen, és csak a tények kényszerítették őket térdre. . . Erre azt lehetne felelni, hogy éppen az a lényege az ilyen vallásos élményeknek és vízióknak, hogy a tudatos érzés, úgy látszik, küzd ellenünk, és csak a kényszerünk enged, jöllehet – nem éppen azért, mert az alapul szolgáló tudatalatti belsőből származnak. Ez lehet; de létformájukban meg kell felelniök az átélő általános lelki és szellemi életének. Egy emberré lett Istennek a képe azonban, aki testi voltát a mennyei állapotba magával vitte, a zsidó gondolkodási módtól olyan idegen, amennyire csak lehet. A galileai halászok „tudatalatti”-ja egy ilyen képpel sosem gyűrte volna le lelki depresszióját. . . Végülis mindenekelőtt azt kell mondanunk, hogy a vallásos megrázkódtatásnak ilyen eredménye talán tart-hatta volna magát egy ideig, néhány izgalmas éven át, vagy bizonyos tompa-lelkűség állapotának tartamára – de sosem származhatott volna belőle oly világraszóló erő, aminő a kereszténység, amely elválaszthatatlanul össze van kötve Jézus föltámadásával. Vaknak kellene lennünk, hogy ilyesmit állítsunk! De az igénye szerint oly éleslátású tudomány elég sokszor vak ott is, ahol a néma akarat parancsolja, hogy ne lásson. . . De mindez még nem döntő és mi csak azért beszélünk róla, hogy szabaddá tegyük az utat a tulajdonképpeni gondolat számára.

Pál – aki a többiek krízisét nem élte át – ezt a tulajdonképpen így fejezi ki: „Ha Krisztus nem támadt föl, semmit sem ér a ti hitek... Akkor szánalomraméltóbbak vagyunk minden embernél!” (IKor 15, 17–19). Ez pedig azt jelenti: Jézusnak a halálból való föltámadásán áll vagy bukik a keresztény hit. Nem járulékos jelensége ennek a hitnek; nem is mitológiai fejleménye, amely felé történelmi okok vitték volna, és amelyet később lényegének kára nélkül levethetne, hanem a szíve. Az apostolnak ez az öntudatos megnyilatkozása magához Jézushoz irányít bennünket: Hát hogyan gondolkozott Ő róla? Jézus többször beszélt haláláról. Mindenekelőtt háromszor az utolsó jeruzsálemi útján; de mindig hozzátette, hogy fel fog támadni. Ezen kijelentésekben kikristályosodik valami, ami általában megvan Jézus magatartásában, és pedig az ő sajátos viszonya a halálhoz. Azt a halált, amely nekünk szól – beszéltünk már róla előbb – ő nem ismeri. Ő csak azt a halált ismeri, mely mögött ott van a föltámadás; és pedig az azonnali, e világ idejében megvalósuló.

Ezzel a keresztény gondolkodás legfőbb, de egyszersmind legnehezebb feladata előtt állunk: az Úr léte megértésének problémája előtt. A kegyelemközösség együttélésében, a hitben és követésben a legegyszerűbb ember is megérti. Itt a tudatos gondolkodás útján való megértésre gondolok – mert ennek is hivatása Krisztust szolgálni. Ami természetesen föltételezi, hogy kész magát mint gondolkodást „megkeresztelni” és kereszténnyé tenni. Ez a feladat, az élő Jézus Krisztus megértése, öntudatának értelmezése nagyon nehéz. Kettős veszély fenyeget ebben: vagy a valódi emberi pszichológiából indulunk ki és ami azon túl van, azt föladjuk – vagy a dogmából indulva ki az emberföltre tartjuk fontosnak, de nem tesszük láthatóvá. A tulajdonképpeni igazsághoz csak akkor jutottunk el, ha sikerül az Úr élő alakjával érintkezésben maradnunk; látnunk kell, mennyire emberi minden ponton... – de azt is látnunk kell, hogyan robbantja szét ennek az emberiségnek a megértését olyasvalami, ami nemcsak lángelmei nagyság, vagy áttörő vallásos élmény, hanem maga a szentséges Isten.

Jézus más viszonyban van a világgal, mint mi. Más viszonyban van az emberekkel, mint egy pusztá ember. Más viszonyban Istennel, mint egy hívő. Más viszonyban a saját létével, az étellel és a halállal, mint mi mindnyájan. Ebben már benne van a föltámadás.

Itt olyan vagy-vagy elé vagyunk állítva, amely az alapokig megy

vissza. Mihelyt mi magunkat vesszük mértékül: emberi létünket, úgy, amint van, a világot, amint bennünket körülvesz; azt a módot, amely szerint gondolkodásunk és érzésünk végbemegy – és Jézust e szerint ítéljük meg, akkor a föltámadásban való hitet bizonyos vallásos meg-
rázkódtatás eredményének, egy kezdődő közösségalakulás produktumának, vagyis árnításnak kell tekintenünk. És akkor már csak a konzekvenciák kérdése, hogy mily gyorsan kapcsoljuk őt ki minden föltételével és következményével együtt és iparkodunk valamiféle „tisztá kereszténységet” kiépíteni. Ez természetesen nem sokkal lesz több valami vékonyka etikánál és jámborságnál. . . Vagy pedig világos lesz előttünk, mit kíván tőlünk Krisztus alakja; tudniillik hitet. Megismerjük, hogy nem azért jött, hogy velünk a világra vonatkozó új ismereteket és tapasztalatokat közöljön, hanem hogy bennünket a világ átkától megszabadítson. Meghallgatjuk követeléseit és engedünk nekik. A mértékeket, melyek szerint Krisztusról gondolkodnunk kell, tőle magától vesszük át. Készek vagyunk megtagadni, hogy Krisztus a világot nem nemesebb és bensőségesebb értékekkel és erővel vezeti tovább, hanem hogy vele az új élet kezdődik. Véghezvisszük azt a tengely-fordítást, melyet „hit”-nek hívnak, és amellyel már nem a világ szerint gondolkodunk Krisztusról, hanem Krisztus szerint gondolkodunk minden másról. Akkor már nem mondjuk többé, hogy a világban nincs halottnak életrekelése, tehát a föltámadásról szóló isteni üzenet mítosz – hanem: Krisztus feltámadott, tehát a föltámadás lehetséges, és az Ő föltámadása az igaz világnak az alapja.

A föltámadásban nyilvánvalóvá lesz, ami Jézusnak, az Emberfiának és Isten Fiának élő valóságában kezdettől fogva megvolt. Ha saját létünk fölött elgondolkodunk, akkor az olyan mozgásnak tűnik föl előttünk, amely gyermekségünk sötétjében indul el, emlékező képességünkhöz mérten, többé vagy kevésbé messze vissza megy, de követhető távolban; aztán emelkedik, delel, esik, hogy végül többé vagy kevésbé teljesedten vagy hirtelen töréssel süllyedjen le. Létemnek ez az ívelése születésemmel kezdődik, és a halálban végződik. Előtte sötétség van, melyen a csodálkozás tapogatózik, hogyan lehetséges, hogy létezni kezdtem. Az ívelés süllyedése után ismét sötétség van, mely fölött a remény bizonytalan érzése visz tovább. . . Jézus Krisztusban nem így van. A lét íve nála nem a születésében kezdődött, hanem mögéje ível vissza az örökkévalóságban: „Mielőtt

Ábrahám lett volna, én vagyok” (Jn 5, 58). Ezek nem egy második századbéli misztikusnak a szavai, mint állították, hanem közvetlen kifejezése annak, ami Krisztusban élt. És az ív nem merül el a halálban, hanem egész emberi életét viszi magával a halálon keresztül, tovább az örökkévalóságba: „Megölik, de harmadnapra feltámad” (Mt 17, 23). Krisztus léttudatának egész más mélysége és távlata van, egész más viszonya a halálhoz, mint aminő a miénk. A halál az ő tudatában egy, bár legsúlyosabb jelentőségű átmenet. „Hát nem ezeket kellett elszenvednie a Messiásnak, hogy bemehessen dicsőségébe?” kérdezi az Úr a két tanítványtól az emmauszi úton (Lk 24, 26)... A föltámadás megvalósítja azt, amit már eddig is magában hordott. Aki a föltámadást elutasítja, visszahatólag elutasít mindent, ami lényegében és tudatában azzal összefügg. Ami aztán még megmarad, azt már nem érdemes hinni.

Dehát az elbeszélések nyilván elárulják a látomás élményét! A tanítványoknak csak víziói voltak!... Mindenesetre, csak vissza kell adnunk a szónak az igazi értelmét. Amit a halló önkéntelenül gondol, mikor ezt a mondatot hallja: „Látomás volt”, azt csak nem régóta gondolja. De a mondatnak ősrégi értelme van. Úgy, amint minket érdekel, már az Ószövetségben megtaláljuk. A „vízió” nézést jelent. De nem mint pusztá élményt, amelynek értelme a néző belső életében van, hanem magasabb rendű valóságnak a belépését a látó tapasztalásába. A tanítványoknak a sírnál, az emmauszi úton, a teremben, a tónál vízióik voltak mindenesetre. De ez azt jelenti: Ők az élő Urat nézték. Mint valóságot, mely a világban volt, és mégsem tartozott hozzá. Ezen világ rendjében állva, de mint annak törvényei fölött álló Urat. Ezt a valóságot nézni több volt és más volt, mint az út mentén fát látni, vagy egy embert, aki belép az ajtón. Őt, a föltámadt Krisztust nézni, megrendülés volt és minden megszokottnak a szétrobbantása. Ezért kerülnek az elbeszélésbe az új szavak: hogy Ő „megjelenik”; „eltűnik”; „egyszerre” a terem közepében áll; hogy egy ember csónakázik és Ő „mellette terem” stb. (Pl. Mk 16.9, 14; Lk 24. 31,36). Ezért kerül a jelentésbe a hirtelen, a megszakadt, az ide-oda cikázó, az ellentmondó – igazi formája a kifejezést kereső, igazi tartalomnak, amely a régi formát szétrepeszti.

Ha figyelemmel többször is elolvassuk az evangéliumok jelentéseit a húsvéti eseményről és a közvetlen rákövetkező időről, föltűnik, hogy bennük kettős cél látszik, amely Krisztus képeinek kétféle kidomborításában nyilvánul meg. Először is mindig nyomatékkaal hangsúlyozzák, hogy mennyire más volt most Krisztus, mint halála előtt, és mint egyáltalán az emberek. A jelentésekben Jézus lényén valami idegenszerű vonást figyelhetünk meg. Közeledése megrendít; félelemmel tölt el. Míg azelőtt „jött” és „ment”, most csak úgy mondják, hogy „megjelenik”; „Hirtelen” csatlakozik a menetelőkhöz; „eltűnik” (Pl. Mk 16. 9, 14; Lk 24.31, 36). Számára a testi korlátok nem léteznek. A tér és idő határoaltságai Őt már nem kötik. Új, a földön lehetetlen szabadsággal mozog. . . De egyúttal azt is hangsúlyozzák, hogy ő az igazi Názáreti Jézus. Nem pusztá látszat, hanem a test szerinti Úr, aki egykor övéivel élt. Már mikor az első jelentés azt mondja el, hogy a sírbejárat kőtáblája el volt hengerítve, és a halotti lepedő és kendők összehajtvá feküdtek a helyükön, azt akarja, hogy érezzük a testszerűséget. Aztán együtt éljük át a tanítványokkal, hogyan látják, hallják, érzik közelségét, testének tapinthatóságát (Lk 24, 39); ujjukat kezének sebhelyeire, kezüket oldalsebébe teszik. A Tamásról szóló egész történet, melyben a tanítvány először nem akar hinni, aztán legyőzve az Úr lábaihoz esik, ezt a testszerűséget érezteti velünk (Jn 20, 24–29). Ugyanez a szándék vezet azokhoz az először idegenszerűen érintő elbeszélésekhez is, mint pl. hogyan eszik Jézus övéivel; a teremben, ahol hirtelen megjelenik, és az övéi rámeresztk szemüket, mint valami kísértetre, míg végre megkérdezi őket, van-e valami enivalójuk, és szemük láttára eszik az ételből (Lk 24, 42). Vagy a tavon, ahol János a csónakból meglátja alakját a parton, és azt mondja: „Az Úr az”; mire Péter a vízbe veti magát és odaúszik, míg a többi a bárkával megy utána; amint pedig odaérnek, tüzet látnak égni, rajta halat sülni és Ő megosztja velük az étket (Jn 21, 1–14). Ilyesmit még sokat mondanak el az Úr testszerűségének hatalmas élményéről, egészen János első levelének csodás bevezetéséig: „Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit saját szemünkkel láttunk, amit szemléltünk és kezünk tapintott: az élet Igéjét hirdetjük nektek. Az élet megjelent. Mi láttuk, tanúságot teszünk róla és hirdetjük nektek az örök életet, mely az Atyánál volt és megjelent

nekünk. Azt hirdetjük tehát nektek, amit láttunk és hallottunk, hogy ti is közösségben legyetek velünk” (Jn 1, 1–3).

Ismételten halljuk annak hangsúlyozását, hogy itt valami különös-ről van szó. Az Úr átváltozott. Másként él, mint azelőtt. Léte felfoghatatlan, a szellemiség új ereje hatja át, mely teljesen az isteniből jön elő, és megint abba tér vissza. Mégis testi, az egész Jézust tartalmazza, egész lényét és jellegét. Sőt tartalmazza, amint sebhelyei is kifejezik, egész életét, végigtapasztalt sorsát, szenvedését és halálát. Semmitsem tett le. Nem maradt semmi „lényegtelen látszatban.” Minden megfogható, habár megváltozott valóság. Az a valóság, amelynek az utolsó jeruzsálemi út titkos eseménye, az Úr színeváltozása, távoli fölvilanását jelentette, vagyis megdicsőült valóság. Nem a testből kiszabadított szellemiség ez, hanem Jézusnak a tiszta természetfölöttiben élő lelke áthatott mindent, egész életét, – a testét is. Sőt ez a lét eszközli a test-voltának is a tökéletes teljesülését; olyannyira, hogy azt mondhatnók, csak a test egészen teljes, amely egészen föl van véve a lelkiségbe. Az emberi test más valami, mint az állati, és csak akkor lesz teljesen tökéletes, ha az állati testtel semmiben sem téveszthető össze. Hogy tulajdonképpen mi az emberi test, az majd csak a föltámadásban és megdicsőülésben lesz világos.

Ha aztán tovább olvasunk – úgy, amint a Szentírás igazi olvasásának történnie kell, mindent megfontolva és méltányolva – még egy más valami is föltűnik. Ki az, aki a Föltámadottnak testi mivoltát legerősebben hangsúlyozza? Az, aki a Jézusban lévő isteniről is a leghangsúlyozottabban beszélt, János. Az, aki Krisztusban a Logoszt, az Atya örök Fiát hirdeti, az rajzolja meg a Föltámadott testének is eleven vonásait. Ennek belső oka volt. A Krisztusról szóló isteni üzenet ugyanis annyira kifejlődött, hogy ideje volt a lényére vonatkozó kérdést is fölvetni. De ehhez még külső ok is járult. János ugyanis evangéliumával ellenséggel állt szemben: a gnosztikusok pogány és félkeresztény spiritualizmusával. Ezeken teljesen urrá lett az a gondolat, hogy az Isten szellem, de ezt intranzigens és eltorzított értelemben vették: az Isten az anyaginak ellensége, és előtte minden anyagi tisztátalan. Így hát nem fogadhattak el igazi Istenemberségét, hanem azt mondták, hogy egykor egy isteni lény, a Logosz leszállt Jézusba és lakást vett benne. Ennek szája által megtanított bennünket az igazságra és megmutatta az utat, mely a testből a lélekbe vezet. Mikor

aztán Jézus meghalt, elhagyta őt a Logosz és visszatért a mennybe. Ezzel szemben azt állítja János: Az Isten emberré lett és az is marad mindörökre.

Talán azt mondhatná valaki: Mi közünk nekünk a gnosztikusok spiritualizmusához? Nagyon sok! Az egész legújabb kor, a „szellemi”-nek megtévesztő játékaival van tele. A megelőző fejezetben láttuk, hogyan próbálta meg ismételten a föltámadást, mint csalást elintézni, Jézus Istenségét vallásos élménynek, a Föltámadott alakját a közösségi jámborság alkotásának tekinti, és így a hit Krisztusát a valóság Jézusától elválasztani. Ez most, akár történelmileg, akár pszichológiailag értjük, pontosan ugyanaz, mint amit akkor mitologikusan kifejezve a gnosztikusok értettek. Ezzel szemben János két határjelzőt állított fel. Az elsőt abban a szóban: „az Ige testté lett” (Jn 1, 14). Nemcsak egy emberbe leszállt, hanem annak létébe ment be, úgy, hogy az az alak egyszerre isteni és emberi volt; s amit tett, az Isten tette volt, s ami érte, az Isten sorsa volt; a létnek, felelőségnek és méltóság-
nak elválaszthatatlan azonossága állott fönn. De hogy éppen semmit el ne szellemisítsen, nem elégszik meg azzal, hogy azt mondja: „az Ige emberré lett”, hanem a kifejezést majdnem az elviselhetetlenségig élezi ki, mikor azt mondja: „az Ige testté (hússá) lett”. . . A második határjelző ez a mondat: „Jézus föltámadott”. Nemcsak övéinek emlékezete őrzi; nemcsak szavának és művének hatalmával hat tovább a történelemben, hanem isteni és emberi, szellemi és testi valóságában él. Természetesen elváltozva, megdicsőülve. Benne az Isten fia nem tette le az emberi létet, hanem bevonta a nyílt, az örök dicsőségbe. Abba a létbe, amelyet a Titkos Jelenségek hirdetnek; amelyről István látomása beszél; amelyről Pál szól, mikor azt mondja: „Krisztus az Atya jobbán ül a mennyben” (Ef 1, 20 és Róm 8, 34). Az Isten Fiának ebbe a létezési formájába vétetett föl embersége, és örökké része lesz benne.

Jól tesszük, ha megállunk és tudatosítjuk, hogy mit állítanak itt: valami hallatlant valóban! És ha valami ránk idegenszerűen hat, vagy valami bennünk ágaskodik, akkor az jusson szóhoz, mert joga van hozzá.

Ki és mi az Isten?! A minden szellem fölötti Szellem'; olyannyira, hogy előtte még az „angyalok is test!” A végtelen Mindenható, Örök, mindent tiszta-való létének az egyszerűségében átfogó Valaki. A Vál-

tozhatatlan, a tisztán magából élő és Magaelég. Mit kezdhet ő egy emberi lényel? Hisz már maga a Megtestesülés is megfoghatatlan. De ha el is fogadjuk és benne egy megfoghatatlan szeretet művét látjuk – nem volna elég, ha élete a halállal lezárulna. Miért kell még azt is hinni, hogy e darabka teremtés az Istenség örökkévalóságába megy be? Mit kereshet abban? Eltévedve, fennakadva a Végtelenben? Miért nem törli le a Logosz azt a porszemecskét magáról és tér vissza a szabad Istenlétének tiszta ragyogásába? . . . Ezek a gondolatok és érzések mind bölcelet és emberi vallás, mondja a Kinyilatkoztatás. A keresztény hit éppen azt jelenti, hogy ez nincs így. . . De milyen az Isten akkor, ha olyasvalami, mint a föltámadás és utána a mennybemenetel és az Atya Jobbján való trónolás, lehetséges? . . . Olyan, hogy ez lehetséges! A föltámadásban és a mennybemenetelben és az Istenembernek örök trónolásában Isten nyilatkoztatja ki magát. Isten nem olyan, amilyennek mi a saját tapasztalatunkból és gondolkodásunkból kifolyólag a legfőbb lényt elképzeljük, hogy aztán azt a kifogást tegyük, hogy olyasmi, mint a föltámadás, nem egyeztethető vele össze. Ellenkezőleg: Isten éppen olyan, aminőnek a föltámadásban mutatkozik. És ami a mi gondolkodásunkban és érzésünkben ennek ellentmond, az mint hamis gondolat lelepleződik.

Ha iparkodunk Krisztus alakját megérteni, aszerint gondolkodni, akkor az elé a választás elé kerülünk, hogy vagy átképezzük magunkat Istent illetőleg, s új elgondolását fogadjuk el és új viszonyba lépünk Vele – vagy pedig föladjuk Krisztus alakját és belőle pusztá embert csinálunk, ha még oly hatalmasat is. . . De az embert illetőleg is át kell magunkat állítanunk. Az ő képében és értelmezésében is föl kell borítanunk az irányjelzést. Nem áll többé az, hogy az ember olyan, amilyennek a világ felől nézve látszik, és ezért ez az emberi lény nem ülhet az Atya jobbján levő trónuson – hanem: mivel a kinyilatkoztatásból tudjuk, hogy az utóbbi dolog tény, azért az embernek más valakinek kell lennie, mint mi gondoltuk. Meg kell tanulnunk, hogy Isten más valami, mint pusztán a „legfőbb lény” – ez nagyon „emberi” – s meg kell tanulnunk, hogy az ember több, mint pusztá ember, olyannyira, hogy lényének csúcásával az ismeretlenbe emelkedik s végső rendeltetését csak a föltámadásból kapja meg.

Csak a föltámadás hozza meg a végső világosságot arra nézve, hogy mit jelent a megváltás. Nemcsak azt, hogy benne kinyilatkoztatott

számunkra: ki az Isten, kik vagyunk mi magunk és mi a bűn; nemcsak azt, hogy az Isten' gyermekeinek új cselekvéséhez az út meg van jelölve, és az erőt a megkezdéshez és véghezvitelhez megkapjuk; sőt még csak azt sem csupán, hogy a bűn kiengesztelése megtörtént, és így a bocsánat, a szeretet és igazságosság végtelen túláradásában gyökerezik – hanem nagyobbat jelent, vagy helyesebben mondva kézzelfoghatóbbat: A megváltás azt jelenti, hogy Istennek átteremtő szeretetereje eleven létünket ragadja meg. Tehát valóságot jelent, nemcsak fogalmat, érzületet, életirányt. A megváltás a második isteni kezdés a teremtésben történt első kezdés után. Éspedig milyen kezdés! Ha valaki azt kérdezné, mi a megváltás, mi az megváltónak lenni, mit jelent megváltottnak lenni – akkor a feleletnek így kell hangzania: A Föltámadt Úr. Ő, az ő testi mivoltában, megdicsőült emberségében – Ő a megváltott világ. Azért neve: „Minden teremtmény Elsőszülöttje”, „holtak zsengeje”, és „a Kezdet” (Kol 1, 15 és 18; 1 Kor 15, 20). Benne emeltetett a teremtés az Isten örök létébe és most úgy áll a világban, mint az elpusztíthatatlan kezdet. Úgy hat, mint a kigyulladt izzás, mely tovább ég; mint a kapu, mely magába húz; mint az eleven út, mely arra hív, hogy rálépünk (Lk 12, 49; Jn 10, 7; 14, 6). Mindent Őbelé, a Föltámadottha kell vonnia, a megdicsőülésébe való részesedésre. Ez az üzenete az efezusiakhoz és kolosszabeliekhez írt leveleknek, az egész a Pálnak és Jánosnak.

Az újkor elején az a dogma alakult ki, hogy a kereszténység ellenége a testnek. Amit azonban itt „a testen” értenek, az a földi önuraságú test, az antik vagy a reneszánsz-test, vagy korunk „teste”. A valóságban csak a kereszténység merészelte a testet az Isten-közelség legbensőbb mélyébe belevonni. Az Újszövetség egyik leghatalmasabb erejű és legdöntőbb jelentőségű helyén ezek a mondatok állanak: „A sóvárgással eltelt természet Isten fiainak megnyilvánulását várja. Hiszen a természet is hiábavalóságnak van alávetve, nem önként, hanem amiatt, aki alávetette. De megmarad az a reménye, hogy a mulandóság szolgálai állapotából fölszabadul Isten fiainak dicsőséges szabadságára. Tudjuk, ugyanis, hogy az egész természet együtt sóhajtozik és vajúdik mindaddig. De nemcsak az, hanem mi is, akik magukban hordjuk a lélek zsengeit, mi is sóhajtozunk és várjuk a fogadott fiúságot, testünk megváltását” (Róm 8, 19–23). Megértjük, hogy van itt az Isten fiainak megdicsőülése, azaz Krisztus műve végeredményben meghatározva? Mint „testünk megváltása”?

Át kell építenünk azt a képet, mely bennünk a megváltásról alakult ki! Még magunkban hordjuk a racionalizmust, amely a megváltást a „szellemire” viszi át, de ez azt jelenti, hogy a gondolatiba, az érületbe, az érzelmi hullámvásba helyezi. Meg kell tanulnunk a megváltásnak az isteni valóságtelítettségét. A megváltás vonatkozik a létre, az emberre, valójára – olyannyira, hogy egy Pál, akit igazán nem vádolhat senki a testbe való szerelmességgel, egyenesen a test megújulásával határozza meg a megváltást. Ennek alapját azonban a föltámadás képezi, és innét ugyanannak a Pálnak egy másik kijelentése: „Ha Krisztus nem támadt föl, akkor hiábavaló a mi hitünk (1 Kor 15, 14).

Ebből lesz csak világossá az is, hogy mit jelent az Oltáriszentség. Nem tapasztaltunk még bensőnkben ellenvetést az Eukarisztia ellen? Nem éreztünk-e együtt már a Kafarnaumban protestálókkal, akik azt kérdezték: „Hogyan adhatja ez nekünk testét eledelül?” (Jn 6, 52). Mit jelentsen az: „Krisztus teste, vére?” Miért nem Krisztus „igazsága” és „szeretete”? Miért nem lehet megállni a János-evangélium hatodik fejezetének első felében az ígéretekről szóló beszédnél? Mire valók a második rész megfoghatóságai, hogy azt ne mondjuk, anyagvalóságai? Az Úr emlékezete – igen; de miért azzal, hogy „testét esszük és isszuk a vérét”? Miért nem a lélek méltóságában és tisztaságában van a megemlékezés? Mert az Úr húsa és vére, mert föltámadt teste, mert megdicsőült embervolta a megváltás! Mert az Eukarisztiában az Ő megdicsőült istenemberi valóságában történő részesedés megy újra meg újra végbe. Mert az Ő testének evése és vérének ivása a „pharmakon athanasias”, a halhatatlanság orvosszere, mint a görög egyházatyák mondják – nem valami „szellemi”, hanem az emberi halhatatlanságé, az Isten gazdagságába fölvett testi-lelki élet halhatatlanságáé.

III. IDŐ ÉS ÖRÖKKÉVALÓSÁG KÖZÖTT

Az Úr föltámadása és az Atyához való hazamenetele közé eső napok titokteli időt jelentenek. Ha nem legendának vesszük azokat, hanem annak, aminek hitünk szerint vennünk kell, akkor azt kérdez-

hetjük, hogy mit jelentenek az Úr életében – és azt is, hogy mit mondanak nekünk a saját keresztény létünket illetően.

Ezek a napok az idő és örökkévalóság között vannak. Az Úr még a földön van, de már fölemeli róla a lábát, hogy elmenjen. Mögötte már az örök világosság terei tárulnak föl, Ő azonban még itt van a mulandóság birodalmában. Az Újszövetségben Jézus alakjának két megnyilatkozási módja lép előtérbe: Az egyik szerint Ő Jézus, az „ács fia” (Mt 13, 55). Itt áll a földi történelemben, dolgozik, küzd, sorsot él át. Megvan személyes valója. Igaz, hogy az tele van titokkal és fölötte van minden magyarázatnak, mégis úgy, hogy néha beszédjének hanglegjtését hallani és taglegjtését látni véljük. Mindenekelőtt az evangéliumok azok, melyek képét így rajzolják meg. A másik megnyilvánulás az örökkévalóság formájában van. Itt a földiség korlátai ledőltek. Szabad, mégpedig isteni szabadsággal szabad, Úr és uralkodó. Véletlen és elmúló itt nincs többé; minden a lényeghez tartozó. A „názáreti Jézus” az „Úr Krisztussá” lett, aki örök életű, és akinek képét János rajzolta meg, amikor Patmosz szigetén nézte őt: „Amit látsz, írd egy könyvtekercsre és küld el a hét egyháznak, (mely Ázsiában van): Efezusba, Szmirnába, Pergamumba, Tiatirába, Szárdeszbe, Filadelfiába és Laodiceába. Erre megfordultam, hogy lássam a szöveget, mely hozzám szólt. Amint megfordultam, hét arany gyertyatartót láttam, a (hét arany) gyertyatartó között pedig ember fiához hasonlót. Bokáig érő ruhába volt öltözve, mellén aranyövvel övezve. Feje és haja fehér volt, mint a hófehér gyapjú, szeme, mint a lobogó tűz. Lába, mint a kemencében izzó sárgaréz, hangja, mint a nagy vizek zúgása. Jobbjában hét csillagot tartott, szájából kétélű hegyes kard tört elő, arca pedig olyan volt, mint a teljes fényében ragyogó nap. Láttára halottként rogytam lába elé. De Ő rámtette jobbját és így szólt: Ne félj! Én vagyok az Első és az Utolsó, s az Élő: halott voltam, de most örökkön örökké élek. Nálam van a halál és az alvilág kulcsa” (Jel 1, 11 – 18).

Pál is megrajzolta a képet a kolosszabeliekhez írt levélben, midőn a bekezdésében arról beszél, aki „a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény elsőszülöttje. Benne teremtett mindent a mennyben és a földön: a láthatókat és láthatatlanokat, trónusokat, uralmakat, fejedelemségeket, a hatalmasságokat. Mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van mindennél, s minden benne áll fönn. Ő a Testnek, az Egyháznak feje. Ő a kezdet, elsőszülött a holtak közül, hogy övé

legyen az elsőség mindenben. Úgy tetszett az Atyának, hogy benne lakják az egész teljesség, ahogy általa békítsen ki magával mindent, ami akár a földön, akár a mennyben van, azzal, hogy keresztjének vérével békességet szerzett mindennek” (Kol 1, 15–20).

Ebben a képben elmaradt minden aprólékos részlet. Egy vonás sem szól hozzánk földi bizalmassággal. Minden idegen és túl nagy. Ugyanaz a Jézus ez, aki a földön járt? Azok a napok, amelyekről most beszélünk, megadják a feleletet. Az a kevés nap, amikor átmenőben volt az időből az örökkévalóságba, azt mondja, hogy ugyanaz itt és ott. Hogy a názáreti Jézus, amikor az „ő dicsőségébe bement” (Lk 24, 26), egész földi létét magával vitte, és annak a létébe vitte be, „aki az A és az O, a Kezdet és a Vég”, aki örökké él (Jel 1, 8).

Az Úr föltámadásáról szóló jelentések elején megjelenik Mária Magdolna (Jn 20, 1; 20, 11–18). Kora reggel a többi asszonnal eljött a sírhoz, hogy a holttestet bebalzsamozza; de a sírt nyitva és üresen találta és visszazaladt, hogy jelentse a tanítványoknak. Péter és János kisiettek a sírhoz, meggyőződtek az angyali szózat igazáról és e hírrel tértek haza. Közben Mária megint a sírhoz megy és szíve aggodásával keresi hol lehet a holttest. Ekkor Őt magát látja. Az Úr kérdi, hogy miért sír, és kit keres, ő pedig a kertésznek tartja, és azt mondja neki: „Uram, ha te vitted el, mondd meg, hová tetted, hogy magammal vigyem!” Jézus erre így szólítja: „Mária”. Mire megismeri és „rabboni, Mesterem!” szólítással térdre esik és lábait átöleli. Ő azonban azt mondja: „Engedj el, még nem mentem föl Atyámhoz!”

Mily csodálatos mindkét megszólítás: „Mária!” – „Mesterem!” . . . Gondolataink visszazállnak a lakomához Simon farizeus házába, amelybe a vendégek megvető és szemtelen pillantásai közben a „bűnös nő” lép be, lehajol az Úr lábához, megcsókolja, könnyeivel áztatja, hajával szárazra törli, drága nárdus olajjal keni meg és azt hallja, hogy bűnei meg vannak bocsátva. . . Akkor kezdődött ez a szent történet (Mt 26, 6–13). Azután azt halljuk, hogy az az asszony – Máriával, az Úr anyjával, a másik Máriával, János, vagyis a későbbi Márk evangélista anyjával, és János tanítvánnyal – miután a többi mind elmenekült és a nép a sötétség órájának tombolása közben Jézus ellen fordult, a gyűlölet viharában és saját szíve gyötrődésében kitarat a kereszt mellett mindvégig (Jn 19, 25). Ez a nagyon szerető, akinek szeretetében minden más semmivé törpül, megint előtte áll.

Jézus szólítja és ő felel. A két szó mintegy összefoglalása mindannak, ami történt. Benne minden jóváhagyást és fölvételt nyerve átment az örökkévalóságba. Nem azt mondja-e „Engedj el! Még nem mentem föl Atyámhoz”? De egyszer majd fölmegy. Egyszer majd odaül a fölség jobbára. Odavisz magával mindent, ezt a szeretetet is, és akkor minden beteljesedik (Jn 20, 15–17). Nem világos-e itt az átmenetel?

Egy másik történet a Péteré. Egyik apostol sincs az evangéliumok jelentésében oly elevenen megrajzolva, mint ő. Bizonyára nem volt az, akit nagy személyiségnek mondanak, már beszéltünk erről egyszer. De volt benne, ami jobb ennél: meleg, mélységes emberiség. Szíve forró volt, becsületes és nagylelkű. Természetesen meggondolatlan is. Mindig kiszaladt a szó a száján; néha még vakmerő is volt, és akkor Jézus megszegyénítette. De sohasem vett rossznéven semmit. Mindig mindjárt a régi volt, készséges és melegszívű mint azelőtt.

Az utolsó jeruzsálemi úton kérdi tőlük Jézus: „Kinek tartják az emberek az Emberfiát? Azok így válaszoltak: Van aki Keresztelő Jánosnak, van, aki Illésnek, van, aki Jeremiásnak vagy valamelyik prófétának. Jézus tovább kérdezte: Hát ti kinek tartotok engem? Simon Péter válaszolt: Te vagy a Messiás, az élő Isten Fia. Erre Jézus azt mondotta neki: Boldog vagy Simon, János fia! Nem a test és vér nyilatkoztatta ezt ki neked, hanem az én mennyei Atyám. Mondom tehát neked: Te Péter vagy. Erre a sziklára építem Egyházamat, és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. Neked adom a mennyország kulcsait”. Röviddel ezután Jézus arról beszélt, ami majd következni fog; hogy Jeruzsálembé fog menni és sokat fog szenvedni és meg fog halni. Mire Péter így buzgólkodik: „Ments Isten, Uram! Ilyesmi nem történhetik veled!” Ő azonban megfordul és rászól Péterre: „Takarodj előlem, Sátán! Terhemre vagy, mert emberi módon s nem Isten tervei szerint gondolkodol”. Az egész Péter benne van ebben az eseményben. (Mt 16, 13–23). . . Azután az Úr színeváltozása hegyén. Az Úr benső fönsége tör át. Jobbján és balján megjelennek Mózes és Illés és Péter így kiált föl: „Uram, szép itt nekünk! Ha akarod, csinállok itt három sátrat: neked egyet, Mózesnek egyet és Illésnek egyet” (Mt 17, 4). Három hajlékot ennek a háromnak? Az Úr nem is felel erre az ostobaságra. . . A végén, az utolsó éjszakán, azt mondja Jézus nekik, hogy mindnyájan el fogják őt hagyni. Péter túlértékeli magát: „És ha mindnyájan elhagynak is, én nem!” Az Úr pedig ezt mondja:

„Péter, mondom neked: a kakas nem fog ma szólni (nem fejezi be szólását), mielőtt háromszor tagadnál le, hogy ismeresz” (Lk 22, 34). Péter nem hiszi el, de megtörténik; egy ajtónálló rabszolganő viszi rá. De meglátja az Urat, amint elvezetik, az rátekin, és Péter keservesen sírva fakad (Lk 22, 34; 54 – 62).

János evangéliumának huszonegyedik fejezetében halljuk, hogyan találkozik Péter néhány tanítvánnyal a galileai tenger mellett és azt mondja: „Megyek halászni.” A többi azt feleli: „Mi is megyünk veled.” Kieveznek a tóra, egész éjjel dolgoznak, de nem fognak semmit. A reggeli szürkületben megjelenik valaki a parton és bekiált hozzájuk: „Fiaim, nincs valami enivalótok?” Azt felelik: „Nincsen”. Mire ő ezt mondja: „Vessétek ki a hálót a bárka jobb oldalán, ott majd találtok.” Így tesznek és terhétől alig tudják a hálót kihúzni. Erre az a „tanítvány, akit Jézus szeretett, odaszólt Péterhez: „Az Úr az!” Simon Péter hallja, felölti felső ruháját, melyet a munkára levetett, fölövezi magát, a vízbe ugrik, és a partra úszik. A többi utána jön és mindnyájan együtt megreggeliznek. „Étkezés után Jézus megkérdezte Simon Pétert: Simon János fia, jobban szeretsz, mint ezek? Igen, Uram, felelte, te tudod, hogy szeretlek. Erre így szólt hozzá: Legeltesd bárányaimat. Azután ismét megkérdezte: Simon, János fia, szeretsz engem? Igen, Uram, te tudod, hogy szeretlek; Erre azt mondta neki: Legeltesd juhaimat. Majd harmadszor is megkérdezte: szeretsz-e engem? és csak annyit mondott: „Uram, te mindent tudsz, azt is tudod hogy szeretlek téged.” Jézus ismét azt mondotta: „Legeltesd juhaimat. Bizony, bizony mondom neked: Mikor fiatalabb voltál, magad övezted fel magadat, és odamentél, ahová akartál. De ha majd megöregszel, kiterjeszted kezedet, és más övez fel téged, aztán odavisz, ahová nem akarod.” E szavakkal jelezte, hogy milyen halállal fogja megdicsőíteni Istent. Majd hozzáfűzte: „Kövess engem!” (Jn 21, 15–19)... Itt is egy hosszú történet fonalát vette föl az Úr, átformálta és továbbvezette. Valami már megváltozott Péterben. Arra a kérdésre: „Jobban szeretsz, mint ezek?” Nem meri, mint máskor valószínűleg tette volna, egyszerűen azt felelni: Igen, hanem tartózkodással mondja: „Uram, te tudod, hogy szeretlek.” Mikor aztán a kérdés másodszer és harmadszor is következik, akkor látja, mit jelent az: hogy tudniillik, a háromszoros árulásért engesztelésre hívják. Ugyanakkor a Fülöp-Cezáreájánál mondott ígéret megpecsételését nyer

számára: A sziklaalap marad és megtartja a mennyek országa kulcsait; legyen a pásztor, aki Urának bárányait, juhait, egész nyájait vezeti. Minden, ami volt, marad; Jézus marad, Péter marad, és ami megtörtént, az is marad, de minden szentül megváltozott... És hogy milyen áldozattá kell majd lennie, az utolsó szavak mondják el. Mily súlyosak ezek a szavak, mily súlyos emlékezetűek! Aki azokat írja, János, csaknem száz éves, és akkor amikor írja, már harminc éve, hogy azok a szavak teljesedtek, és Péter Rómában az Ura után halt.

Azután egy egész rövid jelentés következik: de annyira tele emlékezéssel és titokkal, hogy szinte elveszünk benne. Mondtuk már, hogy János, az Ősaggastyán, itt arra tekint vissza, ami egykor, sok évvel, ezelőtt történt. Mindent maga előtt lát: Pétert, megszégyenülten, bánatteljesen, de aki megint derűslelkű lett, mert az Úr megbocsátott neki. Látja Jézust, amint Péternek megmondja, mi történik majd vele később; de ekkor ez, egészen Péter, megfordul, Jánosra tekint, és azt kérdi: „Uram, hát ővele mi lesz?” – És halljuk a sietős kérdésben minden barátság mellett is, mely őt Jánossal összefűzte, a féltékenység halk kísérelőhangját. Az aggastyán azonban magáról beszélve, élete titkát érinti, mikor magát „annak a tanítványnak” mondja, „akit Jézus szeretett”, aki a vacsoránál keblére borult és megkérdezte: „Uram, ki az aki téged elárul?” De azért kérdezte, mert ugyanez a Péter erre föl szólította (Jn 13, 22–25). Jézus tehát Péter kérésére ezt feleli: „Ha azt akarom, hogy így maradjon, amíg el nem jövök, mit törődöl vele? Te kövess engem!” Így a tanítványok között elterjedt az a vélemény, hogy az a tanítvány nem hal meg. Jézus azonban nem azt mondta: nem hal meg, hanem: Ha azt akarom, hogy így maradjon, amíg el nem jövök, mit törődöl vele” (Jn 21, 21–23).

Miért érintenek e szavak bennünket oly mélyen? János kivételes ember, közte és az Úr közt a bensőséges szeretet titka áll fönn. Nem földi azt föl. Azt sem mondja meg, hogy az Úr szava mit jelent, csak odaveti. Félreértették azt: mintha neki nem kellene meghalnia úgy, amint Illés sem halt meg, hanem elragadtatott. Nem, mondja ő, azt nem mondta az Úr. Csak azt mondta: „Ha azt akarom, hogy így maradjon, míg el nem jövök, mit törődöl vele?” Már az örökkévalósággal teli bensőség van az ősaggastyán beszédében, mikor a szavak titkát nem földi föl, hanem csak mégegyszer gondosan és pontosan leszögezi azokat... Ugyanez a János ez, aki Krisztust

mutatta be, mikor még a földön járt, és aki az örökkévalóság Krisztusának óriási képeit rajzolta meg: a trónuson ülöt, a fehér paripán ülő lovast; a bárányt, amely megnyitja a könyv pecsétjeit (Jel 4, 2; 6, 2; 5, 6–7).

Még más helyeken is megnyilatkozik ugyanez; hogy tudniillik ami volt, az megmarad és átmege az örökkévalóságba. Így például ott, ahol a szent író azt beszéli el, hogyan találkozik Jézus az emmauszi tanítványokkal, és hogyan kényszerítik betérésre, ahol asztalhoz ül velük. És aztán veszi a kenyeret és megtöri; ők fölismerik, de eltűnik. Miről ismerik meg? Nem arról, hogy szokása lett volna a kenyeret megtörni; hiszen ez minden háziúrnak és megtisztelt vendégnek joga volt; hanem a külsején és mozdulatain: így szokta a kenyeret kezébe venni; így megtörni; ilyen volt a tekintete, ilyen a jósága... Ebben a pillanatban eltűnik. A testtartás megmarad, és ő magával viszi az ismeretlenbe! (Lk 24, 29–31).

A Tó mellett azt kérdi övéitől, van-e ennivalójuk; fölshóltja őket, hogy a bárka jobbán vessék ki a hálót; eszik és beszél velük – hány-szor láttuk már az asztalnál övéivel együtt étkezni és beszélgetni! És nem hallottuk már egyszer, hogyan mondta nekik egy éjszaka eredménytelen munkája után, hogy vessék ki a hálót, és a halfogás oly bőséges volt, hogy alig tudták partravinni? (Lk 5, 4–7).

Az utolsó órában, röviddel mennybemenetele előtt, kérdezik a tanítványok: „Uram, talán mostanában állítod helyre Izrael országát?” Azt feleli nekik: „Az Atya saját tetszése szerint határozta meg a megfelelő időpontot, nem rátok tartozik annak ismerete” (ApCsel 1, 6–7). A tanítványok még mindig olyanok, mint amilyenek voltak. Míg a földön járt, nem értették; de most sem értik. Valamikor ez a megnemértés volt a legborzasztóbb számára. Gondoljunk csak arra az esetre a tavon, amint áthajóznak, és ő gondolataival még mindig ellenfeleinek tanulni nem akaró elvakultságánál és gyűlöleténél időzve, hirtelen ezt mondta: „Vigyázzatok, óvakodjatok a farizeusok és Heródes kovászatól!” Azok egymásközt arról beszéltek, hogy nem hoztak magukkal kenyeret. Jézus észrevette és így szólt: „Mit tanakodtok, hogy nincs kenyeretek? Még mindig nem értitek és nem fogjátok föl? Még mindig érzéketlen a szívetek? Szemetekkel nem láttok, fületekkel nem hallotok?” (Mk 8, 15–18). Itt is visszatér ugyanaz a nem-értés. De ő nem is oktatja ki őket, hanem csak nyu-

godtságra inti. Ugyanaz ez is, csak már nem a szenvedés éveinek szorongó élésében, hanem az örökkévalóság nagy nyugalmaiban. Megnemértés ott és itt. Visszautasítás ott és itt, és mégis minden megváltozott.

Azt kérdezhetnők, hogy mi célja van e titokzatos tartózkodásnak a földön a föltámadás után? Miért nem ment Jézus azonnal a mennybe? Mi történik ezekben a napokban?

Tegyük föl azt, hogy a föltámadás az utána következő időben a szorongatott vallásos élménynek lett volna szüleménye, tehát legenda vagy mítosz – hogyan festettek volna a legnagyobb valószínűség szerint e napok? A szabaddá lett Jézus leghatalmasabb erőmegnyilatkozásai lettek volna. Az egykor üldözött, de most már uralkodó, ellenfeleit ellenállhatatlan erővel szétzúzta volna, a templomban fölragyogott volna, az övéit magas méltóságokba emelte volna, és hasonló vágyteljesülései lettek volna a szorongatott embereknek. Be is avatta volna a tanítványokat csodálatos titkokba; beszélt volna nekik az ég misztériumairól, fölfedte volna előttük a jövőt, meghirdette volna a dolgok kezdetét és végét. Az így nézett volna ki. De mindebből semmi sem történik. Semmiféle titkot nem nyilatkoztat ki. Semmiféle misztériumba nem avatja be őket. Nem történik csoda, kivéve magát a megdicsőült létét – de mégis, a csodálatos halfogás; de ez is csak tovább fűzi azt, ami már azelőtt is megtörtént. . . . Mi folyik itt tehát? Valami egész csöndes dolog. Az elmúlt évekhez térnek vissza. Az egykor megtörténtek nyerne megerősítést. A megelőző évek valódiságát viszik át az örök létbe. Ezek a napok az áthidalás ideje.

Nekünk pedig szükségünk van rájuk, hitünk számára. Ha az örökkévalóság Krisztusának nagy képét idézzük föl: ha arra gondolunk, aki az Atya jobbján trónol; aki eljövendő ítélni eleveneket és holtakat; aki az Egyházban és a lelkekben működik; aki az Istentől meghívott emberiség mélységeiből nő föl, „míg meglelt emberré nem lesz bennünk” (Ef 4, 13), és ugyanakkor az idő határáról is tör befelé, míg a nap el nem jön, melyen minden fölvetetik az örök létbe – ezeknek a képeknek a láttára az a veszély fenyeget bennünket, hogy elvész számunkra az Úr földi képe. De ennek nem szabad megtörténnie.

Minden azon múlik, hogy az örök Krisztus ugyanaz legyen, mint a földi Jézus; hogy a lélek korlát nélkülsége összefüggjön a megváltás itt és így és akkorjával. A Jelenések Könyve Krisztus-képében van egy vonás, amely ezt fejezi ki. Ez pedig így van megrajzolva: „A Bárány volt, akit megöltek”, pedig Ő élt (Jel 5, 6; hozzá 1, 18). A földi sors átment az örök létbe. A halál örök életté lett és az is marad. Fönnáll annak a veszélye, hogy ez csak ott van, mint egy meg nem értett runa-írás a képen. Ez a közbülső idő magyarázza azt a runa-írást, felföldi a metafora értelmét. Minden, ami történt, az örök formában van. Mihelyt egy szót hallunk, melyet Ő mondott akkor; mihelyt egy eseményre emlékszünk, amely akkor történt, tudnunk kell, hogy valóságról van szó, mely most is megvan, és mindig lesz, Az, aki a trónuson ül, magában hordja mindazt, ami volt, mint örök valóságot.

IV. ISTEN JÖN ÉS MEGY

Jézus utolsó beszédei a János-evangéliumnak a 13-tól a 17-ig, terjedő fejezeteiben vannak. Azokban néhány mondat található, amelyeket talán minden további nélkül egyszerűen elolvastunk, de lehet, hogy csodálkozást keltettek, vagy a titokzatos érzését váltották ki bennünk. Mindenesetre mély jelentőségűek. Például ezt olvashatjuk: „Hallottátok, hogy azt mondtam: elmegyek de megint visszajövök hozzátok. Ha szeretnétek engem, csak örülnétek annak, hogy az Atyához megyek, mert az Atya nagyobb nálam” (Jn 14, 28)... „Mikor eljön a Vigasztaló, akit az Atyától küldök nektek, az igazság lelke, aki az Atyától származik, ő tanúságot tesz rólam. Ti is tegyetek tanúságot rólam, hiszen kezdettől velem vagytok!” (Jn 15, 26–27)... „Most elmegyek ahhoz, aki küldött engem. De senki közületek nem kérdi tőlem: Hová mégy? hanem mivel ezeket mondtam, szomorúság tölti el szíveteket. De én az igazságot mondom: Jobb nektek, ha én elmegyek, mert ha nem megyek el, a Vigasztaló nem jön el hozzátok; De ha elmegyek, majd elküldöm hozzátok. Amikor eljön, vádlón bizonyítja majd a világnak a bűnt, az igazságot és az ítéletet” (Jn 16, 5–8)... „Az Atyától jöttem és a világba léptem. Most elhagyom a világot és az Atyához megyek” (Jn 16, 28)... „Most már tudják, hogy minden, amit nekem adtál, tőled van. A tanítást, amelyet

nekem adtál, átadtam nekik. Ők elfogadták és így valóban elismerték, hogy tőled jöttem és elhitték, hogy te küldtél engem” (Jn 17, 7–9) . . . „Én már nem vagyok a világban, de ők a világban vannak. Én hozzád megyek. Szent Atyám, tartsd meg őket nevedben, amelyet nekem adtál, hogy egyek legyenek, mint mi. Amíg velük voltam, én tartottam meg őket nevedben, amelyet nekem adtál. Megőriztem őket; senki más nem vett el közülük, csak a kárhózat fia, hogy beteljesedjék az Írás. Most hozzád megyek, ezeket pedig elmondom a világon, hogy örömöm teljesen az övék legyen” (Jn 17, 11–13).

Ezek a szavak meglepnek, megzavarnak. Nem azt állítják-e, hogy az Isten Fia – aki pedig Isten! – jön és megy? Hogy a Szentlelket – és az is Isten – a Fiú küldi, és az jön és marad, mely maradást csak azért kell hangsúlyoznunk, mert el se mehethetne. És ez a jövés és menés nemcsak Jézus emberségére vonatkozik, hanem arról beszél, aki örökkön az Atyánál van – Arról, akit János evangéliumának első fejezetében ért, mikor azt mondja, hogy a Logosz „Istennél volt”, hogy „a világba jött, hogy megvilágosítsa a világot”, de ez „nem fogadta be” (Jn 1, 9–10). Mít jelent ez? „Jöhet” és „mehet” az Isten?

De talán a szavak szemléletességet jelentenek, népiesen vagy gyermekdeden kell azokat venni – úgy például, amint valaki gyermekeknek mesélné el, hogy emberek egyszer nagy szükségben voltak, és a jó Isten eljött hozzájuk és hozott nekik kenyeret meg ruhát meg orvosságot, és minden megint jóra fordult? Biztosan nem! Ilyesmit csak akkor lehetne gondolnunk, ha példabeszédről van szó; például a Messiás történetéről, aki hűséges pásztor, és a nyájából elvész egy állat, és ő fölkerekedik és addig nem nyugszik, míg azt meg nem találta és haza nem hozta. Azokat a mondatokat azonban, melyekről itt van szó, nem magyarázhatjuk így, már csak azért sem, mert Jánosnál vannak. Ő pedig sem gyermekded, sem népies nem volt. A nép aligha értette őt, a szenvedélyes, a tüzes, a kemény, a magasba feszülő szellemet. Ha szavainak hasonlatszerű értelmezéséről hallana, bizonyára azt felelné: Amit írtam, azt értettem is. Azt jelenti, ami ott van!

Hátha azonban még se volna ott szó Isten ilyen jöveteléről és távozásáról, hanem csak kegyelmének hatásáról? Esetleg úgy, hogy az ember Istentől „távollevőnek” érzi magát, mert elhidegült, vagy fásult, vagy ellenszegülő. Aztán fölenged a lelke, Istent „közellevőnek” érzi és azt mondja: Isten betért hozzám. Erről sem lehet szó.

Ezek pszichológiai értelmezések, amelyekhez az Írásnak semmi köze. Ha azt akarja mondani, hogy az Isten segítsége jön, akkor azt mondja: Itt maga Isten jön.

Vagy talán egy különösen nehéz, vagy ritka helyről van csak szó, míg különben a Szentírás másként szokott beszélni? Ha megvizsgáljuk a Szentírást, akkor hamar azt találjuk, hogy az első oldalától az utolsóig így beszél; a legrégebb könyvektől a legújabbakig; az elbeszélőktől, a szemléletesektől az elmélkedőkhöz, a fogalmazásaikban legpontosabbakig. János pedig, akitől a fentebb idézett szavak származnak, éppen az, aki a legmélyebb értelemmel beszél az örök, a messzeségben lévő, a mindent átfogó Istenről. Az Írás mindig úgy beszél Istenről, hogy ő lát és hall és észrevesz; hogy távol van és közeledik; hogy hozzánk jön és nálunk van; hogy beszél és cselekszik. Ha mindennek pusztán képletes beszédnek kell lennie, akkor le kell mondanunk a Szentírásról, és a filozófusokhoz kell mennünk. De a Szentírás azt érti, amit mond. Amint beszél Istenről, olyannak tartja is őt.

Hogyan képzelnök el Istent, ha egészen magunktól kellene őt elgondolnunk? Természetesen a legjobb vonások szerint, amit magunkban találunk: szellemünk legragyogóbb erői szerint; szívünk legtisztább nagyrabecsülésének megfelelően; azon óhajunk szerint, hogy róla csak az egészen fenségest, szentet és tökéletest mondjuk. Milyen lenne akkor ez az Isten?

Mindenütt jelenlévő lenne. A térrel egyáltalán nem lenne semmi dolga; éppen azért minden kiterjedésben, minden térben és helyben benne lenne. Abszolút lenne; azért minden tér és hely csak benne vagy szíve előtt vagy hatalmában lenne. Ez esetben ilyesmi, mint „jönni” és „mennni”, nem lenne. Hova jöhet, aki már mindenütt ott van? hogyan menjen az, aki minden mozgás fölött van? . . . Ez az Isten hatalmával hordoz mindent. Mindenben az ő gondolata nyilatkoznék meg; és pedig mindig annak a sajátos módozata szerint, ami van. Minden az ő indítására beszélne: kő és hegy, tenger és ég; fa és állat, gyermek és felnőtt, alacsony és előkelő, jelentéktelen és lángész – minden beszélni tudna. És minden esemény beszélne, mindegyik a maga módja szerint. Isten szava abban az értelemben, amint a Szentírás mondja, akkor természetesen nem létezne. Minden csak „szó” lenne. Olyasmiről, amit valaki mondott vagy leírt, nem mondhatnók, hogy

az Ő szava valami különös értelemben. Minden üzenetté lenne annak a számára, akinek füle van. . . Ez az Isten lenne a Teremtő s minden az Ő műve lenne. Ami van, folytonosan az Ő teremtő mindenhatóságából lenne. Ami történik, általa történnék, olyannyira, hogy kifürkészhetetlen probléma lenne, hogy egyáltalán hogyan létezhet az, aminek nem szabadna léteznie. Ez esetben nem lenne tér Isten különös működésére. Minden, ami történik, az Ő műve lenne: úgy, amint történik, és azon értelemben, amelyet magában hord. Különös „cselekvése” nem lenne Istennek, sem különös intézkedései, melyek különböznének a történések általános láncolatától. Minden a műve lenne a mindent létrehozó akaratnak.

Ilyen Istenfogalom fönséges, tiszta lenne, imádásra hívna – de az a sajátos, amit Krisztus kinyilatkoztatása hozott meg nekünk, le lenne rombolva. Ebben éppen az a sajátos, hogy Isten „jön” és „beszél” és „cselekszik”. Benne fontos, hogy az emberalkotta Istenkép eltűnjék, és pedig nemcsak durva alakjában, hanem még a legtökéletesebb, legragyogóbb, legfönségesebb alakjában is, sőt éppen ebben. Igaz, hogy Isten fölötte van minden térnek, azért mindenütt létező és jelenlevő – mégis, mikor úgy tetszett neki, eljött hozzánk; nálunk tartózkodott; s mikor az órája ütött, elment; és újból eljött új alakban. . . Igaz, hogy Isten mindent fönn tart; mindennek létet és értelmet ad: és beszél mindenből az által, ami az a valami – mégis belemondta a történelembe azt a különös, hozzánk intézett szavát, amellyel szemben az ember engedelmes, vagy engedetlen; amelynek hallatára az emberek hívők és nem hívők kettős táborára oszlanak. . . Igaz, hogy minden, ami történik, az ő örök működésének a műve az időn túlról – mégis megvan Istennek különös cselekvése, mely a szent történelemnek az alapja, amelybe az ember beleütközik, amellyel szemben döntenie kell, vajon be akar-e lépni ebbe a történelembe vagy sem.

A kinyilatkoztatás isteni üzenete éppen azt mondja, hogy az Isten ilyen. De ebben túlhaladja gondolkodásunkat. Az „abszolút lényt” még valamiképp elgondolhatjuk a sajátunkból. „Az Istent” is elgondolhatjuk: „az isteneket” is; mint hatalmas lényeket, akik ilyenek vagy olyanok, ezt teszik, vagy azt. Nem gondolhatjuk el a sajátunkból azt az Istent, akit a Szentírás hirdet, és aki Krisztusban nyilatkoztatta ki magát: az „élő Istent”. Titok Ő. Hogy Őt elgondolhassuk, gondolkodásunkat Krisztus irányítására kell hagynunk. Ez adja meg azt, hogy valami számunkra idegenszerűt emberen keresztül ismerünk meg.

A szeretetben hozzáférhetünk szívéhez és lelkéhez. Szívünk átfogja az övét és így megérezheti azt, ami számára a sajátjából hozzáférhető. Lelkünk átfogja az övét, és így kibővül a barátság mértékével. Aki hisz Krisztusban, rajta keresztül gondolkodik és megsejti azt a titokzatos Istent, aki magát a kinyilatkoztatásban tárja föl. Titokzatos és az ember számára mégis olyan meghitt; aki a pusztá „legfőbb lény” képéből átlép az emberibe; az „istenek” képét pedig, melyekkel a teremtmény magát fölékesíti, túllépi fölfelé, belép az igazi istenibe. De itt kifogynak a fogalmaink, és csak a szó marad meg számunkra, melyet Jézus mondott: „Fülöp, aki engem lát, látja az Atyát!” (Jn 14, 9). Ha azonban Krisztust elengedjük és a sajátunkból gondolkodunk, akkor kisiklik a szent, csakis őbenne megnyilatkozó Istenfölség. Akkor Istent megint emberi módra gondoljuk el: Mint az abszolút lényt, a Világmegalapozót, a Mindentegybefogót – vagy pedig aszerint, amint adottságunk vagy a történelmi óra azt sugallja, mint „az Istent”, de ez azt jelenti: mint egyet az istenek közül, még akkor is, ha ez az egy egyetlen volna.

Nem tételezi-e föl mindezt tulajdonképpen már az a parancs, hogy Istent szeressük? Az az ígélet, hogy megkapjuk a kegyelmet, hogy őt szerethessük, és a saját tapasztalatunk, hogy erre valóban képesek is vagyunk.

Lehet az „abszolút Lényt” szeretni? A csak mindentudó, mindenható, legfőbb lényű, legszentebb Istent? Úgy biztosan, mint a plátói ember a legfőbb jót szereti; az érosznak az örök érték utáni vágyakozásával. De ez még nem volna az Újtestamentum szeretete. Az másmilyen. Az – hát hogy is mondjuk? – az emberies! Krisztus az Atyáról beszél, akit a gyermek tisztelet- és bizalomteljes szeretetével szeresünk. A fiúéval, a leányéval. Itt az isteni testvéréről beszélünk, akivel a testvérek zavartalan, tiszta szeretete kapcsoljon össze bennünket; és tovább az isteni jegyesség titkáról is. Hallunk az isteni barátról és Vigasztalóról, aki „nálunk van”, azon mélységes jelentésben, amelyben Krisztus azt a Szentlélekről érti. Lehetséges egy ilyen szeretet az „abszolút Lénnel” szemben? hogy így szerethessük, nem kell-e ahhoz lehetségesnek lennie annak, hogy az Isten hozzánk jöhessen? Hogy az Úton közeledjék és velem találkozzék? Nem kell-e ahhoz egy sorsösszeszövődésnek lehetségesnek lennie? Nem kell-e ahhoz egy megfelelő arcnak kirajzolódnia teljes levezethetetlen eredetiségében, mely

eredetiség nem abban áll, hogy „így kell lennie”, hanem hogy „így van”?

Lehet a pusztán abszolút Lényhez imádkozni? Lehet őt kérni? Igazán kérni? Nemcsak imádni és akarátára hagyatkozni, hanem azt mondani: Add nekem ezt? Nem tételezi-e ez föl az élő rokon-hallást és hozzáhajlást és meghallgatást?

Lehet a pusztá abszolút Lény részéről gondviselés? Nemcsak a mindentudó világáthatás értelmében, hanem abban a különös értelemben, amelyben az Újszövetség fogja föl, hogy minden történetben állandóan a szerető Atya közeledik felém, kézen fog, és a világot arra vonatkoztatva irányítja, aki „először az ő országát keresi és az Ő igazságát” (Mt 6, 33).

Most talán a szavak, melyeket az elején hoztunk, világosabbak. Láttuk, hogy azokban nem hasonlatokról van szó, hanem valóságokról, melyek természetesen meghaladják képességünket.

Kérdeztük már egyszer magunktól, hogy mit jelentenek a föltámadás és az Úr mennybemenetele közé eső különös napok, miért késlekedik a földön – most egy új értelem mutatkozik: azért, hogy érezzük a maradását és az átmenetet. Észre kell vennünk, hogy a keresztény lét nem egy világfolyamat, vagy történelmi szükségszerűség lefolyása, hanem Istennek szabad tevékenysége. Isten tevékenysége meghalad minden természeti és történelmi törvényt. Ő cselekszik, és nekünk az a legfontosabb, hogy a cselekvésnek ezt a szabadságát szem elől ne tévesszük, és inkább úgy lássék, mintha Istent „emberiesítenők”, sem hogy a világ-szélsőségekbe belevonjuk. Az azokról a napokról szóló jelentésben együtt éljük át azt, hogy a Fiú az Atyától jött; hogy újból az Atyához megy vissza; hogy elküldi a Szentlelket, meghatározott időben, pünkösdkor, a harmadik órában, hogy nálunk maradjon, míg az idő beteljesedik – ezt a legnagyobb szabadságból eredő szent jövést és menést éreznünk kell.

De ama beszédekben vannak olyan mondatok is, mint ezek: „De én az igazságot mondom: Jobb nektek, hogy én elmenjek, mert ha nem megyek el, a Vigasztaló nem jön hozzátok” (Jn 16, 7). Tehát mégis csak van szükségszerűség? Ha a Fiú-Isten el nem megy, a Szentlélek-Isten nem jöhet el. Így áll itt, tehát így van. De óvakodjunk a szükségszerűséget bármilyen természeti vagy szellemi összefüggésből értelmezni. Ez a „szélsőségszerűség” a világon túlról jön, az Isten mélységéből. Ezek a szavak olyanok, mintha valami a végtelenbe vesző távol-

ból áramlanék ide; ezek egy mozgás legszélső pontjai; utolsó hullám-
lökések, melyek hírt hoznak valamiről, ami a hozzáférhetetlenben ját-
szódik le. Olyan szavak, melyek imádásra hívnak bennünket. Az ígé-
ret szavai, melyek az Isten világról beszélnek nekünk. Az ő életének
titkairól, amelybe egykor föl kell vétetnünk úgy, amint ugyanazok a
búcsúbeszéd mondják: „De nemcsak értük könyörgök, hanem
azokért is, akik szavukra hinni fognak bennem. Legyenek mindany-
nyian egyek. Amint te, Atyám, bennem vagy és én tebenned, úgy le-
gyenek egyek ők is mibennünk, és így elhiggye a világ, hogy te kül-
döttél engem. Én átadtam nekik a dicsőséget, amit nekem adtál, hogy
egyek legyenek, amint mi egyek vagyunk: én őbennük, te énbennem,
hogy így tökéletesen egyek legyenek ők is. Ismerje meg ebből a világ,
hogy te küldtél engem, és hogy szereted őket, amint engem szerettél.
Atyám, akarom, hogy akiket nekem adtál, ott legyenek velem, ahol én
vagyok, hogy lássák dicsőségemet, amit te adtál nekem, hiszen te sze-
rettél engem a világ teremtése előtt” (Jn 17, 20–24).

V. „ELMEGYEK ÉS ELJÖVÖK HOZZÁTOK”

Az Úr földi élete, földi működésének és tapasztalásának kapcsolata
Anem ér véget halálával, hanem azzal az eseménnyel, melyről az
Apostolok Cselekedetei első fejezetének bevezetésében beszél. Ez áll
ott: „Előző könyvemben, kedves Teofil, elbeszéltem, mi mindent tett
és tanított Jézus egészen mennybemenetele napjáig, mikor megbíza-
tást adott a Szentlélek által kiválasztott apostoloknak. Szenvedése után
sok csalahatlan jellel bizonyította be ezeknek, hogy él; negyven napon
át megjelent előttük, az Isten országáról beszélt nekik. Egy alkalom-
mal, mikor együtt voltak, meghagyta nekik, hogy ne távozzanak el
Jeruzsálemből, hanem várjanak az Atya ígéretére. Erről hallottatok
tőlem, mondta: János csak vízzel keresztelt, ti azonban néhány nap
múlva Szentlélekkel keresztelkedtek meg. Erre az egybegyűltek meg-
kérdezték tőle: Uram, tehát mostanában állítod helyre Izrael országát?
Ő azonban így válaszolt: Az Atya saját tetszése szerint határozta meg
a megfelelő időpontot, nem rátok tartozik ennek ismerete. De mikor
a Szentlélek leszáll rátok, erőben részesültök, úgy hogy tanúságot
tesztek majd rólam Jeruzsálemben meg egészen Júdeában és Szamáriá-

ban, sőt egészen a föld végső határáig.” E szavak után szemük láttára felemelkedett és felhő takarta el őt szemük elől. Miközben merően néztek, miként száll az égbe, egyszerre csak két fehérruhás férfi termett mellettük. „Galileai férfiak, szólították meg őket, mit álltok itt égremelt szemekkel? Az a Jézus, aki közületek fölment a mennybe, úgy jön el ismét, ahogy szemetek láttára mennybeszállt. . .” (ApCsel 1, 1–11).

Ezzel vége van az Úr időbeli életének, de nem minden értelemben vett életének. Az evangéliumok a földi lét vonatkozásaiba beállítva mutatják őt, amely létnek föltételei kötik és határai korlátozzák. Ha itt van, akkor nincs máshol; amit most tesz, azt nem más időben teszi. Így a róla szóló jelentésnek is hasonló jellege van, és amennyiben az evangéliumok lényegének, mint hírüladás elbeszélésének, megfelelő eseményt eseményre mond el. . . Aztán következik a húsvéti történet. Meghalt és most újra életre kel; nemcsak „egyszerűen vett lényének elpusztíthatatlanságában”, hanem konkrét emberi mivoltában is. Ő, Jézus Krisztus, az emberré lett Isten Fia, áll ismét előttünk, de megdicsőült állapotban; és következik az a titokzatos „negyven nap”, mely alatt még övéinél van, de mégis már nem egészen” (ApCsel 1, 3). Az evangéliumok elbeszélésmódja megváltozik. A történés szokatlanul cikázik ide-oda. Egyszerre fölbukkan és megint eltűnik. Menetelő tanítványok mellett megjelenik egy alak, melyet nem ismernek meg. Aztán az asztalnál ülnek; a kenyértörésnél megnyílnak szemeik, és Ő eltűnik (Lk 24, 13–31). Az Úr idő és örökkévalóság közt a küszöbön áll, és ez megmutatkozik az elbeszélés módján. . . S aztán megint egy titokzatos esemény, melyet földi tudatunkból nehezen értünk meg: az, amelyet szövegünk beszél el, a mennybemenetel. Elmegy tőlünk, amint előre megmondta: „E világba léptem, és ismét elhagyom e világot, és az Atyához megyek” (Jn 16, 28). Kilép a történelemből, a teljesedés világába, ahol se történés, se sors nincs már többé, hanem csak örök-élő lét. Elmegy – és ugyanakkor új formában van itt, amint maga mondta: „Elmegyek, de megint visszajövök hozzátok” (Jn 14, 28). Erről az újra eljött Krisztusról beszél Pál: A mennyben az Atya jobbán ül – de bennünk is van, és mi őbenne. Az örökkévalóságban van – de új módon, az időben is, a folyamatos létben. . . A keresztény történelem határán pedig az az utolsó esemény van, melyben minden történés végét és teljesülését kapja meg: Krisztus eljövetele az ítéletre. Akkor mégegyszer egy új módon lesz itt: az örökké-

valóság módján. Erről beszél a Titkos Jelenések könyve, miután már Pálnál is megvillant. S aztán az ég lesz minden.

Mi a menny, ahová Jézus azon a napon fölvetetett, s ami egykor minden lesz? A bibliai elbeszélésben nyilvánvaló egy fölfelé tartó mozgás. Eszerint úgy látszik, hogy Ő a földről fölemelkedik. Térbeli magasság tehát az ég? Biztosan nem. Térbeli „fent” csak a szemléletünk számára létezik. Azonkívül érezzük, hogy az afféle mutató irány, csak kifejezése valami másnak. Az Újszövetség értelmében nem jutnánk közelebb az éghez, ha a Napig vagy a Szírizsig mennénk, mint hogyha a földön maradunk. Ez az ég nincs inkább a végtelen világtérben, mint a földi határotságban. . . „a menny” nem az, amit értünk akkor, amikor mennyei békéről, vagy mennyei szépségről beszélünk. Ilyenkor gyöngéd lelki megmozdulásokra és nagyértékű, a közönséges létől messzeeső dolgokra gondolunk. De a Szentírás mást ért.

Hogy azt felfogjuk, minden megközelítés megkerülésével, mindjárt a tulajdonképpenre térjünk: a menny a szent Isten főnnhatósága. Az a mód, amelyben Isten magával egyedül van, és éppen azzal, minden teremtmény számára hozzáférhetetlen. Az, amit Pál a „megközelíthetetlen világosságnak” nevez, amelyben lakik, és amelyhez semmi teremtmény hozzá nem férhet (1 Tim 6, 16). Ha az utcán vagy szobában egy embert látunk, nyíltan áll előttünk. Meg lehet nézni, le lehet fényképezni, le lehet írni, sok mindent ki lehet találni abból, ami benne él. Mindezzel többé-kevésbé „nyilvános”. Egyben azonban főntartott marad: Abban, hogy hogyan áll magával szemben; hogyan vonja be magát és tettét felelősségébe. Az ember legtöbbször kimeríti magát a testiben, a pszichológiában, a szociológiában, vagyis a nyilvánosban. Bizonyos pillanatokban azonban kivonja magát és visszavonul a sajátjába: ez az emberi lét belső tere. Ezt a főntartottságot a másik nem törheti át. Ahhoz, hogy nyilvánossá váljék, magától kell megnyílnia. Ez a szeretetben történik: mikor az ember nemcsak hagyja, hogy megfigyeljék, vagy közöl magáról valamit, hanem átadja magát a másinak eleven együttcselekvésre. Ha az elfogadja, magát szintén megnyitja, elhagyja a megfigyelő és a megítélő álláspontot és már nem magát, hanem a másikat akarva, belép a pusztá szemlélésbe és szerető együttcselekvésbe, akkor a két fenntartottság eggyé lesz; a közösség fenntartottsága. Ez magán belül nyitott, de főntartott egy harmadikkal szemben. . . Ez a belső tér annál hozzáférhetlenebb lesz, minél nagyobb és mélyebb az ember, és minél hatalmasabb döntésekben telje-

sült élete. De mi van akkor, ha nem az ember az, akiról szó van, hanem Isten, a Kifürkészhetetlen, a Végtelen, az Egyszerű? A lényeg szerinti Igazság és Szentség? Ez a bensőség föltétlen. Abba semmi sem hatolhat be. Isten egészen világosság, mert maga az Igazság; tisztán ragyogás, mert nincs semmibe se takarva; az Úr, a Szabad, és a tulajdonképpen létező, akié a lét egész birodalma – és mégis hozzáférhetetlen éppen a Világosságban; titok ebben az Igazságban; megfoghatatlan ebben az Urasságban (1 Tim 6, 1).

Istennek ez a főntartottsága az ég. Ebbe vitették föl a föltámadt Úr, az ő élő valóságában. De hogy lehet ez lehetséges? Hiszen Isten lélek (Jn 4, 24). Hogy lehessen valami testi az Istenbe fölvehető?

Az Isten minden bizonnyal „lélek”. Így áll Jánosnál, a negyedik fejezet 24. versében. De ne vegyük a dolgot túlságosan egyszerűnek! Ha Isten lélek, akkor a mi lelkünk nem az. Ha azonban az én lelkem lélek, akkor Isten számára egy más szót kell használnunk. Így gondolja János is, mert ha ő a „lélek” szót használja, akkor éppen úgy, mint Pál, a Szentlelket érti. (Akár maga a Szentlélek az, akár az Ő lelkisége vagy hatása, vagy a hatással átalakított emberi lélek és test). Beszélünk már erről, amikor a föltámadásról volt szó. (Helyesebben: amikor a megdicsőült testről volt szó.) Ezzel összehasonlítva test és lélek, anyag és szellem, emberi személy és dolog mind „test” az eredeti szerint „hús”. Az élő Isten és mindezek között nemcsak a végtelenség távolsága van, mint teremtő és teremtmény között, nemcsak a kegyelem távolsága, mint az isteni élet és a természet között, hanem az elmentmondás távolsága is, mint a legszentebb és a bűnös között – oly távolság, melyet csak Isten szeretete hidalhat át. Ezzel szemben az a különbség, ami a véges szellem és a test között van, lényegtelennek válik. Hogy Isten a bűnt megbocsátja, és a teremtményt az ő szent életébe fölveszi, ez valami egészen Új és Óriási dolog. Ha ez igaz és megvalósul, akkor a megfoghatatlanságban az a többlet, hogy nemcsak a teremtett szellemet, hanem a testet is fölveszi, már nem látszik olyan nagynak.

A megváltó isteni szeretet nemcsak a „lélekre” irányul, hanem az egész emberre. A megváltott új ember azonban Jézus istenemberségén nyugszik. Ez pedig, mely a megtestesülés hírüldetésében kapta alapját, a mennybemenetelben érte el beteljesülését. Csak a mennybe, az Atya főntartottságába bement Jézus Krisztus a beteljesült Istenember.

Így hát Jézus elment – de ugyanabban a pillanatban új formában eljött hozzánk... Ha egy ember a másikkal szeretetben egybe van kapcsolva és ezt el kell hagynia, akkor ez elválást jelent. Gondolatai a másikinál lesznek, ő maga távol van. Ha azonban számára lehetséges volna olyan állapotba átmenni, amelyben a tér és idő elválasztása és a dolgok korlátai nem léteznének, és amelyben az önzés korlátai sem volnának meg, hanem minden csak tiszta szeretet, akkor rögtön annál lenne, akit szeret. Akkor a lélekben való rá gondolás valakire, a szívbeli szeretet lenne a tulajdonképpeni valóság... De éppen ez történt meg Krisztussal! Bement az örökkévalóságba, a tiszta „most”-ba és itt”-be, a tiszta valóságba. Olyan létbe ment be, amely egészen szeretet, mert „Isten a szeretet” (1 Jn 4, 16). Krisztus létezési módja most a szeretet módja. Ha tehát szeret minket – és a szent üzenet összefoglalta azt, hogy szeret – akkor a szeretet teljesedésébe való eltávozás a valóságban nálunk-maradás.

A mennybemenetel napjára a pünkösd fog következni, és a Szentlélekből fognak az apostolok hozzánk a „bennünk lévő Krisztusról” szólni. Az Úr az Atya jobbán ül; távol a történelem minden változóságától; csöndes, várakozó diadalban, mely az ítéletnek tündöklő, világot megrázó győzelmében fog kitörni. De ugyanakkor újból nálunk, embereknél van. Minden történés gyökerénél. Minden hívő legbelsejében. A hívő közösség legbensejében. Az Egyházban. Mint forma, hatalom, vezetés és egység. Mikor a látható jelenlétnek általános történelmi terét elhagyja, akkor alakul ki a Szentlélekben az új keresztyény tér: a hívő egyesnek és az Egyháznak a bensőséges viszonya, mely kölcsönös vonatkozású és egy. Nem lélektanilag a tapasztalás által, hanem a Szentlélek működése által megalapozva. Ebben él Krisztus és ugyanakkor „nálunk minden nap a világ végéig” (Mt 28, 20). Egészen közel van hozzánk. Közelebb, mint mi magunk. Mélyebben van bennünk, mint én vagyok önmagamban. Senki sem tud olyan közel kerülni hozzám, mint Ő. Sajátos önmegvalósításom elsősorban keresztyény mivoltomra vonatkozik. Azzá kellennem, akivé Isten akarja, hogy legyek, de csak úgy lehetek azzá, hogy Krisztus bennem van. Azáltal, hogy magamat átadom neki és így Benne élek, megtalálom magamat és magam urává lehetek.

A megelőző fejezet megmutatta, hogy Jézus Krisztus személye ahogyan változtatta meg helyzetét és viszonyát az emberhez. Jézus először mint egy közülünk, a történelemben áll, éppúgy, mint mi. Jár az utcán, belép a házakba, beszél az emberekkel. Az evangéliumok elmondják, mit tett, és mi minden érte őt. Aztán meghal, és bekövetkezik az a csoda, amely a lehetségesről közvetlenül alkotott minden el képzelésünket fölborítja; de amely megalapozza a keresztény fogalmát annak, hogy mi az ember, és milyen lehetőséget jelent számára az Isten. Az Úr föltámad a halálból egy új, megváltozott létre. A következő negyven napban pedig még mintha a földön járna, de készen arra, hogy eltávozzék. Aztán valóban elhagyja a földet. De azt mondja: „Elme gyek, de megint visszajövök hozzátok” (Jn 14, 28). Így hát elmegy és újból itt van; nagyobb hatalommal és tevékenyebben, mint valaha. A keresztény bensőség tere kitárul; az egyes emberekben éppúgy, mint az Egyházban. Bennük van, él és működik. És belülről adja meg a hívőnek az új lét alapját. Áthatja és átformálja őket; irányítja cselekvésüket és sorsukat.

Krisztus benn él az emberben – és magába vonja az embert. Az ember részesedik Krisztusban, és viszont Krisztus az ő életének élete. Mindez a Szentlélemben történik. A pünkösdi esemény alapozza meg és ettől kezdve így folytatódik minden időközön keresztül. Ezzel nemcsak azt akarjuk kifejezni, hogy az ember Krisztusra gondol, vagy hogy képét szeretettel ápolja szívében, hanem mint valóságot hordozza őt. De lehet-e valaki a másikban? Van-e ennek a mondatnak: „Az az ember énbennem van” egyáltalán értelme?

Mondunk ugyan ilyesmit: „Az apámat érzem magamban.” Vagy egy történelmi múltú családban: „Ebben a gyermekben ez meg ez az ős elevenedik meg újra.” De ezzel csak bizonyos tulajdonságokat akarunk jelezni, külső vonásokat, cselekvési magatartást, a sors összetevődését, tehát létbeli módozatokat, melyek e nemzedék egy tagjában világosan kidomborodnak, és ha most ismét mutatkoznak valamelyik ős emlékével kapcsolódnak össze. De senki sem fogja azt mondani, kivéve a költői beszédmódot, hogy az az ős maga támadt föl az utódban. . . Hordhatom elevenen magamban egy embernek a képét, mert különösen nagy hatást tett rám. Egy tanító alakja, egy mester hangjának vagy mozdulatainak emléke kitörölhetetlenül a lelkembe vésőd-

het. Egy emberhez oly mély szeretet köthet, hogy szívem figyelme állandóan vele van elfoglalva. Ha azonban a költészetet és a mitológiát törölöm, akkor az mégis csak kép marad, csak a másik ember eleven hatása bennem, s nem ő maga.

Élhet valakiben olyan vágy, hogy a másik életében részesedjen, életében és sorsában vele egybeforrjon. De még a legmélyebb összekapcsolódás is megáll egy határon, hogy tudniillik a másik ő, és nem én. A szeretet tudja ezt. Tudja, hogy a szeretet végső értelmét, amely a teljes egymásbanlétet célozza, soha meg nem valósíthatja, sőt talán komolyan nem is akarhatja. Nincsen emberi „mi ketten”, mely az „én” korlátait megszüntetné. Mert az ember méltósága és fönsége abban áll, hogy ő – bár csupán bizonyos korlátokon belül – azt mondhatja: Én énmagam vagyok. Magamban állok. Tettem belőlem indul ki, és én felelek érte. Természetesen ez jelenti az emberség szűk voltát is: Mindig én-nek kell maradnom, magamat el kell viselnem, magammal kell megférnem. Ez a magábanlét kérlelhetetlenül lezárja önmagát a másik felé: Én – nem te; tied – nem enyém. Azzal, hogy mindenki az a meghatározott lény, aki saját középponttal és saját sorssal rendelkezik, minden mással szemben megkülönböztetetté és lezárttá lesz. Krisztussal kapcsolatban ez másként van.

Krisztusnak és vele az egész Újszövetségnek a tudata Istenről azt mondja, hogy ez az Isten egy, élő valóság; de egyszersmind azt is, hogy ez az egyedüliség és egység különleges: a létezésnek egy módja, amely meghaladja fogalmainkat. Olyan, mintha az Isten egységéből különböző arcok emelkednének ki.

Istenről azt mondjuk, hogy ő „Atya”. Nemcsak azzal, hogy benünket, mint teremtményeit atyailag szeret, ami belsőleg nem érintené őt magát; hanem azért, mert vele egyenrangú Fia van. Bent önmagában történik teremtő működése: lényét egy második Én-né szüli; végtelen gondolatgazdagságát egy folyton létesülő, hozzá visszaforduló Szóba mondja bele. . . Istenről azt is mondjuk, hogy „Fiú”. De nem azért, hogy magát az ember gyermekévé teszi; annak szívéből, annak életéből vesz alakot magára, ami mind nem hatolhat be benső életébe, hanem az Isten által fiú, hogy egy teremtoen nemző Atyának belőle született képe. Benne az Atya rejtettsége lesz nyilvánvaló, és magát, mint képmást tartja oda az Atya elé. A Fiú a teremto módon szóló Atyának kimondott szava, aki végtelen boldog beteljesültségében visszafordul a szóló Atyához. . . Két arculat van tehát az egy Istenben,

két személy, aki igazán és valósággal szembenéz egymással, s méltóságának szent kérlelhetetlenségével különbözik egymástól – de mégis e g y Isten.

Közöttük kell valaminek lennie, ami az emberek közt nincs: Olyasminek, ami lehetővé teszi, hogy valóban két létező és mégiscsak egy lény és élet legyenek. És ez a valami az abszolút és csak itt található nyitottság. Köztük kell valaminek hiányoznia, ami a teremtett lények között megvan: és ez az egyed bezártsága. S ennek valamivel össze kell függnie, ami megint nincs meg az egy emberben sem; s ez a személy végtelen tökéletessége. A teremtett lény sohasem teljes önmagában. És ez a hiány éppen abban mutatkozik, hogy nem képes a másikkal teljes közösséget alkotni. Nem adhatja magát a végsőig oda, mert saját magát csak az „Én – nem te” által őrizheti meg. Ez a magábazártság, amivel a másikba való szétfolyás ellen védekezik, mutatja, hogy a teremtett Én-nek nincs igazi önállósága. Mindez másként van az Istenben. Istenben a szent kettősség, amiről beszélünk, egymással szemben abszolút nyitott. Olyannyira, hogy a kettőjük élete csak egy élet; az egyik tisztán a másikban él. Az egyiknek egy pulzusa, egy lehelete, egy szikrája sincs, mely ne lenne a másiké is; és ez kell, hogy az alapja legyen annak is, hogy mindegyikük tökéletes magabírással a maga ura.

Mindez azt jelenti, hogy Isten Lélek. „Lélek” – már beszéltünk egyszer erről – itt nem jelent ész, logikát, akaratot, hanem a „Szentlelket”, a Pneuma-t. „Pneuma” pedig a létnek éppen az a tiszta nyitottsága és egyúttal a személy biztos szabadsága, mely képes a tökéletes szeretetre; az Én és a Te fönntartás nélküli egyesülésére, mindkettőjük tiszta önállóságában. Hogy Isten a tiszta különbözőségben és ugyanakkor a legbensőségesebb közösségben él, ez azért van, mert „Szent Lélek”. A Harmadikban, a Lélekben egészen kitárul egymással szemben Atya és Fiú és egyúttal a legtisztábban birtokolják önmagukat. A Lélekben nemzi az Atya azt a tiszta arcot, melyben „kedvveléssel” saját képét látja; A Lélekben birtokosa a Fiú az isteni tökéletességnek és sugározza azt az Atya felé. A Lélekben önti ki az Atya lényének teljességét a kimondott lét nyitottságában, tudva, hogy nem vész el belőle semmi. A Lélekben kap a Fiú az Atyától értelmet és létet, a Lélekben lesz Ige, és mégis ugyanígy benne lesz önmagává.

Ez a nyitottság és ugyanakkor önmaga benső léte, vagyis a Lélek maga is képmás. Ő, aki eszközli, hogy az Atya és Fiú mindent egymástól és egymásban kapjanak és birtokoljanak, hogy betű szerint egyik a

másik által ő maga legyen – Ő (a Lélek) azáltal, hogy ezt műveli, válik sajátosan önmagává. Mindezt a Szentírás sajátos képekben fejezi ki: úgy mutatja be Őt, mint az Atyától a Fiúra leszálló galambot; mint a szelet, amely ott fú, ahol akar; mint az égből jövő erős vihar zúgását és mint lángokat, melyek olyanok, mint nyelvek (Jn 1, 32; 3, 8; Apcsel 2, 2–3).

De mindez titok, és éppen ezek a képek éreztetik meg ezt. Amit mi az előbb elmondottunk, semmit sem „magyarázott” meg. Mindezzel csak megkíséreltük, hogy a Krisztust körülvevő „világba” és ami az Ő szavaiból szembetűnő, bepillantsunk.

Mivel az Isten élete ilyen, Isten viszont az embert az Ő képére teremtette, azért vágyik az ember arra, hogy magába zártságát szétrobantsa, de anélkül, hogy a másikba, vagy az általánosba beleveszne; Az ember egyaránt kívánczik önmagát és közösségi létét megvalósítani, amit azonban a maga erejéből sohasem tud elérni. Kegyelemből ez a lehetősége megvolt a paradicsomban; Istennel szemben és Istentől, a másik emberrel és a közösséggel szemben. Azért az első ember helytállása biztosította volna valamennyi számára a személyes élet kegyelmi erőföltételeit; azért kellett az első ember bűnének minden ember bűnévé válnia. Az első bűnnel elveszett a kegyelem és mindaz, ami annak folyománya volt, és így most a paradicsomi vágy nem teljesülhet. Az egyiket mindig a másikkal kell megfizetnünk, önmagunk mélyebb megvalósítását a közösségben szenvedett veszteséggel, és a mélyebb odaadást a szabadság veszélyeztetésével. Csak a Szentlélekben teljesül ez a vágyunk.

A Logoszt az emberi létbe a Szentlélek vezette be (Mt 1, 18). A Szentlélekben végtelen nyitottság van az Isten Fia és az ember Jézus között: kifejezhetetlen bensőség; a belső élet nagy titka, amelyről semmit sem tudunk. Ebben a Lélekben élt, beszélt, és működött. Ebben a Lélekben szenvedte végig sorsát, halt meg és támadt föl. Megváltozva támadt föl, mint a megdicsőült Úr. Az a bensőség, mely az Isten Fia és az ő emberi lénye közt volt, átsugárzott személyén és nyílt állapotá lett. Ez a megdicsőülés. A föltámadt Úr, a názáreti Jézus, kiben az Isten Fia egész testszerűen nyilatkozott meg, és akiben az Atya Igéje igazán beszélő igévé lett.

Miután pedig elment közülünk, a Szentlélek az emberekben olyan nyitottságot alakított ki, olyan belső teret tárt föl, amelybe a megváltozott Úr beléphetett. Most hát Ő mibennünk van, és mi őbenne – a

Szentlélekben. Krisztusban, a kegyelem segítségével közreműködve, vele együtt valósítjuk meg szeretetét az Atyához, Benne úgy állunk az Atya elé, mint akiket Ő elismer, és akik Őt megismerték; mint akiket az Ő gondolata tölt el, és akik az ő gondolatát mondják neki vissza.

Csak ebből érthetjük meg, milyen az a viszony, amelynek Krisztus akarata szerint a megváltottakban egymás iránt ki kell alakulnia. Amint Pál mondja, az emberközösségben is megmutatkozik az a lelkület, amelyben Krisztus él; ez az Egyház. Ez a „Test”; az egyesek a tagjai – így mindegyik a másiknak tagja; mindegyik a másiknak erőssége és segítsége (Róm 12, 5; 1 Kor 12, 12–13; Kol 6, 4). Ami az egyiket éri, éri a másikat is; ami az egyiknek használ, segíti a másikat is; és mindegyiknek része van a másokban. Mindez azonban még csak rejtve létezik. Nem látjuk, hanem hinnünk kell. Még nem is teljesedett be, csak elkezdődött. Azért mindez fáradtsággal jár, és állandóan ellentmondás éri. Mindenütt megmutatkozik az elzárkózás a belülről kifelé törő szent kinyílással szemben. Mindenütt hidegség és nehézség nyomul a kitáruló lelkiség elé. Felebarátnak lenni annyit tesz, hogy e kizárás: én nem te vagyok, az enyém – nem a tied, megszűnt, de azon rossz ellenjáték nélkül, amelyben az alakok egymásba folynak, és az egyéni méltóság kárt szenved. Felebarátnak lenni nem jelenti a lehetséges emberi erőnek és érzületnek a fokozódását, hanem olyasmit jelent, ami Istentől jövő újdonság, ami meghaladja a pusztá megkülönböztetés és egybekapcsolás logikáját. A létnek új lehetősége: a Szentlélek adta szeretet az emberek között. A keresztyén szeretet nem azt jelenti, hogy a természetes egybeolvadásban vagy az önzetlenség érzületében a szétválasztott én és te egybekapcsolódnak, hanem jelenti azt a benső lelkületet és méltóságot, amely a Szentlélekből árad.

Mindez egészen széles körre vonatkozik: az új teremtségre; az új emberre, az új égre és új földre. Az lesz majd a föltámadt világ. Abban az állapot, amelyet iparkodtunk megsejteni, érvényben lesz, és mindent meghatároz. Minden „nyitott” lesz, végtelenül kitárt. De éppen ez tart meg mindent teljes tisztaságában és méltóságában. Minden mindenkié lesz. Mindenki a másokban lesz. De minden tiszta formában, szabadságban és tiszteletben jelenik meg. Mindenek egygyé lesznek. Jézus mondta ezt akkor, amikor az Eukarisztia titkában övéinek adta magát: Mind egygyé legyenek, amint az Atya a Fiúban és a Fiú az Atyában. Amint ők egyek a Lélekben, úgy legyenek az emberek,

ugyanazon Lélek által, egymással egyek Krisztusban (Jn 17, 22 skk.). Akkor a legszentebb hármás-egy Életnek a titka át fog törni hozzánk és mindent áthat és mindenben Minden lesz. A teremtett világ felemelkedik benne és csak akkor ér fel önmagához és lesz igazán ő maga.

S ezt a Lélek fogja művelni. Ő fogja megvalósítani, hogy mind „Menyasszony” legyen (Jel 21, 9).

VII. A HIT ÉS A SZENTLÉLEK

Az Úr búcsúbeszédeiben már találkoztunk azokkal a szavaival, amelyek a Szentlélek eljövételéről beszélnek: „Ezeket akartam nektek mondani, amíg veletek voltam. A Vigasztaló pedig, akit az Atya nevemben küld, megtanít majd titeket mindenre és eszetekbe juttat mindent, amit mondtam nektek” (Jn 14, 25–26). S aztán tovább: „Mikor eljön a Vigasztaló, akit az Atyától küldök nektek, az Igazság Lelke, aki az Atyától származik, ő tanúságot tesz rólam. Ti is tegyetek tanúságot rólam, hiszen kezdettől velem vagytok” (Jn 15, 26–27)... És: „Most elmegyek ahhoz, aki küldött engem. De senki közületek nem kérdi tőlem: Hová mégy? hanem mivel ezeket mondtam, szomorúság tölti el szíveteket. De én az igazságot mondom: Jobb nektek, ha én elmegyek, mert ha nem megyek el, a Vigasztaló nem jön el hozzátok. De ha elmegyek, majd elküldöm hozzátok. Amikor eljön, vádlón bizonyítja majd a világnak a bűnt, az igazságot és az ítéletet. A bűnt: mert nem hittek bennem. Az igazságot: mert a világ fejedelmét már elítélték. Még sok mondanivalóm volna, nem vagytok azonban elég erősek hozzá. De mikor eljön Ő, az Igazság Lelke, elvezet titeket a teljes igazságra. Nem magától fog szólni, hanem azt mondja majd, amit hall, és a jövődőt fogja hirdetni nektek. Ő majd megdicsőít engem, mert az enyémből kapja, amit kijelent nektek” (Jn 16, 5–14).

Itt egy különös hatásról van szó, mely a Szentlélek működésének lesz az eredménye: Be fogja vezetni a tanítványokat Krisztus teljes igazságába. Meg fogja velük értetni, amit mondott; az „övét”, vagyis Krisztus lelkületét és művét „veszi majd” és „nekik fogja adni”. Megkíséreljük megérteni, hogy mindez mit jelent.

A tanítványok Jézus nyilvános működésének egész ideje alatt vele

voltak. Már beszéltünk arról, mily szoros volt az az együttélés, amely az ókorban a filozófust vagy vallástanítót tanítványaival összefűzte; szorosabb volt, mint a családi, úgyhogy ez azzal szemben egészen háttérbe szorult. Ugyanez a kapcsolat állt fenn Jézus és az övéi közt. Valóban „Övéi” voltak és a legszorosabb életközösségben voltak vele. Gondoljunk csak egyszer arra, hogy az Úrral egyedül, tanítványai nélkül, egyáltalán nem találkozunk – azokat az órákat kivéve, mikor a magányba húzódik vissza azért, hogy imádkozzék. Mindennél ott vannak. Hallják a tanítását, és ha a tömeg szétszórt, kérdezzetik. Látják, hogy viselkedik az emberekkel szemben; gazdagokkal és szegényekkel, betegekkel, szorongatottakkal és tanácsot kérőkkel szemben. Vele vándorolnak, vele étkeznek, és ott vannak, ha valahová meghívják őt. Látják arcát, hallják hangját, szemlélik mozdulatait, át vannak hatva a levegővel, mely körülveszi, és együtt élnek vele egész sorsát. Így hát azt gondolhatnók, hogy mélyen megértették. Talán nem mindent, talán volt, amit jobban, mást kevésbé jól, de mindenesetre az eleven földolgokat igen. Azt gondoljuk, hogy tudták, ki Ő, mit akar, és belső egyetértésben voltak Mesterükkel. De ismételten csodálkozunk, mikor azt látjuk, mily kevésbé volt ez így.

Azt mondhatnók, hogy a tanítványok nem voltak elég soká velem: az Úr alakja túl nagy, küldetésének új volta túl lenyűgöző ahhoz, hogy rövid idő alatt igazi megértésig juthattak volna el. Mindenesetre megnyílt előttük a megértéshez vezető út, és nekik aztán tovább kellett haladniuk azon. Gondolkoztak Urunk tettein, gondolataikat kicserélték, életüket a látottak s hallottak fényében valósították meg és így Krisztus küldetését és képét mindig mélyebben értették meg. Ez azonban nem áll. Igen, most érkezünk el a tulajdonképpeni problémához. A tanítványok nemértése nem olyan dolog, mint mikor az ember egy nagy feladat előtt csődöt mond; hanem ők egyáltalán nincsenek az Úrral olyan viszonyban, amelyből helyesen láthatták volna őt: nem hisznek igazán. Ezzel semmiesetre sem akarjuk szívük melegét és áldozatkészségüket, melyet az Úrral szemben tanúsítanak, kétségbevonni. Hiszen „elhagynak mindent és követik őt” (Mt 19, 27 – 29). Mégis hiányzik belőlük az igazi ismeret. Nem látják Jézust Annak, aki. Azokat a szavakat, amelyek döntő jelentőségűek, tisztáznunk kell. A „hit” az Újszövetség értelmében nemcsak vallásos bizalmat, tiszteletet, odaadást, őszinteséget jelent a vallási Tanítóval szemben, hanem egészen határozottan valami mást: tudniillik, a Krisztus által követelt viszonyt hoz-

zá és ahhoz az Istenhez, aki általa szól. A „hit” nem általános fogalmat jelent a vallás hirdetőjéhez való kapcsolatra vonatkozóban, ahogyan tehát Buddhával és Zarathusztrával, Mózesrel és éppúgy Jézussal is lennénk, hanem a szó neve valaminek, ami egyszeri és egyedüli: neve a Jézus Krisztushoz, az emberré lett Isten Fiához való viszonyunknak. És ezzel kezdődik a mértékek átértékelése, a szív átállítása, a gondolkodás átépítése, amint ezt mindenekelőtt Pál ismételtén megvilágítja... De éppen ez hiányzott Jézus tanítványainál. Ami végeredményben a hitet hitté teszi, az nem volt meg bennük. Ebből ered nemértésük tulajdonképpeni jelentősége.

Nézzük most a tanítványokat, röviddel Jézus halála után milyenek mutatkoznak. Itt áll Péter az izgatott néptömeg előtt, amely pünkösd napján Márk házában összeverődik és tudni akarja, hogy mi történt (ApCsel 2, 14 skk)... Ha most halljuk beszélni, azt hisszük, hogy egy egészen más ember áll előttünk. Nemcsak bátor lett, vagy gyarapodott ismeretben, hanem kiáll Jézusért, éspedig egészen új módon: mint olyan, aki nemrégiben ismert meg valamit és most tanúságot tesz róla; olyan, mint aki hatalmat kapott és most tekintéllyel hirdet. Nem Jézusról beszél, hanem a vele való kapcsolatból, felőle. Krisztushoz való viszonya más lett, és ezért egészen más ő is. A keresőből, a magát odaadóbból, a kérdezőből hívő és hirdető lett... Honnét jön ez? Nem onnét, hogy megfontol vagy átél vagy hogy hosszú zavartság után ismét összeszedte magát; hanem onnét, amit azok a szavak mondanak, melyekből kiindultunk: A Szentlélek lejött és „vette az övét (Krisztusét) és neki adta” (Jn 16, 15).

Hogyan is áll a dolog különben a megismerés folyamatával? Talán az utcán hevernek a dolgok kitéve s bárki hozzájuk férhet, vagy utalások vannak és előfeltételek? Ki ismeri például azt a titokzatos, étellel és halállal teli, oly hatalmas és mégis oly kérdéses valamit, amit természetnek nevezünk? Bizonyára csak az, akiben benne él. Akinek nincs érzéke hozzá, annak számára elveszett. Megtapasztalhat mindenfélét, sőt még természettudományt is űzhet, de a természetről magáról nem fog tudni semmit... Ki ért a zenéhez? Aki benne van. Egy másik tanulhat róla sok mindent, hozzáértő embereknél ismereteket szerezhet és valami gyakorlottságot is sajátíthat el, de igazi hozzáértése nem lesz soha... Ki fogja föl ezt a nagyszerűen fölépített emberi létet? Csak

az, akiben magában is van a nagyságból valami; és ha más nem, legalább a vágyakozás a nagy után. Különben csak tényeket és évszámokat fog gyűjteni, a tulajdonképpeni lényeg azonban elrejtve marad előtte. Így van ez itt is, sőt itt még sajátosabban így van. Krisztust csak az foghatja föl, akiben benne él a Krisztus.

Honnét jön Krisztus? Miből él? Milyen erőből cselekszik? A Szentlélekből. Hiszen általa lépett be a történelembe: „A Szentlélek száll rád, és a Magasságbeli ereje borít el. Ezért a születendő Szent Isten Fia lesz” mondta az angyal Máriának (Lk 1, 35). Mikor nyilvános működését megkezdte és a Jordán vizében megkeresztelkedett, a „Szentlélek teljessége szállt reá” (Mt 3, 16–17). Ismételten érezték az emberek az Isten Lelkének titokzatos hatalmát szavából és tetteiből. Ennek a Léleknek kell az emberbe is eljönnie, az új, belső megértést megadnia, az embert Krisztushoz hozzákötnie, hogy „megismerje”, vagyis hogy higgyen.

A Szentlélek az, aki a hitet eszközzi. A hit nem pusztán elmélyülés, fokozása vagy finomítása a természetes megismerésnek; nem is általános formája a vallás átélésének, hanem az a sajátos felelet, amellyel a megszólított ember Krisztus személyére és szavára válaszol. Hívóvé lenni a Szentírás értelmében annyit tesz, mint Krisztusban hinni. A „hit” föltételezi, hogy ebben az emberben új élet támadt: ennek az életnek aktusa a hit. A János evangéliumnak úgynevezett vitabeszédeiben Jézus nagyon hangsúlyozza, hogy csak az értheti meg és szeretheti őt, aki Istentől született. „Jézus ismét szavukon fogta őket: Ha Isten volna Atyátok, szeretnétek engem is, mert én az Istentől való vagyok és tőle jöttem. Nem a magam nevében jöttem, ő küldött engem. Miért nem értitek beszédemet? . . . Ha igazat mondok (nektek), miért nem hisztek nekem? Aki Istentől van, hallgat Isten igéire. Ti azért nem hallgattok rá, mert nem vagytok Istentől” (Jn 8, 42–47). Az ember úgy, amint magában van, nem képes a hitre. A hit egy új ember aktusa. Ennek kell előbb itt lennie, hogy a hit lehetséges legyen. De az új ember csak Istentől jöhet, pontosabban a Szentlélekből: „Aki nem születik vízből és Szentlélekből, nem mehet be Isten országába” (Jn 3, 5). A mennyek országába pedig a hit által megyünk be.

A keresztény lét kiváló hirdetőjének, Pálnak a levelei azzal az óriási átéléssel vannak tele, hogy mit jelent kereszténynek lenni s milyen ez a keresztény élet? Nagyon fontos, amit egyszer „a lelki” emberről mond, ellentétben a „testi”-vel (Kor 2). A „lelki” szó alatt nem a szel-

lemit érti, ellentétben a testivel, vagy a belsőt, ellentétben a külsővel; hanem a megváltott, a Szentlélekből újjá lett létet, ellentétben a régivel, a meg nem váltottal. Az egész ember: test és lélek, belső és külső, evés és ivás éppúgy, mint tudomány, zene és minden, ami nagy csak lehet a kultúra terén, de még a lelkiismeret, erkölcs és emberszeretet is – az mind „test” (hús). Páli értelemben lelkivé kell lennie ismét mindennek: az ember értelmének, szívének és akaratának, alkotásának és cselekvésének, érzésének és testi életének. És ezzel kapcsolatban azt mondja: A lelki ember titok. Csak a lelki ember képes a testi embert megítélni, de a testi ember nem képes őt megítélni. A Szentlélek új teremtéséből élő hívő keresztény megértheti a világot, de a világ őt nem. Ez azonban nem azt jelenti, hogy ő tehetségesebb, mint mások; okosabb, jellemileg függetlenebb, erősebb és így tovább. De éppúgy mások is nem azért nem tudják őt megérteni, mert titokzatos dolgokat tesz, távolfekvő szempontjai vagy rejtett szándékai vannak. Nem. A lelki ember azért képes a világot megítélni, mert olyan lételindulást hord magában, mely a krisztusi szabadságban gyökerezik. Ezzel oly távolságra jutott a világtól, melyet a világban senki sem érhet el, még a legtehetségesebb sem. Ez az a távolság, melyet az Isten megtestesülése és a világnak a Krisztus megváltó tette által való legyőzete teremtett meg. Őbenne van a kereszténynek a kegyelem útján része, és őbelőle képes, abban a mértékben, amelyben igazán keresztény, a világot „megítélni”, mégha különben nagyon egyszerű, szegény és műveletlen is. De ő is ki van vonva a világ ítélete alól. A világ nem is látja őt. Csak az embert látja – és azonkívül talán valami idegenszerűt, vagy nyugtalanítót, vagy fölháborodásra ingerlőt. De hogy mi ő, azt nem tudja. Csak akkor tudhatná meg, ha megtérne, de akkor már nem volna ebben az értelemben „világ”... Talán helyesen fogjuk föl a gondolatot, ha azt mondjuk, hogy a keresztény a kegyelem adta részesezés formájában megismétli Krisztus létét. És amit ebben az elmékedésekben kifejeztünk a Krisztus korabelieknek Krisztushoz való viszonyáról, bizonyos fokig arról a viszonyról is áll, amelyben a nem-hívó van a hívóval. Ahhoz is a Szentlélekre van szükség, hogy a keresztényt megértsük, mert keresztény létet is csak a hitben foghatjuk föl.

Nem fennhéjzás ez? Nem képzelünk-e túl sokat magunkról? Igazán nem! Hisz még csak azt sem merjük magunkról állítani, hogy hívők vagyunk. Csak reméljük és tudjuk, hogy mindig csak „félelem-

mel és rettegéssel” lehetünk azok (Fil 2, 12). De eltekintve ettől, egyáltalán nincs szó valami személyes előnyről, amely abból eredne, hogy tehetségesek volnánk, vagy okosak, vagy kiválók, vagy nemeslelkűek, vagy más effélék. Mind e pontban bárki legyőzheti a keresztényt. Nincs szó semmiről, ami miatt „dicsekedhetnék” (2 Kor 11, 18), hanem ami van – ha megvan – az Istentől jön, és lényegileg, mint követelmény, egy új élet folytatására. Az az újjálevés, melyről szó volt, nem jelent semmi varázslatot, semmi beavatást rejtélyes misztériumokba; semmi áttörést magasabb tudatformákba vagy hasonlókat, hanem valami nagyon egyszerűt: a megtérést. Ha kereszténnyé lenni azt jelenti, hogy az az elindulás megtörtént, akkor kereszténynek lenni jelenti a végrehajtást: gondolkozásunkat Krisztus gondolkodásába áttenni, érzületünket érzületébe átvinni; életünket az Ő képe szerint átformálni – és ki merne itt dicsekedni?

A hívővé levés nem úgy megy végbe, hogy valahol túl Krisztus van, itt meg mi, és mi most szemléljük őt, gondolkodunk fölötte és tisztába jövünk azzal, hogy igaza van, és elhatározzuk magunkat arra, hogy átmegyünk hozzá. Így sosem jutnánk el hozzá. Neki kell bennünket magához átvinnie. Kérnünk kell őt, hogy küldje a Szentlelket, hogy hozzá mehessünk. Ki kell magunkat magunkból szabadítanunk és átmerészkednünk, arra számítva, hogy megragad bennünket és magához von. Ha így gondolkodunk és reménykedünk, akkor hacsak a kezdet kezdetén is, de már megtörtént az, amiben reménykedünk. Mert még csak reménykedni is abban, hogy megadja, hogy benne higgyünk, csak úgy tudunk, ha azt valamiképp már megadta.

VIII. A TÖRTÉNELEM URA

Az Újszövetség könyvei közül az egyik különösen tele van élettel, Amert a keresztény idők kezdetéről szól. Ez a Lukács evangélista szerkesztette Apostolok Cselekedetei.* Arról szól ez a könyv, hogy

* Jó bevezetésül szolgál az Újszövetséghez, mint egészhez. Nagyon előnyös lenne először az Apostolok Cselekedeteit olvasni el. Innét visszanyúlni az evangéliumokhoz, és azt látni, ki az, aki itt történelmet alakító eseményé lesz. Aztán még egyszer az Apostolok Cselekedeteit elővenni, és így a pünkösdi esemény és a keresztény lét megszületése új eleven-séggel állna elénk. Utána kell olvasnunk – lehetőleg történelmi sorrendjükben, ami minden jó kiadás magyarázataiból megállapítható – az apostolok leveleit a keresztény létre vonatkozó értelmezéseikkel és utasításaikkal. Végül e létnek,

Krisztust, akit élete folyamán nem engedtek be az emberi létbe – mert a hit az, ami az Istent beengedi – hogyan vitte be oda a Szentlélek. Oly szavakkal, amelyek a megfoghatatlant iparkodnak közelhozni, elmondja, hogyan történik meg pünkösöd ünnepén az a titokteljes esemény, mely túlmegy minden megszokotton: „Amikor pünkösöd napja elérkezett, mindnyájan együtt voltak ugyanazon a helyen. És hirtelen zaj támadt az égből és egészen betöltötte a házat, ahol összegyűltek. Majd pedig szétoszló tüzes nyelvek lobbantak föl előttük és leereszkedtek mindegyikükre. Valamennyien elteltek Szentlélekkel és különféle nyelveken kezdtek beszélni, úgy amint a Szentlélek szólásra indította őket. Ez idő tájt az ég alatt található mindenféle nemzetből istenfélő zsidók tartózkodtak Jeruzsálemben. Mikor ez a zaj támadt, tömeg verődött össze és megzavarodott, mivel ki-ki tulajdon nyelvén hallotta beszélni őket. Meglepődtek és álmélgodva mondták: Ugye ezek, akik itt beszélnek, mindnyájan Galileából valók? Hogyan hallhatja akkor mindegyikünk saját anyanyelvét? Mi pártusok, médek, Ázsia, Frigia, Pamfilia, Egyiptom és Líbia cirenei körzetének lakói, mi római zarándokok, zsidók és prozeliták, krétaiak és arabok: halljuk, hogy a mi nyelvünkön hirdetik Isten csodás tetteit: Ámultak-bámultak valamennyien és kérdegették egymástól: Ugyan mi lehet ez? Mások meg gúnyosan megjegyezték: Teleítetták magukat édes borral!” (ApCsel 2, 1 – 13).

Zúgás támad az égből. Ez a „zúgás” azonban nem földi zaj – éppúgy, mint a mennybemenetel „felhője” sem volt olyan képződmény, melyet ezzel a névvel jelölünk, hanem inkább mennyei fény és burok egyszerre. Ehhez hasonlóan a zúgás mennyei háborgás; felülről lezuhánótúláradás. „Majd pedig szétoszló tüzes nyelvek” lobbantak fel. Ugyancsak dadogó szavak, melyek valami titokzatosan hatalmas dolgot jelentenek: valami tüzest, ragyogót, ami a beszéd hatalmát hordozza. És leereszkedik a teremben levők mindegyikére az az égien hatalmas: és a tanítványok átalakulnak. Félősségük elmúlik. Zártságuk megnyílik. Értökké lesznek, lelki birtokosokká, szólásra, tanúságtételre, harcra készek. . . Az isteni háborgást azonban mások is meg-

történetének és világának a befejezését: a Titkos jelvéseket. (És ha az Írás ez utolsó szavának egész súlyát akarjuk érezni, akkor olvassuk el még hozzá azt a könyvet, amely az egész szent történelem kezdetéről és mindenek kezdetéről szól, és amelynek oly mély a rokonsága az Újszövetséggel: a Genezist.) És mindez után még egyszer az evangéliumokat; akkor az a titok, amely különösen a szinoptikusokban az Úr alakja fölött lebeg, egészen világossá lesz.

érik. A ház előtt zarándokok tömege gyűl össze mindenféle országból. Akik ez időben Jeruzsálemben tartózkodtak, és tudni akarják, mi történik itt. Erre Péter kilép és kijelenti: Abban ami most történik, a próféta ígérete teljesül, mely szerint a jövendölés és erő Lelke ömlik ki mindenkire, aki Istenhez tartozik (Joel 1, 3 és kk.). Azután tovább nyúl vissza a jövendölésekbe és kimutatja, hogyan teljesedett be mindaz, amit ott megjövendöltek, abban, akit a nép a „sötétség hatalmának óráiban” elárult és a halálnak szolgáltatott ki. A beszéd meg-
rázza a hallgatóknak a szívét. Elfogadják az isteni üzenetet, hisznek, megkeresztelkednek, és az ifjú egyházközség, az Egyház első zsengeje megszületik (ApCsel 2, 1–13; Péter apostol beszéde: 2, 13–40).

Ez a közösség most csendes életet folytat. Látszólag még egészen beágyazva a templomi istentisztelet és hagyományos szokások régi szerkezetébe. A valóságban azonban belsejében már kiszakadt azokból az összefüggésekből, mégpedig mélyebben, mint maga gondolná, és készen áll arra, hogy saját lábán járja a maga útját az eljövendő időkhöz (ApCsel 2, 41–47). A nép szent tiszteletet érez a Szentlélektől megragadott közösséggel szemben és meg is szereti (ApCsel 2, 47). Jézus régi ellenségei úgy gondolkodnak, mint azelőtt, de félnak a néptől. Értésülünk is két támadásról, melyet az apostolok ellen meg-
kísérelnek, de anélkül, hogy meg tudnák törni őket (ApCsel 4, 2 kk. és 5, 11 kk.).

A krízis mégis közeledik. Eredetileg az apostoloknak kell mindenről gondoskodniuk. Így őket terheli a szegényekért, özvegyekért és árvákért való szorgoskodás gondja is. A kötelezettségek azonban szaporodnak olyannyira, hogy egyszer azt érik, hogy nem mehet így tovább. „Az asztal-szolgálatnak” nem szabad őket saját tulajdonkép-
peni feladataiktól elvonni; azért hát segítőtársakat jelölnek ki, okos és a Szentlélekkel teli férfiakat, akik ezt a szolgálatot ellátják. Heten vannak, a város különböző területei szerint, és diakónusoknak hívják őket (ApCsel 6, 1–6). István egy közülük. Csodálatos embernek kellett lennie. Valami hatalmas és ragyogó fény sugárzik felénk az elbeszélésből. Őt is félreértette a hagyomány – úgy mint Jánost – és egy bájosan meleg ifjút csinált belőle. A valóságban szellemóriás volt, aki az ellenféllel vitába szállt, és akinek pneumatikus hatalma előtt azok tehetetlennek érezték magukat. Így gyülemlik össze körülötte, akit a Szentlélek ereje hat át, a megbotránkozás, és úgy érezzük,

mintha újra átélnők az eseményt, mely Názáretben Jézus nyilvános működésének elején történt (ApCsel 6, 8–15; Lk 4, 16–30). Istvánt törvényszék elé állítják és ott tartja azt a beszédet, melyet az Apostolok Cselekedetei a hetedik fejezetben hoznak (1–53). Már külsőleg is különösen hat. Van rajta valami gyámoltalanság. Úgy szól, mint a nép szokott: a kezdet kezdetével indul el; terjedősséggel kezdi a beszédet és oly körülményesen elmondott részletességgel, hogy semmiféle vége sem látszik. Maga is megérzi ezt, és egy ponttól kezdve gyorsan a végéhez siet. De lenyűgözőnek kellett lennie. Nem magukban a szavaiban, azokban nincs semmi különös, hanem abban a „másikban”, amely bennük dolgozik, a pünkösdi események zúgásával és lángjával. István a szent történet eredetével kezdi: rámutat összefüggésére, a fölötte lebegő jóvendölésekre és ígéretekre, le egészen a mai napig és ezzel zárja be: akiről mindeddig szó volt, ő az, akit ti megöltetek, a názáreti Jézus. . . Ellenfeleinek minden gyűlölete föllángol. Dűhtől remegve „fogukat vicsorították feléje. Ő azonban Szentlélekkel eltelve föltekintett az égre és megpillantotta az Isten dicsőségét és Jézust, amint az Isten jobbján áll, fölkiáltott: Bizony látom a megnyílt eget, az Emberfiát, amint az Isten jobbján áll. Erre azok nagy hangon fölkiáltottak és befogták a fülüket. Azután egy emberként rárontottak s a városon kívül vonszolva megkövezték. A tanúk pedig ruhájukat egy Saul nevű ifjú lábához rakták le. Amikor megkezdték István megkövezését, az így imádkozott: Uram, Jézus, vedd magadhoz lelkemet! Mikor pedig térdreerogyott, fönnhangon kiáltotta: Uram, ne ródd föl nekik ezt a bűnt! Alighogy ezt mondta, kilehelte lelkét” (ApCsel 7, 54–60).

Itt valami jelentős dolog történt. Pünkösöd napján életre kelt a hit. Megszületett a keresztény lét. Az a tudat, hogy az ember léte Krisztusban van megalapozva, Ő létünk forrása és végcélja, kinyitotta a szemeket. Ez a tudat maga köré tekint és hatalmába veszi az emberi történetet teljes egészében. Nemcsak az egyedi életben ismer magára, hanem látja, hogy ő maga a történelem. Mindkét beszédben, melyről szólunk, a keresztény tudat visszatekint az Ószövetségre, és azt mondja: „Ez az enyém!”

Kétféle történelme van az Ószövetségnek. Az első megállapítja, hogyan költözik a második évezred első felében egy kicsiny törzs Palesztinából Egyiptomba; ahol kezdetben szívesen látják; majd meggyanúsítva és elnyomva él, míg számban meggyarapodva és népi

tudatában egybeforrva ismét vissza nem tér Palesztinába. Ezt elfogalja és a zavarok meg az ököljog egy darabig tartó ideje után királysággá alakul. Már a negyedik uralkodó alatt kettészakad az ország. Néhány bonyodalmas, erőszakoskodásokkal és jogtalanságokkal teli század után mind a két országrész meghódol a keleti nagyhatalmak, Babilon és Asszur támadása előtt. A népet elhurcolják; a hosszú fogság után visszatérhet; de ereje már megtört és a szíriaiak elleni harcokban elért rövid föllendülés után eltűnik a római birodalomban. . . Ez történelem, de még nem az „Ószövetség történelme”. Ez Istennek a működéséből ered; a szövetségből, melyet először Ábrahámmal, aztán újból Mózesrel köt. Ez a népet az isteni hatalom hordozójává teszi, és ettől kezdve történelme ezen szövetséghez való hűségéből vagy hűtelenségéből fejlődik tovább. Istentől küldött személyiségek hangsúlyozzák ezt állandóan: a nép történelmi léte nem politikai és kulturális, sem a népi sajátságaiban adott vallásos öröknek egyszerű kihatásaiban fog állni, hanem az isteni szövetségnek a teljesítésében. Azok az örök azonban ismételten a szövetség, annak szelleme és a benne levő isteni követelések ellen fognak lázadni, és önmaguk teremtette természetes történelmet fognak keresni. Így a nép történelme sajátságos kettős áramlatból áll: egy felsőbből, a tulajdonképpeniből, amelynek a kinyilatkoztatásban való hitből kell élnie, és egy nem tulajdonképpeni természetesből, amely ezt állandóan zavarja és háttérbe szorítja.

Nehéz lét; csak olyan örök valósíthatják meg, amelyek onnét jönnek, ahonnan a feladat kitűzése jött. Állandóan küld Isten embereket azzal a megbiztatással, hogy a népet szent történelme megértéséhez vezessék; előtte a kor eseményeit a szövetség szerint értelmezzék; őt a hitbe való belépésre és az isteni szövetségből táplálkozó életre vigyék – hogy ennek merész vállalásából olyan teljesülést érjen el, mely az Ő erőit, mint egy kicsiny, óriási államoktól körülvevő népnek az erőit, egészen fölülmúlják. Ezek a férfiak a próféták, azok, akik az ószövetségi történelmi tudatot megteremtik. Szavaikon átcsillog a messze távolból egy alak: a Messiás; és egy messziről jövő állapot: a messiási ország. Ez az a cél, mely felé Isten a nép történelmét vezeti. Erre irányul a sötét időkön keresztül, melyeken át kell mennie, a reménye. A próféták azonban nem hatnak. A természet és a körülmények erői túl nagyok. A prófétai sors majdnem mindig tragikus kimenetelű. Elutasítják őket, üldözik, megölik, aztán pedig, amikor már késő,

összegyűjtik írásaikat és mint szent dolgokat tartják tiszteletben azokat. Ismerjük sorsuknak szomorú visszhangját annak a szavaiból, akiről szólnak (Mt 23, 29 – 35). Ami végül kialakul, az sötét és bonyolult. Se jelentős természetes politika, sem igazi hitből fakadó cselekvés. A magasabb névű rövidebb időszakai mutatják mi lehetett volna: Dávid uralkodása, Salamon első évei, Josiás és az első Makkabeusok kora. De ismételten lesüllyed minden és mikor végül az jön, Akire az egész Ószövetség irányult, a vezetők és a nép olyan beállítottságúak, hogy nem ismerik meg.

Ez után a múlt után nyújtja ki kezét az ifjú keresztény öntudat és azt mondja: „Ez az enyém!” A nemrég megölt Jézus befejezte a régi történelmet, és megkezdte az újat. Középen áll. Minden, ami megelőzte, hozzá vezetett; minden, ami következik, őt fogja kialakítani. Pál és János azonban még messzebbre nyúlnak; ők azt hirdetik, hogy ugyanez a Krisztus az idők végén el fog jönni, hogy a világot megítélje és minden történelemnek végső értelmét megadja. — Bemutatják őt minden történés kezdetén: János, mint az Igét, aki által minden teremtetett; Pál, mint azt, aki minden idők előtt volt és akiben mindenek alapjukat kapták meg.

De mi lesz a szövetségből? Az ó beteljesült. Isten megtartotta az emberek minden hűtlensége ellenére. Krisztusban teljesül be végérvényesen, és létesül az Újszövetség: az Atyával, ki mennyekben van, és azokkal, kik Krisztus által benne hisznek. A hűség szövetsége abban a világban, mely azt botránynak és örületnek tartja. A szövetség tartalma az Isten országának eljövetele, az új teremtés megvalósulása. Népe is van. Nem természetes, a többi sok közt levő, hanem egy a Szentlélekben. Az, amelyről Péter első levele szól: „Ti azonban választott nemzetiség, királyi papság, szent nemzet, tulajdonul lefoglalt nép vagytok, hogy annak dicsőségét hirdessétek, aki a sötétségből csodálatos világosságra hívott titeket. Ti, akik valaha nem voltatok nép, most Isten népe vagytok, akik ezelőtt nem nyertetek irgalmat, most irgalomra találtatok” (1 Pét 2, 9).

Ennek a népnek az élete a többi népeken túl terjed ki. A világon belüli élete annak a természetes népnek az élete, amelyhez az egyes nemzetek tartoznak. Lelki élete és sorsa foglalja magába az Újszövet-

séget. Ezért a föld népei semmibe veszik természetes jogait. De ha Isten új népe jól értelmezi önmagát és a természetes népek ugyanúgy, akkor igen nagyjelentőségű szolgálatot tesznek egymásnak. A föld egyre szűkebbé válik, és az emberek a birtoklás által egyre nagyobb hatalomhoz jutnak. Senki sem tudja, mi történik, ha nem jut érvényre az Isten előtti közös felelősség tudata.

Pünkösdkor támadt életre a keresztény történelmi összefüggés tudata. Akkor feszült ki a keresztény lét íve, attól az órától kezdve visszafelé az idők kezdetéig. Ez a történelmi tudat messzi szélességben kiveszett. Széles körben oldódott föl a keresztény lét egyes hívőkre, akik fölött egy szervezet uralkodik. Így hát van okunk kérni a Szentlelket, hogy adja meg annak az egész világidőn végigmenő történelemnek a tudatát, amely történelem a mienk. Azt a tudatot, hogy oly történelmi kapcsolatban élünk, mely bennünket a múlt és jövő istenirányítottságának értelmezésében köt össze. Annál fontosabbnak mutatkozik ez, minél jobban elválik az egyetemes történelem a kereszténytől, és a kereszténységet mint valami idegent, sőt ellenséget levágja magáról.

IX. ÚJJÁALKULÁS

Az Egyháznak a Szentlélek Úristenhez intézett imái közt találhatóak a zsoltári szavak is: „Küldd el Lelkedet, és új életre kelnek, és megújítod a föld színét” (Zsolt 103, 30). Valami nagyon mélyen rejlő tudat figyel fel bennünk, mikor e szavakat halljuk. Hiszen kifogásunk van a létünk ellen. Él bennünk a vágy, hogy kijussunk magunkból, mássá legyünk, és éppen ebben találjuk meg igazi voltunkat. Pontosan tudjuk: csak ha sikerülne teljesen elszakadni önmagunktól, akkor jutnánk el igazán saját énünkhöz. A mesék nem azt a próbálkozást jelzik-e, hogy az ember más világba jusson el, mint ami az ő világa? Minden képzelődés és mesemondás nem nekifeszülés-e, hogy mássá legyünk, ha másban nem, legalább a kitalált alakokkal való együttélésben? De mindez természetesen nem sokat segít – hiszen mindez csak álom – éppúgy, mint az álruhába öltözés sem segít a színjátékban, melyben az ember keresi a más alakokba való bebújást. . . Vagy gondoljunk csak arra a nyugodni-nem-tudásra, mely sok emberben oly erős, és amelyből valami mindnyájunkban megtalálható; arra az

öszönre, hogy állandóan változtassunk: lakást, ruhát, orvost, foglalkozást. Nem az a vágy rejlik-e emögött, hogy magával a dologgal vagy állapottal magunkat is levessük? Magunkból egy másikba költözzünk – hogy aztán csalódva újra magunkra találjunk?... Vagy arra a vágyra, hogy a természetbe elmerüljünk, hogy megtaláljuk azt a szférát, – méhet, ősmélyt – amelyben minden elmerül, hogy mint újjálett térjen vissza. A tenger hullámainak láttára érezzük azt; az erdők zúgásában; a rónák végtelenségében; a hegyek magaslatain. De ez is hiábavaló. Mert mihelyt a varázslat pillanata elmúlt, megint minden régi az emberre zuhan és ő megint az, aki volt... Ugyanez van az élvezet vágyában is, a nagy élmény és a küzdelem izgalmának a vágyában: a vágy, a tulajdonságaival és jellemvonásaival vett saját-magából kijutni, – amely tulajdonságok az embert meghatározott személyiséggé teszik, de ahhoz a korlátozottsághoz is kötik, hogy csak ez lehet. De mégis mindig ugyanaz a csalódás! Mihelyt a dagály leapadt, az ember megint a régi énben találja magát, még jobban megkeményedve... Vagy nem ez rejlik-e abban a törekvésben is, amellyel az ember a maga kialakításán dolgozik, magát gyakorolja és képezi; attól a sokszor csak tompán érzett kívánságtól űzve, hogy magán túljusson és magából kiforduljon... Mindenütt, pedagógiai reformokban, az életmegújítás kísérleteiben, új gyógy módok kutatásaiban és sok másban érezzük a titkos reményt arra, hogy beléphetünk abba, ami még nem vagyunk; de mindenütt a minden nevelésnek és újításnak kijáró tapasztalattal találkozunk, hogy a tulajdonképpeni léten semmit sem változtathatunk. Az adott kezdeten alakíthatunk, de rajta túl nem jutunk.

Vannak élmények, amelyekben úgy látszik, mintha eddig ismeretlen lehetőségek nyílnának meg; alkotó erők mutatkoznak, amelyekről nem volt tudomásunk. Vannak idők, amikor ez az érzés egész kultúrköröket áthat. A mienk most tele van ilyen érzésekkel. Mindenfelé találkozunk az „új” szóval, mintha mágneses ereje volna és titokzatos hatásokat hozhatna létre. De lesz-e valóban valami újjá? Berendezések, állapotok, érzetek: igen, de az alap megmarad. „Ahogy kezded, olyan maradsz”, mondja Hölderlin, és ez mindenre a felelet. Valóban magából ki, másvalamibe jutni és abban a maga legsajátosabbját megtalálni; a saját korcs szűköséből magasabb lét tágasságába és újvöltába átmenni és abban azt modhatni: csak most vagyok az, akit

magamban sejtettem: az e világ erőivel nem érhető el. A világ magába zárt kör, melyet semmi sem tud áttörni.

Csak egyetlen egy helyen nyitott a világ; Jézus Krisztusban. Benne Isten lett emberré; valósággal, becsületesen, minden következményeivel. Úgy élt, mint mi; alá volt vetve a természeti és emberi együttlét szükségleteinek és be volt zárva egy ország, egy társadalmi réteg, egy történelmi helyzet adottságainak keretébe, mint mi. Jézus egészen bennállt az emberi mivolt engedelmességében. Szívhevszóló érzés, ha az ember arra gondol, hogy soha csodát nem művelt azért, hogy létének korlátait meglazítsa. Mily hatalmas erővel hat az, hogy a negyven napi böjtölés után, mikor a kísértő jön, és azt mondja: „Mondd hogy e kövek kenyérré váljanak”, Ő visszautasítja (Mt 4, 3). Sohasem művelt csodát, amely a korlátok közé szorított helyzetén javított, vagy ellenségeit leterítette, vagy megátalkodottságukat megtörite volna. Ezek együtt átélésében nem mindig azt várjuk-e, hogy ilyesmi történjék? Hogy legalább a hozzátartozóinak, a tanítványainak szívét a vakságból kikényszerítse? Sohasem tesz ilyesmit. A rá mértet elfogadja és leéli a neki juttatott életet borzasztó végéig...* De ugyanaz a Jézus Isten volt. Nem Isten-átélő, hanem létében Isten. Nem képletesen, hanem valóságban. Ugyanazon egyszerű módon, valóban, mint értem azt, ha azt mondom, hogy egy bizonyos családból származom, vagy egy bizonyos képességem van. Isteni volta semmit sem vett el a világ korlátozó szigorából, mert ez a szigor az Atya akarata volt, mikor azonban Jézus az Atya akaratának engedelmeskedett és napról napra a számára kijelölt létet élte, embersége benne Istenségének szabadságába lépett be. Az istenemberi lét előrehaladásával állandóan lépést tartott ez a fölemelkedés a világból az örökkévalóságba. Állandóan alakult emberi léte az istenibe, kifejezhetetlenül lépve át önmaga korlátait. Majdnem azt mondhatnók, ami egy konkrét folyamat alakjában földi tartózkodásának végén a mennybemenetelben

* Már többször érintettük a kérdést, van-e Jézusnak pszichológiája. A felelet mindig ugyanaz volt. Ha a pszichológia azt jelenti, ami embernél lehetséges, ti. lényének képét a lét és alakulás föltételeiből magyarázni meg, akkor Jézusnál ilyesmi nincs; mert benne olyan-ni van, ami minden magyarázatot fölülmúl. Amit nála teherünk, az csak egy: Látni és megmutatni, hogyan mond csodát azon a Jézuson, minden emberi magyarázat. De ezt egyébként tudjuk is. Éppen az előbb mondottak példa rá. Olyan vonásokból, mint például az, hogy tud csodát művelni, de sohasem használja arra, hogy létének szörnyű szűkösségéből kijusson, valódi Jézus-pszichológia volna összeállítható. Nem valami fogalomból, például az Istenember fogalmából indulna ki, hanem a valóságból, megfigyelne, iparkodnék megérteni, de éppen ezen az úton a megfoghatatlamba torkollna. Ezt a lépést a megértetből az érthetetlenbe helyesen és pontosan megmutatni – az lenne Jézus pszichológiája.

egyszer megtörtént, tudniillik szent emberi létének fölemelkedése az Isten végtelenségébe és szabadságába, – az állandóan történik egész életén keresztül, mint emberségének belépése a saját Istenségébe. Krisztus nemcsak egy első és egyszer s mindenkorra megadott létnek értelmében volt Isten, hanem az Isten-létet állandóan valósította emberi lényének a saját isteni végtelenségébe való belépésével.

Ez az az „ajtó”, mely a világból kivezet. Minden más annak a csalásnak a körébe tartozik, amellyel az élet a saját korlátain átámítja magát és azt hiszi, mert a pillanatban lehetségest képzeletével át tudja lendíteni, a valóságban is kijuthat a világból. Az álom és sóvárgás ámitása ez. A végtelenségi érzeteknek, a belső áttöréseknek és az újjálevés érzésének az ámitása. A valóságban ezek mind csak fogások, amelyekkel az élet az első próbálkozás sikertelenségén átvigasztalja magát.

Hinni annyit tesz, mint olyan viszonyba kerülni Krisztussal, melyben ő a saját létünk alapjává, életmozgásunk kezdetévé és céljává, mértékévé és mozgató erejévé lesz. Hogy ki-ki mennyire valósítja ezt meg, függ a hűségtől és áldozatkészségétől; azért jól teszi a hívő, ha nem azt mondja, hogy keresztény, hanem hogy azzá törekszik lenni. Amily mértékben azzá lesz, azon mértékben nyílik meg számára a lét ajtaja. Az az átlépés, az a fölfelé mozgás, mely Krisztusban állandóan folyik, őt is magával ragadja. Az Úr egyszer azt mondta: „Én vagyok az út, az igazság és az élet” (Jn 14, 6). E szavak mélységét nem tudjuk kimeríteni; de a gondolat, mellyel foglalkozunk, talán egy jó bejárót nyithat meg. „Az út” az a létátlépés, amelyet az Istenember nemcsak megvalósít, hanem ami Ő maga, és amelybe azt az embert is belevonja, aki hittel jön hozzá. Krisztusban élve járja a hívő „az utat”; az egyedül lehető, mely a magába rekesztett világból az Istenben való újjászületés szabadságához vezet.

Ezzel nem akarunk valami varázslatosat mondani: semmi lazítását a valóságnak, semmi megkerülését a korlátoknak, titokzatos élményeket és rendkívüli áttöréseket sem, hanem valami egészen valódit és őszintén igazat. Oly őszintén, ahogyan az Isten emberré válása történt, s oly igazán, ahogyan az igaz. Magukon a tényeken, amelyekből az élet összetevődik, ezzel közvetlenül semmi sem változik. A tehetségek ugyanazok maradnak; egészség és betegség is. Család és szociális helyzet, birtoklás és hivatás maradnak, amint vannak. A nap, a környező világ embereivel és állapotával ugyanazon feladatok elé állíta-

nak, mint eddig. Minden megmarad valóságában – és az ajtó mégis megnyílik. Az átlépés az átalakulás Krisztusba lehetőségessé válik.

Hogy írjuk ezt le? Ha valaki azokkal az emberekkel együtt él, akik rá vannak bízva, de ugyanakkor gondolatban Krisztussal van elfoglalva, iparkodik őt megismerni, vele beszél – akkor az emberekkel való érintkezése is megváltozik. Nem mintha titokzatos hatalmat kapna fölöttük, vagy ők közelében letennének hibáikról. Talán nem történik más, mint hogy ő fokozatosan türelmesebb, megértőbb, jóságosabb lesz; de éleslátóbb is, és nem ront rá oly könnyen az emberekre; ellenkezőleg lényegében szert tesz a szellemek valamiféle megkülönböztetésére, bármily ügyetlen is máskülönben. De mindez még nem teszi ki a lényegét, mert azt nem lehet elmondani. Az ember abban az irányban, amerre Krisztus van, mindenestre más lesz... A hívő megmarad napi teendőinél. Ugyanaz a kereskedő marad, vagy postás vagy orvos. Ugyanazok a tennivalói lesznek. A gép kezében nem lesz erősebbé, mint a másikéban; betegsége nem lesz egyszerűbb, mint különben lenne. Ha azonban munkáját végzi és egyúttal Krisztusban él, s az egyiket és a másikat is úgy, hogy talán semmiféle kapcsolatot sem lát a kettő között, akkor az egészben mégis végbemegy valami változás. Esetleg komolyabb és lelkiismeretesebb lesz, és ugyanakkor elveszti a munka hamis értékelését és annak tekinti, ami a valóságban. Ugyanez áll a gondokra és a fájdalmakra és a lét egyéb bajaira nézve is. Az élet anyaga ugyanaz marad, és mégis valami mássá lesz, csak nem hagyja magát megnevezni. Valóban a dolgot magát nem tudjuk soha megmondani; megmondani csak a lét dolgait tudjuk; hogy itt valami betegséget visel el valaki, ott valami veszteséget fogad megadással, aztán megint valami ellenségeskedés szűnik meg és hogy mindebben a dolgot Krisztusra irányulva másokká lesznek.

Ezt a mássá-levést tisztábban látjuk, ha azokat szemléljük, akik azt hősiessé módon valósították meg: a szenteket. Természetesen legtöbbször talán csak akkor látjuk ezt, ha visszatekintve nézzük őket; mert akik az életben dolgoztak és küzdöttek a közelükben, azok legtöbbször nem sokat vettek észre rajtuk, sőt elég sokszor talán megütköztek rajtuk. Ha azonban most visszatekintünk rájuk, akkor sokszor kézzel foghatjuk meg azt, ami itt végbement: hogyan nőtt ki ez az ember lassan első elindulásából? Nem úgy, hogy új helyzetet teremtett maga

körül, vagy új lényvé vedlett át. A lét őszintesége és valóságosága megmaradt, sőt éppen a szenteknél maradt egészen. Senki sem veszi a valóságot oly komolyan, mint a szent, hiszen a képzelődés ilyen veszedelmes úton kérlelhetetlenül megbosszulná magát. Szentté lenni azt jelenti, hogy a valóságos ember megszabadul magától, be, a valóságos Istenbe. Azt jelenti, hogy tényleg meg is szabadul, és nem azt, hogy amit az elindulásnál elhagy, azt a célban burkoltan újból megtalálja. És ez a megszabadulás a hitben történik. Nem „elragadtatásokkal” és „áttörésekkel”, hanem Krisztusban. A szentek azok, akik a krisztusi létbe bemennek, életét vele együtt valósítják meg és emberiségéből Istenségébe hatolnak föl. . . Ezeken a kinyilatkoztató alakokon látjuk világosabban, ami bennünk is végbemegy. Burkoltan, elmosódottan, ismétlődő botlásokkal és törésekkel, de mégis valóságosan. Krisztus által lesz a keresztény megvalósítható. Általa, a személyileg Istenbe beleépült ember által, a világból az Istenbe történő átlépéssel lesz a megváltó átalakulás lehetséges. Ennek természetesen hitben elfogadhatóvá kell lennie: a saját elégtelenségének állandó ellenvetésével szemben; a világ ellenvetéseivel szemben, amely itt is megmarad magabazártságában, és a hitet támadja. Mert ha van keresztény, akkor a világnak nincs igaza. A maga magára támaszkodó világ nem tűrheti, hogy Krisztus legyen. A keresztény hit lehetőségét a világgal szemben hinni kell, és abban, hogy ez a hit megvalósul és fennáll, a világ már „le van győzve”.

X. AZ ÚJ EMBER

A mikor a pünkösdi eseményről beszéltünk, azt mondtuk, hogy az Apostolok magatartása utána egészen mást mutat, mint előtte: előbb bizonyos mértékben Krisztus színe előtt álltak, utána őbenne; előbb róla beszéltek, utána belőle szóltak. Pál leveleinek sok helyén ezzel kapcsolatban azt mondja, hogy itt nem valami valahogyról van szó, hanem egészen pontos tényállásról: abban, hogy Krisztus benne és általa beszél, van az apostol lényege; de ebben van — a hivataltól és küldetéstől eltekintve — egyáltalán a keresztény lét lényege is. Pál egyenesen evangélistája ennek a létnek. Senkinél sem találjuk oly mély tudatosságát e lét lényegének, nagyságának és ugyanakkor kérdéses

voltának, mint nála. És a végső miért és honnét abban van, hogy Krisztus benne él.

Mielőtt azonban gondolatát megvizsgálónk, e különös dologgal, a „léttel” kell közelebbi ismeretségbe jutnunk. A lét nemcsak azt adja meg, hogy vagyok, hanem hogy magamban állok. Önmagam vagyok és nem egy más valaki. Csak én magam vagyok önmagam és nem egy másvalaki velem. Én magamban lakom, és ebben a házban csak én vagyok, és hogy másvalaki bejöhessen, nekem kell azt számára kinyitnom. Erősebb lelki élet óráiban érzem, hogy mennyire saját kezemben vagyok és ura vagyok magamnak. Ebben valami nagyság rejlik; méltóságom és szabadságom; de egyszersmind létem nehézvolta és egyedülvolta is. . . Erről beszélünk, mikor az emberi létről beszélünk. Pál tehát azt mondja: a keresztnél is megvan mindez, de megváltozott. Ő nemcsak a természetes személyiséget jelenti annak az embernek, hanem a keresztny egyedüllétében és szabadságában, méltóságában és felelősségében még más valami is van – egy más valaki: Krisztus.

Mikor a hitre határozta el magadat, mondja Pál, mikor megkeresztelték, valami alapvető dolog történt veled: „Vagy nem tudjátok, hogy mindnyájan, akik megkeresztelkedtünk Jézus Krisztusra, halálra keresztelkedtünk meg? A keresztség által ugyanis vele együtt a halálba temetkezünk, hogy amint Krisztus az Atya dicsősége által föltámadt a halálból, úgy mi is új életet éljünk. Ha ugyanis halálának hasonlósága által egybenőtünk vele, akkor föltámadásában is egy leszünk” (Róm 6, 3–5). Aztán tovább: „Ezért úgy tekintsétek ti is magatokat, hogy meghaltatok a bűnnek, de éltek az Istennek Krisztus Jézusban!” (Róm 6, 11). És még tovább: „Vele is támadtatok föl az Isten erejébe vetett hit által, aki föltámasztotta őt a halálból” (Kol 2, 12). . . Mikor születéssel, anyád életéből kaptad természetes életedet. Te az ő méhéből lettél szabadabbá a te saját és önálló létedbe: ez nagy, bensőséges és egyúttal szigorú titok. Itt azonban új titokról van szó; a kegyelem nagy csodájáról. Eszerint te, aki már élél, bevonattál egy másik méhbe, egy kimondhatatlan szent mélybe, amely vég és kezdet egyaránt. Ebben megszűnt benned valami: a hamis önmagában-állása az elveszett embernek; a látszat szerint „magamé-vagyok;” és az Istentől elesett egyedüllét. És te újként

kerültél ki: mint keresztény. Isten életéből új létre születél: az Isten gyermekének a létére. Ebben a létben te te magad vagy, de úgy, hogy a Krisztusban vagy. Ő él benned; de éppen ebben jutsz el a te leg-sajátabb létezésedbe. Tökéletes egyszerűséggel és erővel mondja a Galatákhöz írt levél: „Élek ugyan, de nem én, hanem Krisztus él bennem” (Gal 2, 20).

Csodálatba ejtő állítás. Ha tisztáztuk magunk előtt, hogy mit mond, akkor nem tudjuk, mit gondoljunk róla. Lehetséges ez? És ha igen, óhajtsuk is? Hiszen Krisztus, mint mindig hangsúlyoztuk, nemcsak Isten Fia, hanem Emberfia is. Ő, az ő egyedi lelke és az ő saját teste, hogyan lehet tehát mibennünk? Pál ezt feleli: Mikor az Úr meghalt és föltámadt, az maradt, aki volt: Jézus Krisztus. De egész lényege egy új állapotba jutott, a megdicsőülés és átszellemülés állapotába. A pneumatikus Krisztussá lett. Ez nem azt jelenti, hogy ő ezután „szellem”, ellentétben a testtel; szellemi lény, fogalom, erő, életmegújító ösztön, hanem hogy a Szentlélek egész lényét megváltoztatta, kinyitotta, a földi testiség korlátaiból kiemelte és így a legtisztább működésre szabaddá tette. Amit itt gondolunk, az világosabbá lesz, ha hozzávesszük, amit ugyancsak Pál a korintusiakhoz írt első levelében az emberi testről mond, hogy milyen lesz majd egykor a föltámadásban: „Nem minden test egyforma, hanem más az emberé, más az állaté, más a madaré, más a halé. S van égi test, meg földi test, de más az égi ragyogása, mint a földié. Más a nap sugárzása, más a hold fényessége, más a csillagok tündöklése; sőt egyik csillag fényessége is különbözik a másiktól. Ilyen a holtak föltámadása is. Romlásban vetik el, – romlatlannak támad föl. Dicsőtelenül vetik el – dicsőségben támad föl. Erőtlenségben vetik el – erőben támad föl; érzéki testet vetnek el – szellemi test támad föl. Ha van érzéki test, van szellemi is, amint az Írás mondja: Ádám, az első ember élő lényé lett, az utolsó Ádám pedig éltető lélekké. De nem a szellemi az első, hanem az érzéki, aztán következik a szellemi. Az első ember a földből való, földi; a második a mennyből való (mennyei). Amilyen a földből való, olyanok a földiek is, s amilyen a mennyből való, olyanok a mennyeiek is. Ezért, amint hordtuk a földi ember képét, úgy hordani fogjuk a mennyeinek képét is” (1 Kor 15, 39–49). Itt arról van szó, hogy az emberi test hogyan fog egykor föltámadni; annak szent beteljesedési állapota azonban az Úr megdicsőült teste állapotában való részesedés lesz. Mikor Krisztus föltámadott, emberi lényét a Szentlélek, az élet

megteremtője, ebbe az új életformába alakította át, amely aztán, mint az „utolsó Ádám”, a „második mennyei ember” élete, a megváltottak új életének képévé és forrásává lett.

Ezen Krisztus előtt nincsenek korlátok, még a személy korlátai sem. A megváltott emberben benne lehet. Nemcsak úgy, hogy a hívő ember rágondol és szereti, hanem valósággal. Amint a lélek a testben lehet, mert szellem, és a test életét eszközli, úgy lehet az élő Krisztus a hívő emberben, lelkében és testében egyaránt, mert Ő – nemcsak szellem, hanem a Szentlélekben pneumatikusan élő valóság. Így műveli az új életet.

„Mínhogy az Úr lélek” (2 Kor 3, 17), azért Ő a szeretet is. Isten Lelke tesz nyitottá, úgyhogy a lét létbe, élet életbe, az én a másik énbe hatolhat minden erőszak és keveredés nélkül, szabadon és méltóságát megőrizve. A Lélek műveli a szeretetet, az élet együttességét, minden jónak közösségét. Ő, aki a szeretet, „veszi azt, ami Krisztusé, és nekünk adja” (Jn 16, 15). Krisztust magát adja nekünk oda; Krisztust magát teszi életünké, úgy, amint ugyanaz a Pál mondja: „Számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség” (Fil 1, 21).

Milyen mély ennek az egységnek szeretet jellege, ugyancsak Pál mondja meg a rómaiakhoz írt levélben: „Ki ragadhat el minket Krisztus szeretetétől? Nyomor vagy szükség, üldöztetés vagy éhség, ruhátlanság, életveszély vagy kard? Hiszen meg van írva: Minket mindenkor teérted irtanak, a vágóbirkák módjára tartanak. De mindezen diadalmaskodunk Ő általa, aki szeret minket. Biztos vagyok ugyanis abban, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövődők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket Isten szeretetétől, mely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van” (Róm 8, 35–39).

De nem szűnik-e meg ezzel a közösséggel a személy önállósága? a magánossággal együtt nem vesz-e el a magában álló lét is? Az Isten lényegét különbözőképpen lehet meghatározni. Mondhatjuk azt, hogy Ő a megalapozója minden értelemnek és teremtője minden létnek. Ő a legfőbb Ura és Irányítója minden történesnek; A Mindentudó és végtelen Igazságos, a Szent és végtelenül Szerető. . . De vannak még más meghatározások is, amelyek magából a hívő életből vannak véve és valami különösen szívhez szólót tartalmaznak. Így mondhatjuk:

Isten az a valaki, akire a következő áll: Minél nagyobb mértékben jut az emberben érvényre, s minél erősebben hatja át, annál tisztábban éri el ez az ember a saját énjét. Látszólag ellentmondás, a valóságban az Isten lényegének végső kifejezése. Mert Isten egyáltalán nem „egy másik”. Egyáltalán nem olyan, hogy kívül állna, és hogy közte és köztem ez állna fönn: hogy „Ő vagy én”. Mindennel, ami vagyok, általa élek. Minél erősebben irányul rám teremtő ereje, annál valóbbá leszek. Minél hatalmasabban fordul felém szeretetével, annál teljesebben leszek abban én magam. Krisztus azonban Isten, a szó tiszta és teljes értelmében; az Ige, aki által minden teremtetett, és én is teremtve vagyok. Az ő bennemléte tesz csak azzá a lényvé, amelynek Isten engem akar. A maga-lét a teremtménynél nem azt jelenti, hogy függetlenül áll önmagában. Ezt akarni lázadó, borzasztó és a mennyei szemek előtt nevetséges kísérlet lenne arra, hogy Isten magalétét utánozza. Ellenkezőleg, az ember magavolta állandóan az Isten teremtő működéséből emelkedik ki. Az ember igazi önmaga-volta az Istenben levő önmaga-volta; és itt, a Lélek-Krisztusnak vagyis a Logosznak bennlevésében nyeri el végső teljességét. Az ember igazán ő maga, amennyiben Krisztusban van.

De Pál még többet mond: Krisztus a keresztény lét élő formája. Minden ember formát hord magában. Ezen azt értjük, ami különböző tulajdonságainkat, erőinket, ténykedéseinket egységbe kapcsolja össze. Azt eszközlí, hogy én, aki most dolgozom, ugyanaz vagyok, mint az, aki előbb pihent, és az, aki később egy jóbaráttal együtt lesz. A változásban magammal azonosnak ismerem meg magam; egy alapforma él bennem, mely minden sokféleségben megnyilatkozik, – oly nagy sokféleségben, hogy sokszor úgy látszik, többé már nem is fogható össze. Miben hasonlít a kisgyermek a meglett emberhez? Miben a fiú az aggastyánhoz? és mégis ugyanaz a lény maradnak, mert az egy alapforma az élet lefolyásában mindig újonnan és mégis mindig mint ugyanaz nyilatkozik meg. . . Pál itt azt mondja: mikor kereszténnyé lettél, egy új formát vettél fel magadba. Ez mindent, ami természetenedél fogva vagy: testedet és lelkedet, cselekedeteidnek és tulajdonságaidnak a sokaságát, sőt magát a természetes létformádat is, mint anyagot magához ragadott, hogy abban magát, mint a tulajdonképpeni és végleges formát, fejezze ki. Ez a forma a pneumatikus Krisztus, amint magát a te sajátos lényedben és életedben, a te lét körülményeid-

ben és működésében ki akarja fejezni. Amint lelked testednek alak adója, úgy ő alak adója lelkednek és testednek egyaránt, egész létednek. A rómaiakhoz írt levélben ez áll: „Tudjuk, hogy az Istent szeretőknek minden javukra szolgál, azoknak, akiket rendelése értelmében (szentségre) hívott. Akiket ugyanis eleve ismert, azokat előre arra rendelte, hogy hasonlónak váljanak fia képmásához. Így lesz elsőszülött sok testvér között” (Róm 8, 28–29). Hasonló áll a korintusiakhoz írt második levélben: „Mi pedig mindnyájan födetlen arccal szemléljük az Úr dicsőségét és dicsőségről dicsőségre ugyanazon képmássá változunk át az Úr Lelke által” (2 Kor 3, 18). Az Egyház pásztorairól és tanítóiról ezt mondja az efezusiaknak írt levél: „Ő egyeseket apostolokká, másokat prófétákká, ismét másokat evangélistákká, pásztorokká és tanítókká tett, hogy istenszolgálatra neveljék a szenteket és fölépítsék Krisztus testét, amíg mindnyájan el nem jutunk a hitnek és Isten Fia megismerésének egységére és meglelt emberré nem leszünk Krisztus teljességének mértékében” (Ef 4, 11–13).

Az a forma, mely a keresztényt kereszténnyé teszi; amelynek minden megnyilatkozásán át kell világitania, életének minden különböző mozzanatát egységbe kell kapcsolnia, melyet mindenben föl kell ismer- ni: az a bennelevő Krisztus. Minden egyes keresztényben másként, lényének milyensége szerint: Másként a férfiban, mint a nőben, másként a gyermekben, mint a felnőttben, másként ebben a tehetségben, mint abban. A különböző időknek és alkalmaknak megfelelően különbözőképpen: öröm vagy bánat, munka vagy emberrel való találkozás szerint. De mindig ő. Minden sokféleségen és változáson keresztül húzódik a létesülésnek összefüggése, a növekedés. Minden keresztényben Krisztus mintegy újra éli életét: először gyermek és aztán érik, míg el nem éri a nagykorú keresztény teljes életkorát. A növekedés pedig abban áll, hogy a hit nő, a szeretet erősödik, a keresztény mindig tisztábban ébred tudatára keresztény voltának, és mindig nagyobb bensőséggel és felelősséggel éli keresztény létét.

Hallatlan gondolat! Csak abban a hitben viselhető el, hogy valóban Krisztus ad mindennek értelmet: a szeretetben, mely vele eggyé akar lenni. Vagy az a gondolat, hogy egy valakivel egybe vagyok fűzve – nemcsak egybekötve az életben és cselekvésben, hanem eggyé növe a létben és önmagában – elviselhető volna-e, ha az illetőt nem szeret-

ném, mint olyant, akin keresztül a tulajdonképpeni éneket találom meg, az Isten gyermekének énjét, és azt, akit egyedül mondhatok igazán Te-nek, vagyis az Atyát. Azért áll a Szentírásban: „Senki sem jut az Atyához, csak én általam” (Jn 14,6). Az én magamvolta Krisztusba van zárva, és nekem mint azt kell szeretni megtanulnom, akiben tulajdonképpen létem van. Ő a Logosz, az Ige, mindennek igazolta; hiszen így áll ez János evangéliumának első fejezetében. Tehát az én igazoltom is. Benne van lényem otthona. Benne kell magam fölkeresnem, ha igazán meg akarom magam találni. Csak ebből a hitből lehet azt elviselni – de nem, végtelen hálával elfogadni, amit Pál mond.

De valóban így is van mindez? Állíthat-e Pál ilyesmit, amikor az emberek olyanok, amilyenek? Hát megváltoztak azzal, hogy keresztények lettek? Nincs már vétkük? Nem tudsz te arról az aljastól, gonoszról és nyomorúságosról, ami bennük van? . . . Van egy hely a rómaiakhoz írt levélben, amelyen ő a meg nem váltott ember állapotról beszél, amelyben azonban áttör a mindig új tapasztalata is annak,, ami még a hívőben a megváltással szembenáll. Azt mondja itt: „Tudom ugyanis, hogy a jó nem lakik bennem, vagyis testemben, mert akarni ugyan kész volnék, de arra, hogy a jót meg is tegyem, nem vagyok képes. Hisz nem azt teszem, amit szeretnék, a jót, hanem a rosszat teszem, amit nem akarok. Ha pedig azt teszem, amit nem akarok, akkor már nem is én cselekszem azt, hanem a bennem lakó bűn. Így tehát erre a törvényre talállok: Bár a jót szeretném tenni, a rosszra vagyok kész. A belső ember szerint örömet talállok Isten törvényében, de más törvényt tapasztalok tagjaimban: ez küzd értelmem törvénye ellen és a bűn törvényének rabjává tesz, mely tagjaimban van. Én szerencsétlen ember! Ki szabadít meg e halálra szánt testtől? Hála legyen Istennek, Jézus Krisztus, a mi Urunk által! Értelmemmel tehát Isten törvényének szolgállok, testemmel azonban a bűn törvényének” (Róm 7, 18–25; lásd ehhez 1 Kor 3, 3; Róm 8, 12 kk. stb.). . . És ezek ellenére igaz lenne, amit mondasz? Oly biztosan igaz, mint hogy Krisztus föltámadott. Mert a megváltás és újjászületés nem azt jelentik, hogy az ember átvarázsolódott, hanem hogy bele új kezdet van elültetve. A rossz, amelyről beszélsz, itt van; de az új kezdet is. A keresztény nem valami egyszerű lény, hanem majdnem azt mondanók: harc, vagy még helyesebben: harctér, melyen ketten harcolnak, a régi ember, aki az ő lázadó énjében gyökeredzik, és az új, aki Krisztusból for-

málódott. „Hiszen hallottátok és megtanultátok, hogy Jézusban van az igazság. Korábbi éltetekkel ellentétben vessétek le tehát a régi embert, akit a megtévesztő kívánság romlásba dönt. Újuljatok meg gondolkodástok szellemében és öltösetek magatokra az új embert, aki Isten hasonlóságára tiszta igazságban és szentségben alkotott teremtmény” (Ef 4, 21–24). Az egész keresztény lét ennek a két „Embernek” a harca bennünk. A keresztény nem természetes lény, hanem titok; az eljövendőről készült terv. Abban, ami tulajdonképpen vagyunk, hinnünk kell minden ellenvetés ellenére, amely abból hozható, aminek látszunk. Annak ellenére, sőt dacára azzal, amit magunkon tapasztalunk, hisszük, hogy újjászülettünk; Krisztust hordozzuk magunkban, és vele egy megvalósulásban lévő dicsőséget, amely egykor nyilvánvalóvá lesz, amint a rómaiakhoz írt levél nyolcadik fejezetében mondja.

Ha az evangéliumok olvasásáról áttérünk az apostoli levelekre, feltűnik, hogy ezekben hiányzik az a fogalom, mely ott az egész keresztény létet meghatározza, a Krisztus követése. A követés szó alig található bennük. De hol marad az, amit rajta értenek? Abba olvad bele, amiről itt beszéltünk: a régi emberből az újba való átmenetelbe. Az Urat követni nem azt jelenti, hogy szó szerint utánozzuk, hanem hogy saját életünkkel fejezzük ki. A keresztény nem utánzata Krisztus életének; ez természetellenesség lenne és igaztalanra tehetne. Csak kevesen kapták célul és egyúttal ajándékul, hogy életét majdnem betű szerint éljék utána; elsősorban Assiszi Szent Ferencre gondolunk. Ettől eltekintve pedig a keresztény élet azt jelenti, hogy őt a saját életünkbe ültessük át; a mindennapi cselekvések, az emberi érintkezések, isteni látogatások és sorsesemények termőföldjébe úgy, amint ezek esetről-esetre érik az embert.

Mennyire egészen másképp van mélyre rétegezve, mennyire egészen másképp van a végtelenben levő pólusokra építve a keresztény lét, mint a közvetlen emberi! A világnak egyik legfélelmetesebb fegyvere azonban a keresztény ember ellen az, hogy ennek a tudatától iparkodik őt megfosztani. Azt beszéli neki be, hogy a neki való magatartás egyszerűen az emberi magatartás és a keresztény lét az általában vett világi emberi létnek egy esete. Így elveszi tőle a létre döntő jelentőségű pontjaihoz való vonatkozását, mely pontok a végtelen

szent Istenben és a bűn elveszettségében vannak. Ha a keresztyény ezt megengedi, ha fölädja tudatának magaslatait és mélysegeit, lényének a hitböl fakadó feszítö erőit, létének tulajdonképpeni mértékeit, akkor kevesebb lesz, mint aki egyszerűen a világban él. Itt vannak a keresztyény szellemi munkának a fő feladatai, amelyekben a gondolkodónak és a mindennapi életben állónak osztoznia kell: a keresztyény létet megint visszavinni a tudatba, érzésbe és akaratba, azzá tenni, ami valóságban.

XI. AZ EGYHÁZ

Az előbbiekben az Úrról volt szó, aki a Szentlélek erejében a halálból föltámadt és bement dicsőségébe. Róla mondja Pál: „Az Úr a Lélek”; és tovább: „Ahol az Úr Lelke, ott a szabadság” (2 Kor 3, 17), mert számára már nem létezik korlát, sem az időé, sem a téré, sem a dologé, sem a személyé. Így lehet az emberben, anélkül, hogy annak sajátos életéhez hozzányúlna, éppúgy, amint az emberi testben lehet a szellemi lélek, anélkül, hogy az megszűnnék testi-élő-alak lenni. A hit és a keresztség útján Krisztus belép az emberbe, mint lelkének lelke, életének élete. Működik az emberben és törekszik magát cselekvésében és létében kifejezni. Így keletkezik a keresztyény személyiség. Ennek végső kifejlése: Krisztus az emberben; amint Pál mondja a titokról, „amely századok és nemzedékek óta rejtve volt, amelyet (Isten) most kinyilatkoztatott szentjeinek. Velük akarta közölni Isten, micsoda fönséges gazdagságot rejt a pogányok számára ez a titok: Krisztus bennetek a megdicsöülés reménye” (Kol 1, 26–27). Mindenkiiben ugyanaz, de minden egyesben újonnan és másként; úgyhogy az ő sajátos lénye az, ami itt kibontakozik. A hívőnek saját valóját nem oltja ki, hanem az eljut a saját kiteljesedéséhez. A kolosszabelieknek írt levél azt mondja, hogy: „Krisztussal el vagyunk rejtve az Istenben” (Kor 3, 3). Az ember legigazibb sajátja itt érintetlen marad, kivonva minden hozzányúlás, minden sokszorozás eshetősége alól – beleértve azt a legbensőbbet is, amelyről a Jelenések Könyve a perganomi egyháznak szóló levélben beszél: „A győztesnek rejtett manát adok és egy fehér követ, a kövön új név áll, amelyet más nem ért, csak aki megkapja” (Jel 2, 17). Így keletkezik a keresztyény bensőség. Nem abban áll, hogy az ember befelé fordul, vagy a lényeges után

törekszik, tehát nem a pszichológiai vagy szellemi mélységben rejlik, hanem Krisztus teremti meg azzal, hogy az emberbe jön. Krisztus bennlakása az emberben, ez a keresztény bensőség. Ez Krisztussal jár és eltűnik, ha ő eltűnik. De ugyanaz a Krisztus, akiről remélem, hogy bennem van, ott abban a másokban is él, és abban a harmadikban és negyedikben és mindazokban, akik benne hisznek. Ebből az életleszármazás közössége keletkezik. Ebben a benső, Istenből született életben rokonok vagyunk. Az Isten gyermekeinek a családját alkotjuk, akik közt Krisztus úgy van, mint „elszülött sok testvér között” (Róm 8, 29). Ennek a közösségnek a legtisztább kifejezője a Miatyánk. Ebben a „keresztény mi” beszél. Az Isten gyermekei, legidősebb testvérük vezetésével szólnak a közös Atyához.

Az Utolsó napon a bíró a jobbán állóknak és a balján állóknak aszerint fogja azt áldás vagy átok ítéletét mondani, hogy őt felkarolták-e vagy elhanyagolták. Ha pedig ezek kérdezni fogják, hogy mikor tettek ilyesmit, azt fogja nekik mondani: „Amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek” (Mt 25, 40). Minden hívőben Krisztussal találok magam szemben, aki benne van. Így lesz ez, amint Pál ismételten hirdeti, különös nyomatékkal az efezusiaknak írt levélben: „Szakítsatok ezért a hazudozással, és beszéljen mindenki őszintén felebarátjával, hiszen egymásnak tagjai vagyunk. Ha haragusztok is, ne vétkezzetek. A nap ne nyugodjék le haragotok fölött. Ne engedjétek az ördögnek. Aki lopott, ne lopjon többé, hanem dolgozzék, és keze munkájával keresse kenyerét, hogy legyen mit adnia a szűkölködőknek is. Semmiféle rossz beszéd el ne hagyja ajkatokat, hanem csak olyan, amely alkalmas a (hitben való) épülésre, ahol szükséges, hogy kegyelmet közvetítsen a hallgatók számára. Meg ne szomorítsatok Isten Szentlelkét, akinek jegyét viselitek a megváltás napjára. Távol legyen tőletek minden keserűség, indulatosság, haragtartás, szóváltás és káromkodás, minden egyéb rosszal. Inkább legyetek egymás iránt jóindulatúak, könyörületesek, és bocsássátok meg egymásnak, amint Isten is megbocsátott nektek Krisztusban. Kövessétek tehát Isten példáját, mint kedves gyermekei. Éljetek szeretetben, amint Krisztus is szeretett minket és jóillatú áldozati adományként ajánlotta föl magát értünk Istennek” (Ef 4, 25 – 5, 2).

Ezzel azonban a keresztény közösség gondolata még nincs kimerítve. Pál levelei között az efezusiakhoz és a kolosszabeliekhez írtak

különös helyett foglalnak el. Mintegy az áthidalást képezik Páltól Jánoshoz. Az elsőnek a bekezdésében ez áll: „Benne van vére által szerzett megváltásunk, bűneink bocsánata, kegyelme bőségének arányában, amelyet minden bölcsességgel és okossággal gazdagon árasztott ránk. Tudtunkra adta ugyanis jóságos tetszése szerint akarátának titkát, amellyel elhatározta, hogy az idők teljességével Krisztusban, mint főben foglaljon össze mindent, ami mennyben és földön van. Benne vagyunk hivatva az örökségre, melyre annak végzése szerint lettünk rendelve, aki mindent akarata szabad elhatározása szerint cselekszik. Ezzel magasztaljuk dicsőségét mi, akik már azelőtt is reméltünk Krisztusban (Ef 1, 7–12). És a másik levélen: „Ő, a Testnek, az Egyháznak feje, Ő a kezdet, elsőszülött a holtak közül, hogy övé legyen az elsőség mindenben. Úgy tetszett az Atyának, hogy benne lakjék az egész teljesség, s hogy általa békítsen ki magával mindent, ami akár a földön, akár a mennyben van, azzal, hogy keresztiének vérével békességet szerzett mindennek” (Kol 1, 18–21). Ugyanebben a levélben hátrább ezt mondja: „Vigyázzatok, hogy senki félre ne vezessen bölcelettel és hamis tanítással, ami emberi hagyományon s e világ elemein alapul, nem pedig Krisztuson. Benne lakik testileg az Istenség egész teljessége, benne lettetek ennek a teljességnek részei: benne, aki minden fejedelemség és hatalmasság feje” (Kol 2, 8–11).

Itt is a pneumatikus Krisztus az, akiről szó van. De egy egészen más nagyságig nő fel. Nem az egyes hívő személyiségek bensőjéhez fordul, hanem általában a lét felé. Mindenható hatalommal, ugyanazzal, mely a világot teremtette, nyúl az emberközösség után. Nemcsak ezután az ember után és a második és a harmadik után, hanem mindnyájuk után, úgy, amint az egészet alkotják. A pünkösdi eseményben történt ez. Ekkor lépett be az emberiség egészébe és itt lett annak életadóan működő formájává. Itt keletkezett az Egyház. Az Egyház nem tevődik össze ebből és abból és a harmadik hívőből. Nem áll elő a különböző egyesek érzelmi találkozásából. Az Egyház nemcsak „a hívők közössége”, hanem azt jelenti, hogy az emberi létnek mint egésznek a gyökerét Krisztus ragadta meg; az egyesek pedig ebben a velük szemben független egészben, mint tagok állnak.

Ezen titok kifejezésére Pálnak két képe van. Az elsővel már találkoztunk: Ez a test és a tagok képe. A testben levő tag mást jelent, mint például a fém része az egész darabban. Itt csak külső kapocs van,

ott eleven összefüggés. A „tag” olyan képződményt jelent, amelynek saját értelme van, de ugyanakkor be van véve a test egész alkatába. A tag föltételezi a testet, mint egészet; ez pedig a tagokból épül föl. Ezt a viszonyt organikusnak nevezzük. Éppen így minden egyes tag, minden más taghoz funkciójának megfelelő különös viszonyban van; vele együtt pedig az egész fölépítésében. De a fej – és ebben Pál az antik gyógyászat egy gondolatát használja föl – az egész fölépítés ható princípiuma. Az erők, melyek a testben mindenütt működnek, belőle erednek mint forrásukból és legfőbb irányítójukból.

Így van a dolog az Egyházban is. Az egyes hívők a tagok, Krisztus a Fej. Belőle fakad az élet forrása és alapja. Az összes tagok alkotják tőle áthatva és egyesítve az ő testét, mindegyik a másikkal és valamennyien az egészben összekapcsolva. . . Egy másik kép a templom képe. Ebben a kövek azok az egységek, melyek az átfogó építménnyé tevődnek össze. De, így szabad a gondolatot tovább fűznünk, nem külső egymáshoz illesztéssel, hanem a művész nagy átgondolásának vezetésével, melyben minden egyes az egésznek eleme. Ez a működő, az egészet összefogó erő megint a pneumatikus Krisztus; élő bölcsesség és szépség, értelem és erő. Vagy a kövekhez viszonyítva, hasonló szerepbe gondoljuk, mint a fej van a tagokhoz, és akkor szeglet és zárókő, amely mindent összeköt, vagy az alap, mely mindent hord.

Az egészet Egyháznak hívják. A pneumatikus Krisztus hatja át; mint terv, mely szerint fölépül; mint forma, mely belső szerkezetét adja meg. Az erő pedig, mely ezen terv szerint és ebből a formából kihozza, a Szentlélek, amint azt Pál a korintusiakhoz írt első levelében kifejti: „A test ugyan egy, de sok tagja van. A testnek ez a sok tagja egy test. Így Krisztus is. Mi ugyanis mindnyájan egy Lélekben egy testté lettünk a kereszténység által, akár zsidó, akár pogány, akár rabzolga, akár szabad. Mindannyiunkat egy Lélek itatott át (1 Kor 12,12–13).

Az Egyháznak más a fölépítése, mint az egyesé. Más a belső szerkezete, mások az életmegnyilvánulásai, mások az időszakai, melyekben fejlődése hatalmas, lassú menetben végbemegy; más természetűek küzdelmei és krízisei. De a Krisztus, aki áthatja, az ugyanaz, mint aki az egyesekben él. Az Egyháznak is van bensőségessége, és pedig mélységes és nagyhatású. Az effezusiakhoz írt levél harmadik fejezetének csodálatos szavait talán szabad rá alkalmaznunk: „Ezért térdet

hajtók (Urunk Jézus Krisztus) Atyja előtt, akitől minden közösség származik, mennyben és földön. Adja meg nektek dicsőségének gazdagsága szerint, hogy Lelke által megerősödjeteK belső emberré, hogy a hittel Krisztus lakjék szívetekben, s ti gyökeret verjeteK és alapot vesseteK a szeretetben. Akkor majd föl tudjátok fogni az összes szentekkel együtt, mi a szélesség és hosszúság, magasság és mélység, megismeriteK Krisztusnak minden ismeretet fölülmúló szeretetét, és beteliteK Isten egész teljességével. Neki pedig, aki a bennünk működő erővel mindent megtehet, azon fölül is, amit kérünk vagy megértünk: dicsőség legyen az Egyházban és Krisztus Jézusban minden nemzedéken át örökkön örökké. Amen” (Ef 3, 14–21). Az egyesek és az Egyház bensősége itt, úgy látszik, egybefolyanak; az egyes személyiségek bensőségének kimért mélysége és az Egyháznak óriási, mindenkit átfogó mélysége. Nála van az igazságnak Isten ajándékozta megismerése. Benne van az újjászületés anyaméhe, amely az egyest magába vonja és Isten gyermekévé újraszüli.

Krisztusnak ebből a bennünk lakásából származik a szeretetnek Pál-féle fogalma is. Kettős vonatkozása van. Az egyik szeretet az egyes embertől irányul az egyes felé, az Isten gyermekének bensőségességétől a testvérhez és az érintkezések sokfélesége szerint alakul. Erről beszél különösen szépen az a levél, melyet Pál a Filippiben levő kedvelt egyházközségnek írt. Van aztán egy másik szeretet is, mely a mindenkit átható élet egységéből fakad. Róla beszél Pál a korintusi egyházközségnek írt első levelében. Korintusban viszálykodások voltak, melyek jámbor versengésből eredtek. A pünkösdi esemény folytatásaként, a hatalmas kitörésnek mintegy hullámgyűrűi különös kegyelemajándékok mutatkoztak a hívek körében, az úgynevezett karizmák. Az egyiknek az adatott meg, hogy a pneumatikus, a Szentlélektől eredő ihletben titokzatos dolgokat mondhasson; ez volt a jövőndőlés adománya. A másiknak, hogy a próféta i beszédet, mely a be nem avatottak előtt érthetetlen volt, megértse és magyarázza; ez volt az értelmezés adománya. A harmadik azt kapta meg, hogy eredményesen tudjon oktatni. A negyedik, hogy vigasztalni és segíteni tudjon és így tovább. Ezeknek az adományoknak a birtokosai, úgy látszik, vitatkoztak – furcsa kavarodás! – hogy melyik adomány a legelőkelőbb. Pál megmondja nekik a tizenkettedik fejezetben, hogy áll a dolog: „A lelki adományok különfélék, de a Lélek ugyanaz. A megbízatások is különfélék, de az Úr ugyanaz. Különfélék a csodatettek, de Isten,

ki mindezt mindenkiiben véghez viszi, ugyanaz. Mindezt azonban egy és ugyanaz a Lélek műveli, tetszése szerint osztva kinek-kinek” (1 Kor 12, 4 és 11). Egy tehát a hatalom, mely mindent művel, a Szentlélek. Egy a forma, mely mindenben megnyilatkozik: Krisztus. Egy egység áll elő mindebből, az Egyház. S most kifejti Pál a képet és megmutatja, hogyan függenek a test tagjai egymástól; hogy nem támaszkodhatik meg a láb sem a kéz, egymagában magára, hanem az egészbe beleillesztve vannak, az egészből élnek és szolgálják ki egymást. Ha tehát van adomány, mely a legfontosabb, akkor az csak a szeretet lehet. De az nem különös teljesítmény a többi mellett, hanem a készség, hogy az ember az Isten művelte egészben álljon és mindenkinek mindene legyen – és így születik meg a tizenharmadik fejezetben a szeretet híres himnusza.

Innét nézve, a szeretet a kifejezője az Egyház egységének. Nem az egyesből kiinduló megmozdulás a másik egyes felé, hanem a nagy, a mindenkin átáramló élet egyesítő hatalma. Ebben az értelemben szeretni annyit tesz, mint Egyháznak lenni. Az Egyház életáramlását magán átfolytati engedni és a másikkal továbbadni: „Mint Isten szent és kedves választottjai, öltöztetek magatokra szívbeli irgalmat, jóságot, alázatosságot, szelídséget és türelmet. Viseljétek el egymást és bocsássatok meg egymásnak, ha valakinek panasza van a másik ellen. Amint az Úr megbocsátott nektek, ti is úgy tegyetek! Mindezen fölül pedig szeressétek egymást, mert ez a tökéletesség köteléke. S Krisztus békéje uralkodjék szívetekben, hiszen erre vagytok hívva egy testben. Legyetek hálásak. Éljen bennetek elevenen Krisztus igéje. Tanítsátok és intsetek egymást nagy bölcsességgel. Énekeljétek hálás szívvel zsoltárt, himnuszt és szent dalokat Istennek. Bármit szóltok és tesztek, mindent az Úr Jézus nevében tegyetek és adjatok hálát általa Istennek, az Atyának” (Kol 3, 12–17).

XII. AZ EGÉSZ TEREMTÉS ELSŐSZÜLÖTTE

Hozzá vagyunk szokva, hogy Jánost az Újszövetség legmerészebb gondolkodójának tekintsük. Lényét a hagyomány a sas képével fejezte ki; azon állat képével, amely a monda szerint képes lenne magasba röptében a napba nézni, anélkül, hogy a szeme elpusztulna.

Ha azonban hosszabban foglalkozunk Pállal, akkor néha kételkedünk, hogy mégiscsak nem ez volt-e a mélyebb értelmező és a hatalmasabb alakító; ami annál nagyobb jelentőségű lett volna, mert jóval előtte írt, mint János. Iparkodtunk megérteni azt a képet, melyet Pál Krisztusról fest; róla és arról, aki benne hisz, a keresztyénről: de az utolsó „szélesség és hosszúság, magasság és mélység” (Ef 3, 18) benne még hátra van; ezt még el kell mondanunk.

Az efezusiaknak ezt írja: „Benne van vére által szerzett megváltásuk, bűneink bocsánata, kegyelme bőségének arányában, melyet minden bölcsességgel és okossággal gazdagon árasztott ránk. Tudtunkra adta ugyanis jóságos tetszése szerint akaratának titkát, amellyel elhatározta, hogy az idők teljességével Krisztusban, mint Főben foglaljon össze mindent, ami mennyben és földön van. Benne vagyunk hivatva az örökségre, melyre annak végzése szerint lettünk rendelve, aki mindent akaratának szabad elhatározása szerint cselekszik. Ezzel magasztaljuk dicsőségét mi, akik már ezelőtt is reméltük Krisztusban” (Ef 1, 7–12). A kolosszabelieknek írt levél pedig ezt mondja: „Ő kiragadott minket a sötétség hatalmából s áthelyezett szeretett Fia országába. Benne van (vére által) megváltásunk, bűneink bocsánata. Ő a láthatatlan Isten képmása, minden teremtmény Elsőszülöttje. Benne teremtett mindent a mélyben és a földön; a láthatókat és a láthatatlanokat, trónusokat, uralmakat, fejedelemségeket és hatalmasságokat. Mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van mindennél, és minden benne áll fönn. Ő a testnek és az Egyháznak a feje. Ő a kezdet, elsőszülött a holtak között, hogy övé legyen az elsőség mindenben. Úgy tetszett az Atyának, hogy benne lakjék az egész teljesség, s hogy általa békítsen ki mindent, ami akár a földön, akár a mennyben van, azzal, hogy keresztyének vérével békeséget szerzett mindenkinek” (Kol 1, 12–30). És tovább: „Vigyázzatok, hogy senki félre ne vezessen bölcsélettel és hamis tanítással, ami emberi hagyományon s e világ elemein alapul, nem pedig Krisztuson. Benne lakik testileg az Istenség egész teljessége, benne lettetek ennek a teljességnek részesei: benne, aki minden fejedelemség és hatalmasság feje” (Kol 2, 8–10). Itt Krisztusról van szó, de alakja minden határon túlnőtt. Óriási, mint a világ; nem, — minden világon túlnőtt a nagysága. Mindent átható alkotóerő lakozik benne. Benne van mindennek az értelme. Minden idő előtt áll, őszkedetű.

Ezek a szövegek egy másik szövegre mutatnak: a János evangélium kezdetére. Ott ez áll: „Kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt, és Isten volt az Ige. Ő volt kezdetben Istennél. Minden ő általa lett, és nélküle semmi sem lett, ami lett. Benne élet volt, és az élet volt az emberek világossága. A világosság a sötétségben világít, de a sötétség nem fogta föl. . . Az igazi világosság, mely minden embert megvilágosít, a világba jött. A világban volt, a világ ő általa lett, mégsem ismerte föl őt a világ. Tulajdonába jött, de övéi nem fogadták be. Mindannak azonban, aki befogadta, hatalmat adott, hogy Isten Fiává legyen, annak, aki hisz őbenne. Aki nem vérből, sem a test ösztönéből, sem a férfi akaratából, hanem Istentől született. Az Ige testté lett, és közöttünk lakott. Láttuk dicsőségét, az Atya egyszülöttjének dicsőségét, akit kegyelem és igazság tölt be” (Jn 1, 1–5 és 9, 14). Itt is találkozunk vele, aki őскеzdetű, minden értéket magába foglal, mindent áthat, de valami hiányzik, ami a páli helyeket titokzatosakká teszi.

Amiről János beszél, az a Logosz, a beszélő Istennek az Igéje, mert Isten nem néma. Magukon tapasztaljuk a beszélés értelmét: hogy tudniillik azt, ami bennünk van, szóban kimondhatjuk, és azt kimondva benne magunkat értjük. János megtanít rá, hogy az Istennél is így van. Lényegének és értelmének teljét, életét, gazdagságát, boldogságát nem tartja némán magában, hanem kimondja. Az Ige, a szó azonban, amely által ezt teszi, nem irányul máshoz, hanem önmagához. Az Ő mélyében marad, mint létező végtelen gondolat-teljesség, de valóság. Ami emberi szónak gyöngé. Csak értelmileg erős, nem létben. Léte szerint csak lehelet, amely elmúlik; kép, amely bennünk és a hallóban fölmerül és ismét szétfolyik. A szó, amelyet Isten mond, cselekvően létező marad és maga is Egyvalaki. Azzal, hogy Isten magát mondja, beszélő és kimondott egyszerre, Atya és Fiú. Ez a Szó, melyet az Atya öröktől fogva mond, és amely, mint János mondja, öröktől fogva „reá irányult”, és hozzá visszafordult, magába zár mindent: az Isten végtelenségét és az egész teremtett mindenséget. Sőt azon túl minden lehető teremtést: ez Igében ragyog az ősképe mindennek, ami létezhetne. Aki ezt fölfogná, mindennek összefoglalóját tudná. Hogy a Logosznak ez a fogalma Krisztus személyének értelmezésére készen álljon, a görög gondolkodás hat évszázadon át dolgozott a szent történelem szolgálatában. A világosságra törő erős akaratával, azzal a szívós erejével, hogy a létet minden kaosz ellenére

határozott formában, a létesülés ősadottságait örök képekben látta, dolgozta ki az idea fogalmát és a minden ideát magábazáró összfogalomnak, a Logosznak a fogalmát. János, és az ő vezetésével a keresztény gondolkodás átvették ezeket a fogalmakat és a Krisztus-megértés szolgálatába állították... A gondolat tehát elég merész – de Pálé még merészebb. János Istennek örök Fiáról, a magában vett Logoszról beszél. Pál pedig Istennek emberré lett Fiáról. Őt, az Istenembert állítja be ebbe az őselindulásba. Őt tekinti mindenek összefoglalójának.

Mit jelent ez? Azt, hogy a Logosz időben lett emberré? Nem tudom. Azt mindenesetre jelenti, hogy az ember és az emberi Isten előtt másként van, mint mi gondoljuk.

Ő az egész teremtés Elsőszülöttje. Benne vannak minden teremtettnék gondolati formái, lényalapjai, értékkepei. Amint a fehér szín minden színt magába foglal, úgy foglalja magába az Ige egyszerű lényességében mindazt, ami a világ szélességében, az idő hosszúságában, a tartalom mélységében, a mérték magasságában kiterítve van. És nemcsak mint előttünk álló kép, hanem mint hatalom, mert általa lett minden. Krisztus az Atyának teremtő keze.

De benne vannak a sorsok gondolati formái is. Bármilyen történések is a világon: az összes okok és okozatok láncolatai kezdettől fogva, mindegyik magában és valamennyi együtt, beláthatatlan szövődményekben – mindennek ősképe benne van. Benne vannak a kegyelmi határozatok is. Az a kifürkészhetetlen, amit a szent történelemnek neveznek: a kinyilatkoztatások, jövendölések és óvó figyelmeztetések egymásbafonódása, rendelkezések és előrejelzések; az a végtelen szövődmény, amelyben minden, ami történik, az Isten azok iránti szeretetének szolgálat, akik őt viszontszeretik – minden értelmének az eredete és célja Krisztusban van.

Mily fölséges elgondolás!

Belépett a történelembe; abban élt a legszűkebb korlátozottságban, mint ember, és mégis mindezt magában hordozta!... Beszéltünk már előbb Krisztus belső világáról, úgy amint az Jánosnál, különösen a jeruzsálemi nagy beszédekben megnyilatkozik. Láttuk ott, hogyan ródult Krisztus belső lényének hatalmas volta az ő tudatába; hogyan fejezte ki magát Krisztus örök öntudata az időbeliben – ezekre a mondatokra gondolunk: „Mielőtt Ábrahám lett volna, én vagyok”

(Jn 8, 58); vagy a búcsúbeszédekben: „Most dicsőíts meg Te, Atyám, magadnál azzal a dicsőséggel, amelyben részem volt nálad, mielőtt a világ lett” (Jn 17, 5). Valami abból, aminek ez az öntudat tudatában volt, van Pálnál.

Krisztus képe itt világ-nagysággá lesz. Már nem csupán valamely igazság tanítója, egy útnak a vezetője, egy világrendszernek a hirdetője. Csak most érezzük egész súlyát ilyesfajta kijelentéseknek: „Én vagyok az út, igazság és az élet” (Jn 14, 6). Nem hirdeti az igazságot, hanem Ő maga az. Nem csupán azt mondja meg, hogy milyenek a dolgok, hanem képes embereket, dolgokat, létet magábavonni, és ezeknek benne van terük. A világnak van tere Krisztusban. De nem úgy, ahogy tere lenne a legnagyobb szellemben, hanem mint valóságok az átfogó, mindenfeletti valóságban. Krisztus létevel is átfogja a világot, nemcsak gondolatával. Minden véges benne létezik. . . . Az Eukarisztia is itt kapja meg végső értelmét. E szavak: „Aki eszi az én testemet, és issza az én véretem, bennem marad és én őbenne” (Jn 6, 57), nemcsak lelki kapcsolatot jelentenek, a szeretet és elrejtettség bensőségét, hanem ha szabad magunkat így kifejeznünk, kozmikus viszonyt. Igazában és valósággal kell az embereknek, és velük a világnak, Krisztusban lenniök, mert ő a mindent magábanfogaló, az emberré lett Logosz.

Azt lehetne felelni, hogy ez gondolatjáték, Platón vagy Plotinoszon kiképzett metafizika. Ez az ellenvetés nem ijesztene meg bennünket, mert hisz Platón gondoskodott arról, hogy a maga idejében a keresztény már készen találja a fogalmakat, hogy Urat és önmagát az ezen Úrba vetett hitében megértse. De Pál itt többet mond, mint az ősidea bármely bölcselője is mondani mert volna. Pál azt tanítja, hogy Krisztus valóban az a tér, rend, forma és hatalom, amely a hívőt és az egész létet befogadja és átalakítja. És ez megtapasztalható. Miben is áll a gondolkozás keresztény alakítása? Az ember gondolataival először az általános világban él, és mértékül a dolgokról nyert tapasztalatot és a logika szabályait veszi. Ezek szerint itéli meg, hogy mi van és mi lehet. Amint Krisztussal találkozik, döntés elé áll, vajon őt is ezen általános szempontok szerint akarja-e megítélni. Az ember először meg is próbálja ezt, de hamar észreveszi, hogy itt valami különössel áll szemben. Az a követelmény ébred fel benne, hogy a viszonyt megfordítsa s Krisztust vegye kiindulópontul. Most már ne róla, hanem öfelőle nézve gondolkozzék. Már ne vesse őt alá a közvetlen gondol-

kozás és tapasztalás törvényeinek, hanem ismerje el őt a valóság és a lehetőség legfőbb mértékének. A gondolkodás, amely a maga ura akar maradni, szabadkozik ez ellen, mert ezzel föladná a világba lehorgonyzott saját uraságát és a kinyilatkoztatásban beszélő Isten kezébe adná magát. De éppen ebben dől el, hogy kereszténnyé lesz-e. Ha elhatározza magát erre, akkor egy nagyon mélyre nyúló átformálás kezdődik meg benne. Nyugtalanító, sőt aggasztó lehet, mint a tanácsalanságon és sötét szorultságon való átmenetel. Az eddig biztosnak vett dolog kérdéssé válik. A valóságról alkotott kép, az egész gondolkodó lét átépül. Ismételten a felszínre fog tolni az a kérdés, hogy Krisztus valóban olyan nagy-e, hogy mértéke lehet mindennek? Vajon a világ valóban belefér-e – vagy pedig a belőle kiinduló gondolkodás mégis csak azon általános jelenségnek egyik, esetleg nagyszerű formáját jelenti, mely szerint a tiszteletet érző ember számára tisztelt alak a dolgok mértékévé lesz? Egy különös esete annak a látva-megvakulásnak, amely minden szeretetben megvan. De amely mértékben gondolkodásunk az új úton kitart, azon mértékben fogja tapasztalni, hogy a Krisztus iránti szeretet lényegesen más, mint minden más szeretet. Megismeri, hogy – engedje meg most az olvasó a filozófiai kifejezéseket; mert ha ki akarjuk mutatni, hogy Krisztus mindennek az Ura, akkor meg kell őriznünk a szabadságunkat, hogy úgy beszélhessünk, amint esetről-esetre szükséges – Krisztus valóban az a kategória, amely mindent megalapoz. A gondolkodásnak az a koordináta rendszere, amelyben minden a maga igazához jut. Itt tapasztalni fogjuk azt, amit fönn mondtunk, bármily szűk keretű és gyenge legyen is az egyes keresztény embernek a gondolkodása: amely mértékben az átformálást átéli, birtokába jut olyan széleskörű, áthidaló erejű és fölényes gondolatnak, melyet semmiféle természetes belátás nem adhat meg.

Így hát Krisztus alakja minden mértéken túlnő. Számára nincs mérték. Ő maga a mérték.

Azért ő az Úr. Mindennek ura: lényről lényre. Azért Ő a bírása is mindennek; és a bíraskodás mértéke is megint ő maga. Amit az ember Krisztusért vagy ellene tesz, az az ítélet tartalma. Ebben van meg minden más, a jó is meg az igazságos is.

A rómaiakhoz írt levél nyolcadik fejezetében mondja Pál: „Az a véleményem, hogy a jelen szenvedések nem mérhetőek az eljövendő dicsőséghez, mely nyilvánvaló lesz rajtunk. A sóvárgással eltelt ter-

mészet Isten fiainak megnyilvánulását várja. Hiszen a természet is hiábavalóságnak van alávetve, nem önként, hanem amiatt, aki alávetette. De megmarad az a reménye, hogy a mulandóság szolgálai állapotából fölszabadul Isten fiainak dicsőséges szabadságára. Tudjuk ugyanis, hogy az egész természet együtt sóhajtozik és vajúdik mindaddig. De nemcsak az, hanem mi is sóhajtozunk és várjuk a fogadott fiúságot, testünk megváltását. Meg vagyunk váltva, de még remény-ségben élünk. A remény azonban, amit beteljesedni látunk, nem remény. Hiszen ki remélné azt, amit lát? Ha tehát reméljük, amit nem látunk, akkor várjunk csak türelemmel. Gyöngeségünkben segítségünkre van a Lélek is, mert nem tudjuk, hogyan imádkozzunk helyesen. A Lélek azonban maga könyörög helyettünk, szavakba nem foglalható sóhajtsókkal. Aki vizsgálja a szíveket, tudja, hogy mit kíván a Lélek, mert Isten tetszése szerint jár közben a szentekért. Tudjuk, hogy az Isten-szeretőknek minden a javukra szolgál, azoknak, akiket rendelése értelmében (szentségre) hívott. Akiket ugyanis eleve ismert, azokat előre arra rendelte, hogy hasonlókká váljanak fia képmásához. Így lesz elsősülött sok testvér között. Akiket pedig előre elrendelte, azokat meg is hívta, akiket pedig meghívott, azokat megigazultakká is tette, akiket pedig megigazultakká tett, azokat meg is dicsőítette.

Mit szólunk ehhez? Ha Isten velünk, ki ellenünk? Ó tulajdon fiát sem kímélte, hanem odadata mindnyájunkért: hogyan ne ajándékozna vele együtt mindent? Ki emel vádat Isten választottjai ellen? Hiszen Isten tette megigazultakká őket. Ki ítéli el őket? Velük Krisztus Jézus aki meghalt, sőt fel is támadt és az Isten jobbán közbe is jár értünk. Ki ragadhat el minket Krisztus szeretetétől? Nyomor vagy szükség, üldöztetés vagy éhség, ruhátlanság, életveszély vagy kard? Hiszen meg van írva. Minket, mindenkor teéretted irtanak s vágóbirkák módjára tartanak. De mindezen diadalmaskodunk ő általa, ki szeretett minket. Biztos vagyok ugyanis abban, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok, sem fejedelemségek, sem jelenvalók, sem jövődők, sem hatalmasságok, sem magasság, sem mélység, sem egyéb teremtmény el nem szakíthat minket Isten szeretetétől, mely Krisztus Jézusban, a mi Urunkban van” (Róm 8, 18–39).

Ebben a Krisztusban van az eleve való kiválasztottság titka. Már beszéltünk erről más helyen. A szeretet titka ez, nem a rettenetességé, és az Apostol reá vonatkozó fejtegetései ebben a dicsőítésben csen-genek ki: „Ó, mélysége Isten gazdagságának, bölcsességének és tudá-

sának! Mily megfoghatatlanok szándékai, mily kifürkészhetetlenek útjai! Vajon ki látta az Úr gondolatait? Tanácsot ki adott neki? Ki kölcsönzött neki, hogy vissza követelhetné tőle? Minden belőle, általa és érte van, dicsőség néki mindörökké” (Róm 11, 33–36).

XIII. AZ ÖRÖK FŐPAP

Pál apostol levelei között a tizennegyedik különös helyet foglal el; ez a zsidókhöz írt levél. A hagyomány szerint Pálra vezethető vissza, mint utolsó forrásra. De különbözik többi levelétől szavainak megválasztásában, a tárgy meglátásának módjában stb. Így hát elfogadták azt, hogy közvetlen megfogalmazója egy olyan személy volt környezetéből, aki jól ismerte gondolatait; egyvalaki a segítő társai és barátai közül. A levél legnagyobb része Krisztus személyével foglalkozik éspedig egy különös szemszögből. Az Úrban az Újszövetség Főpapját látja, aki áldozatát bemutatta, bűneinket kiengesztelte és a világot megváltotta. Minthogy azonban a levél Pál leveleinek nagy metafizikai vonásával rendelkezik, benne egy hatalmas, titokzatos, majdnem idegenszerű alak bontakozik ki. Ez az idegenszerűség elsősorban onnan ered, hogy tőlünk újkori emberektől az áldozat gondolata már távol esik. A vallásos-bölcsező gondolkodás éppúgy, mint a személyes érzelem benne olyasmit lát, ami a fejlődés korábbi tökéletlen fokának felel meg, és amit a tisztább vallási magatartás legyőzhet. Valami nem szellemit, sőt kétest találnak benne. Mielőtt tehát a zsidókhöz írt levél Krisztus alakját közvetlenül szemügyre vennénk, előbb azt az idegenszerűt akarjuk legyőzni és magunkat megkérdezni, hogy mit is jelent az áldozat a maga tiszta értelmében. Az Ószövetségben ugyanis mindenütt találkozunk vele. Áldozat bemutatásánál kerülnek egymással szembe az első embernek Istennel szemben engedelmes és lázadó fiai. A vízőzön után áldozat keretében jelentik be Isten szövetségét a hozzá hűséges embereknek. Áldozat pecsételi meg az Ábrahámmal kötött szerződést és annak megújítását Mózesrel. Emellett, mint törvényhozó és próféta mellett van Áron, mint főpap. A vallásos élet rendje nagyrészt az áldozatszolgálati rendben áll. Ez vonul át a nép egész történetében, a közösségen épp úgy, mint az egyes emberén.

Mit jelent az áldozat? Benne az ember odaad valamit, ami az övé, és ami értékes – ez utóbbit hangsúlyozzuk, mert az adománynak hibátlannak kell lennie. Elvonja magától. Istennek adja oda. Istené legyen. Hogy ez a „már-nem-az-enyém” és „az Istené” kifejezésre jusson, megsemmisítik az adományt: az italt, amelyet az ember maga ihatna meg, a földre öntik; az aratás zsöngéjét elégetik; az állatot megölik, tűzzel emésztik el, és így mintegy átszállítják... Ellenvehetik, hogy mit kezdhet Isten ilyen adományokkal? Minden, ami van, az Ő teremtése és az övé! Különben se szorul Isten semmiféle véges dologra sem... Ez igaz, és például maguk a próféták is hangsúlyozzák. Az adomány magában Isten előtt semmi. Hát a felajánlott adomány, az áldozat lelkületével átítatott adomány? Ez a lelkület imádást jelent, hálát, könyörülést, bánatot, dicsőítést. Megvallja az Urat, aki mindenek fölött uralkodik. A Kezdetet, melyből minden jön; a Végét, amelyhez minden megtér. Cselekedetével és lemondásával megvallja az ember, hogy Isten az Isten. Ha az ember az adományt ebből a lelkületből adja – nem lesz-e akkor az adomány Isten előtt értékes? Az áldozat lelkülete azt mondja: a tulajdonképpen létező az Isten; a teremtett dolog az ő kegyelméből létezik. Azért legyen ő is az, aki uralkodik. A dolgok lépjenek háttérbe és adjanak neki teret, hogy – nem a dolgok terében, mely számára tartalmánál fogva lényegileg nyitva áll, hanem a teremtmény léterében – fölsége érvényesüljön. Az a lelkület ez, amely a Jelenések Könyvének a szavában szólal meg: „A trónon ülőnek és a Báránynak áldás, tisztelet, dicsőség és hatalom” (Jel 5, 13). De az adományok mögött más áll: az ember maga. Az a tudat, hogy az ember Istené, a történelemben szörnyű kifejezést talált: az emberáldozatban. Benne a tiszta igazság pokoli módon fajult el; de mégis itt van. Az áldozat azt mondja: „Nem én az ember, hanem Te, Isten”. Az áldozatban az ember mintegy leállítja magát, hogy Isten legyen a minden. Ez abban a megsemmisítésben nyilvánul meg.

De nem egyszerű megsemmisítés az, hanem – és ebben van az áldozatnak további értelme – átmenet az Istenhez. Az elégetés azt jelenti, hogy az adomány az Isten birtokbavételébe megy át. A legmélyebb értelemben az áldozat az Isten életébe való átmenést jelenti, az itteni életről való lemondásban. Utalás van erre már a világi létben is. Ha az ember egy nagy eszméért vagy hazájáért, vagy egy kedves másikért áldozatot hoz, akkor azzal elsősorban szolgálni akar annak, amit értékesnek tart. Ezen túl azonban még egy sajátságos

tudata van. Talán nem vallja be; mindenesetre nem egykönnyen mondaná ki, mert fantasztikusan csengene – mégis biztos abban, hogy áldozatával az, ami az ő szemében drága, titokzatosan emelkedni fog, és egyúttal emelkedésében őt magát is részesíteni fogja. Nemcsak „lelkileg”, tehát gondolatban és érzületben, hanem valóságban. De nem a közvetlen birtoklás és közelbenlevés alakjában, hanem – és most a gondolat a bizonytalanba vész el. A világról többet nem mondhatunk, ha nem akarunk a fantasztikusba elkalandozni. A valóság kijelentése a hitben történik: hogy tudniillik minden áldozat egy nagy ügyért vagy egy emberért Istenre vonatkoztatva történik. Az a remény vezet, hogy a feláldozott és vele az áldozó maga is az Istenbe jut el, és ott közösségben egyesül a szeretett másikkal.

A Zsidókhöz írt levél pedig ezt mondja: Azok az áldozatok, melyek az Ószövetséget áthatják, egy végtelen, a világ számára véglegesen nagy jelentőségű áldozatot jelképeznek előre: az Üdvözítő áldozatát. Hogy Jézus tudatában él az áldozat, már az első evangéliumokból nyilvánvaló, tudniillik az Utolsó Vacsoráról szóló jelentésükből. Ott azt mondja Jézus a kenyérről: „ez az én testem, melyet értetek adok” és a kehelyről: „igyakok belőle mindnyájan, mert ez a kehely az új szövetség az én véremlében, amelyet értetek ontok” (Lk 22, 19–20). Ez az „értetek adok” és „értetek ontok” az áldozatot a maga teljes tisztaságában mondja ki. A Zsidókhöz írt levél alapjában véve pusztán kommentár ehhez. Azt mondja: „Minden tekintetben hasonlónak kellett tehát lennie testvéreikhez, hogy irgalmas és Istenhez hűségű Főpap legyen és kiengesztelje a nép bűneit. Így, mivel maga is kísértést szenvedett, tud segíteni azokon, akik kísértésbe esnek” (Zsid 2, 17–18).

A pap legyen egy azok közül, akikért a közvetítést végzi. Ossa meg sorsukat. Azért az Isten Fia emberré lett, közülünk egyé, hozzánk mindenben hasonlónak, hogy áldozata körünkből szálljon fel. Mégis másmilyennek kell lennie, mint mi vagyunk: „Ilyen Főpap kellett nekünk: szent, ártatlan, szeplőtelen, a bűnösöktől elkülönített, fölségesebb az egeknél. Neki nincs szüksége arra, mint a többi főpapnak, hogy nap-nap után előbb tulajdon bűneiért mutasson be áldozatot, aztán a nép bűneiért: Ő egyszer s mindenkorra megtette azt, amikor önmagát feláldozta, A törvény tehát gyarló embereket rendelt főpapokká, az eskü szava azonban, mely a törvény után hangzott el,

magát az örökké tökéletes Fiút” (Zsid 7, 26–28). Így hát érzelte egészen tiszta. Ami ebből a szinoptikusoknál és Jánosnál nyilvánvalóan mutatkozik: Föltétlen maga megadása az Atya akaratába, lángolása annak dicsőségéért, minden mértéken felüli készsége, itt újra látható az emberekért való odaadás formájában.

De mit ad Ő adományként? Nem dolgokat, nem italt és terményt és állatokat, hanem önmagát. De igazán önmagát; tehát nemcsak, amint az újabb kor „szellemesítve” mondaná, érzületét vagy műve iránti odaadását, hanem betű szerint magát, egész a megsemmisítés misztériumáig. Ez kifejezését nyeri abban a végzetben, mely az Ő sorsa; aminek nem volna szabad jönnie, de jön, mert az emberek olyan mélyen beleveszttek a bűnbe. Ami itt történik, és földi nyelven szólva, az értelmetlen elpusztítás jellegét viseli, az a forma, amelyben az áldozat végbemegy. A Zsidókhoz írt levél erről így szól: „Krisztus azonban, mint a jövődő javak Főpapja jelent meg, s belépett abba a nagyobb és tökéletesebb sátorba, amelyet nem ember keze alkotott, vagyis nem e világból való. Nem is bakok vagy borjak vérével, hanem tulajdon vérével lépett be egyszer s mindenkorra a Szentek Szentjébe, s örök megváltást szerzett. Ha ugyanis a bakok és bikák vére meg az üszők hamva a tisztátalanokra hintve megszenteli őket, úgyhogy külsőleg megtisztulnak, mennyivel inkább tisztítja meg lelkiismeretüket a holt cselekedettől Krisztus vére – aki az örök Lélek által önmagát ajánlotta fel szeplőtelen áldozatul Istennek, hogy az élő Istennek szolgáljunk!” (Zsid 9, 11–14). Krisztus odaadja magát, hogy az Atya akarata uralkodjék és Ő legyen minden mindenben. Krisztusban azt mondja a teremtmény: „Isten legyen, ne én!” Így engesztelődik ki annak bűne, aki azt mondta: „Az én akaratom érvényesüljön, ne az Istené!”

Ebben megy át Jézus emberi léte az örökkévalóságba. Amit odaad, az átváltozik, és ismét visszakapja a dicsőségben. („Hát nem ezeket kellett elszenvednie Krisztusnak, hogy bemehessen dicsőségébe?” mondja Lukács szerint az Úr (Lk 24, 26). Az Úr útja a halálba egyben a dicsőségébe vezető útja. Minket pedig magával visz. Mikor „életét odaadja”, „megtalálja azt”, amint Mt 10, 39 szerint mondja; de nemcsak a saját életét, hanem a mienket is. Ő az „utolsó Ádám”, és benne él az egész emberi nem, úgy amint az elsőben élt. Amint az első Ádám vétke mindnyájunkat a pusztulásba ragadott, úgy ragad mindnyájunkat a másodíknak halála az életbe (1 Kor 15, 45). A hit és keresztség

pedig a Jézussal való együtt-eltemetkezést és az új életre való feltámadást jelenti (Róm 6, 3–11).

De halljuk most a fenséges gondolatot: „Krisztus ugyanis nem kézzel emelt szentélybe lépett be, mely a valódinak csak előképe, hanem magába a mennybe, hogy most Isten színe előtt közbenjárjon érettünk. S nem azért lépett be, hogy többször feláldozza magát, mint ahogy a főpap minden évben belép a Szentek Szentjébe az idegen vérrel, különben a világ kezdete óta már többször kellett volna szenvednie. Ő azonban most az idők végén, egyszer s mindenkorra megjelent, hogy önmagát feláldozva eltörölje a bűnt. Amint el van határozva, hogy az ember egyszer haljon meg, s utána az ítélet következék, így Krisztus is egyszer áldozta fel magát, hogy elvegye soknak bűnét. Másodszor nem a bűn miatt jelenik meg, hanem hogy üdvözítse azokat, kik rá várnak” (Zsid 9, 24–28) . . . A Főpapnak évente egyszer kellett a kiengesztelés nagy napján az engesztelő áldozatot az egész népért bemutatnia. Az állat vérével lépett az előudvarból a szentélybe, és onnét a Szentek Szentjébe, a templom legfenntartottabb helyére, amely évente ez egy alkalommal nyílt meg. Ott a frigyszekrény előtt, mely az Isten dicsőségének székhelye volt, hintette el a vért. Krisztus a tulajdonképpeni Főpap. Ő az abszolúte vett engesztelés napján, vagyis halála napján lépett be létének előudvarából, vagyis a világból, annak küszöbén át, halálának kapuján az igazi Szentek Szentjébe. Ez pedig az Isten legbensőbb rejtettsége, ahol az a dicsőség ragyog, mely nem bocsát be senkit. Ott áll Krisztus Isten előtt, az áldozatot tartva, oda, mely mindent teljesít.

Titokzatos, félelmetes kép! Megépítve Krisztusnak abba a legmélyebb, legfenntartottabb bensőjébe vetett tekintetből, ahol magával az Atyával egyedül volt. Abban a hatalomban, amelyet Szívének tisztasága és lelkének ragyogó szépsége, adományának értékgazdasága és a tettében mutatkozó végtelen szeretete neki kölcsönözött, áll Isten előtt, mint a világ papja. Áldozata egyszer történt meg az időben, akkor, amikor meghalt. De örök elhatározásból; így hát örök jelenlétben áll Isten előtt. Az idő elrepül; az ember szemében vég nélkül. Isten előtt, jelenlétének Szentek-Szentjében, az igazság végső kitarultságában – ami az ítélet is – áll az Emberfia és folytatja áldozatát, míg az óra nem ütött. Az idők beláthatatlan vonulata Isten előtt csak egy nap. Elmúlnak; de az áldozat megmarad.

Más áldozatok nincsenek többé. Az Ószövetség istentisztelete meg-

szűnt. A pogányok kultuszai, sejtései a tulajdonképpeniek, ott, ahol az még nincs kihirdetve; ördögtiszteletek ott, ahová az isteni üzenet már eljutott. Már csak egy áldozat van mindörökké. De mint végrehajtása azon meghagyásnak: „Ezt cselekedjétek emlékezetemre” (Lk 22, 19); a szentmise ünneplésében az áldozat, amely az örökkévalóságban áll, mindig újra szemünk elé áll. Nem ismételtető meg – hogy is lehetne megismételtető? Az maga, az az egyetlen örök áll élénk. Az örök Pap lép föl a földi mögött, aki csak eszköz. Az örök áldozati adományt, amelyet Jézus egyszer bemutatott, és amely minden időkre megmarad, az időbeliben mutatjuk be. . . De meg kell jelennie az emberi szív élő együttmegvalósításában is. Az áldozatra való fölszólítás állandóan az ember elé áll. Minden nap megismétlődik. A keresztyény léthez tartozik, hogy az áldozatban ne csak a kötelesség parancsolta önelgyőzést, vagy a titokszerű kapcsolatot lássa, melyről szó volt, hanem a Megváltó tettének hitből és szeretetből fakadó együttvégzését is fölismerje.

XIV. AZ ÚR ÚJRAJÖVETELE

Pál, a pneumatikus, a lelki Krisztusról beszél, aki feltámadt, a feltámadásban megváltozott és megdicsőült. Krisztusról, aki „lélek” aki nincs már alávetve idő és az emberi rászorultságok korlátainak, és a hívő lélekben működik, ahová a Szentlélek vitte be. Valójában leírása bizonyos mértékben két pólusra vonatkozik. Az egyik Isten hozzáférhetetlenségében van, ahová Krisztus visszatért: „Ha Krisztussal feltámadtok, keressétek, ami odafenn van, ahol Krisztus ül az Isten jobbján. Ami odafenn van, arra irányuljon figyelmetek, ne a földiekre” (Kol 3, 1–2). Ott él Krisztus az örök Isten valóságában; „Azzal a dicsőséggel, amely az övé volt, mielőtt a világ lett” (Jn 17, 5). Ugyanaz a Krisztus azonban az emberekben is van, és mind az egyes ember életében, mind az Isten új népében a saját életét éli újra. Ebben azonban még nem merül ki valósága és hatalma. Ő az is, aki el fog jönni. Nemcsak az Isten hozzáférhetetlenségében és az idő történéseiben van, hanem a minden dolgok végén is. És itt is hatalomban, nemcsak várakozva, hanem viharszerűen közeledve; mert jönni fog „hamar” és a történelemnek végét fogja megadni (Jel 22, 20).

Mindenekelőtt a tesszaloniaiknak írt mindkét levél hirdeti Krisztus újrjövetelét. Az elsöben ez áll: „A parancs szóra, a főangyal kiáltására, Isten harsonazengésére az Úr maga száll le a mennyből, s először a Krisztusban elhunytak támadnak fel. Azután mi élök, kik megmaradtunk, a felhőkön velük együtt elragadtatunk a magasba Krisztus elé és így mindenkor az Úrral leszünk” (1 Tessz 4, 16 – 17). Hasonlóan beszél a Korintusiaknak írt első levél: „Arról azonban biztosítlak, testvérem, hogy test és vér nem örökölheti Isten országát, sem a romlandóság a romolhatatlanságot. Nézzétek, titokba avatlak titeket: Nem halunk meg ugyan mindnyájan, de mindnyájan elváltozunk, – hirtelen egy szempillantás alatt, a végső harsonaszóra. Megszólal a harsona, mire a holtak romlatlanságra támadnak fel, mi pedig elváltozunk. Ennek a romlandó testnek fel kell öltenie a romlatlanságot, ennek a halandónak a halhatatlanságot” (1 Kor 15, 40 – 53). Érezzük a szavak titokzatos jellegét. Nem elméletiek, hanem látomásból mondtak. Pál az újraeljövő Úrnak a képét látta, az ilyen látomásoknak minden hatalmasságával és egyúttal kifejezhetetlenségével. Az Úr hirtelen fog eljönni, az idő egy villanásában. A harsona meg fog szólalni; az az apokaliptikus hangszer, amelynek izgalombahozó hangját a Sínai hegynél hallották, és amely megtiltotta a népnek, hogy a megremegő hegyhez közeledjék; mely hét napon át harsogott Jerikó körül, míg a város az isteni hatalom ostromában össze nem omlott; amelyről a Jelenések Könyve azt mondja, hogy a hét harsona jelére fognak a végső borzalmak a világra rázúdulni. Az Úr az égből fog leszállni és a halottakat a földből fogja új életre előhívni. Akik pedig még életben lesznek, abba az állapotba fognak átváltozni, melyet a feltámadt Krisztus az embereknek mint eljövendő lehetőséget megnyitott. És mindazok, akik Krisztushoz tartoznak, feléje fognak ragadtatni „a magasba”, megfoghatatlanul titokzatos egyesülésre és teljesülésre. Aztán következik az ítélet.

Pál szerint azonban ez az újrjövetel nemcsak a világ végén lesz, hanem már most érvényesül. A keresztények között, amint értesít, már most működik a nyugtalanság, melyet az az óriási esemény mintegy előre vett.

Ez leveleinek több helyén mutatkozik. A korintusiaknak írt első levélben az Eukarisztiáról szólva ezt mondja: „Az Úrtól kaptam ugyanis, amit közöltem veletek: Az Úr Jézus elárulásának éjszakáján fogta a kenyeret, hálát adott, megtörte és így szólt: (Vegyétek és

egyétek) ez az én testem, melyet értetek (adok). Ezt tegyétek az én emlékezetemre! Ugyanígy vacsora után (fogta) a kelyhet és így szól: Ez a kehely az újszövetség az én véremben. Ezt tegyétek, valahányszor isztok belőle, az én emlékezetemre! Valahányszor ugyanis e kenyeret eszitek és e kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, míg el nem jön” (1 Kor 11, 23–26). Az Eukarisztia ünneplése nem látszik magában lezártnak, hanem magán túl lévő valamire utal. Áldozat és szentség, de jövődőlés is. És amire mutat, az valószínűleg az lesz, amit Krisztus jelez az utolsó vacsorán: „nem iszom a szőlő terméséből addig a napig, amíg majd az újat nem iszom veletek Atyám országában” (Mt 26, 29). Titokzatos kijelentés! Nem tudjuk megmondani, mi az értelme, érezzük azonban, hogy valami végtelen nagy teljesülést jelent – hasonlóan ehhez: „Hozzá megyünk és benne fogunk lakni” (Jn 14, 23); és: „Bemegyek hozzá és vele étkezem” (Jel 3, 20).

Az Úr újrajövetele a keresztyének a világ dolgaihoz való viszonyában is érvényesül. A korintusiakhoz írt első levelében beszél Pál a földi lét értékeihez, a házassághoz, a tulajdonhoz, a világ dolgainak használatához való viszonyunkról: „Azt mondom tehát testvérek: az idő rövid. Ezért, akinek felesége van, éljen úgy, mintha nem volna, aki sír, mintha nem sírna, aki örvend, mintha nem örvendene, aki vásárol, mintha meg sem tartaná, s aki érintkezik ezzel a világgal, mintha nem érintkeznék vele, mert elmúlik a jelen világ. Szeretném, ha gond nélkül lennétek” (1 Kor 7, 29–32). Sokszor idézett szavak, melyekkel az Apostol állítólag a világ és az emberi élet értékei, nevezetesen a házasság iránt táplált megvetését fejezné ki. Valójában ilyen megvetésről egyáltalán nincs szó. A szavak nem általános és elvi értelműek, hanem csak az a tudat diktálta azokat, hogy az Úr eljövetele közel van. Pál nagyon közelinek gondolja, sőt meg van róla győződve, hogy ő még megéli; ennek a küszöbön levő óriási eseménynek az előérzetében, amelyben „a világ alakja” elmúlik, hogy egy eljövendőnek adjon teret, a jelen világ értékei jelentéktelenek. Így hát azt mondja: Ne kössétek magatokat semmihez! Tegyétek magatokat szabadokká azon mindent megváltoztató pillanat számára! Ugyanaz a hangulat, amelyet az Apostokok Cselekedeteiben látunk, amely sokakat arra indít, hogy vagyonukat eladják és az árát az apostoloknak adják a szükségét szenvedők közt való kiosztásra. Az Úr közel van, mi értelme lenne még a vagyonnak? Itt nem annyira a kommunizmustól és egyáltalán a helyes birtoklás elméletéről van szó, mint csak a birtoklásnak a világ

vége közelségében lényegtelené válásáról; hiszen éppen ő az, aki a házasságot isteni értékében alapozza meg, mikor példaképét abban a kapcsolatban látja, mely Krisztus és az Egyház közt van (Ef 5, 20–28).

Általában Pál valamennyi levelét ez az érzés hatja át: Az Úr hamarosan jönni fog. És akkor minden másként lesz! Ez adja a keresztény lelkületnek azt az intenzív jelleget, amint ő arról értesít és amint az Apostolok Cselekedeteiből és a legkorábbi egyházi írókból mi is kivehetjük. Kereszténnyé lenni annyit jelent, mint felkészülni arra, ami hamarosan történni fog. A többi emberek mind vakok; úgy élik világukat, mint a vízözön előtti emberek. A keresztény azonban tudja, mit tesz, azért áll készen arra, ami jön. Innét olyan éber minden és fekszik bele ebbe oly erővel és minden fenntartás nélkül. Azért veszít annyira jelentőségben minden, ami nem örök. De talán ebben van az is, ami bennünket a legmélyebben választ el az Újszövetség világtól – és ez vezet el bennünket a további kérdéshez, hogy mikor jön el az Úr újra?

Pál nyilvánvalóan azon a véleményen volt, hogy nagyon hamar, még az ő életében. A korintusiakhoz írt első levélnek már idézett helyén ez áll: „Nem halunk meg ugyan mindnyájan, de mindnyájan elváltozunk” (15, 51). Ő tehát még életben lesz, amikor az történik. De az idők folyamán megváltozik felfogása. Az a tapasztalata, hogy amit várva-vártak, nem következett be, és az öregség fokozódó nyugalma annak a lehetőségéről győzik őt meg, hogy az Úr eljövetelet már nem éli meg. Így ír a filippibelieknek: „Abban bízom és remélek, hogy semmiben sem vallok szégyent, sőt nyíltan megmondom, hogy Krisztus mint mindig, most is megdicsőül testemben – akár éltemben, akár holtomban. Hiszen számomra az élet Krisztus, a halál pedig nyereség. Ha viszont tovább kell élnem, az termékeny munkát jelent. Nem tudom hát, mit válasszak. Kettő közt vívódom: Szeretnék megszabadulni, hogy Krisztussal legyek. Ez volna a legjobb. De hogy miattatok életben maradjak, az szükségesebb” (Fil 1, 20–24). Ez a szöveg másként hangzik, mint az, amelyet a tessalonikiaiaknak írt első levélből idéztünk. A várakozás teljesülésének sürgősségéből engedett. Tekintete is bizonyára észreveszi a keresztény lét karizmatikus és heroikus rétege alatt a mindennapit, és a keresztényt erről az oldalról kezdi felfogni. Így gondolata mélyebben merül el az újrakezdet ígéretének értelmébe, és felismeri, hogy azt a „hamar”-t nem

lehet idővel mérni, hiszen az Úr maga is azt mondta, hogy senki sem tudja sem a napot, sem az órát (Mt 24, 36). Pál maga is már többször nevezett meg jeleket, melyeknek teljesedniök kell, mielőtt az Úr eljön: A pogányoknak teljes számban kell az Egyházba belépniök, és Izrael népének meg kell térnie. De hogy ez mikor következik be, azt nem tudni: „Nem szeretném, testvérek, hogy tájékozatlanok maradjatok e titok dolgában, hogy bölcseknek ne képzeljétek magatokat. A vakság csak részben veri Izraelt, míg a pogányok teljes számban meg nem térnek. Akkor majd Izrael üdvözülni, amint írva van: Sionból jön a szabadító, ki eltörlí Jákob gonoszságát: Ez lesz szövetségem velük, amikor megbocsátom bűnüket” (Róm 11, 25–27). Az Antikrisztusnak is meg kell jelennie: „Semmiképpen el ne ámítsanak titeket, hiszen előbb be kell következnie az elpártolásnak és nyilvánvalóvá lennie a bűn emberének, a kárhozat fiának, az ellenségnek, aki Isten fölé emelkedik és minden fölé, ami szent. Sőt Isten templomában foglal helyet és azt állítja magáról, hogy Isten. Nem emlékeztek, hogy amikor még nálatok voltam, mindezt megmondtam nektek? Tudjátok azt is, mi késlelteti föllépésének idejét. A gonoszság titka már tevékeny, csak annak kell még az útból eltűnnie, aki késlelteti. Akkor majd megjelenik a gonosz, akit az Úr Jézus elsöpör szája leheletével és megsemmisít jövetelének tündöklésével. Jöttét a sátán közreműködésével mindenféle feltűnő tett, szemfényvesztő jel és hamis csoda kíséri, meg mindenféle gonosz csábítás is azok vesztére, akik elkárhoznak, mert nem fogadták el az igazság szeretetét, hogy üdvözüljenek” (2 Tessz 2, 3–10). Ezek a jelek még nem teljesültek, és hogy mondhatnók meg, mikor teljesülnek?

A korai egyházközség hisz az Úr hamaros újrajövetelében és életében meg magatartásában sok minden innét magyarázható.

Aztán elvész ez a tudat. Az a nyomás, mely a keresztény létre ráfekszik és a szorongatottakat hajtja, hogy szenvedélyesen adják át magukat annak a reménynek, hogy hamarosan minden egészen más lesz, alábbhagy. Megvetés és üldöztetés megszűnnek. Kereszténynek lenni valami normális dolog lesz, sőt a végén az általános élet magától értetődő velejárója. Keresztény társadalom és kultúra keletkezik, amely természet szerint nem megszakadást, hanem tartóságot és teljesülést igényel. Az új korról aztán megváltozik az egész világgép. A tudomány befolyására mind a kozmikus, mind a történelmi valóságot

magában-álló valaminek fogják fel, ami belső törvények szerint teljesül. Így az a hit, hogy Krisztus újra eljön és e létnek véget vet, értelmetlennek látszik előttünk.

Talán nem mondunk túl sokat, ha azt véljük, hogy az Úr újrjövetelének a keresztény tudatban sincs már komoly jelentősége. Távolfekvő eseménynek fogják fel – oly távolinak, hogy szépen pihenni hagyják. Közte és a saját lét között a tudományos világnézet választó-fala áll. De nem veszít-e el a keresztény lét ezzel valami lényegbevágót? A világban rendezkedett be. Mint „keresztény kultúra” az összvilágnak lett részévé és az Úr eljövételét könnyen a történelemnek azzal a végével kapcsolja egybe, amely természetesen abból magából adódik majd. Így hiányzik a mai keresztény életből az a feszültség, mely az első századokat eltöltötte: A megkülönböztetés szigorú a maga bevetésének szenvedélyessége, az a sürgető a levegőben és az érzelemben – épp úgy, mint a tudatnak az a világossága és az a komolyság, amely mind abból a tényből eredt, hogy a legtöbb keresztény már érett korban fordult a hit felé. Az Úr eljövételében való hit azonban mégis megvan, és minden hit a csíra jellegét hordja magában. Szunnyadhat és újra feléledhet. Ehhez talán az kell, hogy a keresztény lét a magától-értetődőségéből veszítsen. A „keresztény kultúra” fogalmában a kérdésséget megint tisztán kell látni. A szakadéknak a világ és a kinyilatkoztatás között megint fel kell törnie. Talán megint szükség van a kereszténység meghurcolásának és üldöztetésének a korára, hogy léte különleges jellegének a tudata újra felébredjen. Akkor majd az Úr jövetelének a tudata meg fog mozdulni. Dehát minderről nem igen lehet sokat mondani. A keresztény igazság egyes elemeinek is megvan a saját idejük, amelyben ragyognak és nagy erővel hatnak, máskor pedig tudatos jelentőségükből veszítenek és lehanyatlanak – hogy aztán az élet felvetette új kérdésekre feleletül ismét életre keljenek.

HETEDIK RÉSZ

IDŐ ÉS ÖRÖKKÉVALÓSÁG

I. A JELENÉSEK KÖNYVE

Urunk, akiben hiszünk, életével nincs a születése és halála közé bezárva. Létének *íve* nem időszámításunk első évével indul el, hogy aztán a negyedik évtized közepe körül letűnjék, hanem egészen más terjedelme van. Az örökkévalóságban kezdődik. János szól erről evangéliumának az elején és Pál a kolosszabeliekhez írt levél első fejezetében. Az Úr az az „Ige, mely testté lett” s az egész teremtés Elsőszületőtte. Halála után új életre kel, amint valamennyi evangélista jelenti; Még negyven napig tartózkodik a földön, és aztán felmegy a mennybe, hogy „újra eljöjjön” és mint a pneumatikus Krisztus az egyes hívő lelkében és az Egyházban működjék. Egyszer azonban majd nyíltan fog eljönni az ítéletre és pontot tesz a történelem végére. A teremtés és történelem bevonul az örökkévalóságba, és Ő lesz a megváltottak élete és az átalakult teremtés világossága. . . Ez az az összefüggés, amelyet el kell mondanunk, ha „Jézusnak, a Krisztusnak az életét” el akarjuk mondani. Az Úr életének utolsó és örök részéről szól a Jelenések Könyve.

Hogy az Apokalipszist (ez a könyv görög neve) megértsük, bizonyos előismeretekre van szükségünk. Mindenekelőtt annak az időszaknak az ismeretére, amelyben keletkezett. Ismernünk kell főképp a késői zsidóság idejét, mely tele volt minden dolog fenyegetettségének az érzésével és eljövendő titokzatos események várásával; ismernünk kell továbbá az első keresztény egyházközségeket és a környezetükhöz való viszonyukat. A könyv gazdag a szimbólumokban, és misztikusan liturgikus jellegű művészi felépítése van; (mindezek megértéséhez szintén hasznosak bizonyos ismeretek. De ezekkel a kérdésekkel nem akarunk itt foglalkozni. Ezekért az olvasónak a szentírás-magyarázó bevezetésekhez és egyéb magyarázatokhoz kell fordulniok. Mi e helyett a Szentírás ezen utolsó könyvének két sajátosságát akarjuk

tudatosítani, amelyek elmékedéseink tárgyának szempontjából fontosak. Mindenekelőtt: a Jelenések Könyve vigasztaló könyv. Nem teológiája a történelemnek vagy az utolsó dolgoknak, hanem vigasztalás, amelyet Isten Egyházának az apostoli idők végén adott kezébe. Az Egyház rászorult erre a vigasztalásra, mert nagyon szorongatták. A római állam a kereszténységet ellenségének nyilvánította. Nem mintha az ellenségeskedések csak most kezdődtek volna; hiszen már az Apostolok Cselekedetei is beszélnek ilyesmiről, mindjárt a pünkösdi esemény után, és a nagy nérói üldözés is már végigtombolt az Egyházon. De akkor még nem ismerték fel a kereszténység sajátos lényegét; hanem a nyilvános felfogásban vagy mint a mindenféle fellépő vallási áramlatok egyike szerepelt, vagy mint a zsidóság egy hajtása – amint hogy a Neró alatti intézkedések is először a zsidók ellen irányultak, és csak később csapott át a tűz a keresztényekre. Most azonban a római állam jobban rávetette a szemét a kereszténységre és maga meg a kereszténység között törésre akarta vinni a dolgot. Így hát megkezdődtek a tulajdonképpen üldözések és több mint kétszáz évig tartottak – jó lesz erre a számra felfigyelni! Az üldözések közül az első a Domiciánusz-féle volt, amelynek élményéből az Apokalipszis támadt. Az első fejezet kilencedik verse így szól: „Én, János, testvéretek Jézus (Krisztusban) az üldöztetésben, a királyságban és az állhatatosságban a Patmosz nevű szigeten voltam Isten ígéje és Jézus tanúsága miatt”.

De hogyan vigasztal az Isten? Nem úgy, hogy azt mondja: „a baj alapján nem is olyan rossz”; a baj mindig rossz és rossznak is látja. Isten nem is ígér csodálatos közbelépést. A történelemnek megvan a maga ideje és hatalma akkor is, ha Isten ellen irányul, és ezeket Isten nem függeszti fel. Hanem a földi valóság felett az égit mutatja meg. A történelem szorongató hatalmai felett megjelenik hallgatagon és várakozón az a Krisztus, akit támadnak. Öve az örökkévalóság. Mindent lát, mindent megmér, a szív legbensejében kezdődő megmozdulástól az események menetének utolsó mozzanatáig, és mindent bírácsalhatatlan tudásának „a Könyvébe”. És egyszer majd üt az óra, mikor már minden dolognak letelt az ideje. Akkor azok elmúlnak, de Krisztus élni fog. Minden eléje fog járulni, és Ő ki fogja mondani a szót, mely minden emberi művet föltár, mindennek megadja a pontos értékét, és örök érvényűvé teszi. . . Ez a vigasztalás számunkra. A hit vigasztalása, amely feltételezi, hogy a hallgató a hit győzelmét magá-

ban megvalósítja. És ez a vigasz nem a holnapra és a következő évre vonatkozik, egyáltalán nem erre az életre, hanem a halálon túl az örökkévalóságra, és annyiban segít, amennyiben a hallgató számára Isten, Krisztus és az örökkévalóság valóságnak számít.

Az Apokalipszisnak ez a vigasztalása teológiai gondolatmenetekben kifejezve, van úgy, mint az eljövendő történelemnek a vázlata, éppoly nem kevésbé gyakorlati mondásokban és utasításokban, hanem inkább képekben és szimbolikus történetekben. A képeket azonban helyesen kell érteni. Értelmükön elgondolkodhatunk, megkérdézhetjük például, mit jelentenek a számok: a hatos, a tizenkettes, a huszonnégyes. Vizsgálhatjuk a drágakövek szimbolikáját: a jáspisét, a berilliszt, a szárdonixét. Kutathatjuk az állati alakok értelmét, amelyek előfordulnak: a bárányét vagy a sárkányét. Mindez jó, de holt dolgok maradnak, amíg nem vesszük komolyan, amit a bevezetés az első fejezetben mond: „Én János, testvéretek és társatok Jézus Krisztusban, az üldöztetésben, a királyságban és az állhatatosságban, a Patmosz nevű szigeten voltam Isten igéje és Jézus tanúsága miatt. Az Úr napján elragadtatásba estem. Hátam mögött a harsonáéhoz hasonló nagy szózatot hallottam. Így szólt: amit látsz, írd egy könyvtekercsre, és küldd el a hét egyháznak (mely Ázsiában van): Efezusba, Szmirnába, Pergamumba, Tiatirába, Szárdesbe, Filadelfiába és Laodiceába. Erre megfordultam, hogy lássam a szózatot, mely hozzám szólt. Amint megfordultam, hét arany gyertyatartót láttam, a (hét arany) gyertyatartó között ember fiához hasonlót” (Jel 1, 9–13). Itt az áll, hogy a jelenések írója, János, „elragadtatásba esett”, a „Szentlélekbe ragadtatott”; abban az állapotban volt, amelyben a prófétáknak látomásokban volt részük, melyeket könyveikben ránk hagytak, és amelyekről ezekben az elmélkedésekben előbb már szó volt egyszer. A Titkos Jelenések képei tehát víziók. Az ötödik fejezetben például ez áll: „Akkor láttam, hogy a trón, a négy élőlény és a vének között áll a Bárány, mintegy megölve. Hét szarva és hét szeme volt: ezek Istennek az egész földre szétküldött hét szelleme” (Jel 5, 6). Hogy lehet egy bárány megölve és mégis élő? Hogy lehet neki hét szeme és hét szarva? Az ember segíthet magán értelmes felelettel és azt mondhatja, hogy Krisztus szimbóluma. Ő halt meg és támadt fel; tehát halott és élő egyszerre. A szemek a látás szervei, Ő pedig mindent lát, és ez azzal van kifejezve, hogy hét szeme van. A hetes, mint szent szám, a teljességet jelenti. Az Övé

minden hatalom is a mennyben és a földön; a szarv pedig bibliai nyelven az erő szimboluma, azért van a báránynak hét szarva. Mindez helyes, de holt szó marad és nem vezet el a tulajdonképpeni jelentéséhez. Nem is jutunk tovább, ha a képeket úgy iparkodunk elképzelni, amint itt le vannak írva; pontosan és egyértelműen, mint természetes dolgokat, amelyekről valaki elmond valamit. Több művész megkísérelte a Titkos Jelenések képeit ilyen módon reprodukálni, például Albrecht Dürer az ő Apokalipszisében. De csak rájuk kell néznünk, s azonnal látjuk, így nem megy a dolog.

Másként kell a megfejtést megpróbálnunk. Van-e valahol máshol olyasvalami, hogy egy állat áll előttünk halálos sebbel a nyakán, holt és mégis él? Oly erőteljesen él, hogy a képét nem tudjuk érzésünkből kiverni? Igen, álmunkban! Ott erőteljesen él, ott lehet ilyen lényt látni. Élő és mégis holt; megfoghatatlan és mégis olyan, hogy legbensőnkben tudjuk, mi van a dologban, mégha sohasem tudnók is azt kimondani. Vagy valami megjelenik, és az az érzésünk, hogy hallatlan erővel lát; mindenütt vannak szeméi, mindent lát és hatalmas, egész lényével hatalmas. Minden fegyver és dőfés és szarv rajta. Ilyesmi megeshetik az álomban. És ha eszünk ellenvetéseket tesz, akkor benső megérzésünk és tudásunk lép működésbe, amely be van avatva. Miért van ez így? Mert az álomban az alakok zártsága feloldódik. Egy mélyebb élet tör át; leveti a dolgok formáit, átdolgozza és megváltoztatja azokat. De nem csak úgy, mint a művészi fantázia teszi, amelyet mindig a körülöttünk levő valóság mértékei határoznak meg, még ha kijebb is toljuk azokat a határokat, mint az a közönséges életben szokott lenni, – hanem úgy, hogy a lehetséges és lehetetlen mértékei már nem érvényesek. A kritikus észnek itt nincs szava. Ami dominál, az a benső élet áramlása; a rejtett ösztönös akarat; a lét benső értelme, amelyről az ébrenlevő tudat semmit sem tud. Mindez megfogható alakokkal működik, burkoltan, de mégis átszűrődve fejezi ki magát bennük. Az alvó ember belseje pedig rezonál erre és megérzi a képekben, amit azok kifejeznek, mégha tudatosan semmit sem tudna is azokban megfogni. . . Valami hasonló van a mi esetünkben is. „Hasonló”, de azzal a lényeges különbséggel, hogy itt „felülről”, Istentől meghatározott állapotról van szó. Ez nem az alváshozta kikapcsolódásban van, amelyben az értelem és kritikája, az akarat uralma tényleg ki van fogva; hanem az Isten Lelke ejti hatalmába az embert, kiemeli magából és olyasminek az orgánumává teszi, ami túl megy az emberi ítéleten

és akaráson. Ez az Istentől jövő ihlet pedig az általános lét és a próféta személyes életének a tárgyait, a dolgokat, folyamatokat, képeket szolgálataiba fogadja, hogy magát azokban kifejezze. Az álomban az élet fantáziája dolgozik, hogy az élet rejtett ösztöneinek szolgáljon. A vízióban az Isten Lelke működik és a világ képeit új alakokká formálja, hogy bennünk isteni gondolat-tartalmat fejezzen ki. Az alakok más levegőben vannak, más magból valók, felépítésükben és formálódásukban más törvényei vannak, mint a földi képeknek – úgy, amint az álomban másfélék, mint az éber állapotban. A vízió képei hatalmas áramlásban mozognak. Ebből merülnek fel, változnak, egymásba mennek át, eltűnnek. Ami itt megnyilatkozik, az szent és kimondhatatlan élet titka, minden mértéket meghaladó teljesülése egy megnevezhetetlen jövődönnek, amire minden várakozik, az Istentől származó átalakulásnak és beteljesülésnek, a teljesen újnak.

Ugyanabban a fejezetben az első verstől a negyedikig ez áll: „Akkor a trónon ülő jobbájában egy kívül-belül teleírt könyvtokercset pillantottam meg, mely hét pecséttel volt lepecsételve. Aztán láttam egy hatalmas angyalt, aki harsány hangon hirdette: Ki méltó arra, hogy kibontsa a könyvtokercset és feltörje a pecségeit? De senki sem volt képes rá, sem a mennyben, sem a földön, sem a föld alatt, hogy kinyissa a könyvet és beletekintsen. Erre keserves sírásra fakadtam, mert senki sem volt méltó rá, hogy kinyissa a könyvet és beletekintsen” (Jel 5, 1 – 14). Miért sír ez a férfi? És pedig azzal a különös, a belső meg-rázó sírással? Megint megkísérelhetnénk, hogy egy ésszerű feleletet keressünk: a könyv szimbóluma a lét és jövő értelmének, és a látó vágyakozik annak megismerésére; a jelentés azonban rejtett, senki sem fejtheti meg, és ezért lesz szomorú. De ez nem volna eleven magyarázat. . . Hanem mindenki megélte már egyszer ezt az álmot: ott állt vagy feküdt valami, talán egy könyv az asztalon, be volt csukva, és ő tudta a legebensejében, hogy minden azon múlik, hogy a könyvet kinyissák, minden! De nem ment; és ő egészen kétségbe volt esve. Ha valaki kérdezte volna, miért sír, a könyvre mutatott volna és azt mondta volna: Hát nem látod? A könyvet. Hogy nem lehet kinyitni! Az álomban lehullanak az itt és ott, az én és a másik korlátai. Egy átáramló élet megy mindenben keresztül, és abban, ami ott megjelenik az álmódó idegennek, de mélyen megindultnak érzi magát. Az álmokképben ijedten, de egyúttal tudatosan látja magát szemben azzal, ami benne a legmélyebb, legrejtettebb, maga előtt is ismeret-

len. Az ott egy könyv, de egyszersmind életének értelme, annak sértetlensége. . . Vagy egy gyertya áll ott, és valaki azt mondja: Ez az az ember, akit te szeretsz. Ez a te boldogságod. Ha a gyertya eldől, összetörik boldogságod! Nem azt mondja az álom: ez a boldogság szimbóluma, mert hát a boldogság meleg és ragyogó és veszélyeztetett, mint a könnyű láng a magas gyertyatartón, hanem: a láng a te boldogságod! Az álmodó pedig hallja, talán csodálkozik, mégis megérti: természetesen így van. És mélységesen aggódik a gyenge szélben lebegő lángocskáért, mert az álomban az élete van benne, de egyszersmind ott túl is.

Hasonlóképpen áll a dolog itt is. Azzal a különbséggel, hogy a látó nem álmában lát, hanem a „Lélekben”. És ami rajta átmegy, őt és a képet áthatja, nem a természetes élet az ő ösztönével, aggódásaival, reményével, hanem az Istenből jövő szent és új élet. Ez beszél; ez fejezi ki magát azokban az alakokban, melyek fölmerülnek; Ami azokban van, az őbenne van. Ha azonban a könyvet nem lehet kinyitni akkor egy rettenetes, lelke legmélyéig ható fájdalom támad benne.

Mindebből kell valamit értenünk, ha az Apokalipszist meg akarjuk érteni. Ki kell emelkednünk a mindennapi képek merev zártságából és engednünk, hogy a szereplők mozgásba jöjjenek. Amit a mindennapi életből ismerünk, azt a működő hatalomra kell bízunk és annak formáit kell követnünk. Hallgatódzóvá és lélekben tanulékonyá kell lennünk; képeket úgy kell magunkban fogadnunk, amint jönnek; beléjük kell tapintanunk, velük összhangba kell jutnunk. Akkor érteni fogjuk – amennyire Isten a megértést megadja.

Akkor a kutatás és a tudás is megkapja a maga helyes értelmét, és haszonnal fogjuk magunkat kioktattatni arra nézve, hogy a Titkos Jelenések könyve hogyan van felépítve; mit jelentenek a benne megnevezett szimbólumok; milyen történelmi előfeltételek vannak a gondolatok mögött stb. De csak így, ettől a belátástól átitatva, ennek a szemlélet- és érzésmódnak az átformáló hatása alatt.

A Jelenések Könyve egy nagy látomással kezdődik: „Én, János, testvéretek és társatok (Krisztusban), az üldöztetésben, a királyságban és az állhatatosságban, a Patmosz nevű szigeten voltam Isten igéje és Jézus tanúsága miatt. Az Úr napján elragadtatásba estem. Hátam mögött harsonához hasonló nagy szózatot hallottam. Így szólt: Amit láatsz, írd egy könyvtekercsre és küldd el a hét egyháznak, (mely Ázsiában van): Efezusba, Szmirnába, Pergamumba, Tiatirába, Szárdeszbe, Filadelfiába és Laodiceába. Erre megfordultam, hogy lássam a szózatot, mely hozzám szólt. Amint megfordultam, hét arany gyertyatartó között pedig ember fiához hasonlót. Bokáig érő ruhába volt öltözve, mellén arany övvel övezve. Feje és haja fehér volt, mint a hófehér gyapjú, szeme mint a lobogó tűz, lába mint a kemencében izzó sárgaréz, hangja mint a nagy vizek zúgása. Jobbján hét csillagot tartott, szájából kétélű hegyes kard tört elő, arca pedig olyan volt, mint a teljes fényében ragyogó nap. Láttára holtként rogytam lába elé. De ő rám tette jobbját és így szólt: Ne félj! Én vagyok az Első és az Utolsó és az Élő: halott voltam, de most örökkön-örökké élek. Nálam van a halál és az alvilág kulcsa. Jegyezd fel tehát, amit láttál: ami jelenvaló és aminek ezután kell megtörténnie. A hét csillag titka, melyeket jobbomon láttál, és a hét arany gyertyatartó ez: A hét csillag a hét egyház angyala, a hét gyertyatartó pedig a hét egyház” (Jel 1, 9–20).

Hatalmas kép! Az üldözés után a Patmosz szigetére száműzött látót egy vasárnap az Isten Lelke megragadja és magából kiemelve olyan szemlélésbe és tapasztalásba vezeti, mely Istentől jön. Aztán egy hangot hall maga mögött. Érezzük a látomásban megjelenített tartalomnak a hirtelenségét, kiszámíthatatlanságát, az egésznek háttérét. . . Megfordul, „hogyan lássa a hangot”, mely hozzá szól, s akkor a szeme hét arany gyertyatartóra esik. Közöttük áll egy ember-fiához hasonló. Valószínűleg nem ő maga a hang, mely az előbb szólt és olyan volt, mint a harsonahang. Az csak hang volt, a szózat a látomásban; a kiáltás, amely az embernek szól. Aki ott áll, az másként beszél. Hangja olyan, „mint a nagy vizek zúgása”. Nem hirdető, mint a harsona, hanem tele világzúgással. Hasonló egy ember-fiához. Csak olyan lény, mint egy ember, de minden leírhatónál fontosabb. Feje és haja fehér, „mint a hófehér gyapjú”. A képek egymásba mennek át és valami nem földi ragyogást és tisztaságot sejtetnek. Az ülő-

nek a lábai „mint a kemencében izzó sárgaréz”. Matthias Grünwaldnak, annak a festőnek a képeire gondolunk, akinek az egészen kevesek közt megadatott, hogy látomásokat tudjon kifejezni. A Föltámadtnak az Isenheim-i oltáron olyan tagjai vannak, amelyek belülről izzanak és az arcát nem kell megvilágítani, az magából önti a fényt.

A látomás láttára a látó összeroppan. A természetes élet ijedtsége, megrendülése tör ki belőle, de ereje sincs az elviselésére. Az Emberfia hozzá hajol; intéző, uralkodó, jobbját az összetörtre teszi; talpraállítja és azt mondja: „Ne félj!” Egyszersmind kinyilvánítja neki, ki Ő – és ez is látomás, mert az a valóság, mely túlról jön, csak a maga tanúbizonyosságából érthető meg. Nem vezet út hozzá, hanem csak tőle. Nem természetes tapasztalás vagy földi logika tárja fel, hanem maga értelmezi magát. „Én vagyok!” – mondja az, ami ott előlép. Az, ami magát kinyilatkoztatja; a világosság, amelyben megjelenik; a szem, amely nézi; az erő, mely a kinyilatkoztatást elviseli – mindez mint egyetlen egész.

Aki magát kinyilatkoztatja, az Krisztus. „Az Elsőnek és Utolsónak” nevezi magát. Minden teremtés előtt volt. Ebben János prólogusának a Krisztus-képe jelenik meg, a Logosz képe, aki kezdetben volt; és éppúgy a kolosszabelieknek írt levél kezdetének a Krisztusa. Aki lesz, miután minden elmúlt. Sőt még több. Aki a működő Vég – éppúgy, mint működő Kezdet. Minden, ami teremtve van, Ó általa teremtetett; és általa éri el minden a végét, aminek vége van. A dolgok vége nem önmagukból és természetes folyamatként jön létre, hanem az szabja ki, aki a kezdetet is művelte. . . És Ő „az Élő”; az, aki élet és halál felett áll. „Életet és halált” az ő mindenható valója fog át; azért vannak nála a halál és pokol kulcsai. Erősebb, mint azok a hatalmak, kikhez nem volt semmi mérhető. Mindent megtapasztalt, ami a születés és halál közt van, és azzal győzte le, hogy ő az örök életű és a szeretett.

Néhány vonásban a látomás különösen erőteljesen jut kifejezésre. „Szájából kétélű hegyes kard tört elő”. Lehetetlen ezt közönséges elképzeléssel megfogni. A kard állandóan jön elő. Ez az állandó kitérődulása a kardnak nem szűnő fenyegetés és villogás. Éspedig a szájból. Csak Dürer kezére kell gondolnunk, hogy lássuk, nem szabad ezt mindennapi alakban elképzelni. Amiről itt szó van, az folytonos történés a Lélekben, és éppen ezért csak a Lélekből szemlélhető. . . Az áll tovább, hogy „kezében hét csillagot tart.” Ezek a csillagok pedig a „hét egyház angyalai”. Az angyalokon a püspököket kell

értenünk, azokat, akik azért kapták az egyházközségekhez küldetésüket, hogy azokat őrizzék, vezessék és megvilágosítsák. A csillagok nemcsak jelentik az egyházak őrzőit, esetleg azért, mert a férfiaknak, akik az egyházat vezetik, telve kell lenniök tűzzel és lelki világossággal, mindenki számára láthatóknak és segítőkészeknek kell lenniök. Ők „valóban” azok az „angyalok”. Az efezusi püspök és az első csillag az Emberfia kezében egy és ugyanaz... Hasonló a helyzet az arany gyertyatartókkal. A magas világosságot tartó oszlopok, „melyek közt az Emberfia jár”, az egyházak, az életük és világító valójuk. Ha később ez áll: „Elmozdítom helyéről a gyertyatartókat, ha bűnbánatot nem tartasz” (Jel 2, 5), akkor ez a titokzatos egységet mutatja.

Aki magát itt kinyilatkoztatja, az Krisztus. Ugyanaz, aki a földön volt, meghalt és feltámadott. Most az abszolút örökkévalóságban él. De minden, ami történik, benne van. Ő jár a hét gyertyatartó között, a dolgok fölött, a lét minden sürgése, forgása és szorongatottságot fölött.

Az, aki ebben a szorongatottságban él, és a világhatalmak üzelmei látja, a zsoltárossal kérdi: „Ébredj fel: Miért alszol, Uram? Ébredj fel és ne feledkezzél meg rólunk egészen!” (Zsolt 43, 24). A lét elhagyatottnak látszik. Úgy látszik, mintha Isten nem volna. Az emberek azt tehetik, ami Isten akarata ellen van, és semmi bajuk sincs. Az emberek káromolhatják az Istent, kijelenthetik, hogy az Isten meghalt, és nem sújt le rájuk a villám az égből. A látszat az lehet, mintha a világon kívül semmi más nem lenne; mintha csupán az elégedetlenek vágya, vagy a megrövidültek vigasza vagy a gyengék önvédelme lenne mind, amit Istenről mondanak. A Jelenések Őt a dolgokon felülállónak mutatják. De nem olümposzi hozzáférhetetlenségben, úgy, mintha a saját dicsőségén járna boldogan a felhők felett és ezt a nyomorúságos sürgés-forgást itt lenn megvetné. Hanem úgy, hogy az egyházak gyertyatartói ott állnak, ahol ő van. Aki a földön benne hisz, és aki itt ostobának látszik, annak ott fenn az örökkévalóságban áll a gyertyatartója, a gyertyatartók közt pedig Ő jár. A földi hatalmak úgy tűnnek fel, mintha a saját uraik lennének, a történelem pedig az emberi akarat művének látszik. A valóságban ő, Krisztus az Úr. A keresztény lét kiszolgáltatottnak látszik. A valóságban Ő őrzi azt. E lét látszólag a véletlenre van bízva; de mindenben, ami történik, mégha összetörik is azt, a dolgok örök értelme valósul meg, amelyhez nyúlni nem lehet, hacsak az ember saját hűtlenségével nem tesz ilyesmit. A gyertya-

tartónak nem árthat semmi, sem ellenség, sem esemény, sem véletlen. Az Úr őrzi azt. A dolgok arany értelme fölött nincs senkinek sem hatalma – ha azonban hűtlenné lesz az, akinek létértelme a gyertyatartó, akkor az Úr elmozdítja a helyéről. Akkor ennek az Úrnak mindent intéző uralma nyilvánul meg.

A bevezető látomásra hét levél következik, amelyeket Krisztus a látó útján intéz a hét egyházhoz. A második és harmadik fejezetben következnek. Közvetlenül a hét egyházközséget érintik, melyek meg vannak nevezve: Efezust, Szmirnát, Pergamumot, Tiatirát, Szárdeszt, Filadelfiát és Laodiceát. Rajtuk keresztül azonban minden egyházközséget, a mennyei tűz földi tűzhelyeit, az Isten országának sejtjeit, ahány csak van, mert a hetes az összefoglalás szent száma.

A levelek felépítése ugyanaz. Először jön a megnevezése annak, akinek a levél szól „az efezusi egyház angyalának írd meg...” Aztán következik a neve annak, aki a levelet küldi; és abban, ahogy magát megnevezi, Krisztus uralkodó hatalmának végtelen gazdagsága bontakozik ki: „Így szól, aki jobbjában a hét csillagot tartja, aki a hét arany gyertyatartó közt jár...” „Így szól az Első és az Utolsó, aki halott volt, de életre kelt...” „Így szól, aki a kétélű hegyes kardot tartja...” „Így szól az Isten Fia, akinek szeme, mint a lobogó tűz, és lába mint a sárgaréz...” „Így szól, akié Isten hét lelke és a hét csillag...” „Így szól a Szent, az Igaz, akinél Dávid kulcsa van; aki megnyit és senki be nem zárja, bezár és senki ki nem nyitja...” „Így szól az Ámen, a hűséges és igaz tanú, Isten teremtésének kútfeje.” Erőteljes egyformaságban ismétlődnek a hatalom teljességének ezek a kifejezői. Az istenemberi Uralkodó, aki „minden hatalmat kapott mennyben és földön” (Mt 28, 18), nyilatkozik meg bennük.

A bekezdések után így folytatódnak a levelek: „Ismerem tetteidet, fáradozásaidat és állhatatosságaidat”... „Ismerem üldöztetésedet és szegénységedet. Valójában gazdag vagy”... „Tudom, hol lakol: ahol a sátán trónja áll.”... „Ismerem tetteidet, szeretetedet, hitedet, szolgálataidat, állhatatosságodat, és utóbbi tetteidet, amelyek felülműlják az előbbieket”... „Ismerem tetteidet. Tudom, hogy élő a neved, de halott vagy”... „Ismerem tetteidet. Nem vagy sem hideg, sem meleg.”... Ezekben a mondatokban annak a tudása beszél, aki mindent lát. Mindenki megtudja, hogy a gyertyatartók közt lévő ismeri őt: a jót és rosszat rajta, azt, ami nyíltan áll mindenek szeme

előtt, és ami el van rejtve; a látszatot és a lényegest. Ahol a csillagok vannak és a gyertyák, ott mindent tudnak.

És minden megkapja az ítéletét: „De az a kifogásom ellened, hogy elhagytad első szeretetedet”... „De van némi kifogásom ellened: vannak ott nálad Bálám tanításának követői, aki kioktatta Bálákot, hogy áldozati hús evésére és paráználkodásra csábítsa Izrael fiait”... „De az a kifogásom ellened, hogy megtűröd Jezabel asszonyt. Ez prófétának mondja magát, és tanításával arra csábítja szolgálóimat, hogy paráználkodjanak és egyenek a bálvány áldozatokból”... „Ismerem tetteidet. Tudom, hogy élő a neved, de halott vagy”... „Azt mondod, gazdag vagyok és dúsgazdag, és semmire sincs szükségem. Hát nem tudod, hogy nyomorult vagy és szájalomra méltó szegény és meztelen?”

A levelek tartalmazzák a felszólítást is a megtérésre és a büntetéssel való megfenyegetést: „Gondold meg, honnan süllyedtél ide. Tarts bünbánatot és tégy úgy, mint előbb”... „Tarts tehát bünbánatot, különben hamarosan fellépek ellened, és harcba szállok velük szájamnak kardjával”... „Időt adtam neki, hogy bünbánatot tartson, de nem akar megtérni paráznaságából. Ágynak döntöm, és akik házasságtörést követnek el vele, azokat nagy nyomorúságba, ha el nem fordulnak tetteiktől”... „Ébredj föl, erősítsd meg a többit, aki halálán van; Tetteidet nem találom tökéletesnek Isten előtt. Jusson eszedbe, hogyan kaptad és hallottad. Tarts ki mellette és térj meg”... „Tanácsolom neked, hogy végy tőlem tűzben tisztult színaranyat, hogy meggazdagodjál; fehér ruhát, hogy felöltözködjél, és ne lássák szégyenletes meztelenséged; és kenetet, hogy megkend szemeidet és láss. Mindazt akit szeretek, korholom és megfenyíttem. Buzdulj fel és tarts bünbánatot.”

Minden levél tartalmaz további buzdítást a kitartásra és legyőzésre. E szót helyesen kell értenünk. A világ ellenállásának legyőzését jelenti, amely ellenállás az ellen irányul, ami Istentől jön. Ez az ellenállás oly nagy, hogy a hívőnek gyakran az az érzése támad, hogy a hite világtidegen és oktalan. Annak a botránkozásnak a veszedelme tehát, hogy ami Istentől jön, a világ szemében – és a világhoz tartozik a mi saját énünk is – ostobának és természetellenesnek látszik. Ennek ellenére kitartani: a hittel keresztültörni, mikor az egész hit lehetetlennek látszik – ez a „legyőzés”. Ezen keresztül hatol be a közelgő Istenországba a világba. Vele teljesül a keresztényinek a világba való

beoltása, az új teremtésnek a megvalósítása. Ennek értelmét a látszólagos oktalanság ellenére felfogni; az újnak megvalósulásában hinni, mégha minden ellene szól is, az ember a maga erejéből nem képes, hanem csak az Isten Lelkének erejéből. Azért ismétlődik minden levélben a mondat: „Akinek füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak.” Ő azt mondja, hogy a rossz legyőzése lehetséges.

És végtelen nagy teljesülést hirdet: „A győztesnek az élet fájáról adok enni, mely Isten paradicsomában van”... „Légy hű mindhalálig és neked adom az élet koronáját”... „A győztesnek rejtett mannát adok és egy fehér követ, a kövön új név áll, amelyet más nem ért meg, csak aki megkapja”... „A győztesnek, aki mindvégig kitart tetteim mellett, hatalmat adok a pogány nemzetek felett. Vasvesszővel kormányozza őket, és mint cserépedényeket összetöri. Ezt a hatalmat Atyámtól kaptam. És neki adom a Hajnalcsillagot”... „A győztest fehér ruhába öltöztetik. Nevét nem törölöm ki az élet könyvéből, hanem megvallom Atyám és angyalai előtt”... „A győztest oszloppá teszem Isten templomában, és többé nem távozik onnan. Ráírom Istenem nevét és Istenem városának nevét, az új Jeruzsálemét, mely az égből szállt alá, valamint az én új nevemet”... „A győztesnek megadom, hogy velem üljön trónomon, amint én is győztem és Atyámmal, ülök trónján.”

Az ígéretek értelméről egy későbbi elmélkedésben még lesz szó részletesebben.

III. A TRÓN ÉS A TRÓNON ÜLŐ

AJelenések Könyvének három első fejezete a könyv bevezetése. Krisztust a történelem urának mutatja be. Ő az, „Aki az arany gyertyatartók közt jár” (Jel 2, 1). Tudja, mi éri az övét; látja, mit tesznek és legbensőbb gondolataik is ismeretesek előtte. Látója útján küld üzenetet nekik, a hét egyháznak, amely szám egyúttal az egyházak teljes számát, a mindenüvé elterjedt Isten-országot jelenti. Nekik üzeni, hogy mindnyájan szeme előtt vannak; buzdítja őket a kitartásra és az örök teljesülést ígéri nekik. A negyedik fejezettel a tulajdonképpeni apokaliptikus történésbe: az utolsó dolgok történetébe lépünk be.

Ezekre nézve ezt olvassuk: „Azután láttam, hogy megnyílt egy nagy kapu a mennyben. Az előbbi hang, melyet úgy hallottam, mint hozzám

szóló harsonát, tovább folytatta: Jöjj fel ide! Megmutatom neked, aminek ezután kell megtörténnie. Nyomban elragadtatásba estem. Íme, egy trón állt a mennyben és a trónon ült valaki. Az ott ülőnek tekintete a jáspishoz és karneolhoz hasonlított. A trón felett smaragd színéhez hasonló szivárvány ívelt. A trón körül huszonnégy szék. A széken huszonnégy vén ült, fehér ruhába öltözve, fejükön arany korona. A trónból villám és mennydörgő szózat tört elő. Hét fáklya égett a trón előtt: Isten hét szelleme. A trón előtt kristályhoz hasonló, üvegként csillogó tenger terült el. Középen a trón előtt és a trón körül négy élőlény, elől-hátul csupa szem. Az első élőlény oroszlánhoz hasonlított, a második tulokhoz, a harmadiknak emberéhez hasonló arca volt, a negyedik szárnyaló sashoz hasonlított. A négy élőlény mindegyikének hat szárnya volt, körös körül és belül csupa szem. Éjjel-nappal szüntelenül kiáltották: Szent, szent, szent, az Úr, a mindenható Isten, aki volt és aki van és aki eljövendő! Miközben az élőlények dicsőséget, tiszteletet és áldást mondtak a trónon ülőnek, az örökkön-örökké élőknek, a huszonnégy vén leborult a trónon ülő előtt és imádta az örökkön-örökké élő. Letették koronájukat a trón elé és így kiáltottak: Méltó vagy Urunk, Istenünk, hogy tiéd legyen a dicsőség, a tisztelet és a hatalom, mert te alkottad a mindenséget. akaratom hívott létre és teremtett mindent” (Jel 4, 1 – 11).

Emlékszünk arra, amit a megelőző fejezetben a víziókról mondtunk. Az képezi a lelki kulcsot a képek és történések megértéséhez. Érzésünkbe viszi be a hovátartozását mindannak, ami a jelenségekben élénk tárul... És most az egyes mondatokat akarjuk szemügyre venni...

A látó tehát azt mondja, „látomása” van. Amit lát, nem olyan, hogy bárki, akinek testi szeme van, azt a közönséges dolgok közt láthatná; nem is olyan, hogy csak a látó gondolataiból és fantáziájából támadhatna. Az Istentől ered. A Szentlélek a látót a nyitottság állapotába helyezi. Magasabb látó erőt ad neki és ő állítja szeme elé, amit néznie kell. Ez mind együttvéve a vízió, a látomás.

A látó az égben van. Egyszer már foglalkoztunk ezzel, hogy mi az ég: nem a csillagok közt levő tér, sem a kedély bensősége, hanem az Isten szent hozzáférhetetlensége. Az ég az, ahol az Isten egyedül önmagában van; a világoosság, amely senki számára hozzá nem férhető. Ebbe viszi be a látomás a látót.

Ebben az égben „megnyílt egy kapu”. Nincs értelme ésszel kutatni, hogy mit „jelent” ez. Azokat kell megkérdeznünk, akik tapasztalják. Ők mondják, hogy van ilyen: a Lélekben látható ajtó. Hogy van fal lelki terület és terület közt; és ajtó is, vagyis a belépésnek szabadátétele abból, ami már nyílt, abba, ami eddig elrejtett volt. Némely ajtót maga a bemenő nyithat meg azzal, hogy türelemmel megtisztítja magát, összeszedi magát, erőt vesz önmagán; más ajtók csak akkor nyílnak meg, ha kinyitják. . . Itt kinyitottak egy ajtót és a hang hívja a látót, hogy lépjen be.

„Egy hang” – bizonyára az, amely a bevezető látomásban is beszélt, hatalmas, mint a harsonaszó. Nincs megmondva, ki beszél; „a hang” az; a Lélekben elhangzott hívás – úgy, amint a Keresztelőről is írva van, hogy a pusztában „elhangzott az Úr szava Jánoshoz.”

Ez a hang azt mondja: „Jöjj fel ide!” Ilyesmi is lehet: a Lélekben levő magasság – éppúgy, amint bensőségének van mélysége és terjedelmének szélessége. A Lélek eleven, szent, teremtő, átalakító. Benne az erőnek, történéseknek és különbségeknek tömérdek a száma; nagyobb, mint minden földiben.

Hívására a látó azonnal „elragadtatásba” jut; magából kilépve egy magasabb tudatállapotba; olyasminek a jelenlétébe kerül, ami számára azelőtt hozzáférhetetlen volt: Ezt jelenti az a „jöjj fel!”, amire a szózat felszólítja és egyúttal képesíti is.

Az égben, az isteni messzeségben áll a trón. A trónon ülőt látni annyi, mint ragyogó drágakövet nézni. Semmi közelebbit nem tudunk sem róla, sem alakjáról, sem arcáról. Mindent bevon a ragyogás. Csak azt tudjuk, hogy ott valaki gazdag dicsőségben ül.

A trónt szivárvány futja körül – vagy föléje ívelődik; nem lehet pontosan megmondani – „olyan, mint a smaragd”. Kép képbe olvad bele, hogy jelezze a dolog kimondhatatlanságát. A trónus körül huszonnégymás trón van; rajtuk vének ülnek fehér öltözetben, arany koszorúval fejükön. Aki a trónon ül, az az Isten, a Teremtő és Atya. A huszonnégymás emberiség megtestesítői Isten színe előtt. Egész öregek. Nem az ifjúság hordja magában az emberit. Végső kifejezését az öregség adja, amelyben a helytállás befejeződött, a mélységek és magasságok már ismertek, és minden megérett.

A trónból „villám és mennydörgő szózat tör elő”, az elpusztító, beszélő és megremegetető isteni hatalom megnyilatkozásai. Hét fákllya-

láng ég előtte. Már találkoztunk velük: „az Isten hét angyala” és egyúttal „a hét egyház”, az Isten országának a világba szétszórt valósága.

A trón előtt „kristályhoz hasonló üveggént csillogó tenger terül el”: végtelen ragyogás.

Középen a trón előtt négy titokzatos lény. Azokra hasonlítanak, melyekkel az Ószövetségben találkozunk Ezekiel próféta látomásában (1, 5). Mennyei lények, „tele szemekkel”. Csupa nézés, csupa tekintet, látóerő, éles és mély felfogás. Kerubok – hova lett idegenszerű félelmetességük, mikor belőlük szentimentális kerubangyalkákat csináltak! Itt állati alakban mutatkoznak; még majd gondolkodnunk kell ezen, mit jelent az állati alak az isteninek a terében. Az első oroszlán; „oroszlánhoz hasonló”-t kell pontosabban mondanunk, mert tulajdonképpen nem lehet megnevezni. A második tulokhoz hasonló. A harmadiknak emberi arculata van. A negyedik repülő sasnak látszik. Mindegyiknek hat szárnya van, tehát hatalmas lendítő ereje. Olyan erő, amellyel a lelki magasságba lehet emelkedni, és a lelki tágasságot lehet felmérni. A szárnyak szemekkel vannak teleszórva, és ez a minden magasságot, minden tágasságot, minden mélységet legyőző nézés a csodálatnak és imádatnak óriási, soha nem szűnő kiáltásában tör ki: „Szent, szent, szent az Úr, a mindenható Isten, aki volt és aki van és aki eljövendő!” Minden emberi mértéket meghaladó kiáltás. Emberfeletti lények, kiket elragad az örök Valóság. Az, aki a Minden mindenben, beléjük hatol, megrendíti őket, úgyhogy egész valójuk egy örök kiáltásban zúg fel.

És valahányszor a négy élőlény kiáltása elhangzik, a vének a trónon ülő előtt leborulnak, imádják örök életét és leteszik méltóságuk koronáját előtte. A gondolat, mely a történést ki akarja meríteni, felmondja a szolgálatot. Hiszen azt mondja a látó, hogy az élőlényeknek „éjjel-nappal nincs nyugtuk”; szüntelenül harsogják megremegtető kiáltásukat. És a vének mindannyiszor arcraborulnak és leteszik koronájukat a trón lábához. A látó itt valami végnélkülit jelent ki; valami állandó, mindig megújuló történést, amely azonban mégis az örökkévalóság egyszerűségében és csendjében van.

A látomás gazdagságából még egy vonást ragadunk ki: Azt, hogy trón szerepel benne, amelyen valaki ül. Itt olyasvalamiről van szó, aminek a fogalma belőlünk már kiveszett. A mai ember nem tudja már, mi a trón, és mit jelent rajta ülni. . .

Ha visszanezünk a történelmi régmúltba, az egyiptomi képalkotásokon hatalmi trónolásokat látunk. Mekkora méltóság és nyugalom árad ezekben az isteni és uralkodó alakokon! Ez tér vissza a korai görög művészetben. Keresztény változatban megtaláljuk az első századok mozaikjain és a kezdődő középkor képein. S akkor eltűnik. Az alakok már nem trónolnak, hanem csak ülnek. Ülésük azonban mindig nyugtalanabb lesz. A régi trónolás nem volt merev; de a mozgás az alak hatalmasságában, nyugalmában, bensőségében rejtett. Most a külsőre vetődik ki. Az ülés fesztelen lesz; inkább valami röpke ingadozás a jövés-menés közt. Az életézés gyökerében megváltozott. Ha ma valakit megkérünk, mit érez ő életnek, akkor különböző változatokban mindig ezt fogja felelni: Az élet feszültség, a cél keresése és magunk rávetése a pillanatra. Teremtés, megsemmisítés és újratemtés. Az élet az, ami zúg és forr, ömlik és viharzik. Így hát a mai ember csak nehezen érti meg, hogy a hatalmast érzékeltető jelen is élet; a magába összpontosuló bensőség is; az erő is, mely a nyugalomban rezeg. Számára az élet az idő velejárója. A változás, az átmenet, a mindig új. Azt az életet, amely a tartósságban van és az örök nyugalma felé megy, nem ismeri. Ha Istent kell elképzelnie, akkor a megnyugvás nélküli teremtőre gondol. Sőt, hajlandó őt folytonos létesülésben látni; a végtelen messze múltból az épp olyan messze jövőben hogyan építi fel magát. Az az Isten, aki a zavartalan jelenben él, változatlan, magát a legtisztább valóságban létesíti, számára nem mond semmit. És ha arról az „örök életről” hall, amelyben minden értelemnek a beteljesedését kell elnyernie, akkor könnyen a zavar érzése foghatja el, hogy milyen is lehet az a lét, amelyben semmi sem történik? . . . A trón a tiszta jelenben létező Isten felséges méltóságát jelenti. Aki az örök nyugalomban eleven. Aki akaratának időnélküli egyszerűségében teremtett mindent, hordoz mindent, kormányoz mindent. Előtte a földi alkotás és küzdelem csak átmenet, és mindennek igénye arra, hogy igazi életnek tartsák, okatlan.

Ez az Isten-kép lebeg az Apokalipszis előtt.

A tulajdonképpeni történésnek mindjárt az elején jelenik meg, és ami ezután történik, az mind előtte megy végbe. Ez az Isten nem beszél, de minden dolog értelmének a hordozója. Az ötödik fejezet szól a kezében levő könyvről, melyet hét pecsét tart lezárva, és senki sem nyithatja ki, csak a Bárány. Nem cselekszik, de tőle jön minden hatalom. Mindent ő teremtett és minden, ami történik, az Ő akaratából

történik. Még az alakja sem határozott; csak csupa ragyogás és drágaság, amit tekintetünk képtelen taglalni, de minden, ami a képeken megjelenik, alakját és értelmét tőle kapja. Úgy látszik, mintha csak jelen lenne; de akik igazán látnak, a négy élőlény és a huszonnégy vén, megrendülve magasztalják végtelen valóját és adják meg neki a tiszteletet, amely csak neki jár: imádják.

Ami cselekvés történik, az előtte megy végbe: a cselekvő azonban a Fiú. Már találkoztunk vele, „azzal, aki az arany gyertyatartók között jár;” és a történelmet irányítja (Jel 2, 1). Nemsokára mint a Bárány fog előttünk megjelenni, aki a megváltást végrehajtotta, és azért hatalma van a lét értelme felett; aki feláldozta magát, és azért az egész teremést az örök életre szóló eljegyzésbe vonja bele. Látni fogjuk őt, aki a fehér lovon a seregeket győzelemre viszi; a bírót, aki a fehér magas trónon ül és ítéletet tart a történelem felett; végül azt, akit az apostol az Apokalipszis végén hív: „Jöjj el, Uram Jézus!” (Jel 22, 20).

Aki a trónon ül, az küldötte a Fiút. És ő belőle cselekszik. Az ő akaratát teljesíti. Hozzá tér vissza, és neki ad át mindent.

IV. IMÁDÁS

Az utolsó fejezetben a trónjelenetről volt szó: az Isten hatalmáról, amely minden változáson felül áll és mégis mindent irányít. Ugyanaz a szöveg beszél az isteni fenség visszhangjáról is, az emberben: az imádról. A szöveg ez: „Miközben az élőlények dicsőséget, tiszteletet és áldást mondtak a trónon ülőnek, az örökkön-örökké élőknek, a huszonnégy vén leborult a trónon ülő előtt és imádkozta az örökkön-örökké élő. Letették koronájukat a trón elé és így kiáltottak: Méltó vagy Urunk Isten, hogy tiéd legyen a dicsőség, a tisztelet és a hatalom, mert te alkottad a mindenséget: akaratod hívott létre és teremtett mindent!” (Jel 4, 9–11).

Nagyszerű kép: A huszonnégy vén, akikben az emberiség áll az Isten előtt, ünneplő öltözetben, arany koronával a fejükön, felállnak, a földre vetik magukat és leteszik koronájukat az elé, aki a trónon ül.

Az ember egyenes tartása állandó beszélő taglejtés: „Vagyok. Itt állok. Van erőm és akaratom; helytálok ügyemért és védem a jogomat!” Ezt az egyenes tartást áldozza fel, aki imádatra borul le.

Eredetileg a maga földre vetése a vazallus önmegadását jelentette annak a kezébe, aki előtt meghódolt. Ez a jelentés átmegy a lelki térre is. Az imádó ezt mondja: „Nálad van a hatalom, nem nálam. Te vagy az, aki van, és nem én!” Teret enged a megszólítottnak arra, hogy hatalma érvényesüljön és uralkodjék. Ott, ahol ő maga áll, a saját személyiségének a szférájában, emelkedjék fel Isten, és Ő legyen az, aki tulajdonképpen van és rendelkezik. Az imádás aktusának felmérhetetlen mélysége van. Ez a téradás az Istennel szemben: az az akarat, hogy ő legyen az igazán létező, és hatalma uralkodjék, egyre tisztább lehet, s mindig teljesebben, bensőségesebben valósítható meg. Mindig szabadabb és nagyobb lehet az a tér, melyet Istennek engedünk át.

De mindez csak az egyik oldala annak, amit imáadásnak nevezünk. Egy másik oldala is van. Az erő megnyilvánulása a testi létre nézve egyértelmű. A vihar erősebb, mint én: azért engednem kell. A betegség erősebb, mint én: azért leteper. Az ellenség erősebb, mint én; hát elbukom. Ez mind világos, és ha én becsületesen ellenálltam, akkor az alulmaradásban semmi szégyelnivalóm sincs. Másként áll a dolog, ha a belsőről van szó; a személyről és méltóságról. Hogy a nagyobb hatalomnak külsőleg engednem kell, azt minden további nélkül elismerhetem előtte; de nem azt, hogy személyem meghajoljon előtte. Hogy ez megtörténhessék, ahhoz a hatalomnak igazolnia kell magát az igazság, az igazságosság és a jó foruma előtt. Fogadjuk el egy pillanatra azt az oktalanságot, hogy Isten, a végtelen valóság és a mindent megtenni képes hatalom, csak energia és erő és semmi más – akkor belsőleg nem hajolhatnék meg előtte. Elpusztíthatná életemet, de személyemnek vele szemben meg kellene tagadnia az imáadást. Hogy imádjam, ahhoz nemcsak hatalmának kell lennie, hanem méltónak is kell lennie arra, hogy meglegyen ez a hatalma. Így mondja a szövegünk is: „Méltó vagy Urunk Istenünk, hogy tiéd legyen a dicsőség, a tisztelet és a hatalom!” (Jel 4, 11). De miért méltó? Mert „Ő teremtette a mindenséget”, és abból nyilvánvaló, hogy igaz, jó és szent. Szentsége – az az alapja annak, amiért méltó, hogy hatalma legyen.

Így hát megvan az imáadásnak az értelme. Benne nemcsak a test hajlik meg az Isten előtt, hanem a lélek is. Nemcsak a túlradó érzés, hanem a szabad személyiség is. És pedig nemcsak azért, mert Isten az abszolút valóság és az ellenállhatatlan hatalom, hanem mert a

szent Igazság és a végtelen Jóság. Előtte meghajolni nemcsak kikerülhetetlen, hanem helyes. Az Isten imádása az igazság kifejezése; a soha el nem kopott, kimeríthetetlen, mindig mélységesebben kibontakozó igazságé. Ezért jó az imádás. Ezért marad benne csorbítatlan az ember méltósága – sőt, az adja meg alapját, mert az emberi méltóság az igazságból származik, és ha az ember Isten előtt meghajol, akkor az igazság szerint jár el és szabad marad.

Az imádás aktusában valami végtelenül valódi, jóleső, építő van. Sokféle összefüggés található itt.

A lélek birodalmában van meg úgy igazán a tűz, a bensőség, a mélység, a magas szárnyalás, a teremtő erő – minden, ami a láthatóság világában megvan, megvan a lélek világában is, és tulajdonképpen benne van meg igazán. Benne van meg a tisztaság is. A lélek tisztasága, valami nagyon nagy dolog. A testnek megvan a maga tisztasága; a szívnek is; a léleknek is; és az utóbbinak az egészsége tisztaságából fakad.

A lélek tisztasága az igazsággal függ össze. Az a lélek tiszta, melyben a megkülönböztetési vonalak meg vannak húzva, és a határok betartva; mely a nagyot nagynak, a kicsinyt kicsinynek mondja; soha az igent nemre és a nemet igenre nem csavarja, mely a jót és rosszat a feltétlen vagy-vaggyal választja el, mely a kettő közt áll. Nem akarjuk azt mondani, hogy ezzel a jó már meg is van, és a rosszat elkerültük, hanem sokkal előbbre akartunk visszamenni: oda tudniillik, hogy a jót sosem mondjuk rossznak és a rosszat jónak. A lélek tisztasága ott van, ahol első megmozdulása elindult; ahol magát a van-ra és legyen-re beállítja. A tisztaság az az első helyes állapota a dolgoknak, melyben a szavakat állandóan igazi értelmükre vezetjük vissza, a viszonyokat rendezzük, és a határokat megtisztítjuk. A lelket tisztátalanná teszi a csalás. Még nem lesz – mint lélek és végső értelemben – tisztátalanná, ha a rosszat teszi. Addig, amíg tudja és bensőleg elismeri, hogy rossz; de igenis akkor, ha a rosszat jónak mondja. Nem lesz még – mint lélek és abban az értelemben, hogy gyökereit szennyezi be és lényét rontja meg – tisztátalanná, hogyha hazudik; addig, amíg ilyenkor a lelkiismerete megmozdul; de igenis, ha az igazság érzékét eldobja. A lélek még nem lesz tisztátalanná, ha téved, ha tényeket hamisan lát, fogalmakat helytelenül ért, ha ítéletében melléfog, szavakat nem igazi értelmükben használ, és képeket összekavar – de igenis, ha már nem akarja látni azt, ami van; s ha már nem ad semmit

a fogalom tisztaságára; ha ítéletében már nem érzi magát az örök mértékek előtt felelősnek; ha már nem tudja, hogy az igazság értelmét, amely értelme a dolgoknak és a létnek is, elkeni, a képeket megfosztja nemességüktől, és szigoruktól. Még sokat kellene erről mondanunk.

És a léleknek ettől a tisztátalanságától beteg lehet az ember, egészen más beteg, mint egy balesettől, vagy fertőzéstől. Másként beteg, mint az ösztönös életben, vagy a képzelet menetében mutatkozó rendetlenségekben. Ez pszichikai betegség lenne, ott pedig a lélekről lenne szó. Sokszor olyan egyszerűen mondjuk: lelki betegség. Lehet a lélek beteg? Legtöbbször ez a szó csak meggondolatlanság: „lelket” mondunk, és agycellákat, vagy ösztön megnyilatkozásokat értünk. De lehet a szónak komoly értelme is? A lélek, mint lélek megbetegedhetik? Igenis, megbetegedhetik: az igazsághoz való viszonylatában. Nem azzal, hogy az igazság ellen vét; de igenis azzal, hogy az igazságot, mint ilyent tagadja, vagy feladja, vagy céljának alárendeli, vagy elködösíti. Akkor megbetegszik a lélek, és nehéz lenne megmondani, a sokféle pszichikainak mondott betegség közül alapjában hány cred innét. Mert a lélek az igazságból él, a szív és a test pedig a lélekből él.

A lélek tisztaságának a biztosítéka pedig az Isten imádása. Amíg valaki Istent imádja; amíg meghajol előtte, mint az előtt, aki „méltó arra, hogy övé legyen a dicsőség, a tisztelet és a hatalom”, mert Ő az Igaz és Szent, – addig védve van a hazugság ellen.

A lélek tisztasága és egészsége a legerősebb tényező a megértés épségében – de minthogy már mi emberek ilyenek vagyunk, – a legsebezhetőbb és legkönnyebben elcsábítható is lényünkben. Őrizetre szorul. Kell valaminek lennie, ima az emberi lélek számára az igazat és hamist, a tisztát és tisztátalant világossá teszi. Hogy az ember a helyeset, melyet megismert, nem cselekszi, rossz és őt az „ítéletre méltóvá” teszi. De összehasonlíthatatlanul borzasztóbb a kavarodás magához az igazsághoz való viszonyunkban; vagyis az a csalás, mely már a tekintetben hat, mert ez magának a Léleknek a tükre. Azért kell valaminek lennie, amin a szív állandóan megújulhat az igazságban, a lélek megfürödhet, a látás megtisztulhat, a jellem kötelezettsége tudatosulhat. És ez az imádás. Nincs fontosabb az embernek, minthogy megtanuljon benső énjével Isten előtt meghajolni, neki teret adni arra, hogy felléphessen és a legfontosabb lehessen. Azért, mert méltó arra, hogy az legyen. Arra gondolni és bensőleg elintézni, hogy Isten az

imádásra méltó, és pedig igazváltánál fogva, végtelenül, maradéktalanul – ez szent és nagy tett, és gyökerestül egészségessé tesz.

Ezekben az elmélkedésekben nem sokszor beszéltünk gyakorlati dolgokról. Szemünket mindig arra irányítottuk, hogy Krisztust megértsük. Most azonban olyasmit szeretnénk mondani – mert érintettünk valamit az utóbbiról – , ami létünket hordozza. Kötelezni kellene magunkat arra, hogy az imádást gyakoroljuk. A napnak két órája van, mely különösen jelentős: a reggel és az este. Mi mai emberek már nem érezzük ezt a jelentőséget annyira, mert a világosság kezdetének és az éj beálltának már nincs az a hatalma, mint annál az embernél, aki még mélyebb kapcsolatban élt a természettel. Valahogy azonban még mi is érezzük, talán anélkül, hogy pontosabban tudatosulna bennünk, hogy a nap kezdetével életünk kezdete is visszatér és az éj beálltával életünk vége közeledik. Ezek az imádásnak magától adódó időpontjai.

Ilyenkor gyakoroljuk! Gyakoroljuk – tehát ne csak megtegyük, mikor belső sürgetést érzünk. Az imádság nemcsak belső életünk kifejezése, amely kikíváncozik, hanem az embernek olyan cselekvése is, mellyel neveli magát. Istent imádni nem természetünktől kapott adottság, hanem tanulnunk kell; ezért viszont gyakorolnunk kell. Letérdelnünk és tudatunkban megjelenítenünk a gondolatot, hogy Isten van és uralkodik. Méltó arra, hogy minden hatalom az övé legyen. Méltó arra, hogy Isten legyen. . . Talán nagy boldogságot találunk ebben a gondolatban, hogy: Isten méltó arra, hogy Isten legyen! Szentek e gondolatra a szeretettől majdnem elégték.

Ha az imádságban szavakra szorulunk, a Szentírásban keressük azokat. A Jelenések Könyvében megismertünk egyet. A hetedik fejezetben egy másikat is találunk: „Erre az angyalok mind körülfogták a trónt, a véneket és a négy élőlényt, arcraborultak a trón előtt és imádták az Istent: Amen! Áldás és dicsőség, bölcsesség, hála és tisztelet, hatalom és erő Istenünknek örökkön-örökké. Amen!” (Jel 7, 11–12). A zsoltárok közt felséges szavúak vannak, telve imádsással. A prófétáknál csodálatos szövegek találhatók. . . De talán magunkból is jönnek megfelelő szavak. Vagy szívünk egyáltalán nem is szorul szavakra, hanem meghajol, mert tudás és tisztelet tölti be. De az is lehet, hogy fásultak vagy fáradtak vagyunk, vagy ellenkezés van bennünk. Akkor már az is valami, ha Isten jelenlétébe helyezzük magunkat és egy darabig – fejezzük ki a legigénytelenebb szavakkal – álljunk tisztelettel tekintete előtt. Ezek a pillanatok majd hatni

fognak életünkben és igazságot fognak teremteni, különösen akkor, ha cselekedetekben gyümölcsöztetjük: ha pl. nem hazudunk azért, mert Isten az igazság, vagy a másoknak igazságot szolgáltatunk, mert Isten az ő szentségének trónusán ül.

V. A BÁRÁNY

A ki a trónon ül, az Az, akitől minden kiindul és akihez minden visszater: az Atya, a világ Teremtője, a lét Ura. Ő az úr minden felett, ami a jelenésekben történik. De közvetlenül nem Ő az, aki cselekszik, hanem az, akit küldött, Krisztus. Már találkoztunk vele a bevezető kinyilatkoztatásban, mint azzal, aki a gyertyatartók között jár. Az ötödik fejezet egy másik alakban mutatja be, a Bárány alakjában. Ez áll ott: „akkor a trónon ülő jobbán egy kívül-belül teleírt könyvtokercset pillantottam meg, mely hét pecsétel volt lepecsételve. Aztán láttam egy hatalmas angyalt, aki harsány hangon hirdette: „Ki méltó arra, hogy kibontsa a könyvtokercset és feltörje a pecsétet?” De senki sem volt képes rá sem a mennyben, sem a földön, sem a föld alatt, hogy kinyissa a könyvet és beletekintsen. Erre keserves sírásra fakadtam, mert senki sem volt méltó rá, hogy kinyissa a könyvet és beletekintsen. A vének egyike így szólt hozzám: „Ne sírj! Nézd, győzött az oroszlán, Juda törzséből, Dávid sarja. Ő nyitja ki a könyvet és töri fel hét pecsétjét”. Akkor láttam, hogy a trón, a négy élőlény és a vének között ott áll a Bárány, mintegy megölve. Hét szarva és hét szeme volt: ezek Istennek az egész földre szétküldött hét szelleme. Odament és átvette a trónon ülő jobbából a könyvet. Amint átvette a könyvet, a négy élőlény és a huszonnégy vén leborult a Bárány előtt. Hárfája és tömjénnel telt aranycsészéje volt mindegyiknek: ezek a szentek imádságai. Új éneket énekeltek: „Méltó vagy (Uram), hogy átvedd a könyvet és feltörd a pecsétjeit. Hiszen megölték, és véreddel megváltottál minket Istennek minden törzsből, nyelvből, népből és nemzetből. Istenünk országává és papjaivá tetted őket és uralkodni fognak a földön!” Amint néztem, sok angyal szavát hallottam a trón, az élőlények és a vének körül. Számuk meghaladta az ezerszer ezret és a tízezerszer tízezret. Harsány hangon kiáltották: „Méltó a Bárány, akit megölték, hogy övé legyen a hatalom, a gazdagság, a bölcsesség,

az erő, a tisztelet, a dicsőség és az áldás”. Erre hallottam, hogy minden teremtmény, mely a mennyben a földön és a föld alatt, a tengeren és a tengerben van, így kiáltott: „A trónon ülőnek és a Baránynak áldás, tisztelet, dicsőség és hatalom örökkön-örökké”. A négy élőlény ráfelelt: „Amen”. A vének pedig arcraborultak és imádták (az örökkön-örökké élő) (Jel 5, 1–14).

A Barány a trón, a négy élőlény és a vének körében, tehát a trónon ülő előtt áll. Ez az „előtt” fontos. A teremtés terét jelenti. Az „Isten előtt” van minden teremtmény, és előtte történik minden történés. Ő teremtette és állította maga elé azokat. Ő hordozza és tartja fenn. Ő látja és ítéli meg. A helyes Isten-ismerethez tartozik ennek a megértése. Mikor az imádsághoz összeszedem magam, és azt mondom: itt vagyok, és itt van Isten – akkor az első és a második „ittlét” nem ugyanazon értelműek. Isten nem úgy van ebben a szobában, mint én, hanem abszolúte, magában és minden másra való vonatkozás nélkül. A szoba pedig és én és az asztal és a szék és minden már „előtte” vagyunk. Az ima akkor lesz helyes, ha ehhez az Istenhez irányul, aki abszolúte van. . . A Barány tehát az „előtt” áll, aki a trónon ül, mert az Isten Fia belépett a teremtésbe. Krisztus Isten „előtt” élt; és nemcsak ténylegesen, mivel az Atyát szerette és az iránta való engedelmes-ségben élt. Hanem maga egyúttal Isten is; Így hát a fejezet, amelyről beszélünk, abba az imáadásba csendül ki, mely a trónon ülőnek és a Baránynak együtt szól.

Megszoktuk a Barány alakját a liturgiából és a keresztény művészetből. De magából a Szentírásból is: nemcsak a Jelenések könyvében, hanem a János evangéliumban is az Üdvözítő a bárány képében szerepel (Jn 1, 29 és 36). De talán mégis felvetődik bennünk a kérdés, hogyan is van ez? Az Isten Fia, tehát az Isten egy állat képében? De eszünkbe jut, hogy a Szentlélek is egy állatnak, a galambnak a képében volt látható – mit jelent ez?

Milyen alak látszanék nekem megfelelőnek Isten ábrázolására; spontán érzésünk azt feleli: egyik sem! Hiszen Ő a „Módfeletti”, amint a misztikusok Őt nevezték: a valóságos, Működő, Mindentbetöltő és Boldogító, és minden Alak Feletti. Róla csak azt lehet mondani: Ő nem mennyország, nem tenger, nem fa, nem ember, nem olyasmi, ami megnevezhető. Ő az Ő; Akiben hiszünk a saját magáról tanúskodó szavára, aki az Őt tapasztaló szív számára meghitt, de nem

megszokott. De azért mégis ki kell őt fejeznünk valami alakban. Őt csupán mint az Alaknélkülit látni, először túlságosan tiszta lenne; de a végén mégiscsak odajutnánk, hogy eltűnne életünkől. Meg kell őt tehát neveznünk, alakkal jelölnünk. És a Szentírás is így tesz.

Melyik alak látszanék a legkevésbé alkalmasnak kifejezésére? Érzésünk, azt hiszem, erre azt felelné: az emberi. Miért? Mert ez a miénk, a legbizalmasabb, és ezért a legkönnyebben megtévesztő. A csábítás pedig arra irányulna, hogy vagy azt mondjuk: az Isten csak ember-hasonlatosságú lény; nagyon nagy, nagyon hatalmas, minden mértékünket meghaladja, de a mi utainkat járja; amint a görögök is és sok más több-istenhívő nép gondolta. De a csábítás az ellenkező irányba is vezethetne és azt mondhatná: az, aki emberi alakban jelenik meg, nem lehet Isten; így vélekedik a zsidóság, az Izlám és a felvilágosodás megkövesült monoteizmusa. A botránkozás veszélyét jelenti tehát, ha a kereszténység azt mondja, hogy Isten emberré lett; és mégis ez a kezdete és vége az üzenetnek. Jézus emberi alakja az élő Isten kinyilatkoztatása. Ha tudni akarjuk, milyen az Isten, akkor Jézus arcába kell néznünk és az ő lelkületét megértenünk. Nagyon mély értelemben „emberies” Isten az Isten; de ugyanakkor természetesen az is, aki minden összekeverhetés és összetéveszthetés felett áll s különbözik minden mástól. Az Isten emberiségéről esett szó, de ez nem az embertől származik, hanem tőle, mint az Ő kinyilatkoztatása arról, hogy ki Ő a valóságban.

Dehát melyik alak látszanék az Isten kifejezésére a legalkalmasabbnak? A felelet erre valószínűleg így hangzik: az, amelyik az embertől a legmesszebb esik. Az üres tér például. Hatalmas gondolat az Izlám részéről, ha imaházaiban a kép és bútor nélkül hagyott puszta teret teszi az Isten jelenlétének kifejezőivé. Vagy a Nap. Óriási a kifejező ereje egy ilyen néma valóságnak. — oly nagy, hogy mágiára csábíthat.

Ezek területe, meg az ember közt van az állat. Rokonszenves számunkra, mert él, mint mi. És mégis idegen. Tudjuk, az állat hogyan viselkedik, uralkodunk fölötte, használjuk, de magában véve mégis ismeretlen a számunkra. Megnéz-e az állat bennünket úgy, mint az egyik ember megnézi a másikat? Meg kell néznünk egymást, hogy megértsük egymást. Csak a tegezésben, a saját maga kinyílásában és a tekintetek találkozásában kezdődik a megértés. Az állat az emberben veszélyt vagy hasznot lát. Fut előle, eltűri, a környezetébe sorozza, sőt életszükségletei körébe is, de sosem veszi szemügyre, mert erre

csak a személyes lélek képes. Mégis van az állatban az ember számára valami, ami kinyilatkoztató erővel bír. Az emberi lény sajátosságai, indulatai, ösztönei, testléleki magatartása az állaton megrendítő módon domborodhat ki – mint mikor valakinek hirtelen az jut az eszébe: ez úgy néz ki, mint a róka, vagy mint a ló, vagy mint egy ragadozó! Vagy megfordítva: a rókában, lóban, tigrisben az emberi tulajdonságok, ha azokat az emberi megnyugtató, mérséklő légkörből kiemeljük, hatalomként tűnnek fel.

Ez az a pont, melyet keresünk, mert valami hasonló az eset az Istenhez való vonatkozásban is. Minthogy az állat a természet erőihez közel áll és nem „valaki”, hanem „valami”, alakján az isteninek a vonásai emberfeletti, helyesebben emberen kívüli módon jelentkezhetnek. Így jelenik meg Krisztus a látomásban a Bárány képében. A kép a Jelenések könyvének első olvasói számára rokonszenves volt. Délen a bárány azok közé az állatok közé tartozik, melyek legtöbbször táplálékkul szolgálnak. Főképp az Ószövetségi Isten-tiszteleteknél egyike volt a leggyakrabban használt áldozati állatoknak. Ezért állítja képe az Üdvözítőt az ember szeme elé, viszi be érzelmeibe: mint aki a „bűnösök kezébe szolgáltatta ki magát” és akit azért a feláldoztatás pusztulása nyelt el. Gondoljunk arra, amit a látomásról mondtunk. Ennek alapján a Bárányt így kell elgondolnunk és megéreznünk: fehér, nyájas állat; védtelenül, „megölve”, mint a szöveg mondja. A halált tehát magában hordja, és mégis olyan hatalom lakik benne, mely a lét gyökereit is eléri. Idegenen jön az Isten ismeretlenségéből hozzánk, és mégis a legbensőbbben ragad meg bennünket. Matthias Grünewald művész szépen tudta ezt érzékeltetni nagy keresztrefeszítési képén. A bárány, amely a kereszt tövében áll, apokaliptikus állat.

A szöveg azonnal beszél is erről a hatalomról. A Bárány képes a könyv pecsétjeit feltörni. . . A lét tele van kérdésekkel. „Mi ez?” – kérdezi a gyermek. A felnőtt értelmi feleletet ad neki. De ez alapján nem mondja meg, amit a gyermek tudni akar. És ha mégis meglegszik a felelettel, az valószínűleg azért van, mert a feleletből másvalamit érez ki, mint amit a beszélő gondolt. A lényegből vett feleletet akarnak, de azt senki sem adhat. Ádám adhatott, mikor „az állatokat megnevezte”, mert az a lényeket kifejező név volt (Ter 2, 19). Számunkra ez a lényeg el van rejtve. Még nehezebb az a kérdés: „Miert van ez?” Mert végeredményben abból az ellentmondásból ered, amely a szív

és lét közt támad. Miért van minden úgy, amint van? Miért a nemteljesedés, a fájdalom, a pusztulás, a bűnösség? A tudomány erre nem felel. A filozófia sem, mert maga is bele tartozik a kérdésség körébe. Vagy nem kérdéses-e az, hogy mindig támadnak emberek, akiket a többi komolyan vesz, és ők még komolyabban veszik magukat, és nagy körülményességgel feleletet adnak a kérdezőnek – a kérdés pedig nem inog meg, se nem hátrál, hanem megmarad, mint volt azelőtt: „Senki sem tudja a pecsétet feltörni”. A világ oly mélyen van a kérdésekbe belezárva, lepecsételten, hogy a felelet csak máshonnan jöhet. Nem egyszerűen Istentől. Ez a kifejezés nem keresztény, mert az abszolúte vett „Isten” a labirintusban botorkáló ember számára maga is kérdéses. Nem az Atyától, aki trónon ül a kerubok közt, Ő nem beszél közvetlenül. Ő nem is nyitja ki a könyvet: becsukva pihen a jobbájában. Ő annak adja azt át, aki ki tudja nyitni, Krisztusnak, a Báránynak. Neki van hatalma a könyvet kinyitni, mert ő a világot és kérdéseit végigszenvedte, jóllehet nem volt neki alávetve. Ő tud felelni. Éspedig nemcsak ezzel vagy azzal a szóba foglalható tanítással, hanem azzal a világossággal, mely róla esik mindenre és azzal a megoldással, melyet ő lehel a szívekbe. Amely mértékben a hívő Krisztusba behatol, azon mértékben oldódnak meg számára a pecsétek, és megtudja a dolgok értelmét, ha nem is tudja szavakban kifejezni.

A Bárányról az áll, hogy az elveszetteket kiváltotta a szolgaságból: az érzékek rabságából, a lélek kevélységéből a földi alkotások varázslatából, a halál hatalmából. Mindenki ebben a rabságban sínylődik, éspedig annál mélyebben, minél biztosabbnak érzi magát az ember, és minél többet beszél a szabadságról. A Bárány megszabadított tőle, mert mindennek az alapjáig szállott le. Szóltunk már egyszer a sötét semmiről, amelybe Krisztus megváltó tettevel lehatolt. Megváltottjait „Istennek királyaivá és papjaivá tette”; a szent és uralkodói jelleget adta meg nekik. És nemcsak az egyiknek vagy a másiknak, nemcsak a természettől megajándékozottaknak, nemcsak különleges emberi adottságok szerint, hanem „minden nyelvből, nemzetségből és népből”, az emberi lét minden területéről szedte össze a megváltottak nagy, „új népét”. Megszámlálhatatlanul sokat. Először halljuk az apokaliptikus tömegek hangját. Többször kell majd róluk beszélünk.

A hetedik fejezetben visszatér a Báránynak és megváltó hatalmának képe: „Ezután akkora sereget láttam, hogy meg sem lehetett számlálni, minden nemzetből, törzsből, népből és nyelvből. Ott álltak a trón

és a Bárány színe előtt, fehér ruhában öltözve, kezükben pálmaágakkal. Nagy szóval kiáltották: Üdv Istenünknek, aki a trónon ül, és a Báránynak! Erre az angyalok mind körülfogták a trónt, a véneket és a négy élőlényt, arcraborultak a trón előtt és imádták Istent: Amen! Áldás és dicsőség, bölcsesség, hála és tisztelet, hatalom és erő Istenünknek örökkön-örökké. Amen! Ekkor egyik vén azt kérdezte tőlem: Kik ezek a fehér ruhába öltözöttek és honnan jöttek? Te tudod, Uram, feleltem. Ő megmagyarázta: Ezek a nagy üldöztetésből jöttek és fehérre mosták ruhájukat a Bárány vérében. Ezért is állnak az Isten trónja előtt. És éjjel-nappal szolgálnak templomában. A trónon ülő közöttük lakik. Nem éheznek és nem szomjaznak többé, nap nem égeti őket, sem másfajta szomjúság. A trón közepén álló Bárány legelteti és az élő vizek forrásához tereli őket, Isten pedig letöröl szemükből minden könnyet” (Jel 7, 9–17). Itt nem a szolgaság az, amitől az emberek megváltatnak, hanem a bűnösség. „Ezek fehérre mosták ruhájukat a Bárány vérében”. És megszabadultak a lét bajaitól: éhségtől és szomjúságtól, a Nap és minden csapás tüzétől. Megváltottak az élet teljességére.

És még egyszer a tizennegyedik fejezetben: „Akkor láttam, hogy a Bárány Sion hegyén állott. Vele volt a száznegyvennégyezer, aki homlokán viselte az ő nevét és Atyjának nevét. Aztán szózatot hallottam az égből, mint nagy vizek zúgását, s mint erős mennydörgés robaját. A szózat, melyet hallottam, úgy hangzott, mint mikor a hárfások hárfájukat pengetik. Egy éneket énekeltek a trón, a négy élőlény és a vének előtt. Az éneket senki sem tudta megtanulni, csak a földről megváltott száznegyvennégyezer. Ezek azok, akik nem szennyezték be magukat asszonyokkal, hanem szüzek maradtak. A Bárány nyomában járnak, bárhová megy. Ők a megváltottak az emberek közül, zsengei Istennek és a Báránynak. Ajkukon nincsen hazugság, szeplőtelenül állnak (Isten trónja előtt)” (Jel 14, 1–5). Itt azokról van szó, akiket a Bárány a szeretet különös hozzátartozóságába hívott meg, és akik érette lemondtak minden más szeretetről. Ami ezen állapot tartalmát adja meg, azzal a szoros követéssel van kifejezve, mely őket mindenhová a Bárány után viszi, ahová az megy, és azzal az énekkel, melyet senki meg nem tanulhat, csak ők.

A megelőző elmélkedések a bejáratot mutatták meg a titkos jelenésekbe. Most pedig azoknak a történéseknek az előző szakaszát akarjuk megfontolni, mely benne kifejezésre jut.

A negyedik fejezetben arról beszél a látó, hogy „egy kapu nyílt meg a mennyben” és a lélek őt azon át hívja, és ő most a belső térben áll. Itt egy trónt lát és valakit, aki rajta ül: az Atyaistent. Körülötte látja a huszonnégy vént és a négy kerubot és hallja az imádás örök hangzását. A trónon ülőnek jobbján pedig egy könyv fekszik, hét pecséttel lezárva, melyeket senki sem tud feltörni. E könyv a lét és jövő értelmét zárja magába. A trón előtt áll a Bárány, aki a halált hordja magában és mégis él. Győzött és megváltott; így hát hatalma van a pecsétek felett. Veszi is a könyvet és kinyitja.

Aztán ezt olvassuk: „Akkor láttam, hogy a Bárány feltöri a hét pecsét közül az elsőt. Erre hallottam, hogy a négy élőlény egyike mennydörgő hangon így szólt: „Jöjj (és nézd)!” Egy fehér lovat pillantottam meg. A rajta ülőnek kézilja volt. Koronát nyújtottak neki, és ő diadalmasan kivonult, hogy győzelmet arasson. Mikor a második pecsétet feltörte, hallottam, hogy a második élőlény szól hozzám: „Jöjj (és nézd)!” Egy tűzvörös ló vágatott elő. Lovasa hatalmat kapott, hogy megbontsa a békét a földön, hogy öldököljék egymást az emberek. Hosszú kardja volt. Mikor a harmadik pecsétet feltörte, hallottam, hogy a harmadik élőlény szól: „Jöjj (és lásd)!” Erre egy fekete lovat pillantottam meg. Lovasának kezében mérleg volt. A négy élőlény között szózat hallatszott: „Egy mérő gabona egy dénár, három mérő árpa is egy dénár, de az olajban és borban ne tégy kárt”. Mikor a negyedik pecsétet feltörte, hallottam a negyedik élőlény szavát: „Jöjj (és nézd)!” Erre egy fakó lovat láttam. Lovasának halál a neve, nyomában az alvilág járt. Hatalmat kapott a föld negyedrésze felett, hogy karddal és éhínséggel, halállal és fenevadakkal öldököljön. Mikor az ötödik pecsétet feltörte, láttam az oltár alatt azoknak a lelkét, akiket Isten ígéje és tanúságtételük miatt öltek meg. Nagy szóval kiáltották; „Urunk, te szent és igaz, meddig nem tartasz még ítéletet és nem állsz bosszút vérünkért a föld lakóin?” Erre mindegyiküknek hosszú fehér ruhát adtak és azt mondták nekik, maradjanak nyugodtan még egy rövid ideig, amíg betelik bajtársaik és testvéreik száma, akiket meg fognak ölni, akárcsak őket” (Jel 6, 1–11).

A Bárány felnyitja az első pecsétet. Az első élőlény azt kiáltja: „Jöjj” és a megszólított azonnal itt terem: egy fehér lovon ülő lovas. Koronát visel, és hatalma van a győzelemre. Azt nem mondják, hogy honnét jön a lovas. Itt van. Így megy ez másodszor, harmadszor és negyedszer is. Négy paripa, fehér az első, tűzvörös a második, fekete a harmadik, halvány színű a negyedik – és a paripákhoz hasonlítanak a lovasaik. Négy lovas, aki négy hatalmat jelent. Ezek: az élet veszélyei, a lét folyamatai, események, amelyek elkövetkeznek.

Amint az ötödik pecsét felnyílik, egy oltár áll a nézőtérben. Róla előbb még nem volt szó. Az oltár „alatt” lelkek vannak; sokan, akik hatalmas hangon kiáltoznak. Gondoljunk a látomásra; arra, ami az álomban érhetne bennünket: ott emelkedik olyasvalami, mint az oltár; hogy alatta van valami tér, amelyet „oltár alatt”-nak fogok fel és amelybe belenézhetek; benne minden tele van élőlényekkel, akik fogva vannak, szorongatásban és valamint akarnak. „Fehér ruhát” adnak nekik; kifejezője ez a tiszta, ünnepies létnek; és azt mondják nekik, hogy szorongatásuknak a vége már el van döntve, és hogy várjanak.

A hatodik pecsét felnyitása után a rettegés új látomásai következnek. A víziók félelmetes történésekre utalnak, amelyek majd az emberi lét egész területét megremegtetik, és amelyek láttára hatalmasok és kicsinyek, gazdagok és szegények, urak és szolgák a közös félelemben mind egyenlők lesznek. És azok a szavak hangzanak el, melyeket Krisztus az ítéletet festő beszédeiben az eljövendő szörnyűség kifejezésére mondott: „Ti hegyek, szakadjatok ránk; és ti dombok, takarjatok el!” (Lk 23, 30).

Itt egy közbeeső történés következik: „Ezután négy angyalt láttam, amint a föld négy sarkán állt és föltartóztatta a Föld négy szelét, hogy ne fújjon a földön, sem a tengeren, és semmiféle fán. Akkor láttam, hogy napkelet felől egy másik angyal száll föl, akinél az élő Isten pecsétje volt. Hangosan rákiáltott a négy angyalra, akinek az volt a dolga, hogy ártsa a földnek és a tengernek: „Ne ártsatok a földnek, se a tengernek, se a fáknek, amíg meg nem jelöljük Isten szolgálóinak homlokát!” Hallottam a megjelöltek számát is: száznegyvennégyezren voltak Izrael fiainak valamennyi törzséből: Juda törzséből tizenkétezer, Ruben törzséből tizenkétezer, Gád törzséből tizenkétezer, Áser törzséből tizenkétezer, Neftalin törzséből tizenkétezer,

törzséből tizenkétezer, Simeon törzséből tizenkétezer, Lévi törzséből tizenkétezer, Isszakár törzséből tizenkétezer, Zabulon törzséből tizenkétezer, József törzséből tizenkétezer, Benjamin törzséből tizenkét-ezer” (Jel 7, 1 – 8).

Az angyalok föltartóztatják a négy szelet, a négy világtáj viharerőit, hogy ki ne törjenek, és ezzel egy kíméleti tér keletkezik. Benne egy angyal száll le, aki a kiválasztás pecsétjét hordja. A „pecsét” az Istenhez való tartozás jele: lényyszerinti Isten-kezébe-jutás; gyökérben való megjelölés. (A keresztség és bérmálás pecsétek; alapot megadó, a végérvényesre, az örökre előkészítő pecsétek.) A megpecsételtek Istenéi. A kiválasztottak, akikről az ítéleti beszédek azt mondják, hogy ha lehetséges volna, még ők is elégteleneknek bizonyulnának az utolsó rémületekben. De nem lehetséges, mert Isten rájuk tette kezét. „Izrael tizenkét törzséből” választottak ki, ami az emberiség egyetemességét jelenti. A tizenkét törzs mindegyikéből tizenkétezer. A tizenkettő az összesség száma. A tizenkétszer tizenkettő fokozza a számot; az ezer pedig még egyszer megemeli azt, óriásivá teszi.

Erre hirtelen még nagyobb tömegek jelennek meg a választottak mögött: „Ezután akkora sereget láttam, hogy meg sem lehetett számlálni, minden nemzetből, törzsből, népből és nyelvből. Ott álltak a trón és a Bárány színe előtt, fehér ruhába öltözve, kezükben pálmaágakkal. Nagy szóval kiáltottak: Üdv Istenünknek, aki a trónon ül, és a Báránynak! Erre az angyalok mind körülfogták a trónt, a véneket és a négy élőlényt, arcraborultak a trón előtt és imádták Istent: „Amen! Áldás és dicsőség, bölcsesség, hála és tisztelet, hatalom és erő Istenünknek örökkön örökké, Ámen!” Ekkor egyik vén azt kérdezte tőlem: „Kik ezek a fehér ruhába öltözöttek és honnan jöttek?” „Te tudod, Uram” feleltem. Ő megmagyarázta: „Ezek a nagy üldözötésből jöttek és fehérre mosták ruhájukat a Bárány vérében. Ezért is állnak Isten trónja előtt, és éjjel-nappal szolgálnak templomában. A trónon ülő közöttük lakik. Nem éheznek és nem szomjaznak többé, nap nem égeti őket, sem másfajta forróság. A Trón közepén álló Bárány legelteti és az élő vizek forrásához tereli őket. Isten pedig letöröl szemükről minden könnyet” (Jel 7, 9 – 17).

A pusztulás képei közt a hatalmasan nagyarányú mentés képe ez. Megszámlálhatatlanul sokan vannak az élet teljességére meghíva. Létük tartalma pedig az, hogy aki a trónon ül, az velük lakik, és ők neki szolgálnak; hogy a Bárány őrzi őket, legelteti, a vízforráshoz

vezeti; és nekünk az egy akolról és egy pásztorról szóló szavak jutnak eszünkbe.

Aztán következik a hetedik pecsétbontás: „Mikor a hetedik pecsétet feltörte, mintegy fél óráig tartó csend lett a mennyben. Akkor láttam, hogy az Isten színe előtt álló hét angyalnak hét harsonát adtak. Jött egy másik angyal arany tömjénezővel, megállt az oltár előtt. Sok tömjént adott neki, hogy tegye a szentek imádságával a trón előtt álló arany oltárra. A tömjénáldozat füstje a szentek imádságával felszállt az angyal kezéből az Isten színe elé” (Jel 8, 1–4).

Először is a hallgatás az égben „mintegy fél óráig”: egy rövid idő fele. Aztán hét angyal jelenik meg, akik Isten előtt állnak, legbensőbb jelenlétében. Hét harsonát kapnak kézhez. A harsona titokzatos hangszer; jele a kitörő isteni hatalomnak. A Sínai hegyi harsonákra gondolunk, a jerikóiakra és azokra, amelyek az ítéletet fogják jelezni.

A harsonákkal egy új esemény-sorozat kezdődik, és itt betekínlhetünk a Jelenések könyvének felépítésébe: A bevezető látomás a lepecsételt könyv képét hozza. A pecsétek feltörésével a hét első esemény következik. A hetedik eseményből a hét angyal lép elő és a harsonáik újabb hét eseményt határoznak meg. Így keletkezik az egyik képláncolat a másikkól.

Mit jelent mindez? Nem azt, hogy ezek az alakok úgy, mint a könyv bemutatja őket, megtestesülve fognak a földön megjelenni. A lovasok inkább magában a világlétben jelentenek valamit; magának a világ történéseinek a jellemzőjét. A világtörténelemben végbemenő eseményeket. Nemcsak egyszer nyargalnak végig a világon a megadott órában, hanem ismételten. Valahányszor bizonyos dolgok történnek, mindannyiszor ők azok, akik a világon átnyargalnak.

Beszéltünk a négy alakról, melyeket az apokaliptikus lovasok néven ismerünk. Mi az az „apokaliptikus”? Nem egyszerűen a megjövendölése a jövőnek, hanem benne az világlík meg, hogy mit jelent a mi mulandó létünk az örökkévalóság színe előtt; mi történik a végessel, ha a végtelen áll elő és tör be. Emberi szemmel nézve a dolgot, az az érzésünk, hogy létünk magában áll, hogy ez az első és természetes, a magától értetődő, amelyből kiindulunk, és amely mögé már nem nyúlunk vissza. Mihelyt megismerjük valamiről, hogy a „természetből” ered, arra gondolunk, hogy mindent megértettünk és minden rendben van. Ellenben az örök az érzéseink számára csak a második. Csak mögötte van vagy fölötte, mint háttér, vagy domináló díszlet,

amit sejthetünk, amitől félhetünk, vagy amit remélhetünk. Nem biztos, hanem kétséges. Így is, meg úgy is vélekedhetünk róla. Kiszoríthatjuk tudatunkból. Sőt, oda juthatunk, hogy azt mondjuk – vagy talán még meg is győzzük magunkat róla – hogy egyáltalán nincs is, hanem az időbeliség tesz mindent... Itt, az apokaliptikus térben megmozdul ez az örök. Hatalommá lesz, talpra áll és betör. Az előbb még oly biztos véges megrendül. „Természetes volta” megszűnik. Lepleződik, hogy mi a valóságban. – Mindenekelőtt az a véges, amely lázadásban van; amely úgy tett, mintha Isten nem volna. Különösnek látszik, ijedtnek, velőkgig kétségesnek. Az apokaliptikus arra mutat rá, mi történik a végessel, ha az örökkévaló betör. Hogy ezt lássa, ebben a kiváltságban részesült János. Nem szerencse, ha az ember ezt a látást megkapja. Akinek megvan, az nem tudja többé a lét dolgait gyanútlanul nézni. Számára ezentúl minden annak rettenetes nyomása alatt áll. Minden határvonal mozgásban van. Semmi sincs biztonságban. Minden felől az óriási tör befelé. A mélyből száll fel. A magasból zuhan le. Az ilyen számára nincs többé egyszerű lét. Ilyen élet jut a látónak osztályrészül, hogy bennünket kioktasson. Az ő híradásából kell megéreznünk, hogyan állunk. Ne csak halljuk, hogy ennek vagy annak kell történnie; mégkevésbé, hogy mikor és hogyan fog ez vagy az bekövetkezni; mindez nem komoly dolog. Csak egyről lehet szó: mi történik a mi létünkkel, ha az örök mozgásba jön – és az olvassa az Apokalipszist helyesen, aki ebből valamit megérez.

Szóltunk az apokaliptikus lovasokról, akik itt, egyik a másik után, fellépnek és a világba kivonulnak. Fehér lovon az egyik, tűzvörösön a másik, feketén a harmadik, a negyedik pedig, aki után a pokol vonul fel, halvány lovon. Nem tudjuk őket pontosan meghatározni, mert jelentéseik átfolynak egymásba. Az utolsóról az áll, hogy neve a halál. A halált hozza azonban a második és a harmadik is, és a háború nyomában az éhség jár. Azt mondjuk tehát, hogy a félelem alakjai... Miben apokaliptikusok? Azt felelhetjük, hogy az utolsó szörnyűségeket jelentik be; azokat, amelyekről az Úr ítéletei, beszédei is szólnak. A keresztény érzület azonban mindig azon a véleményen volt, hogy az apokaliptikus négy lovas már előbb is, minden évben és minden órában végig lovagol a földön. Nem olyasvalaki, aki el fog jönni, hanem olyan, mint aki már most is itt van.

Kíséreljünk meg valami magyarázatot. Az első arra kapott hatalmat,

hogy győzzön és ki is vonul, hogy a győzelmet elnyerje. Talán azt mondhatjuk, hogy ő az, aki az igazságot győzelemre viszi. Az az átható hatalom, mely legyőzi a hazugságot és a dolgok elkülönítését hozza létre. Hogyan teszi ezt? Talán úgy, amint a kijelentés mondja, hogy a világtörténelem a világítélet: hogy tudniillik a történések során minden végigjátszódik, s így világossá lesz, hogy mi jó és mi rossz, mi igazi és mi hamis. De az a homály, amely a jót és rosszat, az igazit és a hamisat fűdi, úgy látszik, a történelemhez tartozik. És az egyik helyen mutatkozó tisztulást mindig egy másik helyen támadó zavarral kell megfizetni. Az az elkülönülés, azonban, amelyről itt szó van, más valami. Igaz, hogy az a lelkület tisztázódása, a jónak igazolása, az emberi cselekedetek fölötti ítélet, de úgy, hogy abban a végérvényes, az Istentől jövő tisztázás ragyog fel. A minden földi szétválasztódásban előtörő vihar villogása az örök ítéletnek – ez az apokaliptikus. Természetesen ezt csak az látja, akinek szeme van és akinek a hite ajándéknul kapta meg azt, hogy „megértse az idők jeleit” (Mt 16, 3). A látó szava azonban segíthet a kereszténynek, hogy világosabban értse... A következő lovas a tűzvörös lovon a háborút jelenti. Ezzel nem mondjuk azt, hogy a háború magában apokaliptikus. Azzá lesz azzal, hogy az öldöklésben és a pusztításban a bukott ember előtt az Istentől való iszonyodás önmagára üt vissza... Ugyanígy áll a dolog a harmadik lovassal, aki talán az éhínséget jelenti – és a negyedikkel, amelyikről maga a látó mondja, hogy a halál: a meghalás, a feloszlás és a halál sötétségének borzalmasságai. Az emberi lét korbácsi ezek, de nem amennyiben mint egyszerű tényeket vesszük; vagy szociális értelemben, mint azok a bajok, amelyeknek leküzdésére törekednünk kell; vagy filozófiailag, mint a történelmi élet elemei; vagy etikai értelemben, mint a megelőző vétkek büntetése – hanem mint az utolsó borzalmak kinyilatkoztatásai. Az emberi élet veszélyeztetési vonalai ezek, amelyekben az, ami az örökkévalóságból tör elő, nyilvánvalóvá lesz. Az utolsó rohamáradat előretolt csúcs-végei. Előjelei annak az Istentől jövő katasztrófának, ami az emberben gonosz, hamis és megromlott.

Hasonlót kellene a következő eseményről is mondani. Hogy az embereken az igazság és Isten neve miatt erőszakosságokat követnek el, az a természetes érzés számára is rettenetes. De az ötödik pecsét látomásában több van, mint ez. Itt az erőszakosságot szenvedők égbe-

kiáltását halljuk, és az ég feleletét: legyetek türelmesek annak a látszatnak ellenére is, mintha semmi sem történnék. Isten hallgatása ne tévesszen meg titeket. Isten hallgat, és az emberek azt gondolják, hogy biztos a hatalmuk. A valóságban a határvonal már meg van húzva. Az igazságtalanság fokozódik, de ha a mérték Isten előtt betelik, jön a megtorlás. Hogy ez az erőszakosságnak valamelyik tényén fenyegetően átvillan, bármikor és bárhol – az az apokaliptikus.

Ami a hatodik pecsét látomását illeti, úgy látszik, hogy az közvetlenül a világ utolsó megrázkódtatásairól beszél. A tudomány vállat von a világ végének megjövendölésére; a hit azonban tudja, hogy jönni fog, mert a világ nem magától értődő és nem biztosan álló magában. Se nem támadt természetesen, se természeténél fogva nem állandó, hanem a szabad Isten akaratától teremtett és fenntartott. Így hát el is múlik; megint nem természetes szükségyszerűségből, hanem mert Isten véget vet neki. Ennek a végnek pedig, minthogy a bűn megtörtént és állandóan továbbtörténik, szörnyűségesnek kell lennie: pusztulásnak és ítéletnek. Ennek a tudata tör fel minden természeti katasztrófa látára, ha az ember, akit ér, látni tud.

És még arra akarunk kitérni, hogy aki a pecséteket feltöri, az a Bárány.

Jézus Krisztus élete és működése az Apokalipsziszben tovább folytatódik. Az utolsó dolgok jelennek meg abban, de a reá való vonatkozásban. Ő az, aki által a végső történet történik, aki mindennek végérvényes jellegzetességét megadja; aki ítél és bevégez.

VII. A DOLGOK

AJelenésekben feltűnhet az olvasónak a tárgyi dolgok gazdagsága. Az egész könyv tele van ilyenekkel. Az első látomásban a hét arany gyertyatartó és a hét csillag jelenik meg. A levelek ígéreteiben, az élet fájáról és koronájáról van szó, a nevet hordozó fehér köről, az Isten templomában álló oszlopról és a közös lakomáról. A második látomásban hallunk a trónról, a huszonnégy vénről, koronájukról, fehér öltözetükről, hárfájukról és arany tömjéncsészéjükéről, a lepecsés-

telt könyvről, a Barányról és a négy élőlényről. Aztán következnek a lovasok a négy paripán. A legkülönbözőbb természeti jelenségek mutatkoznak: ég, föld, tenger és szél, csillagok, hold és nap, fák és vetések. Emberseregek jelennek meg, kezükben pálmákkal. Hét harsonát osztanak ki, és az igaz Isten pecsétjét nyomják a homlokukra. Különböző alakokban lépnek fel Isten ellenségei, de éppúgy a büntető és megtorló hatalmak is. Villám és mennydörgés szólalnak meg a saját nyelvükön. A látó könyvecskét vesz át egy angyaltól, melyet le kell nyelnie; aztán egy mérő nád vesszőt, mellyel Isten templomát kell felmérnie. Az asszony tündöklik az égen, és a sas jön segítségére. Sarló vágja az érett termést, és a szőlősajtó elnyeli a szőlőt. A haragnak hét csészéjét öntik ki, ami rettenetes csapásokat hoz. A végén a menyeyei város ragyog drágaságainak gazdagságával, arany kristály és gyöngyök, jaspis, smaragd, zafir és végnélküli minden más csillogó pompa . . . Mít jelent mindez? Mi az értelme a dolgok gazdagságának? Az apokalipszis az örökkévalóságról beszél, hogyan jelenik meg és hatol bele az időbe; beszél az időbeli létről, amelyet az örökkévalóság ragad meg és emel ki önhittsége biztonságából. Mít jelentenek mind-ebben a dolgok?

Az örökkévaló, az Isten és országa, szólnak az emberhez; más-különbben nem volna értelme az emberi létnek. De hogy történik ez? Hogyan beszél az, ami isteni?

Az a mód, ahogyan a legtisztábban megértenők, bizonyára az lenne, hogy minden kép és alak nélkül szólna. Ha Isten, aki egészen más, mint minden teremtmény, maga érintené meg lelkünket, és minden kép meg eszköz nélkül mutatná meg magát ebben az érintésben. Hisz vannak emberek, akik tapasztalják, hogy Isten náluk, mellettük, bennük van; akik úgy tudják, hogy az Ő vezetése, megvilágosítása, örökődése alatt vannak – és mindezt minden kép és megnevezhető alak nélkül, és mégis egészen világosan tudják. Másokban ez a tudat határozatlanabb; sokakban teljesen hiányzik. Minden-etre azt is gondolhatnók, hogy Isten ezen szólása minden emberben meglehet, anélkül, hogy valamit tudna róla. Minden emberben megvan az, amit a lelki-mesterek a „lélek mélye” vagy a „lélek éle”, vagy a „belső szikra” névvel jelölnek meg; így gondolhatnák azt, hogy az Istennek az a csöndes szólása minden emberben megtörténik, állandóan, minden forma és megnevezhetőség nélkül. És hogy ez a mi árva egyedülletünk a nagy idegenség közepette; ágrólszakadtságunk min-

den véletlenje és értelmetlensége mellett csak azért viselhető el, mert ha tudatosan nem is vesszük észre, az elrejtett és érzésünkben bennünket bizonyossá tevő értesítés eljut hozzánk. Hiszen kioktatnak bennünket, hogy az Atya örök teremtő Igéjéből származunk; így hát azt gondolhatnók, hogy lényünk alapján az az örök Ige csöndben állandóan szól hozzánk, és így létünk tudomást szerez a maga értelméről. . . Természetesen ez a szó a zavarba szól bele, mert az ember nem tiszta valóság, amelybe tisztán formálhatná bele magát az örök Ige. Az ember félreérti, eltorzítja. Hiúság, ostobaság, képzelődés azt az értelemáramot, amelyet az örök Ige beszél bele, arra használja fel, hogy vele magát igazolja. Éspedig nemcsak világi dolgokban, hanem a vallásiakban is. Jól tesszük, ha ismételten hangsúlyozzuk magunk előtt, hogy nemcsak világ-voltunk szorul megváltásra, hanem jámborságunk is. Minden rossz, ami bennünk van, vallási téren is érvényesül, sőt ott leginkább. Így hát a homályos, rejtett isteni szó zavaros lesz bennünk mindaddig, míg az Ő világos, nyílt igéje el nem jut hozzánk, és mi azt magunkba fel nem vesszük. Krisztus ez. Csak Ő teszi ezt a hangtalan beszédet helyessé és világossá.

De Isten másként is szólhat hozzánk, egyenesen az ellenpólusból, tudniillik minden által, ami van, és ami történik. Mert minden tőle jön, és állandóan jön tőle. Isten nem úgy teremti meg a dolgokat, hogy azokat kiengedi a kezéből, hanem azok továbbra is általa vannak. János azt mondja, hogy minden az Atya Igéje által teremtetett; Igéje által igaz, és van léte meg értéke. Így hát minden dolog száj, amely által az örök Ige beszél: minden fa és minden állat, az ég tágassága, hegy és a tenger, az edények előttem és az eledel, melyet megeszek. Vannak emberek, akik ezt a beszédet ezerféleképpen, de mindig ugyanúgy, tisztán hallják. Valamiképpen bizonyos órákban vagy pillanatokban bizonyára sokan érzik egyszer Istennek ezt a dolgok útján adott üzenetét. Az idő legnagyobb részében természetesen nem, és némely ember talán soha. Öntudatlanul azonban mégis kell, hogy mindnyájan érezzük, mert a lét nélkülük lehetetlen volna. Mi teszi azt, hogy a dolgok irányában van megérzésünk, és megértjük azokat? De nem a fogalmakat, hanem valami benső vonatkozást – és még a fogalmak is többet jelentenek, mint pusztá „fogalmakat.” Talán csak azért értjük meg a dolgokat, mert kivesszük belőle az örök Igének ezt a benső beszédét. Nem tudatosan; úgy látszik, mintha a szemek és fülek lennének azok, amelyekkel megértjük, vagy az érzés, vagy a

fogalmak. És mégis a dolgok értelmének a csendes áramlása, mely a dolgok útján az örök Igéből hozzánk jut, az, ami a megértést megadja. Én igazán azt hiszem, hogy ez így van. Csak innét ered tudásunk. Csak ezért szeretünk. Csak ezúton van kapcsolatunk. Ha Istennek ezt a belső beszélgetését egy mozdulattal ki lehetne a dolgokból szakítani, anélkül, hogy megsemmisülnének – borzalmasaknak kellene akkor lenniök ezeknek az értelmetlen madárijesztőknek, ezeknek a szeretetre nem méltó idegen lényeknek körülöttünk! . . . De ez az isteni szózat is homályos; nem magában, hanem mi miattunk. Ismételten bemocskoljuk és visszaélünk vele. A Teremtő szent szólását, amely a dolgok és történések értékét fejezi ki, élvezeti cikként használjuk. Átvesszük Istennek a dolgokból áramló szavát, amely a létnek az értelmét megadja, ráütjük a világ cégjelzését, berendezzük benne saját országunkat és nem vesszük észre, hogy az egész rablás és tolvajlás. Belevonjuk a dolgok értelmének csendes áramlását a mi kevély, könnyelmű gondolatainkba, és így elcsenjük tőlük az igazság látszatát. Itt is megváltásra van szükség. Nagy tévedés azt hinni, hogy az ember minden további nélkül megtalálja bensejében és a dolgokban az igazságot. Megeshetik, hogy egy olyan embertől, akit bensőségéért és természetes jámborságáért tisztelünk, egyszerre Istenről és Krisztusról oly hamis és érthetetlenül eltorzított kijelentéseket hallunk, hogy éppen a jámborok meg nem váltottsága és kérdéssége kiáltoz felénk hangosan. Istennek ezerféle szózatába minden dolognak a kinyilatkoztatás egyszer mondott szavának is bele kell vegyülnie. Ennek kell a helyes megkülönböztetést és világosságot meghoznia: kinyitnia a szemet, hogy lássuk, ki az az ember; az engedelmességre és szeretetre megtanítania – csak akkor fogjuk a dolgok beszédét megérteni.

És így eljutottunk a harmadik módjához annak, ahogy az Isten szólhat hozzánk. Ő, aki nemcsak az elrejtett, az a másik, a képpel ki nem fejezhető, módfeletti, nemcsak a lehetségesnek végtelen sokféleségét magába foglaló, hanem mindenek Ura is – amikor neki tetszett, kifejezetten belemondta szavát a történelemben: pontos időkben, meghatározott emberek által, megnevezhető módon. És akkor az örök Ige maga lépett be a világba, emberré lett, és most itt áll és emberi szájjal beszél.

Hogy Isten nemcsak kötött mód és forma nélkül beszél, hanem határozott alakban is. Nemcsak minden forma ezerféleségében, hanem a látszólag önkényesen választott történelmi fellépésben is:

most, nem mindenkor; így, s nem minden módon; ezzel az egyszer mondott szóval, de minden időkre kötelezően – ez természetesen az emberi ész számára nehezen felfogható, de még nehezebben elfogadható. Itt jelenik meg a botránkozás lehetősége. Krisztus megmondta, amit meg akart mondani. Nem kutathatjuk és kérdezhetjük, miért van így, és nem úgy. Múvelte azokat a csodákat, amelyek az Ő teremő szabadságából kifolyólag a törtézésre megérttek, és e kérdésben semmiféle emberi ítélet sem illetékes. Elszenvedte azt a sorsot, amely órájának egyszeri voltából adódott, de amely más úton is mehetett volna, ha ő vagy az emberek akarták volna. Ezeket az apostolokat hívta meg, de mások is lehettek volna, vagy az is lehetett volna, hogy egyáltalán nem hív meg apostolokat. Ezt az egyházat alapította és ebben a formában. De nem volt szükséges, hogy ilyen legyen; de az sem, hogy egyáltalán legyen. Ezek a szentségek vannak benne, nem mások; hét van, nem kettő, vagy tíz. És így még sok minden el lehetne mondani. Így áll a kimondott, történelmi, személyes, emberré lett Isten Igéje az időben, és tőle nyer az a másik két mód irányt és világosságot.

Most már megtalálja helyes válaszát az a kérdésünk, hogy mit jelentenek az Apokalipszisben a dolgok. Az emberré lett Ige terében, a megváltás világosságában, az elrejtett Istennek módnélküli szava életre kel – éppúgy, mint a Teremőnek a dolgokban bennlevő szava. Főlszabadulnak és megtisztulnak. A belső szózat nem vész el, és a külső is tiszta marad. Így aztán a dolgok mindenfelé világítani kezdenek és üzenetet mondanak. Az örökkévalóság kilép magából, behatol az időbe és bennük tör át. Az új teremtmény, mely a megváltásban alapot kapott és a hívő életben nagyra nőtt, megnyilatkozik. Amit a keresztény lét mindennapiságában mindig csak megsejteni lehet: Isten forma nélküli beszédének és a dolgokban megnyilatkozó szavának együtthaladása a Krisztus-hozta nyílt üzenettel – az itt megvalósul.

Az új teremtésben Istennek szent másvolta fog előttünk állni, semmiféle végessel össze nem téveszthetően. Megerősítést nyer az ősteremő Igétől, aki a teremtményekben beszél és igazolja, hogy Tőle származnak; de mindent főlszabadít és mindenre rányomja az igazság bélyegét a kimondott emberré lett Ige, Krisztus. Mert „mindent általa és érte teremtett. Ő előbb van mindennél és minden benne áll fenn. . . Úgy tetszett az Atyának, hogy benne lakjék az egész

teljesség” (Kol 1, 17 és 19). Ez a titok a Jelenések dolgaiban nyilvánvalóvá lesz, ha sikerül megközelítőleg úgy látni és megérezni azokat, amint Jánosnak mutatkoztak.

VIII. A TÖRTÉNELEM KERESZTÉNY ÉRTELME

A hatodik fejezetben az Apokalipszis történéseiből egy részt megjelenítettünk. Most az események további menetét akarjuk szemünk elé állítani.

Az utolsó pecsét feltöréséből a történetek új láncolata indul el, a hét harsonás angyalé (Jel 8). Mindannyiszor, ahányszor egy-egy angyal a harsonába fúj, Isten ítélete éri az embereket. Az első harsonára jégeső, tűz és vér hull a földre, és elpusztítják egy részét mindannak, ami nő. A másodiknál valami tűzben égő nagy hegy zuhan a tengerbe, és a tenger messzire olyanná lesz, mint a vér. A harmadiknál egy égő csillag esik a folyókba és a föld vizének egy részét megmérgezi. A negyediknél a csillagok harmadrészben elvesztik a fényüket. Egy sas repül át az égen és ezt kiáltja: „Jaj, jaj, jaj, a föld lakóinak a többi harsonaszó miatt, melyet a három angyal még meg fog fújni” (Jel 8, 13). De ez aztán megfoghatatlan és rettenetes is, mert a csillag, mely az égből leesett – a sátán, a bukott angyal – a mélység kútjának kulcsát kapja meg, vagyis hatalmat kap, hogy a pusztítás erőit az ember ellen fordíthassa. Valójában a pokoli sáskák serege tör az emberekre és rettenetes kínokat okoz nekik. A hatodik harsonaszóra sok ördögi lényt engednek szabadjukra. Beláthatatlan seregekben vonulnak fel és szorongatják az emberiséget. Itt közbeeső események kapcsolódnak be. Egy óriási angyal száll le, csillagszerű lény. Szava a mennydörgéseket szólítja fel szólásra; amit azonban mondanak, azt nem szabad feljegyezni. Megesküszik, hogy rettenetes dolgok fognak bekövetkezni. Aztán egy könyvet ad a Látónak, melyet kezében tartott, hogy egye meg; a könyv édes is meg keserű is, mert az eljövendő dolgok vigasz-szerűek és szörnyűek is egyaránt. Erre a látó egy mérő nád-szálat kap, hogy felmérje az Isten templomát és sorsát; ami nem más, mint a szentély sorsának és az idők mértékének az ismerete. Aztán két tanú, próféta lép föl telve hatalommal szóban és tettben. Megölik őket és soká fekszenek temetetlenül; de aztán ellenségeik riadalmára

életre kelnek. . . Az utolsó harsonafúvásról ez áll: „A hetedik angyal is megfújta harsonáját. Erre nagy üdvrivalgás hangzott föl az égben: Urunké és fölkentjéé a világ uralma: Ő uralkodik örökkön örökké” (Jel 11, 15). Bejelentése annak, hogy az utolsó dolgok közelednek és Krisztus kezd közbelépni.

Ami most történik, azt egy jel vezeti be: „Az égen nagy jel tűnt fel: egy asszony, kinek öltözete a nap volt és lába alatt a hold, fején tizenkét csillagú korona. Mivel áldott állapotban volt, fájdalmában és szülési gyötrelmeiben kiáltozott” (Jel 12, 1–2). Az égen azonban megjelenik egy sárkány is, félelmetes alakban. Ha az asszony órája itt lesz, és szült, el akarja nyelni gyermekét. De a veszedelemben levőről gondoskodik az ég. A pusztába menekül és ott táplálják őt. Itt mint világgal ragyog fel Krisztus születésének képe. A sárkány ellenben a sátán. . . A képet különbözőképpen lehet értelmezni. Esetleg, mint az Úr születésének megjelenítését, amely ellen állást foglal az ellenség. Vagy egyes egyházatyák véleményére gondolhatunk, amely szerint Isten a teremtésnél próbára teszi angyalait. A próba pedig abban állott, hogy az Isten megmutatta neki Fiának egykor eljövendő megtestesülését. Lucifer, akkor fellázadt, mert nem akart Krisztusban az emberi lénynek szolgálni, mint olyan teremtménynek, mely rangban alatta van. És ezért lezuhant az égből. . . Mindenképpen áll, hogy az utolsó történések kezdetén megjelenik az Isten megtestesülésének képe. Ennek a jegyében folynak az események.

A sárkány elleni harc következik. Mihály és angyalai küzdenek ellene és követői ellen rettenetes alakú lényt: az első apokaliptikus állatot küldik. Szóltunk már az állati alakokról, melyek emberi sajátosságokat és érzületet fejezhetnek ki, éppúgy, mint emberfeletti lényegiséget. Itt az Antikrisztus az, aki egy ilyen alakban van kinyilatkoztatva. Igen nagy tehetségű ember lesz; éles ésszel, tudással és hatalommal felruházva. Vallásos erővel is eltelve. Sőt lesz benne még Krisztus-hasonlóság is, hiszen róla szól az, hogy ő is „halálos sebet kapott, de életben marad”, tehát feláldozást vitt véghez és állott ki, ami neki bizonyos megváltói jelleget ad. Mindezt azonban az élő Isten és Krisztus ellen fordítja. Az állat szembeszáll Istennel, káromolja őt és nevét. Az emberek pedig behódolnak neki, azokat kivéve, akik a Bárány könyvébe vannak írva. . . Aztán megjelenik egy második állat, éspedig a szárazföldről emelkedik ki. S külsejében bárányra emlékeztet, de úgy beszél, mint a Sárkány. Az Antikrisztust hirdeti,

felállítja a képét, csodákat művel és arra veszi rá az embereket, hogy imádják. Talán ebben az állapotban gonosz ellenképét látjuk annak, aki az Üdvözítőre rámutatott, a Keresztelőnek. Mindenünnen, minden törzsből és népből viszi az embereket Isten ellenségéhez.

Az Antikrisztus és előhírnökének képével szemben a következő látomásban a Báráný jelenik meg, aki a Sion hegyén áll: „Akkor láttam, hogy a Báráný Sion hegyén állott. Vele volt a száznegyvennégyezer, aki homlokán viselte az ő nevét és Atyjának nevét” (Jel 14, 1). Alak alak ellen, uralkodó uralkodó ellen. De még egyszer gondoljunk arra, amit már előbb hangúslyoztunk: Az alakok, melyek itt egymással szembekerülnek, nem egyenjogú nagyságok, esetleg a ragyogó, jó Krisztus és egy épp oly eredeti sötét, gonosz Antikrisztus – épp oly kevéssé, mint ahogy az ördög sem egyenrangú ellenhatalma Istennek. Aki így beszél, az káromkodik; de a legtöbb esetben természetesen csak korlátolt. Istennel szemben nincs ellenhatalom. Nincs, ami vele szemben számításba jöjjön. Épp oly kevéssé Krisztussal, az Isten Fiával szemben. Minden, ami van, Isten teremtménye. Ez a teremtmény azonban szabad és gonosszá lehet; és minthogy Isten a szabadságot megbecsüli, azért a rosszakaratnak, ameddig az ideje tart, félelmes hatalma van.

Azután három angyal jelenik meg: átrepülnek az égi teret, és hozzák az egy Istenről és Itéletének az órájáról szóló hírt. . . Fehér felhőn egy angyali lény jelenik meg, „ember fiához hasonló”. Arany korona a fején, kezében éles sarló. „Egy másik angyal jött ki a templomból és harsány hangon kiáltott a felhőn ülőnek: Lendítsd meg sarlódat és arass! Itt az aratás ideje, már érett a vetés a földön!” (Jel 14, 14–15).

Itt az események új sorozata kezdődik. Két angyal kap az Isten haragjával megtöltött aranycsészét. A mennyei új templomból lépnek ki és egymásután kiöntik csészéjüket: a földre, a tengerbe, a folyókba, a napra, az állat trónjára, az Eufrát folyóba, a levegőbe. Mindannyiszor félelmetes szörnyőségek támadnak és elpusztítják az egész terét a létnek. Az emberek elpusztulnak a nagy szükségben, de a rosszak nem változtatják meg lelkületüket.

A sárkány és az állat, meg a hamis próféta szájából – az utóbbi talán a második állat – három démon jön elő. A föld uralkodóit keresik föl, „hogy harcra toborozzák őket a mindenható Isten nagy napjára” (Jel 16, 14).

A látót ekkor egy angyal a pusztába ragadja és az egy harmadik skarlátvörös állaton, mely tele van a káromlás szavaival, egy fényűzéssel felékesített asszonyt lát. Neve: „A nagy Babilon; a paráznák és a föld undokságainak anyja. Akkor láttam, hogy az asszony megrészegül a szentek véréből, és Jézus vértanúinak véréből” (Jel 17, 5–6). Ez az alak bizonyára Rómát jelenti: a hatalomnak és élvezetnek, az erőszakosságnak és kevélységnek, a kultúrának és Istennel szemben való ellenszegülésnek az összoglalását. De ugyanakkor jelképez minden földi hatalmat, mely Isten ellen támad.

Ezután következik a Babilon feletti ítélet, és az elpusztul. A sárkányt – a sátánt – is legyőzi egy angyal és ezer esztendőre a mélységre veti. A földön pedig megkezdődik a béke ezeresztendős országa, melyben megadják Istennek a méltó tiszteletet.

De ekkor a sárkány még egyszer felszabadul. Fellángol az utolsó harc, és az Isten ellenségeinek örök vereségével végződik.

Most egy nagy fehér trón emelkedik fel, és annak tekintetétől, aki rajta ül, „menekült a föld és az ég, és nem maradt számukra hely” (Jel 20, 11). A bíró az. A holtakat életre hívja, és elnyeri ítéletüket. Itt vége az időnek. A „rég” elmúlt; az örökkévalóság nyitva áll. Itt az új mennyország és az új föld, és minden, ami Istené az Új Jeruzsálemben egyesül.

Nagy képekben, melyeket mi csak jelezhetünk, rajzolja le a látó az utolsó történések menetét. – Az utolsó történéseit, amelyek azonban már rég elő vannak készítve. A történelemnek tehát a keresztény képét látjuk. Hogyan jelentkezik a történelem a kinyilatkoztatásban?

Tegyük fel előbb így a kérdést: Egyáltalán hogyan láthatjuk a történelmet? Vannak, akik azt mondják, hogy magában hordja az értelmét. A következményeivel járó emberi tett végrehajtásában, az emberi kibontakozásában és az emberi mű felépítésében van az értelme. Ennek az értelemnek a megvalósulásában a menetet azonban különbözőképpen látják: Úgy, hogy a tetőpont az elején van, az aranykorban; a következő mindig mélyebbre süllyed, és végül minden karasztrófában végződik – vagy úgy, hogy az értelem teljessége a jövőben van, és a történelem mindig magasabb tökéletességre halad előre. . . Mások pedig azt mondják, hogy a történelemnek magában nincs értelme, hanem az csak egymást keresztező erők és folyamatok forgataga. Értelmet csak az ember visz bele, mikor a káoszt szemlélve formálja

azt és cselekedetével a saját akaratát érvényesíti. Amennyiben az történik, mutatkozik értelem, hogy aztán ismét kialudjék. . . Bárhogynézünk is a dolgokat, a kinyilatkoztatás semmi ilyesmire nem gondol. Ezek teóriák, melyekben igaz is, meg téves is van, és amelyeket az ember tisztázhat. A kinyilatkoztatás számára a történelem értelme a megváltásban van.

Isten felől nézve a dolgot: ez azt jelenti, hogy az Ő elhatározása beteljesedik, és a kiválasztottak száma betelik; az ember felől nézve pedig, hogy Krisztus mellett vagy ellene dönt. A betelés és a döntés mindig továbbfolyik, egész a kijelölt határig. Amikor az idő elérte a mértékét, akkor jön a vég. Keresztény szemmel nézve tehát a történelem minden eseményének az a feladata, hogy világossá tegye mi a tulajdonképpeni cél és annak megvalósulásához adja a mindig új helyzetet. Ha ezenkívül mondhatunk még valamit a történelemről, akkor nem azt kell mondanunk, hogy folyamán az embereknek jobb, vagy rosszabb dolguk van, hanem hogy a döntés tárgya mindig élesebben mutatkozik. A döntés maga mindig kikerülhetlenebbé, a harcba vetett erők mindig nagyobbakká, az „igen vagy nem” mindig lényegbevágóbbá lesznek.

Egyszer eljön az Antikrisztus: egy ember és a dolgoknak az általa megteremtett rendje, melyben az Istennel való szembeszállás eléri végső határozottságát. Ez az ember telve lesz tudással és erővel. Végeredményben mint minden célmögötti célt, csak egyet fog akarni: bebizonyítani, hogy a lét Krisztus nélkül lehetséges – nem azt, hogy Krisztus ellensége a létnek, és ez csak akkor teljeshet, ha minden, ami keresztény, megsemmisül. Ennek bebizonyítása pedig olyan hatásos lesz, az erőszak és okosság, az anyag és a szellem minden eszközének a felhasználásával, hogy a botránkozás veszélye majdnem legyőzhetetlen, és mindenki elvész, akinek a szemét a kegyelem ki nem nyitja.

Akkor nyilvánvalóvá lesz, hogy mi tulajdonképpen a keresztényi: az, ami semmiképpen sem származik a világból, hanem az Isten szívéből. A világ legyőzése a kegyelem által – de természetesen annak megmentése is; mert a világ igazi lényege nem magában a világban van, hanem fölötte, Istenben, és tőle, fölülről kapja lényegét. Ha majd egyszer Isten lesz mindenben minden, akkor fog a világ kivírulni.

Az égen nagy jel tűnt föl: egy asszony, kinek öltözete a nap volt, lábára alatt a hold, fején tizenkét csillagból korona. Mivel áldott állapotban volt, fájdalmában és szülési gyötrelmeiben kiáltozott. Akkor egy másik jel tűnt fel az égen: Egy nagy tűzvörös sárkány. Hét feje és tíz szarva volt, fején pedig hét királyi korona. Farka lesöpörte és földresodorta az ég csillagainak harmad részét. A sárkány odaállt a vajdó asszony elé, hogy mihelyt szül, fölfalja gyermekét. Az fiúgyermeket szült, aki vas vesszővel kormányozza az összes nemzeteket. A gyermeket elragadták és Isten trónjához vitték. Az asszony pedig a pusztába menekült, ahol egy Istentől elkészített helyet talált, hogy ott ezerkétszázhatvan napig táplálják. Akkor (nagy) harc támadt a mennyben. Mihály és angyalai megtámadták a sárkányt. A sárkány és angyalai védekeztek, de nem tudtak ellenállni és nem maradt számukra hely a mennyben. Letaszították a nagy sárkányt, az őskígyót, aki maga az ördög, a sátán, aki elcsábítja az egész világot. A földre taszították, és vele együtt lezuhantak az angyalai is. Erre harsány hangot hallottam a mennyben: Eljött Istenünk üdvössége, ereje és királysága, a fölkentjének uralma, mert letaszították testvéreink vádlóját, aki éjjel-nappal vádolta őket Istenünk színe előtt. Legyőzték őt a Bárány vérével és tanúságának igéjével, s nem kímélték életüket mindhalálig. Örvendezetek hát mennyek, és ti, akik benne laktok! Jaj a földnek és tengernek, mert hozzátok szállt le az ördög nagy haraggal. Tudja, hogy csak kevés ideje van. Mikor a sárkány látta, hogy letaszították a földre, üldözni kezdte az asszonyt, aik fiúgyermeket szült. Az asszonymnak két nagy sasszárnyat adtak, hogy a pusztába repüljön, saját helyére, ahol távol a kígyótól egy évig, két évig és fél évig táplálják. A kígyó torkából olyan vízsugarat lövellt az asszony után, mint egy folyó, hogy elsodortassa az árral. De a föld megsegítette az asszonyt: feltárta gyomrát és elnyelte a sárkány torkából áradó vizet. Erre a sárkány haragra lobbant az asszony ellen és harcba szállt többi gyermekével, aki megtartja Isten parancsait és kitart Jézus (Krisztus) tanúsága mellett” (Jel 12, 1–17).

Hatalmas kép! Az égen a napban öltözött asszony alakja, lábainál a hold, fején tizenkét csillagból álló korona. Új, végtelen nagy jelentőségű élet akar kezdődni. A sárkány leselkedik hogy elnyelje; de szent hatalmak lépnek működésbe és megmentik. Hamar úgy érezzük, hogy

megvan a látomás magyarázata: Ami itt megjelenik, az nyilvánvalóan a megváltó-gyermek születése, akire az egész teremtség várakozik. Az ellenség meg akarja semmisíteni; de Isten öröködése védi. Talán Heródes üldözését jelenti a kép és azt az időt, melyben a gyermeket Egyiptomban „táplálták”. Aztán, úgy látszik, megváltozik az értelme, és az asszony most már nemcsak az Üdvözítő édesanyja, hanem a nagy édesanya, az Egyház; gyermekei pedig, akiket a sátán üldöz, a hívők.

Eddig nem nehéz a képet megérteni. Az is elfogadható, hogy éppen közvetlenül az akkori idők nagy küzdelmének megkezdése előtt az Üdvözítő Gyermekek születésének képe jelenik meg. De nehezebb számunkra annak a módját megérteni, hogy az asszony a napba van öltözve, a hold hordja, és a csillagok veszik körül? Az ég annak a szférája, ami az érzékelhető változásoktól messze, a földi történések fölött folyik le. A nap a nappalnak a csillaga, az életé, a magasságé, a világos rendé és a mértéké. A Hold az éjszaka csillaga; a tenger ár-apálya, a vér időszakai, a föld mélységei fölött uralkodik. A csillagok fénylő, csendes képek, amelyeknek a régiek hite szerint hatalmuk van az emberi sorsa fölött. . . Mi köze mindehhez a megtestesülés eseményének?

Gondoljunk egy tiszta éjszakára, talán a magas hegyvidéken, mikor azok a fénylő égi valamik valósággal mint világtestek pihennek ott messze távol; mikor igazi hatalmaknak érezzük azokat, melyeket a világtér mélysége vesz körül, amint eltérítetlenül és hangtalanul futják pályájukat. Oda van a látomásban ez az esemény áthelyezve. . . Aztán pedig gondoljunk azokra a sok népnél vissza-visszatérő mítoszokra, melyek szerint egyes emberek, kik Istennél kegyelmet találtak, sorssal együtt az égbe ragadtattak és csillagképpé változtak át. Az ember és ami vele történt, az a darab élet, a sebezhető és mégis gazdag értelmű történelem itt el nem múló képpé lesz, amely most minden történelem fölé magasztosulva mint a történelemnek irányítója vonul tova. . . Hogy nekünk Üdvözítő-gyermek születését és annak az Apokalipszisben való megjelenését nem szabad csillagmítosznak fölfognunk, azt nem kell külön mondanunk. Itt csak arra a környező világra akartunk rámutatni, amelyben a kép van, továbbá meg akartuk mutatni a kép jellegzetességeit és erejét.

Mit jelent mindez? Hogy Jézus Krisztus, aki Betlehemben született, Palesztinában élt, tanított, szenvedett, meghalt és föltámadott, a világ

fölött áll, mint annak örök érvényű csillaga. Azt jelenti, hogy minden teremtményt beragyog és kormányoz; hogy minden létező számára „jel”, őstípus, értelem, mérték és rend. A Megváltó létezése nincs a pszichológiai, etikai vagy belső vallásos lét kategóriájába beszorítva, hanem az egész létre van vonatkoztatva. Nincs az emberi történésekre korlátozva, hanem kiterjed a világmindenségre. Az Üdvözítő léte abba a hatalmi rendbe tartozik, mely a dolgokat teremtette, az Ő tevékenysége olyan jellegű, amely a világmindenséget létbe szólította. Merjük a „tisztá keresztényi hit” minden fölháborodása ellenére mondani: Mindez a kozmikus Krisztust ábrázolja.

Két tanunk van arra, hogy a János evangélium bevezetése és a kolosszabelieknek meg az efezusiaknak írt levelek kezdete olyan szövegek, melyek Krisztusnak minden „tisztán vallási” felfogása számára elviselhetetlen zavart jelentenek. János szerint Krisztus a Logosz. Mindennek az értelme benne gyökerezik, minden általa lett valósággá. Ebbe a világba aztán azért lépett be, hogy világossága és napja legyen. Az ilyen gondolatokat csak akkor tudjuk igazán megérteni, ha látjuk, milyen feszültség van a bensőségesség és a kozmikus lét, a személyi mélység és világméreték, élmény és lét, lelkület és világvalóság közt. Így van ez és semmi értelme, hogy mellébeszéljünk. Hasonlóképpen gondolkodik Pál, mikor azt mondja, hogy Krisztus az egész teremtés Elsőszülöttje. Általa lett minden, és benne áll fönn minden; Ő érette van minden. Átfog és magábazár mindent, ami az égen, a földön és a föld alatt van. És mindent az Ő „testének”, az Egyháznak titokteljes egységévé épít föl. Ez nemcsak érzés, élmény, felfogás, étosz, hanem lét, valóság, világ, új, létesülő teremtés. Ugyanez jelenik meg a nagy égi jelben.

De nem távolodunk-e el ezzel az evangéliumok egyszerű értelmétől és Jézus tiszta valóságától? Nem világ-misztika-e ez és metafizika? Ne ijesztgessük magunkat. „Az evangéliumok egyszerű értelme” – mi az?” „Jézus tiszta valósága” – melyik az? Az evangéliumok egyáltalán nem „egyszerűek” abban az értelemben, melyben az ellenvetés gondolja. Jézus egyáltalán nem az a „tisztá alak”, amelynek az ellenvetés föltételezi. Mind e mögött egy dogma rejtőzik, és pedig az emberektől származó, újkori gondolat, mely szerint az igazi kereszténynek vallásos embernek kell lennie. De az evangéliumok legkevésbé sem ilyenek. Hogy ilyenekké tegyük, akkor darabról darabra

kell, mint a közösségi teológia termékét, mint a vallástörténeti befolyás eredményét stb. . . . kikapcsolnunk. És akkor mit jelent a hit és a kinyilatkoztatás? Akkor mi emberek vagyunk azok, akik megállapítják, mi számít keresztényinek. De akkor eljátszottuk a megváltást, mert az a Krisztus, akit így helyreigazítunk, már nem vált meg, hanem csak a helyben hagyja a mi akaratunkat. Nem, csak egyetlen egy magatartás van, mely megfelel a kinyilatkoztatásnak: a készség arra, hogy meghallgassuk és tanuljunk belőle. Ki Jézus Krisztus? Az, aki a kinyilatkoztatásból lép előnk. Hol van a kinyilatkoztatás? A Szentírásban, egész összefüggésében és minden részében. És mi a Szentírás? Az, amit az Egyház nyújt nekünk. Nincs jogunk abból valamit kivetni, ha nem akarjuk az egészet veszélyeztetni. Az Írás minden kijelentése, minden újonnan mutatkozó vonása Krisztus alakjának minden új vonása csak azt a kötelességet jelentheti, hogy a róla alkotott képünket kibővítsük, és ha szükséges, gyökerestől átforgalmazzuk. De ha szétfeszít minket, ha méreteinket túlhaladja, akkor ez döntő tapasztalat. Akkor úgy mutatkozik meg előttünk, mint aki Úr mértékünk felett is. S akkor ideje, hogy leboruljunk előtte és imádjuk. Ilyen hatalmas a Krisztus.

Ha azonban Ő, minden hatalom Fölötti létezik, ott áll a kezdetnél és a végnél, ott van a történelemben és az örökkévalóságban, bennünk és fölöttünk, a szívünkben és az égben – lehetséges akkor, hogy tagadják, káromolják, sőt, ami még nehezebben érthető, ne lássák vagy elfelejtsék? Mindez megtörténhet, sőt még több is. Az is lehet, hogy Isten a tulajdonképpen létező, az abszolút értelme mindennek, és az abszolút valóság, és az ember mégis kijelenti: „Meghalt az Isten”! Az ember úgy tehet, mintha Isten nem volna. Úgy viselkedhetik, ítélni és cselekedhetik, mintha csak ő maga volna, az ember és az állat, a fa és a föld. Lehet, hogy az embernek élő lelke van, amely élteti őt, abban örül és szenved; mégis kijelenti, hogy nincs. Ez mind lehetséges; mert a látás és gondolkodás és a meggyőződés és a valóság tudatosítása és komolyanvevéés az ember élete. Ezt pedig akarata, érzülete és az, amit legbenszejében vél, kormányozza. Azért az a képessége, hogy tagadjon, határtalan.

Az Apokalipszisben leírt történést teljesen az Úr alakja határozza meg. Az olvasó talán nem mindjárt ébred ennek a tudatára, mert oly sok és legkülönbözőbb fajtájú, erőteljes látomások veszik igénybe figyelmét. De mihamarabb pontosabban fölfigyel azok összefüggésére, látja, hogy tulajdonképpen Krisztus személye az uralkodó bennük – olyannyira, hogy a Jelenések könyve eseményeit az Úr alakjának különböző megnyilatkozásai szerint is tagolhatnánk. Az egész annak a kinyilatkoztatásával indul el, aki az arany gyertyatartók között jár és leveleit az Egyházakhoz intézi. Aztán a Bárány képe tűnik föl, és jelen van a hét pecsét látomásaiban, talán a hét harsonáéban is. Ezek után az utolsó események sora következik. Bevezető a nagy jel az égen; az anya az isteni gyermekkel és a sárkány részéről történő üldöztetésük. Mindez a hegyen álló Báránynak és az őt körülvevő kiválasztottaknak a diadalmaskodó képében teljeseedik ki. Következnek az isteni harag hét csészéjének eseményei, melynek Babilon városának pusztulásában és a Bárány mennyegzőjének megjövendölésében csúcsonak ki. Végül az utolsó események, átszőve őt, gyorsan egymást követő Krisztus-vízióval. . . Ezekről lesz most szó.

„Akkor a megnyílt mennyben egy fehér lovat pillantottam meg. Lovasa a Hűséges és az Igaz, igazságosan ítél és harcol. Szeme olyan, mint a lobogó tűz, fején ékes diadém, rajta olyan név, melyet senki sem ismer, csak ő maga. Vértől ázott ruhát viselt. Neve: Isten Igéje. A mennyei seregek tiszta fehér gyolcsba öltözve fehér lovon kísérték. Szájából éles kard tört elő, hogy azzal sújtsa a nemzetekre. Vasvesszővel fogja kormányozni őket, és taposni fogja a mindenható Isten haragja tüzes borának sajtóját” (Jel 19, 11–15).

János az eget, Isten „fönntartott lakóhelyét” nyitva látja. Új, titokteljes történet következik.

A fehér lovon ülő lovas Krisztus. Harcol és győz; azzal a karddal, amely „a szájából tör elő”, vagyis szavával. . . Krisztus az Atya örök Igéje. Beszél megjelenésével és arckifejezésével, tettével és sorsával. Krisztus élete azt mondja el, hogy ki az Isten. De kimondott szavával is beszél Ő, mikor az Isten üzenetét hirdeti, az ellenség előtt tanúságot tesz, hírnökeit szétküldi és Egyházának meghagyja, hogy beszéljen a napok végezetéig. Minden szava igazság; hiszen „Hűséges” és

„Igaz” a neve az Úrnak. Hogy lehet mégis, hogy szava nem talál hitelre?

Az igazság a lét alapja és a szellem kenyere; de az emberi történelemben nem jár vele a hatalom. Az igazság érvényben van, a hatalom kényszerít. Az igazságnak nincs közvetlen hatalma; annál kevésbé, minél nemesebb. A kis igazságoknak még van hatalmuk abban, hogy az ösztön és a szükségesség igazolja; gondoljunk például azokra, amelyek közvetlen létszükségleteinket érintik. Minél magasabb rendű az igazság, annál gyöngébb lesz közvetlen kényszerítő ereje, annál inkább kell a léleknek magát előtte szabadon föltárnia. Minél nemesebb az igazság, annál könnyebben esik meg, hogy nyers valóságok félretolják vagy nevetségessé teszik; annál inkább rá van utalva a lélek lovagiasságára.

Ez minden igazságra áll, egész különleges értelemben azonban a szent igazságra. Ez mindig a botránkozás veszélyében forog. Amint a világba lép, leteszi ennek kapui előtt mindenhatóságát és a „szolgai alak” gyöngeségében jelenik meg. Nemcsak azért, mert rangban az első, és így azon törvény szerint, melyről már szóltunk, hatalomban a legkisebbnek kell lennie, hanem mert Isten kegyelméből és szeretetéből jön, a bűnös embert megtérésre hívja, és éppen azért lázadásra ingerli. Így történhetett meg, amit János evangéliumában mond: „Benne élet volt, a világ ő általa lett, mégsem ismerte föl őt a világ” (Jn 1,4–10). De egyszer majd igazság és hatalom egyek lesznek. Az igazságnak annyi lesz a hatalma, amennyire helytálló és amennyit ér. Minél magasabb rendű lesz az igazság értelme, annál erősebb lesz az uralma. Óriási esemény! Teljesedése minden lélek vágyának! Isten végtelen igazsága: végtelen hatalom. Isten szent igazsága: szent, megrendítő, fölborító, fölemésztő hatalom. Ki fog törni, ki fog áradni, s mindent áthat majd uralmával.

És hogyan fog ez megtörténni? Krisztus Igéje által. Azon szava által, melyet a történelem utolsó órájában fog elmondani, és amely attól kezdve örökké érvényben lesz: mint a végérvényes lét törvénye, tere, levegője, fénye. Első szavában gyöngé volt az igazság; gyöngé, mint Ő maga is, úgyhogy a sötétség elzárkózhatott előle. Második szavában oly erős lesz, mint az igazság értelme, ez azt jelenti, hogy mindenható. Rettenetes esemény annak, aki nem akarja az igazságot. Mindannak, ami bennünk nem akarja az igazságot, nem lesz többé élettere. Most még létezhet a hazugság, mert az igazság gyöngé

– mint ahogy a bűn is lehetséges, mert Isten meghagyta az akarat megfoghatatlan képességét, hogy Ő ellene döntsön. Most „rövid időre” – egy rövid tartamúra, amely „hamar” érkezik el Krisztus eljövetele – megvan a szabadság a tévedésre és a hazugságra. Amikor azonban az igazság hatalommá lesz, már nem lehetséges a hazugság, mert az igazság mindent betölt. A hazugság kiszorul majd a létből és csak abban a formában lesz még meg, amely számára nincs fogalom: a kárhozat formájában. . . . Annak pedig, aki az igazságot akarja s annak, ami bennünk az igazság után vágyik – mily szabadulás lesz! Annak olyan lesz a sorsa, mint azé az emberé, aki már fulladozott, és most egyszerre a tiszta levegő szabad terébe jut. Minden létező virágzásba szökik, szabad és szép lesz. Szép, mert a szépség, ahogy Aquinói Szent Tamás mondja, a valósággá váló igazság ragyogása. . . . Hogy ez bekövetkezik, az Krisztus győzelme, melyet „szájának kardjával” vívott ki.

„Akkor nagy ragyogó trónt láttam. A rajta ülő tekintete elől menekült a föld és az ég, és nem maradt számunkra hely. És láttam, hogy a holtak, nagyok és kicsinyek, ott állnak a trón előtt. Könyveket nyitottak ki. Kinyitottak egy másik könyvet is, az Élet könyvét. A holtakat megítélték tetteik szerint, amint a könyvekben föl volt jegyezve. A tenger visszaadta a belévetett holtakat, és a halál és az alvilág is visszaadta halottjait. Valamennyit megítélték tetteik szerint. A halált és az alvilágot tüzes tóba vetették. Ez a tüzes tó a második halál. Aki nem volt följegyezve az élet könyvébe, azt a tüzes tóba vetették” (Jel 20, 11 – 15).

Ez előtt a látomás előtt az Úrnak az első evangéliumokból vett, az ítéletről szóló beszédeit kell megvizsgálnunk. Összetartoznak, és ez azoknak az utolsó csúcspontjai. Egy-két dolog a látomásban különösen feltűnő. Így a nagy fehér trón képe, amely félelmetesen ragyogva emelkedik a magasba; aztán annak a szava, aki rajta ül, de nincs megnevezve, csak tiszteletteljes utalással megjelölve; végül az erőteljes mondat a föltámadásról, hogy hogyan vetik föl halottaikat a tenger, a halál és a föld mélysége, úgy hogy mind a trón elé kerülnek, s mindkét könyvből – a bűnösség és Isten életadó kegyelem-akaratának könyvéből – megítéltetnek. . . . Legfőképpen pedig, amit a szent arcról mond a látó: „Tekintete elől menekül, a föld és az ég, és nem maradt számukra hely.” Ekkora a hatalma annak, aki hatalmát az

igazságba helyezte. S az ítélet. A Bíró vizsgáló eljárása minden létező ellen. Az Örök-Szentnek apokaliptikus támadása a történelem ellen. Megremegteti a világot. Kiemeli biztonságának a sarkaiból, létének nyugalmából, olyannyira, hogy az ég és föld „menekülnek” előle: a létből kivette, nemlétezőnek számítanak, és ebben megmutatkozik, hogy mi jó és mi rossz bennük – míg a teremtő kegyelem őket újra meg nem ragadja és az új ég, az új föld alakjába fel nem veszi.

Így fogunk mi is föltámadni és a trón elé állni. Minden el fog tűnni, amire számítottunk. Minden rejtekhely, minden sánc és fegyver. Minden földi védő és szomszéd. Minden jog, kitüntetés, alkotás, eredmény és ami csak segített eddig, hogy ne kelljen az igazság színe elé kerülnünk. Mindez eltűnik, elmenekül, elrepül a Bíró hirtelen erővel föllépő hatalma elől. Magunkat fogjuk kérdezni, hogy vagyunk-e még. Saját létünk számára sem találhatunk helyet. A hatalom, mely megteremtett bennünket, meg fogja vizsgálni, valóban vagyunk-e. Az ember ugyanis valóban csak az igazságból és megigazulásból, a hitből és szeretetből létezik; így a valóságunk teljesen kérdéssé lesz. Érezni fogjuk, hogy a semmi hogyan ragad el bennünket. Csak a meztelen lelkiismeretünk áll majd Isten tekintete előtt. Az Ő irgalma legyen velünk és tartson meg bennünket!

A Győző tündököl és Ő a Bíró. Ezután megint a Bárány jelenik meg, mint az örök város völgyénye. Róla majd később akarok szólni. Azután így folytatódik az elbeszélés: „...Aki gonoszat tesz, tegye továbbra is, aki tisztátalan, csak tisztátalankodjék, de aki igaz, legyen még igazabb és a Szent legyen még szentebb! Hamarosan eljövök és magammal hozom a jutalmat, hogy megfizessek kinek-kinek cselekedete szerint. Én az Alfa és az Ómega, az első és az utolsó, a kezdet és a vég” (Jel 22, 6–13).

„A Kezdet és a Vég.” Aki mindenek előtt volt, és aki mindeneknek után lesz. Aki által mindenek teremtettek, és aki mindent bevégez.

Abban a „Vég”-ben majd minden lelki megmozdulás tisztázódik, minden gondolat, minden szó, minden cselekedet. Elsősorban a belső magatartás lesz nyilvánvalóvá: az a mód, amelyben az ember legbenszejében és teljes saját világában Isten kinyilatkoztatásával és akaratával szemben állást foglalt. Ha az utolsó órában hitt, kész volt, szerette a jót, ha „az isteni tetszés embere volt” (Lk 2, 14), akkor Krisztus ezen legbensőbb jó szerint teszi őt teljessé. Egész életét, azt,

amit tett, és ami őt érte, ebből a belsőből fogja felépíteni. Semmi sem vész el; minden beteljesül. Abból, ami énjének döntő jellegzetessége volt, fogja teljességét elnyerni, és így fog örökre érvényes alakjában Isten elé állni, hogy így éljen előtte. Ha pedig az utolsó órában Istennel szemben bezárkózott, a hitet megtagadta, az engedelmisséget elutasította, akkor az fogja mindazt, amit tett és ami érte, végérvényesen meghatározni. Örökre torz alak marad és az örök élettelen életet, a „második halált” fogja élni.

Ez a beteljesülés csalahatatlan. Minden látszat szétfoszlik, minden nem igazi, nem odaillő lehull. Csak igazság lesz már. Az ember egészen az lesz, amivé az örök kegyelmi döntésből és saját akaratából lett. Mindennek, a legelrejtettebb dolgoknak is levonják a következményeit. Az ember egészen önmaga, egészen a saját cselekvése, egészen a saját érzülete lesz. A végső maga-egy-volta áll elő. Istennel való védtelen találkozásában kapja meg az ember magamagát végérvényesen. Itt a földön csak tulajdona önmagának; azért megcsalhatja magát és futhat maga elől. Ott ő maga lesz! egyedül s nyitottan. Nem kell már maga után vágyakoznia; magára figyelnie; nem kell önmagát maga felől megkérdeznie. Isten szemével látja azt: létének pontos eredményeként, a homály minden árnyéka nélkül. És az marad örökké. De téves azt mondani, hogy „marad”, mert ez még időt jelentene. Ő egyszerűen: az. Most tökéletes a mű.

Aztán következik és ezzel végződik a Jelenések Könyve: „Én, Jézus, elküldtem angyalomat, hogy tanúságot tegyen ezekről az egyházakban. Én vagyok Dávid gyökere és sarja, a tündöklő hajnalcsillag. A lélek és a menyasszony hív: Jöjj el! Aki hallja, hívjon: Jöjj el! Aki szomjazik, jöjjön, aki kívánja az élet vizét, igyék ingyen! Figyelmeztetek mindenkit, aki hallja ennek a könyvben prófétai szavait: Aki ezekhez hozzátesz valamit, arra Isten rámeri a könyvben leírt csapásokat. Aki pedig elvesz valamit ennek a prófétai könyvnek szavaiból, annak Isten elveszi jogát az élet fájához és a szent városához, melyről szó van a könyvben. Aki minderről tanúskodik, kijelenti: Igen hamarosan eljövök. Úgy legyen. Jöjj el, Uram Jézus! Az Úr Jézus (Krisztus) kegyelme legyen minden szenttel!” (Jel 22, 16–21).

E szavak egyik-másikáról még lesz szó. Itt csak egy dologgal szeretnénk foglalkozni: az Úr új és utolsó képével, ahogy a „Jézus” névben megnyilatkozik. Csodálatos ez! A nagy víziók ragyognak fel: annak az alakja, aki az arany gyertyatartók közt jár, a Bárány, a

Gyermek a csillaganya karján, a Győző és a Bíró és a Bevégző; örök fönségű és isteni titokzatosságú képpel. De mindez, a „Jézus” név egyszerű emberiségébe és közelségébe van összesűrítve. Ő az, aki egykor itt a földön volt, akit a látó követett, és akinek keblén pihent. Minden, amiről szó volt, erre a Jézusra vonatkozik. Ebben a névben végződik az Apokalipszis és a Szentírás.

XI. AZ ÍGÉRET

A levelek, melyeket a gyertyatartók közt álló az egyházakhoz intéz – közvetlenül a hét egyházhoz is – tudomást, ítéletet és fenyegetést tartalmaznak. A végén pedig esetről-esetre az ígéret szavai állnak. Az efezusi egyház püspökéhez intézett levélben ez áll: „Akinék füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az Egyházaknak: A győztesnek az élet fájáról adok enni, mely Istennek paradicsomában van” (Jel 2, 10–11). . . Pergamun püspökéhez: „Akinék füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak: A győztesnek rejtett mannát adok és egy fehér követ, a kövön új név áll, melyet más meg nem ért, csak aki megkapja” (Jel 2, 17). . . A tiatirai püspöknek: „A győztesnek, aki mindvégig kitart tetteim mellett, hatalmat adok a pogány nemzetek fölött. Vasvesszővel kormányozza őket, és mint cserépedényeket összetöri. Ezt a hatalmat Atyámtól kaptam. Én neki adom a hajnalcsillagot. Akinék füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak!” (Jel 2, 26–28). . . Szárdesz püspökéhez: „A győztest fehér ruhába öltöztetik. Nevét nem törölöm ki az élet könyvéből, hanem megvallom Atyám és angyalai előtt. Akinék füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak!” (Jel 3, 12–13). . . A laodiceai püspöknek: „Nézd, az ajtóban állok és zörgetek. Aki meghallja szavamat és kinyitja az ajtót, ahhoz bemegyek és vele étkezem, ő meg velem. A győztesnek megadom, hogy velem üljön trónomon, amint én is győztem és Atyámmal ülök trónján. Akinék füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak!” (Jel 3, 20–22).

A mondatok tele vannak képekkel, melyek már magukban is beszélnek. Az ember bensőjét érintik, amely élet, érték és boldogság után vágyik. De aztán kiténik, hogy mind majdani teljesülésre vonat-

kozik; arra, amit Jézus az örök életnek nevez, a mennyei kincsnek, a drága gyöngynek, vagyis az Istennél való közösségnek.

A fa azt a halált legyőző életerőt jelenti, amely az első ember számára ígéret volt, ha helyt fog állni. A koszorúban a hitben való győzelem ujjong. Az elrejtett manna az Istennek boldog magaközlése az emberrel. A fehér kövecske a névvel az ember elhívatottságát jelenti Isten részéről: személylé-levését Isten szerető megszólításában. A pogányok fölötti hatalom az uralkodói hatalmat jelenti, melyet azok kapnak, akik az Isten ellenségei által okozott szorongatásban hűek maradtak. A hajnali csillag, a szent korareggel, csillagszerű ragyogása a teljesülésnek. A fehér ruha az örök lakomára ékesít föl. Az Élet könyvébe írt és az Atya meg angyalai előtt megvallott név a mennyei kiválasztottságot pecsételi meg. A trónonülés a Krisztus dicsőséges hatalmában való részesedést jelenti. Tehát mind örök isteni értelmű ígéretek.

Az ígéreteknek ez a hangja végigmegy az egész Apokalipszisen. Ismételten hallják, akik szorongatásban vannak vagy harcban állnak, ezt a biztatást: Tartsatok ki! Órizzétek meg húségeteket! Győzzétek le az ellenállást, és minden mérték fölötti teljesülés lesz az osztályrészetek!

Ezzel rokon egy másik, szintén az egész Apokalipszisen végighúzódo összefüggés: a mindenütt mutatkozó ragyogó pazarság.

Mindjárt az elején hét arany gyertyatartóról hallunk, hatalmas nagyok, melyek között az jár, aki egy ember fiához hasonlít. Ő maga aranyos övvel van fölövezve. A huszonnégy vén arany koronát hord, kezükben hárfát, majd pedig csészét ugyanabból a drágafémből. Az angyalok arany harsonákat kapnak és ugyanolyan csészéket, melyekből az isteni haragot kell a földre önteniök. A szent pazarságnak különös megnyilatkozása a fehér ruhának arany díszletekkel való egybekapcsolása. A történelemben olvassuk, hogy a régiek szerették az elefántcsontot és az aranyat együtt alkalmazni azért, hogy bálványaitkat a legnagyobb ünnepélyesség kifejezésével ruházzák föl. Földöntúli szépnak kellett egy-egy ilyen Zeusz-szobornak lennie! Ez a színezés itt ismételten visszatér. Fehér ruhák, arany deréköv, koronák és edények.

Ebből a gazdagságból aztán különösen fölséges, látomásos jelenetek tűnnek ki. Így például a negyedik fejezetben a trónon ülőnek a megjelenése: „Nyomban elragadtatásba estem. Íme egy trón állt a mennyben, és a trónon ült valaki. Az ott ülőnek tekintete a jáspishoz és karneolhoz hasonlított. A trón fölött smaragd színéhez hasonló szivár-

vány ívelt. A trón körül huszonnégy szék. A székeken huszonnégy vén ült fehér ruhába öltözve, fejükön arany korona. A trónból villám és mennydörgő szózat tört elő. Hét fáklya égett a trón előtt: Isten hét szelleme” (Jel 4, 2–5). Az egész valami drágakőragyogás, mely az arcot elrejtí, és a trón fönségét lengi körül, melynek kifejezésére kép képbe megy át. . . A pazarságnak valóságos özönét éljük át a mennyei város látomásában a huszonegyedik fejezetben. Aranyból van építve, és az arany olyan, mint a tiszta üveg. Áttetsző aranyból vannak az utcái. A tizenkét kapu mindegyike egyetlen gyöngyből van, a falak pedig tizenkétféle drágakőnek a szövédéke. Olyan mértékfölöttiség, melyet már nem lehet nézni, hanem csak megérezni.

Ha letesszük a Jelenések Könyvét, káprázat marad a szemünkben, és a pazarság képe a lelkünkben. Ez összetartozik az ígéretekkel, melyekről megelőzően szóltunk: a mindenütt diadalmaskodó ragyogás kezeskedik a teljesülésükről.

Még egy harmadik dolog tartozik mindehhez: az apokaliptikus tömegek. A szó azonban nem jelenti össze nem függő egyedek halmazát, nem jelent kiszolgáltatottságot és káoszt, hanem inkább seregeket, kórusokat, a hatalmas élet központi alakjait, akik az egyesek létét átfogják.

Így például azt olvassuk az ötödik fejezetben a Bárányról, hogy trónja körül angyalok sereglenek, számuk meghaladja az „ezerszer ezret és tízezerszer tízezret” (Jel 5, 11). Vagyis megszámlálhatatlanul sok ez a sereg, mert ezek a számok a legnagyobbak, melyekkel az ókor gondolkodói még dolgoztak; hiszen akaratum nem a végnélküli kiterjedésre, hanem a legmagasabb fokú kifejezésére törekedett. Aztán az angyalokhoz csatlakozik még minden „teremtmény, mely a mennyben, a földön és a föld alatt, a tengeren és a tengerben van” (Jel 5, 13). és ajukról végnélküli dicsőítés hangzik. . . A hetedik fejezetben halunk a „Száznegyvennégyezer megjelöltről” a szent nép minden törzsből (Jel 7, 4). Tizenkettő az egybefoglalás száma; tizenkétszer van véve és ezrekben kifejezve. Az ókori érzés számára ez tehát a mindent magába foglaló összesség – mely még egyszerű kítágu, mikor a látomás folyamán az a sereg jelenik meg, melyet „meg sem lehetett számlálni, minden nemzetből, törzsből, népből és nyelvből. Ott állnak a trón és a Bárány színe előtt fehér ruhába öltözve, kezükben pálmaágakkal” (Jel 7, 9). Belsőnkben kell megéreznünk ezeket a seregeket fehér ruháinkban és a kezükben tartott pálmaágak beláthatatlan tenge-

rének hullámmzásával. Ajkukról dicsőítő ének száll föl... Aztán ismét a Bárány áll Sion hegyén és száznegyvennégyezer van vele, akik mindenhová kísérik. Új éneket énekelnek, amely ének az új életből és az új szívekből száll föl (Jel 14, 3)... A tizenkilencedik fejezet „nagy seregről” beszél; dicséretének hangja olyan, mint „sok víz zúgása és mint erős mennydörgés robaja” (Jel 19, 1–6)... Aztán megnyílik az ég, megjelenik a lovas a fehér lovon és utána következnek az égi seregek ők is fehér lovakon és fehér öltözetben.

Így megy ez az egész Jelenések Könyvén keresztül: kórusok, seregek, tömegek, zúgás, dübörgés és mennydörgés. A levelek ígéretei az egyeseknek szólnak. Bennük állandóan ez hangzik: „aki győzedelmeskedik”. A „te” van a levélküldő szeme előtt; az ő különleges létével és sorsával – a személyes egyszerűség olyan képeivel, mint például a bemenetel egyhez és vele való étkezés; vagy az a csodálatos másik a fehér kövecskéről a névvel, melyet senki sem ismer, csak Isten és aki azt kapja. Hiszen megtörténik, hogy egy ember a másiknak, aki kedves előtte, szeretetének belső legeredetibb hangjaiból különleges nevet ad, mely kifejezi, hogy mi volt lényében az, ami szívét megillette. Erről a névről bizonyára azt akarná, hogy mások ne tudják meg, hanem csak „köztem és közted” járja. A kövecskén az a név van, melyen Isten a szeretett ember lényét teremtő szóval mondja ki. Ez az apokaliptikus fönntartottság. Ellenben a seregekben nincs ilyesmi. Ott nincsenek egyesek, hanem csak a nagy együttélés. Igaz, hogy benne mindenki megkapta a maga órájában a fehér követ, de az egész egyetlen mozgás, egy dicsőítés és itt most erről van szó.

Ez is a gazdagságot jelzi és egybevág az ígéretekkel és a pazarsággal, amelyekről szóltunk.

Az Apokalipszist valami végtelenség járja át; zúg, feszít, emelkedik. Végtelen élet tör át rajta, az örök élet. Az ideiglenes élet megérzi és vágyakozással hívja. Szent élet, az Istentől jövő. A levelekben állandóan ismétlődik: „Akinek füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak!” A Lélekből fakadó élet ez. Nem az értelemből származik, hiszen minden látható valóság test, dolog, világ. Hanem a Szentlélekből, aki a föltámadást és az átváltozást műveli. Abból a Lélekből, aki az új teremtésben érvényesül, és akit a megihletett szívek sejtnek.

Mindez azonban Krisztusra vonatkozik. Ő küldi a leveleket. Ő adja a teljesülést. A könyv végén ez áll: „A Lélek és a menyasszony

mondják: Jöjj el!” – olyan könyörgés ez, melyre a Lélek tanít meg „szavakba nem foglalható sóhajtásokkal” imádkozni (Jel 22, 7 és Róm 8, 26). Krisztus felé tódulnak a pazar drágaságok is. A szent város minden pompáját viszi eléje, mint a fölékesített menyasszony megye jegyese elé. A karok köréje gyülekeznek és a seregek őt követik.

XII. A LÉLEK ÉS A MENTASSZONY

Az apokaliptikus látomások sorozata lezáródik a mennyei Jeruzsálem városának víziójával. A huszonegyedik és huszonkettedik fejezetben az olvasható: „Lélekben elragadott egy magas hegyre, és megmutatta a mennyből Istentől alászállt szent várost, Jeruzsálemet, mely Isten dicsőségében ragyogott. Tündöklött, mint a drágakő, mint a kristálytisza jáspis. Széles, magas fala volt, tizenkét kapuval. A kapuk fölött tizenkét angyal, és a kapukon nevek, Izrael tizenkét törzsének neve. Aki velem beszélt, arany mérőnádat tartott kezében, hogy fölmérje a várost, és kapuit és falát. A város négyszögben épült, hossza akkora, mint a szélessége. Fölmérte a várost arany náddal: Tizenkétezer stádium volt. Hossza, magassága és szélessége egyenlő. Megmérte falát: száznegyvennégy könyök, emberi mérték szerint, ami az angyal mértéke is. A falak jáspisból épültek, a város pedig tükörfényes színaranyból. A város falának alapkövét mindenféle drágakő ékesítette. Az első alapkő jáspis, a második zafir, a harmadik kalcidon, a negyedik smaragd, az ötödik szárdoni, a hatodik kárneol, a hetedik krizolit, a nyolcadik berill, a kilencedik topáz, a tizedik krizopáz, a tizenegyedik jácint, a tizenkettedik ametiszt. A tizenkét kapu tizenkét drágagyöngy: mindegyik kapu egy-egy drágagyöngyből. A város utcái tükörfényes színaranyból voltak. Templomot nem láttam benne. Az Úr, a mindenható Isten és a Bárány a templom. A városnak nincs szüksége sem napvilágra, sem holdsugárra: Isten dicsősége világítja meg, fénye pedig a Bárány. Világosságában járnak a nemzetek, és a föld királyai hódolnak neki. Kapuit nem zárják be soha, hiszen ott nincs is éjszaka. Kincseikkel és értékeikkel neki adóznak a nemzetek. De nem léphet be oda tisztátalan, szentségtörő és hazug, csak az, aki föl van jegyezve a Bárány életkönyvébe. Azután megmutatta nekem az élő vizek folyóját, mely kristálytisztán fakadt

Isten és a Bárány trónjából. Az utca közepén és a folyó mindkét partján az élet fái álltak. Tizenkétszer hoznak termést, vagyis minden hónapban gyümölcsöznek. A fa levelei a nemzetek gyógyulására szolgálnak. Átok nem lesz többé benne. Isten és a Bárány trónja áll majd ott, és szolgálói hódolnak neki. Látni fogják arcát és homlokukon hordják a nevét. Nem lesz többé éjszaka, és nem szorulnak lámpafényre vagy napvilágra. Az Úr Isten ragyog rájuk, és uralkodni fognak örökkön örökké (Jel 21, 10–22, 5).

Itt egy sajátos fogalomról van szó. Az antik ember számára a város képe a legmagasztosabb valaminek volt a kifejezője. Különösen a görög érzület számára világosan körvonalazott többletet jelentett mint a végtelen és a mértékteien rész. Még a lét teljességét sem a végtelen mindenséggel fejezte ki, hanem a szépen rendezett és alakított „kozmosz”-szal. Így a város több volt számára, mint országok és népek végnélküli sokasága. A város, az uralma alatt levő terület centrumában, sokféle építményeivel és a falak világos vonalaival elhatárolva, védhetően és tele élettel, javakban és emberi foglalkozásokban gazdagon, egyúttal bölcs és igazságos törvények kormányzatával rendezetten – ez a kép itt kifejező fogalma annak, ami a fő a keresztény hitben: a megváltott létnek. Jeruzsálem városának a képe is belejátszik, mely középpontja volt az üdvösség történetének, a templomnak a helye, és az Isten dicsőségének széke; amelyről úgy szólt a jövődőlés, hogy örökké fog állni. A nép hűtlensége miatt el kellett buknia, de lelkileg feltámadt az új Jeruzsálemben, az Egyházban. Ez a kép a pazar drágaságok mértéken felüliségével, amelyről az utolsó fejezetben volt szó, kimondhatatlanul fölfokozódik. Nagyszerűbbnél nagyszerűbb pompa tölti be a várost. Nincs temploma, mert benne minden templom. Az Isten bensősége maga a szent tér, melyben minden áll. Nem szorul sem napra, sem holdra. Az a dicsőség fénye, mely a frigszekevény fölött Isten jelenlétét jelezte, ragyog be mindent. A népek mind idezarándokolnak. Idehozzák a teremtés gazdagságát. Semmi rossz sem talál utat hozzá. Az élet vizének folyama megy rajta át, és a paradicsom fája sokszorosan megnöve és mindenkit kielégítve áll partjain. Isten arca benne fődetlen, és örök neve szent lényének kifejezője, mint pecsét van lakóinak homlokára írva.

A kép a lét végső tartalmáról beszél. Reményünk tárgyáról, arról, aminek egykor lennie kell, az új teremtésről. Ez Jézus Krisztus élő valóságában indult el. Mikor emberré lett, akkor nyílt ki benne a kezdet. Ha azt kérdezik mi a megváltás, azt kell felelnünk: Jézus Krisztus. Ő maga, az ő kegyelemből fakadó és az Isten szeretetében álló léte. Ez a kezdet akkor mindenkiben elindult, aki Krisztusban hisz. János mondja az első levelében: „Nézzétek, mekkora szeretetet tanúsított irántunk az Atya: Isten fiainak hívnak és azok is vagyunk. Azért nem ismer minket a világ, mert nem ismeri őt. Szeretteim, most Isten fiai vagyunk, de hogy mik leszünk, az még nem nyilvánvaló. Tudjuk azonban, hogy megjelenésekor hasonlók leszünk hozzá, mert látni fogjuk őt úgy, amint van” (1 Jn 3, 1–2).

Minden hívőben újra kezdődik a lét, mert része van az első kezdetben, amely Krisztus. Mindenkiben folyik az új dicsőség forrása. Ha komolyan vesszük a szót, akkor nem könnyű hinni. Hiszen bennünk és körülöttünk minden ellene szól. Mindenki ledisputálhatja, és okokban nincs hiánya. Arra mutathat rá, hogy a leghatékonyabb erők és a legnagyobb sikerek másutt vannak. Azt a nem kellemes kérdést szegezheti nekünk: „Nem kellene-e megváltottnak másként festeniök?” De mi ezt az óriási dolgot nem magunk találtuk ki, hanem a kinyilatkoztatásból vesszük. Nem az bizonyít mellette, ami a magunk erejéből vagyunk, hanem ami az Istentől származik. És ezt a hitet tartanunk kell minden ellenkezéssel szemben, amit tapasztalunk. Így érti János is, mikor azt mondja, hogy a mi saját létünk még rejtett – nemcsak mások előtt, hanem magunk előtt is. De azért a belső megdicsőülés megvan, és minden gyöngeségen keresztül tovább növekszik.

Pál azonban még azt is mondja, hogy ez a megvalósuló dicsőség ígérete nemcsak az emberekhez szól, hanem az egész teremtésnek. A rómaiakhoz intézett levélben ezt írja: „Az a véleményem, hogy a jelen szenvedések nem mérhetők az eljövendő dicsőséghez, mely nyilvánvalóvá lesz rajtunk. A sórárgással eltelt természet Isten fiainak megnyilvánulását várja. Hiszen a természet is hiábavalóságnak van alávetve, nem önként, hanem amiatt, aki alávetette. De megmarad az a reménye, hogy a mulandóság szolgálai állapotától fölszabadul Isten fiainak dicsőséges szabadságára. Tudjuk ugyanis, hogy az egész természet együtt sóhajtózik és vajúdik mindaddig. De nemcsak az, hanem mi is, akik magunkban hordjuk a Lélek zsengeit: mi is sóhajto-

zunk és várjuk a fogadott fiúságot, testünk megváltását” (Róm 8, 18–23). Itt megint a belső kezdetről van szó, az emberben végbe-
menő megdicsőülésről. De a néma teremtés betör a létesülésnek ebbe a terébe, hogy az őt is magával ragadja. Az ember felől nyílik meg ez a belső kezdet a világ összes dolgai számára. Valami, eltakarva attól, amit látunk, növekszik és érlelődik a kinyilatkoztatás napjára.

Ez van mind kifejezve a mennyei város képében.

Ez az az új teremtés, amely minden ember életében, a történelem folyamán, a világlétesülés minden változásában bontakozik ki, abból a kezdetből, amely Krisztus. Az Apokalipszis ezt mondja: „Akkor új eget és új földet láttam. Az első ég és az első föld elmúlt, és a tenger is megszűnt. Ezután (én magam János) láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem leszáll a mennyből, Istentől. Föl volt díszítve, mint a vőlegényének fölékesített menyasszony. A trón felől harsány hangot hallottam: Nézd, ez Isten hajléka az emberek között! Ő velük fog lakni, azok pedig az ő népe lesznek és maga Isten lesz velük. Letöröl szemükről minden könnyet. Halál nem lesz többé, sem gyász, sem jajgatás, sem fájdalom. Ami eddig volt, elmúlt. A trónon ülő így szólt: „Jegyezd föl: ezek a szavak hitelesek és igazak” (Jel 21, 1–5).

Az első ég és az első föld elmúlt, és a tenger nincs többé. Minden betölti az idejét és elmúlik, de semmi sem fog elveszni, ami Krisztushoz érkezik. Minden újjá lesz. Nem varázslattal, hanem azzal az isteni teremtéssel, amely Krisztus föltámadásában vette kezdetét. A Szentlélek Jézus testét és lelkét, egész emberi valóját a halálból az isteni életbe emelte. Krisztus emberségét isteni életébe fogadta, és istensége testében nyilatkoztatta ki magát. A Föltámadottban már nincs se belső, se külső lét, hanem csak tiszta lét a szeretetben. A szeretet pedig a Lélek. Ez a titok minden emberben folytatódik, aki Krisztushoz tartozik. Úgy fog feltámadni, „átalakítva és hasonlóvá téve Krisztus megdicsőült testéhez”, mint Pál mondja (Fil 3, 21). Amit leélt és tett, az az örökkévalóra átváltoztatva benn lesz ebben a képben. Ugyanaz a titok folytatódik a teremtésben és létrehozza az új eget és az új földet: „Íme, és mindent újjá teszek.”

A képben csodálatos mozgás van: „Láttam a mennyből az Istentől alászállt szent várost, Jeruzsálemet (Jel 21, 10). „Istentől jön le.” Ez nem a nemességből az alacsonyságra való leszállás, hanem olyasféle, mint mikor azt mondjuk: „A felkelő nap sugarai a hegyen omlanak le „vagy” „a király leszáll trónjának lépcsőin.” A fölség, a kegy,

a jóság leszállása ez. Olyanféle leszállás, amelyet az apokaliptikus festő, Mathias Grünwald fest, mikor az isenheimi oltáron a magas égből angyalok és fényözön szállnak le az ülő Szűzanyára: az áldásnak és szépségnek vég nélkül áradó teljessége.

Aztán kimondhatatlanul megváltozik a kép: „Ezután láttam, hogy a szent város, az új Jeruzsálem leszáll a mennyből, Istentől. Föl van dszíztve, mint a vőlegényének felékesített menyasszony” (Jel 21, 2). A pompa most tiszta szeretetté változik. Az egész teremtés boldog készenlétben vonul Krisztus elé. Az Újszövetség majdnem sohasem beszél ezekről a legbensőbb dolgokról. Pálnál találunk néhány célzást. Ha pontosan utánanézzünk, Jánosnál is – de másutt nem. Ez a beszéd a legnyíltabb. Az egész új teremtés a szeretet állapotában lesz. Az Apokalipszis végén ez áll: „A lélek és a menyasszony azt mondják: Jöjj el!” Kimondhatatlan vágyakozás van ebben a szóban. A Lélek szava ez és a menyasszonyé. A menyasszony a teremtés, amely egykor a kezdet kezdetén beleszületett a szeretetbe, és most ráébred erre a szeretetre. A Lélek pedig az, aki ezt a szeretetet adja. A Lélek műveli az átalakulást, a lelkiséget és a nyitottságot. Itt a földön „bentről” és „kintről” szoktunk beszélni a lélekkel, az érzelmmel, a szívvel kapcsolatban, amikor dolgokról, eseményekről, világtérről beszélünk. Ez a megkülönböztetés azonban meg fog szűnni. A test nem lesz többé „kívül”, és a lélek nem lesz „bent”, hanem a lélek kinyílik és a test bensőségessé válik. Ezért a dolgok se lesznek „kívül”: a fák, az állatok, a tenger, a csillagok, a világ mind a szív belső, mindent átölelő térségében lesznek. Jézus Krisztusnak, az Istenembernek a szíve lesz a tér, melyben mindez létezik. Az a benső, amelynek egykor abban a rettenetes egyedülletben kellett lennie, el nem ismerve, még az Atyától is „elhagyatottan” – az majd egykor győztes lesz. Minden, ami van, benne lesz. De ez a bensőség mindenén át fog törni, és nyilvánvalóvá válik. Minden nyílt lesz és csupa világosság. A belső és külső nem lesz, csak a jelenlét. A szeretet jelenléte. A szeretet mint a teremtés állapota, a bensőség és nyitottság azonossága: ez a mennyország.

És mindezt Krisztus műveli. Az utolsó alakja, melyben a Jelenések Könyvében magát kinyilatkoztatja, az, amelyben neki a mindenség a menyasszonya. Belőle fakad mindenkinek a kezdete. Belőle jön az újjászületés Lelke. Szerinte történik az átalakulás. Feléje tart a szeretet

áramlásába lépő teremtés, boldog kedvességgel, mint a menyasszony, aki eljegyzett férje elé megy.

Miután azonban a Krisztus-történet sorozata véget ért, s miután Krisztus annak mutatta magát, aki a gyertyatartók közt jár, aki a trónon ül; aki mint Bárány a magas hegyen áll, és körülötte megszámlálhatatlan seregek; aki a csillagjel az égen és a fehér lovon ülő lovas – mindezek után a képek elnyomó hatalmassága annak a névnek egyszerű bensőségébe sűrűsödik össze, amelyet egykor itt a földön kapott:

„Én Jézus, elküldtem angyalomat, hogy tanúságot tegyen ezekről az egyházakban. . .

Aki minderről tanúskodik, kijelenti: „Igen, hamarosan eljövök.”
Úgy legyen. Jöjj el, Uram Jézus!”

ZÁRÓSZÓ

E könyv elmékedései hosszú utat tettek meg, a lehetőséghez mérten követték az Úr életét. Ez az élet elsősorban a megtestesülés és a halála közé esik; erről szólnak az evangéliumok. Az ív azonban tovább tart. Visszamegy Krisztus földi életének kezdete mögé, vissza eredetének örök forrásához: erről beszél János evangéliumának bekezdésében és Pál az efezusiakhoz és a kolosszabeliekhez írt leveleinek az elején. Az ív előre is tovább megy, Jézus halálán át a föltámadásig, és innét az egész keresztény történelmen keresztül: az Úrnak erről az életéről mibennünk beszél Pál a leveleiben. Végül ott van Krisztus az idők végén, hogy mindent megtéljen és beteljesítsen, és a beteljesült teremtetést fölvegye az örökkévalóságba: erről ad hírt a Jelenések Könyve.

Először az Úr életének az eredetével foglalkoztunk. Hallottunk eztán gyermekkoráról, a csendes názareti időkről és belépéséről a nyilvános életbe. Majd nyilvános működésének megkezdéséről, sokat ígérő belső telítettségről és annak a végtelen értékű lehetőségéről, hogy az Isten országa nyílt alakban jön el és mindent megváltoztat. Ez a lehetőség hajótörést szenved, mert azok, akiknek hitétől függött volna, a szövetség részesztársai elégtelennek bizonyulnak; először a hatalom birtokosai, aztán a nép. Nyomon követtük ezt a válságot és láttuk, hogyan marad meg Jézusban a megváltás akarása és hogyan valósítja meg azt most a szenvedés útján. Megkíséreltük, hogy valamit megértsünk Jézus tanításának és működésének gazdagságából, amely ebben az időben bontakozott ki, és aztán láttuk, hogyan semmisült meg minden az ő szenvedésében és halálában.

Közvetlenül ebből a földi életből emelkedik ki föltámadásában az ő pneumatikus élete. Krisztus elmegy és ismét visszajön. Maga a Szentlélek kegyelemgazdagságából új létalakba lépve ugyanabban a

Lélekben új teret teremt, amelyben az emberhez közeledik: a keresztény bensőség terét, mind az egyes emberekben, mind az Egyházban. Itt él és létre hívja az új teremtményt.

Aztán az utolsó dolgok történetét láttuk. Ugyanaz az Úr, aki az ember bensejében működik és ugyanakkor az Atya jobbján ül, beleyül az időbe, míg el nem jön az óra, amelyben véget vet az időnek. Erről a végről hallottunk utoljára: minden földi-időbelinek megrendüléséről; az ítéletről és az örökkévalóságba való áttérésről. Itt megint Ő, Krisztus az, aki az övéit, a megváltott és befejezett teremtetést, az Atya elé vezeti. Az Isten országa, amely egyszer eljöhett volna, de amelynek akkor nem volt szabad eljönnie, s így hát ettől kezdve függőben maradt és csak a készséges egyes emberekben vagy a kevesekben jöhett csak el, de a világ meg a rossz uralma miatt így is állandóan kérdéses volt – ez most elérkezett. Krisztus győzelmével megvalósította; megtorlásával elégtételt szerzett neki; beteljesítve a lét lényegévé tette. Most tehát minden Isten „országa”; minden és egy mindenben.

Ezeknek az elmékedéseknek folyamán sok kérdésnek és ellenvetésnek adtunk helyet. Meg vagyok győződve, hogy a tulajdonképpeni mondanivalót nem lehet az értelemmel elintézni, hanem csak a hit engedelmességében – mely azonban maga is felsőbb élet „bölcssége és értelme és tudománya”. Azért a tulajdonképpeni dolgokat sosem próbáltuk meg bebizonyítani, hanem arra törekedtünk, hogy a kinyilatkoztatás értelme szabadon és helyesen lássék. Ha pedig ellenkezés támadt a bensőnkben, nem fogtuk be soha a száját, hanem szólásra buzdítottuk és kerestük a feleletet. Így ebben az utolsó fejezetben is jusson szóhoz egy kérdés, mely az egészre vonatkozik: létezhet-e olyasvalami, mint amit épp az imént röviden jellemeztünk? Létezhet-e olyan lény, akiről ilyesmiket mondhatunk?

Mihelyt e kérdést így tesszük föl, már meg is van a felelet. Olyan föltevésen alapul, mely világosan kicseng a kérdésből és így hangzik: A történelemben csak az lehetséges, ami emberileg lehetséges. Ha ez helyes, akkor olyan dolgok, mint aminőkről itt szó volt, természetesen nem lehetségesek. Akkor csak spekulációk, és legendák, szövevényéről lehet szó, melyek valami történelmi mag körül fonódtak. Ezeknek is van értelme az egyes ember, a közösség, a kor vallásos szükségleteiben, de nem igazság. Az igazi magva mindannak, amit Jézusról mondanak, csak emberi alak és csak emberi sors lehet és a tudományos

kutatás feladata ennek kidolgozása. Ezt a felfogást a legkülönbözőbb alakban és a legkülönbözőbb szempontok szerint ki lehet mondani; de legyünk azzal tisztában, hogy mindannyiszor a keresztény valóságot alapjában és lényegében zúzzuk szét. A keresztény tudat eredetét és tartalmát az élő Isten kinyilatkoztatása képezi, akit csak akkor lehet megismerni, ha maga beszél. A tulajdonképpeni Ige, amelyben szól, az a végérvényes működés, amelyben feltárja magát: Jézus Krisztus. Ha pedig ő az önhatalmú Istennek a megnyilatkozása, akkor semmiféle kritika sem kerülheti meg kifogásaival. Akkor nem mondhatjuk: a lehetőségnek határai vannak, tehát ezt vagy azt el kell hagynunk az áthagyományozott formából. Hanem csak egy magatartás van Krisztussal szemben: késznek kell lennünk őt hallgatni és neki engedelmeskedni. Nem önállótlaniságból, vagy az értelem önlerombolásával, hanem mert emberi mértékű kritikának Krisztussal szemben nincs értelme.

Erre az állításra az lehet a felelet, hogy ezzel a hit Krisztusát határoztuk meg és ez természetesen jó és helyes, de ennek semmi köze a valódi Jézushoz. A vallásos tudathoz, a szimbólumok, az istentisztelet és létértelmezés rendjéhez tartozik, a történelmi Jézus azonban valami más. Róla helyes megállapítást tenni a tudomány dolga. De ezzel csak az első állítást ismételnők meg, mert ennek a véleménynek a Krisztusát a keresztény hit elutasítja. – Éppúgy, mint ahogy ennek a történelemnek a Jézusát is. A valódi Jézus Krisztus a valódi hit Jézus Krisztusa. Nincs más Jézus Krisztus. A valódi Jézus Krisztushoz a hit úgy van hozzárendelve, amint a szem a színhez és a fül a hanghoz. Jézus Krisztus már eleve a hitre apellál, akár igennel, akár nemmel felel az ember, a sajátmaga üdvösségére vagy kárhozártára. Ez a tényállás lényeges és alapjában nem szorul bizonyításra – mindamellettt föl szabad hívni a figyelmet egy jellemző tényre, hogy tudniillik az a Jézus-alak semmiképpen sem figyelemre méltó, melyet a pusztá tudomány, mint „történelmit” állít elénk. Ha azzal az elfogultsággal vizsgáljuk meg, mely szükséges, és azzal a mértékkel, mely illetékes, akkor csak csodálkozni lehet, hogyan akarják azokat a hatásokot vele kapcsolatba hozni, melyeket egyébként valóságosan létrehozott.

Krisztus azért jön, hogy bennünket megváltson. Ehhez meg kell mondania, ki az Isten, és mi az ember Ő előtt. És ezt úgy kell megmondania, hogy a megismerés számunkra megnyissa az ajtót a meg-

téréshez, és erőt adjon, hogy a megújuláshoz eljussunk. Aki ezt megvalósítja, az nem lehet emberi részéről megítélhető; lényegében nem. Mihelyt az embernek megadjuk a lehetőséget ahhoz, hogy megítélje, milyennek kellene vagy nem kellene a megváltónak lennie, akkor ez a megváltó maga is belevegyül az emberi mértékek közé, és maga is ennek a létnek lesz alárendelve, úgy, amint van. Ezzel azonban a megváltás elveszti minden értelmét. Ha van megváltás, akkor van pontos kifejezése: hogy tudniillik meghirdetőjének és végrehajtójának színe előtt megszűnik az emberi ítélet illetékessége. Éspedig nemcsak fokozatilag, mert túl nagy vagy túl mélységes, hanem elvileg is, mert Megváltó. Egy olyan „megváltó”, aki a lehetőknek és megfelelőnek emberi mértékei szerint van kigondolva, nem lenne elfogadható a hit számára. Akinek fogalma van arról, amit a keresztény lét a megtérésben és áldozatban követel, az tudja ezt. Ha a valódi Jézus végeredményben csak ember, éspedig akármilyen nagy is, akkor jobban tesszük, ha magunk keressük meg a léten keresztülvezető utunkat.

Krisztus számára nincs mérték. A mértéket Ő maga állítja föl. Az emberinek és az emberileg lehetőknek a fogalma nála nem jön tekintetbe. Még a lángészé sem, vagy a vallásalapítóé sem. Éppoly kevésbé a mítoszé vagy létmagyarázó képé. Mindezek a fogalmak csak zavart okoznak. Krisztus számára a mi részünkről nincs kategória. Számára csak egy név van, mely az övé, „Jézus Krisztus”, amelynek tartalma a hívő találkozásban és követésben bontakozik ki.

Csak így találunk a főntebb feltett kérdésre feleletet. Ha a Krisztustól jövő kinyilatkoztatásra úgy felelünk, amint egyedül helyes, tudniillik hittel. Le kell mondanunk az ítéletről, mely a mi részünkről nyilvánulhatna meg, és Őt pusztán az ő kinyilatkoztatása alapján kell elfogadnunk. Ahogy az Újszövetség minden kijelentése új meglátását tárja föl alakjának. Krisztus akkor a mi oldalunkról már nem lesz megnevezhető. Az ismeretlenből lép elő. Egy végtelen óriás, aki követői által lényének ezt vagy azt vagy más vonását nyilvánítja ki, maga azonban minden vonást és rajtot messze túlhalad. Ő az, akiről a szinoptikusok beszélnek és Pál és János és Péter és Jakab és Júdás, és mindnyájuk csak dadogva. Ha pedig az az érzésünk támad, hogy az, amit ők mondanak nem egyeztethető össze, akkor helytelenül működik ez az érzésünk. Hacsak mi nem vagyunk azok, akik rosszul értjük, hogy mit is akar: hogy tudniillik jelzi, hogy Őt, Krisztust nem lehet kifejezni. Akkor a látszólagos ellentmondása az egyes kifejezéseknek

és képeknek annak bizonyítékává lesz, hogy az igazi Krisztus egysége átfoghatatlan – átfoghatatlan és fölfoghatatlan az értelem számára, a hit számára azonban megsejthetően közeli, az örökkévalóságra pedig boldog megismerése van megígérve.

Krisztussal szemben a gondolkodás megtérését követeli Isten. Nemcsak az akarat és cselekvés megtérését, hanem a gondolkodását is. Ez pedig abban áll, hogy már nem a világ szerint gondolkodunk Krisztusról, hanem Krisztust fogadjuk el a valóság és lehetőség mértékéül, és szerinte ítéljük meg a világot. Ennek a megtérésnek szükségességét nehéz belátni és még nehezebb végrehajtani. Annál nehezebb, minél világosabb lesz az idő haladásával a világi lét ellentmondása vele szemben, és minél nyíltabban bolondnak látszik mindaz, aki ebbe belemegy. De amilyen mértékben a gondolkodás ezt megkísérli, olyan mértékben nyílik meg előtte a valóság, amelyet Jézus Krisztusnak hívnak. És belőle nyílik meg minden más, különben elzárt valóság, és lesz a megújulás reményének tárgyává.

SZENTÍRÁSI HELYEK JEGYZÉKE

<p><i>Teremtés</i> 2,19 557 12,1—3 234, 323 <i>Kivonulás</i> 1,7 188 12,1—14 409—410 32,19 275 33,11 276 <i>Samuel 1. könyve</i> 10,1 246 <i>Királyok 1. könyve</i> 19,4 277 <i>Zsoltárok</i> 21,7 367 43,24 541 103,30 496 <i>Bölcsesség</i> 18,14—15 29 <i>Isaiás</i> 9,5—6 258 11,1—9 111 53,4—5 258 61,1—4 39 <i>Máté evang.</i> 1,18 483 1,19—25 31—32 3,2 110 3,13—17 37, 42, 488</p>	<p>4,2—11 45, 134 5,3—12 86—87 5,13—16 102 5,20 103 5,21—24 94, 95 5,27—28 308 5,27—30 97—98 5,38—42 96 5,43—47 97 5,44—45 100 5,48 99 6,1—4 102—103 6,4 113 6,5—8 104 6,12 335 6,14—15 101, 335 6,16—18 103 6,23 178 7,2 101 7,6 102 7,12 101 7,13—14 107 8,5—13 69, 194 8,11—12 198 9,9—13 70 10,6 195 10,8—10 144 10,16—22 142</p>
--	--

10,34—37 82
 10,39 287, 407
 11,3—6 38, 63, 249
 11,7—15 39
 11,15 107, 308
 11,19 69, 315
 11,20—24 197, 239
 11,25—26 84, 88, 175, 297
 11,27—29 89, 176
 12,22—31 131
 12,30—32 136
 12,39—42 251
 12,40 260
 12,43—45 240, 336
 13,14—15 177, 199
 13,44—46 209
 14,13—31 221—222
 15,12—14 200
 15,24 114
 16,2—4 251
 16,13—20 81, 111, 246, 268, 464
 16,21 156, 249
 16,22—23 156, 248
 16,24—27 199, 328
 16,25 213
 17,1—9 464
 17,22—23 455
 17,24—27 278
 18,1—6 és 10 296
 18,15—17 269, 339
 18,21—22 313, 335
 18,35 336
 19,1—12 210, 304
 19,11 308
 19,27—29 486
 20,1—15 293
 20,16 107
 20,17—19 259
 20,20—28 81
 20,21—23 255
 21,1—17 347
 21,38—44 254
 22,15—22 354
 22,23—33 191, 356
 22,34—40 307, 357
 22,37—39 87
 25,31—46 376
 26,3—5 387
 26,10—13 256
 26,14—16 387
 26,26 269
 26,29 269, 409
 26,39 255
 26,40 253, 396
 26,63—66 434
 27,1—8 389
 27,46 445
 28,1—4 449
 28,18 326
 28,19—20 139, 234
Márk evang.
 1,8 168
 1,14—15 54
 1,21—22 58
 1,23—26 58
 1,29—35 59
 1,32—34 65
 2,1—12 66
 2,8—9 144, 150
 3,32—35 26, 127
 6,34 67
 7,1—23 186
 8,15—18 83, 467
 8,22—26 67, 152, 178
 9,23—25 68
 9,33—37 296

10,14 322, 350
10,17—27 314
11,25 335
12,32—34 358
13,1—9 368
13,14—18 368
13,19—37 372
14,32—42 425
16,1—4 449
16,7 450
16,9 456
Lukács evang.
1,15—17 35
1,26—38 29, 488
1,45 27
1,57—80 35
2,1—7 32
2,35 25, 28
2,41—52 25, 27, 34—35
2,52 42
3,22 44, 127
5,4—7 467
6,20—22 86
6,24—26 86
6,27—28 91
6,29—30 92
6,32—36 91
6,36—38 101
7,11—17 121, 153
7,36—50 73—74
8,40—56 120—121
9,30—31 277
9,33 277
9,57—62 206—207
10,1—24 139
10,16 268
10,21 128, 143, 365
11,13 204

11,27—28 26
11,34—36 178
11,37—54 187
12,4—8 201
12,13—21 202
12,49—50 341, 345
12,50 130, 156
12,51—53 208
13,31—33 255, 278
13,34—35 256
14,1—6 185
14,16—24 239
14,26—32 207
15,11—32 290
16,1—9 203
16,19—31 279—280
19,1—10 71
19,41—44 368
21,20—24 368
22,7—13 395
22,15—20 411, 443
22,19 526
22,19—20 249, 411
22,32 269, 421
22,39—46 156
22,54—62 465
23,34 341
24,3—9 449, 450
24,5—8 260
24,26 33, 48, 126, 250, 366, 455
24,29—31 455, 467
24,39—42 456
24,50—51 322
János evang.
1,1 164, 181
1,1—5 134, 516
1,11 30, 420
1,1—14 19

1,14 458
 1,2—5 238
 1,9—14 177, 470
 1,10—11 25
 1,12—13 170
 1,29—39 40—41, 49
 1,40—51 50—51
 2,1—11 26, 130
 2,13—25 158
 3,1—5 165, 166
 3,6—13 169, 483
 3,14—19 171
 4,24 478
 4,31—34 127, 306
 4,34 52
 5,24 154
 6,26—31 226—227
 6,32—39 228
 6,35—47 228
 6,41—47 228—229
 6,48—52 229
 6,53—56 230
 6,54 415
 6,57 141, 231, 518
 6,60—71 117, 231—232
 7,3—9 130
 7,16 159
 7,17 129, 213
 7,25—29 160—161
 7,45—49 173
 8,1—11 73
 8,19—20 159, 161
 8,42—47 133, 488
 8,51—59 162—163
 9,1—39 175
 10,1—5 180
 10,7—15 180—181, 182
 10,17—18 184
 11,1—45 121—122, 155, 216
 11,25—26 415
 11,47—53 257
 12,1—8 218, 315, 388
 12,10—11 281
 12,45 176, 285
 13,1 414
 13,1—19 403
 13,21—30 388, 397, 466
 13,23 49, 306
 13,33—38 417
 13,34—35 129
 14,6 161, 306, 330, 379, 460, 499,
 507
 14,9 140, 362, 473
 14,10—12 43
 14,23—24 141, 416
 14,25—26 485
 14,27 408
 14,28 409, 476, 480
 15,9—10 141
 15,13—17 398
 15,26—27 119, 399, 469, 485
 16,5—15 469, 485
 16,7 417, 474
 16,13—15 119
 16,25—32 417
 16,28 344, 469, 476
 16,32 340
 16,33 344
 17,1—26 420
 17,4—21 129
 17,5 518, 526
 17,7—13 420, 470
 17,20—24 420, 474
 18,20—23 432—433
 18,33—38 436
 19,6—7 192, 440

- 19,26—27 27
 19,30 233, 352, 400, 408
 20,1—18 456, 463
 20,2—17 450
 20,16—17 306, 450
 20,21—23 139, 140
 20,24—29 456
 21,15—19 465
 21,21—23 466
Apostolok Cselekedetei
 1,1—11 467, 476
 1,8 141
 1,21—22 76, 83
 2,1—47 141, 491, 492
 2,2—3 483
 2,14 487
 6,1 492, 493
 7,1—53 493
 9,5—9 192
Pál levelei
Rómaiakhoz
 5,12—21 157
 6,3—5 502
 6,11 502
 7,18—25 507
 8,18—23 460, 591—592
 8,18—39 507, 520
 8,28—29 333, 506
 8,35—39 504
 11,1—6 241, 242
 11,25—27 241, 530
 11,28—31 241
 11,33—36 243, 521
 12,5 484
Korinthusiakhoz 1.
 1,3 304
 1,23 170, 351
 4,8—13 85
 7,29—32 210, 319
 11,23—26 250, 411, 528
 12,12—13 269, 484, 512
 15,14 461
 15,17—19 453
 15,39—53 525, 527
 15,56 261
Korinthusiakhoz 2.
 1,19 198
 3,18 504, 506
 5,17 57
 11,18 490
Galatákhoz
 2,20 164, 503
 4,21—26 271, 272
Ephézusiakhoz
 1,8—12 511, 515
 3,14—21 513, 515
 4,11—13 468, 506
 4,21—24 508
 4,25—5,2 518, 529
 5,32 273
Philippiekhez
 1,20—24 508, 529
 2,6—8 135, 143, 237
 2,6—9 366
 2,7 54, 401
 2,12 490
 3,21 592
Kolosseiekhez
 1,13—20 460, 463
 1,18—20 460, 511
 2,8—10 511, 515
 2,12 502
 3,12—17 514
 6,4 484
Thessaloniki 1.
 4,16—17 427

<i>Timotheushoz 1.</i>	3,12—22 585
6,1 478	4,1—5 586—587
6,16 140, 325, 477	4,1—11 467, 545, 550
<i>Titushoz</i>	4,9—11 549
3,4 125	5,1—14 537, 554—555
<i>Zsidókhöz írt levél</i>	5,6 469, 535
2,17—28 523	5,11 587
7,26—28 524	5,13 587, 522
9,11—14 524	6,1—11 560
9,24—28 553	7,1—8 561—562
<i>Péter 1. levél</i>	7,4 587
1,18—19 406	7,9 587
2,8—10 271	7,9—17 558—559, 562
2,9 495	7,11—12 553
<i>János 1. levél</i>	8,1—4 563
1,1 194	12,1—17 576
3,1—2 591	14,1—5 559, 573
4,16 479	14,3 588
5,4 126, 304	17,5—6 574
<i>Jelenések könyve</i>	19,11—15 580
1,8 463	20,11—15 582
1,9—20 535, 539	21,1—5 592
1,11—18 462, 467	21,2 593
2,5 541	21,10 592
2,10—11 585	21,10—22,5 589—590
2,17 585	22,6—13 583
2,26—28 585	22,16—20 584, 526

ISBN 963 360 333 1

A KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: FONYÓDI OTTÓ

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
1053 BUDAPEST, KOSSUTH LAJOS U. 1.

85/2245 FRANKLIN NYOMDA BUDAPEST
FELELŐS VEZETŐ: MÁTYÁS MIKLÓS IGAZGATÓ

